

सान्ज्यं ते में आपुष्यवन्त एवा (जगवया के०) जगवन्ते (एवमस्काय के०)
 एम कस्यं ते (इह के०) ए वचन थकी सुयगडांगने बीजे श्रुतस्कंधे (खलु)
 ए शब्द वाक्यालंकारने अर्थे (पौमरीएणामशयणे के०) पुंमरीक नामे अथयन
 ते पुंमरीक कमलनी उपमायें थशे (तस्सणं के०) ते कारणे एवो नाम कस्यो
 तेनुं (अयमधेपसुते के०) एजे आगल कहेसो ते अर्थे जाणवो ॥ १ ॥ (तेज
 हाणामए के०) ते जेमठे तेम कहेवो. नाम इति संज्ञावनाने अर्थे. जेम कोइ एक
 (पुष्करिणीसिया के०) पुष्करणी एटले कमल सहित वावडीठे ते केवीठे तोके (व
 दुवदगाके०) घणो अगाध जेमां पाणीठे (बहुसेयाके०) घणो जेमां कर्दमठे (बहुपुष्प
 लालवृक्षा के०) घणो पुष्करणी पणो संपूर्णठे अर्थात् पुष्करणीनो अर्थे जेणे लावोठे
 एटले जेवो नाम तेवा परिणामे एवी (पुंमरिक्किणी के०) पुंमरिक्किणी एटले श्वेत क
 मल सहित वावडीठे (पास्तादिया के०) निर्मल जले करीने प्रसन्न चित्त कारणीठे
 (दरिस्सिण्या के०) घणा लोकने देखवा योग्यठे (अनिरूवा के०) जेने विपे सर्व
 काल हंस चक्रवाक गजमहिषादि रूपठे ते कारणे अनिरूपठे (पडिरूवा के०) सब
 जाव थकी सर्व रूप प्रत्ये वंचेठे ते माटे प्रतिरूपठे ॥ २ ॥ (तीसेणंपुष्करिणीए
 के०) ते पुष्करणीने विपे (तडतडदेसेदेसे के०) त्यां त्यां ते ते प्रदेशे (तद्विंद्वि
 ह्वेपठमरपौमरीयावुड्या के०) त्यां त्यां घणा प्रधान पुंमरीक नामे पद्म एटले कमल
 जगवन्त श्रीमहावीर देवे कहाठे (अणुपुबुद्धिया के०) ते कमल आनुपूर्वियें वसथा (क
 सियाके०) पाणी थकी उपर वचेंठे (रुझाके०) दीपता (वन्नमंताके०) प्रधान वर्ण
 वाला कमलठे (गंधमंता के०) सुगंधवाला (रसमंता के०) रसवाला (फासमं
 ता के०) सुकोमल स्पर्शी सहित ठे (पास्तादिया के०) प्रास्तादनीक प्रसन्नचित्तकार
 णीक (दरिस्सिण्या के०) लोकने देखवा योग्य (अनिरूवा के०) अनिरूप (पडि
 रूवा के०) प्रतिरूप ॥ ३ ॥ (तीसेणंपुष्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विपे (बहुमल
 देसनाए के०) घणा मध्य प्रदेशना जागने विचाले (एगेमहंपठमवरपौमरीएवुड्या के०)
 एक महोदु प्रधान पौमरीक नामां कमल बोळुंठे (अणुपुबुद्धिए के०) ते आनुपूर्वियें
 चढती चढती पांखडीयें करी वठथोठे वसिते रुझले वसुमंते गंधमंते रसमंते फासमं
 ते पास्तादीए जाव पडिरूवे एम यावत् प्रतिरूप सुधीना अर्थे पूर्ववत् जाणवा ॥ ४ ॥
 (सङ्घावन्तिचणं के०) इत्यादिक सर्व समय जाव एं एवे वाक्यालंकारे जाणवा (तीसे
 णंपुष्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विपे (तडतडदेसेदेसे के०) त्यां त्यां प्रदेशे एटले
 एवा समग्रजागने विपे (तद्विंद्विह्वेपठमवरपौमरीयावुड्याके०) त्यां त्यां पूर्वोक्त गुण
 सहित एवा घणा पुंमरीक कमल बोळ्याठे ते सर्व अणुपुबुद्धिया कसिया रुझा जावपडि

चा सहावंचिचणं इत्यादिक उपमायें जाणवा (तीसेणंपुस्करिणीएवहुमसदेसजाएके०)
 पुष्करणीना बहु मध्यदेश जागने विपे (एगंमहं के०) एक महोदुं (पञ्चमवरपौमरि
 पुष्ट के०) प्रधान पौमरिक कमल बोव्योठे अणुपुबुष्टि जावंपडिरूवे सुधी अर्थ
 वें लखाइ गयुंते ॥५॥ (अहंपुरिसेके०) अथ हवे एक पुरुष (पुरिष्ठिमाउंदिस्तार्के०)
 वेदिशा थकी (आगम्मके०) आवीने (तंके०) ते (पुस्करिणीके०) पुष्करणी (तीसे
 स्करिणीएके०) तेपुष्करणीना (तीरेविच्चाके०) तीरने विपे उजो रहीने (तंमहंएगंपञ्चमवर
 मरीपके०) ते महोदुं एक पौमरीक कमल पूर्वोक्त गुण सहित तेने (पासंतिके०) देखे ते क
 लकेवो तोके अणुपुबुष्टिं उस्सियं जावपडिरूवं इत्यादिकना अर्थ पूर्वे लखाइ गयाठे
 वी शोना सहित ते पौमरीक कमलने देखीने (तत्तेणं के०) तेवारे (सेपुरिसे के०)
 पुरुष (एवंवयासि के०) एम बोव्यो शुं बोव्यो ते कहेठे (अहमंसीपुरिसे के०)
 पुरुषतुं परंतु केवोतुं तोके (खेयन्ने के०) परपीडानो जाण तथा अवसरनो जाण
 (कुसलेपंमिने के०) दाह्यो पंमिततुं (वियन्ने के०) विवेक युक्त (मेहावी के०)
 रिणत बुद्धिवालो तुं (अवाले के०) बाल पणा रहित (मग्गठे के०) मार्गस्थ ए
 ले मार्गने विपे स्थित रह्यो (मग्गविक के०) रुढा मार्गनो जाण (मग्गस्सगति
 ०) मार्गनी गतिना (पराक्कमसू के०) पराक्कम तेनो जाणतुं (अहमेपंके०) तेज
 णी हुं ए (पञ्चमवरपौमरीपंके०) प्रधान पौमरीक कमलने ए पुष्करणी थकी (उन्नि
 कस्सामिचि के०) उद्धरीश (कट्टु के०) एम करीने (इतिवच्चा के०) ए पूर्वो
 वचन बोलतो जेटले (सेपुरिसे के०) ते पुरुष (अनिकमेति के०) पुष्करणी
 माहे प्रवेश करेठे (तंपुस्करिणीके०) ते पुष्करिणी माहे (जावंचावंचणंअनिकमेइके०)
 म जेम जायठे अतिकमेठे (तावंचावंचणंके०) तेम तेम ते पुरुष पुष्करणी माहे (महंते
 दए के०) महोटा अगाध पाणीने विपे (महंतेसेए के०) घणा कादवने विपे (प
 णोतीरं के०) एक कांठो मूकी बीजे कांठे (अपत्तेके०) अण पढोतो एटले न पढो
 तो अने (पञ्चमवरपौमरीपंके०) पौमरीक कमले पण पढोतो नही तेने उद्धरी पण शक्यो
 नही (णोहच्चाए के०) कांठे रह्यो नही (णोपाराएके०) पार पण पाम्यो नही कमलपण
 न शक्यो (अंतरापोस्करिणीए के०) विचाले पुष्करणी माहेज (सेपंसि के०) का
 दवने विपे (नितसुं के०) खुंची रह्यो एटले वेदु तीर थकी ब्रट थयो अने कम
 ने पण उद्धरी न शक्यो अने पोते पण कादवमां खुंची रह्यो नीकली शक्यो नही
 पढमेपुरिस्तजाए के०) एटले प्रथम पुरुष जात जाणवो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—श्रीसूत्ररुतांगस्य प्रथमः श्रुतस्कंधवक्तः ॥ अथ द्वितीयः प्रारभ्यते । त

द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीयश्रुतस्कंधे प्रथमाध्ययनं.

[illegible]

टीका-प्रथमश्रुतस्कंधानंतरं द्वितीयः समाख्यते । अस्य चाचमनिसंबंधः । इदानीं
 त्रश्रुतस्कंधे योर्थः समासतोऽनिहितोऽसावेवानेन श्रुतस्कंधेन सोपपन्निकोव्यासेनानि
 धीयते । तएव विधयः सुसंगृहीतान्वन्ति येषां समासव्यासान्यामनियानमिति । यदि
 वा पूर्वश्रुतस्कंधोक्तएवायंऽनेन दृष्टान्तद्वारेण सुखावगमार्थं प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधे
 नायातस्यास्य श्रुतस्कंधस्य संबंधीनि सप्त महाध्ययनानि प्रतिपाद्यन्ते । महतीति च ता
 न्यध्ययनानि च पूर्वश्रुतस्कंधाध्ययनेभ्योमहत्वादेतेषामिति । तत्र महद्ब्रह्माध्ययनशब्दयो
 निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । एामंत्रवणा दधिण खेने काजे तदेव जावेय ॥ एतो खलु म
 ह तमि निखेयो वृद्धिहो ह्येति ॥ १ ॥ (एामंत्रवणेत्यादि) नामस्थापनाद्व्यहंकारा
 लनावात्मकोमहति पट्टिपोनिक्षेपोनयति । तत्र नामस्थापने सुज्ञाते इध्यमहदागमनां
 नोऽग्रागमतश्च । आगमतोऽज्ञाता तत्र चानुपपुक्तः । नोऽग्रागमतस्तु एतरीग्नध्ययनीग्न
 तिरिक्तं सचिन्नमिश्रनेदाधिया । तत्रापि सचिन्नइध्यमहतश्रीदागिकं गरीं तत्रादागिकं योज
 नसहस्रपरिमाणं मत्स्यशरीरं वैक्रियं तु योजनशतसहस्रपरिमाणं । तैजसरापये तु लोरा
 काशप्रमाणे । तदेतदौदारिकवैक्रियतैजसकार्मेणरूपं चतुर्विधं इध्यं सचिन्नमहदागिममतनु
 समस्तलोकध्याप्यचिन्नमहास्कंधः । मिथं तु तदेव मत्स्यादिगरीं हेममतनु लोकागम
 कालमहत्सर्वाज्ञानायमहदीदयिकादिनायरूपतया पोटा । तत्रादयिकोनायः सर्वगंगा
 रिषु विद्यतइति कृत्वा घट्वाश्रयत्वान्महान् जयति । काजतोऽप्यर्गा त्रिशयः । मत्स्या ।
 अनायपर्यवसितोऽजध्यानामनादिसपर्यवसितोऽजध्यानां सादिसपर्यवसितोऽनायकार्माति
 ति । ह्यापिकस्तु केवलज्ञानदर्शनात्मकः सायपर्यवसितत्वात्काजतोऽमहान् दायोऽवसति
 कोप्याश्रयबहुत्वादनायपर्यवसितत्वाच्च महानिति । आंशमिमसोपि दर्शनमात्रिमतोऽनी
 यानुदयतया एतनायत्वेन च महान् जयति । पारिणामिकस्तु समस्तजोगतीनाथपम
 हत्वान्महानिति । सात्रिपातिकोप्याश्रयबहुत्वादेव महानिति उक्तं । महद्ब्रह्मपदमप्यपि
 नामादिकं पोटानिर्देशं दर्शयितुं निर्युक्तिरुदाह । " एामंत्रवणा दधिण खेने काजे तदेव
 जावेय ॥ एतो खलु अन्तपणे निखेयो वृद्धिहो ह्येति " ॥ २ ॥ (नामंत्रवणेत्यादि)
 अध्ययनस्य नामादिकः पोटा निक्षेपः । सवायत्र न्येह्य प्रतिपादितइति नेह अन्त
 ते । अत्राप्य श्रुतस्कंधे सप्त महाध्ययनानि तेषांसाधनमध्ययनं पौगरीशक्तं नन्व एतेषा
 मादीनि धत्तार्पणुपोगदाराणि प्रकृषणीयानि । तपोपशमद्यानुपुषी नाम प्रमाणादक
 प्यता, पाधिकार, समयतार, जेहादोटा । तत्र पूर्वानुपूर्व्यां प्रपन्नमिदं दध्यानुपूर्व्यां म
 समगृह्यतायाः श्रेष्ठाद्यन्यांन्यास्यासोने द्विष्टोने मति पंचातहताम्यद्विष्टादिव्यति न
 यंति नाप्रितु पट् । तत्रापि इत्योपशमिके जावे सर्वस्यापि च श्रुतस्य ह्योपशमिकेह्य
 रप्रमाणचिंतायां जीवगुणप्रमाणे यत्कथ्यतायां सामाग्येन सर्वेष्टाध्ययनेषु ज्ञानमहदागम

ता । अर्थाधिकारः पौंडरीकोपमया स्वसमयगुणव्यवस्थापनं । समवतारेतु यत्र यत्र त
मवतरति तत्रतत्र शेषतः समवतारितमेवेति । उपक्रमानंतरं निक्षेपः सच नामनिष्पत्ते
निक्षेपे पौंडरीकमित्यस्याध्ययनस्य नाम तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “ एामंत्वणा
विए, खेते कालेय गणणसंवाणे ॥ जावेय अष्टमे खलु, एिस्केवो पुंडरीयस्य ” ॥ ३ ॥
(एामंत्वणेत्यादि) पौंडरीकस्य नामस्थापनाऽव्यक्षेत्रकालगणनासंस्थापनजावाल
कोऽष्टया निक्षेपः । तत्र नामस्थापने क्षुत्त्वादनादृत्य इव्यपौंमरीकमनिधित्तराह ।
“ जो जीवो नविउं खलु, उववङ्गि कामो पुंडरीयस्य ॥ सोदव्वपुंडरीउं, जावंमि विजा
एउं नणिउं ” ॥ ४ ॥ (जोजीवोइत्यादि) यः कश्चित्प्राणधारणलक्षणोजीवोनविप्यतीति
नव्यस्तदेव दर्शयति । उत्पत्तितुकामः समुत्पित्सुस्तथाविधकर्मोदयात्पौंडरीकेषु श्वेतपद्मे
यनस्पतिकायविशेषेऽप्यनंतरनवे जावी सऽव्यपौंमरीकः । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । जावपौं
मरीकं त्वागमतः । पौंडरीरूपदार्थ्यज्ञस्तत्र चोपयुक्तइति । एतदेव इव्यपौंडरीकं विशेषत
रं दर्शयितुमाह । “ एगनविण्यवडा, उएय अजिमुहिय नामगोएय ॥ एते तिन्न देता,
दधेमिय पौंमरीयस्त ” ॥ ५ ॥ एकेन जयेन गतेनानंतरनवएव पौंडरीकेषूपत्पत्स्यते स
एगनविण्यमया तदासन्नतरः पौंडरीकेषु वडापुष्कस्ततोप्यासन्नतमोनिमुखनामगोत्रोः
नंतगममयेषु यः पौंडरीकेषूपत्पद्यते । अन्तरोक्ताएते त्रयोदेशविशेषाऽव्यपौंमरीकेऽवगंत
प्याइति । नूतन्य जाविगोया जावस्य हि कारणं तु यद्योके । तद्रूपं तत्त्वज्ञः सचेतना
चेतनं कथितमिति यथनान् । इह्य पुंडरीककंडरीकयोर्त्रात्रोर्महाराजपुत्रयोः सदसदनुशा
नपरायणतया शोननत्वमयगम्य तदुपमयाऽन्यदपि यद्योनेन तत्पौंडरीकमितरत्तु कंमकमि
ति । तत्र च नरकवज्रांशु निगूष्यपि गतिषु ये शोननाः पदार्थास्ते पौंमरीकाः शेषास्तु
पौंमरीकास्त्येतत्प्रतिपादयन्नाह । “ तेरिष्ठिया मणुस्ता, देवगणा चेव होंति जेय य
रा ॥ ते होंति पुंमरीया, मेसा पुण कंमरीयाउं ” ॥ ६ ॥ (तेरिष्ठियाइत्यादि) कंठया
तत्र निर्भृत् प्रथमतः पौंमरीकत्वप्रतिपादनायमाह । “ जलयर थलयर खयरा, जे
पदगचेव होंति कंताय ॥ जे वमनायमणुमया, ते होंति पुंमरीयाउं ” ॥ ७ ॥ जलयरो
मस्त्वहमिदगदयः स्पन्नचरेषु सिंहादयाजलवर्णरूपादिगुणयुक्तावरः परिसर्पं मणिफणि
कोटुत्तमिर्गेषु नकुत्तादयः सचरेषु हंसमपृगादयः इत्येवमन्येपि सनायेन प्रकृत्या लो
कान्तुमनस्ते च पौंमरीकाश्च प्रयानानवन्ति । मनुष्यगतां प्रधानाविष्करणायाह । “ थ
गिहंन सडइती जगणविडाव्ग दमागय ॥ जे अत्ते इतिमंता, तेहोंति पौंमरीया
उं ” ॥ ८ ॥ सडोनिजादिनी पूजामर्हतीत्यर्हिनः । ते निरुपमरूपादिगुणोपेतास्तथा चरुय
दिनः सदसद्वरतेभ्रमस्यपदाश्रमणावद्विधेभ्यर्धनूतनज्यिकतापोपेतामहातपस्मिनम
ए हितादमर्गान्तरादुपयानदमया दानादांश्चिन्तयन्कृतोद्भवाः । अस्य चोपजह्णार्थ

त्वादप्येपीद्वाकादयः परिगृह्यन्ते । एतदेव दर्शयति । ये चान्ये महर्धिमंतोमहेन्यः को
टीश्वरास्ते सर्वेपि पौंडरीकानवन्ति । तु शब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् । येचान्ये विद्याक
लापोपेतास्ते पौंडरीकास्ति । सांप्रतं देवगती प्रधानस्य पौंडरीकत्वं प्रतिपादयन्नाह । नव
एवमप्यष्टमंतर, जोतिसवेमाणियाणि देवाणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु, ते होंति पुंडरीयाठ
॥ ९ ॥ नवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकानां चतुर्णां देवनिकायानां मध्ये ये प्रवरा
प्रधानाईंइसामानिकादयस्ते प्रधानास्ति कृत्वा पौंडरीकानिधानानवन्ति । सांप्रतमचित्त
इव्याणां यत्प्रधानं तत्पौंमरीकत्वप्रतिपादनायाह । “ कंसाणं दूसाणं, मणिमोत्तियसि
लप्पवालमादीणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु ते होंति पौंमरीयाठ ॥ १० ॥ कांस्यानां म
ध्ये जयघंटादीनि द्रुप्याणां चीनांछुकादीनि मणीनामिंझनीलवैदूर्यपद्मरागादीनि रत्नानि
मार्त्तिकानां यान्यनेकवर्णसंस्थानप्रमाणाधिकानि । तथा शिलानां मध्ये पांहुकंबला
दयः शिलास्तीर्थरुक्लन्मानिपेकसिंहासनाधारनूतास्तथा प्रवालानां यानि वर्णादिशुणोपे
तान्यादिग्रहणाङ्कात्यचामीकरं तद्विकाराश्चानरणविशेषाः परिगृह्यन्ते । तदेवमनंतरोक्ता
नि कांस्यादीनि प्रवराणि तानि चित्तपौंमरीकाण्यनिधीयंतइति । मिश्रइव्यपौंमरीकं तु ती
र्थरुक्लकंबल्यादयएव प्रधानकटककेयूरादलंकारालंकृतास्ति । इव्यपौंडरीकानंतरं द्वेत्र
पौंमरीकानिधित्तयाह । “ जाइं खेत्ताइं खलु, सुहाणुजावाइं होंति जोगंमि ॥ देवकु
रुमादियाइं, ताइं खेत्ताइं पवराइं ” ॥ ११ ॥ (जाइमित्यादि) यानि कानिचिदिह देव
कुर्वादीनि शुजानुनावानि द्वेत्राणि तानि प्रवरणानि पौंडरीकानिधानानि नवन्ति । सां
प्रतं कालपौंडरीकप्रतिपादनायाह । “ जीवा नववृत्तीए, कायवृत्तीए य होंति जे पवरा ॥
ते होंति पौंमरीया, थवसेसा कंडरीयाठ ॥ १२ ॥ (जीवाइत्यादि) जीवाः प्राणिनो न
वस्थित्या च ये प्रवराः प्रधानास्ते पौंडरीकानवन्ति शेषास्त्वप्रधानाः कंमरीकास्ति । तत्र
नवनस्थित्या देवाश्चतुत्तरोपपातिकाः प्रधानानवन्ति । तेषां यावज्जवं शुजानुजावत्वात्का
यस्थित्या तु मनुष्याः शुनकर्मसमाचाराः सप्ताष्टनवप्रमाणानि मनुष्येषु पूर्वकोटपायुष्के
ष्वनुपरिवर्त्यनंतरनवे त्रिपत्योपमायुष्केषूपपादमनुजय ततोदेवेषूपपादयतइति कृत्वा ततस्ते
कायस्थित्या पौंमरीकानवन्त्यवशिष्टास्तु कंडरीकास्ति । कालपौंडरीकानंतरं गणनासंस्था
नपौंडरीकद्वयप्रतिपादनायाह । “ गणणाए रङ्गू खलु संगणं चेव होंति चवरंसं । ए
याइं पौंमरीगाइं होंति सेसाइं इयराइं ” ॥ १३ ॥ (गणणाइत्यादि) गणनया संख्य
या पौंमरीकं विंध्यमानं दशप्रकारस्य गणितस्य मध्ये रङ्गुगणितं प्रधानत्वात्पौंमरीकं ।
दशप्रकारं तु गणितमिदं । परिकम्भुरङ्गुरासी, ववहारे तह कलासयसु य । पुगलजावं
तावे, घणे य घणवग्न वगैय । एषां संस्थानानां मध्ये समचतुरस्रं संस्थानं प्रवर
त्वात्पौंमरीकमित्येवमेते दे अपि पौंमरीके शेषाणि तु परिकर्मादीनि गणितानि न्यग्रो

तथा सीपंतेऽवबध्यंते यस्मिन्नसौ तेषः कर्दमः सयस्यां सा बहुतेया प्रचुरकर्दमा च व
 भवेत्तपन्नसन्नायात् स्वष्टोदकसंनयाच्च बहुभेता वा तथा बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा प्रचु
 र्दकनृतेत्यर्थः । तथा लब्धः प्राप्तः पुष्करिणीशब्दान्वर्थतयार्थोयया सा लब्धार्थाऽथवाऽऽ
 स्थानमास्था प्रतिष्ठा सा लब्धा यया सा लब्धास्था तथा पौंडरीकाणि श्वेतशतपत्राणि
 विद्यंते यस्यां सा पौंडरीकिणी । प्रचुरार्थेन भवार्थोत्पत्तेर्बहुपद्मेत्यर्थः । तथा प्रसादः प्र
 तन्नता निर्मलजलता सा विद्यते यस्याः सा प्रसादिका प्रासादावा देवकुलसन्निवेशा
 स्ते विद्यंते यस्यां समंततः प्रासादिका दर्शनीया शोचना सत्संनिवेशतोऽष्टव्या दर्शन
 योग्या तथाऽनिमुख्ये च सदावस्थितानि रूपाणि राजहंसचक्रवाकसारसादीनि गजमहि
 मृगयूषादीनि वा जलांतर्गतानि वा करिमकरादीनि वा यस्यां साऽनिरूपेति तथा प्र
 तिरूपाणि प्रतिविंबानि विद्यंते यस्यां सा प्रतिरूपा । एतदुक्तं भवति । स्वस्त्वान्तस्याः सर्व
 प्रतिविंबानि समुपलभ्यंते तदतिशयरूपतया वा लोकेन तत्प्रतिविंबानि क्रियते सा प्र
 तिरूपेति । यदिवा (पास्तादीयादरिस्तणीयाश्चनिरूपापडिरूपति) पर्यायास्त्येते चत्वारो
 प्यतिशयरमणीयत्वख्यापनार्थमुपात्ताः ॥ २ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः । एमिति वाक्यालं
 कारे । तत्र तत्रेत्यनेन वीप्तापदेन पौंडरीकैर्व्यापकत्वमाह । देशेदेशे इत्यनेन त्वेकैकप्रदे
 शे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु नास्त्येवासौ पुष्करिण्याः प्रदेशोयत्र तानि न
 संतीति । यदिवा देशेदेशे इत्येतत्प्रत्येकमनिसंबध्यते । तत्रतत्रेति । कोथोदेशेदेशे तस्मिंस्त
 स्मिन्निति चार्थोदेशैकदेश इति । यदिवा अत्यादरख्यापनार्थैकार्थान्येवैतानि त्रीण्यपि पदा
 नि । तेषु च पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि प्रचुराणि पद्मान्येव वराणि श्रेष्ठानि पौंडरी
 काणि पद्मवरपौंडरीकाणि । पद्मग्रहणं उत्रव्याप्रव्यवष्टेदार्थः । पौंडरीकग्रहणं श्वेतशतपत्र
 प्रतिपत्त्यर्थः । वरग्रहणमप्रधाननिवृत्त्यर्थः । तदेवंनूतानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि (बुध्य
 ति) उक्तानि प्रतिपादितानि विद्यंत इत्यर्थः । आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि त
 थोक्तानि पंकजले अतिलंघ्योपरिव्यवस्थितानि तथा रुचिर्दीप्तिस्तां लांत्याददति रुचि
 लानि सहीप्तिमंति तथा शोचनवर्णगंधरसस्पर्शवंति तथा प्रासादीयानि अचिरूपाणि प्र
 तिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः सर्वतः पद्मावृतायाः । एमिति वाक्यालंकारे । व
 द्देशमध्यनागे निरुपचरितमध्यदेशे एकं महत्पद्मवरपौंडरीकमुक्तमानुपूर्व्येण व्यवस्थित
 मुष्ठितं रुचिलवर्णगंधरसस्पर्शवत् तथा प्रासादीयं दर्शनीयं अचिरूपतरं प्रतिरूपतरमि
 ति ॥ ४ ॥ सांप्रतमेदेवानंतरोक्तं सूत्रद्वयं सद्वावत्तिचणंतीत्यनेन विशिष्टमपरं सूत्रद्वयं
 इष्टव्यं । अस्यायमर्थः (सद्वावत्ति) सर्वस्याश्च तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु यथो
 क्तविशेषणविशिष्टानि बहूनि पद्मानि तथा सर्वस्याश्च तस्याबहुमध्यदेशनागे यथोक्तवि
 शेषणविशिष्टं महदेकं पौंडरीकं विद्यत इति । उभयत्रापि चः समुच्चये । एमिति वाक्यालंका

एस पुरिसे मन्ने ॥ ७ ॥ अहमंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अवाले मग्गवे मग्गविकु मग्गस्सगतिपरक्कमणू अहमेयं पउमवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामिति कट्ठु इति वच्चा से पुरिसे अज्जिकमे तं पुक्करिणिं जावजावंचणं अज्जिकमेइ तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपोमरीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने दोच्चे पुरिसजाते अहावरे तच्चे पुरिस जाते अह पुरिसे पठिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणी ए तीरे ठिच्चा पासंति तं एगं महं पउमवरपोमरीयं अणुपुबुद्धियं जाव पडिरूवं ते तव दोन्नि पुरिसजाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपोमरीयं णोहच्चाए णोपाराए जाव सेयंसि णिसन्ने तएणंसे पुरिसे एवं वया सी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना अकुसला अपंमिया अवियता अ मेहावी वाला णोमग्गवा णोमग्गविकु णोमग्गस्सगतिपरक्कमणू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पउमवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामो नोय खलु एयं पउमवरपोमरीयं एवं उन्निक्केतवं जहाणं एए पुरिसा मन्ने अह मंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अवाले मग्गवे मग्गविकु मग्गस्सगतिपरक्कमणू अहमेयं पउमवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामिति कट्ठु इतिवच्चा सेपुरिसे अज्जिकमे तं पुक्करिणिं जाव जावंचणं अज्जिकमे तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए जावअंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तच्चे पुरिसजाए ॥ ८ ॥ अहावरे चउवे पुरिसजाए अह पुरिसे उतराउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए तीरे ठिच्चा पासंति तं महं एगं पउमवरपोमरीयं अणुपुबुद्धियं जावपडिरूवं ते तव तिन्नि पुरिस जाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे एवं वयासी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना जावणोमग्गस्सगतिपरिक्कमणू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पउमवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामि

णो खलु एयं पञ्चमवरपौंमरीयं एवं उन्निस्केयवं जहाणं एते पुरिसा मन्ने अहमं
सिपुरिसे खेयन्ने जाव मग्गस्स गतिपरक्कमण्णु अहमेयं पञ्चमवरपौंमरीयं उन्नि
स्किस्सामिति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे तं पुक्करिणिं जावजावंचणं अनिकमं
ताव तावंचणं महंते उदए महंते सेए जाव णिसन्ने चउत्ते पुरिसजाए ॥ १९ ॥

अर्थ- (अहावरे के०) अथ हवे प्रथम पुरुष अनन्तर (दोन्नेपुरिसजाए के०)
बीजो पुरुष जात कहेते (अहपुरिसेके०) अथ हवे ए बीजो पुरुष (दक्षिणाउदिसाते
आगम के०) दक्षिण दिशा थकीआव्यो (तंपुक्करिणिंके०) ते पुक्करणीने विपे (ती
सेपुक्करिणीएतीरेच्छिच्चा के०) ते पुक्करणीने कांठे उजो रह्नीने (तंमहंएगंपञ्चमवरपौंमरी
यंके०) ते महोदो प्रधान पौंमरीक कमलने (पासंतिके०) दीगो ते कमल केवोठे तां
के अणुपुबुच्छियं पासादीयं जावपडिरूवं) इत्यादिक पूर्ववत् शोनायें करी सहित ठे (तंव
के०) त्यां ते पुरुषे (एउके०) अंहिया (एगंपुरिसजातंपासंतिके०) एक पुरुष जा
त दीगो (तंपहीणेतीरेके०) ते पुरुष वावडीना कावाथी व्रट (पञ्चमवरपौंमरीयंके०)
प्रधान पुंमरीक कमलने (अपत्तेके०) अण पाम्यो थको (णोहच्चाएके०) वावडीतो
बीजो कांठो अणपाम्यो (णोपाराएके०) कमल उहरवाने पण असमर्थ (अंतरापोल
रिणीएके०) पुक्करणीने विचालें (सेयंसिके०) कादवमांहे (णिसन्नेके०) खुतोठे (तए
णंसेपुरिसेके०) तेवार पठी ते पुरुष (तंपुरिसंके०) ते कादवमां खुवेजा पुरुष प्रत्ये (ए
वंवपात्तीके०) एम कहेवा लागो के (अहोणंइमेपुरिसेके०) अहो हे पुरुष अखेयन्ने
अकुसले अपंनिए अविपत्ते अमेहावी वाले णोमग्गत्ते णोमग्गविक णोमग्गस्स गति
परक्कमण्णु ए नव पदवुं अर्थ सुलनत्ते (जन्नंएत्तपुरिसेके०) जे कारणो ए पुरुष पोता
ना आत्माने (अहंखेयन्नेके०) हुं खेदकवुं (अहंकुसलेके०) हुंकुसलवुं (जावपञ्च
मवरपौंमरीयंउन्निस्किस्सामिके०) इत्यादिक जाणतो यावत् प्रधान पुंमरीक कमल हुं उ
हरिश एवा जावे अहीं आव्यो परंतु (णोखलुएयंपञ्चमवरपौंमरीयंके०) निश्चं थकी पुं
मरीक कमल उहरि शक्यो नथी अने कादवमांज खुतोठे (एवंउन्निस्केयवं जहाणंएत्तपुरि
सेमन्नेके०) जेम तेपुरुष पोताने महोदो माह्यो मानीने कमल उहरवा गयो तेज विधिसे
ए बीजो पुरुष पण पोताने माने ॥ १० ॥ (अहमंसिपुरिसेके०) हुं पुरुष खेयन्ने कुसले पंनिए
विपत्ते मेहावी अवाले मग्गत्ते मग्गविक मग्गस्स गतिपरक्कमण्णु इत्यादिक पोतामां मा
ह्या पणो मानतो (अहमेयंके०) हुं ए (पञ्चमवरपौंमरीयंउन्निस्किस्सामितिके०) प्रधान पुं
मरीक कमलने उहरिश (कट्ठुके०) एमकरी (इतिवच्चा के०) एवं कह्नीने (सेपुरिसे

के०) ते पुरुष (अजिक्कमेतंपुस्करिणिके०) ते पुष्करणीमां चाव्यो (जावजावंचणं
जिक्कमेक्के०) जेम जेम ते कमल सामो ध्यावीने मांहे प्रवेश कखो (तावतावंचण
के०) तेमतेम (महंतेवदएके०) वंदापाणी मांहे (महंतेसेएके०) महोटा कादवम
हे खूतो (पहीणेतीरंके०) वाव्यनातीर थकी पण व्रष्ट थयो (अपत्तेपउमवरपोमरी
के०) थने प्रधान पुंमरीक कमलने पण थण पाम्यो (एोह्वाएके०) एक कांग थक
व्रष्ट (एोपाराएके०) थने बीजा कांगने पण नपाम्यो तथा कमल पण वडरी नशक्यो
(अंतरापोस्करिणीएके०) पुष्करणीने विचाले ज (सेयंसिके०) कादव मांहे (एिसदे
के०) खूची रह्यो (दोचेपुरिसजातेके०) एटले बीजो पुरुष जात कह्यो. ॥ अथ हये
ए बीजो पुरुष कह्यानंतर त्रीजो पुरुष कहेते ए त्रीजो पुरुष पश्चिमदिशा थकी थार
पुष्करणीने कांवे वनो रह्योने थ्यागला पुरुषनी पेरे समस्त वचन बोली कमल वडरवा
ने थयें पुष्करणीमां प्रवेश कखुं पण ते कमलने वडरी नशक्यो पोते पुष्करणीने थ
तराले पाणी थने कादव मांहे खूतो एटले त्रीजो पुरुष जात कह्यो ॥ ७ ॥ हये
चोथो पुरुष उत्तर दिशा थकी ध्यावीने पुष्करणीने तीरे वनो रह्यो थ्यागला व्रण पु
रुषनी रीतेज वचन बोली तेमनी पेरेज कमल वडरवाने पुष्करणी मांहे प्रवेश कखो
परंतु तेपण कमल वडरी नशक्यो थने वाव्यने अंतरालें ते व्रण पुरुषोनीपेरे कादव
मांहेज खूची रह्यो एटले चोथो पुरुष जात कह्यो ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-अथापरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्भा
गादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याध तीरे स्थित्वा पश्यति पथं तीरस्थं न पूर्वस्थितं पु
पमेकं पश्यति । तीराद्व्रष्टं पद्ममप्राप्तं उज्जयव्रष्टं दृष्ट्वा सदितीयः पुरुषस्तमेयं गदेत्
अहोखेदे । एं वाक्प्राज्ञंकारे । योपं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदज्ञोऽकुनज्ञोऽपंडितो
व्यक्तोमेधावी वालोन मार्गस्थोनोमार्गज्ञोनोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः । परमादंशपुरुषः कु
लइत्युक्त्वा पद्ममुत्क्षेप्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृतवान् । नचैतत् पद्ममेवमुत्क्षेप्यं यथापं पुरु
पोमन्यतइति जावः । शेषं सुगमं ॥ ७ ॥ ततः (अहमंसीत्यादि) अहमेवास्य पुंमरी
कस्योत्क्षेपणे कुशलइतिजावः । शेषं सुगमं (अहावरेतचेति) सुगमं । ॥ ८ ॥ (अहा
वरेचवरेति) सुगमं ॥ ९ ॥

॥ टीका-अथ प्रथमपुरुषादनंतरमपरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथवेति वा
क्योपन्यासाय । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्भागादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याध पुष्करि
ण्यास्तीरे स्थित्वा तत्रस्थं पश्यति । महदेकं पद्मवरपौंडरीकमानुष्यं पश्यन् स्थितं प्रा
सादीपं यावत्प्रतिरूपमत्र चास्मिन् प्रतीते तीरे व्यवस्थितस्त्वं पूर्वव्यवस्थितमेकं पु
७१

पश्यति । किञ्चूतं । तीरात्परित्रष्टमनवाप्तपद्मवरपौण्डरीकमुनयत्रष्टमंतरालवावसीदंतं
 दृष्ट्वा तमेवमवस्थं पुरुषं ततोसौ द्वितीयः पुरुषस्तं प्राक्तनं पुरुषमेवं वदेत् ॥ अहो
 खेदे । सर्वत्र एमिति वाक्यालंकारे । इष्टव्योयोयं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदङ्गोऽकुशलो
 पंडितोव्यक्तोमेधावी बालोनमार्गस्थोनोमार्गङ्गोनोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः । अकुशलत्वं
 दिके कारणमाह । यद्यस्मादेवपुरुषएतत्कृतवान् । यद्यहं खेदङ्गः कुशलइत्यादि जणित
 पद्मवरपौण्डरीकमुत्क्षेप्यामीत्येवं प्रतिज्ञातवान् । नचैतत्पद्मवरपौण्डरीकमेवमनेन प्रकारेण
 यथाऽनेनोत्क्षेपुमारब्धं नैवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरुषोमन्यतइति ॥४॥ ततोहमेवा स्योत्क्षे
 पो कुशलइति दर्शयितुमाह । (अहमंसीत्यादि) जावदोच्चेपुरिसाजाएत्ति । सुगमं ॥ ५ ॥
 तृतीयं पुरुषमधिकृत्याह । (अहावरेतच्चेइत्यादि) सुगमं यावच्चतुर्थः पुरुष जातइति ॥ ६ ॥

अहं जिक्खू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव परक्कमसू अन्नतराउं दिसाउं वा
 अणुदिसाउं वा आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए तीरे ञ्चिच्चा पा
 संति तं एगं महंतं पत्तमवरपौण्डरीयं जावपडिरूवं ते तच्च चत्तारि पुरि
 सजाए पासंति पढीणे तीरं अपत्ते जाव पत्तमवर पौण्डरीयं णोहच्चाए
 णोपाराए अंतरापुक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से जिक्खू तं एवं
 वयासी अहो एं इमे पुरिसा अखेयन्ना जाव णो मग्गस्स गति
 परक्कमसू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पत्तमवरपौण्डरीयं
 उन्निक्किस्सामो णो खलु एयं पत्तमवपौण्डरीयं एयं उन्निखेतव्वं जह्म
 णं एते पुरिसा मन्ने अहमंसि जिक्खू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव मग्ग
 स्स गतिपरक्कमसू अहमेयं पत्तमवरपौण्डरीयं उन्निक्किस्सामिति कट्ठ
 इतिवच्चा से जिक्खू णो अजिक्कमे तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए
 तीरे ञ्चिच्चा सद्धं कुळा उप्पयाहि खलु जो पत्तमवरपौण्डरीया उप्पया
 हि अहसे उप्पति ते पत्तमवरपौण्डरीए ॥ १० ॥ किट्ठिए नाए सम
 णाउसो अहे पुण्ण से जाणितवे जवति जंतैति समणं जगवं महावीरं
 बद्धवे निग्गंथाय निग्गंथीउय वंदंति नमंसंति वंदेत्ता नमंसित्ता
 एवं वपासि किट्ठिए नाए समणाउसो अहं पुण्ण से ए जाणामो स
 मणाउसोति समणे जगवं महावीरं तेय बद्धवे निग्गंथेय निग्गंथीउय आ

तंतेत्ता एवं वयासी हं जोसमणाउसो ते आइकामि विजावेमि किट्टेमि
वेदेमि सच्चदं सदेउं सनिमित्तं जुजोनुज्जो अवदंसेमि सेवेमि ॥ ११ ॥

अर्थ—(अहंके०) हवे चोया पुरुष नंतर पांचमो पुरुष कहेत्रे ते केवोत्रे तोके (नि
०) निहूण शीज पचन पाचनादिक सावधानुष्ठान रहित निर्दोष आहार जो
छूहे के०) राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसार समुद्रना तीरनो अर्था (खेपत्रे
०) खेदह एटले समस्त जीवोना खेदनो जाण (जावपरक्रमणू के०) यावत् मा
गतिना पराक्रमनुं जाण अंधीवीजो आगलनो वणन सर्व करवो एवो जाण पुरु
(अन्नतराउदिसाउवाअणुदिसाउवा के०) अन्य कोइएक दिशा यकी अथवा वि
यकी (आगम के०) आवीने (तंपुरकारिण के०) ते पुष्करणी (तीसेपुष्करि
रीछिञ्चा के०) ते पुष्करणीने काठे रहीने (तंएगंमहंतपठमवरपोंमरीपंके०) ते
महोदुं प्रधान पुंमरीक कमलने (पासंति के०) दीगो (जावपट्टिकयं के०) ते क
ज्यालगे प्रतिरूप सुधी पूर्वें वणन करेलुंठे तेवो कमल दीगो (तेतउचनान्निपुगितजा
ति के०) तेणें त्यां चार पुरुषजात पूर्वोक्त चारदिशाना आयेजा दीगो ते चारे पु
पहीणेतीर के०) वाच्यना तीर यकी भ्रष्ट अने (अपनेजावपठमवरपोंमरीपंको
णोपासए के०) पुंमरीक कमलने पण यावत् नथी पाम्या (अंतगपुष्करिणीएके०)
ने विचाले (सेपंसि के०) कादय माहे (लिसत्रे के०) खुतात्रे तंने देखीने (तएपंगे
के०) तेवार पठी ते निहु साधु (तं के०) ते चार पुरुषोने (एवंपासि के०) एम
(अहोणंइमेपुरिसा के०) अहो ए पुरुष बापडा (अखेपन्ना के०) अग्नेदह (जाव
गस्तगतिपरक्रमणू के०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमना अजाण (जद्रंएनेतु
के०) जेम ए पुरुष (एवमंत्रेके०) एम जाणे जे (अहमेतपठमवरपोंमरीपंठल्लिफि
मो के०) अमे ए कमल छदरी सुं तेवा विधियें छदरवाने अथे गया परंतु (लांय
०) निभें यकी नहीज (एवंपठमवरपोंमरीपंके०) ए पोंमरीक कमलने (एपंडनिगित
०) एम छदरी शके नही (जहाणंएतेपुरिसामने के०) जेम ए चार पुरुष जाचे
विधियें कमल छदरी शकाय नही (अहमंसिनिजुछहे के०) जेमाटे हूं साधु
द्वेष रहित (तीरछी के०) संसारना तीरनो अर्था (खेपत्रेके०) खेदह (जावमग
तेपरक्रमणूके०) यावत् मार्गनी गतिना पराक्रमनुं जाण (अहमेपंठमवरपों
छल्लिफिस्तसामिति के०) हुं ए पुंमरीक कमल निभे यकी छदरीन (कट्टु के०) एम
(इतिवज्ञा के०) एवुं वचन कहीने (सेनिगु के०) तेसाधु (लांयनिभमे तं इतर

रिणिं के०) ते पुष्करणी मांहे पेवो नदीं (तीसेपुष्करिणीएतरेच्छिन्ना के०) ते
 पुष्करणीने कांते रद्दीनेज (सद्दंकुळा के०) शब्द करेते (५ 'याद्विषयुने')
 पोंमरीयाउणयाहि के०) अहोपुंमरीक कमल ए पुष्करणी मांहेयी उपडीने बाहेर
 बाहेर आव एम वे वार कह्यो (अहसेउपतितेपउमवरपोंमरीएके०) हवे ते पुंमरीक
 ले त्यांथी उपड्यो ॥१०॥ (किट्टिए के०) हवे ए दृष्टांत देखाडीने (नाएसमणावसोत्ति
 श्रीमहावीर देव शिष्य आगले अंतर जाव मेजवेते के अहो आयुष्यमंत श्रमण महा
 उ तमने ए दृष्टांत कह्यो तेना (अठे के०) अर्थने (पुण के०) वली (से के०)
 (जाणितवे जवति के०) जाणोठो एम कहे अके तेवारे (जंतेति के०) हे न.
 एवो शब्द कह्तीने (समणजगवंमहावीरं के०) तपस्वी जगवंत श्रीमहावीरदेवने (
 वेनिगंथाय के०) घणानिग्रंथ (निगंथीउयवंदंति के०) घणी साधवी ते
 देवने वांटे (नमंसंति के०) नमस्कार करे (वंदेता के०) वंदना करीने (
 के०) नमस्कार करीने (एवंवयासि के०) एम बोल्या (किट्टिएनाएसमणावसोत्ति
 के हे जगवंत श्रमणआयुष्यमंत तमे जे दृष्टांत कह्यो तेना (अठे के०) अर्थने (पु
 के०) वली (से के०) ते (एजाणामो के०) अमे नथी जाणता तेवारे
 देव (समणावसोत्ति के०) हे श्रमणो आयुष्यमंत साधुउ एवो शब्द कह्तीने (
 गवंमहावीरे के०) श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देव (तेयबहवेनिगंथेय के०) ते
 निग्रंथ (निगंथीउय के०) घणी साधवीने (आमंतेता के०) आमंत्रण करीने (
 यासी के०) एम कहेते (हंनोसमणावसोते के०) अहो साधुउ तमे पुठ्यो ते (
 स्कामि के०) हुं तमने कहुंहुं (विजावेमि के०) प्रगतार्थ कहुंहुं (किट्टेमि के०) तेना
 यांय कहुंहुं (पवेदेमिके०) हेतु दृष्टांते करी तमारे चित्तने सुगम थाय तेम कहुंहुं (
 के०) अर्थ सहित (सहेउंके०) हेतुये सहित (सनिमित्तंके०) कारण सहित (बुझोउं
 के०) वली वली (उवदंसेमिके०) देखाडीश (सेवेमिके०) एहुं कहुंहुंते तमे सांजलो ॥११॥

॥ दीपिका—अथ पंचमं पुरुषमाश्रित्याह । अथ निकुनिर्दोषाहारजोजी रूक्षोराग
 परहितमोक्षार्थी संसाराधितीराजिज्ञापी । खेदद्वैत्यादिविशेषणानि पूर्वं व्याख्यातानि
 यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्यादिशोवा आगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तं
 स्थित्वा तन्महद्वेकं पद्मवरपोंदरीकं पश्यति तांश्चतुरः पुरुषान्पश्यति पंकनीरमग्रान् ।
 द्वा च सजिह्वरेवं वदेत् अहो इमे चत्वारोपि पुरुषाश्चक्षेत्रज्ञाश्चकुशलान मार्गस्य गति
 राक्रमज्ञाः । यस्मान् पुरुषाण्यं ह्यातयंतोयथा वयं पुंढरीकमुन्निक्षेप्यामवत्स्वनियाम
 नच तत्पुंढरीकमेवमुद्देतव्यं यथंते मन्यंते । किंतु अहमस्मि निक्षुरूक्षोयावन्मार्गस्य

तिपराक्रमज्ञोऽहमेवैतत्पुंडरीकमुत्पत्तिनिष्पामीत्युक्त्वा सनिष्ठुर्नातिक्रामेत्तां पुष्करिणीं न
प्रविशेत्तस्यास्तीरे स्थित्वा तटस्थएव शब्दं कुर्यात् । तद्यथा । उत्पत्त हेपुंडरीक उत्प
त्त इति शब्दश्रवणात्तदुत्पत्तितं पुंडरीकं ॥ १० ॥ दार्ष्टान्तिकं योजयन् श्रीवीरः शिष्याना
ह । कीर्तिते कथिते ज्ञाते दृष्टान्ते हे श्रमणाश्रायुष्मन्तोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्योनयति नव
ज्जिः । एवमुक्ते जगवता बहवो निग्रंथानिग्रंथ्यश्च श्रमणं जगवंतं महावीरं वंदंति कायेन
नमस्यंति शब्देः स्तुवंति । वंदित्वा नमस्कृत्वाच एवं वदेषुः । तद्यथा । कीर्तिते ज्ञातमु
दाहरणं जगवता । अर्थे पुनरस्य न जानीमऽति एष्टोनगवान् तान् बहून्निग्रंथादीनेयं य
देत् । हंतेति ध्यामंत्रणे । हे श्रमणाश्रायुष्मन्तो यज्ञवज्रिरहं एष्टस्तदाख्यामि आधिनाग्या
मि प्रकटयामि कीर्तयामि पर्यायैः प्रवेदयामि हेतुदृष्टान्तेः । एकार्थिकान्येव या एतानि
कथमाख्यामीत्याह । सार्थः सहेतुरन्वयव्यतिरेकरूपः कारणं कार्यसाधनं तेन पुनं नू
योनूय उपदर्शयामि ॥ ११ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपरं पंचमं तद्विलक्षणं पुरुषजातमभिरुह्याह । (अहंनिष्ठुर्बुद्धे
इत्यादि) अथेत्यानंतर्ये । चतुर्थपुरुषादयमनंतरः पुरुषस्तस्यामूनि विशेषणानि । निष्
णशीजो निष्ठुः पचनपाचनसाययानुष्ठानरहिततया निर्दोषाहारजो जी तथा गृहो गगनोप
रहितः । तां हि कर्मबंधहेतुतया स्निग्धौ । यथा हि स्नेहानायाऽजोन लगति तथा गग
नोपाजायात्कर्मेरेणुर्न लगत्यतस्तद्विहितो रूढऽप्युच्यते । तथा संसारसागम्य तीगर्षो त
था क्षेत्रज्ञः खेदज्ञो वा । पूर्वं व्याख्यातान्येव विशेषणानि । यावन्मार्गस्य गतिरगम्यमदः
सचान्यतरस्यादिशोनुदिशोयाऽऽगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा ममंतादयजो क
ये वा बहुमभ्यवेशजाने तन्महदेयं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तां भूतुरः पुण्यान् पश्यति
यत्र च व्यवस्थितानिति । किं नूतांस्त्यक्ततीरानप्रातपद्मवरपुंडरीकान् पंरुजजायमप्रात
पुनस्तीरमप्यागंतुमसमर्थान् दृष्ट्वा च तांस्तदवस्थान् ततोऽसौ निष्ठुरेवमिति पश्यमाण
नीत्या वदेत् । तद्यथा । अहो इति खेदे एमिति वाक्पाजंकारे । इमे पुरुषा धत्तागो वि अये
दृष्ट्वा यावन्नो मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञायस्मान्ते पुरुषा एवं ज्ञातवन्तो यथा वपं पद्मवरपौंडरीक
मेवमनेन प्रकारेण यथैते मन्थंते तथोऽहे मत्पं । अपि त्वहमस्मिन् निष्ठुरोपावद्वनि
पराक्रमज्ञ एतज्जुणयि शिष्टोऽहमेतत्पौंडरीकमुत्प्रेक्ष्यामि उत्पत्तिनिष्पामि समुद्रनिष्पामीत्ये
वमुक्त्वाऽसौ नातिक्रामेत् तां पुष्करिणीं न प्रविशेत् । नत्रस्थएव पन्तुर्वापदोऽपति ।
तस्यास्तीरे स्थित्वा तथाविधं शब्दं कुर्यात्तद्यथा कर्षमुत्पत्तोत्पत्त । मनुजोऽनास्याजं श
रे । हे पद्मवरपौंडरीक तस्याः पुष्करिणामभ्यदेशात्त्वमुत्पत्तोत्पत्त । अथ नटदप्रवण
नंतरं तदुत्पत्तितमिति ॥ १० ॥ तदेवं दृष्टानं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं दर्शयितुरागमः श्रीमन्म

हावीरवर्धमानस्वामी स्वशिष्यानाह । कीर्तिते कथिते प्रतिपादिते मयास्मिन् ज्ञाते
हरणे श्रमणाध्यायुष्मंतोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्योजयति नवद्भिरेतच्छक्तं जयति । नास्ते
हरणस्य परमार्थं यूयं जानीथैवमुक्ते जगवता ते बहवोनिग्रंथानिग्रंथ्यश्च तं
महावीरं ते निग्रंथादयोवदन्ति कायेन नमस्यन्ति तत्प्रवृद्धैः शब्दैः स्तुवंति वेदित्वा चैवं
माणं वदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं प्रतिपादितं ज्ञातमुदाहरणं जगवता अर्थं पुनरस्य
सम्यक् जानीमश्त्येवं पृष्टोजगवान् श्रमणोमहावीरस्तान्निग्रंथादीनेवं वदेत् । हन्तेति
पणो । हे श्रमणाध्यायुष्मंतो यन्नवद्भिरहं पृष्टस्तत्सोपपत्तिकमाख्यामि जयतां तथा विना
भ्याविर्जावयामि प्रकटार्थं करोमि तथा कीर्तयिष्यामि पर्यायकथनद्वारेणेति । तथा
दयामि प्रकर्षेण हेतुदृष्टान्तैश्चित्तसंततावारोपयामि । अथ चैकार्थिकानि चैतानि कथं
पादयामीति दर्शयति । सहार्थेन दार्ष्टान्तिकेन सार्थः वर्ततइति पुष्करिणीदृष्टान्तसं
सह हेतुना अन्वयव्यतिरेकरूपेण वर्ततइति सहेतुस्तं तथानूतमार्गं प्रतिपादयिष्ये
यथा ते पुरुषाश्च प्राप्तप्रार्थितायाः पुष्करिणीकर्ममे डुरुचारे निमग्ना एवं बह्व्यमाणास्तं
काश्चपारगाः संसारसागरस्य तत्रैव निमज्जन्तीत्येवंरूपेणः सोपपत्तिकः प्रदर्शयिष्यते ।
सह निमित्तेन उपादानकारणेन सहकारिकारणेन वा वर्ततइति सनिमित्तं सकारणं
तार्थं जूपोऽपरेहेतुदृष्टान्तरूपदर्शयामि सोहं सांप्रतमेव ब्रवीमि शृणुत यूयमिति ॥ १८ ॥

लोपंच खलु मए अप्पादद्दु समणानसो पुष्करिणीवुइया कम्मंच खलु
मए अप्पादद्दु समणानसो सेउदए बुइए कामजोगेयं खलु मए अप्पा
दद्दु समणानसो से सेए बुइए जण जाणावयंच खलु मए अप्पादद्दु स
मणानसो तेवद्वे पणमवरपौन्नीए बुइए रायाणंच से खलु मए अप्पाद
द्दु समणानसो से एगे महंपणमवरपौन्नीए बुइए अन्नवडियाय खलु म
ए अप्पादद्दु समणानसो ते चत्तारिंपुरिसजाया बुइया धम्मंच खलु मए
अप्पादद्दु समणानसो से निखू बुइए धम्मतिवंच खलु मए अप्पादद्दु स
मणानसो सेतरे बुइए धम्मकदंच खलु मए अप्पादद्दु समणानसो से स
हे बुइए निवाणंच खलु मए अप्पादद्दु समणानसो से उप्पाए बुइए एव
मेयंच खलु मए अप्पादद्दु समणानसो से एवमेयं बुइयं ॥ १९ ॥
यदं-सखु इति वाक्यान्तकारं (लोपंचमएके०) एलोक जे मनुष्य खेत्र ते में (श
द्दु के०) पोना यकी जाणीने (समणानसो के०) अहोआयुष्यमंत श्रमणो (श
रिणीवुइयाके०) पुष्करणी कही अने (कम्मंचखलुमएके०) अष्ट प्रकारना क

में (अप्पाहट्टके०) पोताथकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेउवएके०) ते पाणी (बुइएके०) कह्यो (कामजोगेयंके०) कामजोगने खलुइति वाक्यालंकारे (मएके०) में (अप्पाहट्टके०) पोता थकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेके०) तेने (सेएके०) कर्दम (बुइएके०) कह्यो जेकर्दममाहे खुता थका जीव पोते पोताने उररी नशके थने (जणके०) सामान्यलोक ते (जाणवपंचके०) जनपद एटले थार्य देशना उपना एवा थनेक लोक तेने (खलु मएके०) में निश्चेकरी (अप्पाहट्टके०) पोताथकी जाणीने (समणाउसोके०) हे थायुप्यमंत श्रमणो (तेवह्वेके०) तेवा घणा एक (पउमवरपोमरीएबुइएके०) पउमकमलो कह्या तथा (रायाणंचसेखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोके०) राजा जे सामान्य लोकना अधिपति केवायवे तेने में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो (एगेमहंपउमवरपोमरीएबुइएके०) एक महोठुं पुंढरीक कमल क ह्यो थने जे (अन्नउठियायके०) अन्यतीर्थिक क्रियावादि अक्रियावादि प्रमुख (तेके०) तेने (खलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोके०) में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो (चत्ता रिपुरिसजायाबुइया के०) चार पुरुष जात कह्या तेउ राजारूपमहोठो कमल तेने उरवाने थसमर्थ कह्या थने (धम्मंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोसेनिकूबुइए के०) जे श्रुतचारित्ररूप धर्म तेने में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो निक्कु एटले थणगर कह्यो जेमां पुंढरीक कमलरूप राजाने उरवानाी समर्थाइ कही (धम्मतिठंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसो सेतीरेबुइए के०) तथा जे धर्मतीर्थते निश्चे में पोता थकी जाणीने तीर एटले कांठो कह्यो (धम्मकहंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोसेसदेबुइएके०) तथा जेधर्म कथा ते निश्चे में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो तेने में शब्द कह्यो (निघाणंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोसेउप्पाएबुइए के०) तथा जे भोक्कपद ते निश्चे में पोता थकी जाणीने हे श्रमणो तेने में फमलतो उरवो कह्यो (एवमेयंच के०) ए पूर्वोक्त सर्व लोकादिकपदार्थ ते खलु शब्दवाक्यालंकारेंगे (मएके०) में (अप्पाहट्टके०) थाप थकी जाणीने (समणाउसो के०) हे श्रमणो थायुप्यमंतो (सेएवमेयंचु इपंके०) तेने पुक्करणी कमल प्रमुख एरीते में कह्या एटले सामान्य प्रकारं दृष्टांत क ह्यो हवे विशेष थकी राजा उररणादिकभाव कहेवे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—लोकं मनुष्यक्षेत्रं । चशब्दः संमुख्ये । खलुवाक्यालंकारे । मया (अप्पाहट्टुत्ति) आत्मनि आहत्य व्यवस्थाप्य अथवा आत्मना स्वमाहृत्या ज्ञात्वा न परोपदे शतः सा पुक्करिणी वक्ता । कर्म चाष्टप्रकारं खलु मयात्मनि आहत्य आत्मना वा आहत्य हे श्रमण थायुप्यमन् तद्वचकमुक्तं पुंढरीकोत्पत्तिकारणं । कामइच्चारूपा जोगामदन

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागम संग्रह नाग इसरा. ५५५

इह खलु पाईणंवा पडीणंवा उदीणंवा दाहिणंवा संतेगतिया मणुस्सा न
वंति अणुपुवेणं लोणं उववन्ना तं जह्वा आरियावेगे अणारियावेगे उ
च्चागोत्तावेगे एीयागोयावेगे कायमंतावेगे रद्धस्समंतावेगे सुवन्नावेगे उ
वन्नावेगे सुरूवावेगे छुरूवावेगे तेसिंचणं मणुयाणं एगे राया नवइ
महयाहिमवंतमलयमंदरमहिंदसारे अञ्चंतविसुद्धरायकुलवंसप्पसूते
निरंतररायलक्षणविराड्यंगमंगे बहुजणबहुमाणपूइए सव्वगुणस
मिद्धे खत्तिए सुद्धिं मुद्धाजिसित्ते माउपित्तसुजाए देयप्पिए सीमंकरे सी
मंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिंदे जणवयपिया जणवयपुरोहिं सेउक
रे केउकरे नरपवरे पुरिसपवरे पुरिससीद्धे पुरिसआसीविसे पुरिसवर
पौंनरीए पुरिसवरगंधद्वी अद्धे दित्ते वित्तं विविन्नविउलजयणसय
णासणजाणवाहणाइणे बहुधणवहुजातरुवरतए आउगपउगसंपउ
त्ते विउडियपउरजत्तपाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगणजृते प
डिपुणकोसकोठागाराउक्षागारे चलयं छवत्तपवामिए उद्यकंठयं म
लियकंठयं उद्यकंठयं निह्यकंठयं अकंठयं उद्यसत्तु निह्यसत्तु मलि
यसत्तु उद्धियसत्तु निज्जियसत्तु पराइयसत्तु वयगयज्जिक्कमारिजयवि
प्पमुक्कं रायवन्नउ जह्वाउववाइए जावपसंतप्पिंममररक्कं पसादेमाणे
विहरंति तस्सणं रत्तो परिसा नवइ उग्गा उग्गपुत्ता जोगा जोगपु
त्ता इस्कागाइ इस्कागाइ नायना नायना कोरवा कोरवा जह्वा जह्वापुत्ता
माहणा माहणपुत्ता लेवइ लेवइपुत्ता पसव्वारो पसव्वारोपुत्ता सेणावइ
सेणावइपुत्ता ॥ १३ ॥ तेसिंचणं एगतीए सट्ठानवइ कामंतं समणावा
माहणावा संपहारिंसु गमणाए तव्व अन्नतरेणं धम्मं पन्नतारोवयं इ
म्मं धम्मं पन्नवइस्सामो सेएवंमायाणह् नयंतारो जेह्मए एम
धम्मं सुयत्ताए सुपन्नते नवइ ॥ १४ ॥

अर्थ—(इहखलुके०) ए मनुष्य लोक मोहे खलुइति वाक्याजंकारे (पाईणंवाके०) पूर्वदिशि
डीणंवाके०) पश्चिमदिशि (उदीणंवाके०) उत्तरदिशि (दाहिणंवाके०) दक्षिणदिशि एवा
हे अथवा विदिशि (संतेगतियामणुस्सानवतिके०) कोइ एक मनुष्य होय ते (द्वपु

दिक आसन नडासन (जाण के०) पालखीप्रमुख (बाह्याइसे के०) गाडी
 पोढादिक तेणेकरिने आकीर्ण (बहुधण के०) घणो धन (बहुजातरूप के०) घणो सु
 वर्ण (रतए के०) घणो रजत एटले रुपु (आउगपउगसंपउत्ते के०) अर्थ ज्ञान वम
 णा वमणादिक तेहयो उपाय व्यापारादिक तेणे करी संयुक्तने (विद्वदियपउरनत्तपाणे
 के०) घणा जात पाणी लोक जमेवे विशेषे देवरावेवे (बहुदासीदास के०) घणा
 दासी तथा दासवे (गोके०) वृषन (महीस के०) जैस (गवेलग के०) गाय गेटी गाम
 रा चकरी ते (प्यनूते के०) प्रनूत एटले घणावे वली (पडिपुसु के०) प्रतिपूर्णवे
 (कोसके०) लक्ष्मीना चंदार (कोछागारा के०) धानना चंदार (उछागारे के०)
 खड्ग त्रिसूल जालादिकना चंदार (बलवं के०) पोते बलवंतवे (डुबल के०) डुब
 लवे (पवामिए के०) वैरी जेना (उहत्तकंटयं के०) विणास्यावे समस्त गोत्री जेणे
 (मज्जियकंटयं के०) ऋद्धि अपहारीने मान जंग कीधावे गोत्री जेणे (उह्यकंटयं
 के०) उदेश थकी काढ्यावे गोत्री जेणे (निह्यकंटयं के०) जेणे गोत्रीने हराव्यावे
 (अकंटयंके०) प्रतिमल वैरीये रहितवे (उह्यसत्तूके०) विणास्यावे शत्रू जेणे (निह्यस
 तूके०) जेणे शत्रुने हराव्यावे (मज्जियसत्तूके०) ऋद्धि अपहरीने मान जंग कखावे वैरी
 जेणे (उह्यसत्तूके०) उदेश थकी कढाव्यावे वैरी जेणे (निह्यसत्तूके०) विशेष थकी
 जीत्यावे चश कखावे वैरी जेणे (पराड्यसत्तू के०) तेना राज्यने सेवे करी पराजय प
 माव्यावे शत्रु जेणे वली (वयगय के०) वयगत एटले गयावे जेना राज्यने विपे हुं ग
 यावे ते कहेवे (डुम्रिकके०) डुकाल डुर्निह (मारिके०) देवादिकना करेला मारी मर
 कीना नय (नयके०) वैरीना नय थकी (विष्मृकंके०) रहितवे (रायवन्नउके०) एरीते रा
 जानुं वर्णन (जहाउचवाइए के०) जेम उचवाइ सूत्रमां वर्णन कखावे तेना सरिखो (जा
 वपसंत के०) ज्यांजगे उपशमाव्यावे (म्निबन्ममरंज्जं के०) स्वचक्र परचक्रना नय
 ज्यां नथी एवो राज्य (पसाहेमाणे के०) पालतो थको (विहरति के०) विचरेवे (त
 स्तपारंजो के०) हवे तेराजानी (परितानवर्ति के०) परपदा केवी होए ते कहेवे.
 (उग्गाउग्गपुत्ता के०) उग्रकुलना उपना ते उग्रकुलना पुत्र (जोगानोगपुत्ता के०)
 जोगकुलना उपना ते जोगकुलना पुत्र (इत्कागाइत्कागाइ के०) श्रीआदीश्वरनो वंश जे
 इहवाग तेना उपना ते इहवागवंशना पुत्र (नायानानायानाके०) हातकुलना उपना ते
 हातकुलना पुत्र (कोरवाकोरवा के०) कीरवकुलना उपना ते कीरवकुलना पुत्र (नट्टान
 ट्टपुत्ताके०) सुनटकुलना उपना ते सुनटना पुत्र (माहणामाहणपुत्ताके०) ब्राह्मणकुलना
 उपना ते ब्राह्मणना पुत्र (लेहइलेहइपुत्ताके०) लघाधिपति वणिक् जाति विशेष तेना पुत्र
 (पसधारोपसधारोपुत्ता के०) घणो जेने घरे लक्ष्मीनो विस्तार होय तेने घेर उपना ते

तेना पुत्र (सेणावऽसेणावऽपुत्राके०) सेनाधिपतिना पुत्र इत्यादिक सत्तावर्णनं यकी जा
 एवो. ॥१३॥ (तेतिंचणं के०) तेमांहे (एगतीएके०) कोइ एक पुरुष (सङ्गानवऽके०) धर्म
 करवाने श्रद्धावंत धर्मार्थी होय तेने एवो (कामंत के०) धर्मार्थी जाणीने (समणावा
 माहणावाके०) श्रमण ब्राह्मण मली (संके०) सम्यक् प्रकारे पोतानो धर्मप्रतिबोधवति
 मित्र (पहारिसुगमणाए के०) तेना समीपे आलोचवो चिंतवे ते केवो (तवअन्नतरेणं
 म्मेणंपन्नचारोवणं के०) त्यां अमे अमारा धर्मेना प्ररूपणहार आपणो धर्म प्ररूपणुं एवो
 आलोची राजाने संमुख आवी बोल्या (इम्मेषंअम्मेषंपन्नवऽस्सामो के०) ए आगल कहे
 ठे ते धर्म प्ररूपणुं तेज कहेठे (सेएवंमायाणह के०) अमे धर्म कहीणुं ते एम जाणो
 (जयंतारो के०) अहो जय यकी राखनार (जेहामए के०) जेम ए प्रकारे अमातो
 (एअधम्मेषुयस्काएसुपन्नत्तेजवऽ के०) ए धर्म स्वाख्यात स्वप्रज्ञतवे. ॥१४॥

॥ दीपिका-एवंसामान्येन दृष्टान्तयोजनामुक्त्वा विशेषेण तामाह । (इहेति) इहा
 रिमन् लोके । खलुर्वाश्यालंकारे । प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षिणायामुदीच्यामन्यतरस्यां
 वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्याजयन्ति । आनुपूर्व्येणैवं लोकमाश्रित्योक्त
 प्राः । तद्यथा । आयांआर्षदेशोत्पन्नास्तदन्येऽनार्याएके वैश्वेर्गोत्रान्चिर्गोत्राएके कापो
 मक्षरायः प्राण्यन् तद्विद्यते येषां ते कायवंतोऽहस्ववंतोवामनकुब्जादयः सुव
 र्णाः गोचनकातिषोडश्वर्णाः कृष्णरुद्धादिवर्णाएके सुरूपाएके छट्ठरूपास्तेषांमध्ये म
 हान कधिदेकोराजा जयति । किन्तुतः । महाहिमयन्मलयमंदरमहेंडाणामिव ता
 रं सामर्थ्यं धनं वा यम्य सतया । इत्येवं राजवर्णकोयावदुपशान्तिविवदमरं राज्यं प्र
 मापयन् तिष्ठति । तत्र दिवं परानीकनयं डमरं सराप्रह्वोनः । तस्य च राज्ञः पर्यतं स
 जा जयति । तद्यथा । उमातत्कुमाराश्च वयपुत्राः । एवं नोगपुत्रादयोपि द्वेयाः । (से
 छडि) जिप्सुकोवणिगित्यर्थः । प्रशान्तारोवुधुपुजिविनामंत्र्यादयः सेनापतयश्च एके
 ॥ १३ ॥ तेषां मध्ये कधिदेवकः श्रद्धावान् धर्मजिप्सुर्नयति । कामं निश्चितं तं श्रद्धावं
 तं अमणावा तद्वितिकगमनाय प्रचारितयंतमत्प्रतिबोधाय तत्समीपे गमनं चिंतितवतः ।
 तत्रात्यंतरेण धर्मेण सममवप्रनिवेन प्रज्ञापयितारोवयमिति विहित्य तं राजानं सकीर्षे
 न धर्मेण प्रज्ञापयित्वामएवं मंत्र्याय राजानिकं गत्वा एवमूचुः । यथाहं वदामि एवं न
 वंतोपूवं जानीत यथा येन प्रकारेण मय्यधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञानो जयतित्येवं तीर्थिकः
 सममवगुणी राजादेः स्तान्नित्रायेणांशदेशं ददाति । तत्रायः पुरुषस्तद्धोयतगरीरवादीरा
 जानहृदिर्देवं धर्मेदेवतां वरे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-एवंसामान्येन दृष्टान्तयोजनामुक्त्वा विशेषेण तामाह । (इहेति) इहा

राजदार्ष्टीतिकं तद्गुह्यकार्यत्वात्सर्वप्रयासस्येति दर्शयितुमाह । (इहखलु इत्यादि)
 इहास्मिन्मनुष्यलोके । खलु वाक्यालंकारे । इहास्मिन् लोके प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षि
 णायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन तथाविधामनुष्या आनुपूर्व्ये
 षेमं लोकमाश्रित्योत्पन्नान्वन्ति तानेवानुपूर्व्येण दर्शयति । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । आरा
 द्याताः सर्वदेयधर्मेभ्यस्त्यार्यास्तत्र क्षेत्रार्याअर्धेपाद्विंशतिजनपदोत्पन्नास्तद्यतिरिक्ता
 स्त्वनार्याएके केचन जवन्ति । ते चानार्याः क्षेत्रोत्पन्नाश्चमी इष्ट्याः ॥ सगजगण
 सचरवच्चर, कायमुरडोडगोडपक्षिण्या ॥ आवागाहो एरोमय, पारसरचसरवासिया चेव
 ॥ १ ॥ ढोंघिलयतउसबोकस, निखंधपुलिंदकोवजनमररुया ॥ कौचाय चीण चंचुय, मालव
 दमिलाकुलंपाय ॥ २ ॥ कैकयकिरीयदयमुह, खरमुह तह तुरगमेंढयमुहाय ॥ हयकम्पा
 गयकम्पा, थस्से य थणारिया बहवो ॥ ३ ॥ पाचायचंददंडा, थणारिया एग्गिणा थिर
 एुकंपा ॥ धम्मोति थस्कराई, जे सुण एऊंति सुमिणेविइत्यादि । तथोच्चैर्गोत्रमिदवाकुवं
 शादिकं येषां ते तथाविधाएके केचन तथाविधकर्म्मोदयवर्तिनः । वाशब्दउत्तरापेक्षया वि
 कल्पार्थः । तथा नीचैर्गोत्रं सर्वजनावगीतं येषां ते तथा एके केचन नीचैर्गोत्रोदयवर्तिनो न
 सर्वे । वाशब्दः पूर्ववदेव । ते चोच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्रा वा । कायोमहाकायः प्राशुत्वं तदि
 द्यते येषां ते कायवन्तस्तथा न्हस्वन्तोवामनककुब्जवडनादयएके केचन तथाविधनाम
 कर्म्मोदयवर्तिनस्तथाशोजनवर्णाः सुवर्णाः प्रतप्तवामीकरचारुदेहास्तथा डुर्वर्णाः रुसरू
 द्धादिवर्णाएके केचन तथा मुरुपाः सुविजक्तायवचारुदेहास्तथा इष्टरूपाडुरुपावीनस्तदे
 हास्तेषां चोच्चैर्गोत्रादिविशेषणविशिष्टानां महान् कश्चिदेवैकस्तथाविधकर्म्मोदयाद्वाजा जव
 ति सविशेष्यते महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव सारः सामर्थ्यं विजयोवा यस्य सत
 था इत्येव राजवर्णकोयावहुपशाताडिबडमरं राज्यं प्रसाधयंस्तिष्ठतीति । तत्र डिंबः परानी
 कसृगालिकोडमरः स्वराष्ट्रहोनः पर्यायावेतावत्यादरख्यापनार्थमुपात्तौ इति । तस्य चैवंवि
 धयुणसंपहुपेतराज्ञाएवंविधा पर्यव्रजतीति । तद्यथा । उग्रास्तत्कुमाराभ्रोप्रपुत्राः । एवं जो
 गपुत्रादयोपि इष्ट्याः ॥ शेषंसुगमं । यावत्तेनापतिपुत्रइति । एवरंलेष्टइति । जिप्सुकः
 सवणिगादिस्तथा प्रशास्तारोबुध्पुजजीविनोमंत्रिप्रभृतयः ॥ १३ ॥ तेषां च मध्ये कश्चि
 देवैकः श्रद्धावान् धर्मेजिप्सुः काममित्येवधृतार्थेऽवधृतमेतद्यथायं धर्मश्रद्धाबुरवधार्यं च
 तं धर्मेजिप्सुतया श्रमणाद्वाहणावा संप्रधारितवन्तः समालोचितवन्तो धर्मप्रतिबोधनिमि
 त्तं तदंतिकगमनाय तत्र चान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रतिवेन प्रज्ञापयितारोवयमित्येवं
 नाम संप्रधार्यं तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रधार्यं राज्ञोक्तिकं गत्वैव
 मूचुः । तद्यथा । एतद्यथाहं कथयिष्यामि एवमित्तिच वदयमाणनीत्या नवन्तोपूयं जानीत
 नयाज्ञातारोवा यथा येन प्रकारेण मयैपधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञतो नवतीत्येवं तीर्थिकः

સ્વદર્શનાતુરંજિતોન્યસ્યાપિ રાજાદેઃ સ્વાનિપ્રાયેણોપવેશં વદાતિ । તત્રાચઃ પુરુષજાતમ્
જીવતઃશરીરવાદી રાજાનમુદ્દિશ્યેવં ધર્મદેશનાં ચક્રે ॥ ૧૪ ॥

તં જહા ઝડુંપાદતલા અહે કેસગ્ગમઘ્યા તિરિયંતેયપરિયંતે જીવે એસ
આયાપક્કવે કસિણે એસજીવે જીવતિ એસમય ણોજીવઙ્ સરીરે ધરમાણે
ધરઙ્ વિણઠંમિય ણોધરઙ્ એયં તં જીવિયં નવતિ અદહ્ણાણે પરોદ્ધિ
નિક્કઙ્ અગણિક્કામિણે સરીરે કવોતવન્નાણિ અઘીણિ નવંતિ આસંદીપં
ચમાપુરિસા ગામં પન્નાગઙ્ઠંતિ એવં અસંતે અસંવિક્કમાણે જેસિંતં અસં
તે અસંવિક્કમાણે તેસિંતં સુયસ્કાયં નવતિ અન્નોનવતિ જીવો અન્નં સરી
રં તમ્હા તેએવં નોવિપલ્લિવેદંતિ અયમાગસો આયાદીહેતિવા હસ્સેતિવા
પરિમંદલેતિવા વદ્ધેતિવા તંસેતિવા ચત્તરંસેતિવા આયતેતિવા ઠલંસિણે
તિવા અઘંસેતિવા કિણ્હેતિવા ણીલેતિવા લોહિયહાલિદ્ધે સુક્કિલેતિવા
સુપ્પિગંધેતિવા હુપ્પિગંધેતિવા તિત્તેતિવા કહુણેતિવા કસાણેતિવા અંબિ
લેતિવા મહુરેતિવા કક્કહેતિવા મગ્ગેતિવા ગુરુણેતિવા લહુણેતિવા સિ
ણેતિવા ઝસિણેતિવા નિદ્ધેતિવા લુક્કેતિવા એવં અસંતે અસંવિક્કમાણે જે
સિંતં સુયસ્કાયં નવતિ અન્નોજીવો અન્નંસરીરં તમ્હા તેણો એવં ઝવલપ્પંતિ ॥

અર્થ—હવે ત્યાં આદિ પુરુષજાત તે તક્કીવ તઠ્ઠરીરવાદી જીવ છે તે રાજાને ઉદ્દેશ
પોતાના ધર્મની દેશના આપેઠે (તંજહા કે ૦) તે જેમઠે તેમ કહેઠે (ઝડુંપાદતલા કે ૦)
પગના તલીઆ થકી ડપરેં અને (અહેકેસગ્ગમઘ્યા કે ૦) મસ્તકના કેશાય થકી નીચે ત
યા (તિરિયંતેયપરિયંતે જીવેકે ૦) તિર્થોં ત્વચા જે ચામડી તે પર્યંત જીવ જાણવો એટલા સ
મ શરીર થકી નિકલતો જીવ હુદો દેખાતો નથી તેથીજ જણાયઠે કે તેજ શરીર અને તેજ
જીવ એટલે એશરીર તેહજ જીવઠે પરંતુ એ શરીર થકી આત્મા હુદોઠે એમ ન જાણ
(એસઆયાપક્કવેકસિણે કે ૦) એ જે શરીરઠે તેહિજ આત્માનું સંપૂર્ણ પર્યાય અવસ્થા
વિશેષ જાણવો (એસજીવેજીવતિ કે ૦) જેટલો કાલ એ કાયા જીવે તેટલો કાલ એ
જીવ પણ જીવે (એસમયણોજીવઙ્ કે ૦) એ શરીર મરણ પામે તેવારે જીવ પણ મ
રણ પામે પણ ણોજીવઙ્ એટલે જીવે નહીં (સરીરેધરમાણેધરઙ્ કે ૦) એ શરીર જ્ય
સુધી પાંચનૂતને ધરે ત્યાં સુધી આત્માને પણ ધરે (વિણિઠંમિય ણોધરઙ્કે ૦) એ શરીર વિણ

उते जीवनों पण विनाश थाय एोधरऽ एटले पठी जीवने धरीन शके (एयंतंजीविपंचवति के०) ए जीवनों जीवितव्य ठे तेथी शरीर विणुगे थके आत्मा पण विणुगे एवो करीने (अद ह एाएपरेहिंनिक्काइके०) अन्यलोक वालवाने अर्थे स्मशानादिकने विपे लेइजाय (अगणि क्कामिएसरीरे के०) तेवारे अग्रियें करी शरीर प्रज्वाले उते त्यां निःकैवल(कयोतवन्नाणिके०) कपोत यणें (अरुणीजवति के०) अस्थि एटले हाम देखायने परंतु तेथकी अन्य आत्मादिक पदार्थ कोइ देखाय नहीं के जे थकी आत्मातुं अस्तिपणु अमे जाणीयें (आ संदीपंचमापुरीसागामंपञ्चागधुंति के०) तथा पांचमो जेनो मोचोने एया चार पुरुष ते सुवेलाने प्रज्वालीने पोताने गामे थावे माटे जो आत्मा शरीर थकी सुदो हांय तो शरीर थकी निकलतो देखाय थने ते जेवारे नयी देखातो तो जाणियें ठैए जे तेहिज शरीर थने तेहीज जीवते (एवंके०) एरीते (अस्तंतेके०) जीव अरतोने (अग्रंविद्धमाणे के०) अविद्यमान जातो थको जाणवामा नथी आवतो (जेसिंतअस्तंते के०) जेनो ए पट्टे के जीव अरतोने (अग्रंविद्धमाणे के०) अविद्यमानने जेनो एवो पट्टे (तेसिंत के०) तेनो ए पूर्वोक्त वचन (सुधरकापंचवति के०) साग्यातने एम जाण वो थने जेनो (अन्नोनवतिजीवो के०) जीव अन्यने थने (अग्रंसरीर के०) शरीर पण अन्यने एवुं जे कहेंने ते गाम्भी प्रयाहे पट्टा थका (तम्हा के०) तम्हाव (त एवं के०) ते एवो (नोविपडिवेदेंति के०) जे घ्राग्न कहेंने ते नयी जाणता. तेज कहेंने (अग्रमाद्यतो के०) अहो आयुष्यमंत ए जीव शरीर थकी सुदो गणीए तो एनो शो प्रमाणने (आयादीहेतिया के०) आत्मा सुं दीवि एटले लोचोने (एगमे तिया के०) किंवा न्हस एटले अंगुठा थपवा तंडुज प्रमाण न्हानोने (एगिमंतेति या के०) किंवा चुडी थपवा चंड मंमलने आकारेंने (यट्टेतिया के०) किंवा बाटला जामुने आकारेंने (तसेतिया के०) किंवा त्रिखूणा सीरोडाने आकारेंने (अट्टंगेति या के०) चाखूणोने (आयतेतिया के०) चोना सरीसो लोचोने (ठजंतिणेतियाके०) ठखूणा वहाशनोने (अहंसेतिया के०) आठहांसनो आठ खूणोने (शिगंतिविके०) फाले यणेंने (एीजेतिया के०) नीजे यणेंने (लोहियहाजिरेसुद्धिजेतिया के०) लाज यणेंने किंवा हलदर जेया पीजे यणेंने किंवा उज्जले यणेंने (सुप्रिगंतेतिना के०) सु रजिगंध कपूर समानने (डुप्रिगंतेतिया के०) डुगीप गुमटादि समानने अथवा गग आथ्री (तिजेतिया के०) तीसो रस मिरची समानने (कट्टएतिया के०) कट्टांग नीमडा समानने (कसाएतिया के०) कसापजो बादापज समान गगवालेने (अदिजेति या के०) खाटा रस समानने (महुरेतिया के०) मिगरी समान मजु गगें तथा रशीआथ्री (कखदेतिया के०) ककेश सरसरो परसने (मट्टएतिया के०)

आकतुल समानं सुहालो फरशठे (गुरुएतिवा के०) लोहवत् नारी फरशठे (लघुएति
वा के०) अर्कतुलवत् हलवो फरशठे (सिंहेतिवा के०) शीतल फरशठे (उष्णएति
वा के०) उष्ण फरशठे (निक्षेतिवा के०) चीकणो फरशठे (लुकेतिवा के०) सुव
फरशठे एटला फरश मांथी आत्मानो कयो फरशठे (एवंश्रसंतेअसंविह्ममाणेनेति
के०) ए कारण माटे जे आत्माने अठतो अविद्यमान कहे (तंसुयस्कार्यंनवति के०)
तेनो पद्म जलो स्वाख्यात जाणवो वली जे (अन्नोजीवो के०) अन्य जीव (अन्न
रीरं के०) अने शरीर पण अन्यठे एम कहेने (तम्हाके०) तस्मात् (तेणो एवंउज्ज
ति के०) ते एवातना अजाण पणाने जीवे नथी जाणता माटे ते नास्तिकठे ॥ १५ ॥

॥ दीपिका--तद्यथा । ऊर्ध्व पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकान्तिर्यक्च त्वक्पर्यंतो
जीवः । कोर्यः । यदेव शरीरं स एव जीवः । न शरीरादन्यः कश्चिदात्मास्ति । य
कायएवात्मनः पर्यंतोऽवस्थाविशेषः कृत्स्नः संपूर्णः शरीरोपलंभे जीवएवोपलब्धश्च
र्थः । एकायोयावज्जीवति तावज्जीवोपि जीवतीत्युच्यते । एकायोयदा मृतस्तदा
जीवोपिमृतइति व्यपदिश्यते । यावच्चरीरमव्यंगं धरति तिष्ठति तावज्जीवोपि विनष्टे शरी
रे जीवोपि न धरति विनष्टइत्यर्थः । तदेवं यावदेतच्चरीरमव्युत्तं तावदेव जीवस्य तज्जीव
तं नवति विनष्टे शरीरे तदूपोजीवोपि विनष्टइति कृत्वाऽऽद्वहनायासमंताद्वहनायै न
शानादौ नीयतेऽसौतस्मिंश्च शरीरेऽग्निना ध्मापिते कपोतवर्णान्यस्थीनि केवलमुपलज्जन्ते
न कश्चित्परोजीवः । ते च तद्वांधवाजयन्त्यतोपि चत्वारः । आसंदी मंचकः संपंचको
येपांते आसंदीपंचमाः पुरुषास्तं कायमग्निना ध्मापयित्वा स्वं ग्रामं प्रत्यागच्छन्ति । यदि पुन
रात्मा कायाग्निः स्यात्तदा निर्गच्छन् दृश्येत न च दृश्यते तस्माच्च जीवस्तदेव शरीरमिति
स्थितं । एवमुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानोयेषामयं पक्षोयत्काये तिष्ठन् गतंश्च स
यमानोऽननुनूयमानोजीवइति तेषां तत् स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोऽन्यच्चरी
मेवंनूतोऽप्रमाणकएवांगीकारस्तस्मात्ते मूढतया प्रवर्तमानाएवं वक्ष्यमाणं न विप्रतिवेदयन्ति
जानन्ति । यथा हे आधुष्मन् अयमात्मा शरीराग्निः स्वीक्रियमाणः किंपरिमाणः स्या
दिति वाच्यं । किंदीर्यः किंद्द्वस्वइत्यादि संस्थानेषु किंपरिमंडलइत्यादि वर्णेषु किंकर्त
त्यादि गंधयोः किं सुरनिगंधइत्यादि । रसेषु किं तिकइत्यादि स्पर्शेषु किंकर्कशइत्यादि ।
तदेवं संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शानामजावादसन्नविद्यमानोऽसंवेद्यमानोपि येषां तत् स्वा
ख्यातं नवति यथान्योजीवोन्यच्चरीरमिति पक्षस्तस्मात्प्रथमविद्यमानत्वात् ते जीववति
नोनैवात्मानमुपलज्जन्ते ॥ १५ ॥

॥ टीका--तद्यथोर्ध्वमुपरि पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकान्तिर्यक् च त्वक्पर्यंतो जीवः । एत

हुक्तं जवति । यदेवंतश्चरीरं सएव जीवोनेतस्माच्चरीरा द्व्यतिरिक्तोऽस्त्यात्मेत्यतस्तत्प्रमाणएव
नवत्यसावित्येवंच कृत्वैषात्मायोपं कायोऽयमेव च तस्यात्मनः पर्यवः कृत्स्नः संपूर्णः
पर्यायोऽवस्थाविशेषः तस्मिंश्च कायात्मन्यवाप्ते तदव्यतिरेकाङ्गीबोध्यवाप्तएव जवति । ए
पच कायोपावतं कालं जीवेदविकृतथास्ते तावन्तमेव कालं जीवोपि जीवतीत्युच्यते ।
तदव्यतिरेकात्तथैव कायोयदा मृतोविकारजाग्नवति तदा जीवोपि न जीवति जीवशरीर
योरेकात्मकत्वात् । यावदिदं शरीरं पंचभूतात्मकमव्यंगं चरति तावदेव जीवोपीति । त
स्मिंश्च विनष्टे सत्येकस्यापि जूतस्यान्यथानावे विकारे सति जीवस्यापि तदात्मनोविनाश
स्तदेवं यावदेतच्चरीरं वातपित्तश्लेष्माधारं पूर्वस्वजावादप्रच्युतं तावदेव तङ्गीवस्य जीवितं न
वति । तस्मिंश्च विनष्टे तदात्मा जीवोपि विनष्टइतिरुत्वा आदहनायासमन्तादह्नार्थं
श्मशानादौ नीयते यतोऽसौ तस्मिंश्च शरीरेऽग्निध्मापिते कपोतवर्णान्यस्थीनि केवलमुप
लज्यन्ते न तदतिरिक्तोऽपरः कश्चिद्विकारः समुपलज्यते यतथात्मास्तित्वशंकास्यात् । ते
च तद्वांधवाजयन्यतोपि चत्वारः । आसंदी मंचकः सपंचमोयेपांते आसंदीपंचमाः पुरु
पास्तं कायमग्निनाध्मापवित्वा पुनः स्वग्रामं गच्छति । यदि पुनस्तत्रात्मा निजशरीराद्भिन्नः
स्यात्ततः शरीराद्भिर्गोचन्द्रयेत नचोपलज्यते तस्माङ्गीवस्तदेव शरीरमिति स्थितं । तदेव
मुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽसन्नविद्यमानस्तत्र तिष्ठन् गृहंआसंवेद्यमानोयेपामयं पृहस्तेपां त
त्स्वाख्यातं जवति । येषां पुनरन्योजीवोन्यच्चरीरमेवंभूतोऽप्रमाणकएवाच्युपगमस्तस्मात्ते
स्वयमूह्याप्रवर्तमानाएवमिति वक्ष्यमाणं तेनैव विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । आ
युष्मन् शरीराद्द्विरन्युपगम्यमानः किंप्रमाणकः स्यादितिवाच्यं । तत्र किं दीर्घः शरीरा
त्प्रांशुतरः उत न्ह्योऽगुष्ठश्यामाकतंडुलादिपरिमाणोवा । तथा संस्थानानां परिमंडलादी
नां मध्ये किंसंस्थानस्तथा कृष्णादीनां वर्णानां मध्ये कतमवर्णवर्ती तथा किंगंधः पसुं र
सानां मध्ये कतमरसवर्ती तथा ऽष्टानां स्पर्शानां मध्ये कतमोयस्पर्शवर्तते । तदेवं संस्था
नवर्णगंधरसस्पर्शान्यरूपतया कथमप्यसावगृह्यमाणोऽसन्नसौ तथापि केनापि प्रकारेण
संवेद्यमानोपि येषां तत्स्वाख्यातं जवति यथान्योजीवोन्यच्चरीरकमित्ययं पृहस्तस्मात्पृथ
गविद्यमानत्वात्ते शरीरात्पृथगात्मवादिनोनैव वक्ष्यमाणनीत्यात्मानमुपलजन्ते ॥ १५ ॥

से जहा णाम एकेऽपुरिसे कोसीउ असिं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेळा
अयमाउसो असी अयं कोसी एवमेव एण्णि केऽपुरिसे अग्निनिवटित्ता
णं उवदंसेतारो अयमाउसो आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेऽपुरिसे
मुंजाउ इसियं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेळा अयमाउसो मुंजे इयं इ
सियं एव मेव नहि केऽपुरिसे उवदंसेतारो अयमाउसो आया इयं

सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे मंसाउअर्द्धि अग्निनिवटित्ताणं उवदं
 सेक्का अयमाउसो मंसे अयं अग्नी एवमेव नहि केइ पुरिसे उवदंसे
 तारो अयमाउसो आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे करय
 लाउ आमलकं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेक्का अयमाउसो करतले
 अयं आमलए एवमेव एहि केइपुरिसे उवदंसेतारो अयमाउसो
 आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे दहिउ नवनीयं अग्निनिव
 टित्ताणं उवदंसेक्का अयमाउसो नवनीयं अयंतु दही एवमेव एहि
 केइपुरिसे जाव सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे तिलेहिंतो तिल्लं अग्नि
 निवटित्ताणं उवदंसेक्का अयमाउसो तिल्लं अयं पिन्नाए एवमेव जाव स
 रीरं से जहा णाम एकेइपुरिसे इक्कतोखोतरसं अग्निनिवटित्ताणं उवदं
 सेक्का अयमाउसो खोतरसे अयं गौए एवमेव जाव सरीरं से जहा णाम
 एकेइ पुरिसे अरणीतोअग्निं अग्निनिवटित्ताणं उवदंसेक्का अयमाउसो
 अरणी अयं अग्नी एवमेव जाव सरीरं एवं असंते असंविक्कमाणे जेसिं
 तं सुयस्कायं नवति तं अन्नोजीवो अन्नं सरीरं तम्हा ते मित्रा ॥ १६ ॥

अर्थ—(सेजहाणामए के०) ते जेम यथा दृष्टान्ते ते तेम कही देखाडे के
 नाम इति संज्ञावनायेते (केइपुरिसे के०) कोइ एक पुरुष (कोसीउ के०) पढीया
 थकी (थसिके०) खड्ड काढीने (अग्निनिवटित्ताणंके०) देखाडे अने (उवदंसेक्का के०)
 कहे (अयमाउसो के०) हे आधुष्यमंतो आ (असी के०) तलवार (अयंकोसी के०) ए
 पढियार एम छुदा छुदा देखाडी आपे (एवमेवणधिकेइपुरिसेअग्निनिवटित्ताणंउवदंसे
 तारोअयमाउसोआयाइयंसरीरं के०) जेम ए पढिहार अने ए खड्ड एम बन्ने छुदा छ
 दा करी देखाडे तेम एवो कोइ पुरुष शरीर अने जीवने छुदो छुदो करी देखाडनार जगत
 मांहे नथी (सेजहाणामए के०) ए वचन यथा दृष्टान्ते करी देखाडेते नाम इति संज्ञा
 नायेते (केइपुरिसेमुंजाउइतिपं के०) जेम कोइ एक पुरुष मुंज एटले तृण थकी तेने
 गर्न नृत जे गज्जी तेने (अग्निनिवटित्ताणं के०) छुदा छुदा काढीने (उवदंसेक्का के०)
 देखाडे जे ए तृण अने ए गज्जी एम देखाडे के (अयमाउसोके०) अहो आधुष्यमंत (अ
 जेइयंसिपं के०) ए तृण अने ए गज्जी (एवामेवनधिकेइपुरिसेउवदंसेतारोअयमाउ
 सोआयाइयंसरीरं के०) एम आत्मा अने शरीरने छुदो छुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष

नथी (सेजहाणामए के०) ते वली यथा दृष्टांते करी देखाडेठे (केइपुरिसेमंसाउअछी अनिनिवृट्तिताणंउवदंसेझा के०) कोइक पुरुष मांस थकी हाम जुदा काढीने देखाडेके (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंतो (मंतेअपंअछीके०) आ मांस अने ए हाड (ए वामेवणधिकेइपुरिसेउवदंसेतारोअयमाउसोआयाइपंसरीरं के०) एम आ आत्मा अने ए शरीर एने जुदो जुदो देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेकरयलाउ आमलकंअनिनिवृट्तिताणंउवदंसेझा के०) यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष करतल एटले हथेली थकी आमलो जुदो करी देखाडे (अयमाउसोकरतलेअपंआमलए के०) हे आयुष्यमंतो आ हथेली अने आ आमलो (एवमेवनधिकेइपुरिसेउवदंसेतारोअयमाउसोआयाइपंसरीरंके०) एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेदहीउनवनीपंअनिनिवृट्तिताणंउवदंसेझाअयमाउसोनवनीपं अयं तुदहीएवामेवनधिकेइपुरिसेजावसरीरंके०) यथा दृष्टांते केइ एक पुरुष दहो थकी माखण जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ माखण अने आ दही एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी. एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष तिल थकी तेलने जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ तेल अने आ खल एम आत्मा अने शरीरने कोइ पुरुष जुदो करी देखाडनार नथी एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष सेलडी थकी सेलडीनो रश जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ इकुरस अने आ ठोतरा एम आत्मा अने शरीरने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी यथादृष्टांते कोइ एक पुरुष अरणी थकी अग्नी जुदो काढीने देखाडे के हे आयुष्यमंतो आ अग्नि अने आ अरणी एम शरीर अने अत्माने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी. ॥ (एवंअसंतेके०) एम अठ तो अने (असंविद्धमाणे के०) अविद्यमान जे आत्माठे तेने पूर्वोक्त पदार्थाने जेम जुदा जुदा करी देखाडे तेम ए आत्मा अने शरीरने जुदो जुदो करी देखाडनार जगत मां कोइ पुरुष नथी (जेसिंतंमुयखापंनवतितेके०) ते कारण माटे तेहिज जीव अने ते हिज शरीर एपहु सत्य स्वरव्यात जाणवो (तम्हके०) तस्मात् (अन्नोजीवोके०) अन्य जीव अने (अन्नंसरीरंके०) शरीर पण अन्यठे ए वचन (तेमिछाके०) तेमिछाठे ॥१६॥

॥ दीपिका-आत्मनास्तित्वं दृष्टांतैराह । (सेजहा इत्यादि) तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः कोशतः प्रत्याकारादसिं खड्गमज्जिनिवृत्य समारुप्यान्पेषामुपदर्शयेत् । तद्यथा । अयमायुष्मन् अस्तिः खड्गः । अपं च कोशप्रत्याकारः । एवमेव जीवशरीरयोर्नास्त्युपदर्शयिता तथापं जीवइदं च शरीरमिति नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतो न

वठेणवा पडिग्गहेणवा कंचलेणवा पायपुंठणेणवा तठेणे पूयणाए
समाज्झिंसु तठेणेपूयणाए निकाइंसु ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे ए पट्ट ग्रहण करनार नास्तिकठे ते देखादेठे एवा अध्यवसायें प्रवर्ततो एवो
नास्तिकवादि (सेहंताके०) ते पोते पण प्राणीथोने हण्ये केमके ते प्राणातिपातने विपे दोष
ने अण जाणतो थको ठे माटे बीजाने पण जीवघात करवानो उपदेश आपे ते उपदेश क
हेठे. (तंहणहके०) ते खगादिके करी प्राणीउने हणो एमां दोष नथी (खणहके०)
पृथिव्यादिकने खणो (घणहके०) ठेदो (महहके०) वालो दहन करो (पयहके०)
पचावो रसोइ करो (आलुंणहके०) लुंठो (विलुंणहके०) विशेषे लुंठो (सहसागारे
हके०) चख पात्रादिक सर्व अण विमास्या करो (विपरामुसहके०) इत्यादिक विपरी
त मतिउं उपदेश आपे (एतावतावजीवेणठिके०) एटले जीव नथी जेटले शरीर ते
टलेज जीवठे (परलोएवाके०) परलोक पण नथी तो परलोकने अन्नावे पोतानी इया
प्रमाणे खाउं पीउं लाड करो (तेणोएवंविष्णुडिवेदंतिके०) अंधी श्री सुपरम स्वामि श्रीजंबू
स्वामिने कहेठे केपरलोकने अन्नावे पुण पाप पण नथी जेनो एवो पट्टे ते वापटा नास्ति
क मतिना धणी एवाठे ते आगल चट्टयमाण एटले जे आगल हुं कहीन तेने नथी जा
णता (तंकिरियाइवाके०) ते क्रिया एटले रुढा अनुष्ठानने नथी जाणता (अकिरिया
इवाके०) माग अनुष्ठानने नथी जाणता (सुकडेइवाइकाडेइवाके०) रुहुंकरुं नथी
जाणता तथा माहुंकरुं नथी जाणता (कात्राणेइवापायइवा के०) पुण्यने नजा
णे पाप नजाणे (साहुइवाअसाहुइवा के०) साधु तथा असाधुने नथी जाणता
(सिद्धाइवाअसिद्धाइवा के०) सिद्धने नजाणे असिद्ध एटले संसारने नजाणे (निगए
इवाअनिगएइवाके०) नारकीअने अनारकीजे तिर्यंच मनुष्यअने देवता तेने पण नजा
णे (एवंतेविरूचरूचेहिं के०) एरीते ते नास्तिकवादि विरूपरूप आत्मानो अन्नाव
पडियजीने (कम्मसंमारंजेहिंके०) नाना प्रकारना कर्मने समारंजे ते नाना प्रकारना कर्म
ने करवे करीने (विरूचरूवाइकामजोगाइंसमारंजंतित्तोयणाएके०) नाना प्रकारना काम
जोगने संमारंजे जोजननेअथैजोगवे ॥ १९ ॥ (एवंएगेपामझियाके०) एरीने एक नास्तिक
वादि अत्यंत भूष थका एम कहे ठे के (णिरकम्मके०) ए आत्मा शरीर पसी रुढो
नथी एटले तेहिज शरीर अने तेहिज जीव एवा भूष पणे प्रवर्तें तथा पोताना दर्शन
ने अनुसारे प्रवर्ज्यां ग्रहण करीने (मामगंपग्गंअन्नवेतिके०) महारां धर्म मत्तये एवी
प्ररूपणा करे (तंसइहमाणाके०) तेनास्तिकवादिनो जापेलो जे धर्म तेने नदेहना (न
पत्तिपमाणा के०) तथा तेने सत्य करीमानता (तरोपमाणा के०) तेने विपे रवि वगना

यथा तथा (साहुतुयत्ताएके०) ए अमारो धर्म जलो रुडो स्वाख्यातवे अने अनेरा दर्शनी
 वापडा सुगंध लोकने परलोकनो जय देखाडी आ लोकना सुख थकी वंचेते ते कारणे
 (समणेतिवाके०) अहो भ्रमणो (माहणेतिवाके०) अहो ब्राह्मणो तेहिज जीव
 ने तेहिज शरीर ए धर्मेने घणोज सारो कहीने (कामंखलुके०) निश्चे यकी ए धर्मे
 ङ्गो (आउत्तोके०) अहो आधुप्यमंतो अमे तमने उद्धया नहीकां क्यां एक कपटी दर्शनी
 ये तमने वैच्यो हतो तेकारणे अमे तमारा उपकारी ठैए माटे अमने (तुमंप्रययामि के०)
 तुमे पूजो प्रत्युपकार करो (तंजहाके०) तेहिज कहेते (असणेणवा पाणेणवा स
 मेणवा साश्मेणवाके०) अशने करी पाने करी खादिमे करी स्वादिमे करी ए चतुर्विं
 आहारे करी पूजो (वडेणवाके०) वखे करी (पडिगगहेणवाके०) पात्रादिके करी (क
 घजेणवाके०) केवले करी (पायपुंछणेणवाके०) पायपुंछणे करी पूजो प्रतिजानो (त
 देगेपुंछणाएके०) त्यां कोइ एक एवी पूजाने विषे (समार्वाचित्तुके०) गृह थया अथवा
 (नदंगेपुंछणाएकिसु के०) त्यां कोइ एक पूजाने विषे प्रवर्त्तमान थका एवा राज
 दिक लोकने ते नास्तिको पोताना धर्मेने विषे निश्चल करे अने तेने कहेके ए धर्म
 में उददेश्यो धर्म टाळीने अनेरो धर्म आदरशो नही ॥ १८ ॥

॥ टीका-एतदध्ययनापी गनास्तिकः सतः प्राणिनां हंता व्यापादकः स्वा
 दयेषामपि शक्तिः । एणदश्न्यादि । यातयत दृणत क्षणनं हिंसा दहत पत्र
 द्याजुपत शिजुपत महसा कारयत विपराभृशत एतावान् शरीरमात्रेण तादृशी
 दोषावासादाह नास्ति पराजितः । ततस्तेन न तद्वीर्यतस्मिन् शरीरयादिनोनास्तिक
 सप्त दिग्निदेहसंते नंजीर्तुवति । तयया । क्रियां सदनुष्ठानात्मिकामक्रियां यात्रा
 उपायानां सुखं वा दुःखं वा कल्याणं वा पापकं या साधुवृत्तमसाधुवृत्तया इत्यादिनां
 विवेक नास्ति । कार्यैः । सुखानि साधुवृत्तकल्याणफलानि दुःखतान्यसाधुवृत्तविना
 फलानि । अन्त्यान् विनाशो विना न पुन्यतत्पर्यैः । तथा सुखेन सिद्धिर्दुःखेन
 नास्ति हि स एव दुःखेनेव नरकः अन्तरात्मन्येव गमनगतिरूपः स्यादित्यादिकां विना न
 दुःख । इति तद्वद्वद्वत् (एतेनेति) एवमुक्तप्रकारेण ते नास्तिकानिरूपणं कर्मगमनं
 साधुवृत्तं न स एव कल्याणं समारभन्ते समाददन्ति तद्वपनोपार्थ ॥ १९ ॥
 एतद्वद्वद्वद्वत् नास्ति हिः प्राग्विद्वद्वाः प्राग्विन्येन परंति धृष्टतां प्राप्तायागमानां नास्ति
 ददति । तथा निश्चय मनःकुतः द्रव्यां एहीन्वा मामकं धर्मं मदीयां धर्मं धर्मं
 एव तेनैव ददन्ति । ददति नास्ति दानां नास्ति दीक्षा तथापि यथाधर्ममेव

ज्य पश्चान्नास्तिकीनूते संनयति प्रव्रज्या । अथवा नीजपटाद्यंगीकृतः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्या
विशेषइति । तं नास्तिकधर्मं श्रद्धधानारोचयंतः स्वमतौ प्रतिपत्तोऽवितथनावेन गृह्यंतः
साधुशोचनमेतद्यथा स्वाख्यातोचनवता धर्मः । हेभ्रमण ब्राह्मण शोचनं कृतं यदयं तल्लीव
तद्यरीरधर्मोऽस्माकमुक्तः काममिष्टमेतदस्माकं । खलुर्वाक्पाजंकारे । हे आधुष्मन् वप
कारिणं त्वां पूजयाम्यहमिति तद्विषयावदंति । पूजामेवाह । (असणेत्यादि) सुगमं ।
यावत् पादपुंनकमिति । तत्रके पूजायां (समावर्त्तितु) समावृत्ताः प्रव्हीनृताराजाद
यः । एके तत्र स्वमतस्थित्या निकाचितवंतस्तं नृपादिकं स्वधर्मं नियमितयंतइत्यर्थः १०

॥ टीका-एतदध्यवसायीच सलोकायतिकः स्वतः प्राणिनामेकेंद्रियादीनां हंता व्यापादको
चवति प्राणातिपाते दोषानायमन्युपगम्यान्त्येषामपि प्राणुपयातकारिणामुपदेशं ददाति ।
तद्यथा । प्राणिनः स्वशादिना घातयत पृथिव्यादिकं खनतेत्यादिसुगमं । पायदेतायानेन
शरीरमात्रएव जीवस्ततः परलोकिनोऽज्ञावाद्यास्ति परलोकोऽस्तसदज्ञावाद्य यथेष्टमासत ।
तथाचोक्तं । पिव खादच साधु शोचने यदतीतं वरगात्रि तत्र ते ॥ नहि जीर्यते निवर्त
ते समुदयमात्रमिदं क्लेशवरं । तदेवं परलोकयापिनोजीवस्याज्ञावाद्यपुष्पापे स्नानापि पर
लोकइत्येवं येषां पृष्ठस्ते लोकायतिकास्तल्लीवतद्यरीर्यादिनोर्नयत इदमप्यपि प्रतिपेक्षयंति
अन्युपगच्छति । तद्यथा । क्रियांवा सदनुष्ठानात्मिकामक्रियांवा असदनुष्ठानरूपां एवं नैव ते
विप्रतिवेदयंति । यदिहि आत्मा तत्क्रियावाद्यकर्मणोक्तो स्यान्ततोपापनपात्सदनुष्ठान
चिंता स्यात्तदज्ञावाद्य सत्क्रियादिचिंतापि दूरोत्सादितेय । तथा सुरुतं दुष्टतं वा कुर्या
णमिति पापमिति या साधुरुतमसाधुरुतमित्यादिका चिंतये नास्ति । तथाहि । सुरुता
नां कल्याणविपाकिनां साधुतया ऽवस्थानं दुष्टतानां च पापविपाकिनामसाधुत्वेनावस्था
नमेतदुच्यमपि सत्यात्मनि तत्फलजुजि संनयति तदज्ञावाद्य कुतोपदेशं हितहितश
निपरिहारी स्यातां । तथा सुरुतेन कुर्याणेन साध्वनुष्ठानेनाशेदकर्मरूपमिदं सदा
दुष्टतेन पापानुबंधिना असाध्वनुष्ठानेन नरकोनरकेवा तिर्यक्नरामरगतिजहणं म्यादित्ये
वमात्मिका चिंतव न चवेत्तदापारस्यात्मसद्भावस्यानन्युपगमादिति जायः । पुनरपि लोकाय
तिकानुष्ठानदर्शनायाह । (एवंतेइत्यादि) एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण ते नान्निहायान्मानां
प्रतिपाद्य विरूपं नानाप्रकारं रूपं स्वरूपं येषांते तथा कर्मसमार्गनाः साधदानुष्ठानरूपाः
पशुपातमांसनरहणसुरापाननिर्जानादिकागैरेवंनूतनानाविधैः कर्मसमार्गनः दृढीरजानु
ष्ठानादिनिर्विरूपकान् कामजोगान् समारजंतेसमाददति तदुपनोगार्थमिति ॥ ११ ॥
सांप्रतं तल्लीवतद्यरीरवादिमतमुपसंजिष्युः प्रस्तावमारचयन्नाह । (एवंतेइत्यादि)

मूर्तिमतः शरीरादन्यदमूर्तं ज्ञानमात्मन्यनुनूयते तस्य चामूर्तेनैव गुणिना नाव्यमतः शरीरात्पृथग्नूतथात्माऽमूर्तं ज्ञानवत्तदाधारनूतोस्तीति । नचात्मान्युपगममंतरेण तद्वि-
तत्तरीखादिनः किंचिद्विचार्यमाणं मरणमुपपद्यते । दृश्यंते च तथानूतएवशरीरे वि-
माणाभूताश्च । कुतः समागतोहं कुत्र चेदं शरीरं परित्यज्य यास्यामि तथेदं मे शक्तिं
पुराणं कर्मव्यधमादिकाः शरीरात्पृथग्न्यावेनात्मनि संप्रत्ययाद्यनुनूयते । तदेवमपि ता-
नुनवसिद्धेऽप्यात्मनि एके केचन नास्तिकाः पृथक्जीवास्तित्वमश्रद्धधानाः प्राग्विन-
प्राग्वन्त्येन चरन्ति धृष्टतामापन्नाश्च निदधति । तद्यथा । श्रयमात्मा शरीरात्पृथग्नू-
स्यात्ततः संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शान्यतमगुणोपेतः स्यात् । नच ते वराकाः स्वदर्शना-
रागांयतमसावृतदृष्टयएतद्विदंति । तथा मूर्तस्यायं धर्मोनामूर्तस्य । नहि ज्ञानस्य त-
स्यानादयोऽगुणाः संनाभ्यंते । नच तत्तदजावेपि नास्तीत्येवमात्मापि संस्थानादिगुण-
तोपि विद्यतइति । एवं युक्तियुक्तमप्यात्मानं धाष्ट्यान्नान्युपगच्छति तथा निष्कम्प्य च
दर्शनविहितां प्रव्रज्यां गृहीत्वा नान्योजीवः शरीराद्विद्यतइत्येवं बोधमोमदीयोपमिते-
मन्युपगम्य सतोऽपरेपां च तं तथानूतं धर्मं प्रतिपादयन्ति । यद्यपि लोकायतिकानां ना-
स्ति दीक्षादिकं तथाप्यपरेण शाक्यादिना प्रव्रज्याविधानेन प्रव्रज्य पश्चादलोकायतिकर्म-
यानस्य तथाविधपरिणतेस्तदेवानिरुचितमतोमामकोपं धर्मः स्वयमन्युपगच्छत्यन्येषां
प्रज्ञापयन्ति । यदिया नीजपटाद्यन्युपगंतुः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्याविशेषइत्यदोषइति । त-
प्रतं तत्प्रतिज्ञापितनिष्पव्यापारमधिकृत्याह । (तंसद्वह्माणेत्यादि) तं नास्तिकवा-
पन्यन्तं धर्मं विपयिणामनुकूलं श्रद्धधानाः स्वमतावतिशयेन रोचयंतस्तथा प्रतिपादयन्ति
वितपनावेन गृह्णंतस्तथा तत्र रुचिं कुर्वंतस्तथा साधुशोचनमेतद्यथास्वाख्यातोपपा-
रित्यतांनयतोऽपमान्यथा सति हिंसादिष्ववर्तमानः परलोकजनयात्सुखसाधनेषु मोक्ष-
यादिष्वप्रवृत्तिं कुर्वंतोमनुष्यजन्मफलवर्जितानवेयुः । ततः शोचनमकारि नयता हे-
मण ब्राह्मण इतिवा यदयं तल्लीवतत्तरीरधर्मोऽस्माकमावेदितः काममिटे तदस्माकं
मैकधनं । तदुत्साहोवाक्याजकारे । हेत्वायुष्मंस्त्वया वयमन्युद्धृताः कार्पटिकैस्तीक्ष्णै-
र्बहिताः म्युरिति । तस्मादुपकारिणं त्वां नयंतं पूजयामोहमपि कंचिदायुष्मतो नगव-
प्रत्युपकारं करोमि । तदेव दर्शयति । तद्यथा । (श्रतणेत्यादि) सुगमं यावत्पादपुं-
कमिति । तत्रैके पूर्वोक्तया पूजया पूजायां वा (समाचक्षुस्ति) समावृताः प्रवृ-
तास्ते राजानः पूजां प्रति प्रवृत्तास्तदुपदेष्टारोवा पूजामव्युपपन्नाः संतस्तं राजादिकं स-
शेनप्रतिनिवृत्तमेके केचन स्वदर्शनस्वित्या हिताहितप्रातिपरिहारेषु निकाचितयंतोनिप-
तदंतः । तस्याहि । नवनेदं तत्तरीरमित्यन्युपगंतव्यमन्योजीवोन्यत्र शरीरमित्येतव
स्वात्ममनुष्ठानमपि एतदनुष्ठानमेव विधेयमित्येवं निकाचितयंतइति ॥ १० ॥

पुत्रमेव तेसिं णायं नवति समणा नविस्सामो अणगारा अकिंचणा
अपुत्ता अपसू परदत्तजोइणो निरकुणोपावं कम्मं णोकरिस्सामि समु
ठीए ते अप्पणो अप्पडिविरया नवन्ति सयमाइयन्ति अन्नेवि आदियावै
ति अन्नं पि आयतं तं समणुजाणंति एवमेव ते इत्थिकामजोगेहिं मुत्ति
या गिद्धा गद्धिया अश्लोववन्ना लुद्धा रागदोसवसट्ठा ते णोअप्पाणं समु
त्तेदंति ते णोपरं समुत्तेदंति णोअप्पाणं पाणाणं जूताणं जीवाणं सत्ताणं स
मुत्तेदंति पट्ठीणा पुवसंजोगं आयरियं मग्गं असंपत्ता इति ते णोहत्थाए
णोपाराए अंतराकामजोगेसु विसन्ना इति पढमे पुरिसजाए तज्जीव
तव्वरीरएति आहिए ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुत्रमेवके०) एरीते पद्देलोज (तेसिंके०) तेनास्तिक मतिथोने (णायंनवति
०) एवो विपरीत ज्ञान होय के (समणानविस्सामोके०) अमे श्रमण संयति यइयुं
अणगाराके०) घर रहित यइयुं (अकिंचणाके०) परिग्रह रहित यइयुं (अपुत्ता
०) पुत्र मित्र कजत्रादिथी रहित यइयुं (अपसूके०) गोमहिपादिकथी रहित यइयुं (पर
तजोइणोके०) अन्यनो दीधेलो आहार जोगवीशुं पोते पचन पाचनादिक क्रियाथी रहित
इयुं (निरकुके०) निह्वाचर ठता (णोपावकम्मंणोकरिस्सामिके०) पाप कर्म सावधानुष्ठा
करीयुं नहो (समुठीएके०) ऐवो जाव पडिवंजीने सम्यक्प्रकारे उठी सावधान यइने
ठी नास्तिक जाव प्राप्त करे लोकायतिक मार्गे आब्या यका (तेअप्पणोअप्पडिविरया
वन्तिके०) ते आप पोते पापकर्म यकी यविरत्त याय पोतानीज प्रतिज्ञा यकी अष्ट
याय एवा यका जे करे ते कहेत्ते (सयमाइयन्तिके०) सावधानुष्ठान हिंसा मृपाचा
दिक स्वयं पोते आदरे (अन्नेविआदियावैतिके०) अन्यने आदरावे (अन्नं पिआयतं
०) अन्यकोइ आदरतो होय (तंसमणुजाणंतिके०) तेने अनुमोदे (एवमेवतेके०)
रीते ते (इत्थिकामजोगेहिंसुच्छियाके०) स्त्री संबंधी काम जोगने विपे मूर्छित (गिद्धा
०) गृह एट्ठे तेना अनिजायी (गद्धियाके०) अधिक काम जोगने विपे बंधाणा
अश्लोववन्ना के०) कामजोगने विपे एकाग्र चित्ते यया (लुद्धा के०) लुब्ध यया
रागदोसवसट्ठा के०) राग ढेपने विपे पढोता (तेणोअप्पाणंसमुत्तेदंति के०) ते
पोताना आत्माने कर्म पास यकी न ठोडावे (तेणोपरंसमुत्तेदंति के०) ते अन्यने प
प कर्म बंध यकी नठोडावे (णोअप्पाणं पाणाणं जूताणं जीवाणं सत्ताणं समुत्तेदंतिके०)
अन्य प्राणी जूत जीव सत्त्व तेने पण कर्म पास यकी ठोडावी नशके एवा नास्तिक

वादि (पद्मीणापुव्वसंजोगं के०) पूर्वं संयोगजे पुत्र कलत्रादिक ते यकी पण ऋष्य
 अने (आयरियंमग्गं के०) आर्य मार्गनेपण (थसंपत्ता के०) अणपाम्हा एट्ठे नप
 (इतिके०) एम उन्नय ऋष्य थया थका (तेणोद्द्व्याएके०) ते एवा प्रकारे पुष्करणीति
 पण रह्या नहीं अने (एोपाराएके०) पार पण पढोता नहीं (अंतराकामनोगेसुति
 के०) विचाले कामनोगरूप कादवने विपेज खूता थका रह्या ते पुंमरीक कमल सरस्वा
 ने उदरी नशके (इतिपढमपुरुषजाएतज्जीवतव्वरीरएतियाहिएके०) इति तज्जीव त
 रवादिनामा एम प्रथम पुरुष जात कह्यो ॥ १ ए ॥

॥ टीपिका—ये जागवतादिलिंगमंगीकृत्य पश्चान्नास्तिकाः संवृतास्तेषां पूर्वमात्रं
 ब्रज्याग्रहणावसरएतत् परिज्ञातं भवति । यत् श्रमणायतनो न विप्यामोऽनगराः
 न इयं तद्द्विहितानिष्किंचनाश्च पुत्राश्च पशवः परदत्तनोजिनोजिह्वः किंचित्पापं कर्मा
 वयं न करिष्याम इति समुदाय पश्चान्नास्तिकतां प्राप्तास्ते आत्मना स्वयं सावद्यादप्र
 रताश्च निवृत्ता भवन्ति । स्वयं सावद्यमाददते स्वीकुर्यन्ति अन्यानप्यादापयन्ति ग्राह्यं
 समनुजानन्ति । एवमेव स्त्रीप्रधानाः कामनोगाः स्त्रीकामनोगास्तेषु सूतितागृह्याद्य
 न्नाद्याधिक्येन नोगेषु लुब्धारागक्षेपाताः संतोनात्मानं संसारात्समुद्दयन्ति । नापि
 समुद्दयन्ति नाप्यन्यान् प्राणिनो नूतानि जीवान् सत्वान् समुद्दयन्त्यसदनिप्राप
 त्वात् । ते चैवं विधा लोकायतिकाः पूर्वसंयोगात्पुत्रादिकात्प्रहीणात्रष्टाचार्यमार्गं स
 ष्ठानरूपमसंप्राप्ता इति लोकद्वयसदनुष्ठानत्रष्टाअंतरालएव नोगेषु विपस्मास्तिष्ठन्ति
 पुंदरीकोत्क्षेपादिकार्यं साधयन्तीत्ययं तज्जीवतव्वरीरवादीप्रथमः पुरुषः समाप्तः ॥ १ ॥

॥ टीका—तत्र ये जागयतादिकं लिंगमन्युपगताः पश्चात्लोकायतयंथश्रवणेन लो
 ताः संवृतास्तेषामादीं ब्रज्याग्रहणकालएवैतत्परिज्ञातं भवति । तद्यथा । परित्यक्त
 लत्राः श्रमणायतनो न विप्यामोऽनगरागृह्रहितास्तथा निष्किंचनाः किंचन इयं तद्द्वि
 स्तथाऽपशवोगोमहिष्यादिरहिताः परदत्तनोजिनः स्वतः पचनपाचनादिक्रियारहित
 निरुण्णीजानिह्वः किय इह्यतेऽन्यदपि यत्किंचित्पापं सावद्यं कर्मानुष्ठानं तत्सर्व
 रिष्यामीत्येवं सम्यगुष्ठानेनोदाय पूर्व पश्चात्लोकायतिकमुपगता आत्मनः स्वतः कर्मन्य
 निश्चिन्तान्वन्ति । विरत्यनावेपि यत्कुर्यन्ति तददर्शयति । पूर्व सावद्यारंजान्निवृत्तिं वि
 नीतपटादिकं च त्रिगमाम्याय च स्वयमात्मना सावद्यमनुष्ठानमाददते स्वीकुर्यन्ति अ
 न्यप्यादापयन्ति ग्राह्यं अन्यमप्यादानं परिग्रहं स्वीकुर्यन्तं समनुजानन्ति । एवमेव पूर्वो
 हारेण स्त्रीप्रधानाः श्रियोपजहिनावा काम्यन्त इति कामानुष्ठयन्त इति नोगास्तेषु सात

तथा ऽजितेंद्रियाः संतस्तेषु कामजोगेषु सृजिता एकीनावतामापन्नाग्धाः कांक्षावंतो
येताथ्यववद्वाअभ्युपपन्नायाधिक्येन जोगेषु लुब्धारागद्वेषार्तरागद्वेषवशगाः काम
गांधावा त एवं कामजोगेषु आश्रयवद्वाः संतोनात्मानं संसारत्कर्मपाशाद्वा समुच्छे
दंति मोचयंति नापि परं सङ्गपदेशदानतः कर्मपाशावपाशितं समुच्छेदयंति कर्मबंधाघोट
ते नाप्यन्यान् दशविधप्राणवर्तिनः प्राणान् प्राणिनस्तथा वान्जयन् जयंति जविष्यं
च जूतानि तथा वा आसुष्कधारणाक्लीवास्तांस्तथा सत्वास्तथाविधवीर्यांतरायक्ष्णोप
मापादितवीर्यगुणोपेतास्तान्नसमुच्छेदयंति । असदनिप्रायप्रवृत्तत्वात् । ते चैवंविधास्त
ीवतछरीरवादिनोलोकायतिकायजितेंद्रियतया कामजोगावसक्ताः पूर्वसंयोगात्पुत्रदा
दिकात्प्रहीणाः प्रप्रष्टाश्चाराद्याताः सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्योमार्गः सदनुष्ठानरूपस्तमसं
साश्चैवं पूर्वोक्त्या नीत्या ऐहिकामुष्मिकलोकद्वयसदनुष्ठानप्रध्वाश्रंतराजएव जोगे
विपश्चास्तिष्ठंति । न विवक्षितं पैमरीकोल्हेपणादिकं कार्यं प्रसाधयंतीति । अयं च
यमः पुरुषस्तक्लीवतछरीरवादी परिसमातइति ॥ १९ ॥

अहावरे दोड्डे पुरिसजाए पंचमहपूतिएति आदिह्कइ इह खलु पाइ
एवा संतेगतियामणुस्सा जवंति अणुपुषेणं लोयं उवयन्ना तं जहा आरि
यावेगे अणारियावेगे एवं जाव इहवावेगे तेसिंचणं मदंएगे रावा जय
इ महाएवंचेव णिरविसेसं जाव सेणावइपुत्ता तेसिंचणं एगेतिए सट्ठा ज
वंति कामंतं समणाय मादणाय पद्वारिसु गमणाए तव अन्नयरेणं धम्म
णं पन्नत्तारो वयं इमेणं धम्मणं पन्नवइस्सामो सेएवं मायाणदजयंतारो
जहाए एसधम्मं सुअरकाए सुपन्नत्ते जवंति ॥ २० ॥

अर्थ—(अहावरेदोड्डेपुरिसजाए के०) अथ हवे थपर एटले बीजो पुरुषजान को
जे ते हुं कहुंहुं माटे हे धमणो तमे सानजो (पंचमहपूतिएति के०) जे पुरुष ध्य
ादिक पांच महानूत तत्वे करी माने ते पांच महानूतिक पुरुष नांग्यमति (आदिह्क
के०) कहिए ते प्रथम पुरुषनी परे ज्योअगे राजसजामां द्यावी राजा प्रत्ये पांतानो
मे रुडो करी प्रकाशे तेनी परे कहेहे (इहखलुपाइयांके०) निधे आ संताग्मो पूर्वा
क दिशिने विपे (संतेगतियामणुस्सजयंतिके०) कोइएक मनुष्य पंचमहानूतिरु नांग्य
तिधे (अणुपुषेणंलोयंउवयन्ना के०) ते अनुक्रमे लोकांमाहे उपना (तंजहाके०) ते क
हे (आरियावेगेके०) एक आर्य मनुष्यते सादा पचीस आर्य देवना उपना (अण
यावेगे के०) एक अनार्य मनुष्यते अनार्य देवना उपना (एवंजावइहवावेगे के०)

एव यावत् कोऽएक मनुष्य कुरूपवंतं ठे इत्यादिक अर्थ आगल जखाइ गयाइ (ने निंचरां के०) ते मनुष्य मांहे (महं एगेरायानवइ के०) एक महोदो राजा होय ते यां तांके (महाएवंचेव के०) महोदो हिमवंत पर्वतादिक समान होय (एगिर्विंते के०) एमज पूर्ववत् निरविशेष (जावसेणावइपुत्ता के०) यावत् सेनापतिना पुत्र के (नेनिंचरां के०) तेमांहे (एगेतिएसड्वाजवंति के०) कोइ एकने धर्म करवत थदा होय एटले धर्मांयां होय (कामंतं के०) तेने धर्मांयां जाणीने (समय माइगाव के०) थमए थने ब्राह्मण मलीने तेना समीपे धर्म प्रतिबोधवा निनि (पद्मार्जिमुगमणाए के०) आलोचवो चिंतवीने आवे (तइ के०) त्यां (अन्नपरोपे म्मेपांनप्रनागेवयं के०) अनरो पोतानो धर्म प्ररूपण हार एटले धर्मोपदेशक प (इमेपं के०) ए आगल कहेगे तेरीते (धम्मेपांनप्रवइस्सामो के०) राजानी आगल कहीए एम आलोचिने (सेएवं के०) तेएम (मायाणहजयंतारो के०) माहरो धर्म इहे मदी नयचही गन्नार ते (जहाए के०) जेम (एसधम्मे के०) मरगे एधमे (सुदग्गए के०) माम्मात (सुपज्जेत्तेजवंति के०) रुडो प्ररूपवो होय ॥१॥ एवे ते गता मागल तेवी रीते धर्म प्ररूपे तेवी रीते आगल कहेगे.

॥ टीका-प्रथमपुस्तकान्तरे द्वितीयः पुरुषजातः पंचनिर्जुतैः पृथिव्येत्येजोवापुष्योमांसेषु वि पांचने निजः । मांसातीतस्य तृणमोटनेष्यसामर्थ्यं । जूतरूपायाः प्रकृतेरेव तांसां तदिति ज्ञातव्यं । मांसादिभेदोवा पंचनूतव्यतिरिक्तनास्ति त्वांगीकारात् । (आदिज्ञां सात्त्विके । अथ च प्रथमपुस्तकमेव इह खलु पाईपांवा इत्यादिकोपेयः सुपन्नं च ।) एवे ते गता ॥ १ ॥

॥ टीका-प्रथमपुस्तकान्तरे द्वितीयं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अथावरोपेण तांसां । अथ तद्वत्त्वमर्थः । प्रथमपुस्तकानंतरमपरोद्वितीयः पुरुषएव पुरुषजात एवेति इति सत्येतेषां तांसां तांसां भवति पांचनीतिकः । पंचवा जूतानि अत्युपगम्यते च तद्वत्त्वमर्थमिति मो मवर्थावयत् । मवर्ताव्यमतावज्ज्ञेयत्वात् मनस्तृणकुर्वीत एवेत्येवमर्थमिति ज्ञातव्यं इत्येतोऽप्येतमनावज्ज्ञेयं नास्ति को नूतव्यतिरिक्तत्वात् । अथ च प्रथमपुस्तकान्तरे प्रथमपुस्तकान्तरे पंचनूतव्यमवाचयनिधीयते चेति । अथ च प्रथमपुस्तकान्तरे प्रथमपुस्तकान्तरे पंचनूतव्यमवाचयनिधीयते चेति । अथ च प्रथमपुस्तकान्तरे प्रथमपुस्तकान्तरे पंचनूतव्यमवाचयनिधीयते चेति ॥ १ ॥ इत्येतत् पंचनूतव्यमवाचयनिधीयते चेति नोक्तं इ किम्यानिवा अकिरियानिवा मु हो निज इहे निज कल्लपनिवा पावणनिवा माहुनिवा सिदिनिवा अमिदिनिवा निरुपनिवा अकिरुपनिवा इति अंतर्मां तणमायमवि ॥ १ ॥

अर्थ—(इहखलु के०) निश्चं आसंसारने विपे (पंचमहपूता के०) पांच महोटा नूत सर्व जगतमां व्यापी रह्यावे (जेहिंनोकळइकिरियातिवाअकिरियातिवा के०) ते हिज पांच नूते अमे क्रिया अक्रिया सर्व करिये परंतु जेहिं एटले जे ठगे आत्मा ए वे नामे पदार्थेते ते क्रिया अक्रिया नोकळइ एटले नथी करतो तथा सुकडेतिवा डुक डेतिवा कछाएतिवा पावएतिवा साहुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा णिरएतिवा अणिरएतिवा एटले सुरुत करणी दुष्कृत करणी कल्याण कारी क्रिया पापकारी क्रिया साधु एटले जली क्रिया असाधु एटले मागी क्रिया सिद्धि एटले मोक्ष जवा योग्य क्रिया असिद्धि एटले मोक्ष न जवा योग्यक्रिया नरक जवा योग्य क्रिया नरके नजवा योग्य क्रिया ए सर्व आत्मा नथी करतो (अंतसोतणमायमवि के०) ए कारणे सांख्यने मते जे कांइ सूद्धम तृणनु नमाववो तेनो पण उपदेश पांच नूतज करेते पण आत्मा सर्वथा कांइ पण नथी करतो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—सांख्यनास्तिकयोर्मतमाह । इह मते पंचमहानूतानि यैर्नास्माकं क्रिया व्यापारता वा नक्रियते सुरुतं दुष्कृतंवा कल्याणं पापकमिति या साध्यतिवा सिद्धिमु किरसिद्धिः संसारोनरकोऽनरकस्त्रिर्यद्वनरामरगतिः । एतत्सर्वं सत्वरजस्तमोरूपा प्ररुतिरेव नूतरूपा करोति । आत्मा केवलमुपजुंके नतु करोति किंचित् । नास्तिकानिप्राये णापि इहेव सुखदुःखे स्वर्गनरकौ इत्युच्यतइति । एवमंतश्चतुणमात्रमपि यन्कार्यं तद्वृत्ते रेव प्ररुतिरूपापन्नैः क्रियते । एवं सांख्यमते आत्मा किंचित्करः । नास्तिकमतेतु आत्मनः सर्वथाप्यजावस्ततोऽप्योरपि नूतान्येव सर्वकार्यकर्तृणीति ॥ ११ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सांख्यस्य लोकायतिकस्य चान्युपगमं दर्शयितुमाह । (इहखलुपंचमहपूताइत्यादि) इहाहिमन् संसारे द्वितीयपुरुषवत्कथ्यताधिकारे वा । सन्नुगद्वयोक्त्या लंकारे । एषिव्यादीनि पंचमहानूतानि विद्यन्ते महाति च तानिच महानूतानि सर्वं व्यापित्तयान्युपगमात् महत्त्वं । तानिच पंचैव । परस्य पक्षस्य क्रियाकर्तृत्वेनानन्युपगमाद्याहि पंचनिर्जृत्तरपुपगम्यमानेर्नास्माकं क्रिया परिस्पंदात्मिका चेष्टारूपा क्रियते क्रिया वा नि व्यापारतया स्थितिरूपा क्रियते । तथाहि । तेषां दर्शनं सत्वरजस्तमोरूपा प्ररुतिर्नूतात्मनूताः सर्वाथर्थक्रियाः करोति पुरुषः केवलमुपजुंकेऽभ्यवसितमर्थं पुरुषभेतयतीनि यचनात् । बुद्धिश्च प्ररुतिरेव तद्विकारत्वात् । तस्याश्च प्ररुतेर्नूतात्मिकायाः सत्वरजस्तमसां चयापचयान्यां क्रियाक्रिये स्यातामिति कृत्वा नूतेन्यएव क्रियादीनि प्रवर्तते तदपनि रेकेणापरस्याजावदिति जायः । तथा सुष्ठु कर्त्तुं सुरुतमेतच्च सत्त्वगुणाधिष्ठेन नयति ।

तथा कुटं कृतं कुष्ठतमेतदपि रजस्तमसोरुत्कटतया प्रवर्तते । एवं कल्याणमिति वा प
 पकमिति वा साध्विति वा असाध्विति वा इत्येतत्सत्त्वादीनां गुणानामुत्कर्षानुत्कर्षतया य
 संनवमायोजनीयं । तथेष्टितार्थे निष्ठानं सिद्धिविपर्ययः स्वसिद्धिर्निर्वाणं वा सिद्धिः
 तारः संतारिणं तथा नरकः पापकर्मिणं यातनास्थानमनरकस्तिर्यङ्मनुष्यामराणां
 त्सर्वं सत्त्वादिगुणाधिष्ठिता नूतात्मिका प्रकृतिर्विधत्ते । लोकायतानि प्रायेणापीहैव त
 विधसुखदुःखावस्थाने स्वर्गनरकावितीत्येवमंतश्चतुष्टयमात्रमपि यत्कार्यं तन्नूतरेव
 नरुपापन्नैः क्रियते । तथा चोक्तं । सत्त्वं लघुप्रकाशकमिष्टमुपष्टेनकं बलञ्च रजः ॥ युक्त
 एकमेव तमः प्रदीपवच्चायेतोवृत्तिरित्यादि । तदेवं सांख्यानिप्रायेणात्मनस्तृणकुञ्ज
 णोप्यसामर्थ्याद्भोकायतिका निप्रायेण त्वात्मन एवानावाङ्मनान्येव सर्वकार्यत्वात्कर्तृणां
 यमन्युपगमस्तानि च समुदायरूपापन्नानि नानास्वभावं कार्यं कुर्वति ॥ २१ ॥

तं च पिद्मद्वेसेणं पुढो नूतसमवातं जाणेज्जा तं जहा पुढवी एगे महपूते आ
 छे मद्रूते तेजतत्रेमद्रूते वाऊचउत्रेमद्रूते आगासे पंचमे मद्रूते
 त्रेते पंचमद्रूया अणिम्मिया अणिम्मावित्ता अकडा णोकित्तिमा णो
 दगा अणाइया अणिहणा अवंजा अपुरोहिता सतंता सासता आय
 उवा पुण एगे एवमाहु सतो एहि विणासो असतो एहि संजवो ॥ २२ ॥

अर्थ—(तंचपिद्मद्वेसेणंपुढोनूतसमवातंजाणेज्जाके०) ते पांचनूतनो समवाय ए
 एट्ठे जुहो जुहो जाणयो (तंजहाके०) ते कहेत्ते. (पुढवीएगेमहपूते के०) पृथ्वी
 तादिक ए एक महानूत जाणयो (थाऊछेमहपूते के०) पाणी नदी सरोवर
 डादिकनो ए बीजो महानूत जाणयो (तेजतत्रेमहपूते के०) अग्नि ते उष्ण
 वाजानो कारण ए बीजो महानूत जाणयो (वाऊचउत्रेमहपूते के०) वायु वृक्ष
 ननो लहण ए चोथो महानूत जाणयो (आगासेपंचमेमहपूते के०) आकाश
 हास लहण ए पांचमो महानूत जाणयो (इचेतेपंचमद्रूया के०) ए पांच मद्रू
 त ते (अणिम्मिया के०) ईश्वरादिके नीपजाय्या नयी (अणिम्मावित्ता के०)
 नीपजाय्या पण नयी (अकडा के०) कोइना करेजा नयी (णोकित्तिमा के०)
 एटादिकरदायेनी देरे उत्रिम नयी (णोउदगा के०) तेनी निप्पत्तिने विपे अन्न
 इनी अरुह नयी (अणाइया के०) तेनी आदि नयी (अणिहणा के०) ते
 अन्न नयी (अवंजा के०) अव्ययते समग्र कार्यना करनार जाणवा (अपुरोहि
 के०) तेअने कार्यने विपे प्रवर्णावनार कोइ नयी (सतंता के०) साधीनरे (

ता के०) शाश्वता ठे (आयठछा के०) आत्माठे जेने ठछे एवा ए पांचमहानूत
 णवा (पुणएणेवमाहु के०) एक बली एम कहेठे (सतोणडिविणासोके०)
 सो विद्यमान पदार्थ तेनो विनाश नथी (असतोणडिसंजवो के०) अविद्यमान शशगुं
 दिकनो उत्पत्तिनो संजव नथी ए कारणे सांख्य दर्शनवालो आत्माने कर्त्ता नथी मान
 । जो आत्मा कर्त्ता होय तो अठति वस्तु उपजावे ते कारणे आत्मा कर्त्ता नथी ॥ २१ ॥

॥ दीपिका-तं च जूतानां समवायं पृथग्नूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यै
 : महानूतमित्यादि । एषां कायाकारतया यः समवायः सएकत्वे लक्ष्यते । इत्येतानि
 च महानूतान्यनिर्मितानि कालेश्वरादिना केनचिदरुतानि परेणाऽनिर्मापयितव्यानि अ
 तानि विश्वसापरिणामेन निष्पन्नत्वात् । तथा न घटवत्कृत्रिमाणि अनादीनि अनि
 नानि आद्यंतरहितानि अवंध्यान्ववश्यकर्तृणि न विद्यते पुरोहितः कार्यं प्रतिवर्त
 ता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि शाश्वतानि नित्यानि आत्मपद्धानि पंच महानूता
 त्वेकआहुः । सांख्यानामात्मा किंचित्करः । नास्तिकानांतु कायाकारपरिणतानि जूता
 देवान्निव्यक्तचैतन्यान्मात्मव्यपदेशं लज्जते । तदेवं सांख्यमते सतोविद्यमानस्य प्रधा
 देर्नास्तिविनाशोऽसतः शशविपाणादेर्नास्ति संजवः । यदुक्तं । नासतो जायते नायो
 ज्ञावो जायते सत इति ॥ २२ ॥

॥ टीका-तंच तेषां समवायं पृथग्नूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यैका
 ऽविन्यलक्षणा महानूतं । तथापोऽवलक्षणा महानूतं तथा तेजउज्जोद्योतलक्षणां तथा
 आयुर्धृतिकंपलक्षणां तथावगाहदानलक्षणां सर्वेऽव्याधारनूतमाकाशमित्येवं पृथग्नूतपदो
 ऽनेनकायाकारतया यस्तेषां समवायः सएकत्वेऽपि लक्ष्यते इत्येतानि पूर्वोक्तानि पृ
 थग्व्यादीनि संख्यात्प्रापदीयमाना संख्यांतरं निवर्तयतीति कृत्वा नन्यूनानि नाप्यधिका
 ने विश्वव्यापितया महान्ति त्रिकालनवनाज्जुतानि । तदेवमेतान्येव पंच महानूतानि प्रकृ
 तमहान् महतोर्हकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंचम्यः पंचनूतानी
 देवं क्रमेण व्यवस्थितान्यपरेण लोकेश्वरादिना केनचिदनिर्मितान्यनिष्पादितानि । तथा
 रेणानिर्मापयितव्यानि तथा कृतानि न केनचित्तानि क्रियन्ते । अत्रेन्द्रधनुरादिवद्विस्त्रसा
 परिणामेन निष्पन्नत्वान्तथा नघटवत्कृत्रिमाणि कर्तृकरणव्यापारस्ताप्यानि ननवंतीत्य
 र्थः । तथा पराजायतया नोनैव कृतकानि । अपेक्षितपरव्यापारस्वभावनिष्पत्तां जावः
 कृतकइतिव्यपदिश्यते । तानि च विश्वसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्कृतकव्यपदेशनांजि न
 नवंति तथा नाद्यनिधनानि अवंध्यान्ववश्यकर्तृणि तथा न विद्यते पुरोहितः कार्यं

येतदेव चरणकरणतया सर्वकायेषु व्यावियते । तथाहि । सांख्यस्य प्रधानात्मन्यां मृ
ष्टरूपजायते । लोकायतिकस्यतु नूतान्येवांतस्त्वृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति तदतिरिक्तस्या
रस्यानावादिति जावः ॥ २३ ॥

से किणंकिणावेमाणे हणंघायमाणे पयंपयावेमाणे अविअंतसो पुरिस
मविकिणिता घायइता एउं पि जाणाहिं एउठिदोसो ते एोएवं विण्डिवे
देंति तंजहा किरियाइवा जाव एिरएइवा एवेंते विरूवरूवेहिं कम्म
समारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति जोयणाए एवमेव
ते अणारिया विण्डिवन्ना तं सद्धमाणा तं पत्तियमाणा जावइति ते एो
हच्चाए एोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसणा दोघे पुरिसजाए पंचम
हपूतिएति आहिं ॥ २४ ॥

अर्थ—हवे एक वादी एम कहेते के आत्मा सर्वथापि नथी यली एक वादी एम क
हेते के आत्माते परंतु क्रिया काइ करतो नथी तो तेने मते आत्माने गुणागुन कमे
तो बंध नथी एवो देखाडेते (सेकिणंकिणावेमाणे के०) ते क्रियानो अर्था पुरुष
जांतनो क्रियाणो सेतो अथवा अन्य पाजे सेधरावतो (हणंघायमाणे के०)
अथा प्राणीउने हणतो अथवा अनेरा पाजे हणावतो (पयंपयावेमाणे के०) पचन पाच
सादि क्रिया पोते करतो अथवा अनेरा पाजे करावतो यको (अविअंतके०) पण निभेकरी
जाणे (सोपुरिसमविकिणिताके०) अथवा ते पुरुष पंचेइने मोजे वेघातु सेइने (पायइ
ताके०) हणतो यको (एउं पिजाणाहिंके०) अर्थायां पण ते एउं जाणे के (एउठिदोसो
के०) ते हिंसाना दोपनो विजानी न थाय एवो जाणी यथायंदे हिंसादिक सायय घ्यापा
मां प्रयत्ने (तेणोएवंविण्डिवेदेंतिके०) ते वापडा मूर्ख एउजो न जाणे शुं नजाणे (तंज
हाके०) ते कहेते (किरियाइवाके०) क्रिया एउले रुढो अनुष्ठान ते नजाणे (जावणिग
इवाके०) ज्यां शुधी नरक नजाणे एम सर्व पूर्ववत् जाणयो (एवेंतेविरूवरूवेहिं के०)
एम ते नाना प्रकारना (कम्मसमारंजेहिंके०) कर्मनो समारंज करता (विरूवरूवाइं
मजोगाइंसमारंजंति के०) न्हाना प्रकारना कामजोगने समारंजे (जोयणाए के०)
आहारने अर्थं जोगवता (एवमेवतेअणारियाविण्डिवन्ना के०) एरीने ते अनाव पों
तानो धर्म रुढो करी प्ररूपता कामजोगने विपेमुग्धाणा यका (तंसद्धमाणा के०) ते
पासंमी धर्म ने सद्धता यका (तंपत्तियमाणा के०) तेनी प्रतीन करता यरा (जाव
इतिते के०) ज्यां शुधी ए प्रकारे ते (एोहच्चाए के०) तीरे पण गत्ता नही

अने (णोपाराएके०) पार पण पाम्या नही इहलोक परलोकची चष्ट थया यका-
तराकामनोगेसुविससा के०) विचाले कामनोगने विपे संसार मांदेज खुता रहे-
पुंमरक कमल सरखा राजाने उदरी शके नही (दोचेपुरिसजाए के०) ए-
पुरुष जात (पंचमहपूतिणित्थाहिए के०) ए पंचमहानूतिक नामे कह्यो. ॥ १३॥

॥ टीका-आत्मनोऽकिंचित्करत्वात्सांख्यमतोऽसत्त्वान्नास्तिकमते न कर्मनिर्वाण्यत्वात्
सक्रयार्थो पुरुषः क्रीणन् किंचिदस्तु मूल्येन गृह्यन् परं क्रीण्यन् मूल्येन ग्राह्यन् त-
प्राणिनोन्नन् हिंसन् परैर्धातयन् तथा पचन् पाचयन् एतानि कुर्वतो न्यायप्यनुजानन्
तशः पुरुषमपि पंचेंद्रियं विक्रीय हत्वा घातयित्वाऽत्रापि पंचेंद्रियवधे नास्ति दोषः । अ-
जानीहि किंपुनरेकेंद्रियवध इत्यपिशब्दार्थः । ततस्ते नैवैतद्विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा
क्रिया बलनात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपा अक्रिया स्थानरूपा यावदेवमेव विरूपविरूप-
रूपः कर्मसमोरनैः सावद्यानुष्ठानैर्विरूपरूपान्नाप्रकारान् कामोपनोगान् समारजन्ते
अन्यांश्च कारयन्ति नास्त्यत्र दोष इति प्रतार्थ एवमेव तेऽनार्याविप्रतिपन्नाविरुद्धं मार्गं
पन्नास्तमात्मीयं धर्मं श्रद्धावान् आत्मीयांगीकारं रोचयंतस्तद्धर्मस्याख्यातारं प्रशंसयन्त-
यथा । सांख्यातो नयता धर्म इत्यादितावन्नेयं । यावदंतरा कामनोगेषु विपस्मा इह परलो-
कानात्मत्राणाय नापि परेषामिति द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानौतिको व्याख्यातः ॥ १३ ॥

॥ टीका-सचैवंवाद्येकत्रात्मनोऽकिंचित्करत्वादित्यत्र वात्मनोऽसत्त्वादसदनुष्ठानै-
त्मा पापः कर्मनिर्ण वध्यत इति दर्शयितुमाह (सेकिणमित्यादि) सेतियः कश्चित्पु-
त्रयार्थो क्रीणन् किंचित् क्रयेण गृह्यंस्तथापरं कापयंस्तथाहि प्राणिनोन्नन् हिंसन् त-
परैर्धातयन् व्यापादयन् तथा पचन् पाचनादिकां क्रियां कुर्वंस्तथाऽपरैश्च पाचयन् । अ-
चोपजह्णार्थत्वात् क्रीणतः क्रयतोन्नतोधातयतः पचतः पाचयतश्चापरांस्तथाप्यंतशः पु-
मपि पंचेंद्रियं विक्रीय घातयित्वापि पंचेंद्रियवाते नास्ति दोषोत्रैवंजानीहि अथगच्छ किं-
रेकेंद्रियवध इत्यपिशब्दार्थः । ततश्चैवंवादिनः सांख्यावाहंस्पत्याया नोनैवैतद्वि-
भाषं विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया परिस्पंदात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपा ए-
क्रिया स्थानादिलक्षणा यावदेवमेव विरूपरूपरुच्चावचैर्नानाप्रकारैर्जलस्नानावगहनादि-
नया प्राप्नुयमर्दकारिभिः कर्मसमोरनैर्विरूपरूपान्नाप्रकारान् सुरापानमांसनक्ष-
स्यागमनादिकान् कामोपनोगान् समारजन्ते स्वतः परांश्चोदयन्ति नास्त्यत्र दोष इत्येवं प्र-
पांसत्कारणाय प्रेरयंत्येवं च तेऽनार्याश्चनार्यकर्मकारित्वादायान्मार्गविरुद्धं मार्गं प्रति-
पन्नाः । तदाहि । सांख्यानामचेतनत्वात्प्रकृतेः कार्यकर्तृत्वं नोपपद्यते । अचेतनत्वं तु

पाभैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमिति वचनात् आत्मैव प्रतिविंबोदयन्यायेन करिष्यतीति चे
 विन युक्तिसंगतं । यतोऽकर्तृत्वादात्मनो नित्यत्वाच्च प्रतिविंबोदये न युज्यते । किंचा
 रत्वात्प्रकृतेर्महदादिविकारतया नोत्पत्तिः स्यात् । अथपिच । नासतो जायते जावोना
 जे जायते सतश्चायन्युपगमात्प्रधानात्मनोरेव विद्यमानत्वान्महदहंकारादेरनुत्पत्तिरेवैव
 शब्द प्रकृतेरेकात्मवियोगे सति सर्वात्मनां वियोगः स्यादेकसंबंधेवा सर्वात्मनां प्रकृतिसंय
 नेन पुनः कस्य चित्तत्त्वपरिज्ञानात् प्रकृतिवियोगे मोक्षोऽपरस्य तु विपर्ययात्संसारइत्ये
 गदैचिञ्चं न स्यादात्मनश्चाकर्तृत्वे तत्कृतौ बंधमोक्षौ न स्यातामेतच्च दृष्टेष्टवाधितं ना
 रणे सत्कार्यवादो युक्तिनिरनुपपाद्यमानत्वात् । तथाहि । मृत्पिण्डावस्थायां घटोत्पत्ते
 राग्यटसंबंधानां कर्मगुणव्यपदेशानामजावाद्वटार्थिनां च क्रियासु प्रवृत्तेर्न कारणे कार्यमि
 ति लोकायतिकस्यापि जूतानामचेतनत्वात्कर्तृत्वानुपपत्तिः । कायाकारपरिणतानां चै
 न्यानिव्यक्त्यन्युपगमेच मरणानावप्रसंगः स्यात्तस्मान्न पंचजूतात्मकं जगदिति स्थितं
 प्रपि चेदं ज्ञानं स्वसंवित्तिक्षमनात्मधर्मिणमुपस्थापयति । नच जूतान्येवं धर्मित्वेन
 रिकल्पयितुं युज्यंते तेषामचेतनत्वादथ कायाकारपरिणतानां चैतन्यधर्मो न विध्यत
 येतदप्ययुक्तं । यतः कायाकारपरिणामएव तेषामात्मानमधिष्ठातारमंतरेण न जवितुम
 इति निहेतुकत्वप्रसंगान्निहेतुकत्वेच नित्यं सत्वमसत्त्वंवा स्यादिति । तदेवंजूनृतव्यक्तिक
 आत्मा तस्मिंश्च सति सदनुष्ठानतः पुण्यपापे ततश्च जगदैचिञ्चसिद्धिरिति । एवं व्यवस्थि
 ते तेऽनार्याः सांख्यालोकायतिकाया पंचमहानूतप्रधानान्युपगमेन विप्रतिपन्नयत्कुर्यु
 जदृशयितुमाह । (तंतदहमाणा इत्यादि) तमात्मीयमन्युपगमं ये चोक्तया नीत्या निर्युक्ति
 कत्वमपि श्रद्धावानाः पंचमहानूतात्मप्रधानस्य सर्वकार्याणि उपगच्छति । तदेवच सत्य
 मित्येवं प्रतिपादयंतः प्रतिपद्यमानास्तदेव चात्मीयमन्युपगमं रोचयंतस्तद्धर्मस्याख्यातारं
 प्रशंसयंतः । तथा । स्वाख्यातो न च ता धर्मोऽस्माकमयमत्यंतमनिप्रेतइत्येवं ते तदध्यव
 सायाः सावधानुष्ठानेनाप्यधर्मो न जवतीत्यध्यवसायिनः स्त्रीकामेषु मूर्च्छिता इत्येवं पूर्ववज्ज्ञे
 यं । यावत्तदंतरे कामजोगेषु विपत्त्या ऐहिकामुष्मिकोनयकार्यव्रतानात्मत्राणाय नापि परेषा
 मिति । नवत्येवं द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानूतान्युपगमिको व्याख्यातइति ॥ २४ ॥

अहावरे तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणि ए इति आहिक्कइ इह खलु पासा
 दीणंवा संते गतिया मणुस्सा नवंति अणुपुब्बेणं लोयं उववन्ना तं आरि
 यावेगे जाव तेसिंचणं मइते एगे राया नवइ जाव सेणावइपुत्ता तेसि
 चणं एगतीए सङ्गा नवइ कामं तं समणाय माहणाय पद्धारिसुगमणाए
 जाव जहा मए एसधम्मे सुअस्काए सुपन्नत्ते नवइ ॥ २५ ॥

अर्थ-हवे अपर त्रीजो पुरुष जात कहेते जे ईश्वर लोकनो करनार ते एवुं ते मते एने ईश्वर कारणिक कहेते खलु इति निश्चं आ मनुष्य लोकने धिपे पूर्वपूर्वादिक चार दिशिये कोइएक मनुष्य होय ते अनुक्रमे लोक मांहे उपना तेमां एक आर्य देशना उपना ते ज्यां सुधी महोदो राजा होय तेने परपदा होय ते ज्यां सुधी सेनापतिना पुत्र इत्यादिक परखदा सुधी कहेवुं तेमांहे कोइ एक धर्मनी दावान होय धर्मार्थी होय तेने धर्मार्थी जाणीने श्रमण ब्राह्मण मजी धर्म वा निमित्ते आलोचीने ते पूर्वोक्त राजादिकने संमुख जइने अंहीं यावत् पूर्वोक्त सत्तादिकनु प्रस्ताव सर्व कहेवो पठीते राजादिकने तेईश्वरकारणिक पुरुष आवी नो स्वाख्यात सुप्रज्ञ धर्म वर्णवेते. ॥ २५ ॥

॥ दीपिका-अथापरस्तृतीयः पुरुषजातईश्वरोजगतः कारणं यस्य सईश्वरकारणिक आत्माऽद्वैतवादी व्याख्यायते । (इहखलुइत्यादि) प्राच्यादिषु दिक्षु एकस्यां दिशि ति तः कश्चिदेवं ब्रूयात् । यथा राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञतोषमोजवति ॥ २५ ॥

॥ टीका-सांप्रतमीश्वरकारणिकमधिकृत्याह । (अहावरेइत्यादि) अथ द्वितीय पानंतरं तृतीयईश्वरकारणिकव्याख्यायते । समस्तस्यापि चेतनाचेतनरूपस्य जगतईश्वर कारणं । प्रमाणं चात्र तनुबुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते ईश्वरकर्तृकमिति साध्योपसंस्थानविशेषत्वात्कूपदेवकुजादियन्त्रा स्थित्वा प्रवृत्तेर्वास्यादिवत् । उक्तंच । अज्ञोऽनुत्तमः शः स्यादात्मनः सुखदुःखयोः ॥ ईश्वरप्रेरितो गच्छेत्स्वर्गं वा श्वन्नमेव वा इत्यादि । तथा पुन एवेदं यद्वत् यच्च नव्यमित्यादि । तथा चोक्तं । एकएव हि जूतात्मा जूते जूते प्रतिष्ठितः । एकथा बहुयाचैव दृश्यते जलचंद्वादित्यादि । तदेवमीश्वरकारणिकआत्मा द्वैतवादी तृतीयः पुरुषजातव्याख्यायते । (इहखलुइत्यादि) इहैव पुरुषजातप्रस्तावे । खलु बोधाक्यालंकारे । प्राच्यादिषु दिक्ष्वन्यतमस्यां व्यवस्थितः कश्चिदेवं ब्रूयात् । तद्यथा राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञतोषमोजवति ॥ २५ ॥

इह खलु धम्मा पुरिसादिया पुरिसोत्तराया पुरिसप्पणीया पुरिससंनूया पुरिसपक्कातिता पुरिसअजिसमणागया पुरिसमेव अजिन्नूय चिंठंति सेजदा णामए गंभेसिया सररी जाए सररी संवुद्धे सररी अजिसमणागए सररी मेव अजिन्नूय चिंठंति एवमेव धम्मा पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नूय चिंठंति सेजदा णाम ए अरइसिया सररी जाया सररी संवुद्धा सररी अ

दशमाध्यायः

राय धनपतिसिंघ बाहाडूरका जैनागम संग्रह जाग इसरा.

विनां स्वनां
दुष्टं हस्तेति
लोके महे इव
र तेनं एतदा
तेमाहे रंते
माध्याय मनी
ग्रंथी चतुर्
तस्मिन् इव

राय धनपतिसिंघ
इ इति एव
इ सुमहोपाध्यायः

न्यादि । धर
संवेतनस्मृति
श्वरकर्मविनिर्
वत् । उच्यते ।
व बाध्यादिना
तन्ना नृते नृते
गच्छिष्यन्ता
स्मृतिप्रदान
देव वृषादि

या पुरिसम
न्यय चिंति
निसमसाग
पुरिसमव
अपे पंक्ता स

जिसमसागया सरीरमेव अजिन्नुय चिंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिंति सेजहा णामए वम्मएसिया पुढवि पुढविसंबुद्धे पुढविअजिस्समसागए पुढविमेव अजिन्नुय चिंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिंति सेजहा णामए पुत्तरिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अजिन्नुय चिंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिंति सेजहा णामए पुत्तरिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अजिन्नुय चिंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिंति सेजहा णामए उदगपुत्तलेसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिंति सेजहा णामए उदगवुत्तुएसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(इहखलुधम्मापुरिसादियाके०) आ संसारने विपे. खलु एवे वाक्ष्यालंकरणे सचेतना अचेतनारूप स्वनाय ते पुरुषादिक जाणया एटले एम कसुंजे एनी करनार पुरुष शब्दे ईश्वरते तेकारणे पुरुषादिक एम पाठ कह्यो तथा (पुरिसोत्तराणं पुरुषज जेने उत्तर एटले प्रधानते तथा (पुरिसप्पणीया के०) पुरुष प्रणीत एतानो अधिष्ठाता पण पुरुष ईश्वरजते तथा (पुरिससंजुयाके०) पुरुष पक्कोज वपना पक्कोतिता के०) पुरुषजे ईश्वर तेणेज प्रगट करया जेम प्रदीप मणी अने सूर्य घटपटादिक पदार्थ प्रगट करया तेनी पेरे जाणी सेवुं (पुरिसअनिसमसागया जीवने जन्म जरा मरण रोग शोक वर्ण गंध रस स्पर्श भूतिपणो ए अनाग धर्मे ते सर्वे पदार्थ ईश्वरना अनुगामीने (पुरिसमेवअजिन्नुयचिंति के०) किंवलु सर्व पुरुषनेज व्यापीने रहेते (सेजहाणामए के०) ए अर्थ उपर दृष्टान देखाटे एवमेव संजावनाये (गंमेसिया सरीरेजाएके०) पुरुषने शरीरे गंध एटले सुंवर विशेष थाय ते तेज शरीरने विपे वपनो (सरीरेसंबुद्धे के०) तेज शरीरने विपे पाप्मो (सरीरे अनिसमसागए के०) शरीरने पठवाडेज अनुगत गामिने (सरीरे अनिसमसागए के०) शरीरने विपेज व्यापि रहेते पण तेनो अयवर शरीर पथी नथी (एवमेव के०) एमज (धम्मावि के०) ए पदार्थ मात्रजेते ते पण (पुरिस

કે૦) પુરુષ જે ईશ્વર તે થકી उत्पन्न થયા તે (જાવઅનિનૂયચિંતિ કે૦)
ईશ્વરનેજ વ્યાપિ રહેઠે પરંતુ ईશ્વર થકી કાંઈ છુદા નથી.

વલી વીજો દૃષ્ટાંત કહેઠે. જેમ (અરસિયાકે૦) અરતિ એટલે ચિત્તનો ઉદ્દેગ થી
શરીર થકીજ ઉપજે અને શરીર થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને શરીર માંહેજ વ્યાપિ રહે તેમ
ધર્મ જે પદાર્થ તે પણ પુરુષ થકીજ ઉપજે પુરુષ થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને પુરુષ
વ્યાપિરહેઠે વલી ત્રીજો દૃષ્ટાંત કહેઠે. (વર્મિએસિયાકે૦) જેમ વર્મિજે ઇથવી તેનો
કાર હોય તે ઇથવીને વિપેજ ઉપજે ઇથવી થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને ઇથવીને વિપેજ
પિને રહે તેમ એ ધર્મ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા વલી ચોથો દૃષ્ટાંત કહેઠે.
કોણેક વૃદ્ધ હોય તે ઇથવી થકી ઉપજે ઇથવીને વિપેજ વૃદ્ધિ પામે અને ઇથવી
વ્યાપિ રહે તેમ એ ધર્મ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા. વલી પાંચમો દૃષ્ટાંત કહે
જેમ પુષ્કરિણી હોય તે ઇથવી થકી ઉપજે ઇથવી થકી વૃદ્ધિ પામે અને ઇથવીને
વિપેજ વ્યાપિ રહે તેમ એ પદાર્થ અને પુરુષાદિક પણ જાણી લેવા. વલી ઊછો દૃષ્ટાંત
કહે. જેમ ઘણા પાણી માંહે કમલ હોય તે કમલ જલ થકી નીપજે જલ થકીજ વૃદ્ધિ
પામે અને જલ માંહેજ વ્યાપિ રહે તેમજ એ પદાર્થ પણ ईશ્વર થકીજ નીપજે ईશ્વર
થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને ईશ્વરનેજ વ્યાપિ રહે વલી સાતમો દૃષ્ટાંત કહેઠે. જેમ પાણી
ચુદચુદો હોય તે જલ થકીજ નીપજે જલ થકીજ વૃદ્ધિ પામે અને જલ માંહેજ વ્યાપિ
રહે તેમ એ પદાર્થો સર્વે ईશ્વર થકીજ ઉપજેઠે ઇત્યાદિક સર્વ જાણી લેવું ॥ ૨૬ ॥

॥ દીપિકા—इह सञ्जु धर्माः स्वभावाश्चेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरआत्मा वा का
मादिपैरां ते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकायात्मकारणिकावा तथा पुरुषएव उत्तरं क
वेपांते पुरुषोन्नरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृतायथा सूर्येण
दादयः । ते च धर्माजीवानां जन्ममरणरोगशोकादयः । अजीवधर्मास्तु मूर्तेइव्याणां
धर्मगंधरसस्पर्शाः । अमूर्तेइव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः सर्वेपीश्वरकृताः ।
आत्माद्वैतवादे चात्मविवर्ताः । सर्वेऽप्येते पुरुषमेवानि नूय व्याप्य तिष्ठन्ति । अत्र
दृष्टान्तान् बहुनाह । (मेजहानामएइत्यादि) सेजहा तद्यथा । नामेति संज्ञायनापी ।
ते म्यान् । संज्ञायते हि प्राणिनां कर्मवशगानां गंडादिरोगइति । गंडं च शरीरं जानं
रोगवपवन्तं तथा शरीरं वृद्धिमुपगतं शरीरवृद्ध्या तस्य वृद्धिरिति । शरीरेऽनितमत्वात्
न तदवपवदोरि शरीरवृद्धिमुपगतइति । शरीरमेवानि नूय पीडयित्वा तिष्ठति । एवमेव
पेऽमी धर्माधेननाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकाः । न ते ईश्वरादृष्टकर्तृ न शक्यं
एव गंडं शरीरविक्रान्तं न विनाशे च शरीरमेव तिष्ठति एवं धर्माः पुरुषादिकाः पुरुष

राय धनपतसिंघ बाढाडरका जैनागमसंग्रह नाग डसरा.

गाररूपान् पुरुषात् पृथग्जवंति तद्विकारापगमे चात्मानमेवाश्रित्य तिष्ठन्ति । न्यदृष्टान्ताग्रपि नाभ्याः । (सेजहेत्यादि) शरीरतिश्रितोद्गेगरूपा साच शरीरजातेत्य यथावा बल्मीकं पृथिवीविकाररूपं पृथिव्यां जातमित्यादि । एवं सर्वमीश्वरकार मात्मविवर्तेरूपं वा । यथा वा वृहोऽशोकादिः पृथिवीजातः । यथा वा पुष्करिणी गरूपा पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वत् । तथा वदकपुष्कलमुदकप्राचुर्यं मुदकजा त्यादि यथावा वदकचुदुदइत्यादि सुगमं ॥ २६ ॥

॥ टीका-सचापं । इह खलु धर्माः स्वजावाभेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरश्चात् कारणमादियेपांते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकाश्चात्मकारणिकाया तथा पुरुषएवोत्तरं येपांते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः सर्वस्य तदधिष्ठितत्वात् तदात्मकत्वात् यथा पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृताः प्रदीपमणिस्त्रयांदिनेव घटपटादयइति । तेच जीवानां जन्मजरामरणव्याधिरोगशोकसुखदुःखजीवनादिकाः । अजीवधर्मास्तु मूर्ति इव्याणां यणं गंधरसस्पर्शाश्चमूर्तिमतां इव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः सर्वेश्वरकृताश्चात्मा द्वैतवादेवाऽत्मविवर्ताः सर्वेप्येते पुरुषमेवानिचूय व्याप्य तिष्ठन्ति स्मिन्नर्थे दृष्टान्तानाविर्नावपन्नाह । (सेजहाणामइत्यादि) सेजब्दस्तद्वदार्थे । न ब्दः संज्ञावतायां । तद्यथा । नाम गंडं स्याद्भवेत्संज्ञाव्यते च शरीरिणां संसारांत नां कर्मवशगानां गंडादिसमुद्भवस्तच्च शरीरे जातं शरीरावयवसंज्ञतं तथा शरीरे वृद्धि गतं शरीरानिवृद्धौ च तस्यानिवृद्धितया शरीरेऽनिसंबंधागतं शरीरमानिमुख्येन व्यवस्थितं न तदवयवोपि शरीरात्पृथग्जन्तुइति नावः । तथा शरीरमेवानिचूयानिमु र पीडयित्वा तिष्ठति । यदिवा तदुपशमे शरीरमे वाश्रित्य तज्जंडं तिष्ठति न शरीराद्वि ति । एतदुक्तं नवति । यथा तत्पिष्टकं शरीरैकदेशजन्तं नयुक्तिशतेनापि शरीरात्पृथ ग्यितुं शक्यते एवमेवामी धर्माभेतनाचेतनरूपास्ते सर्वेश्वरकर्तृकान् ते शरीरात्पृथ पायंते । यदिवा सर्वव्यापिनश्चात्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्तिपदार्थात्मनोये केचन धर्मा दुःपतिं ते पृथक्कर्तुं नशक्यंते तथा तज्जंडं शरीरविकारजन्तं तदपृथग्जन्तं तद्विनाशेच शरीर वतिष्ठते । एवमेव सर्वेपि धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषकारणिकाः पुरुषविकाररूपा नपु त्पृथग्जन्वितुमर्हति तद्विकारापगमेवाऽत्मानमेवाश्रित्यावतिष्ठन्ति न तस्माद्विर्ज्वंत शास्त्रेच दृष्टान्तप्राचुर्यमविरुद्धं । यदिवाऽस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टान्ताः । संजवंतीश्वरकर्तृत्ववाद् द्वैतवादस्यच सुप्रसिद्धत्वादृष्टान्तबहुत्वमित्याह । (सेजहाइत्यादि) तद्यथा नामारि चोद्गेगलरूपाः स्याद्भवेत् । साच शरीरजाताइत्यादि गंडवन्नेया । दार्ष्टीतिकेप्येवमेव धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषप्रजवाइत्यादिपूर्ववन्नेयं । तथा यथा नाम बल्मीकं पृथ्वीवि

रूपं स्यात्तच्च पृथिव्यां जातं पृथिवीसंघं पृथिव्यनिसंघं प्रागतं पृथिवीमेवानिसंघं
 पृथिव्येवं दार्ष्टीतिकेप्यायोज्यं । एवमेव यदेतच्चेतनरूपं तत्सर्वमीश्वरकारणिकमात्मनो
 रूपं वा नात्मनः पृथग्नवितुमर्हति पृथिव्यां ब्रह्मीकवत्तथा तद्यथा नाम बृहदोऽजं
 दिक् स्यात्तच्च पृथिवीजातइति दृष्टांतदार्ष्टीतिके पूर्ववदायोज्ये । तद्यथा । नामजं
 रिणी स्यात्तडागरूपा जवेत्साच पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्ब्रह्मव्यस्तथा तद्यथा नाम
 फलं प्रचुरमुदकं पुष्कलमुदकप्राचुर्यं तच्च तद्धर्मत्वाद्भेदकमेव यावद्भेदकमेवानिनूय
 त्वेवं दार्ष्टीतिकेप्यायोज्यं । तथा तद्यथा नामोदकबुद्बुदः स्यादत्रापि दृष्टांतदार्ष्टीति
 न तस्मादवयविनः पृथग्नूतइति सुगमं ॥ १६ ॥

जंपिय इमं समणाणं णिग्गंथाणं उद्धिदं पणियं वियं जियं ड्वालसंगं
 गणपिमयं तंजहा आयारो सूयगडो जाव दिछिवातो सबमेवं मिष्ठा ए
 एयं तहियं एएयं आहातहियं इमं सन्नं इमं तहियं इमं आहात
 हियं एवं सन्नं कुर्वन्ति ते एवं सन्नं संव्वेति ते एवं सन्नं सोवध्वयन्ति तमेवं
 ते तज्जाइयं डुक्कं णातिउद्धन्ति सनुणी पंजरं जहा ॥ १७ ॥ ते णो एवं विप्पडि
 वेदंति तंजहा किरियाइवा जाव अणिरएइवा एवमेव ते विरूवरूवेहिं
 कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारजन्ति जोगणाए एव
 मेव ते अणारिया विप्पडिवन्ना एवं सहहमाणा जावइति ते णोह्वाए
 णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विससेति तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणि
 एति आहिए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे जे ईश्वरे कखो ते सर्व सत्यते अने बीजो सर्व मिथ्या ठे एवो जाव कहे
 (जंपियइमंके०) जे ए प्रत्यक्ष लक्षण (समणाणंणिग्गंथाणंके०) श्रमण नियंत्रणो
 दिक्के०) उद्देश्यो एटले ते नियंत्रणे अर्थे जायो (पणियंवियंजियं के०) तेने अर्थे प्र
 ट कखो (ड्वालसंगंगणपिमयं के०) षडशांगी गणि पिटक एटले आचार्यनो च
 र (तंजहा के०) तेना नाम कहेते. (आयारो के०) आचारंग (सूयगडो के०)
 ब्रह्मतांग इत्यादिक (जावदिछिवातो के०) ज्यांमुखी दृष्टिवाद लोक विद्वत्तार ना
 पूर्वे पर्यंत (सबमेवंमिष्ठा के०) ए सर्व मिथ्याते कारण के ए कांइ ईश्वरकृत न
 एतो सवे पोतानी इच्छाये कल्पितते माटे मिथ्याते जेम कोइ ठताने अठतो कहे अठत
 ठतो कहे जेम कोइ साधुने चोर कहे अने चोरने साधु कहे तथा गायने घोडो कहे
 घोडाने गाय कहे तैमज आत्मा कर्ता नथी तेने जे कर्ता कहेते अने जे ईश्वर कर्ता

ने अकर्त्ता कहेते तेमाटे (एएपंतहिपंके०) ए तथ्य नथी (एएपंत्याहातहिपंके०) ए यातथ्य नथी हवे ए दर्शनी जेने सत्य करी माने ते कहेते. (इमंके०) ए ईश्वर कार एक ठे एमजे मानीये तेहिज (सञ्चंके०) सत्यते (इमंतहिपंके०) तेहिज तथ्य जाणवो (इमंत्याहातहिपंके०) एज यथा तथ्यविशेषे जाणवो एरीते ते ईश्वर कारणिक पोताना शीनने अनुरागे (एवंमन्नं कुर्वति के०) एवी संज्ञा करे (तेएवंसन्नंसंवर्धेति के०) ते जेजा श्रागल पण एवीज संज्ञा स्थापन करे यद्यपि एयात युक्तिशून्यते तथापि (तेएवं सन्नं सोवध्यपंतिके०) ते एवी संज्ञाने अनेक हेतु युक्ति दृष्टांते करी स्थापेते (तमेवंते ज्ञाऽप्युक्तं के०) ते कारणे ते उत्सृजने स्थापवे करी उत्पन्न थाय जे दुःख ते दुःखिने (एणातिवर्द्धति के०) त्रोटो नशके तेना उपर दृष्टांत कहेते (सवणीपंजरंजहा १०) जेम शकुनी एटले पट्टी ते पांजराने त्रोटो नशके भ्रमण करी करीने वली तेहि । पांजरा मांहे रहे तेम ते पूर्वोक्त अन्य दर्शनीज पण संसार रूप पांजरा मांहेज रहे रंतु मोक्षे जइ शके नही अने बीजाने पण मोक्षे पोचाढी नशके ॥ २० ॥ (तेणोएवं ण्णडिवेदेति के०) ते अन्य दर्शनी पांखमी वापडा थ्याटली यात नथी जाणता थं थी जाणता (तंजहा के०) ते कहेते. (किरियाइया के०) रुढो अनुष्ठान नथी जा ता (जायश्रणिरएतिवा के०) यावत् अनरक पर्यंत नथी जाणता (एयमेव के०) म थणजाणता थका (तेविरूवरूवेहिंक्रमसमारंजेहिं के०) ते नाना प्रकारना आवद्यकर्मने करवे करी (विरूवरूवाइकामनोगाइंसमारंजंति के०) अनेक प्रकारना कामनोग समारंजे जोगवे (जोयणाए के०) जोजनने अर्थे एरीते ते अनार्य पोताना र्मने रुढो देखाढी प्ररूपता ठता कामनोगने विषे मूर्च्छाणा थका एमते पारपंमी धर्म जादिकने सदावता थका ज्वालगे ते तीरे पण रह्या नही अने पारपण पाम्या नही म थालोक थकी चूका अने परलोके पण पोता नही विचाले संसार मांहे काम नोग रूप कादवने विपंज खुता थका रहे ते राजारूप पुंमरीक कमजने उदरी नके ही ए बीजो पुरुष जात ईश्वर कारणिक कहाो. ॥ २० ॥

॥ दीपिका-ईश्वरकृतं सत्यमन्यन्मिथ्येत्याह । यदपि चेदं श्रमणानां पत्नीनां निर्घया ।। निष्किंचनानामुद्दिष्टं प्रणीतं प्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणितिकं । तद्यथा । द्यव्याः सु कृतांगमित्यादि पायदृष्ट्यादः । सर्वमेतन्मिथ्याऽनीश्वरप्रणीतत्वात् नैतत्तथ्यं नैतत्ता गतत्थं न यथास्थितार्थैकचकं । इदं पुनरीश्वरकृतत्वं आत्माऽऽस्य सत्यं इदमेव तथ्यं इ मेव याथातथ्यं । तदेवं ते पूर्वोक्तनीत्या संज्ञां कुर्वन्ति ज्ञानं दधते अन्येन्यत्र संज्ञां मं थापयन्ति । ते एवं संज्ञामुपस्थापयन्ति सुष्ठु उपसामोपेन युक्तिनिः स्थापयन्ति । ते ध

वं वादिनस्तदंगीकारजातीयं दुःखं दुःखहेतुत्वान्नातिवर्तते न त्रोटयति । यथा शकुनिः पक्षी पंजरं न त्रोटयति एवं तेषु तदुपदेशात्कर्मबंधनं नातिवर्तते ॥ २४ ॥ ते ह्यस्मात्तदंगीकारजातीयं न त्रिप्रतिवेदयति न जानंति । तद्यथा । इयं क्रिया इत्यादि यावत् रकश्येवं निर्विवेकत्वान्न जानंति । एवमेव यथा कथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमाप्तिरूपरूपान् कामनोगान् समारजंते नो जनाय उपनोगाय । एवं ते श्रानार्वा विप्रतिपत्तिरूपं स्वपक्षं प्रतिपत्तिं श्रद्धयतीति पूर्ववत् । यावत्ते कामनोगेषु विपक्षाः । इत्ययमीधरा श्रुतिश्चात्मादित्वादी तृतीयः पुरुषजातः संपूर्णः ॥ २८ ॥

॥ टीका-तदेवं यदीश्वरकृतत्वेनान्युपगम्यते तत्सर्वं तथ्यमपरं मिथ्या इत्येतद्विनिर्वाहः । (जंपियेत्यादि) यदपि चेदं संख्यबह्वारतः प्रत्यक्षासन्नज्ञानं श्रमणानां यतीनां ध्यानां निष्किंचनानामुद्दिष्टं तदर्थं प्रणीतं व्यंजितं तेषामनिव्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणितं तद्यथाचारइत्यादि यावद्दृष्टिवादः सर्वमेतन्मिथ्या श्रानीश्वरप्रणीतत्वात्स्वरुचिचिरचित्तात् पुरुषाव्यवचनार्थं नैतत्तत्प्यमिथ्येत्यनेनोद्भूतोद्भावनमाविष्कृतमचौरत्ववत् । नैतत्तत्प्यनेन न तु सन्नृतापेनिन्हेवोयथानास्त्यात्मेति तथा नैतद्याथातथ्यमवस्थितोर्थः । तथ्या तमिति नायोनेन सन्नृतापेनिन्हेवेनासन्नृताथारोपणमाविष्कृतं । तद्यथा । गामर्थं बुद्धं वा गामित्पेकार्थिकानि चैतानि शकं द्वादशैव दृष्टव्यानि । तदेवं यदि तद्वादशांगं निष्ठं तदानीश्वरप्रणीतत्वात्मिथ्येति स्थितमिदं तु पुनरीश्वरकृतं कत्वं नामात्मादित्वात् सार्थं यथापि यथापेन प्रविपादनात् । तथेदमेव तत्प्यं सन्नृतार्थोद्भासनात्तदेवं ते ईश्वर एकाद्यात्मादित्वादिनोवा । एव मनंतरोक्त्या नीत्या सर्वं तनुचुवनकारणादिकर्म सार्वभौमं तथा सर्वं चेतनमचेतनं वाऽऽत्मनि निर्यातितस्वभावमात्मन एव सार्वकारतया स्वेतिथेवं संज्ञानं संज्ञा तामेवं कुर्यादन्येषां च ते स्वदर्शनानुरक्तमनसः संज्ञा स्थापयन् तस्या एवंभूतो मंज्ञो बह्व्यमाणेन न्यायेन निर्युक्तिकामपि सुपूषसामीप्येन तदामाहि तदानीमुपपन्नं निर्णीतं पदः स्यापयंति प्रतिष्ठापयंति । ते चैवं वादिनस्तमीश्वरकृतत्वात्मादित्वाद्वा नातिवर्तते तदनुपगमजातीयं च दुःखं दुःखहेतुत्वाद्दुःखं नातिवर्तते त्रोटयति । इति मन्त्रेण दृष्टानमाह । यथा शकुनिः पक्षिविशेषोपावकादिकः पंजरं निदग्नेते ईतदुत्प्रेते श्रद्धा तत्रैव वर्तते एवं तेष्वेवंभूतान्युपगमवादिनस्तदामाहि ईदं च नातिवर्तते न च त्रोटयति ॥ २४ ॥ ते च स्थानिमानमह्यस्तानेन बह्व्यमाणं विप्र दग्नेन न सत्त्वं जानंति । न च पेयं क्रियासदनुष्ठानरूपेयं शक्रिया तद्विपरीतं तेष्वेवं सत्त्वं तदनुष्ठानेन न सत्त्वं जानंति वा यावदुपगमनरकश्येवं तद्विवेकहितत्वान्नायथापयंते यत्तद्विवेके विरुद्धं रकश्येवं कर्मसमाप्तिर्नानाप्रकारः सावधानुष्ठाने इय्योपाजनापायजंते ह्यहं विरुद्धं रकश्येवं कर्मसमाप्तिर्नानाप्रकारः सावधानुष्ठाने इय्योपाजनापायजंते

वरुद्धं मार्गं विप्रतिपन्नान् सम्यग्वादिनोजवन्ति । तथाहि । सर्वमीश्वरकर्तृकमित्यत्रान्यु-
गमे किमसावीश्वरः स्वतएवापरान् क्रियासु प्रवर्तयेद्युतापरेण प्रेरितस्तत्र यदायः पक्षस्त-
दन्येषामपि स्वतएव क्रियासु प्रवृत्तिर्न विष्यति किंपतर्गदुनेश्वरकल्पनेन । अथासावप्यपर-
रितः सोप्यपरेणेत्येवमनवस्थालता नजोमंडलमालिनी प्रसर्पति । किंचासावीश्वरोमहा-
रूपतया वीतरागोपेतः सन्ननेकान्नरकयोग्यासु क्रियासु प्रवर्तयत्यपरांस्तु स्वर्गापवर्गयोग्या-
सित्यथ ते पूर्वशुचाशुचनचरितोदयादेव तथाविधासु तासु क्रियासु प्रवर्तते सतु निमित्त-
मात्रमेतदपि नयुक्तिसंगतं । यतः प्राक्तनाशुचाशुचनप्रवर्तनमपि तदायत्तमेव । तथा चो-
क्तं । अज्ञोजंतुरित्यादि । अथ तदपि प्राक्तनमन्येन प्राक्तनतरेण कारितमित्येवमनादिहे-
तुपरंपरेत्येवं च सति ततएव शुचाशुचे स्थाने न विष्यतः किमीश्वरपरिकल्पनेन । तथा चो-
क्तं । शास्त्रोपधादिसंबंधाच्चैत्रस्य त्रणरोहणे ॥ असंबन्धस्य कः स्थाणोः कारणत्वं न क-
पतइत्यादि । यच्चोक्तं । सर्वं तनुचुवनकरणादिकं बुद्धिमत्कारणपूर्वकं संस्थानविशेषत्वा-
त् देवकुलवदित्येतदपि नयुक्तिसंगतं । यतएतदपि साधनं नचवदन्निप्रेतमीश्वरं साधयति
न सार्धं व्याख्यसिद्धेः । देवकुलादिके दृष्टान्तेऽनीश्वरस्यैव कर्तृत्वेनान्युपगमात् । नच सं-
स्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वं सिध्यति । अन्यथानुपपत्तिलक्षण-
य साध्यसाधनयोः प्रतिबंधस्याज्ञावात् । अथाविनाज्ञावमंतरैणैव संस्थानमात्रदर्शना-
साध्यसिद्धिः स्यादेवंच सत्यतिप्रसंगः स्यात् । उक्तंच । अन्यथा कुंजकारेण मृद्विकारस्य-
त्यचित् ॥ घटादेः कारणात्सिद्धेर्वल्मीकस्यापि तत्कृतिरित्यादि । नचेश्वरकर्तृत्वे जगदै-
वच्यं सिध्यति तस्यैकरूपत्वादित्युक्तप्रायमिति । आत्माद्वैतपक्षस्त्वत्यंतमयुक्तिसंगतत्वा-
त् अश्रयणीयः । तथाहि । तत्र न प्रमाणं न प्रमेयं न प्रतिपाद्यं न प्रतिपादकोन हेतुर्न
दृष्टान्तो न तदाज्ञासौजेदेनावगम्यते । सर्वस्यैव जगतएकत्वं स्यादात्मनोजिन्नत्वात् तदज्ञा-
त्तच कः केन प्रतिपाद्यते इत्यप्रणयनमेव शास्त्रस्यात्मनश्चैकत्वात्तत्कार्यमप्येकाकारमेव
यादित्यतोनिर्हेतुकं जगदैवच्यं । तथाच सति । नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्ष-
यात् ॥ अपेक्षातोहिजावानां, कादाचित्कत्वसंज्ञवइत्यादि । तदेवमीश्वरकर्तृत्वमात्माद्वैतप-
क्षश्च युक्तिविचार्यमाणो न कथंचिद्घटां प्राचति । तथा ते स्वदर्शनमोहमहितास्तज्ज्ञातीया-
ः स्वात् शकुनिः पंजरवादिव नातिमुच्यन्ते विप्रतिपन्नाश्च तत्प्रातिपादिकानिर्धुक्तास्तदेव
वपह्न् प्रतिपत्तिं श्रद्धयतीति पूर्ववन्नेयं । (यावत् णोहञ्चाणोपाराएयंतराकामजोगेसु
वैससुति) इत्ययं तृतीयः पुरुषजातेश्वरकारणिकइति । सत्येवमाह । यस्य बुद्धिर्न
लप्येत दत्त्वा सर्वमिदं जगत् ॥ आकाशमिव पंकेन नासौ पापेन लिप्येतइत्याद्यसमंज-
सज्ञापितया त्यक्त्वा पूर्वसंयोगमप्राप्तोविवक्षितं स्थानमंतराजएव कामजोगेषु मूर्धितोवि-
वसुइत्यवगंतव्यमिति ॥ २७ ॥

अद्वावरे चउठे पुरिसजाए णिवतिवाइएत्ति आहिज्जइ इह खलु पाई
 एवां तद्देव जावसेणावईपुत्तावा तेसिंचणं एगताए सट्ठा जवइ कामं तं
 समणाय माहणाय संपहारिं सुगमणाए जाव मए एस धम्मं सुअस्स
 ए सुपन्नते जवइ ॥ १९ ॥

अर्थ-अथ हवे अनेरो चोथो पुरुषजात नियतवादि कहिये ठैयें जे कार्य ति
 विषे जवितव्यता टालीने बीजो कारण कांइ पण न माने ते नियतवादि कहिए.
 एवे चाक्याजंकारे ए मनुष्य लोकने विषे पूर्वादिक चारदिशि मांहेलो कोइएक पुरुष
 ते ज्यां सुधी सेनापतिना पुत्र इत्यादिक परपदा कहेवी तेमांहे कोइएकने
 श्रद्धा होय धर्मार्थी होय एवो धर्मार्थी जाणीने ब्राह्मण श्रमण मली तेने धर्म
 घोषना निर्मिनं आलोची राजादिकने संमुख जइने पोतानो धर्म प्ररूपे ते नियत
 गजादिकनी पागें पोताना धर्मेनी स्थापना जे रीते करे तेरीते कहेवे ॥ १९ ॥

॥ टीका-अथापरभतुर्त्यः पुरुषजातो नियतिवादी आख्यायते । इह खलु
 इत्यादिप्राग्वत् । यावदेवधर्मः साख्यातो नयतीति ॥ १९ ॥

॥ टीका-मात्रं चतुर्थपुरुषजातमधिकृत्याह । (अद्वावरे इत्यादि) अथ तत्
 पानंतरमपरभतुर्त्यः पुरुष एव पुरुषजातो नियतिवादिक आख्यायते प्रतिपाद्यते सचैव
 नात्र इतिहासेभ्यः कारणं नापि पुरुषकारः समानक्रियाणामपि कस्यचित्
 एतिहासबलादपेक्षितो नियतिरेव कारणं । उक्तं च । प्राप्तव्यो नियतिवज्जाश्रये
 र्धः मांहेनं नयति नृणां श्रुनोः श्रुनोवा ॥ जूतानां महति कृतेपि हि प्रयत्ने न
 जइति न जावितोमि नागइत्यादि ॥ १९ ॥

इह खलु एवे परिमा जवनि एगे पुरिसे किरियामाइएइ एगे पुरिसे
 किरियामाइएइ जेवपुग्गिमे किरियामाइएइ जेपुरिसे णोकिरियामा
 इइ देवि ते पुग्गिमा तुब्बा एगवा कारणमायत्ता ॥ २० ॥

अर्थ-इह खलु एवे पुग्गिमानवनि के०) आ संसार मांहे खलु एवे चाक्याजं
 इह खलु तेमांहे (एवे पुग्गिमे किरियामाइएइ के०) एक पुरुष क्रिया घोले (ए
 के०) अने एक पुग्गिमा अक्रिया घोले त्यां एक देश घरी
 ते इहरे ते क्रिया जावई अने ते देहांतने विषे नजावुं एम उपक्रम विना हा

थाय तेने थक्रिया कहिए (जेयपुरिसेकिरियामाझकइ के०) जे पुरुष क्रिया कहेने
ने (जेपुरिसेणोकिरियामाझकइ के०) जेपुरुष थक्रिया कहेने (दोवितेपुरिसातुजा
०) ए क्रियावादि थने थक्रियावादि वने पुरुष तुल्य एटले सरखा जाणवा (एगछा
रणमावन्ना के०) ए वेनुं एकज थर्थेने कारणके ते नियतने वशें वनें जो ते पोता
वशें होय तो सरखा नकहेवाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-नियतिवादी स्वमतमाह । इह वै पुरुषा नवतः । एकः क्रियामारब्धाति ।
देशांतरप्राप्तिः क्रिया सा नियतेरेवस्यात् एवमक्रियापि । धावेतो नरो तुल्यो नियतिय
वर्तित्वात् एकार्थं एककारणापन्नत्वात् क्रियाक्रिये नियत्येककारणाधीनेत्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका-इह खलु (ध्रुवेपुरिसानवन्तीत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलुनक्षत्राणां
कारे । वै पुरुषा नवतस्तत्रकः क्रियामारब्धाति । क्रिया हि देशादेशांतरगयान्निहणा
रूपस्य नवतीति न कालेश्वरादिना चोदितस्य नवत्यपितु नियतिप्रगतिरप्यमक्रियापि ।
दे तावत्तत्रा नवतः । ततः क्रियायादमक्रियावादं च समाश्रितो ऽपि नियत्य
नत्वानुल्लेखी । यदि पुनस्तौ स्वतंत्रा नवतस्ततः क्रियाक्रियाज्जन्तुर्न स्यात्तान्मन्यत
कार्यावेककारणापन्नत्वादिति नियतियज्ञेनैव तौ नियतिवादमनियतियादं आश्रिताविति
वः । उपलक्ष्यार्थत्वाच्चाप्यपि यः कश्चित्कालेश्वरादिपक्षांतरमाश्रयति । सोऽपि नियति
वदितेय इष्टव्य इति ॥ ३० ॥

वाले पुण एवं विष्पडिवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि दुक्कामिया मोयामि
या जूरामिया तिप्पामिवा पीडामिया परितप्पामिवा अहमेवमकामिपरेया
जं दुक्कइवा सोयाइवा जूराइवा तिप्पाइवा पीडाइवा परितप्पाइवा परेण
वमकासि एवं सेवाले सकारणंवा एवं विष्पडिवेदेति कारणमावन्ने ॥ ३१ ॥

अर्थ-इये ए नियतवादी परमतने विजावेवे (धालेपुणएवं विष्पडिवेदेति०) ने ए
तवादी वाल एटले अज्ञाने करी वली सुजाणे ते कहेने. (कारणमावन्ने के०) सुख
ःवादिने उपजये ईश्वरादिकुं कारण माने ते कहेने (अहमंसि दुक्कामिया के०) दु
या जगत माहे शारीरिक तथा मानसिक दुःख अनुभवुं (मोयामियाके०) इष्ट तिप्प
थने अनिष्ट संयोगनो करेलो शोक अनुभवुं (जूरामिया के०) अनपेनी प्रातिपे
मरणपे सुखे अथवा अर्थ प्रातिपे विपरुहुं (तिप्पामिया के०) नरामनो बन्ने उहुं
वावे (पीडामियाके०) धाहानंतर पीडा अनुभवुं (परितप्पामियाके०) परिहार

મેહાવિ પુણ એવં વિષ્ણુવેદેતિ કારણમાવન્ને અહમંસિ હુકામિવા સો
યામિવા જૂરામિવા તિષ્ઠામિવા પીઢામિવા પરિતપ્પામિવા ણોઅહં એવ
મકાસિ પરોવા જં હુકાઠ્ઠવા જાવ પરિતપ્પાઠ્ઠવા ણોપરો એવમકાસિ એવં
સે મેહાવિ સકારણંવા પરકારણંવા એવંવિષ્ણુવેદેતિ કારણમાવન્ને સે વે
મિ પાઈણંવા જે તસથાવરા પાણા તેએવં સંઘાયમાગહંતિ તે એવં વિપરિયા
સમાવહંતિ તેએવં વિવેગમાગહંતિ તેએવં વિહાણમાગહંતિ તેએવં સંગતિયં
તિ ઉવેહાએ ણોએવં વિષ્ણુવેદેતિ તંજહા કિરિયાતિવા જાવણિરણતિવા
અણિરણતિવા એવંતે વિરૂવરૂવેદિં કમ્મસમારંજેદિં વિરૂવરૂવાઈં કામ
જોગાઈં સમારંજંતિ જોયણાએ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—હવે એ નિયતવાદી લોક તે પૂર્વોક્ત પુરુષકાર કારણને બાલત્વ પણો માનીને
પોતાના મતની સ્થાપના કરે છે. (મેહાવિપુણએવંવિષ્ણુવેદેતિ કે) બલી પંખિત એવા
નિયત પદ્ધતિ યાદી એમ જાણે છે શું જાણે છે તે કહે છે. (કારણમાવન્ને કે) સુખ ડઃખ
ઉપજે છે તેને નિયતટાલી બીજો કારણ કાંઈ જાણવો નહીં તે ઉપર કહે છે હુકામિવા
જોયામિવા ઇત્યાદિ પાવનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે લખે છે હું સુખ ડઃખ અનુજવું હું શોક
અનુજવું હુકામ શરીરનો બલ ઓળખું થાય છે પીડા અનુજવું પરિતાપના અનુજવું (ણો
એવંએવમકાસિ કે) તે મેં નથી કહ્યું કિંતુ નિયતને જીવિતવ્યતાના બલયકો માફક
વેપે થાવ્યો છે પરંતુ પુરુષકારાદિક પ્રમાણ કાંઈ નથી જે કારણ માટે કોઈપુરુષ પોતા
ના આત્માને અનિષ્ટ નથાય એમ વાંટે છે તો શાવાસ્તે તે શું કરવાને એવો કરે કે જે થ
તો તે ડઃખી થાય પરંતુ અહીંયા નિયતજ પ્રમાણે (પરોવા કે) અથવા પર એટલે બી
જો (જંહુકાઠ્ઠવા કે) જે કાંઈ ડઃખ અનુજવે (જાવપરિતપ્પાઠ્ઠવા કે) યાવત્
પરિતાપના અનુજવે તે પણ (ણોપરોએવમકાસિ કે) તેણે કીધો નથી પરંતુ નિયત
અને જીવિતવ્યતાને યોગેજ સર્વે ઉપજે છે)એવંતેમેહાવિકે) એમ તે મેહાવિ એટલે પંખિત
પુરુષ (સકારણંવાપરકારણંવા કે) પોતાને ડઃખનો કારણ અથવા પરને ડઃખનુ કા
ણ જીવિતવ્યતા છે પરંતુ જીવિતવ્યતા ટાલી બીજો કોઈ પણ કારણ નથી (એવંવિષ્ણુ
વેદેતિ કે) એમ તે નિયતવાદી જાણે છે કે જગત માંહે કોઈ એક પાપના કર
નારને પણ ડઃખ ઉપજવું નથી અને કોઈએક સુરુતના કરનારને ડઃખ ઉપજે છે માટે અ
હીંયા પુરુષજે ઈશ્વર તેનું કારણ કાંઈપણ નથી દેખાતું કિંતુ (કારણમાવન્ને કે) નિય
તજ કારણ દેખાય છે એમાટે જીવિતવ્યતા બલી છે હવે બીજો પણ જે કાંઈ જગત માંહે

ते ते सर्वे नियतनेज वशेते एवो देखाडेते (सेवेमि के०) ते नियतवादी युक्ति
 करी वोलेते (पाईणवा के०) पूर्वादिक चार दिशिने विपे (जे तत्तथावरापाणके
 कांइ त्रस थने स्यावर प्राणीते (ते एवंसंघायमागधंति के०) ते एम जे कांइ
 क संबंध पामेते ते नियतिनेज वशे पामेते परंतु बीजो कर्मादिक कारण तेने
 थी (ते एवंविपरियासमावहंति के०) ते एम बाल कुमार यौवन थने
 वस्यादिक नानाप्रकारना पर्याय पामेते ते सर्वे नियति थकीज अनुनवेते (ते
 गमागधंतिके०) तथा ते एम नियति थकीज विवेक एटले शरीर ते थकी पृथक्
 पामेते (ते एवंविहाणमागधंति के०) तथा ते एम नियति थकीज विधान ए
 स्या विज्ञेय थयात् कुञ्ज काणो खंज वामन जरा मरण रोग शोकादिक पामे
 एवंसंगतिपंतिउवेहाए के०) एरीते ते त्रस थने स्यावर प्राणी नियतने व
 जायने अनुनवेते हवे श्रीसुधर्म स्वामि श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहे ते के एवा निय
 पुरुषो मात्र एक नियतनोज पद्म अनुसरीने परलोकनी बीक नराखता सावय
 करेते परंतु (एवंप्रविष्पट्टिवेदंतिके०) ते एवो नथी जाणता छुं नथी जाणता
 के०) ते करेते (किरियातिया जाव थणिरएतिया के०) किया थक्रिया सिद्धि
 इत्यादिक मायतु नरक अनरक पर्यंतने नथी जाणता (एवंते के०) एम ते
 एव नियत थपर स्यापन करीने (विरूवरूवे हिंक्कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं
 रंगमागधंति जोपणाए के०) नानाप्रकारना कर्म समारंजे जोजननेथ्ये थने
 थये नाना प्रशारना कामनोगने समारंजे ॥ ३२ ॥

॥ द्वाविहा-मेवादी नियतिवादी कारणमापन्नः स्वकारणं परकारणं वा च वि
 जिते ह्युदकारणा यतो न हि कस्यचिदात्माऽनिर्णयेनानिष्टादुःखोत्पादिकाः ।
 मागधंते हि नियत्येवायमनिष्टमपि तत्कार्यते येन दुःखनाम्नयति । एवमसा
 मःसोदेषेति कारणं वात्र एकस्याऽसदनुष्ठानपरस्यापि न दुःखमुत्पद्यते ततो
 र्ज्ञेयं । एतदेवाह । (सेवेमिति) सोऽहं नियतिवादी ब्रवीमि ये केचिस्वप्नाः
 प्रत्यक्षान्ते नियतिनएव आदागिकादिशरीरसंबन्धमागधंति बालकुमारादिकं विवि
 निरनितएव अनुनवंति नियतिनएव विवेकं शरीरास्पृश्यत्वायं प्राप्नुवंति । विधानम
 सेवे कुञ्जकाणो खंज वामनजरा मरणरोगशोकादिकमागधंति तदेवं ते प्राणिनो नियत्येव संगति
 मन्तरेणानुनवेतुः स्युः । एवं नियतिवादोऽप्रेक्ष्या एतदप्यमाणं न वि
 ति न ज्ञेयं । ननु यदा । कियाथक्रियाइत्यादि यावद्विरूपरूपान् कामान् जो
 ननुदोषोऽपि ननुदोषोऽपि ननुदोषोऽपि ॥ ३२ ॥

रायधनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ६९५

॥ टीका-तदेवं नियतिवादी पुरुषकारकारणवादिनोवाजत्वमापाद्य स्वमतमाह । (मेधावीत्यादि) मेधा मर्यादा प्रज्ञा वा तद्वान् मेधावी नियतिवादपक्षाश्रयेवं विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नइति नियतिरेव कारणं सुखाद्यनुभवस्य । तद्यथा योहमस्मि दुःखयामि शोचयामि तथा (तिष्यामिति) कुरामि (पीडामिति) पीडामनुभवामि परितिष्यामिति) परितापमनुभवामि नाहमेवाकार्षं दुःखमपि तु नियतितएवैतन्मद्या तं न पुरुषकारादिकृतं । यतो नहि कस्यचिदात्मानिष्टोपेनानिष्टादुःखोत्पादिताः क्रियाः समारजन्ते नियत्यैवासावनिष्ठन्नपि तत्कार्यते येन दुःखपरंपरानागन्वति कारणमापन्नइति परेप्येवमेव योजनीयं । एवं सति नियतिवादी मेधावीति सोऽनुवमेतत्सकिल नियतिवादी दृष्टं पुरुषकारं परित्यज्यादृष्टनियतिवादाश्रयेण महाविवेकीत्येवमुच्यते स्वकारणं परकारणं च दुःखादिकमनुवन्नियतिकृतमेतदेवं विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्नं नियतिकारणं चात्रैकस्यासदनुष्ठानरतस्यापि न दुःखमुत्पद्यते परस्य तु सदनुष्ठानिनोपि न भवति यतो नियतिरेव कर्त्रीति । तदेवं नियतिवादे स्थिते परमपि यत्किंचित्तत्सर्वं नियतधीनमिति दर्शयितुमाह (सेवेमीत्यादि) सोऽहं नियतिवादी युक्तितो निश्चित्य ग्रवीमीति प्रवृत्तापदयामि । ये केचन प्राच्यादिषु दिक्षु त्रस्पन्तीति त्रसाक्षाद्विषादयः स्यावराश्रयं पृथिव्या यः प्राणिनस्ते सर्वेप्येवं नियतितएवौदरिकादिशरीरबंधमागच्छन्ति नान्येन केनचित्कर्मादेना शरीरं ग्राह्यंते तथा बालकौमार्यौवनस्यविरुद्धावस्थादिकं विविधपर्यायं नियति एवानुवर्तन्ति तथा विवेकं शरीरात्पृथग्भावमनुवर्तन्ति । तथा नियतितएव विविधं विधानं स्वस्थाविशेषं कुञ्जकाणखंजवामनकजरामरणरोगशोकादिकं वीनस्तमागच्छन्ति । तदेवं प्राणिनस्त्रसाः स्यावराएवं पूर्वोक्तनीत्या संगतिं यांति नियतिमापन्नानानाविधविधानं ग्राह्यंते । तएव वा नियतिवादिनः संगच्छन्ति नियतिमाश्रित्य तदुत्प्रेक्षया नियतिवा तदुत्प्रेक्षया यत्किंचन कारितया परलोकजीव्यो नैव तददृश्यमाणं विप्रतिवेदयति । तद्यथा । क्रिया सदनुष्ठानरूपा अक्रियाऽसदनुष्ठानरूपा इत्यादि यावदेवं ते नियतिवादिनस्तदुपरि सर्वं दोषजातं प्रहिष्य विरूपरूपैः कर्मसमारंभैर्विरूपरूपान् कामनोगान्नोजनानोपजोगार्थं समारजन्तइति ॥ ३२ ॥

एवमेव ते अणारिया विष्णुविवर्नाई तंसदहमाणा जावइति ते णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामनोगेसु विससा चउठे पुरिस जाए णियइवाइ एति आदिए ॥ ३३ ॥

अर्थ-एरी ते ते अर्थाय पुरुष कामनोगने विषे गृह उता पांतानो धर्म रूढो करी मरूपता ते पासंमी धर्म राजादिकने सदावता घका ज्यां सुयी एम ते कांठे पण रदा

नही अने पार पण पोता नही विचाले कामजोगने निघे सूता रदे ने पोताने
 वरी शके नही अने राजारूप पुंमरीक कमजने पण उवरी शके नही ते या
 की पण ब्रष्ट थया अने मुक्तिये पण पोचे नही परंतु विचाले संसार मांहेज
 ए चोथो पुरुषजात नियत वादी कह्यो ॥ ३३ ॥

॥ दीपिकां—तदेवं ते नियतिवादिनो ऽनार्याविप्रतिपन्नास्तं निर्युक्तिकं नियतिवादं
 नाश्यादि तावन्नेयं यावदंतरा कामजोगेषु विपश्चा इति चतुर्थः पुरुषजातः संपूर्ण

॥ टीका—तदेवमेव पूर्वोक्तया नीत्या तेऽनार्याविरूपं नियतिमार्गं प्रतिपन्नाविप्रति
 अनार्यत्वं पुनस्तेषां निर्युक्तिकस्यैव नियतिवादस्य समाश्रयणात् । तथा ह्यसौ
 किं स्वतएव नियतस्वभावा उतान्यथा नियत्या नियम्यते किंवाऽतस्तत्र यद्यसौ
 तथा स्वभावः सर्वपदार्थानामेव तथा स्वभावत्वं किं न कल्प्यते किं बहुदोषया
 समाश्रितया । अथान्यथा नियत्या तथा नियम्यते साध्यन्ययेत्येवमनवस्था । तथा
 स्वभावत्वान्नियतस्वभावया तथा जवितव्यं न नानास्वभावयेति । एकत्वाच्च निय
 र्येणाप्येकाकारेणैव जवितव्यं । तथाच सति जगद्विज्याभावः । नचैतद्वृष्टमिष्टं
 देवं युक्तिनिर्दिचार्यमाणा नियतिर्न कथंचिद्वदते । यदप्युक्तं । हावपि तौ पुरुषौ ।
 यावादिनौ तुल्यौ एतदपि प्रतीतिबाधितं । यतस्तयोरेकः क्रियावाद्यपरस्त्वक्रिया
 कथमनयोस्तुल्यत्वमथैकया नियत्या तथा नियतित्वानुल्यता अनयोरेतच्च निरंतर
 दः प्रत्येप्यंति । नियतेरप्रमाणत्वात् । अप्रमाणत्वं च प्राग्लेशतः प्रदर्शितमेव । य
 यदुःखादिकमहमनुभवामि तन्नाहमकार्षमित्यादि तदपि बालवचनप्रायं । यतो जन्
 तं शुभमशुभं वा तदिहोपचुज्यते स्वरुतकर्मफलोत्थरत्वादसुमतां । तथा चोक्तं । यदि
 ते कर्म, तत्परत्रोपचुज्यते । मूलसिक्तेषु वृक्षेषु, फलं शाखासु जायते । तथा यदप
 जन्मनि शुभाशुभं वा स्वकर्मपरिणत्या तद्वक्ष्यमन्यथा नोक्तुं देवासुरैरपि हि । तदेवं
 तिवादिनो नार्याविप्रतिपन्नास्तमेव निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धयानास्तमेव च प्रतीयंते
 तावन्नेयं यावदंतरा कामजोगेषु विपश्चा इति । चतुर्थः पुरुषजातः समाप्तः ॥ ३३ ॥

इन्नेते चत्वारि पुरिसजाया एाणापन्ना एाणावंदा एाणासीला
 एाणादिधी एाणारुई एाणारंजा एाणाअश्वसाणा संजुता प
 हीणपुवसंजोगा आरियं मग्गं असंपत्ता इति ते एोह्वाए एो
 पाराए अंतरा कामजोगेसु विससा ॥ ३४ ॥

अर्थ—(इच्चेतेचत्तारिपुरित्तजाया के०) एरीते ते पूर्वोक्त चार पुरुष जात तेमां ए जीव तद्वरीरवादी बीजो पंचमहानूतिक त्रीजो ईश्वरकारणी अने चोथो नियत दी ए चार पुरुषते (णाणापन्ना के०) नानाप्रकारनी प्रज्ञा एटले बुद्धियाला तथा नाना प्रकारना अजिप्राय वाला नाना प्रकारना शीज एटले आचार वाला नाना प्रका री दृष्टी वाला नाना प्रकारनी रुची वाला नाना प्रकारना आरंभना करनार नाना प्र कारना अथ्यवसाय तेणे करी (संजुत्ता के०) संयुक्त ठता पोताना धर्मेनेविपे सावधान या (प्रहीणपुवसंजोगा के०) पूर्व संयोगजे माता पिता पुत्र कजत्रादिकनो संबंध तेनेत्या ने (आरिंयमग्गंअसंपत्ता के०) आर्य मार्गने अण पाम्या एमते कांठे पण न रह्या पार ण नपाम्या विचाले कामनोगने विपे खूता एटले परतीर्थिक चार पुरुष कह्या॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—इत्येते चत्वारः पुरुषानानाप्रज्ञानानामतयोनानाघंदानानानिप्रायाना णीजाअनेकाचारानानादृष्टयोऽनेकदशीनानानारुचयोनानाप्रकारआरंभोपमनुष्ठानं ये ते तथा नानाप्रकारेणाध्यवसायेन संयुक्ताधर्माप्यमुच्यताः प्रहीणपूर्वसंयोगमातापितृ कजत्रादिसंबंधरहिताथार्थं निर्दोषं मार्गमसंप्राप्ताः (एोहच्चाएणि) ऐहिकसुखनाजः (एो राएणि) नापि जवपारगाः स्युः किंतु अंतरालएव कामनोगेषु विपणाः ॥ ३४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिष्वकुराह । (इच्चेतेइत्यादि) इत्येते पूर्वोक्तास्तद्वीरितशरीरप णमहानूतेश्वरकर्तृनियतिवादपट्टाश्रयिणभत्वारः पुरुषानानाप्रकारा प्रज्ञा मनियंषां ते त ता नानानिज्जश्रंढोऽजिप्रायोयेषां ते तथा नाना प्रकारं शीजमनुष्ठानं येषां तथा नाना रू णदृष्टिदर्शिनं येषां ते तथा नानारूपा रुचिश्चेतोनिप्रायोयेषां ते तथा नानाप्रकारआरंभो पमनुष्ठानं येषां ते तथा नानाप्रकारेण परस्परनिज्जेनाध्यवसायेन संयुक्ताधर्माधर्माप्यमुच्य ताः प्रहीणः परित्यक्तः पूर्वसंयोगोमातृपितृकजत्रपुत्रसंबंधोयैस्ते तथा । आगयातः विवेकधर्मेन्यइत्यार्योमार्गोनिर्दोषः पापलेश्यासंष्टकस्तमार्थं मार्गमसंप्राप्ताइति पूर्वोक्तया णित्या ते चत्वारोपि नास्तिकादयो (एोहच्चाएणि) परित्यक्तत्वात्मातृपित्रादिसंबंधस्य निधान्यहिरण्णादिसंचयस्य च नैहिकसुखनाजोभवति । तथा (एोपागएणि) अस्म त्वादायस्य मार्गस्य सर्वोपाधिविबुधस्य प्रयुणमोहपक्षतिरूपस्य न संसारपारगामि नोभवति न परलोकसुखनाजोभवतीति किंत्वंतरालएव गृहयासार्यमार्गयोर्मध्यवर्तिनएव जमनोगेषु विपणाश्चपुपपन्नाडुप्पारपंकमप्राश्च करिणोविपीदंतीति स्थिरं ॥ ३४ ॥

सेवेमि पाईणंया संतेगतिया मणुस्सा नवंति तंजदा आयरियावेगे अणा रियावेगे उच्चागोयावेगे एीयागोयावेगे कायमंतावेगे दस्समंतावेगे सुव

त्रावेगे छ्वन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं खेत्तवच्चूणि परिग्गहिया
णि ज्वंति तं अप्पयरोवा चुळ्ळयरोवा तेसिंचणं जण जाणवयाइं परिग्ग
हियाइं ज्वंति तं अप्पयरोवा चुळ्ळयरोवा तद्दप्पगारेहिं कुल्लेहिं आगम्म
अज्जिन्नय एगे जिस्कायरियाए समुद्धिता सतोवावि एगे णाय उय उवग
रणंच विप्पजहाय जिस्कायरियाए समुद्धिता असतोवा वि एगे णाय उय
उवगरणंच विप्पजहाय जिस्कायरियाए समुद्धिता जेतो सतोवा असतोवा
णाय उय अणाय उय उवगरणंच विप्पजहाय जिस्कायरियाए समुद्धिता॥३॥

अर्थ-हवे पांचमो पुरुष सतीर्थिक कहियेठेये (सेवेमि के०) जे पुरुष कामनो
विषे अनासकवतो अंतराले नखुचे पुंमरीक कमलने उदारवा समर्थ ते हुं कहुं
(पाईयांसतेगतिपामणुस्ता के०) पूर्वादिक दिशिये कोइ एक मनुष्य होय ते क
यो होय (तंजहा के०) ते कहेत्ते. एक आर्य एक अनार्य एक उंचगोत्रना उपना
ए नीचगोत्रना उपना एक मझोटी कायाना धणी एक न्हाणी कायाना धणी एक स
गवणं याला एक माठवणं याला एक सखूपवान् एक कुरूपवान् (तेसिंचणं के०)
पूर्वांत न्यापादिक पुरुषने (जेनचनूणिपरिग्गहियाणिज्वंति के०) क्षेत्रते घघाडी जूमिका
जाली क्षेत्रादिक तथा यस्तु ते घर दाट प्रमुख ढाकेली जूमिका ए परिग्रह होय (तंअ
पगंयानुल्लपगंसा के०) तेअपतर एटसे थोडा होय अथवा प्रनूततर एटसे घणा होय
बली (तेसिंचणंजणजाणवयाइंपरिग्गहियाइंनवंति के०) तेने जन एटसे लोक जानप
एटसे देश ए परिग्रह होय (तंअप्ययगंयानुल्लयरोवा के०) तेषण अहं एटसे थो
होय अथवा प्रनूततर एटसे घणा होय (तद्दप्पगारेहिंकुल्लेहिं आगम्म के०)
ते न्यापादिक तथा प्रकारना कुत्तने विषे आगम्म एटसे जन्म वा
त्वंत इत्थ विषय कथापने जीतिने (एगेनिस्कायरियाए के०)
विषे (समुद्धिता के०) सम्मह प्रकारे उरवा सावधान थया (ए
उवगरणं के०) कोइ एक महा सत्वंत पुरुष विद्यमान एया
जनादिक तथा उरहण ते घन धान्य सुवर्ण रूपादिक अनेक
उदाह के०) स्वर्गिनि (निग्गययियाए के०) निहाययानि
सम्मह प्रकारे उरवा एटसे चरित्रिया थया (यगतोवायएगे
उरिग्गययियाएसमुद्धिता के०) कोइ एक महा सत्वंत पुरुष ते
उरहणदिक अनेक प्रकारनाजे तेने स्वर्गिनि निहाययानि विषे.

थया (जेते के०) हवे जे ते (सतोवा थसतोवा के०) ठतो थयवा थठतो एवो (एा यउय के०) ज्ञाति स्वजनादिक नोपरिग्रह (थयणयउय के०) ज्ञाति स्वजनादिकयी रहित पणानोपरिग्रह (उवगरणंच के०) तथा धन धान्य सुवर्णादिक नोपरिग्रह तेने (विष्णुह्राय के०) त्याग्नीने (निष्कायरियाए के०) निष्काचर्याने विपे एटले चारित्रने विपे (समुत्तिता के०) सम्यक् प्रकारे ठठया सावधान थया ॥ ३५ ॥

॥ टीका—अथलोकोत्तरं पंचमं निष्ठुं पुरुषमाह । तदहं ब्रवीमि । यत्प्राच्यादिदिशसु द्विष्य एके केचन मनुजाः संति जवंति । तद्यथा आर्याथार्यदेशोत्पन्नास्तद्विपरीताग्रनार्यावर्जगोत्रोद्भवानीचिर्गोत्रोद्भवाः कायवंतवज्रशरीरान्द्रस्यावामनादयः सुवर्णाड्विर्णाः सुरूपाडुरुपास्तेषां वाऽऽर्यादीनां क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि गृहाणि परिगृहीतानि सीरुतानि जवंति । किंचूतानि अल्पतराणि प्रनूततराणि वा । तथा तेषां जनपदाः सीरुता जवंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा । तेऽप्यार्यादिषु तथा प्रकारेषु कुलेषु आगम्य जन्म लब्ध्वा ऽनिनूय विषयादीन् प्रव्रज्यां गृहीत्वा एके केचन सत्त्ववंतोनिष्काचर्याणां समुत्तितावद्यताः । तथा सतोविद्यमानान् ज्ञातीन् स्वजनानुपकरणं च धनधान्यादिकं विप्रहाय त्यक्त्वा थसतोवा ज्ञातीनुपकरणंच त्यक्त्वा समुत्तिताः प्रव्रज्योद्यताः ॥ ३५ ॥

॥ टीका—उक्ताः परतीर्थिकाः सांप्रतं लोकोत्तरं निष्ठावृत्तिं निष्ठुं पंचमं पुरुषजातमपि कथ्याह । (सेवेमीत्यादि) यादृक्कामजोगेष्वासक्तः सन्नतरा नोवसीदति पद्मवरपांढरीतोऽरुणाय च समर्थोऽभवति तदेतदहं ब्रवीमीति । अस्य चार्यस्योपदर्शनाय प्रन्नायमारय यन्नाह । प्राच्यादिकामन्यतरां दिशमुद्दिश्यैके केचन मनुष्याः संति जवंति । तद्यथा । आर्यदेशोत्पन्नामगधादिजनपदोद्भवास्तथाऽनार्याः शक्यवनादिदेशोद्भवास्तथा चांर्ध्वगोत्रोद्भवांश्चवाकुहरिवंशादिकुलोद्भवास्तथा नीचगोत्रोद्भवावर्णापसदसंनूतास्तथा कायवंतः प्राशवस्तथा न्द्रस्यावामनकादयस्तथा सुवर्णाड्विर्णाः सुरूपाः कुरुपाया एके एव केचन परवशान्जवंति तेषां चार्यादीनां । एमितिवाक्यालंकारे । क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि स्वातोमृतादीनि तानि परिगृहीतानि सीरुतानि जवंति । तान्येव विगिनटि । अल्पतराणि स्तोकतराणि वा प्रनूततराणि वा जवंति । तथा तेषामेव च जानपदाः परिगृहीतानानरंति तेऽल्पतराः प्रनूततराया जवेपुस्तेषु चार्यादिविशिष्टेषु तथाप्रकारेषु कुलेष्वगम्यन्वन्तानि गृहाणि गत्वा तथा प्रकारेषु वा कुलेष्वगम्य जन्म लब्ध्वाऽनिनूयच विषयकृतादादीन् परीशदोपसर्गान् वा सम्यगुत्तानेनोपाय प्रव्रज्यां गृहीत्वैके केचन तथाविधमन्वदंतोनिष्काचर्याणां सम्यगुत्तितास्तथा सतोविद्यमानानपिवा एके केचन महासत्त्वोपेताज्ञानिन स्तज

नांस्तथोपकरणं च कामजोगांगं धनधान्यहिरण्यदिकं विविधं प्रकर्षेण हित्वा ल्यक्ता
निष्ठाचर्यायां सम्यगुद्धिताश्चसतोवा ज्ञातीनुपकरणंच विप्रहाय निष्ठाचर्यायामेके केन
नापगतस्वजनविजवाः समुद्धिताः ॥ ३५ ॥

पुवमेव तेहिं णायं नवइ तं जहा इह खलु पुरिसे अन्नमन्नं ममघाए
एवं विष्णुदिवेदेति तं जहा खेतंमे वन्नूमे हिरण्णंमे सुवन्नंमे धणंमे धण्णंमे
कंसंमे दूंसंमे विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरप
णसंतसारसावतेयंमे सहामे रूवामे गंधामे रसामे फासामे एते खलु
मम कामजोगा अहमवि एतेसिं ॥ ३६ ॥ सेमेहावि पुवमेव अप्पणो ए
वं समन्निजाणेज्जा तं जहा इह खलु मम अन्नयरं डुक्के रोयातंके समुप्प
केज्जा अणिठे अकंते अप्पिए असुजे अमणुजे अमणामे डुक्के णोसु
दं सेदंता जयंतारो कामजोगाइ मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परिवाइप
दं अणिठं अकंते अप्पियं असुजं अमणुजं अमणामं डुक्कं णोसुदं त
दिं डुक्कामिवा सोयामिवा जूरामिवा तप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामि
वा इमाउं ममे अण्यराउं डुक्काउं रोगातंकाउं पडिमोयउं अणिठाउं अ
कंताउं अप्पियाउं असुजाउं अमणुजाउं अमणामउं डुक्काउं णोसुदाउं
एवमेव णोलदपुवं नवइ ॥ ३७ ॥

अर्थ—(तेहिं के०) ते पुरुषने (पुवमेव के०) प्रथम चारित्र्य सेवाना यत्नतेज एते
(णायंनवइ के०) जाणुते (तंजहा के०) ते कहेते. (इह के०) . आ जगत मांहे
खलु इति वाक्यान्तरारे (पुरिसे के०) ते पुरुषे (अन्नमन्नं के०) अनेरी अनेरी यन्तु
एट्ठे अमुक अमुक जुही जुही यन्तु (ममघाए के०) महारा उपनोगने अर्थं यो
(एवं के०) एम (विष्णुदिवेदेति के०) वेद प्रवितियति एट्ठे जाणुते (तंजहा के०)
ते इयंतुना नाम कहेते. (येतंमे के०) आ क्षेत्र महारंते (वन्नूमे के०) ए पा
हाट महाराते (हिरण्णंमे के०) आ वृष्टं महारंते (सुवण्णंमे के०) आ सोनु महारं
ते (धणंमे के०) आ धन महारंते (धण्णंमे के०) आ धान्य महारंते (कंसंमे के०) आ
हंसाना वाहन महाराते (दूंसंमे के०) आ डुप्प एट्ठे यत्न महाराते (विपुल, ध
ण, कण, गर, मणि, मोत्तिय, संख, सिल, प्पवाल, रत्त, रयण, संत, सार, सा
तंसंमे के०) एत विष्णुदेति धन कनक सोज्जानिना यत्न मात जातना मणी मोक्तिको गंत

ते दक्षिणावर्त्त प्रमुख क्षीजते कशवटी प्रवाला रक्तरत्न तथा संत एटले ठतो सार एटले प्रधान एवो सावतेयं एटले धन ए सर्व महारा उपनोगने अयें थरी (सहामे के०) शब्द वंशादिकना (रूवामे के०) रूप स्त्रियादिकना (गंधामे के०) गंध ते कस्तूरी कर्पूरादिक वस्तुना (रसामे के०) रसमधुरादिक वस्तुना (फासामे के०) स्पर्श मृड कठणादिक वस्तुना (एते के०) ए समस्त वस्तु ते खलु इति निश्चे (ममकामनोगा के०) ए कामनोग ते माहाराठे थने (अहमविके०) हुंपण (एतेसिंके०) एनोबु ॥३६॥ हवे (से मेहाविके०) ते पंक्ति (पुवमेव के०) पूर्वे (अप्यणो के०) पोताना हृदय साथे (एवं के०) एवुं (समनिजाणोक्का के०) सम्यक् प्रकारे जाणे आलोचे एटले प्रथम थिज पोताना हृदयसाथे विचारे के ए महारांठे किंवा नथी एवो विचारे ते शुं विचारे (तजहा के०) ते कहेवे. (इहखलु के०) आ संसारनेविपे निश्चे (ममअन्नयरे के०) महारा शरीरने विपे अन्य कोइ एक (डुके के०) डुख मस्तक पीडादिक (रो यातंके के०) रोगातंक एटले असाथ्य रोग शूलादिक (समुष्यक्केका के०) उपजे ते रोग केवोहोय ते कहेवे. (अणिठे के०) अनिष्टकारी (अकंते के०) आक्रांतकारी (अप्यिं के०) अप्रियकारी (असुजे के०) अशुनकारी (अमणुजे के०) अमनोइ एटले मनने गमे नही (अमणामे के०) विशेष प्रकारें पीडानो करनार (डुके के०) डुख रूप (णोसुहेसेहंता के०) नथी ज्यां लवलेशमात्र सुख, एवो डुख उप ने थके ते पूर्वोक्त कामनोगादि योग्य जे वस्तुते ते प्रत्ये एवुं कहे के (जयंता रो के०) अहो जय थकी राखनाराठ (कामनोगां के०) धन धान्यादिक तथा शब्दादिक कामनोगो तुमे (मम के०) महारे शरीरे (अन्नयरंडुखं के०) थनेरा डुख जे (रोयातंक के०) रोगातंक शूलादिक उपनाठे (परियाइयह के०) तेने तमे वेहेंची ह्यो महारे अयें (अणिठं के०) अनिष्टकारी (अकंत के०) अक्रांतकारी (अप्यिं के०) अप्रियकारी (असुजे के०) अशुनकारी (अमणुजे के०) अमनोइ (अमणामं के०) विशेषे अमनोइ पीडाकारी (डुके के०) डुखरूप (णोसुहं के०) नथी ज्यां लव लेश मात्र सुख (तहिं के०) तेणेकरी (डुक्कामिवा के०) आकरो डुखी हुं (सोयामिवा के०) शोक अनुजवुं (जूरामिवा के०) छरुं (तप्यामिवा के०) महारो रुदय तपेठे ठीजायठे (पीडामिवा के०) पीडा अनुजवुं (परितप्यामिवा के०) विशेषे पीडा अनुजवुं इत्यादिक (इमाठ के०) ए (ममे के०) मने (अणुयराठ के०) थनेरा (डुकाठ के०) डुख जे पूर्वोक्त मस्तक पीडादिक असाथ्य (रोगातं काठपहीमोह्य के०) रोग आंतक शूलादिक जे थकी तत्काल प्राणनो नाश थाय ते थकी तमे मने भूकावो एवा (अणिछाठ के०) अनिष्टकारी (अकंताठ के०) आक्रां

त कारी (अष्पियाउ के०) अप्रियकारी (असुजाउ के०) असुनकारी (अमपुजा के०) अमनोङ्ग (अमणामउके०) अरुचता विशेषे अमनोङ्ग पीडाकारी एव (इलाउ के०) दुःख (एणसुहाउ के०) नयीं जेमांहे लेश मात्र सुख एवा जे दुःख ते यकीं काम जोगादिको तमे मने मूकावो (एवमेव के०) एवीरीते जे कामजोगादिकने प्राप्ति करेते तोपण (एोलडेपुव्वंनवइ के०) ते कामजोगापूर्वजन्धोनजवति एटले ते काम जोगादिक जेते तेणे कोइ मनुष्यने पूर्वोक्त दुःख थकी मूकाव्यो ते एवो पूर्वं कं जाणवामां आच्युं नथी. ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—ये निष्काचर्योद्यतास्तः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएतज्ज्ञातं स्यात् । तद्यथा । अन्यदस्तूद्दिश्य पुरुषः प्रव्रजितः प्रव्रज्यां ग्रहीतुकामोवा एवं विप्रतिवेदयति जानाति । तद्यथा । क्षेत्रं वास्तुगृहं हिरण्यं सुवर्णं कनकं धनंगोमहिष्यादि धान्यं शल्वादि कांस्यं कांस्यपात्रादि दूष्यं वस्त्रादि । तथा विपुलानि धनकनकादीनि एणवर्ताः मुक्तशैलादिकाः शिलाः प्रवालंविद्रुमं रत्नरत्नं पद्मरागादि सत्तारं शोचनतां शूलमण्यादि स्वापतेयं इव्यं सर्वमेतन्ममोपजोगाय नविष्यति । तथा शब्दरूपगंधरसगंधर्वादि कामजोगाग्रहणमप्येतेषां जोगानां संबंधी ॥ ३६ ॥ अयमपि जोगसंबंधीति विज्ञेयं समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समनिजानीयात् । तद्यथा । इह जन्मनि ममात्मनो दुःखं शिरोवेदनादिकं ध्यातंकोवा आद्य जीवितापहारी शूलादिकः । सकिञ्चूतः । अनिष्टोऽकांतोऽद्युजोऽमनोङ्गः । अवनामयतीत्यवनामः पीडाविशेषकारी दुःखरूपः । नद्युजोऽद्युजकर्मरुतत्वात् । पुनर्दुःखोत्पादनमत्यंतदुःखज्ञापनार्थं । तदेवंचूतं दुःखं रोगादिकं वा हंतइति खेदे हेनगवंतः कामजोगागूयं मया पालितास्ततोयूयमपीदं (परियाइयह) विजज्य गृह्णीत । अत्यंतदुःखपीडितः पुनस्तान्येव विशेषणान्याह । अनिष्टादिविशेषणानि पूर्वं प्रथमांतानि पुनर्द्वितीयांतानि सांप्रतं पंचम्यंतानि । सचायमर्थः पूर्वं जन्धोन जवति । कोर्यः । नहि ते जोगादयो नरं दुःखान्मोचयंतीतिपूर्वं नज्ञाते ॥ ३७ ॥

॥ टीकाः—ते पूर्वोक्तविशिष्टानिष्काचर्यामन्युद्यताः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकाल एतरेतज्ज्ञातं जवति । तद्यथा (इहेत्यादि) इह जगति । खलुवाक्यालंकारे । अन्यदव्यदस्तूद्दिश्य ममैतज्जोगाय नविष्यतीत्येवमसौ प्रव्रज्यां प्रतिपन्नः प्रव्रजिपुर्वा प्रवेदयति जानात्येवं परिष्ठिनति । तद्यथा । क्षेत्रं शालिक्षेत्रादिकं वास्तु खातोष्णितादिकं हिरण्यं धर्मजनादिकं सुवर्णकनकं धनंगोमहिष्यादिकं धान्यंगोधूमादिकं कांस्यंकांस्यपात्रादिकं तथा विपुलानि प्रचूततराणि धनकनकरत्नमणिमौक्तिकानि (शंखशिलंति) मुक्तशैलं

दिकाः शिलाः प्रवालं विद्रुमं । यदिव (शिलप्पचालंति) श्रियायुक्तं प्रवालं श्रीप्रवालं
वर्णादिगुणोपेतं तथा (रत्नरयणेति) रत्नरत्नं पद्मरागादिकं तथा सत्सारं शोभन
सारमित्यर्थः । शूलमण्यादिकं तथा स्वापतेयं शुद्धं इव्यजातं सर्वमेतत्पूर्वोक्तं मे
ममोपनोगाय जविष्यति । तथा शब्दावेवाद्योरूपाण्यंगनादीनि, गंधाः कोष्ठपुटाद
योरस्तामधुरादयोमांसरसादयोवा, स्पर्शामृषादय एते सर्वेपि खलु मे कामनोगायाहमप्ये
षां योगक्षेमार्थं प्रजविष्यामीत्येवं संप्रधार्यः ॥ ३६ ॥ समेधात्मी पूर्वमेवात्मानं विजानीया
देवं पर्यालोचयेत् । तद्यथा । इह संसारे । खलुशब्दोऽवधारणे । इहैवास्मिन्नेव जन्मनि म
नुष्यजने ममान्यतरदुःखं शिरोवेदनादिकं आतंकोवाऽऽद्य जीवितापहारी शूलादिकः समु
त्पाद्यते । तमेव विशिनष्टि । अनिष्टोऽकांतोऽप्रियोऽद्युक्तोऽमनोज्ञोऽवनामयतीत्यवनामः
पीडाविशेषकारी दुःखरूपोयदि वा नमनागमनाक् मे मम नितरामित्यर्थः । दुःखयतीति
दुःखं पुनरपि दुःखोत्पादनं अत्यंतदुःखप्रतिपादनार्थं सुखलेशस्यापि परिहारार्थं च नोनै
व शुनकर्मविपाकोदितत्वादिति । अत्रच यदुक्तं पुनरुच्यते तदव्यादरव्यापनार्थं तद्विशेष
प्रतिपादनार्थं वेति । तदेवंचूतं दुःखं रोगातंकं वा हंतइतिखेदे जयाच्चातारोयूपं क्षेत्रवस्तु
हिरण्यसुवर्णधनधान्यादिकाः परिग्रहविशेषाः शब्दादयोवा विषयास्तथा हे जगवंतः!
कामनोगायूपं मया पाजिताः परिगृहीताश्च ततोयूपमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परि
याइयहति) विजागशः परिगृहीत यूपं । अत्यंतपीडयोद्विग्नः पुनस्तदेव दुःखं रोगातंकं
वा विशेषणदारेणोच्चारयति । अनिष्टमप्रियमकांतमद्युक्तममनोज्ञममनाग्नूतमवनामकं
वा दुःखमेवैतन्नोद्युक्तमित्येवंचूतं ममोत्पन्नं यूपं विजजताहमनेनातीव दुःखामीति दुःखि
तइत्यादि पूर्ववन्नेयमित्यतोऽमुष्मान्मामन्यतरस्मादुःखादोगातकाद्वा प्रतिमोचयत यूपं ।
अनिष्टादिविशेषणानि तु पूर्ववद्व्याख्यायानि । प्रथमं प्रथमांतानि पुनर्दितीयांतानि सां
प्रतं पंचम्यंतानीति । नचायमर्थस्तेन दुःखितेनैवमेवेति यथाप्रार्थितस्तथैव लब्धपूर्वोक्त
वति । इदमुक्तंभवति । नहि ते क्षेत्रादयः परिग्रहविशेषानापि शब्दादयः कामनोगास्त
दुःखितं दुःखादिमोचयंतीति ॥ ३७ ॥

इह खलु कामनोगा णोताणाएवा णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुर्वि
कामनोगे विषजहंति कामनोगावा एगता पुर्वि पुरिसं विषजहंति अन्ने
खलु कामनोगा अन्नो अहमंसि से किमंगपुण वयं अन्नमन्नेहि काम
नोगेहि मुठामो इति संखाएणं वयंच कामनोगेहि विषजहिस्सामो से
मेद्वावि जाणेक्का बाहिरंगमेत्तं ॥ ३८ ॥

॥ अर्थ—(इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्चै यकी (कामनोगा के०) ते काम नोगादिकजेठे ते, पूर्वोक्त दुःखिया जीवने (एताणाएवाके०) त्राणजणी नथाय. (एताणाएवा के०) अथवा शरण जणी नथाय. (पुरिसेवा के०) ते पूर्वोक्त दुःखी पुरुषने पूर्वोक्त रोगादिक उपने यके त्राण शरण जणी नथाय. हवे रुडा कामनोगनी लीजानो अंत देतां ठे (एगता के०) एकदा (पुर्वि के०) प्रथम व्याधि उत्पन्न कालें, अथवा जरा जीर्ण कालें, अथवा राजादिकना उपडवने कालें पुरुष, (कामनोगेविष्यजहंतिके०) ए कामनोगनेमू के ठे. (कामनोगावाएगतापुर्वंपुरिसंविष्यजहंतिके०) अथवा ए काम नोग पोतेंज एका दुःखादिकने अनावें विषयानिजापी पणुं उतांज ते पुरुषने त्यागी मूकेठे. ते कारण मांहे जे पंक्ति पुरुष होय ते एवी रीते अवधारण करे के, (अत्रेखलुकामनोगा के०) निश्चै करी ए कामनोगादिक जेठे ते, महारा यकी अन्यठे छुदाठे. (अन्नोद्यहमंति के०) इ पण ए कामनोगयकी अन्यतुं छुदातुं. जो एमठे तो, (सेकिमंगपुणवपं के०) ते आ अर्थे वली अर्थे (अन्नमन्नेहिंकामनोगेहिं मुहामो के०) अनित्य अशाश्वत एवा जे ए कामनोग, तेने विषे मूर्छां एटले ममत्व करिये, केमके एवुं ए ममत्व करवुं तेतो अर्थे. (इतिमंखाएणके०) एरीते कोइ महा सत्ववंत पुरुष ते कामनोगादिकने पूर्वोक्त रीते व्यर्थ जाणनि, (वपंचकामनोगेहिंविष्यजहिस्तामो के०) अर्थे ए कामनोगादिकनो त्याग करवुं. एवो अध्यवसाय करे ते महापुरुष जाणवो. वली अन्य वीजुं वैराग्यनुं कारण के ठे. (सेमेहाविजाणेह्मा के०) ते पंक्ति एम जाणे जे, (बाहिरंगमेनं के०) ए ना विष परिग्रह तथा शब्दादिक विषय जे ठे ते दुःखयकी राखनार नथी; एतो सर्व बाहिरंग संयोगि ठे एटले बाह्यरूपठे, एवुं पंक्ति जाणेठे. ॥ ३७ ॥

॥ दीविका—एतदेवाह । इह जये खलु कामनोगान् त्राणाप वा स्युः । पुरुषः प्राणी एकदा पूर्वं कामनोगान् त्यजति कामनोगावा एकदा कदाचित्पुरुषं त्यजति । सर्वैव जानाति अन्ये निद्राः खलु मत्तः कामनोगाएतेन्यथ निद्रोऽहं एवं सति वयमेतेषु अन्येषु तेषु कामनोगेषु मूर्छां कुर्मश्चैवं केचिन्महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामनोगान् वपं विप्रजहिष्यामस्त्यक्ष्यामस्त्यध्यवसायिनः स्युः । पुनर्वैराग्यकारणमाह । सर्वे धावो एतच्छेदादिकं बाह्यांगं वर्तत इति जानीयात् ॥ ३७ ॥

॥ टीका—एतदेव श्रुततां दर्शयति (इहखलु इत्यादि) इहास्मिन् । खलुवाक्याजंकारे । ते कामनोगादिकव्यसनमन्यस्तान् तस्य दुःखितस्य त्राणाप शरणाय वा जवंति । सुजाजितानामपि कामनोगानां ईदृशमार्गं दर्शयितुमाह । (पुरिसेवा इत्यादि) पुरिदायनात्पुरुषः एकदा व्यापुः परित्यजेत् वा अन्यमिन्द्रियागजाद्युपश्रुत्वा तान्कामनोगान् परित्यजति । सया पुरुषोऽप्यापनात्

तः कामजोगेविषयोन्मुखोपि त्यज्यते । संचैवमवधारयति अन्ये मत्तोनिन्नाः खल्वमी का
मजोगास्तेन्यभ्यान्योहमस्मि । तदेवं ध्यवस्थिते “किमिति वयं पुनरेतेष्वनित्येषु परचूतेष्व
न्येषु कामजोगेषु मूर्छां कुर्म” इत्येवं केचन महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामजो
गान्वयं विप्रजहिष्यामस्त्यह्यामस्त्येवमभ्यवसायिनोजवन्ति । पुनरपरं वैराग्योत्पत्तिका
रणमाह । (सेमेहावी) समेधावी श्रुतिकः एतज्ज्ञानीयात् । यदेतत्क्षेत्रवास्तुहिरण्यसुव
र्णशब्दादिविषयादिकं दुःखपरित्राणाय न जयतीत्युपन्यस्तं तदेतद्वाह्यातरं वर्तते ॥ ३७ ॥

इणमेव उवणीयतरागं तं जहा मायामेपितामे जायामे जगिणीमे जज्जामे
पुत्तामे धूतामे पेसामे नन्नामे सुण्हामे सुहामेपियामे सहामे सयणसंगथसं
थुयामे एते खलु मम णायउ अहमवि एतेसिं एवं से मेहावि पुवमेव अ
पणाएवं समजिजाणेज्जा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जे
ज्जा अणिठे जाव डुक्के णोसुहं सेहंता जयंतारो णायउ इम मम अन्नयरं
डुक्कं रोयातंके परियाइयद् अणिठं जाव णोसुहं तहिं डुक्कामिवा सो
यामिवा जाव परितप्पामिवा इमाउमे अन्नयरातो डुक्कातो रोयातंको प
रिमोएद् अणिठाउ जाव णोसुहाउ एवमेव णोलद्ध पुवं जवइ ॥ ३८ ॥ ते
सिंवावि जयंताराणं मम णाययाणं अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जेज्जा
अणिठे जाव णोसुहं सेहंता अहमेतेसिं जयंताराणं णाययाणं इमं
अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइयामि अणिठं जाव णोसुहं मामे डुक्कं
तुवा जाव मामे परितप्पंतुवा इमाउणं अणयराउ डुक्कातो रोयातंकाउ
परिमोएमि अणिठाउ जाव णोसुहाउ एवमेव णोलद्धपुवं जवइ अन्न
स्स डुक्कं अन्नोन परियाइयंति अन्नेन कडं अन्नो नोपडिसंवेदंति ॥ ४० ॥
पत्तेयं जायतियं पत्तेयं मरइ पत्तेयं चयइ पत्तेयं उववज्जइ पत्तेयं ऊंजा पत्ते
यं सन्ना पत्तेयं मन्ना एवं विन्नू वेदणाइति खलु णातिसंजोगा णोताणाएवा
णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुविं णातिसंजोए विप्पजहंति णातिसं
जोगावा एगता पुविं पुरिसं विप्पजहंति अन्ने खलु णातिसंजोगा अन्नो
अहमंसि सेकिमंग पुणवयं अन्नमन्नेहिं णातिसंजोगेहिं मुत्तामो इति
खाएणं वयं णातिसंजोगं विप्पजहिस्सामो ॥ ४१ ॥

अर्थ—(इणमेवउवणीयतरांगं के०) आ जे आगल कहेहो ते घणाल (तत्तु) चेंत्रे. (तंजहा के०) ते कहेत्रे. (मायामे के०) माता महारी, पिता महारी, नाहारी, बहेन महारी, जाया एटले स्त्री महारी, पुत्र महारा धूता एटले वेटी महारी, एटले दास महारा, (नन्नामे के०) मित्र महारा सखा महारा, अथवा पोत्रा न्यातमहारी (सुन्हामेके०) सुपा एटले पुत्रनी वहु महारी, (पियामेके०) प्रिय (सह के०) सखा (सुहामेके०) सुहृत् एटले सङ्गन महारा, (सयणसंगथसंयुयामेके०) ससंस्तुत श्वशुरकुजादिक पितरियादिक ए सर्व महारा, तथा जेनी साये घणो आजाप तं प परिचय थाय ते सर्व महारा, (एतेखलुममणायउंके०) ए सर्व निश्चे थकी महारा ना घणाल हूकडा संबंधीत्रे. अने (अहमवि के०) हुंपण (एतेसिं के०) एहोना ए मने उपकार करहो, हुं एने उपकार करीश. (एवं के०) एरीते (सेमेहावि के०) ते पंजित (पुवमेव के०) पूर्वे (अप्पणा के०) पोताना आत्माने विपे (एवंतम जाणेह्हा के०) एम समस्त प्रकारें जाणे मनमांहे विचारे जे, (इहखलुमम के०) आ नवने विपे निभे मुजने (अन्नपरं के०) अनेरो कोइ (इकरोयांतकेसमुपजेह्हा के०) एहिजायइह्हासुहे के०) इःख शूलादिक असाध्य रोग अनिट यावत् इःख कारी, नयी जेमां सेगमात्र सुख एवा रोगादिक उपने थके तेवारे ते पुरुष ते इःखे इःखितव (सेहंताके०) माता पितादिक ज्ञाति गोत्री स्वजनादिकने प्रार्थना करे के, (जयंताके०) अहो जय थकी राखनारा एवा (णायउं के०) ज्ञाति गोत्रीउं! (इम के०) एम (म के०) मने (अन्नपरं के०) अनेरो इःख रोगांतक शूलादिक उपनुंते ते तमो चो लो. केमके ए अनिटकारी ज्यामुधि लवलेस मात्र सुख नही (तहिंइह्हा के०) तेवा इःखे करी अत्यंत इखीहुं सोचुहुं, यावत् पीडा अनुचवुहुं. (इमाउणं यरातोइह्हातो के०) एमज अनेरो इःखे अत्यंत इःखीहुं, शोक परिताप पीडा अनुहुं, ते कारणे ए इःख तथा रोग आंतक थकी मुजने (परिमोएह् के०) मूकायो. रंतु अनिटकारी ज्यामुधि जेमांहे सेग मात्र सुख नयी एवा इःख थकी मूकाय (एवमेवणो लइहुंनवइके०) एरीते ते थये मागतो लीये नही एटले ते इःखने वहेची नही, अपांत ते ज्ञानी, गोत्री, तेने इःख थकी मूकयवाने समर्थ नयाप. ॥३९॥ (तेसिय जयंताराणं के०) अथवा ते जयथकी राखनारा एवा जे (ममणाययाणं के०) म ग ज्ञानि, गोत्री, तेने एण अनेरो कोइएक इःख रोगांतक उपजे ते केयो उपजे ते अनिटकारी यावत् नयी जेमां सेगमात्र सुख एवा रोग उपने थके हुंपण ते जय राखनारा वहे ज्ञानी गोत्रीयांनो इःख रोगांतक वहेची लइश, कारणके तेवा अनिट जेमांहे सेगमात्र सुख नयी एवा इःख थकी महारा ज्ञाती गोत्री इःखी याप या

महारा ज्ञाति विशेषे पीडा अनुजवे माटे एने पण अनेरा कोइ दुःख थकी, रोगातक
थकी, मुकावणुं. एवुं यद्यपि ते पोताना मन मांहे जाणे परंतु ते अनिष्टकारी जेमां लेश
मात्र सुख नथी एवा दुःख ते ज्ञाती गोत्रीने उपने थके ते मांहेची वहेंची नशके, एट
ते तेमनु दुःख पोते लइ शके नही कारणके, (अन्नस्सडुक्कंअन्नोपरियाइयंतिके०)
अनेरातुं दुःख अनेरो वहेंची लइ शके नही, एटले एकतुं दुःख बीजो वहेंची लइ शके
नही. (अन्नैनकडं के०) अनेरातुं करेलुं कर्म (अन्नोपोपडिसेवेदंति के०) अनेरो जो
गवे नही. जेणे जे कीधुं होय ते तेहिज नोगवे ॥४०॥ (पत्तेयंजायतिर्यंके०) जीव प्रत्येक
प्रत्येक उपजेठे. (पत्तेयंमरइ के०) प्रत्येक प्रत्येक मरण पामेठे. (पत्तेयंचयइ के०)
प्रत्येक प्रत्येक धन धान्यादिक ने ठामेठे. (पत्तेयंचवक्कइ के०) प्रत्येक प्रत्येक उपार्ज
न करेठे संग्रहेठे. (पत्तेयंजंजा के०) प्रत्येक प्रत्येक जंजायक कलह लहेठे. (पत्तेयंसन्ना
के०) प्रत्येक प्रत्येकने संज्ञा एटले पदार्थतुं परिज्ञानठे, ते कोइएकने अल्पठे, कोइएकने
वणुंठे. एम तरतम योग ज्ञान उपजेठे. (पत्तेयंसन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येक चित्तनो चिं
नवनठे. (एवंविन्नूवेदणाइतिके०) एरीते विन्नू एटले जाणवुं. प्रत्येक प्रत्येक सुख दुः
खरूप वेदनानो अनुजव थायठे, एतावता एकतुं करेलुं बीजो न नोगवे. (एवं के०) ए
कारणे खलु इति निश्चे (एातिसंजोगा के०) ज्ञातिनो जे संयोगठे ते जीवने (एाता
एाएवा के०) त्राण नणी नथाय. (एासरणाएवा के०) जीवने शरण नणी न थाय.
(पुरिसेवाएगतापुविंण्णातिसंजोएविप्पजहंति के०) एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोगने ते पु
रुप प्रथम ठामे. (एातिसंजोगावाएगतापुविंपुरिसंविप्पजहंति के०) अथवा एकदा प्र
स्तावे ज्ञाति संयोग ते पुरुपने प्रथमथीज ठामे ते कारणे, (अन्नखलुणातिसंजोगाके०)
निश्चे ए ज्ञातिना संयोग जे ठे, ते मुज थकी अन्यठे. (अन्नोअहमंति के०) अने हुं
एना थकी अन्यतुं एटले जुदोवुं जो एमठे तोपण (सेकिमंगपुणयंके०) किंनोर कोमल
वचने करी वली अम्हे ते (अन्नमन्नेहिं के०) माहो मांहे (एातिसंयोगेहिं के०) ज्ञाति
ना संयोग साये (मुष्मामो के०) मूर्च्छा कीधीठे. ते मूर्च्छा करवी योग्य नथी (इतिसंखा
एणं के०) एवुं जाणीने (वणंणातिसंजोगंविप्पजहिस्सामो के०) अमे ज्ञाति संयोग
ठामणुं. एवो अथ्यवसाय जेनो होय तेने पंमित जाणवो. ॥४१॥

॥ दीपिका—इदमेव च बह्यमाणमुपनीततरमासन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता,
पिता, भ्राता, नगिनी, चार्या, पुत्रः, सुता, स्त्रुपा, प्रियः, सखा सुहृत्, इत्यादि ज्ञातयः
पूर्वापरसंस्तुताएते खलु ज्ञातयोममोपकाराय नविष्यंति अहमप्येतेषां ज्ञातीनामुपकरि
ष्यामीत्येवं समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समनिजानीयादिचारयेत् । इह नवे ममानिष्टा

द्विविशेषणोऽऽर्थातकः समुत्पद्यते, ततोऽसौ तदुःखदुःखितोज्ञातीन् एवमन्यथेयेत् ।
 ममान्यतरं दुःखमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूपं अहमनेनोत्पन्नेन दुःखातकेन पीडितं ।
 ततोऽस्मादुःखान्मां परिमोचयत यूपमिति ॥३९॥ इदं सर्वं प्राग्वत् योज्यं । यावदेवं
 पूर्वं नवति । यतः अन्यस्य दुःखमन्योन पर्याददाति न गृह्णाति अन्येन कृतं कर्म अन्
 न प्रतिसंवेदयति नानुभवति ॥ ४० ॥ यतः यस्मात्प्रत्येकं जीवोजायते, प्रत्येकं प्रियं
 प्रत्येकं त्यजति परिग्रहं प्रत्येकमुत्पद्यते । यदुक्तं । एकस्य जन्ममरणे, गतयश्च पुनः
 जातवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहितमेकैवात्मनः कार्यं ॥ १ ॥ तथा प्रत्येकं कृत्वा क
 हः । तद्ग्रहणात्कषायागृह्यते प्रत्येकमेव जीवानां कषायोदयः स्यादित्यर्थः । संज्ञाय
 र्थपरिवृत्तिः सापि प्रत्येकं (मन्त्रति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । प्रत्येकं
 व विद्वान् प्रत्येकं वेदनाः (इति खलुति) इति पूर्वोक्तप्रकारेण खलु अमी ज्ञातिसंयोगा
 न त्राणाय न शरणाय । उत्पन्नपीडातिनिवारणं त्राणं, अनागतार्तिसंरक्षणं शरणं । यत्
 पुरुष एकदा ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति, ज्ञातिसंयोगावा पुरुषं परित्यजति तस्मादन्ये
 तिसंयोगा अहमन्योस्मीति जावनीयं । एवं सति किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगै
 र्मूर्खां कुर्मः । मूर्खाकरणं न युक्तमित्यर्थः । इति संख्याय ज्ञात्वा, वयं “ज्ञातिसंयोगान्
 ह्यामः परिहरिष्याम” इति कृताध्यवसायाज्ञानतत्त्वाः स्फुः ॥ ४१ ॥

। ॥ टीका—इदमेव चान्य दृश्यमाणमुपनीततरमापन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, भ्रा
 ता, नगिनीत्यादयो ज्ञातयः पूर्वापरसंस्तुता एते खलु ममोपकाराय ज्ञातयोनविष्यति, य
 म “प्येतेषां स्नानजो जनादिनोपकरिष्यामी” त्येवं समेधावी पूर्वमेवात्म नैवं समजिजानीया
 त्यादि । एवं पर्यालोचयेत्कल्पितवानिति वा । एतदध्यवसायी चासौ स्यादिति दर्शयितुमाह
 (इह खलु इत्यादि) इहास्मिन्नवे मम वर्तमानस्यानिष्टाद्विशेषणविशिष्टोऽऽर्थातकः
 मुत्पद्येत ततोऽसौ तदुःखदुःखितोज्ञातीन् । तमेवमन्यथेयेत् । तद्यथा । ममान्य
 दुःखातकमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूपमहमनेनोत्पन्नेन दुःखातकेन पीडयिष्यामीत्यतोऽमुष्मात्
 परिमोचयत यूपमिति । न चैतत्तेन दुःखितेन लब्धपूर्वं नवति नहि ताज्ञातयस्तं दुःखान्मां
 पितुमजमिति जावः ॥३९॥ नासौ तेषां दुःखमोचनायालमिति दर्शयितुमाह. (तेतिंवावर्ति
 दि) सर्वं प्राग्वद्योजनीयं यावदेवमेव नो लब्धपूर्वं नवतीति । किमित्येवं नोपलब्धपूर्
 नवतीत्याह । (अस्मिन्सदुःखमित्यादि) सर्वस्यैव संसारोदरविचरवार्तिनोऽसुमतः स्फुट
 मोदयाय दुःखमुत्पद्यते तदन्यस्य संबंधि दुःखमन्योमातापित्रादिकोनप्रत्यापिधते न तस्म
 त्पुत्रादेर्दुःखेनासहेनात्यंतपीडिताः स्वजनाः नापि दुःखमात्मनि कर्तुमलं । किमित्येवम
 शंभ्याह । (अस्मिन्कदमित्यादि) अन्येन जंतुना कषायवशेन इंद्रियानुकूलतयाऽनित

णा ज्ञानावृत्तेन मोहोदयवर्तिना यत्कृतं कर्म तदुदयमन्यः प्राणी नोप्रतिसंवेदय
 त, नानुजवति तदनुजवने ह्यरुतागमरुतनाशौ स्यातां । नचेमी युक्तिसंगतावतोपयेन
 तं तत्सर्वं स एवानुजवति । तथाचोक्तं । परकृतकर्मणि यस्मान्नाक्रामति संक्रमोविना
 वा ॥ तस्मात्सत्त्वानां कर्म यस्य यत्नेन तदेयं ॥१॥४०॥ यस्मात्स्वरुतकर्मफलेश्वराजंतव
 त्स्मात्तदेतन्नवतीत्याह । (पत्तेयमित्यादि) एकमेकं प्रत्येकं सर्वोप्यसुमान् जायते, त
 ण्हीणे चायुषि प्रत्येकमेव क्षियते । उक्तंच । एकस्य जन्ममरणे, गतयश्च क्षुणाक्षुणा
 वावर्तं ॥ । तस्मादाकाजिकहितमेकेनैवात्मनः कार्यमिति ॥१॥ तथा प्रत्येकं द्वैत्रयस्तु
 ररूपसुवर्णादिकं परिग्रहं शब्दादींश्च विषयान्मातापितृकलत्रादिकं च त्यजति, यथा प्रत्ये
 मुपपद्यते युज्यते, परिग्रहस्वीकरणतया तथा प्रत्येकं ऊंजाकलहस्तद्वहणात्कपायाः प
 गृह्यन्ते । ततः प्रत्येकमेवासुमतां मंदतीव्रतया कपायोद्भवोचवति । तथा संज्ञानं संज्ञा
 दार्यपरिधितिः । सापि मंदमंदतरपटुपटुतरचेदात्प्रत्येकमेवोपजायते । सर्वज्ञादारतस्तरत
 योगेन मतेर्व्यवस्थितत्वात् । तथा प्रत्येकमेव । (मच्चिति) मननं चिंतनं पर्यालोचन
 मिति यावत् । तथा प्रत्येकमेव (विष्णुति) विक्षास्तथा प्रत्येकमेव सातासातरूपवेद
 ण सुखदुःखानुजवः । उपसंजिपृच्छुराह । (इतिखलुइत्यादि) इत्येवं पूर्वोक्तेन प्रकारे
 ण यत्तोनान्येन कृतमन्यः प्रतिसंवेदयते प्रत्येकं जातिजरामरणादिकं । ततः स्वयमी द्वा
 तसंयोगाः स्वजनसंबंधाः संसारचक्रवाले पर्यटतोत्पंतपीडितस्य तदुदरणेन घ्राणाय न
 णां कुर्वति, नाप्यनागतसंस्करणतः शरणाय जवंति । किमिति । यतः पुरुषएकदा श्रो
 णोदयादिकाले ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति परित्यजति, सजनाभ न घांपवाइति प्यवहा
 दर्शनात् ज्ञातिसंयोगावेकदा तदसदाचारदर्शनतः पूर्वमेव तं पुरुषं परित्यजति स्वसंघं
 णाडुत्तारयति । तदेवं व्यवस्थिते एतद्भावयेत्तद्यथान्ये स्वत्वमी ज्ञातिसंयोगामचोनिद्रा
 न्यभ्रान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते किमिति पुनर्वैयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगैर्मूर्छा कु
 र्वाते तेषु भूर्त्ता क्रियमाणा न्यात्यैवं संख्याय ज्ञात्वा, प्रत्याकलप्य वयमुत्पन्नैराग्याज्ञाति
 संयोगास्त्यक्षयामइत्येवं कृताप्यवसायिनोविदितवेद्याजवंतीति ॥ ४१ ॥

से मेहावि जाणेळा वाहिरंगमेयं इणमेव उवणियतरागं तं जहा द्दवामे पा
 यामे वाहामे ऊरुमे उदरंमे सीसंमे सीलम्मे आउमे वलंमे वणामे तयामे
 णायामे सोयंमे चक्खुमे घाणंमे जिघ्रामे फासामे ममाइजंसि वयाउपटि
 जूरइ तंजहा आउठं वलाउं वणाउं तयाउं गपाउं सोपाउं जाव फा
 साउं सुसंधिता संधीविसंधी जवइ बलितरंगेगाए जवइ किण्हा केसा प
 लिया जवंति तंजहा जंपियं इमं सररीगं उरालं आहारोवइयं एणंपिय

अणुपुवेणं विष्पजह्यिवं नविस्सति एयं संखाए सेजिस्कु जिस्कायरियाए
नृनि ए इहउ लोणं जाणेजा तं जीवाचेव अजीवाचेव तसाचेव थावराचेवाध

अर्थ-इहे वली बीजुं विशेष वैराग्यनुं कारण कहेते. (सेमेहाविजाणेहाना
मेयं के०) ते पंजित एवुं जाणेजे ए आगल कहेते ते सर्व बाह्यते. ए स्वजनादि
व बाह्यते. एवुं पूर्व कसुं; वली (इणमेव के०) ए थकी (उवणीयतरांगके०) ह
न दुकडां एते घणा नजीक जे थे (तंजहा के०) ते देखाडेते. (हगामे के०)
मदारा अमोक पखव सरस्वा अनेक शत्रुउना विनाश करनार, तथा स्वजन जनो
नांग्य पूरणदाय, एवा हस बीजाना नथी एम चिंतवना करे. (पायामे के०) ए
दाग कदवा सरस्वा उंचा, तथा पय जेवा सुंवालाते. एवा बीजाना नथी (बा
के०) नया बाहू मदारा जोगल समान अनेक शत्रुना विनाश करनाराते. ए
जाना नथी (वरुमे के०) सायल महारा केलना गर्ज समानते (उदरमे के०)
मदारा नयन सुवाजुं मानजा समानते. (सीसमे के०) मस्तक महारुं अत्यंत
हं. (गीतामे के०) गगार महारो बहुज रुढोते. (आठमेके०) थापुय महारुं
ते एते एते. (यत्तमे के०) शरीरुं बल महारुं पणुंते. (वणुमेके०) प
दागे ते. (तदामे के०) लया महारी शीघ्रते. (घायामे के०) कांती महारी
ते. (कंदमे के०) थंग एते कान महारा नजाने. (चकूमे के०) घटु महारी
मंजते. (एणमे के०) नासिका महारी नजी तीक्ष्ण ते (जिघ्रामेके०) जिह्वा
री हरति. (एणामेके०) हरतिदिय महारी सुंदरते. (ममातिङ्कतिके०) एटला ए
मदारा एणउ एणउ एरी शरीरिनी ममता करे के, जेवा महारा शरीरना धार
ते तेदा बीजाना नथी एम जाणे. (वयापविजूरति के०) परंतु ते हस्तादिह शरी
खरखर उं उं ते देदाते तोह, दयना दग्गिणाम थकीज जीण थायते. ते जीण था
मे हाना. एतेह सुंदर अरयदा थकी घट थाय (नंजदा के०) जे थकी घट था
मेज मम करेते थापुय थकी, वज थकी, वण थकी, लवा थकी, कांति थकी, क
एते हान थकी, ददु हरीदियादिह पांचेदिय थकी, उंनु थाय. (सुगंतामे
करीतहके०) तेहरी मते उंनु करुंगदिहनी मंथि मंथि ते विमंथि एते विमंथि
एव रजिहमेव रजिहमेव) मंथि मंथि वजियां मय तरंग तेणे करी थाकुत थाय, म
रुं हान ते. तेमनेज मंथि हान ते पदी बीजाने मदेग करे तेमा केनुं जणुं? (शि
मर निरानति के०) एता कहेते ते मयंत थाय. (नंजदाके०) ते कहेते विमं
हरीतलमेव के०) ते ए मंथि मंथि मंथि (मगंतयादारोउरुं के०)

रुद्धा आहारें करी वृद्धिने पमाड्युं. (एयंपियं के०) एने पण (अणुपुवेणं के०) अ क्रमे वयने परिणामे (विष्पजहियव्वंविस्तति के०) ठाम्हुं थज्जे. (एयंसंस्काए के०) हुं जाणीने (सेजिक्कू के०) ते साधु पंमित समस्त धन धान्यादिक बाह्य परिग्रह णिने तथा राग वेपादिक अंतरंग परिग्रह ठांणीने (जिक्कायरियाएसमुच्चि के०) न्हाचर्याने विपे सावधान थाय. (दुह्वंलोगंजाणेक्का के०) ते साधु वे प्रकारे लोक जाणे (तंके०) ते वे प्रकार कहेत्ते. (जीवाचेवके०) एक जीवते जीवास्तिकाय प्राणि त्र जाणवा. बीजो (अजीवाचेव के०) धर्मास्तिकायादिक पांचइय अजीव जाण । हवे ए निक्कु चारित्रियाने दया जाणवाने अर्थे जीवना जेद कहेत्ते. (तसाचेवथाव चेवके०) एक त्रस ते वेइंदियादिक जाणवा. बीजा स्थावरते पृथ्वी कायादिक जाण । ते वली सूक्ष्म वादर पर्याप्ता अथर्याप्ताना जेदेकरी घणा प्रकारें जाणवा. ॥ ४१ ॥

॥ दीपिका—वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । समेधावी जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमे त् यज्ज्ञातिसंबंधनं इदमन्यदुपनीततरमासन्नतरं ज्ञातिन्यः शरीरावयवानामासन्नतरत्वा । तद्यथा । हस्तीमे मनोहरी एवं पादौ बाहू करू शीर्षमुदरमायुर्वलं वर्णस्त्वक् ता श्रोत्रं चक्षुर्ग्राणं जिह्वास्पर्शइति सर्वं ममाति ममीकरोति. यादृङ् मे, न तादृगन्यस्येति भावः । एतच्च हस्तपादादिकं वयसः परिणामात्. (परिजूरइति) परिजीर्णतां यांति । तद्यथा । ग्रायुषः सकाशाद्दीयते वज्रात् वर्णात् त्वचश्चायातः श्रोत्रात् यावत्स्पर्शाद्दीयते । अ च सनत्कुमारचक्रिष्टांतोवाच्यः । शरीरे हीयमाने श्रोत्रादीर्नां द्रियाण्यपि हीयंते । य क्तं । बाह्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःश्रुक्विक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते मनः सर्वे द्रियाणि । तथा सुसंधितः सुवदः संधिजानुकूर्परादिको विसंधिर्नवति । गात्रं शरीरं वलितरंगा क्तं शिराजालवेष्टितं नवति । यतः । वलिसंततमस्थिज्ञेपितं, शिथिलस्त्रायुवृतं कलेवरं ॥ वयमेव पुमान् जुगुप्सते किमुकांताः कमनीयविग्रहाइति । तथा रुक्माः केशाः पजिताः वेताः स्फुः । यदपीदं शरीरमुदारं शोचनं विशिष्टाहारापचितं एतदपि मयाऽवश्यं वि दातव्यं त्यक्तव्यं न विन्यति इत्यवगम्य संसारासारतां संख्याय ज्ञात्वा सजिह्मुर्निष्ठाच र्गियां समुष्ठितः सन् विधा लोकं जानीयात् । तद्यथा । जीवाश्चजीवाश्च । जीवादि वि णाः त्रसाः स्थावराश्च । एतेषामुपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४१ ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण वैराग्योत्पत्तिकारणमाह । (समेधावीत्यादि) सधु तेकएतद्वक्ष्यमाणं जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमेतद्यज्ज्ञातिसंबंधनमिदमेवान्यदुपनी ततरमासन्नतरं शरीरावयवानां निन्नज्ञातिन्यथासन्नतरत्वात् । यथा हस्ती ममाशोकप

ह्रस्वतद्वशौ तथा जुजौ करिकराऽकारौ परपुरंजयौ प्रणयिजनमनोरथपूरकौ शत्रुशतं
 तांतकरौ यथा मम न तथान्यस्य कस्यापीत्येवं पादावपि पद्मगर्जसुकुमारावित्यादि
 गमं । यावत्स्पर्शाः स्पर्शनेन्द्रियं ममाति ममीकरोति । यादृक् मे, न तादृगन्यस्येति
 वः । एतच्च हस्तपादादिकं स्पर्शनेन्द्रियपर्यवसानं शरीरावयवसंबन्धित्वेन विवक्षितं न
 पि वयसः परिणामात्कालकृतावस्थाविशेषात् (परिजूरश्चि) जीर्णतां यांति प्रति
 विशारुतां याति तस्मिंश्च प्रतिशरीरं विशीर्यति शरीरे प्रतिसमयमतौ प्राणी एतस्मात्
 ते । तद्यथा । आयुषः पूर्वनिवृत्तात्समयादिहान्याऽपचीयते आवीचीमरणान्युपगमात्
 तथा वज्रादपचीयते तथा वयसोयीवनावस्थायाश्चवमाने शरीरे प्रतिक्षणं शिथिली
 त्सु संधिवंधनेषु वज्रादवश्यं प्रश्यते । तथा वर्णात्त्वचश्चायातोऽपचीयते तत्र च
 त्कुमारदृष्टांतोवाच्यः तथा जीर्यति शरीरे श्रोत्रादीनीन्द्रियाणि सम्यक् स्वविययं
 नुमजं । तथाचोक्तं । वाह्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्त
 नः सर्वेन्द्रियाणि च ॥ १ ॥ विशिष्टवयोहान्या सुसंधितः सुवदः संधिर्जानुकूपरादिको
 धिर्भवति विगजितबंधनोचयतीत्यर्थः । तथा वज्रितरंगाकुलं सर्वतः शिराजालवेष्टि
 त्मनोपि शरीरमिदमुद्गेगरुज्वति किंपुनरन्येषां । तथाचोक्तं । वज्रितंततमस्त्रियरे
 निपिज्जग्रापुत्रं कजेवरं ॥ स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कांताः कमनीयवियहाः ॥
 तथा रज्जाः वेगावयःपरिणामे जलप्रवृत्तिताथवज्रतां प्रतिपद्यंते । तदेवं वयःपरि
 मापादितमन्मनिरेतज्ञायेत । तद्यथा । यदपीदं शरीरमुदारं शोचनावयवरूपोपेतं
 छाहारोपधितमेतदपि मयावश्यं प्रतिक्षणं विशीर्यमाणमायुषः क्षये विप्रहातव्यं न
 तीक्ष्णतदवगम्य शरीरानिन्यतया संसारासारतां संख्यायावगम्य परित्यक्तसमस्तदृष्ट
 निष्पिबनतामुपगम्य सनिर्दुर्दृष्टदीर्घसंयमपात्रार्थं निष्ठाचर्यायां समुद्धितः सन्
 लोकं जानीषादिति । तदेव लोकद्विष्यं दर्शयितुकामथाह । तद्यथा । जीवाश्च प्राणया
 स्सद्विगताभाजीवायमोचमोकाशादयः । तत्र तस्य निहोरहिंसाप्रसिद्धये जीवान्
 नेन दर्शयितुमाह । जीवाश्चपुपयोगजह्नुणा विधा । तद्यथा । प्रस्पंतीति प्रसा
 दादयः तथा निष्टेनीति स्यादयः पृथिवीकायादयः । तेपि सृष्टमवावरपयांतकापयांत
 चेदेन बहुधाऽदृष्ट्याः । एतेषु चोपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४१ ॥

इदं खलु गारहा नारंजा सपरिग्गद्विया संतेगतिया समणा मादृणापि
 नारंजा सपरिग्गद्वि जेडमे तसा थावरा पाणा ते सयं समारजंति अ
 नेणापि ननारंजावेनि अस्मिं पि समारजं तं समणुजाणंति ॥ ४३ ॥ इदं
 खलु गारहा नारंजा सपरिग्गदा संतेगतिया समणा मादृणापि सा

રંજા સપરિગ્ગદા જેહમે કામજોગા સચિત્તાવા અચિત્તાવા તે સયં પરિ
ગિણ્હંતિ અન્નેણવિ પરિગિણ્હાવેંતિ અન્નંપિ પરિગિણ્હંતં સમણુજાણંતિ
॥ ૪૪ ॥ હહં સ્વલુ ગારજ્ઞા સારંજા સપરિગ્ગદા સંતે ગતિયા સમણા
માહણાવિ સારંજા સપરિગ્ગદા અહં સ્વલુ અણારંજે અપરિગ્ગદે જે સ્વલુ
ગારજ્ઞા સારંજા સપરિગ્ગદા સંતેગતિયા સમણા માહણાવિ સારંજા સ
પરિગ્ગદા એતે ચેવ નિસ્સાએ બંજચેરંવા સંવસિસ્સામો કસ્સણં તં
દેવં જહા પુઘં તદા અવરં જહા અવરં તદા પુઘં અંજૂ એતે અણુવરયા
અણુવઠ્ઠિયા પુણરવિ તારિસગા ચેવ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-હવે એ જીવોના ઇપમર્દક દેખાડે. (હહંસ્વલુ કે) આ સંસારને વિષે નિ
યત્તી (ગારજ્ઞાસારંજા કે) ગ્રહસ્થ જેઠે તે સારંજી, તથા (સપરિગ્ગદિયા કે) સ
પરિગ્ગદિયા જાણવા. (સંતેગતિયાસમણામાહણાવિ કે) તથા કોઈ એક શ્રમણ અને
બ્રાહ્મણને તેપણ (સારંજાસપરિગ્ગદાવિ કે) સારંજી અને સપરિગ્ગદાને. તે સારંજી સ
પરિગ્ગદા કેવાઠે તે કહેઠે. (જેહમેતસાચાવરાપાણા કે) જે કોઈ એક શ્રમણ અને સ્થાવર
પ્રાણીને (તેસયંસમારંજંતિ કે) તેનો સ્વયં પોતે સમારંજ કરે. (અન્નેણવિસમારંજા
વેંતિ કે) અને બીજાપાસેં આરંજ કરાવે. (અણુપિસમારંજંતંસમણુજાણંતિ કે)
બીજો કોઈ આરંજ કરતો હોય તેને અનુમોદન આપે. ॥ ૪૪ ॥ હવે એ સારંજી સપરિગ્ગદાને
પ્રાણાતિપાત દેખાડીને જોગાંગનૂત પરિગ્ગદા દેખાડે. અંહી હહંસ્વલુ સ્ત્યાદિકનો અર્થ જ
સ્વે. આ જગત્ માંહે નિશ્ચેયત્તી ગ્રહસ્થ સારંજી સપરિગ્ગદા હોયઠે અને કોઈએક શ્રમણ
બ્રાહ્મણ પણ સારંજી સપરિગ્ગદાને. (જેહમેકામજોગાસચિત્તાવાઅચિત્તાવાકે) જે તે સ્ત્રિયા
દિકના જોગને અર્થે પુષ્પ, ચંદન, ગીત, વાજિત્રાદિક કરાવે તે સચિત્ત અને અચિત્ત પરિગ્ગદા
જાણવો. (તેસયંપરિગિણ્હંતિકે) તે સ્વયં પોતે કામજોગના અર્થે થકા સચિત્તાચિત્તરૂપ
પરિગ્ગદા શ્રંગીકાર કરે. (અન્નેણવિપરિગિણ્હાવેંતિકે) બીજા પાસેં પરિગ્ગદાવે. (અન્નંપિપરિ
ગિણ્હંતંસમણુજાણંતિકે) બીજોજે પરિગ્ગદા તેને અનુમોદન આપે. ॥ ૪૪ ॥ એમ આ જગત્
માં ગ્રહસ્થ સારંજી સપરિગ્ગદાને અને કેટલાએક શ્રમણ બ્રાહ્મણ પણ સારંજી સપરિગ્ગદા
ને એક જાણીને નિહુ ચારિત્રિય એકું ચિંતવે જે (અહં કે) હું સ્વલુ એતિ નિશ્ચેય નિરારં
જી નિઃપરિગ્ગદા. તો જે એ ગ્રહસ્થ તથા શ્રમણ બ્રાહ્મણ સારંજી સપરિગ્ગદાને એની નિ
શ્રાયેં શ્રમે બ્રહ્મચર્ય આદરણું એતાવતા નિરારંજ નિઃપરિગ્ગદા થકા ધર્માધારનૂત દેહને
પ્રતિપાલવા નિમિત્તે આહારાદિકને અર્થે સારંજી સપરિગ્ગદા એવા ગ્રહસ્થની નિશ્રાયેં

प्रवर्ज्यां पातयन् इत्यर्थः । (कस्तणतंहें के०) वली तेनी निशायें विवरुं
 लुं कारणं लुं? एवा संदेहें शिष्यें पूठे थके तदनंतर आचार्य ते शिष्यनो
 प्राय जाणीने तेने उत्तर आपेठे. (जहापुवंतहाअवरं के०) जेम ग्रहस्थने
 नि सपरिग्रही पणु प्रथम होय तेम पठी पण होय. (जहाअवरंतहापुवं के०) अने
 एकश्रमण ब्राह्मण पण ग्रहस्थने जावें होय तेवारे सारंनि सपरिग्रही होय तेम
 प्रवर्ज्यानां अवसरे पण तेवाज सारंजी सपरिग्रही थका वंचें तो ते पण ग्रहस्थ
 जाणवा केमके जेम पठी प्रवर्ज्याने अवसरेठे तेम प्रथम ग्रहस्थने जावे पण तेवाज
 ता. ए कारणे निरारंनि थका चारित्रियायें सारंनिनो आश्रय ग्रहण करवो जेम ए
 स्थ सारंनि सपरिग्रही प्रत्यक्ष देखायठे तेम देखाडेठे. (अंजुएतेअणुवरयाअणुव
 के०) ए वात प्रगट पणेठे के ए गृहस्थादिक सावधानुष्ठान थकी अनुपत ए
 वर्ज्या नथी जे कारण माटे ते सारंजी, सपरिग्रही प्रत्यक्ष पणेठे. अने जे कोइ चारि
 हिने पठी सावधानुष्ठानने विषे प्रवर्तें. आधाकर्मादिक आहार लिये तेपण (पु
 के०) वली पण (तारिसगाचेवके०) तादृश तेवाज जाणवा. जेम पठी प्रवर्ज्याने
 सरे वंचेंते तेम प्रथम गृहस्थने जावे पण वर्त्तता हता ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका-तमेवाह । इह संसारे खलु गृहस्थाः सारंजाः सपरिग्रहाः संति वि
 एके केचन श्रमणाः शाक्यादयोब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाः । यतोयस्मै व्रताः
 वराः प्राणिनएतान् स्वयं समारंजंते अन्यांश्च समारंजयंति समारंजं कुर्वतश्चान्यान्
 नुजानंति ॥४३॥ एवं प्राणातिपातं प्रदर्श्य परिग्रहमाह । इह खलु गृहस्थाः सारंजाः
 रिग्रहाः संति श्रमणाब्राह्मणाश्च तादृशाः । यस्मै कामनोगाः कामाः स्त्रीसंगा
 नोगाः स्रक्चंदनगीतादयः । एते सचिन्ताअचिन्तावा तान् स्वयं परिग्रहंति अन्यान्
 रिग्रहयंति परंच परिग्रहंते समनुजानंति ॥४४॥ उपसंहारमाह । इह खलु गृहस्थाः
 णाब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाइति ज्ञात्वा सनिहुरेवं चिंतयेत्. अहमेव खलु
 नोऽपरिग्रहः । ये चामी गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहास्तदेतन्निश्रयाब्राह्मचर्यं
 एषं वस्त्यामयाचरिष्यामोऽनारंजाअपरिग्रहाः संतोधर्माधारदेवधारणार्थमाहाराणि
 सारंनसपरिग्रहगृहस्थनिश्रयां प्रवर्ज्यां करिष्यामइत्यर्थः । शिष्यः प्राह । कस्य हेतो
 रस्यस्य श्रमणादिनिश्रकरणं? आचार्येआह । यथा पूर्वमादां सारंनपरिग्रहत्वं तेषां
 पश्चादपि सर्वकाजमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषमुपहृताः श्रमणाश्च पूर्वं गृहस्थत्वे सारं
 या परस्मिन्नपि प्रवर्ज्याकाले तथाविधाएव ते यथा परमपरस्मिन् प्रवर्ज्याकाले तथा
 गृहस्थत्वेऽपीति । ततः साधुनिरनारंजैः सारंजाश्रयणं कार्यं । गृहस्थासारंनत्वमाह (

ति) व्यक्तमिदं ये गृहस्थाः सावद्यादनुपस्थिताश्चनुयताः । येपि शाक्यादयः प्रव्रजिता
तेषुद्विष्टनोजित्वात्सावद्यानुष्ठानपरत्वात्पुनरपि तादृशाएव गृहस्थतुल्याएव ॥ ४५ ॥

॥ टीका-सांप्रतं तदुपमर्दकव्यापारकर्तृन् दर्शयन्नाह । (इहखलुइत्यादि) इहास्मि
संसारे । खलुवाक्यालंकारे । गृहमागारं तत्र तिष्ठतीति गृहस्थास्तेच सहारंजेण जीवो
मर्दकारिणा वर्तते सारंजास्तथा सहपरिग्रहेण विपञ्चतुष्पदधनधान्यादिना वर्ततइति स
रिग्रहाः । न केवलं तएवान्येपि संति विद्यन्ते एके केचन श्रमणाः शाक्यादयस्तेच पच
पाचनाद्यनुमतेः सारंजादास्याद्विपरिग्रहाच्च सपरिग्रहास्तथा ब्राह्मणाश्चैवंविधाएव । ए
तेषां च सारंनकत्वं स्पष्टतरं सूत्रेणैव दर्शयति । यस्मै प्राग्वर्णितास्वताः स्थावराश्च प्रा
णनस्तावत्स्वयमेवापरप्रेरिताएव समारंजते तदुपमर्दकं व्यापारं स्वतएव कुर्वतीत्यर्थः । त
प्राण्याश्च समारंजं कुर्वतश्चान्यान् समनुजानंते ॥४३॥ तदेवंप्राणातिपातं प्रदर्श्य जोगांगनूतं
रिग्रहं दर्शयितुमाह । यस्मै प्रत्यक्षाः कामप्रधानाजोगाः कामजोगाः काम्यतइति कामाः
ब्रीणात्रपरिष्वंगादयोऽनुज्यन्तइति जोगाः स्वक्चंदनवादिब्राह्मणस्तएते सचिन्ताः सचेतनाश्च
चेतनावा जवेयुस्तदुपादानचूतार्थास्तांश्च सचिन्तानचिन्तान्वाऽर्थीस्तेकामजोगार्थिनोऽगृहस्था
इयस्ततएव परिगृह्णन्ति अन्येनच परिग्राह्यन्ति अपरंच परिगृह्णन्तं समनुजानन्तइति ॥४४॥
सांप्रतमुपसंजिष्युः । इहास्मिन् जगति विद्यन्ते गृहस्थास्तथाविधश्रमणाब्राह्मणाश्च सा
रंजाः सपरिग्रहाइत्येवं ज्ञात्वा सजिह्वरेवमवधारयेदहमेवात्र खल्वनारंजोऽपरिग्रहश्च । ये
चामी गृहस्थादयः सारंजादिगुणयुक्तास्तदेतन्निश्रयास्तदाश्रयेणच ब्रह्मचर्यं श्रामण्यमाचरि
ष्यामोऽनारंजाश्चपरिग्रहाः संतोधर्माधारदेहप्रतिपालनार्थमाहारादिकृते सारंजपरिग्रहस्थ
निश्रयां प्रव्रज्यां करिष्यामइत्यर्थः । ननु च यदि तन्निश्रयापुनरपि विहर्तव्यं किमर्थं ? ते
त्यज्यन्तइति जाताशंकः प्रष्टव्यः । कस्य हेतोः केन कारणेन तदेतद्गृहस्थश्रमणब्राह्मणत्यज
नमजिहितमित्याचार्योपि विदितानिप्रायउत्तरं ददाति । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं
तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजाद्विदोपप्लुताः श्रमणाश्च केचन यथा पू
र्वं गृहस्थानावे सारंजाः सपरिग्रहास्तथा परस्मिन्नपि प्रव्रज्याकाले तथाविधाएव तइति ।
अधुनोजयपदाव्यनिचारित्वप्रतिपादनार्थमाह । यथा परमपरस्मिन् प्रव्रज्याप्रतिपत्तिका
ले तथा पूर्वमपि गृहस्थानावादावपीति । यदि वा कस्य हेतोस्तद्गृहस्थायाश्रयणं कियते
यतिनेत्याह । यथा पूर्वं प्रव्रज्यारंजकाले सर्वमेव निष्ठादिकं गृहस्थायत्तं तथा पश्चादप्य
तः कथंनु नामानवद्यावृत्तिर्निविष्यतीत्यतः साधुचिन्तारंजैः सारंजाश्रयणं विधेयं । तथा
चेत्ते गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहाश्च । तथा प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यन्तइति दर्शयितुमाह । (अं
जुइति) व्यक्तमेतदेते गृहस्थादयोपदि बांजूइति प्रशुणेन न्यायेन स्वरसप्रव्रज्यासावद्यानु

प्राप्त्यन्योऽनुपारताः परिग्रहार्जनाच्च सत्संयमानुष्ठानेन चानुपस्थिताः सम्यगु-
पि कथंचिद्धर्मकरणायोद्धितास्तेषु द्विष्टनोजित्वात्सावद्याऽनुष्ठानपरत्वाच्च
प्राप्तमनतिवर्तमानाः पुनरपि तादृशा एव गृहस्थकल्पा एवेति ॥ ४५ ॥

जे खलु गारजा सारंजा सपरिग्रहा संतेगतिया समणा माहणावि सारं
जा सपरिग्रहा उहतो पावाइं कुवंति इति संस्काए दोहिवि अंतंति
अदिस्समाणो इति निस्कूरीएज्जा ॥ ४६ ॥ सेवेमि पाईणवा जाव एवं से
परिस्सायकम्मे एवं से ववेयकम्मे एवं सेविअंतकारए जवतीति मस्कायं ॥ ४७ ॥

अर्थ—(जेखलुगारजासारंजासपरिग्रहा के०) जे निश्चे यकी ग्रहस्थ सारंजी त
यहीत्रे (संतेगतियासमणामाहणाविसारंजासपरिग्रहा के०) अने कोइ एक अ
ब्राह्मण पण सारंजी अने सपरिग्रहीत्रे (उहतोपावाइंकुवंति के०) ए कारणे ए
पापना करनारा जाणवा (इति संस्काए के०) एवं जाणीने (दोहिविअंतंति के०)
न अने परिग्रह ए वेठ यकी अंत एटले दूर रहे (अदिस्समाणो के०) आरं
परिग्रह यकी अदृश्य मान ठतो (इति निस्कूरीएज्जा के०) एम चारित्रवान् साधु
यद्य आहारनुं भोजन करनार यको संयमानुष्ठानने विपे प्रवर्तते ॥ ४६ ॥ (सेवेमिके०)
ज अर्थ विशेषें करी कहंठुं (पाईणवा के०) पूर्व पश्चिम उत्तर अने दक्षिण
यकी आच्यो एयो साधु निरारंजी निःपरिग्रही संयमने विपे प्रवर्तमान यको (जावएवं
रिणायकम्मे के०) ज्यां सुधी एम ते साधु इपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें
रकीने (एवंसेववेयकम्मे के०) एम ते कर्मना अंतनो करनार थाय (एवंसेविअंतकार
एजवतीति मस्कायं के०) ए प्रकारे ते योगनिरोधे करी विशेष अंतकारी थाय एम श्री
धंकर गणधरे कहंठुं ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—उपसंहारमाह । (जेखलुजि) येइमे गृहस्थादयस्ते विधापि रा
पान्यामुनान्यां पापानि कुर्वन्ति इति संख्याय ज्ञात्वा द्वयोरप्यंतयोरगद्वेयोरनुपजन्त
नः सन् इत्येवंनूतानिहुः संयमे रीयेत प्रवर्तंत । कोर्थः । यइमे ज्ञातिसंयोगायक
धनादिपरिग्रहः यच्चेदं हस्तायवयवयुक्तं शरीरं यच्चायुर्धनवर्णादिकं तत्सर्वमसारमनित्यं
हरयथमणब्राह्मणाश्च सारंजपरिग्रहाः एतत्सर्वं ज्ञात्वा निहुः संयमे रीयेत तिष्ठेदिति
तं ॥ ४६ ॥ (सेवेमि) सोहं ब्रवीमि प्राच्यादिशोन्यतरस्याः समागतः सनिहुर्द्वयोरपि रा
पयोरदृश्यमानः संयमे रीयमाणः सन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण परिज्ञातकर्मा स्यात् इपरि
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञाया प्रत्याख्यातकर्मा स्यादित्यर्थः । एवं सयोगनिरोधेन
तत्कारकः विशेषेण कर्मणामंतकारकः स्यादिति तीर्थरुद्रणधरादिनिराख्यातं ॥ ४७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहरति । (जेखलुइत्यादि) यइमे गृहस्यादयस्ते विधापि सारंजसपरि
हृतान्यामुनान्यामपि पापान्पुपाददते । यदिवा रागद्वेषान्यामुनान्यामपि पापान्पुपाददते
देवा गृहस्यप्रव्रज्यापर्यायान्यामुनान्यां पापानि कुर्वतइत्येवं संख्याय परिहाय द्वयोरप्येत
प्रारंजपरिग्रहयोरगद्वेषयोर्वा दृश्यमानोनुपजल्यमानोयदिवा रागद्वेषयोर्वावनावन्नावौ
पोरादिश्यमाने रागद्वेषाभाववृत्तित्वेनापदिश्यमानः सन्नित्येवंनूतोनिहृणशीतोऽनवद्या
रनोजी सत्संयमानुष्ठाने रीयेत प्रवर्तंत । एतदुक्तं जयति । ये इमे जातिसंयोगाभ्यां ध
धान्यादिकः परिग्रहोयच्चैदं हस्तपादायवयवयुक्तं शरीरं यच्च सदापुर्वजयणंदिक् तत्तत्रैव
श्वतमनित्यं स्वप्नेज्जालसदृशमसारं । गृहस्यश्रमणब्राह्मणाभ्यं सारंजाः सपरिग्रहाभ्यं
हस्तैर्व परिहाय सत्संयमानुष्ठाने निहुरीयेतेति स्थितं ॥ ४५ ॥ सपुनरप्यइमभिरुत्तमेवार्थ
ज्ञेयिततरं सोपपत्तिकं ब्रवीमीति । तत्र प्रक्षापकापेक्षया प्राच्यादिकापादिनोन्यतरस्याः स
यातः सनिहुर्ययोरप्यंतयोरदृश्यमानतया सत्संयमे रीयमाणः सन् एवमनंतरंकेन प्रवा
ण कृपरिक्षया परिहाय प्रत्याख्यानपरिक्षया परिहातकर्मा जयति । पुनरप्येयमिति परि
हातकर्मत्वाद्यपेतकर्मा जयति अथपूर्वस्याबंधकोजयतीत्यर्थः । पुनरेवमित्यबंधकयोगनिरा
लोपायतः पूर्वोपचितस्य कर्मणोविशेषेणांतरकारकोजयतीत्येतच्च तीर्थरक्षणधर्मादिनि
र्णीतक्षेयैर्व्याख्यातमिति ॥ ४७ ॥

तच्च खलु जगवंता ठळीयनिकायहेउं पणत्ता तंजदा पुटपीसाए जाय त
सकाए सें जहा णामए मम अस्सायं दंभेणवा अठीणवा मुठीणवा लेल
णवा कवालेणवा आठट्टिज्जमाणस्सवा दम्ममाणस्सवा ताडिङ्गमाणस्स
वा ताडिङ्गमाणस्सवा परियाविङ्गमाणस्सवा किलाविङ्गमाणस्सवा उट्ट
विज्जमाणस्सवा जावलोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं डुक्कं जयंपट्टिमं
वेदेंमि इचेवं जाण सबे जीवा सबेनूता सबेपाणा सबेमत्ता दंभेणवा जाय
कवालेणवा आठट्टिज्जमाणवा दम्ममाणवा तडिङ्गमाणवा ताडिङ्ग
माणवा परियाविङ्गमाणवा किलाविज्जमाणवा उट्टविङ्गमाणवा जाय
लोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं डुक्कं जयं पट्टिसंवेदेंति एवं नद्धा न
बेपाणा जाय सत्ता णदंतवा णअट्ठावेयवा एपरिचेतवा एपरिनिवेयवा
एनुद्वेयवा ॥ ४८ ॥ सेवेमि जेयअतिता जेयपट्टपद्मा जेयआगमिन्ना
मि अरिदंता जगवंता सबे ते एवमाइस्कंति एवंजासंति एवंपल्लवेंति एवं

पर्यवेति सवेपाणा जावसत्ता एहंतवा एअच्छावेयवा एपरिधेतवा ए
 पग्निावेयवा एणद्वेयवा एसधम्ममे धुवे एणीति ए सासए समिच्चं लोणं ते
 यन्नं हिं पवेदंति एवंसे निस्कू विरते पाणातिवायतो जाव विरते परिगह
 तो णोदंतपस्कालेणं दंतपस्कालेज्जा एोअंजणं एोवमणं एोधूवे
 णानं परिआविएज्जा ॥ ४९ ॥

अर्थ—(ननु के०) त्वां कर्मबंधने प्रस्तावे खलु इति वाक्यालंकारे (ननु
 के०) जगत्तं श्रीनीचैकरदेवे (ठ जीवनि कायहेवं के०) ठजीवनि काय कर्मबंधने
 म्ण (वल्गुना के०) क्खाने (तंजहा के०) ते ठ कायना नाम कहेने (पुत्री
 वनमन्ना के०) पृथ्वी काययी मांझीने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठ जीव निताप
 ना तेने बीरत्तं बीरानना जेम दुःख उपजे तेम दृष्टांते करी देखाडेने (तेजहा
 मं०) ते तेम नाम एवी मंजावनायें (मम के०) मुजने (अस्तापं के०) अस्ता
 पजे हा करी जगत्ता गरजे ते कहेने (दंमेणवा के०) दंमादिकें करी दृष्टता
 (सर्गिणवा के०) मग्निमंने करी दाडकायें करी (मुचीणवा के०) मुचीयें करी
 एवा के०) जताते करी (कवालेणवा के०) चीठरीयें करी (थावट्टिज्जमाण
 के०) दाडकायें करतायका तथा मन्मुण नासता थका (हम्ममाणस्सया के०) दा
 डकायें करता थका (महिहमाणस्सया के०) तर्झना करता थका (ताडिज्जमाण
 के०) दाडकायें करता थका (परियाविज्जमाणस्सया के०) परितापना करता
 (हिताविज्जमाणस्सया के०) हितामणाकरतायका (उदविज्जमाणस्सया के०)
 दाडकायें करता थका जीवने काया थरी रक्षित करतायका (जावजोमुण
 म्णस्सया के०) दाडकायें करता थका एक रोम उगेहवा मात्र एणु पण (वि
 हणत्ते के०) विहणत्तु काय नाथी पण (दुक्कंनयंपडिसंवेदंमि के०) दुःख
 मरे हे हेइ दनुदनु (इवेयंजण के०) ए प्रकारे तेजाणो के (गवेतीना के०)
 मरे उठने मरे संवेदिसंजाव जाणवा (गवेनूना के०) गवे नूनने सां
 वि उठाना इत जाणवा (गवेणवा के०) गवे प्राणी ते गवे ये इदियादि
 लेइ इत जाणवा (गवेणवा के०) गवेमत्त ने श्रिय्यादिक गवेतीना जाण
 वेणने वेनेकायें दाडकायें थका (सावकवालेणवा के०) यावत् बीरत्तयें करी
 दाडकायें करता थका (दममाणवा के०) दाडकायें करता थका (ताडिज्जमाण
 के०) दाडकायें करता थका (परियाविज्जमाणस्सया के०) परितापना करता थका (हिताविज्जमाण

०) किलामणा करता थका, (उद्विद्धमाणावा के०) उद्वेग करता थका, तथा जीव काया थकी रहित करता थका, (जावलोमुक्कणणमायमवि के०) यावत् एक रो उखेडवा मात्र एवं पण (हिंसाकारगं के०) हिंसानु कारण ते थकी पण, (इत्तं पण्डितसंवेदंति के०) ते जीवो दुःख अने नय एवंज वेदे अनुनवे एटले जेवुं दुःख ने वेदवुं पडे, तेवुं दुःख सर्व जीवने वेदवुं पडे. एम सर्व जीवोने पोता सरखुं दुःख खाढोने अन्य जीवोने शिद्धानो उपदेश आपेठे. (एवंनञा के०) एवं जाणीने (स पाणाजावसत्ता के०) सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्वजीव अने सर्व सत्त्वने (एहंतवा के०) एवा नही, (अथक्कावेयवाके०) दंमादिकें करी ताडवा नही, (अपरिचितवाके०) बला करे करी दासनी पेटें परिग्रहवा नही, एटले बलात्कारे करी चाकरनी पेटें कोइ कार्यने विपे रवा नही. (अपरितावेयवाके०) शारीरिक मानसी पीडाने उपजावीने परितापवा नही. किलवियमाणावा एउद्वेयवा के०) किलामणा करी करी उपडववा नही, तथा काया की रहित करवा नहीं ॥४७॥ हवे सुधर्म स्वामी कहेठे. (सेवेमिके०) ए वर्चन जे हुं कहुं, ते पोतानी मतियें नथी कहेतो पण एम सर्व तीर्थकरनी आझाठे, ते देखादेठे; (जं अतीता के०) जे अतीत कालें तीर्थकर थया, (जेयपहुण्णत्ता के०) जे वर्तमान का तीर्थकर वर्तठे, (जेयआगमिस्सामि के०) जे आगमिक कालें थये ते (अरिहंत के०) पूजा सत्कार योग्य (जगवंता के०) ज्ञानवंतआध्यात्मिक गुणे करी मंथुक एवा सवेठे के०) समस्त श्री अरिहंत जगवंत ते (एवमाइस्कंति के०) एम सामान्य की कहेठे (एवंजासंति के०) एम अर्द्धमागधीनापायें जाखेठे (एवंपणुवेति के०) एम अप्यने वेशना आपेठे (एवंपरुवेति के०) एम सम्यक् प्रकारें ग्रहणें ठे के, (सवेपाणा जावसत्ता के०) सर्व प्राणीयो मांमीने यावत् सर्व सत्त्व ने (एहंतवा के०) हणवा नही, दंमादिकें करी ताडवा नही, बली बलात्कारें दासनी पेटें परिग्रहवा नही. शारीरिक मानसी पीडा उत्पन्न करीने, परितापवा नही उपडववा नही, जीव काया थकी रहित करवा नही, (असधम्मेषुवे के०) ए धर्म प्राणीनी दया लहूण दुर्गतिमें जाता जीवने खनार ते धर्म केवोठे तोके, ध्रुव एटले निभल (णीनिए के०) नित्य सदा सर्वका ठे, कोइ काले जेनो रूप नथी (सासएके०) शाश्वतठे, तेने (समिच्चंके०) केवल ज्ञाने करी आलोचीने शुं आलोचीने? तो के, (लोगं के०) चौद रज्वात्मक लोक एटले पट जीव निकायरूप लोक तेने दुःखरूप समुद्रमांहे पट्यो देखीने (स्येपेवेहिं के०) स्वेद एटले बीजा जीवोनां दुःखोना जाणनार. एवा श्रीतीर्थकर जगवंते (पवेदंति के०) पू र्णतक जीवदयालरूप धर्म जाण्यो. (एवं के०) ए प्रकारें जाणीने (संनिभ्युदितं के०) साधु निवर्त्या (पाणातिवायतो के०) प्राणातिपात एटले हिंसा चही, तेमज नृणा

माह । (तत्र खलु इत्यादि) तत्रेति कर्मबंधप्रस्तावे । खलुवाक्यालंकारे । जगवतोत्पन्न
 ानेन तीर्थरुता पटुजीवनिकायाहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसका
 पेपीति । तेषांच पीड्यमानानां यथा दुःखमुत्पद्यते तथा स्वसंविनितिसिद्धेन दृष्टांतेन द
 षितुमाह । तद्यथाच मे ममासातं दुःखं बह्ममाणिः प्रकारैरुत्पद्यते तथान्येषामपीति
 यथा । दंडेनास्पृष्टा मुष्टिना क्षेपुनालोष्ठेन कपालेन कर्परेण आकोट्यमानस्य संकोच्यमा
 णस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्तर्जमानस्यांगुल्यादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यदावनिघातादिना
 रितप्यमानस्याद्यादावन्येन प्रकारेण वा परिक्लाम्यमानस्य तथापि ज्ञाप्यमाणस्य मार्यमा
 णस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं संवेद
 ामीत्येवं जानीहि । यथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्त्वास्त्येते एकार्थिकाः कथंचिद्वेद
 ाश्रित्य व्याख्येयास्तत्रैतेषां दंडादिना कुट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि दुःखं
 प्रतिसंवेदयतामेतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वे प्राणिनः प्रतिसंवेदयंति सा
 दादनुनवंतीत्येवमात्मोपमया पीड्यमानानां जंतूनां यतोदुःखमुत्पद्यतेऽतः सर्वे प्राणि
 नो न हंतव्यान् व्यापादयितव्यावलात्कारेण व्यापारे न प्रयोक्तव्यास्तथा न परिग्राह्यान्
 रित्तापयितव्यानापि ज्ञापयितव्याः ॥ ४४ ॥ सोहं ब्रवीम्येतन्न स्वमनीषिकतया किंतु सर्व
 तीर्थकराज्ञयेति दर्शयति (येथ्यतीए इत्यादि) ये केचन तीर्थरुतरूपनादयोऽतीतायेच
 वेदेहेतु वतमानाः सीमंधरादयोपे चागामिन्यामुत्सर्पिण्यां नविष्यंति ब्रह्मनाज्जादयोऽर्ह
 तोऽमरासुरनरेभ्वराणां पूजार्हाजगवंतैश्वर्यादिगुणकलापोपेताः सर्वेप्येवं ते व्यक्तवाचा
 ध्याख्याति प्रतिपादयंति । एवं सदेवमनुजायां पर्पदि जापंते स्वतएव न यथा वौद्धानां
 बोधिसत्वप्रजावात् कुड्यादिदेशनतस्त्येवं प्रकर्षेण ज्ञापयंति हेतुदाहारणादिभिः । एवं
 प्ररूपयंति नामादिनिर्वयथा सर्वे प्राणान् हंतव्या इत्यादि । एषधर्मः प्राणिरूपलक्षण
 प्राग्व्यावर्णितस्वरूपोभ्रयोऽवश्यंजावी नित्यः क्षांत्यादिरूपेण शाश्वतस्त्येवं चानिसमेत्य
 केवलज्ञानेनावलोक्य, लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदक्षैस्तीर्थरुक्भिः प्रवेदितः कथितस्त्ये
 वं सर्वं ज्ञात्वा, सनिष्ठुर्विदितवेद्योविरतः प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहादिति । एतदेव
 दर्शयितुमाह । (णोदंत इत्यादि) इह पूर्वोक्तमहाव्रतपालनार्थमनेनोत्तरगुणाः प्रतिपा
 द्यंते । तत्रापस्मिन्नोनिष्किंचनः ससाधुर्नो दंतप्रक्षालनेन कर्दवादिक्वापेन दंतान् प्रक्षाल
 येत्तथा नो थंजनं सौवीरादिकं विनूपायैमद्वणोर्दद्यात्तथा नो वमनविरेचनादिकाः क्रि
 याः कुर्यात्तथा नो शरीरस्य स्वीयस्त्राणां वा धूपनं कुर्यान्नापि कासाद्यपनयनार्थं तं धू
 मं योगवर्तिनिष्पादितमापिवेदिति ॥ ४५ ॥

सेनिकू अकिरिए अलुसए अकोहे अमाणे अमाणे अलोहे उवसं
 ते परिनिबुडे णोआसंसं पुरतोकुळा इमेणमे दिठेणवा सुएणवा मुएण

वा णाएणवा विन्नाएणवा इमेणवा सुचरिय तवनियमवंचचेरवासे
इमेणवा जायामायावुत्तिएणं धम्मएणं इउवए पेच्चा देवेसिया कामजो
वसवति सिद्धेवा अड्ढकमसुजे एउविसिया एउविणोसिया ॥ ५०

अर्थ—(तेजिस्सू के०) ते चारित्रियो (अकिरिए के०) सावय क्रिया रहित, (अ
के०) जीवनो अहिंसक, (अकोहे के०) क्रोधरहित (अमाए के०) मान
(अमाए के०) मायारहित (अलोहे के०) लोचरहित (उवसंतेपरिनिवुडे
एकारणे उपगांत परिनिवृत समाधिवंत एवो वतो, (एोआसंसंपुरतोकुड्जा के०)
शंसा न करे एट्ठे जन्मांतरे कामजोगनी प्रार्थना न करे: (इमेणमेदिण्णवा
वली आ जन्मने विपे आमासही इत्यादिक लब्धि पाम्या तेयी तपस्यानुं फल
दीतुं, तथा वली (सुएणवा के०) सिद्धांत जणवा यकी (सुएणवा के०) मन
याना (णाएणवा के०) ज्ञानेकरी (विन्नाएणवा के०) विज्ञानेकरी, (इमेणवा
एवा धम्मंकारी (सुचरिय के०) सुकृतरूप आचरण (तव के०) तप अनशनादिक
धम के०) नियम अनिमहादिक (वंचचेर के०) ब्रह्मचर्यने विपे (वासेण के०)
परी (इमेणवा के०) ए धम्मंकारी (जायामायावुत्तिएणं के०) संपमयात्रा
वृत्तिगए एट्ठे मानोपेत आहार लेवे करी (धम्मएणंइउवएपेच्चादेवेसिया
एवा धम्मंकारी अंणीयां परी चवीने परजवांतरें देवत्व पणु पामुं एवी आशंसा प
एरे (कामजोगावगयनि के०) अथवा नाना प्रकारना कामजोग महारे वरावर्ति
एवी प्राप्तेना एण नकरं (सिद्धि के०) अष्ट प्रकारनी अणिमा महिमादिकजे
उडे ने सिद्धिपे करी सिद्धिपे सहित थावं, एवी आशंसा नकरे (अड्ढकमसुजे
इउव रहित थावं, इनाइन कर्मरहित थावं, तथा मध्यस्थ थावं, एवी आशंसा प
हो. एवी आशंसाने न करवानुं कारण कहेने. (एउविसियाएउविणोसिया
तएधरण वरतां मनःप्रार्थितसिद्धि होय अथवा न होय ए कारणो वांठा न करे ॥

१. इतिहास—सुलोसरगुणमंग्रहमाह । सजिहूः नविद्यते सावद्या क्रिया यस्य सोऽ
मंसादिहृत्मादिवहस्यर्थः । यतः प्राणिनामखूपकोऽहिंसकस्तथाऽकोथोऽमापोऽजो
एतत्तः इतिहेतुः तृतीयतृन्यागंसां जन्मांतरे कामजोगावातिवांगी न पुनरुप
(इमेणमेदि) अमुना तपश्चरणजडेन दृष्टेनामशेषव्यादिना श्रुतेन पारलीकितेनाईक
जडमकरत्तं तपश्चरणजडेन (मएणानि) मननं च जातिस्मरणादिज्ञानेन जाय
तेः महाहृदिहृत्मादिवहनेन ममादि विनिष्टं फलं प्रविश्यतीत्येवं नाशंसां विद्वान् ॥

मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव वेदं अमुं हि एव रसेति अमुं हि एव गंधेति एव
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव विरए कोदाय माणाय मायाय लोनाय पेयाय
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव पेयुनाय परपरिवायाय अरइरइय मायाय
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव सेमदतो व्यापाणाय अवसंते अयि एव
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव जेइमे तसयावरा पाणा जवंति ते एव सयं समानं
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव समारजंतं न समणुजाणंति इति सेमदतो
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव अयि एव पडिविरते सेमिस्सू ॥ ५२ ॥ जेइमे कामं
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव एव परिगणंति एव अनेण परिगणंति
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव समणुजाणाय इति सेमदतो व्यापाणाय अव
 मन्त्रेण मन्त्रेण अमुं हि एव जेइमे तसयावरा पाणा जवंति ते एव सयं समानं ॥ ५३ ॥

[illegible]

चित्त (तेणोत्तपंपरिणिण्हंति के०) ते कामजोगने पोते परिग्रहे नही धंगीकार करे
ही (णोत्थन्नेपंपरिणिण्हंति के०) बीजा पासं परियहावे नही (थन्नंपरिणिण्हंत
णसमणुजाणइ के०) बीजो परियहतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहंतो के०)
पोते चारित्रिउं महोटा (आयाणाउं के०) कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०)
शम्यो (उवह्ति के०) सावधान थयो (पडिविरए के०) विशेषे निवत्थीं (सेनि
के०) ते चारित्रिउं ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका-अथ रागद्वेषाज्ञावमाह । (सेनिसूइत्यादि) सजिहुः शब्देणु ह्युणाद्युनेष्व
वित्तोऽद्विष्टश्च । एवं रूपगंधरसस्पर्शेष्वपि वाच्यं । तथा विरतः क्रोधमानमायाजोनेन्य
था प्रेमतोदोपात् कलहादन्त्याख्यानात् पैशुन्यात् परपरिवादात् धरतितोरतितोमाया
यातोमिष्यादर्शनशब्दाद्विरतः सजिहुःप्योमहतः कर्मोपादानादुपशांतसंयमे उपरिपतः
त्ययेन्यः प्रतिविरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५१ ॥ येइमे प्रसाः स्यावराः प्राणिनोनवंति तान्
यं न समारजते नैवान्यैः समारंजपंते थन्यं समारजमाणं न समनुजानाति इत्येवं म
तः कर्मोपादानादुपशांतः प्रतिविरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५२ ॥ येमी कामजोगाः सचिन्ताय
त्तावा तान् स्वयं न परिगृह्णाति नान्येन परिग्राहयति थन्यं परिगृह्णंतं न समनुजा
ति इत्येवं कर्मोपादानाद्विरतः सजिहुः स्यात् ॥ ५३ ॥

॥ टीका-सांप्रतमनुकूलप्रतिकूलेषु शब्दादिषु विषयेषु रागद्वेषाज्ञावं दर्शयितुमाह ।
(सेनिसूइत्यादि) सजिहुः सर्वांशंसारहितोवेणुवीणादिषु शब्देष्वमृदितोऽष्टद्व्योऽनप्युप
पन्नस्तथा रासनादिशब्देषु कर्कशेषु द्विष्टः एवं रूपरसगंधस्पर्शेष्वपि वाच्यमिति । इतरपि
गामान्येन क्रोधाद्युपशमं दर्शयितुमाह (विरएकोहाउंइत्यादि) प्रोपमानमायाजोनेन्यो
रतइत्यादिमुगमं । यावदिति । (सेमहपायाणाउंउवसंतेउवह्तिपडिविरएसेनिसू
इति) सजिहुःनैयति योमहतः कर्मोपादानादुपशांतः सन्त्ययमेवोपरिपतः सर्वेशपेन्यध विर
तइति ॥ ५१ ॥ एतदेवमहतः कर्मोपादानाद्विरमणं साह्यदर्शयितुमाह । (जेइमेइत्यादि) ये
अन प्रसाः स्यावराश्च प्राणिनोनवंति तान् सर्वानपि नोनैव स्वयं सत्तायवः समारंज
पं प्राणुपमर्दकमारंजतइति यावत् । तथा नान्यैः समारंजपंते नचान्यान् समारंजमाणां
समनुजानतइत्येवं महतः कर्मोपादानादुपशांतः प्रतिविरतोनिहुर्नयतीति ॥ ५२ ॥ सांप्रतं
गामान्यतः सांपरायिककर्मोपादानकामजोगनिवृत्तिमधिरुत्पाह । (जेइमेइत्यादि) ये केथ
गामी कामपंतइति कामाद्युपपंत इतिजोगास्तेषु सचिन्तायचित्तादा नरेषुछांध नस्ततो
गृह्णीयात्ताप्यन्येन ग्राहयेत् नाप्यपरं गृह्णंतं समनुजानीयादित्येवं कर्मोपादानाद्विरतो
नेहुर्नयतीति ॥ ५३ ॥

जंपियं इमं संपराइयं कम्मं कज्झइ णो तं सयं करेति णोअस्सपि
कारवेति अन्नंपिकरेतं एणसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
उवछिए पडिविरते ॥५४॥ से निक्खूजाणेज्जा असणांवा अस्सिं पन्थियाए
एगं साहम्मियं समुदिस्स पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज समुदि
स्स कीर्तं पामिच्चं अविज्जं अणिसंघं अजिह्वं आहृद्देसियं तंचेतिपत्ति
यातं णो सयं जुंजइ णोअस्सेणं जुंजावेति अन्नंपि जुंजतं एणसमणुजाण
इति से महतो आयाणाउ उवसंते उवछिए पडिविरते ॥ ५५ ॥

अर्थ—(सेनिक्खू के०) ते चारित्रिउ (जंपियं के०) जे (इमं के०) ए (सं
कम्मकज्झइ के०) सांपरायिक एटले जे कर्म करी संसार मांहे परित्रमण करिये
परायिक कर्म कहिए जे कारणे करी वंधाय ते कारण प्रवेप निन्हव मात्तयं यंत
शानता उपयातादिक ए कर्मबंधना कारणे (णोतंसयंकरेति के०) ते स्वयं पोते
(णोअस्सपिंकारवेति के०) बीजा पासं करावे नही (अन्नंपिकरेतं एणसमणुजाणइ
बीजां करतो दोष तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआयाणाउ के०) एवो ते मा
कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवछिए के०) सावधान
(पडिविरतेके०) विज्ञेपं निवत्थं ते निक्खू कहिए ॥५४॥ ह्वेचारित्रियाणी आहार नि
कहेवे. (सेनिक्खूजाणेज्जा के०) ते चारित्रिउ एम जाणे ते कहेवे. जे (यत्तपि
एणंन आहार अशन पान खादिम स्वादिम जाणे (अस्तिपन्थियाए के०) साधु
मित्र होइएक प्रहति नइक आवक गृहस्थ ते (एणंसाहम्मियं समुदिस्स के०)
साधर्मिक साधुने समुदेसीने (पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज के०)
नून जीव सत्तनो आरंज करे मर्दन करे (समुदिस्स के०) तथा साधुने निमित्त
राने (राने के०) वेचातुं लीये (पामिच्चं के०) छठीनुं लावे (अविज्जं के०)
तुं पाहोतीए (अणिसंघं के०) बीजानी यत्तु दोष ते तेना धणीने कहा यि
धुने आरे (अजिह्वंआहृद्देसियं के०) आमादिक थकी साधुने सन्मुख
एवो आहार आयाकमादिक दाये करी छट (तंचेतिपत्तिया के०) ते
साधुने दोसो अने साधुए पण अजाणता लीयो परंतु एवो दोष छट आहार
एति (तेणोतंसयंकरेति के०) ते आहार साधु पोते जमे नही (णोअस्सेणं
नि के०) तथा बीजाने नेवो आहार जमावे नही अने (अन्नंपि जुंजतं एणसमणु
इ के०) बीजां होइ एवो आहार जमतो दोष तेने अनुमोदे नही (इति

पाण्डवसंतेवचिए पडिविरतेके०) एरीते ते महोटा कर्मबंधना कारण एवा जे था
रना दोष ते थकी उपशम्यो सावधान थयो विज्ञेपें निवत्यो तेने साधु कहिए ॥५५॥

॥ दीपिका—यदपीदं सांपरायिकं कर्म तच्च प्रदेपनिह्वमात्सर्वांतरायासातनोपयाते
भ्यते तत्कर्म कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सनिह्रुः कथ्यते ॥५४॥ सनि
ह्वत्पुनरेवंनूतमाहारं जानीयात् (अस्तिपडियाए) एतत्प्रतिज्ञया एकं साधुं साधर्मिकं
मुद्दिश्य कश्चित्प्रकृतित्तकः श्रावकः साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः समारम्य प्राणिपात
मारंनं कृत्वा समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य क्रीतं (पामिच्चं) उच्चित्रकमाद्येयमन्य
मादाद्यिय गृहीतमनिसृष्टं परेणानुमतमन्याहतं साधुसंमुखमानीतमाहत्य उपेत्य ह्य
साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमेवंनूतमाहारं साधवे दत्तं स्यात्साधुनावाऽकामेन गृहीतं स्या
दोपडुष्टं ज्ञात्वा स्वयं न हंजीत अन्येन न जोजयेत् न च हंजानमन्यं समनुजानीयात्
यं छष्टाहारान्निवृत्तोनिह्रुः स्यात् ॥ ५५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादाननिषेधमधिरुत्पाद् । (जंपियइप
स्यादि) यदपीदं सपर्येति तासुतासु गतिष्वनेककर्मणेति सांपरायिकं तद्य तदप्रदेपनि
ह्वमात्सर्वांतरायासातनोपयातेभ्यते तत्कर्म तत्कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः क
ति सनिह्रुजिधीयतइति ॥५४॥सांप्रतं निह्वाविष्टमधिरुत्पाद् । (सैनिसूइत्यादि) स
निह्रुयत्पुनरेवंनूतमाहारजातं जानीयात् (अस्तिपडियाएति) एतत्प्रतिज्ञयाऽऽहारदानप्र
मेद्वया यदि वास्मिन्पर्याये साधुपर्याये व्यवस्थितमेकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चिद्वा
कः प्रकृतित्तकोवा साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः प्रथक्तेन्दियान् नूतानि त्रिरात्रनावीनि
वीयानागुष्कथरणजह्णान्सत्वान्सदा सत्वोपेतान्समारम्य तदुपमर्दकमारंनं विधाय स
मुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य, क्रीतं क्रमेण द्रव्यविनिमयेन (पामिच्चंति) उच्चतरमाद्य
मित्यन्यस्मादाद्यिय निसृष्टमिति परेणानुत्संक्रजितमन्याहतमिति साध्वनिमुग्रं मामा
रानीतमाहत्योपेत्य साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमित्येवंनूतमाहारजातं साधवे दत्तं स्यात्सा
कामेन तेन परिगृहीतं स्यात् । तदेवं दोषडुष्टं च ज्ञात्वा स्वयं न हंजीत नाप्यपरेण जोजये
त् न च हंजानमपरं समनुजानीयादित्येवं छष्टाहारबोपान्निवृत्तोनिह्रुर्नयनीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

सैनिसू अद् पुण्यं जाणेऊा तं विऊति तेसिं परकमे जस्सठा तेवइयं
सिवातं जद्दा अण्णो से पुत्ताणं धूयाणं सुएहाणं धातीणं णानीणं राईणं
दासाणं दासीणं कम्मकराणं कम्मकरीणं आदेसाणं पुढापट्टणाए ना
मासाए पातरासाए सन्निहीसंचएकईति इहमेगेसि माणवाणं जायणा

जंपियं इमं संपराइयं कम्मं कळइ णो तं सयं करेति णोअत्तां
 कारवेति अन्नंपिकरें तं एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ अवसंते
 उवधिं पडिविरते ॥५४॥ से निखूजाणेळा असणंवा अस्सि पण्ण
 एणं सादम्मियं समुदिस्स पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंजं सत्ता
 न्न कीतं पामिच्चं अविजं अणिसं अजिह्वं आहृद्देसियं तंवेतिपि
 यानं गो नयं जुजइ णोअसोणं जुजावेति अन्नंपि जुजंतं एसमणुजाण
 इति नेमहतो आयाणाउ अवसंते उवधिं पडिविरते ॥ ५५ ॥

अन्नं—संपराइयं के०) ते जागित्रिउ (जंपियं के०) जे (इमं के०) ए (तं)
 कारवेति अन्नंपिकरें तं एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ अवसंते
 उवधिं पडिविरते ॥५४॥ से निखूजाणेळा असणंवा अस्सि पण्ण
 एणं सादम्मियं समुदिस्स पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंजं सत्ता
 न्न कीतं पामिच्चं अविजं अणिसं अजिह्वं आहृद्देसियं तंवेतिपि
 यानं गो नयं जुजइ णोअसोणं जुजावेति अन्नंपि जुजंतं एसमणुजाण
 इति नेमहतो आयाणाउ अवसंते उवधिं पडिविरते ॥ ५५ ॥

पाण्डवसंतेजवहिए [डिविरतेके०] एरीते ते महोटा कर्मबंधना कारण एवा जे था
रना दोष ते थकी उपशम्यो सावधान थयो विशेषे निवर्त्यो तेने साधु कहिए ॥५५॥

॥ टीका—यदपीदं सांपरायिकं कर्म तच्च प्रदेपनिन्द्यमात्सर्पांतरायासातनोपपाते
ध्यते तत्कर्म कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सनिह्रुः कथ्यते ॥५४॥ सनि
येत्पुनरेवंनृतमाहारं जानीयात् (अस्तिपंडियाए) एतद्व्रतिहया एकं साधुं साधर्मिकं
मुद्दिश्य कश्चित्प्रकृतिनष्कः श्रावकः साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः समारम्य प्राणिघात
मारंजं कृत्वा समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य क्रीतं (पामिञ्चं) उच्चित्रकमाद्येयमन्य
मादाद्यिद्य गृहीतमनिसृष्टं परेणानुमतमन्याहृतं साधुसंमुखमानीतमाहृत्य उपेत्य हा
साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमेवंनृतमाहारं साधवे दत्तं स्यात्साधुनावाऽकामेन गृहीतं स्या
दोपडुष्टं ज्ञात्वा स्वयं न भुंजीत अन्येन न भोजयेत् नच भुंजानमन्यं समनुजानीयात्
वं छुष्टाहारान्निवृत्तोनिह्रुः स्यात् ॥ ५५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादाननिषेधमधिकृत्याह । (जंपियइय
न्यादि) यदपीदं संप्रति तासुतासु गतिप्यनेककर्मणेति सांपरायिकं तच्च नद्वंद्वयनि
ह्वमात्सर्पांतरायासातनोपपातेर्बध्यते तत्कर्म तत्कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः क
ति सनिह्रुर्निधीयतइति ॥५४॥सांप्रतं निह्राविष्टदिमधिकृत्याह । (सेनिगूइत्यादि) म
नह्रुयेत्पुनरेवंनृतमाहारजातं जानीयात् (अस्तिपंडियाएति) एतद्व्रतिहयाऽऽहारदानप्र
द्वया यदि यास्मिन्पर्याये साधुपर्याये व्यवस्थितमेकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चिन्ना
कः प्रकृतिनष्कोवा साध्वाहारदानार्थं प्राणिनः प्रव्यक्तैऽपान् नृतानि त्रिराजनायानि
ीवानाशुक्लधरणलक्षणान्सत्वान्सदा सत्वोपेतान्समारम्य तदुपमर्दकमारंजं विधाय म
दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य, क्रीतं क्रयेण द्रव्यविनिमयेन (पामिञ्चं) दयतरममागे
मित्यनस्मादाद्यिद्य निसृष्टमिति परेणानुत्संकजितमन्याहृतमिति साध्वनिसृष्टं धामा
रानीतमाहृत्योपेत्य साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमित्येवंनृतमाहारजातं साधवे दत्तं न्यानशा
कामेन तेन परिगृहीतं स्यात् । तदेवं दोषडुष्टं च ज्ञात्वा स्वयं न भुंजीत नाप्यपरेण भोजये
नच भुंजानमपरं समनुजानीयादित्येवं छुष्टाहारदोषान्निवृत्तोनिह्रुर्नैवनीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

सेनिगू अद् पुणेंवं जाणेळा तं विळति तेसि परकमे जत्सदा तेवइयं
सियातं जदा अषणो से पुत्ताणं धूपाणं सुगहाणं धातीणं णानीणं राईणं
दासाणं दासीणं कम्मकराणं कम्मकरीणं आदेसाणं पुढोपदेणाए ना
मासाए पातरासाए सन्निदीसंचएकळंति इत्मेगेसि माणवाणं भोयणा

टले आहारें करी शरीर क्रियाने विषे प्रवर्ते तेटलोज आहार लेवो. ते उपर दृष्टांत
हेते. (अस्कोवंचण के०) जेटलो गाढानी धरीने जोइए तेटलो किल आपि
चोपडीए तेटलुंज गाडुं पण चाले तथा (वण के०) वण एटले गुंवडा उपर (ले
गुनूपके०) जेटलो लेप लागे तेटलोज लगाडीए. ए उपमायें चारित्रिउ पण आहार
ए. (संजमजायामायावत्तिपके०) जेटले आहारें संयम जात्रायें प्रवृत्ताय तेटली मा
यें तेटलो आहारलीए, ते वली तेटली मात्रा टालीने अधिक आहार न लेवो. (विलमि
यन्नग नूतेणके०) ते आहार वली विलप्रवेश सर्पनी पेंतें (अप्पाणेणं के०) पोतें (आ
रंआहारेकाके०) आहार आहारे, एटले जेम सर्प विल मांहे प्रवेश करे तेवारे उताव
प्रवेश करे तेम साधु पण, आहार करतो सुखाद निराखाद अण जोतो आहार ली
(अन्नअन्नकाले के०) ते अन्न अन्नने काले लीए, उत्तर्ग मागें सूत्र अर्थ पौरसीवुं
नंतर अहार काल जाणवो. (पाणंपाणकालेके०) एवीज रीते पाणी, पाणीने कालें
ए एटले तृषा लागे थके जमवुं नही, अने कुधातुर थके पाणी पीवुं नही इत्यर्थः
वउंवठकाले के०) तथा वस्त्र वस्त्रने कालें लेवुं उठवुं (लेणंलेणकाले के०) उपाश्रय
उपाश्रयने काले लीये, एटले वर्षादिकाल समये अवश्य उपाश्रयने विषे रहे बीजाका
ने विषे नियम नथी (सयणंसयणकालेके०) शयन कालें शयन करे त्या अंगीतार्थने वे
होर निडा जाणवी. अने निडा थकी विमुक्त गीतार्थने एक पहोर निडा जाणवी॥५६॥

॥ दीपिका—सजिहुरय पुनरेवं जानीयात् । तद्यथा । तेषां गृहस्थानां वक्ष्यमाणः प
क्रमः सामर्थ्य आहारकरणारंनइति यावत् । यस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तं दत्तं नि
पादितं स्यात् । तद्यथा । आत्मनः कृते से तदाहारजातं कृतस्यात्तथा पुत्राणां सुतानां
पुत्राणां वधूनां धात्रीणां राज्ञां दासीनां कर्मकरीणामादेशकः प्रापूर्णेकस्तस्यार्थं तथा पृथ
प्रयत्नार्थं (सामासाएति) श्यामारात्रिस्तत्राशनं श्यामाशोरात्रिचो जनार्थं प्रातरश
प्रातराशस्तदर्थं सन्निचयोविशिष्टाहारनिष्पादनं क्रियते । अनेन चतत्सूच्यते यद्वाजवृ
ज्जानादिनिमित्तं प्रजातादिसमयेष्वपि निष्ठाटनं क्रियते तस्यायमुक्तः संनवः ससन्नि
धेसंनवइहैकेषां मानवानां चोोजनाय स्यात् । तत्र निष्ठुः परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादने
ण्यष्टमाहारमाहरेत् । अत्र परकृतपरनिष्ठिते चत्वारोचंगाः । तद्यथा । तस्यकृतं तस्यै
निष्ठितं १ तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितं २ अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं ३ अन्यस्य कृतमन्य
स्यनिष्ठितं ४ । तत्र चतुर्थेचंगः सूत्रोपात्तः शुद्धः । द्वितीयोपि शुद्धः । उज्जमदोषाः १६
उत्पादनादोषा अपि १६ एषणादोषाः १० इति द्विचत्वारिंशता दोषैः शुद्धं शास्त्रातीतं
मासुकीकृतं शस्त्रपरिणामितं स्वकायपरकायाविश्लेषेण निर्जोवीकृतं वर्णगंधरसादिनिश्च

प्राप्तोऽयं च शुद्धोद्वितीयश्चान्यस्य निष्ठितत्वात्तत्राधाकर्मोद्देशिकादयवक्रमदोषाः पोड
तथोत्पादनादोपाधात्रीद्व्यादिकाः पोडशैव तथैषणादोषाः शंकितदयोदश । एवमेति
चत्वारिंशदोषैरहितत्वाद्बुद्धं । यथाशस्त्रमग्न्यादिकं तेनानीतं प्रासुकीकृतं शस्त्रपरिणा
तमिति शस्त्रेण स्वकायपरकायादिना निर्जीवीकृतं वर्णगंधरसादिभिश्च परिणमितं हिं
प्राप्तं हिंसितं विरूपं हिंसितं विहिंसितं नसम्यक् निर्जीवीकृतमित्यर्थः । तत्प्रतिषेधाद्
हिंसितं निर्जीवमित्यर्थः । तदप्येपितमन्वेपितं निष्काचर्याविधिना प्राप्तं वैषिकमिति केवल
ध्रुवेपावाप्तं नपुनर्जात्याद्याजीवनतोनिमिच्छादिना चोत्पादितं तदपि सामुदानिकं समुदा
निष्कासमूहस्तत्र नवं सामुदानिकं । एतदुक्तं नवति । मधुकरवृत्त्यावाप्तं सर्वत्र स्तोक्तंस्तोक्तं
हीतमित्यर्थः । तथा प्राज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थेनोपात्तमशनमाहारजातं तदपि वेदनावैय्या
त्यादिके कारणेसति तत्रापि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । प्रमाणं चेदं । अक्षमसणस्त स
जणस्त कुक्कादवस्त दोनाए । वाउपवियारणछाठप्रागं कणयं कुक्काति । एतदपि न व
विज्ञायर्थं किंतु यावन्मात्रेणाहारेण देहः क्रियासु प्रवर्तते । तत्र दृष्टान्तद्वयमाह । त
या । अक्षस्योपांजनमन्यंगोत्रणस्य च लेपनं प्रलेपस्तदुपमया आहारमाहरेत् । तथाचो
ः । अन्नंगेण वसगमं छतरइ विगइ विणाइ जो साहू । सो रागदोसरहिउ मत्तादविही
तं सेवे । एतदेव दर्शयति । संयमयात्रायामात्रा संयमयात्रायामात्रा यावत्याहारमात्रया
यमयात्रा प्रवर्तते सा तथा तथा संयमयात्रायामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा तदपि विजप्रवे
पन्नगनूतेनात्मनाऽऽहारमाहरेत् । एतदुक्तं नवति । यथाहिर्विलं प्रविशन् तूष्णीं प्रविश
पेवंताधुनाप्याहारस्तत्त्वादमनास्यादमन्यवहार्यतइति । तदेवाहारजातं दर्शयितुमाह ।
यन्नं नक्तमन्नकाले सूत्रार्थेपौरुष्युत्तरकालं निष्काकाले प्राप्ते पुरः पश्चात्कर्मपरित्ठतं नव
ति । यथोक्तनिष्काटनेन ग्रहणकालावाप्तं नैकं परिजोगकाले जुंजीत । तथा पानकं पान
काले नातिवृषितो जुंजीत नाप्यतिबुद्धकितः पानकं पिबेदिति । तथा वस्त्रं वस्त्रकाले गृ
ह्णीयादुपजोगंवा कुर्यात्तथा लयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्ववश्यमुपादानमन्यदात्वं
नेयमस्तथा शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं संस्तारकः सच शयनकाले । तत्राप्यगीतार्थानां प्र
हरद्वयं निष्ठाविमोक्षोगीतार्थानां प्रहरमेकमिति । ॥ ५६ ॥

सेनिकू मायन्ने अन्नयरं दिसं अणुदिसंवा पडिवन्ने धम्मं आ
इके विजए किट्टे उवणिएसुवा अणुवणिएसुवा सुस्सुसमाणेसु प
वेदए संतिविरतिं उवसमं निवाणं सोयवियं अज्जवियं महवि
यं लाघवियं अणतिवातियं सबेसिं पाणाणं सबेसिं भूताणं जा
व सत्ताणं अणुवाइं किट्टिए धम्मं ॥ ५७ ॥

द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे प्रथमाध्ययनं.

यै- (तेजस्कूके०) ते चारित्रिउ आहार, उपधी, शयन, स्वाध्याय, अने ध्यानादि
 (मायत्रेके०) मात्रा एटले विधिनो जाण उतो (अन्नयरंदिसंअणुदिसंवाके०)
 दिशि अथवा विदिशि प्रत्ये (पडिवने के०) आश्रित होतो एटले अंगीकार क
 तो (धम्मंआइकेके०) धर्म कहे. जे धर्म जेने करवा योग्य होय तेने तेवो उ
 आये (विनए के०) धर्म अने अधर्मेना फल छुदा छुदा करी देखाडे (क्रिडे
 धर्मेनी कीर्त्ति करे, प्रशंसा करे वली परना हितने अर्थे साधु चारित्रिउ (उवठि
 के०) उपस्थित एटले उद्यमवंत एवा शिष्यने विषे तथा (अणुवन्निएसुवा के०)
 स्थित एटले कौतुकार्थी शिष्यने विषे (सुस्सुसमाणेसु के०) सांजलवा वांठताने
 गंताना आत्माना तथा परना हित जणी (पवेदए के०) धर्म कहे. जे धर्म कहे
 पादेने. (संति के०) उपशम ते कपायउं जीपउं तथा (विरति के०) विरति
 णातिपातादिक पकी निवर्त्तनुं एवो धर्म प्ररूपे (उवसमंके०) इंडिय तथा नोइंडि
 उपसमायउं एटले राग देपनो अनाय करवो (निघाणं के०) तथा निरवाणते
 तीयांने समाधिरूप एटले मोहू कहे तथा (सोयविषं के०) शीघ्रते व्रतउं निर्म
 पु एटले जेम व्रतने मज नजाने तेवीरिते धर्म कहे (अज्झविषं) अर्जव
 सरलता मापानो अनाय (मइविषं के०) मइविषं धर्म कहे (जापविषं के०) तथा कर्म
 एवे सरे एगानुष्ठाननु मूज कारण
 सदरपानो उपदेश आये ते कोनी अहिंसा?
 नी (संहतिंनुताणं के०) सरेजुत सरेजीव
 अहिंसाने (अणुवाइंदिट्टिएधम्मं के०)
 सप्रनी जे प्रकारे हिंसा नपाय ते प्रकारे

हीरिका-आहारदिमात्रकः सनिक्रुः
 येन रूपयेन पयेन साधुना गृहस्थेन वा वि
 येन उपस्थितेन वृत्ततेन अनुष्ठितेन
 येन । पररूपयेन वा ।
 तमे निर्वाणं मोहं (सोयविषं)
 इति हिंसा निवर्त्तनमिति तादः ।
 मोहिना निवर्त्तनमिति तादः ।
 निर्वाणं, कर्त्तव्यं ।

॥ टीका-सनिहृत्तारोपधिपयनस्त्राध्यायादीनां मात्रां जानातीति तद्विधिः सन्
 ग्रन्थतरां दिशमनुदिशांया प्रतिपन्नः समाश्रितो धर्ममाख्यापयेत् यद्येन विधेयस्तद्यथा जो
 गं विनश्रे धर्मफलानि च कीर्तयेदाविर्जाययेत्तत्रैकार्थप्रवृत्तेन साधुना सम्यगुपस्थितेषु वा
 क्योक्त्यादिप्रवृत्तेषु शुभ्रूपमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु स्वपराजिप्रापं वेदयेदावेदयेत्प्रकथयेदितिया
 यत् । श्रोतुमुपस्थितेषु यत्कथयेत्तद्वर्षितुमाह । (संतिविरइत्यादि) शांतिरूपशमः
 कोपजयस्तत्प्रधाना प्राणातिपातिन्योविरतिः शांतिविरतिः । यदिवा शांतिरशेषेपक्षेक्षापग
 मरूपा तर्ह्य तदर्थं विरतिस्तां कथयेत्तथोपशममिंद्दियोपशमरूपं रागद्वेषाभावजनितं
 तथा निर्वृत्तिं निर्व्याणमशेषद्वंद्वोपरमरूपं तथा (सोयविर्यंति) शौचं तदपि जावशौचं
 सर्वोपाधिगुह्यता व्रतामालिन्यं । (अङ्गविर्यंति) ध्यायवममाधित्वं तथा मार्दवं मृदुजायं
 सर्वत्र प्रश्रयवत्वं विनयनघतेति यावत् । तथा (लाघविर्यंति) कर्मणां लाघवापादनं
 कर्मगुरोर्वात्मनः कर्मापनयनतोलप्यवस्थासंजननं । सांप्रतमुपसंहारद्वारेण सर्वशुचानुष्ठा
 नानां भूलकारणमाह । अतिपतनमतिपातः प्राण्युपमर्दनं तद्विद्यते यस्यासावतिपातिक
 स्तत्प्रतिपेधादनतिपातिकस्त्वं सर्वेषां प्राणिनां जूतानां यावत्सत्त्वानां धर्ममनुविधिमनुवि
 चिंत्य, वा कीर्तयेत्कथयेत् । इदमुक्तं नवति सर्वप्राणिनां रक्षानूतं धर्मं कथयेदिति ॥ ५७ ॥

सेजिखू धम्मं किट्टमाणे णो अन्नस्स देवं धम्ममाइस्केज्जा णोपाणस्स
 देवं धम्ममाइस्केज्जा णोवठस्सदेवं धम्ममाइस्केज्जा णोलेणस्स देवं ध
 म्ममाइस्केज्जा णोसयणस्सदेवं धम्ममाइस्केज्जा णोअन्नेसिं विरूवरूवा
 णं कामजोगाणं देवं धम्ममाइस्केज्जा अगिलाए धम्ममाइस्केज्जा नन्नव
 कम्मनिज्जरठाए धम्ममाइस्केज्जा ॥ ५८ ॥ इहखलु तस्स जिखुस्स अंति
 ए धम्मं सोच्चा णिसम्म उवाणेणं उवाय वीरा अस्सिं धम्मं समुच्चिया जे
 तस्सजिखू अंतिए धम्मं सोच्चा णिसम्म सम्मं उवाणेणं उवायवीरा अ
 स्सिंधम्मं समुच्चिया तेएवं सबोवगता तेएवं सबोवरता तेएवं सबोवसं
 तां तेएवं सबताए परिनिबुध्नेत्तिवेमि ॥ ५९ ॥

अर्थ-(सेजिखू के०) ते साधु (धम्मंकिट्टमाणे के०) धर्म कहेतो थको (णो
 अन्नस्सदेवं धम्ममाइस्केज्जा के०) अन्न एटले आहारने हेतुयें धर्म न कहे ते
 आवी रीते के आ अमुक मनुष्य धनवंतवे माटे महारी पासैंथी धर्म सांजनीने म
 ने मनो वांछित आहार आपरो, एवो विचार करे नही तथा बली (णोपाणस्सदेवं

मममाइकेका के०) पाणीने हेतुयें पण धर्म नकहे एवो संयति होए (एवमस्तरे
 वंमममाइकेका के०) तथा वस्त्रने हेतुयें धर्म न कहे (एतेणस्तरेवंमममाइकेका
 के०) उपाश्रय वस्ति पामवाने हेतुयें धर्म न कहे (एतेणस्तरेवंमममाइकेका
 के०) तथा पाट पांटलादिक सयनने हेतुयें धर्म नकहे (एतेणस्तरेवंमममाइकेका
 के०) नाना प्रकारना कामजोगने हेतुयें धर्म नकहे (एतेणस्तरेवंमममाइकेका
 के०) गिजाएथम्ममाइकेका के०) थंग्लान पणे धर्मकहे एटले पूठयो थको धर्म कहेवाने
 प्रमाद नकरे (नत्रउकम्मनिज्जरुएथम्ममाइकेका के०) एक कर्मनिर्जराणुं काए
 टाली. अन्तरे अर्थ धर्म नकहे. ॥५०॥ हवे एवी रीते धर्म कहेवा पकी जे फल पाय ते वेत्ता
 सेने. (इदम्यत्तुतस्तनिस्कुस्त के०) आ जगत् माहे खलु इति वाक्यालंकारे ते गुण
 न माधुने (अंतिए के०) समीपे (धम्मसोशा के०) धर्म सांजलीने (एतम्म
 माणगे के०) सम्यक् हृदयने विपे धारण करीने, संयमने विपे सावधान थइने, (उ
 पाययीग के०) धर्ममाणे प्रवर्तता वीर एटले कर्म विदारवाने समर्थ (अस्तिथने
 मग्निप्राके०) एवो धर्मने सम्यक् ज्ञान दर्शन थने चारित्ररूप तेने विपे पडोता (जे
 मग्निप्रा के०) जे ने माधुने समीपे धर्म सांजलीने. ते साधु केवाने तोके सम्यक्
 एव धर्मने समर्थने विपे सावधान थइ धर्म माणे प्रवर्तता कर्मविदारवाने समर्थ ए
 थक् एतनादिक ने विपे सावधान यया (तेएयंसवोवगता के०) ते एम सर्व कर्म
 मर्यादने मोह पडोता (तेएयंगवोवगता के०) ते एम सर्व थडारे पापस्थान
 पडी निवर्तता. (तेएयंगवोवगता के०) ते एम सर्व प्रकारे उपशात एटले कर्म
 प जीरीते (तेएयंगवोवगता के०) ते एम सर्व प्रकारें समर्थ पणे करीने
 मर्त्यात पड मोह पडोता (निवेमि के०) श्रीतुधर्मसामि श्रीजंघुसामि प्रत्ये
 हे हे माधुने समर्थ धर्म सांजल्यान फल में कसुं ते जेवीरीते श्रीनगवंत श्रीमहा
 देव एतेवी मे सांजल्याने नेवीरीते तमने कसुं ॥ ५१ ॥

॥ इतिहा—मज्झिमं कथंयत्तनाग्रम्य हेतोर्धर्ममाचक्षीत । तथा पानवस्त्रसयनजोग
 नानिर्दिष्टे न धर्ममाचक्षति । विष्णुपदाणां श्रुताश्रुतानां कामजोगानां हेतोर्धर्ममाचक्ष
 ति । शालावस्त्राणां धर्ममाचक्षति । निर्जरां विनाश्याकार्याय न धर्मं यदेत् ॥५०॥ दायो
 संतपण्णद । इह कसुं ते सत्तु सम्य निज्जोतिहे ममीपे धर्मं श्रुत्वा निज्जग्घायगम्य सम
 द्दुहन्तिनेव वंता. ममस्य धर्म मे वैवंदताः सर्वस्मिन् मोहकारणे उपयताः प्राप्ताः
 इतिहासं कसुं । एतस्मिन्नेव दग्धता निवृत्ताः सर्वोपयतामनेषां सर्वोपयता

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ६६५

स्तेचैवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठाने उद्यताःपरिनिर्वृत्तानिर्वाणं प्राप्ताइ
ति ब्रवीमीति ॥ ५९ ॥

॥ टीका-सांप्रतं धर्मकीर्तनं यथा निरूपयिष्यते तथा दर्शयितुमाह । (सेनिकूल्या
दि) सनिकुः परकृतपरनिष्ठिताहारजोती यथाक्रियाकलानुष्ठायी शुश्रूषन् सुधर्मं कीर्तय
न्नात्रस्य हेतोर्ममायमोश्वरोधर्मकथाप्रश्रवणे विशिष्टमाहारजातं दास्यतीति । एतन्निमित्तं न
धर्ममाचक्षीत तथा पानवस्त्रलयनशयननिमित्तं न धर्ममाचक्षीत । नान्येषां विरूपरूपा
णामुच्चावचानां कार्याणां कामनोगानां वा निमित्तं तथा धर्ममाचक्षीत ग्लानिमुपगच्छन् न
धर्ममाचक्षीत कर्मनिर्जरायाश्चान्यत्र न धर्मं कथयेदपरप्रयोजननिरपेक्ष एव धर्मकथयेदिति
॥ ५९ ॥ धर्मकथाश्रवणफलदर्शने हारेणोपसंजिघृक्षुराह । (इहखलु तस्सेत्यादि) इहास्मिन् ज
गति । खलु वाक्यालंकारे । तस्य निक्षोर्गुणवर्तीतिके समीपेपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं धर्मं
श्रुत्वा निश्चयावगम्य सम्यगनुष्ठानेनोद्यम धीराः कर्मविदारणसहिस्रवोये चैवंनूतास्ते एवं
पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानुष्ठानतया सर्वस्मिन्नपि मोक्षकारणसम्यग्दर्शनादिके उपसामीप्ये
न गताः सर्वोपगतास्तथैवं सर्वेभ्य उपरताः सर्वोपरतास्तथा तएवं सर्वोपशान्ताजितकथायत
या शीतलीनूतास्तथा एवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठानेनोद्यमं कृतवन्तोये चैवंनूता
स्तेऽशेषकर्मक्षयं कृत्वा परि समन्तान्निर्वृताश्चशेषकर्मक्षयं कृतवन्तइति ब्रवीमीति पूर्ववत् ५९

एवं सेनिकू धम्मघी धम्मविक्र णियागपडिवणे से जहेयं वुत्तिपं अड
वा पत्ते पउमवरपोंमरीयं अडवा अपत्ते पउमवरपोंमरीयं एवं सेनिकू
परिणायकम्मे परिणायसंगे परिणायगेह्वासे उवसंते समिए सहिए स
याजए सेवं वयणिकं तंजहा समणेतिवा माहणेतिवा खंतेतिवा दंतेतिवा
गुत्तेतिवा मुत्तेतिवा इसीतिवा मुणीतिवा कतीतिवा विज्जतिवा जिस्कूतिवा
लूहेतिवा तीरहीतिवा चरणकरणपारविज्जित्वेमि ॥ ॥ इति वितियं सु
यस्के धस्स पोंमरीयं नाम पढमज्जणं सम्मत्तं ॥ ६० ॥

अर्थ-हवे अध्ययन परितमाप्ति जणी कहेउः (एवंसेनिकूधम्मघीके०) एम पूर्वोक्त
गुण युक्त ते साधु धर्मेनो अर्थो (धम्मविक्र के०) धर्मेनो जाण, (णियागपडिवणे
के०) मोक्ष अथवा संयमने विषे प्रतिपन्न एवो पांचमो पुरुष, (सेजहेयंवुत्तिपं के०)
ते आश्रिने जेम पूर्व कहुं (अडवापत्तेपउमवरपोंमरीयं के०) ते अथवा प्रधान पोंमरी
क कमले पहोतो (अडवाअपत्तेपउमवरपोंमरीयं के०) अथवा प्रधान पोंमरीक कम

सएवंनूतगुणएत ढचनीयएतैर्नामनिर्वाच्यः स्यात् । तद्यथा । श्रमणोवा माह्नोवा ब्रह्मचारित्वाद्ब्राह्मणोवा, क्हांतोवा, दांतोवा, गुप्तिनिर्गुप्तोवा, निर्लोचित्वान्मुक्तोवा, कृषिर्वा, कृतमस्यास्तीतिरुत्ती पुण्यवान् वित् वियोपेतो निज्जुर्वा, श्रंतप्रांताहारत्वेन रूद्धोवा, संसाराब्धेस्ती सार्थोवा, चरणं मूलगुणाः, करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं पर्यंतगमनं वेत्तीति चरणकरणपारवित् । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधस्य पुंडरीकाध्ययनं प्रथमं समाप्तम् ॥ ६० ॥

॥ टीका—सांप्रतमध्ययनोपसंहारार्थमाह । (एवंसे निस्कूड्यादि) एवमिति पूर्वोक्तविशेषणकलापविशिष्टः सजिह्वः सुनरपि सामान्यतो विशिष्यते । धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्तेनार्थो यथावस्थितं परमार्थतो धर्मं सर्वोपाधिविमुक्तं जानातीति धर्मवित्तया नियागः संयमो मोक्षोवा कारणे कारोपचारं कृत्वा तं प्रतिपन्नो नियागप्रतिपन्नः सचैवंनूतः पंचमपुरुषजातस्तं चाश्रित्य यथेदं प्राक् प्रदर्शितं तत्सर्वमुक्तं । सच प्राप्तोवा स्यात्पद्मवरपौंडरीकमनुग्राह्यं पुरुषविशेषं चक्रवर्त्यादिकं । तत्प्राप्तिश्च परमार्थतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्यां भवति । साक्षाद्यथावस्थितवस्तुस्वरूपपरिधिचेरप्राप्तोवास्यान्मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानैर्व्यस्तैः समस्तैर्वा समन्वितः सचैवंनूतः प्राग्व्यावर्णितगुणकलापोपेतो निज्जुः परि समं तात् ज्ञातं कर्म स्वरूपतो विपाकतस्तदुपादानतश्च येन सज्ञातकर्मा तथा परिज्ञातः संगः संबंधः सवाह्यान्तरोयेन सतथा परिज्ञातो निःसारतया गृह्वा सोयेन सतथोपशांत इंदियनो इंदियोपशमात्तथा समितः पंचजिः समितिनिस्तथा सह हितेन वर्तेत इति सहितो ज्ञानादिनिर्वा सहितः समन्वितः सदा सर्वकालं यतः संयतः एत ढचनीयस्तद्यथा श्राम्यतीति श्रमणः समनाया तथा मा प्राणिनोजहि व्यापादयेत्येवं प्रवृत्तिरुपदेशो यस्य समाह्नः स ब्रह्मचारीवा ब्राह्मणः क्हांतः स क्कमोपेतो दांत इंदियनो इंदियदमनेन तथा तिसृनिर्गुप्तिनिर्गुप्तः तथा मुक्त इव मुक्तस्तथा विशिष्टचरणोपेतो महर्षिस्तथा । मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिस्तथा कृतमस्यास्तीति रुत्ती पुण्यवान् परमार्थपंडितोवा तथा विद्वां सद्वियोपेतस्तथा निज्जुर्निरवद्याहारतया निज्जुणशीजस्तथाऽतप्रांताहारत्वेन रूद्धस्तथा संसारतीरज्जुतो मोक्षस्तदर्थो तथा चर्यत इति चरणं मूलगुणाः क्रियत इति करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं तीरं पर्यंतगमनं तदेत्तीति करणचरणविदिति । इति शब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति तीर्थकरवचनादर्थः सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्य एवं नृणति तथाहं न स्वमनीषिकया ब्रवीमीति ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनोपाचट्टांतदार्ष्टान्तिकयोस्तात्पर्यार्थं गायानिर्निर्गुप्तिरुद्धशयितुमाह । उवमयपुंडरीए, तस्तेवयवववणनिज्जुत्ती । अधिगारो पुण नृणित्, जिणोवदेसेण सिद्धिंति ॥ १ ॥ सुस्मणुयतिरियनिरत्, वंगे सुमणुया पद्दुचरिन्मि ॥ अविममहाजणनेयत्तिचक्रवट्टंमि

६३८ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीयश्रुतस्कंधे प्रथमाध्ययनं.

अविगतो ॥ २ ॥ अविद्यदुर्नारियकम्मा, नियमा उक्कस्स निरयच्चित्तिगामी । ते त्तिं
 प्पोदंतेण तेण्येव नवेण सिज्जंति ॥ ३ ॥ जलमाजकदमालं, बहुविह्वल्लिगहणं ॥
 स्सली । जंवाहिव वाहाहिव नावाहिवतं छुरवगाहा ॥ ४ ॥ पवमं उल्लंघेत्तुं, वरत्त
 म्मद्वानवावनी । किनचित्तेउवाठ, जेषुल्लंघेत्तुं अविबन्नो ॥ ५ ॥ विक्कायवेव कम्मं,
 दवा ज्ञागसियाविउवणया । पवमं उल्लंघेत्तुं नएसइणमोजिणुस्काठ ॥ ६ ॥ सुराप
 विदमिडाठ जिणस्स जाणणेविक्का । नविजणपोंडरीयाठ जाए सिद्धिगतिमुत्ते
 ॥ ७ ॥ (उवमाइत्यादि) इहांपमा दृष्टांतः पोंडरीकेण श्वेतशतपत्रेण कृतस्तस्मिन्
 द्वितयात् तस्यैव चांदवसेन सर्वोक्तवनिष्पत्तिर्यावद्विशिष्टोपायेनोद्धरणं । दार्ष्टान्तिक
 म्पु पुनस्त नानिनिहितभक्तवत्यादिनिर्णयस्य जिनोपदेशेन सिद्धिरिति तस्यैव पु
 न्मात्रादिति । पुनमेव दर्शयितुमाह । (सुरमणुइत्यादि) सुरादिषु चतुर्गतेषु भू
 तेषु भवेत्तुल्यमपि तस्यैव स्वरूपस्य प्रभवः शक्तावर्तते न शेषाः सुरापयः ।
 अपि भवेत्तुल्यं मत्तलननेनतभक्तवत्यांभ्योवर्तते तेषु प्रबोधितेषु प्रपातानुग
 मानु पुनश्चनः श्रुतिप्रमाणं नवनीत्यतोत्र चक्रवर्त्यादिना पोंडरीककल्पेनापि
 ति । पुनश्चमत्तलननमत्तलनस्यैव दर्शयितुमाह । (अविपकुइत्यादि) गुरुकर्माणां
 पुनश्चापि विविक्तवर्त्यादिना नक्तमनयोपयात्रपि तेष्वेवंभूतजिनोपदेशेनैव जिनो
 पदेशेनैव श्रुतिप्रमाणं सिद्धिरिति निर्णयः । तस्यैव दृष्टांतदार्ष्टान्तिकयोस्तात्पर्यां प्रारं
 भः । (उवमाइत्यादि) उवमातामिस्यैव प्रवृत्तता तथा कर्म्मममाजामप्रतिष्ठित
 ता प्रवृत्ततायां नवा बहुविह्वल्लिगहणो न पुनर्गिणी जंवाया वा यादुगो ना
 वा पुनश्च पुनर्गिणी इति विद्यायादयः-विद्यायत् । (पवमइत्यादि) तस्मिन्
 पवमपेक्षितं पुनश्च मत्तलननोद्धरणं व्यापतिः प्राणानां नवेत् किं तत्र कथि
 तं मत्तलननोद्धरणं इति तस्मिन् स न पुनर्गिणीमुत्तरेपेक्षविपन्नमिति । तदपि
 सोपानं दर्शयितुमाह । (विदमिडाठइत्यादि) विद्या वा काचित्प्रवृत्त्यादिका देवता कर्म्म
 त्प्राप्त्याप्तमन्त्रादिना कर्म्मविद्वेदेनामात्रविप्रांगदीनपोंडरीकः मत्तलननो
 ध्वनिमिच्छा विद्वेदस्य मत्तलननः । सर्वोपमंदागयं माह । (सुदण्यइत्यादि)
 सुदण्येति तस्मिन् विद्वेदे विद्वत्तया नात्रस्य कस्यचिद्यथा विद्यया तस्यैव
 विद्वत्तया नक्तमनोद्धरणं सिद्धिरिति निर्णयः । ततोद्धरणं मात्रं नयात्तैव पुन
 र्मात्रं । ततोद्धरणं विद्वत्तया विद्वत्तया विद्वत्तया विद्वत्तया विद्वत्तया ॥ ८ ॥

॥ अथ द्वितीयक्रियास्थानाख्याध्ययनस्य प्रारंभः ॥

हवे बीजं अध्ययन प्रारंभियें ठैयें, पहेला अध्ययनमां पौमरीक कमलने दृष्टान्ते अन्यतीर्थिकने कर्मना बंधक कहा, तथा साधुने कर्मची मूकावनारा कहा. हवे तेकर्म वार क्रिया स्थानकें करी बांधीयें अने तेरमे क्रिया स्थानके मूकीयें तेकारणे बीजा अध्ययनमां क्रियास्थानक कहेवे.

सुयंमे आउसंतेणं जगवया एवमस्कायं इह खलु किरियाघाणे णामज यणे पणुत्ते तस्सणं अयमठे इह खलु संजूहेणं डवे ठाणे एवमाहिजंति तंजहा धम्मचेव अधम्मचेव उवसंतंचेव अपुवसंतंचेव ॥१॥ तव णं जेसे प ठमस्स ठाणस्स अधम्मपक्खस्स विजंणे तस्स णं अयमठे पणुत्ते इह ख लु पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा जवंति तं जहा आरियावेगे अणारिया वेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे॥२॥ तेसिचणं इमं एतारूवं दंमस्समादाणं संपेदाए तं जहा ऐरइएसुवा तिरिक्खजोणिएसुवा मणुस्सेसुवा देवसुवा जेया वन्ने तदप्पगारा पाणाविन्नू वेयणं वेयंति॥३॥ तेसि पियणं इमाइं तेरसकिरिया ठाणाइं जवंतीति मस्कायं तंजहा अघादंमे अणघादंमे हिसादंमे अकम्मा दंमे दिव्वीविपरियासियादंमे मोसवत्तिए अदिन्नादाणवत्तिए अजतवत्तिए माणवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोचवत्तिए इरियावट्टिए ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयंमे के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबूस्वामि प्रत्ये कहेवे. के. में सांनदुंवे (आ उसंतेंणंजगवयाएवमस्कायं के०) आधुष्यंत जगवंते मने एम कसुं ठे ते में जेम मां जदुंवे. तेम हुं तुज प्रत्ये कहुंवे. (इहखलु के०) निर्भंकरी आ जिनमासनने वि पे (किरियाघाणेणामजयणेपणुत्ते के०) क्रियास्थान नामे अध्ययन प्ररुत्तुं. (तस्स णंअयमठे के०) तेनो ए अर्थवे. (इहखलु के०) अहिंसां गलु एयी संभावनायें (मं जूहेणं के०) संक्षेपें करी (डवेछाणेएवमाहिजंति के०) एरुज, बीजोअरुज एन वे स्थानक, कहिये. (तंजहा के०) तेना नाम कहेवे. (धम्मचेवअधम्मचेव के०) एर धर्मस्थानक अने बीजो अधर्मस्थानक, (उवसंतंचेवअपुवसंतंचेव के०) एर दण्दा

॥ दीपिका—अथ द्वितीयं क्रियास्थानाध्ययनमारभ्यते तस्येदमादिसूत्रं (सुषमेइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । श्रुतं मया आधुष्मता नगवतैयमाख्यातं । इह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं जवति । अस्य चायमर्थः । (संजुहेणं) सामान्येन संक्षेपेण वे स्थाने जवतः । ये केचन क्रियावंतस्तेऽनयोरेवं स्थानयोराख्यायन्ते । तद्यथा । धर्मे चैव अर्थमेवैव । उपशांतं धर्मस्थानमनुपशांतमर्थस्थानं ॥१॥ तत्र एमितिवाक्यालंकारे । योऽर्सा प्रथमानुष्ठेयतया प्रथमस्याधर्मपक्षस्य विज्रंगोविचारः । तस्यायमर्थः । इह जगति प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्याः । तद्यथा । आर्याअनार्याः उच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्राः कायवंतउन्नतान्हसवंतोनीचशरीराः सुवर्णाः सुकांतयोर्ध्वर्णानिस्तेजसः सुरूपावूरूपाश्च ॥२॥ तेपामार्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतदूर्पं दंडसमादानं पापोपादानं (संपेहाएति) संप्रेक्ष्य तद्यथा नारकेषु तिर्यग्योनिषु मनुष्येषु ये चान्ये तथा प्रकाराः सुवर्णध्वर्णाः प्राणिनोविद्वांसोवेदनां सातासातरूपां विदंति अनुजवंति । अत्र चत्वारोऽङ्गाः । तथाहि । संज्ञिनोवेदनामनुजवंति जानन्ति च १ सिद्धास्तु वेदनाजानन्ति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति न पुनर्जानन्ति ३ अजीवास्तु न जानन्ति नाप्यनुजवंति ४ इह प्रथमतृतीयाभ्यामधिकारोद्वितीयचतुर्थ्यावस्तुनूताविति ॥३॥ तेषां नारकादीनामिमानि वक्ष्यमाणानि त्रयोदश क्रियास्थानानि जवंतीत्याख्यातं तीर्थे रुद्रादिभिः । तद्यथा । स्वार्थापदंडः पापोपादानमर्थदंडः १ निष्प्रयोजनं सावद्यक्रियानर्थदंडः २ हिंसा प्राणिघातस्तयादंडोहिंसादंडः ३ अकस्मादनुपयुक्तस्य दंडोऽकस्मादंडः । अन्यस्य क्रियाऽन्यस्य घातइत्यर्थः ४ दृष्टेर्विपर्यासोरक्षुविपर्ये यथा सर्पबुद्धिस्तया दंडो दृष्टिविपर्यासदंडः यथा शरादिक्षेपेण लेष्टुकादिवुध्या चटकादिहननं ५ मृषावादप्रत्ययिकः ६ अदत्तादानप्रत्ययिकः ७ अध्यात्मिकोदंडोयथा निर्निमित्तमेव धर्मनाशितातुरस्ति एति ८ मानप्रत्ययिकोदंडोयथाऽष्टमदस्थानोपगतः परं ह्रीनं मन्यते ९ मित्राणामुपतापे न दोषोमित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडः १० माया परवंचनबुद्धिस्तयादंडः ११ लोचप्रत्ययिकः १२ ईर्ष्याप्रत्ययिकोदंडः समितिगुतिपुतस्य दोषयुक्तस्य सामान्येन कर्मबंधः स्यात् ॥ ४ ॥

॥ टीका—आख्यातं प्रथमाध्ययनं सांप्रतं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहा नंतराध्ययने पुष्करिणीपौण्डरीकदृष्टान्तेन तीर्थिकाः सम्यग्मोक्षोपायानायात्कर्मणां बंधकाः प्रतिपादिताः सत्साधवश्च सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गप्रवृत्तत्वान्मोचकाः सङ्गपदेशदानतोपरेषामपीति । तदिहापि यथा कर्म षादशभिः क्रियास्थानैर्वर्ण्यते यथाच त्रयोदशेन सुच्यते तदेतत्पूर्वोक्तमेव बंधमोक्षयोः प्रतिपादनं क्रियते । अनंतरसूत्रेण चायं संबंधः । तद्यथा । निष्कृणा चरणकरणविदा कर्मरूपणायोचतेन षादश क्रियास्थानानि कर्मव

नङ्कगहजोहे, अचल गणण संधणा जावे, ॥ १६० ॥ (नामंठवणेत्यादि) इयंच गाथा
 ऽऽचारप्रथमश्रुतस्कंधे द्वितीयाऽध्ययने लोकविजयाख्ये (जेगुणे से मूलगणे) इत्यत्र
 स्थानशब्दस्य सूत्रस्थशिकनिर्णयुक्त्यां प्रबंधेन व्याख्यातेति नेह प्रतन्यते । इह पुनर्यथा कि
 यथा येन च स्थानेनाधिकारस्तद्वर्णयितुमाह । “ समुदाणियाणिह तठ, समं पठत्तेय
 जावगणंमि ॥ किरियाहिं पुरिस यावा, इएउ सव्वेपरिक्खेवो, ॥ १६१ ॥ (समुदाणीत्या
 दि) क्रियाणां मध्ये समुदानिकाक्रिया व्याख्याता; तस्याश्च कपायानुगतत्वात् बहवो
 जेदा यतस्ततस्तासां सामुदानिकानां क्रियाणामिह प्रकारे (ऐणउत्ति) अधिकारो
 व्यापारः सम्यक्प्रयुक्तेच जावस्थाने । तच्चेह विरतिरूपं संयमस्थानं प्रशस्तजावसंधान
 रूपंच गृह्यते । सम्यक्प्रयुक्तजावस्थानग्रहणसामर्थ्यादिर्यापथिका क्रियापि गृह्यते । सामुदा
 निका क्रियाग्रहणाच्चाप्रशस्तजावस्थानान्यपि गृहीतान्यानिश्च पूर्वोक्तानिः क्रियाभिः पूर्वो
 क्तान् पुरुषान् तद्वारायातान्प्रावाडुकंश्च परीकृते सर्वानपीति । यथा चेवं तथा सतएव
 सूत्रकारस्तं (जहासे एणइयामणुस्ताजवंतीत्यादि) तथा प्रावाडुकपरिह्वायामपि (एणय
 उगरणंचविपज्झा निक्कायरियाए समुत्तिया) इत्यादिना बह्व्यतीति गतानिर्णयनुगमः ।
 सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुपमे आउसंतेणमि
 त्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽपुष्मता जगयंतेव
 माख्यातमिह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं तस्यचायमर्थः । (इह खलु संजुहेणंति)
 सामान्येन संक्षेपेण समासतोऽपि स्थाने जयतः । ये क्रियावंतस्ते सर्वेऽप्यनयोः स्थानपारे
 वमाख्यापन्ते । तद्यथा धर्मेचैवाधर्मेचैव । इदमुक्तं जयति धर्मेस्थानमधर्मेस्थानंच । यदिवा
 धर्मादनपेतं धर्मं विपरीतमधर्मं । कारणगुणश्चाच कार्पण्यदिर्नयतीत्याह । उपशानं यनधर्म
 स्थानमनुपशानं वाऽधर्मस्थानं तत्रोपशानं उपशमप्रधाने धर्मेस्थाने ऽधर्मस्थानेवा केच
 न महासत्त्वाः समासत्रोत्तरगुणादयोवर्तन्ते । परेच तद्विपर्यस्ते विपर्यस्तमतयः संताग
 निर्व्यंगिणोऽधोऽधोगतयोवर्तन्ते । इहच यद्यप्यनादिनवान्यासादिंश्चिदानुकूलतया प्रापनः
 पूर्वमधर्मप्रवृत्तोजयति पश्चात्तदुपदेशयोग्याचार्यसंसर्गाधर्मस्थाने प्रवर्तते । तथाप्यन्यादि
 तत्वात्पूर्वं धर्मस्थानमुपशमस्थानंच प्रदर्शितं पश्चाद्विपर्यस्तमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं तु
 यत्र प्राणिनामनुपदेशः स्वरप्रवृत्त्यादावेव स्थानं जयति तदधिकृत्याह । (तद्यथांइत्या
 दि) तत्रेति वाक्योपन्यासायै । एमिति वाक्यालंकारे । योऽस्मां प्रथमानुष्ठेयतया प्रथम
 स्याधर्मपक्षस्य स्थानस्य विविधोर्जगोविजंगोविचारस्तस्यापमर्थेऽति । इहास्मिन् जगनि
 प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्याः पुनश्चान्तेचं न
 ताजवंतीत्याह । तद्यथा । आरायाताः सर्वेदेयधर्मेऽन्यथाप्यन्तद्विपरीताभाजानायांएक
 केचन जवंति यावहूरूपाः सुरूपाश्चेति । तेषां चाऽऽर्यादीनामिदं बह्व्यनापमेतद्वपं । इदं

तीति दंडः पापोपादानसंकल्पस्तस्य समादानं ग्रहणं (संपेक्षाएति) संप्रेक्ष्य । तत्र
 कानामन्यतमस्य नवतीति दर्शयति । (तंजहेत्यादि) तद्यथा नारकादिषु ये काने
 याप्रकारास्तदेववर्तिनः सुवर्णध्वजद्वयः प्राणाः प्राणिनो विद्वांसो वेदनाज्ञानं तं
 त्यनुजवंति । यद्विवा सातासातरूपां वेदनामनुजवंतीत्यत्र चत्वारो जंगाः । तद्यथा ।
 नो वेदनामनुजवंति विदंति च १ सिद्धास्तु विदंति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति
 पुनर्विदंति ३ अजीवास्तु न विदंति नाप्यनुजवंतीति ४ इह पुनः प्रथमतोतीयाचार्य
 कारो द्वितीयचतुर्याववस्तुनूताविति । तेषां च नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवानां तथा विषज्ञान
 तामिमामि वक्ष्यमाणजङ्घानि त्रयोदशस्थानानि नवन्तीत्येवमारख्यातं तीर्थकराणां
 द्विजिरिति । कानि पुनस्तानीति दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्यमुदाहरण
 फ्योपन्यासायः । आत्मार्थाय स्वप्रयोजनकृते दंडोऽर्थदंडः पापोपादानं १ तयाऽनं
 टइति निष्प्रयोजनमेव सावद्यक्रियानुष्ठानमनर्थदंडः । तथा हिंसनं हिंसा प्राप्नुपमर्द
 तथा संघाया दंडो हिंसादंडः तथा ऽकस्मादनुपयुक्तस्य दंडो ऽकस्मादंडोऽन्यस्य क्रियान्
 प्यापादनमिति ४ तथा दृष्टविपर्ययोसोरक्लुमिव सर्पबुद्धिस्तथा दंडो दृष्टिविपर्ययोऽनु
 टमयथा ज्ञेयुकादियुध्या शरायनिघातेन चटकादिव्यापादनं । तथा मृपावादप्रत्यति
 मय गहननिन्द्यासन्नृतारोपणः ५ तथा अदत्तस्य परकीयस्यादानं स्वीकरणमदत्त
 नेपं तत्प्रत्ययिकोदंडइति ७ तथा ऽत्मन्यध्यध्यात्म तत्र नव अत्मात्मिकोदंडस्तथा
 निमित्तमेव कुर्मना उपहृतमनःसंकल्पो हृदयेन न्ह्यमाणश्चित्तासागरावगाढः संति
 ८ तथा जाग्यायष्टमदस्थानोपहृतमनाः परायमदर्शी तस्य मानप्रत्ययिकोदंडो न
 ९ तथा मित्राणामुपनापेन दोषो मित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडो नवति १० तथा माया
 पंचनष्टिन्मया दंडो मायाप्रत्ययिकः ११ तथा लोनप्रत्ययिको लोननिमित्तोदंडइति १२
 तथा एतं पंचनिः समितिनिः समितस्य तिमृतिर्गुतिनिर्गुतस्य सर्वोपयुक्तस्योपप्रत्यति
 सामान्येन कर्मबंधो नवति । एतच्च त्रयोदशं १३ क्रियास्थानमिति ॥ ४ ॥

पटमे दंम समादाने अष्टदंम वत्ति एति आदिक्कइ सेजहा एामए केइ
 पुग्नि आयदेव्या णाइदेव्या आगारदेव्या परिवारदेव्या मितदेव्या
 एगदेव्या जूतदेव्या जम्कदेव्या तं दंमं तसयावेरहिं पाणेहिं सयमे
 व निमित्तिनि अस्सेणविणिसिरावेंति अण्णिपि णिसिरितं समणुणाए
 इ एतं सद्ध तम्म तम्मनियं मावद्धंति आदिक्कइ पटमे दंमसमादानं
 अष्टदंमवत्ति एति आदि ॥ ४ ॥

अर्थ—(पढमे दंमसमादाणे के०) त्यां पहेजोजे क्रिया स्थानक ते (अष्टादंमवत्तिएत्ति
आहिक्कइ के०) अर्थ दंम प्रत्ययिक एवे नामे कहियेंतेंयें (सेजहाणामए के०)
ये यथा दृष्टोते कहेत्ते. एणम एवी संजावनायें ठे. (केइपुरिते के०) कोइएक पुरुष,
आयहेउंवा के०) पोताने अर्थें, अथवा (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति स्वजनादिकने अर्थें,
(आगारहेउंवा के०) घरने अर्थें, (परिवारहेउंवा के०) दास दासी कुमारादिक
रिवारने अर्थें, (मिच्छहेउंवा के०) मित्रने अर्थें, (एागहेउंवा के०) नागकुमार देव
ताने अर्थें, (नूतहेउंवा के०) नूत देवताने अर्थें, (जत्तहेउंवा के०) यद् देवताने अर्थें,
तंदंमसत्थावरेहिंणोहिं के०) ते दंम, त्रस अने स्यावर प्राणीउने विपे (सयमेवणि
तरिति के०) स्वयमेव एटले पोतेंज उपघात करे. (अण्णुएविणिसिरावेंति के०) अ
रा बीजा पासें उपघात करावे. (अण्णुपिणिसिरितंतमणुजाणइ के०) अनेरो बीजो कोइ
उपघात करतो होय तेने अनुमोदे. (एवंखलु के०) एरीतें निश्चें थकी (तस्सतप्पत्ति
सावक्कंति के०) करण करावण अने अनुमतिथें करी करे, तेहने तत्प्रत्ययिक सावय
ण कर्म (आहिक्कइ के०) बंधाय (पढमेदंमसमादाणेअष्टादंमवत्तिएत्तिआहिंए के०)
एटले प्रथम क्रिया स्थानक अर्थदंम प्रत्ययिक एवे नामे कसुं. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—प्रथमं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययइत्याख्यायते । तद्यथा नाम कश्चित्पुरु
ः आत्महेतुमात्मार्थं ज्ञातिहेतुं स्वजनाद्यर्थं आगारहेतुं गृहार्थं परिवारार्थं मित्रनाग
नूतयद्वाद्यर्थं तं दंडं त्रसस्थावरेषु प्राणिषु स्वयं निसृजति निक्षिपति अन्येनापि कारयति
प्रन्यं निसृजंतं समनुजानीते एवं तस्य तत्प्रत्ययिकं सावयं कर्म आधीयते संबध्यते ए
तत्प्रथमं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययिकमित्याख्यातं ॥ ५ ॥

॥ टीका—यथोद्देशस्तथा निर्देशइतिरुत्वा प्रथमात्क्रियास्थानादारन्य व्याचिरव्यासुरा
ह । (पढमे त्यादि) यत्प्रथममुपात्तं दंडसमादानमर्थदंडमित्येवमाख्यायते । तस्यायम
र्थः । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषः । पुरुषग्रहणमनुक्तमुपलक्षणं । सर्वोपि चातुर्गतिकः प्रा
णात्मनिमित्तमात्मार्थं तथाजिज्ञातिनिमित्तं स्वजनाद्यर्थं तथाऽगारं गृहं तन्निमित्तं तथा
परिवारोदासीकर्मकरादिकः परिकरोवा गृहादेवृत्त्यादिकस्तन्निमित्तं तथा मित्रनागनूतय
द्वाद्यर्थं तथानूतं स्वपरोपघातरूपं दंडं त्रसस्थावरेषु स्वयमेव निसृजति निक्षिपति दंड
मिव दंडमुपरि पातयति प्राणुपमर्दकारिणां क्रियां करोतीत्यर्थः । तथाऽन्येनापि कार
यत्यपरं दंडं निसृजंतं समनुजानीते । एवं कृतकारितानुमतिनिरेव तस्याऽनात्मज्ञस्य त
त्प्रत्ययिकं सावयक्रियोपात्तं कर्माधीयते संबध्यतेइति । एतत्प्रथमं दंडसमादानमर्थदंड
प्रत्ययिकमित्याख्यातमिति ॥ ५ ॥

अथावरे दोच्चे दंमसमादाणे अणवादंभवत्ति एत्ति आदिह्मइ से जहाए
मए केइ पुरिसे जे इमे तसा पाणा नवंति ते एो अच्चाए एो अजिणाए
मंसाए एो सोणिआए एवं हिययाए पित्ताए वसाए पिच्छाए पुच्छाए बालाए
सिंगाए विसाणाए दंताए दाढाए एहाए एहारुणिए अक्षीए अक्षिमं
ए एो हिंसं सुमेत्ति एो हिंसं तिमेत्ति एो हिंसं सिस्सं तिमेत्ति एो पुत्तपोसणाए
एो पमुपोसणयाए एो आगारपरिवूहणताए एो समणमाहणवत्तणाइ
एो तस्स सरीरगस्स किंचि विपरियादित्ता नवंति सेदंता वेत्ता चेत्ता लुंप
त्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता उस्सिउं बाले वेरस्स आजागी नवंति अणवा
दंमे ॥ ६ ॥ से जहा एामए केइ पुरिसे जे इमे थावरा पाणा नवंति तंज
इकाइवा कडिणाइवा जंतुगाइवा परगाइवा मोखाइवा तणाइवा कु
न्नाइवा कुच्छगाइवा पप्पगाइवा पलालाइवा ते एो पुत्तपोसणाए एो प
पोमणाए एो आगारपरिवूहणयाए एो समणमाहणपोसणयाए एो तस्स
सरीरगस्स किंचि विपरियाइ नवंति सेदंता वेत्ता चेत्ता लुंपइत्ता वि
पइत्ता उदविइत्ता उस्सिउं बाले वेरस्स आजागी अणवा दंमे ॥ ७ ॥ से ज
एामए केइ पुरिसे कठंसिवा ददंसिवा उदगंसिवा दवियंसिवा वल
मिवा एमंमिवा गदणंसिवा गदणविड्डगंसिवा वणंसिवा वणविड्डगं
मिवा पइपंसिवा पवयविड्डगंसिवा तणाइं ऊसविय सयमेव अगणि
कायं णिमिगंति अग्गेणवि अगणिकायं णिसिरावेंति अणंपि अगणिकायं
णिमिगंति ममणजाणइ अणवा दंमे एवं खलु तस्स तप्पत्तिपंसावडंति
आदिह्मइ दोच्चे दंमसमादाणे अणवादंभवत्ति एत्ति आदिह्म ॥ ८ ॥

उपे—(अथावरे दोच्चे दंमसमादाणे अणवादंभवत्ति एत्ति आदिह्मइ के०) इये अथर्व
निरा अथर्व अथर्वदंम. अथर्विक कट्टिये वये (तंजदाणामए के०) ते यपाद
नान इदी मंजइतावे जेम (केइइग्गे के०) कोइए पुरुष, निःकारणे, निर्विषेक ए
उदहिंसइ इमे; ते उदवे. (जेइमेतणगाणानवत्ति के०) जे ए संसार मोहे प्रयत्
इए इमे मणी, दणइक वे ते प्राप्ति निगयंक दणे, ते केवीरिने दणे तांते (तंज
इए के०) तेउदवेने दग्गिने अये न दणे, (एो अजिणाए के०) यमने अये न

ये, (छोमसाए के०) मांसने अर्थ न हणै, (छोसोणियाए के०) शोणितने अर्थ न हणै, (एवंहिययाए के०) एमज हियो एटले रुदयना मांस ने अर्थ न हणै, (पिता के०) पिताने अर्थ न हणै, (वसाए के०) वसाने अर्थ न हणै, (पिछाए के०) पिछने अर्थ न हणै, (पुछाए के०) पुछने अर्थ न हणै, (वाजाए के०) वाज रोमने अर्थ न हणै, (सिंगाए के०) सिंगडाने अर्थ न हणै, (विसाणाए के०) वृषण प्रताज पोस्तने अर्थ न हणै, (दंताए के०) दांतने अर्थ न हणै, (दाढाए के०) दाढने अर्थ न हणै (एहा के०) नखने अर्थ न हणै, (एहारुणिए के०) नसा नाडीने अर्थ न हणै, (अछिए के०) अस्थिने अर्थ न हणै, (अछिमंजाए के०) हाडकानी मिंजाने अर्थ न हणै, एटला ए कार गुने अर्थ कोइ जीवने हणै नहीं, परंतु कारण बिना जीवने हणै, (छोहिसंसुमिति के०) अतीतकाले पण एटला कारण जणी जीव हण्हा नथी, तथा (छोहिसंसुमिति के०) वर्धमान काले पण हणै नहीं. (छोहिसिस्तंतिमेति के०) आगमिक काले पण हण्हा नहीं, (छोपुत्तपोसणाए के०) एवं पण न जाणै जे ए जीवनो बिनास करीने महारा पुत्रतुं पोषण करीश. (छोपसुपोसणयाए के०) पणतुं पोषण करीश, एम पण न जाणै, (छोआगारपरिवृहणताए के०) ग्रह धरनी वृद्धि शक्तिक पुष्टि कादिक निमित्त पण हणै नहीं. (छोसमणमाहणवत्तणाहेठ के०) श्रमण ब्राह्मणतुं पोषण करवा निमित्त पण न हणै. (छोतस्तसरीरगस्तकिंचिविष्परियादिनाजवंति के०) तथा पोताना शरीरना परित्राणने अर्थ एटले पोषणने अर्थ पण न हणै. किंतु? क्रीडा निमित्त, अथवा व्यसने करी निरर्थक पणै (सेहंता के०) ते जीवनो हणनार चाय दंमादिक ना प्रहारे करी जीवने हणै, (घेत्ता के०) जीवोना कर्ष नासिकादिक घेदे, (जेत्ता के०) जेदे, शुलिकारोपण करै (लुंपइत्ता के०) अंगना अथपय कापी नाखै (विजुंपइत्ता के०) चामडी ठपाडी खेडी नाखै, (वडवइत्ता के०) नाना प्रकारना पीडाकारी ठप इव ठपजावै, (उल्लिखंवालेवेरस्तआनागीजवंति के०) एतावता तेजाज विवेक दोर्मने निःकेवल वैरनो बिजागी थाय. (अणछदंमे के०) एटले प्रस जीव आश्रित अथनर्थ दंम कह्यो. ॥६॥ (ह्ये स्थावर जीव आश्रित अथनर्थ दंम कह्यो. (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते जेम. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष भागें जतों चको निरर्थक निर्वर्थक पणै वृहना पलवने दंमादिके करी जाटकी नाखै, परंतु खेवानी बांटा बांइ न होय, दजी (जेइमेथावरापाणानजवंति के०) जे ए स्थावर प्राणी होय (तंजहा के०) ते देसादेवे. (इहहा इवा के०) तृण विशेष प्रसिद्धे (कडिणाइवाजंतुगाइवापरगाइवा के०) वासचकी ठपतुं जे तृण विशेष, जेणे करी कुज गुंथाय ते जाणवुं (मोखाइवा के०) नदीनां चावते तं. (न याइवा के०) तृण प्रसिद्ध (कुसाइवा के०) मान, (कुमुगाइवा के०) वनरति विशेष, (प

पण्णाश्वा के०) प्रतिष्ठ तृण विशेष, एटला मांहे सर्वकाष्ठ जाणवा (पलाजएणा के०) पलाज इत्यादि अनेक जगत् मांहेते ते, पुत्र पोषवाने निमित्ते नहीं, तथा पण्ण करवाने अर्थे पण नहीं, आगार समारवाने अर्थे पण नहीं, श्रमण ब्राह्मणा पण करवाने अर्थे पण नहीं, पोताना शरीरना पोषण करवाने अर्थे पण नहीं, एटले आना ब्राह्मणे अर्थे पण नहीं किंतु? क्रीडा निमित्तं श्रयवा व्यसने करी निरर्थक ते नो हणनार थाय. ते दंमादिके प्रहार करी छेदे, जेदे, अनेरा अंगनो अवयव को ल उतारे; नाना प्रकारना पीडा कारी उपड्व करे, एरीते ते वाल श्रविवेकी निवे वैरनो विजागी थाय. एम वनस्पतिकाय आश्रि अनर्थ दंम कह्यो. ॥ ७॥ (द्वे अग्रिकाय श्रि अनर्थ दंम कहेते. ते यथा दृष्टांते नाम एवी संजावनार्ये जेम कोइएक पुरुष क विकल थको (कवंसिवा के०) कच्चादिकने विपे, (उदगंसिवा के०) पाणीने (दहंसिवा के०) इहने विपे, (दवियंसिवा के०) समुद्र तथा नदीने विपे, (वज्रवा के०) नदिये वेष्टित जूमिकाने विपे, एमंसिवा के०) गर्तादिक तथा नीचीनीने विपे, (गहणंसिवा के०) जल रहित स्थानक तथा अटवी माहेजा क्षेत्रने (गहणविडुगंसिवा के०) गहन अटवीमां वली विपम स्थानकने विपे (सिवा के०) वनने विपे, (वणविडुगंसिवा के०) वनमांहे विपम स्थानकने पे, (पवपंसिवा के०) पर्वतने विपे, (पवयविडुगंसिवा के०) पर्वतमांहे विपम नकने विपे, इत्यादिक देशस्थानकनेविपे, वर्त्ततो (तणाइंसविय के०) तृण दर्नादि कटा करी करीने (सयमेवअग्रणिकायंसिरंति के०) वलीवली पोते अग्रि करवाने थें अग्रिकायने तेमां प्रहेपे (अमुणविअग्रणिकायंसिरावेंति के०) अन्य पातेंअग्रि हेपावे एटले बीजा पातें जलावे, (अमुंपिअग्रणिकायंसिरंतसमणुजाणइ के०) व कोइ अग्रिकायने तेमांहे प्रहेपतो होय तेने अनुमोदे, (अणछादंमेएवंखलु के०) अनर्थ एम निश्चें तेने (तस्ततप्पत्तिं के०) तत्प्रत्ययिक एटले ते आश्रित (सावळेंति के०) य कर्म (आहिंऊइ के०) बंधाय. एटले (दोखेदंमसमादाणेअणछादंमवत्तिएतिथा के०) ए बीजो क्रियास्थानक अनर्थ दंम समादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमनर्थदंडप्रत्ययिकमित्यनिधीयते ।
 आनाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव प्राणिनोहन्ति । तदेवाह । ये इमे त्रसाः प्राणिनः
 अर्चाशरीरं तदर्थं नहन्ति । अजिनं चर्म नापि तदर्थं । एवं मांसशोणितहृदयपि
 सापिष्ठपुष्टवान्जशृंगविषाणदंतदंष्ट्रानखस्त्राद्यवस्थिमज्जाइत्यादिनिमित्तमुद्दिश्य नैवाऽपि
 पुनापि हिंसन्ति नापि हिंसयिष्यन्ति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणाय नापि

पोषणाय श्रगारं गृहं तस्य परिवृंहणं वृद्धिस्तदर्थं नोद्दिनस्ति तथा श्रमणब्राह्मणवर्तनहे
 यत्पात्यते तस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणिहिंसनं न स्यात् इत्यादिहेतून्
 वेनाऽसौ क्रीडया हंता जवति दंडादिनिश्चेत्ता कर्णादीनां चेत्ता शूलादिना जुंषयिता श्रंगा
 यवकर्तनतो विलुंषयिता नेत्रोत्पाटनचर्मकर्तनादितो जीवितादपद्वाययिता सच सदि
 कमुस्तिवा वालोऽङ्गोवैरस्य नागी जवति । पंचेंद्रियजीवपीडातोऽनर्थदंडवक्तः ॥६॥ अथ
 यावरानाश्रित्याह । यथा कश्चित्पुरुषः पथि गच्छन् निर्निमित्तमेव वृद्धादेः पद्मवादिं
 दंडादिना प्रध्वंसयति । एतदेवाह । येऽमी स्थावरानवस्यतिकायाः प्राणिनः स्युः । त
 यथा । शृङ्गादयो वनस्पतिविशेषास्तान् पत्रपुष्पफलादि निरपेक्षः क्रीडया विनष्टि न पु
 रपोषणायेत्यादि पूर्ववत् । यावज्जन्मांतरानुबंधिनोवैरस्य नागी जवति । अयमनर्थदंडो
 नस्पत्याश्रयवक्तः ॥७॥ सांप्रतमग्राश्रितमाह । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः कष्टे नदीजल
 धिते वृद्धादिमति प्रदेष्टे हृदप्रतीते उदकेजलाशयमात्रे (द्विवर्षं) तृणादिष्व्यसमु
 ाये वलये वृत्ताकारनद्यादिजलकुटिलगतिरुक्तप्रदेशे तमे अयतमसे गह्वने वृद्धवल्लीसमु
 ाये गहनविडुर्गे पर्वतकदेशावस्थितवृद्धवल्लीसमुदाये वनविडुर्गे नानाविधवृक्षसमूहे
 स्तेषु कष्टादिषु दशस्थानेषु तृणानि उत्सर्ष्य कर्ध्वीकृत्य, स्वयमेवाऽग्निकायं निसृजति
 निक्षिपति अन्वेन वाऽग्निकायं निसर्जयति निक्षेपयति अन्यमप्यग्निकायं निसृजंतं समनु
 तानीते अयमनर्थदंडः । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं दवदाननिमित्तं सावयं कर्मव्या
 व्यातं । एतच्च द्वितीयमनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

॥ टीका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययिकमित्यभिधीयते तदधुना व्या
 ख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव निर्विवेकतया प्राणिनोद्दिनस्ति । तदे
 व दर्शयितुमाह । (जेइमेइत्यादि) ये केचनामी संसारांतर्वर्तिनः प्रत्यक्षांबष्टादयः प्राणि
 नस्तांश्चासौ हिंसन्नर्चाशरीरं नो नैवाचायि हिनस्ति तथाऽजिनं चर्म नापि तदर्थमेवं मां
 सशोणितहृदयपित्तवसापिष्ठपुष्टवालजृंगविपाणनखक्वाप्यस्थिमज्जा इत्येवमादिकं कार
 णमुद्दिश्य नैवाहंसिष्यिषुर्नापि हिंसयिष्यति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणायेति पुत्रा
 दिकं पोषयिष्यामीत्येतदपि कारणमुद्दिश्य न व्यापादयति तथा नापि पशूनां पोषणाय
 तथाऽगारं गृहं तस्य परिवृंहणमुपचयस्तदर्थेवा न हिनस्ति तथा न श्रमणब्राह्मणवर्तनाहे
 तुं तथा यत्नेन पालयितुमारब्धं नोत स्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणव्यपरो
 षणं जवति इत्येवमादिकं कारणमनपेक्ष्यैवासौ क्रीडया तल्लीजतया व्यसनेन वा प्राणिनां
 हंता जवति दंडादिभिः । तथा ठेत्ता जवति कर्णनासिकाविकर्तनतस्तथा चेत्ता शूला
 दिना तथा जुंषयितान्यतरांगावयवविकर्तनतस्तथा विलुंषयिताऽहपुत्पाटनचर्मविकर्तनक

रपादादिष्ठेदनतः परमाऽधार्मिकवत्प्राणिनां निर्निमित्तमेव नानाविधोपायैः पीडित
 नवति तथा जीवितादप्यप्रावृत्ता नवति सच सधिवेकमुज्जित्वात्मानं वा पीडित
 ब्राह्मणद्वाराऽऽजोऽसमीहितकारितया जन्मान्तरानुबंधिनोवैरस्य नागी नवति ॥ ६ ॥
 निर्निमित्तमेवं पंचेन्द्रियप्राणिपीडनतोयथानर्थेदंडोनवति तथा प्रतिपादितं । अयुना
 वगनधिकृत्योच्यते । (तेजहेत्यादि) यथाकश्चित्पुरुषो निर्निवेकः पथि गच्छन् दृष्ट्वा
 तयादिकं दंडादिना प्रवृत्तस्य न फलनिरपेक्षस्तद्विजितया व्रजति । एतदेव दर्शयति
 स्मेत्यादि) ये केचनानी प्रत्यक्षाः स्याचरावनस्पतिकायाः प्राणिनो नवति त
 दादयोवनस्पतिविशेषावतानाथोस्तदिहेकडा ममानया प्रयोजनमित्येवमनितं
 शिननि केवलं तत्त्वप्रवृत्त्यादिनिरपेक्षस्तद्विजितया विननीत्येतत्सर्वत्र योजनीयमिति
 या न पुत्रांश्चाप्य नो पशुपोरणाय नागारप्रतिवृंहणाय नश्रमणब्राह्मणप्रवृत्तये
 पशुगम्य निविशानं नविन्यतीति केवलमेवासौ वनस्पतिहंतानेतेत्यादियावकर्म
 मंशिनोऽस्य नागी नवति । अथ वनस्पत्याश्रयोऽनर्थेदंडोऽनिहितः ॥ ७ ॥ सांप्रतम
 ममाह । (तेजहेत्यादि) तथयानाम कश्चित्पुरुषः सदसधिवेकविकलतया कृ
 रायु स्थानेन वनपर्वतानेन नृणामि कुगश्चीकादीनि पानःपुन्येनोर्ध्वाधस्यानि
 शिवायै हतान्तरं निगृह्णाति प्रक्षेपयत्यन्येन याग्रिकायं बहुसत्वापकारी दवायै नि
 र्दिष्टं दण्डं निगृह्णाति रामनुजानीने । तदेवं योगत्रिकेण कृतकारितानुमतिरिति
 पक्षिण्यतः किं न्याय्यमिति दण्डदाननिमित्तं सावयं कर्म महापातकमारम्भान्
 मत्तर्हं दण्डमादानमप्यनित्यमिति ॥ ७ ॥

अथाहारे तत्र दंष्ट्रमादाणे हिमादंभ्यतिष्ठति आदिजिह्वसे जहा
 एतेषु पुनरेव समंवा ममिवा अत्रंवा अत्रिवा हिंसंवा हिंसया हि
 रसंवा तदंभं तमद्यावगेहं पाणेहि मयमेव णिसिरिति अणेषावि
 गतेति अत्रापि निर्निमित्तं ममणुजाण्ड हिमादंभं एवं सलु तस्स तम
 मचलेने अदिजिह्व तत्र दंष्ट्रमादाणे हिमादंभ्यतिष्ठति आदि ॥ ७ ॥

कर्म—तत्रे दण्डं ब्राह्मो कियन्त्यानक हिमादंभं प्रत्ययिक कहेने. ते जेमना
 मंशिन्यने कहेने पुनर (ममंश के०) मुजने (ममिवा के०) महाग नि
 शिवा. दण्डे. दण्डे. एत पुनराकार दहेतो गोताना मग्न यही मग्नो ई
 कहे १ नदयो हिमादंभं कहे एतु जगन्नि मयं निहादिक जीवाने दणे, जेम
 हेतुने दण्डे दण्डं तेने तेने जगन्नि कहे. (अत्रंश के०) अथवा अय महा

वजनादिकने हण्डो. (अन्निवा के०) अथवा तेना कोइएक बीजाने (हिंसंसुवा के०) प्रतीतकालें हण्डो. (हिंसइवा के०) वर्तमान कालें हण्डो. (हिंसिस्सइवा के०) आग मेक कालें हण्डो. (तंदमंतसथावरेहिंपाणेहिंसयमेवणिसिरितिके०) एम जाणीने दंमेक त्रसस्थावर प्राणीनो पोते घात करे, बीजानी पासें घात करावे, अथवा अन्य कोइ घात करतो होए तेने अनुमोदन आपे. एहिंसादंम, एम निधें एने प्रत्ययें एटले ते आश्रित तावयकर्म बंधाय; एटले त्रीजो क्रिया स्थानक हिंसादंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो.॥९॥

॥ टीपिका—अथ तृतीयमाह । अथापरं तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषोमामयं यातायिष्यतीति मत्वा, सर्पादिकं हंति । या कंसोदेवकीसुतान् परशुरामोवा यथा कार्तवीर्यं जघान । मदीयं पितरमन्यदीयस्य । कस्यचित्सुवर्णपशुप्रनृतेरयमुपड्वकारीति मत्वा, तत्र दंमं निसृजति तदेवं मां मदीयं ग्रन्यमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीत्येवं संजाविते त्रसे स्थावरे वा तं मं स्वयं निसृजति अन्येन निसर्जयति अन्यं निसृजंतं समनुजानीते । एतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यातम् ॥ ९ ॥

॥ टीका—तृतीयमधुना व्याचिख्यासुराह । (अहावरे इत्यादि) अथापरं तृतीयं हिंसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पुरुषकारं वहन् वतोमरणनीरुतया वा मामयं यातायिष्यतीत्येवं मत्वा, कंसवदेवकीसुतान् जावतो जघान मदीयं वा पितरमन्यं वा मामकं ममीकारोपेतं परशुरामवत्कार्तवीर्यं जघाना यं वा कंचनायं सर्पसिंहादिकं व्यापादयिष्यतीति मत्वा सर्पादिकं व्यापादयति अन्यदीयं वा कस्यचिद्विरण्यपश्वादेरयमुपड्वकारीति क्त्वा तत्र दंडं निसृजति । तदेवमयं मां मदीयमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीतिवेत्येवं संजाविते त्रसे स्थावरे वा तं दंडं प्राणव्यपरोपणजङ्घणं स्वयमेव निसृजति अन्येन निसर्जयति निसृजंतं वाऽन्यं समनुजानीते । इत्येतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसाप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ९ ॥

अहावरे चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंमवत्तिएत्ति आदिङ्गइ से जहा णामए केइ पुरिसे कहंसिवा जाव वणविङ्गगंसिवा मियवत्तिएमियसंक पे मियपणिहाणे मियवहाए गंता एए मियत्तिकाउं अन्नयरस्स मियस्स वहाए उंसुआयामेत्ताणं णिसिरंङ्का स मियं वहिस्सामित्ति कट्टु तित्तिरंवा वट्ठगंवा चडगंवा लावंगंवा कवोयगंवा कविंवा कविंजलंवा विधिंता न

वइ इहखलु से अन्नस्स अद्याए अणं फुसंति अकम्मादंमे॥१०॥से जहा
मए केइ पुरिसे सालीणिवा वीहीणिवा कोदवाणिवा कंगूणिवा परगाणिवा
रालाणिवा णिलिळ्ळमाणे अन्नयरस्स तणस्स वहाए सव्वं णिसिरेक्का
सामगं तणगं कुमुडगं वीहीऊसियं कलेसुयं तणं विंदिस्सामिति कट्टु
लिंवा वीहिंवा कोदवंवा कंगुंवा परगंवा रालयंवा विंदित्ता जवइ इति
खलु से अन्नस्स अद्याए अन्नं फुसंति अकम्मादंमे एवं खलु तस्स तपवि
यं सावळं आहिज्जइ चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंमवत्तिए आहिए॥११॥

अर्थ-हवे चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् प्रत्ययिक दंम कहियेंतैयें. जेम कोद
लुब्धकादिक पुरुष कब्बने विपे, अथवा यावत् वन गहन पर्वतादिकने विपे, (मि
त्तिए के०) मृगें करी जेनी आजीविका वचेंते ते मृगवर्त्तिक (मियसंकप्ये के०) तप
गने विपे, जेनो संकल्पठे. (मियपणिहाणे के०) मृगनेविपे जेनो प्रणिधान एटले अ
रणठे एवो ठतो (मियवहाएगंता के०) मृगना वधने अर्थ वन पर्वतादिकने विपे क
(एएमियत्तिकाठ के०) आ अमुक मृग नजीक देखायठे एमकरीने (अन्नयरस्स
स्सवहाए के०) ते अन्य मृगना वधने अर्थ (उंसुआयामेत्ताणंणिसिरेक्का के०) ए
वाण ताकीने मूके चलावे. (तेमियंवहिस्सामित्तिकट्टु के०) ते मृगनो वध करी
करीने एटले ते मृगने वेधछुं एवा जावें वाण मूके थके वचालें अन्य जीव हणए
कहेठे (तित्तिरंवा के०) तित्तर, (वट्टगंवा के०) वर्त्तक, (चडगंवा के०) चकलो, (उ
गंवा के०) लावक, (कवोयगंवा के०) कपोत, (कविंवा के०) होलो, (कविंजलंवा के०)
कपिंजल, ए माहेला जीवोने (विधिंताजवइ के०) विधनारो होयठे. (इ
लुसेअन्नस्सअद्याए के०) अहीं निश्चें ते अन्यने अर्थ प्राणघात चिंतव्यो, अने वचमां
संफुत्तंति के०) अन्यनो घात करे एटले एकने हणवानो प्रयोग कखो तेनी वचमां
जा प्राणीनो घात करे, ते कारणे एने (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम कहियें॥

हवे वनस्पति आश्रित अकस्मात् दंम कहेठे. जेम नाम एवी संजावनार्यें कोद
करसणी पुरुष (सालीणिवा के०) सालधान (वीहीणिवा के०) वीहीधान्य (को
णिवा के०) कोडाधान्य, (कंगूणिवा के०) कांगणीधान्य, (परगाणिवा के०) वं
न्य, (रालाणिवा के०) रालो धान्य, इत्यादिक सर्व चोवीश जातना धान्यठे, ते धान्य
(णिजिळ्ळमाणे के०) निदान करतां थकां (अन्नयरस्सतणस्सवहाए के०) ते धान्य
माहेछुं शाखादिक ठण कापवाने अर्थ (सव्वंणिसिरेक्का के०) दात्रादिक शस्त्र, वादे

जे चलावे. (सेसामगंतणकुमुडगं के०) ते मनमाहे एवुं जाणे ठेजे हुं ए श्यामादिक ककुमु
 तृणविशेषने ठेदिश. पठी (बीहीकसियंकलेसुयं के०) बीहीकलेसुकादिक धान्य, वंचु करीने
 धान्यमाहेजुं (तणंघिदिस्तामिकिकट्टु के०) तृण ठेदीश. एप्रकारें करीने. पठी ते तृणो ठेद
 नो थको शाली, बीही, कोड्या, कंगुणी, बंटी, रालो, इत्यादिक धान्यनो (विदिस्तानवति
 के०) ठेदनारो थाय (इतिखलुसे के०) एप्रकारे निश्चें ते (अन्नस्तथ्यज्ञाए के०) अन्यना
 धातनो अर्थ चिंतवतो थको (अन्नंफुसंति के०) अन्यनो धात उपजावे एटले तृणोने ठे
 दतो थको धान्यने ठेदे, ते कारणे (अकस्मादंमे के०) एने अकस्मात् दंमकहिए. एम
 निने तेने ते निमिने एटले तत्प्रत्ययिक सायय कर्म बंधाय. एप्रकारें ए धापो क्रिया
 स्थानक अकस्मात् दंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-अथापरं चतुर्थं दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । अकस्मा
 दित्ययंशब्दोमगधदेशे लोके संस्मृतएयोच्चार्यते ततश्चापि तथैवांशः । तत्तपानाम श
 क्यदिषु गत्वा भृगैर्वृत्तिर्जीविका यस्य समृग्गृहिकोभृगेषु संस्मृतो
 भृगस्यसतथा भृगेषु प्रणिधानं चित्तवृत्तिर्यस्यसतथा भृगवधार्थं कृष्णादिषु गत्वा नवनि
 तत्रय गतः स एते भृगा इति कृत्वा अन्यतरस्य भृगस्य यथार्थमिषु शरमायामेन समारभ्य,
 निसृजति सच भृगं हनिष्यामीति कृत्वा इषुं हिस्रवान् सच तेनेपुणा निगिरं, यनेरंरा ला
 कंवा, कपोतकंवा, कपिंवा, कपिंजलांवा, पक्षिविशेषं ध्यापादयिता नवति । इह मयरा
 धन्यस्वार्थाय निहितोदंडोयदाऽन्यं स्पृशति पातयति सोऽकस्मादंडइत्युच्यते ॥ ११ ॥ अथ य
 नस्पृत्तिमुद्दिश्येममेव दंडमाह । तत्तपानामकश्चित्पुरुषः रुपीयलादिः शालिग्रहोद्वयं
 गुरालादिधान्यस्य श्यामतृणककुमुदकलेसुकट्टुणानि तृणविशेषान्मानि (पित्रिहमा
 णे) अपनयन् धान्यशुद्धिं कुर्वाणोऽन्यतरस्य तृणस्य घेदाय शयं दात्रादिकं निगृहेत् ।
 सच श्यामादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माच्छालिं वा पावडालादिकं वा टिपान् । र
 ण्णीपस्यैवाऽकस्मादसां वेत्ता स्यादित्यन्यस्य कृतेऽन्यं स्पृशति द्विनि । एवं सत्तु तस्य
 तत्प्रत्ययिकमकस्मादंडनिमित्तं साययं पापमाधीयते संबध्यते । एतच्चतुर्थं दंडममादान
 मकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका-अथापरं चतुर्थं दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । इह पात्र
 स्मादित्ययंशब्दोमगधदेशे सर्वेणाप्यागोपाजगनादिना संस्मृतएयोच्चार्यते इति तदिहा
 पि तपानूतएयोच्चारित्ति । तत्तपानामकश्चित्पुरुषोत्त्वशदिकः कहे वा पावडन
 डोया गत्वा भृगैर्हरिणैराटप्यपणुनिर्निर्दत्तं यस्यस भृगवृत्तिः सदैवंभूतोभृगुं सं

व्योयस्यासौ मृगसंकल्पः । एतदेव दर्शयति । मृगेषु प्रणिधानमंतःकरणवृत्तिर्यस्य
 मृगप्रणिधानः क मृगान्द्रव्यामीत्येतदध्यवसायी सन् मृगवधार्थं कक्षादिषु गता न
 तत्रच गतः सदृष्ट्वा मृगानेते मृगाश्चैवं कृत्वा तेषां मध्येऽन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमि
 रं (आचामेतेति) आचामेन समाकृष्य मृगमुद्दिश्य निसृजति सचैवंसंकल्पोजवति
 ऽहं मृगं हनिष्यामीति इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तित्तिरादिकं पक्षिविशेषं व्याप
 ता नवति । तदेवं खल्वसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तो दंडो यदाऽन्यं स्पृशति घातयति
 ऽकस्मादंडश्चुच्यते ॥१०॥ अधुना वनस्पतिमुद्दिश्याकस्मादंडश्चुच्यते (सेजहेत्यादि)
 यानाम कश्चित्पुरुषः कृषीवलादिः शाब्बादेर्धान्यजातस्य श्यामादिकं तृणजातमप
 धान्यमुद्दिक्कुर्वाणः सन्नन्यतरस्य तृणजातस्यापनयनार्थं शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत्तत्र
 मादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माज्जालिवा राजकंवा त्रिधाद्दृणीयस्यैवासाव
 वेत्ता नवति. इत्येवमन्यस्यार्थान्यरुते ऽन्यंवा स्पृशति विनति । यद्विवा स्पृश
 नेनापि परितापं करोतीति दर्शयति । तदेवं खलु तस्य तत्कर्तुस्तत्प्रत्ययिकमकस्
 निमित्तं सावद्यमिति पापमाधीयते संवध्यते । तदेतच्चतुर्यदंडसमादानमकस्मादं
 यिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अहावरे पंचमे दंमसमादाणे दिधिविपरियासियादंम्वत्तिएत्ति आदिहिए
 इ से जहा णामए केइ पुरिसे माइहिंवा पिइहिंवा चाइहिंवा जगिणीहिंवा
 नज्जाहिंवा पुत्तेहिंवा धूताहिंवा सुण्हाहिंवा सद्धिं संवसमाणे मित्तं अमि
 तमेव मन्नमाणे मित्तेहयपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंमे ॥१२॥ से
 हा णामए केइपुरिसे गामघायंसिवा एणगरघायंसिवा खेडकवडमंम्वय
 यंसिवा दोणमुहघायंसिवा पट्टणघायंसिवा आसमघायंसिवा सत्ति
 वेसघायंसिवा निग्गमघायंसिवा रायहाणिघायंसिवा अतेणं तेणमि
 ति मन्नमाणे अतेणं हयपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंमे एवं खलु
 स्स तपत्तियं सावज्जंति आदिहिए पंचमे दंमसमादाणे दिधिविपरिय
 सिया दंम्वत्तिएत्ति आदिहिए ॥१३॥

अर्थे—हवे अथर पांचमो दृष्टिविपर्यास नामे क्रिया स्थानक कहियें वैए. तेजेम
 एवी संनयनायें. कोइएक पुरुष माता, पिता, चाइ, बेटन, जार्या, पुत्र, दीकरी, पुत्री
 प्रमुख परिवार (सद्धिसंवसमाणे के०) सहित वसतो थको ज्ञाति पालवाने
 (निनंथमिन्नमेवमन्नमाणे के०) पोताना मित्रने दृष्टिना विपर्यास थकी “ ए ”

त्रुते " एम जाणतो थको (मिचेहयपुवेनवड के०) मित्रने हणे. एटले ए पुरुष श
नो विनाश करवा वांठतो मित्रनेज हणे तेने मित्रज हत पूर्व थाय. (दिष्टिविपरिया
साधदंमे के०) एने दृष्टि विपर्यास दंम कहिये. ॥ १२ ॥

वली बीजी रीतें देखाढेढे, ते जेम कोइएक पुरुष (गामघायंसिवा के०) गामनी घा
प्रवर्ततो थको, (एगरघायंसिवा के०) नगरनी घातें प्रवर्ततो थको, (खेडकवडमं
नचघायंसिवा के०) खेड कवड मंमपनी घातें प्रवर्ततो थको, (दोणमुह्यायंसिवा के०) दो
णमुखनी घातें प्रवर्ततो थको, (पट्टणघायंसिवा के०) पट्टणनी घातें प्रवर्ततो थको, (था
ममघायंसिवा के०) थाश्रमनी घातें प्रवर्ततो थको, (सन्नियेसघायंसिवा के०) सन्नि
येशनी घातें प्रवर्ततो थको, (निग्गमघायंसिवा के०) निग्गमनी घाते प्रवर्ततो थको, रा
ह्याणघायंसिवा के०) राजधानीनी घातें प्रवर्ततो थको, (अत्तेणंतेणमिनिमत्रमाणेके०)
अचोरने चोर करी जाणतो थको, (अत्तेणंहयपुवेनवड के०) अचोर एटले साधुनेज हणे
तेथी साधुज हत पूर्वथाय, तेथी ए दृष्टि विपर्यास दंम कहिए. एम निश्रें तेने तत्प्रत्ययिक सा
य कर्म वंधाय । ए पांचमो क्रियास्थानक दृष्टिविपर्यास नामे दंम समादान कइयो. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका-अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमित्याख्यायते । त
यथानाम कश्चित्पुरुषभारजट्टादिमातृपितृनृजनिनीनार्यापुत्रडुहितृनुपादिनिः सार्यं यग
ज्ञातिपालनाय मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमिति मन्यमानोहन्यानेनच दृष्टि
पर्यासान्मित्रमेव हतपूर्वं स्यादतोदृष्टिविपर्यासदंडोऽयं ॥ १२ ॥ पुनरन्यथा तमेवाह । य
थावा कश्चित्पुरुषोग्रामघातादिके विघ्नोत्तचेतादृष्टिविपर्यासादचारमेव चांगेयमिति म
न्यमानोहन्यात् । एवं तेन घ्रातेनाचौरण्य हतपूर्वं स्यात् । ग्रामादिजह्णं चेदं । ग्रामो
दृत्वावृतः स्यान्नगरमुखतुंगापुरोक्षातिशोभं । खेटं नयडिवेष्टं परिवृतमनितः सखेटं प
र्वतेन ॥ ग्रामैर्धुकं मटं धंदजितदशशतैः पत्तनं रत्नयोनिं शोणार्यं सिंधुवेजावजपितम
थ संवाधनंवाडिशृंगेइति । आश्रमस्तूपसस्थानं । सन्नियेसः सार्यकटकादिवासः । निग्ग
मोवहुवलिग्यासः । राजधानी राजकुजस्थानं । सोयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं सज्ज
तस्य दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते । इदं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्या
सप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

॥ टीका-अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासदंडप्रत्ययिकमित्याख्यायते । त
यथानाम कश्चित्पुरुषभारजट्टादिकोमातृपितृनृजनिनीनार्यापुत्रडुहितृनुपादिनिः सार्यं
वसंस्तिष्ठन् ज्ञातिपालनरुते मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमित्येवं मन्यमानोहन्या

तु व्यापादयेतेन च दृष्टिविपर्यासवत्ता मित्रमेव हतपूर्वं जवतीति श्रुतोदृष्टि-
 ढोपं ॥ १ ॥ पुनरप्यन्यथा तमेवाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः
 कारमुद्धन् ग्रामयातादिके विघ्नमे प्रांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरोगमि-
 न्यमानोव्यापादयेत् । तदेवं तेन प्रांतमनस्ता विघ्नमाकुलेनाचौरएव हतपूर्वं
 सोऽप्यं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासवत् तत्प्रत्ययिकं साव-
 धीयते । तदेवं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १ ॥

अद्वावरे ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आदिक्कड् से जहा एामए के
 रिसे आयेहेउंवा एाड्हेउंवा अगारहेउंवा परिवारहेउंवा सयमेव मु-
 ति अण्णंवि मुसंवयावति मुसंवयंतं पि अण्णं समणुजाणइ एवं खलुत्त-
 पत्तियं सावर्द्धंति आदिक्कड् ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आदि

अर्थ—हवे ठठे क्रिया स्थानक मृषावादप्रत्ययिक कहेते. पूर्वोक्त पांचने दंडम-
 पणे शरत्ता. कारण के, तेमाहे प्रायः परनो वपयात थायते, अने अंहीथी ह-
 जते माटे एने क्रियास्थान एवी संज्ञा करवी अने हवे एथकी आगजजे क्रिया
 ए. हटेंगे, ते घसी प्रायः परजीवनो विनाश नथी, तेमाटे तेने क्रियास्थान संज्ञा
 ए अने पूर्वना पांच स्थानने दंडसमादान एवी संज्ञाते. एटलुं विशेष जाणुं-

एवे ठठे क्रिया स्थानक विचारियें ठैयें. ते जेम नाम एवी संज्ञावनायें को-
 १ (आयेहेउंवा के०) पोताने अर्थ (एाड्हेउंवा के०) ज्ञाति गोत्रीने अर्थ
 एहेउंवा के०) एने अर्थ (परिवारहेउंवा के०) परिवार जे दास दासी
 (मयमेरमुसंवयंति के०) स्वयमेव मृषावाद बोले एटले जेम डुं कोइ प्रकारे घ-
 दयदा महागे परिवार कोइ चोर नथी एयो मृषावाद बोले. (अण्णंविमुसंवयाव-
 दय्य नामे मृषावाद बोलावे, (सुसंवयंतं पिअण्णं समणुजाणइति के०) अन्य को-
 २ बोले नेने अनुमोदे, एरीने निधे करण करावण अनुमोदन थकी मृषा-
 तेने तत्प्रत्ययिक सावर्द्धमं वंथाय. ए ठठे क्रियास्थानक मृषावाद प्रत्ययिक कहे-

१ दंडिका—अद्यापि यष्टे क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यायते । त-
 द्वावरे अद्यापि यष्टे ज्ञातिपरिवारनिमित्तं वा स्वयमेव मृषावादं वदति नार्थ म-
 ि न्यायान्नं दंडं वदति नया न्येन मृषावादं वादयति अन्य मृषावादं वदति न-
 ने । एदे तत्तु तस्य तत्प्रत्ययिकं सावर्द्धं कर्माधीयते वध्यते । एतदप्यष्टं क्रियास्थान-
 एददं दंडिकावत् । पूर्वोक्तानां पंचानां क्रियास्थानानां सत्यपि क्रियास्थान-

रोपयतित्वादंडसमादानसंज्ञा कृता । पद्यादिषु च प्रायोऽन परघातः स्यादतः क्रियास्या संज्ञोच्यते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपरं पष्ठं क्रियास्थानं मृपावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तत्रच पूर्वोक्तानां किं स्थानत्वे प्रायशः परोपघातोऽनवतीति कृत्वा दंडसमादानकृता पद्यादिषु च बाहुल्येन परव्यापादानं नवतीत्यतः क्रियास्थानमित्येषा संज्ञोच्यते । तदयानाम कश्चित्पुरुषः पद्मावेशादायद्वादात्मनि कृतं निमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं वा सद्भूतार्थनिन्द्वयरूपः सद्भूतोऽज्ञावनस्वजावं स्वयमेव मृपावादं वदति । तदयथा नाहं मदीयोवा कश्चिद्वीरः च चौरमपि सद्भूतमप्यर्थमपलपति तथा परमचौरं चौरमिति वदति तथान्येन मृपादं जाणयति तथान्यांश्च मृपावादं वदतः समनुजानीते । तदेवं खलु तस्य योगत्रि कारणत्रिकेण मृपावादं वदतस्तत्प्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्पष्ठं क्रियास्थानं मृपावादप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अद्वावरे सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आदिह्णं से जहा एमए केइ पुरिसे आयदेउंवा जाव परिवारहेउंवा सयमेव अदिन्नं आदि यइ अत्रेणंवि अदिन्नं आदियावेंति अदिन्नं आदियंतं अन्नं समणुजा णइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आदिह्णं सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आदिह्णं ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अपर सातमो क्रिया स्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कहेत्रे. ते जेम ना एवी संजावनायें. कोइ एक पुरुष पोताना आत्माने अर्थे हातिगोत्रिने अर्थे यावत् प परिवारने अर्थे पोते अदत्तादान ग्रहण करे, बीजाने अदत्तादान छेवरावे, अदत्तादान बीजो कोइ छेतो होय तेने अनुमोदन थापे, एरीते निर्भे थकी तेने अदत्तादान तत्प्रत्ययिक कर्म बंधाय; एट्ठे सातमो क्रियास्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथाऽपरं सत्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । इदं भागवत् ॥ १५ ॥

॥ टीका—अथापरं सत्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । एतदपि प्राग्वक्षिपे । तदयानाम कश्चित्पुरुषादात्मनिमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं परद्वयमदन्मेव मृपादीपादपरं च ग्राह्येनृणाहंतमप्यपरं समनुजानीपादित्येवं तस्यादत्तादानप्रत्ययिकं कर्म संबध्यते । इति सत्तमं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १५ ॥

अत्रावरे अष्टमे किरियाछाणे अक्षवृत्तिरिति आदिह्म से जहा एण
ए केइ पुरिसे एण्डिणं केइकिंविसंवादेति सयमेव हीणे दीणे डडे डम्मणे
उद्दयमणसंकप्पे चिंतासोगसागरसंपविठे करतलपल्लहवमुहे अट्ट
णोवगए नूमिगयदिठिणियाइं तस्सणं अक्षवृत्त्या आसंसइया चत्तारि
ठाणा एवमादिह्म तं कोहे माणे माया लोहे अक्षवृत्तमेव कोहमाणमा
यालोहे एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आदिह्म अष्टमे किरिया
छाणे अक्षवृत्तिरिति आदिह्म ॥ १६ ॥

अर्थ-इहं अथपर आठमो क्रिया स्थानक अथ्यात्मिकप्रत्ययिक नामे कहेंगे. य
त्मिक केहेतां जे कर्म बंधनुं कारण एवो जाव चित्त थकी उपजे, तेमाटे अथ्यात्मिक
दिये. ते जेम नाम एवी संनावनायें कोइएक पुरुषते तेने (एण्डिणं केइकिंविसंवा
के०) कोइ विखवादनुं कारण नथी. विखवाद एटले पराजव तेने कोइ करे नही. त
ने पुरुष. (सयमेवके०) पोतेज (हीणेदीणेडडेडम्मणेके०) हीन, दीन, डए. थने
एटले त्रुंता मन गजो थाय. (उद्दयमणसंकप्पे के०) अनवस्थित चित्त संकल्प एवो
(चिंतासोगसागरसंपविठे के०) चिंता शोक रूप समुड्मांहे पैतो एवो थको, जे
ग्या करे, ते देयादेने. (करतलपल्लहवमुहे के०) हाथना तलाने विपे स्यापुंने
जेणे एटले गजने विपे हाथ देइने (अट्टकाणोवगए के०) आर्तध्यान सहित
मिगयदिठिणियाइं के०) नूमिनी तन्मुख एकाग्रचित्तं जोतो निर्धिवेक पणे आर्त
इ. ध्यान ध्यावे (तस्सणंअक्षवृत्त्या के०) तेने अथ्यात्मनी (आसंसइया के०)
गंगा मिश्रित (चत्तारिठाणाएवमाइह्मके०) चार स्थानक कहिए. ते कहें
लौं जोय. बीनुं मान, त्रीनी माया, थने चोथो लोच (अक्षवृत्तमेव के०) ते पां
मनपीज तत्पद्रपाय ए जोय, मान, माया, थने लोच, ए चारे करी जीवनो मन
इए थाय. एरीने निभे तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय. तेमाटे ए आठमो
स्थानक अथ्यात्मिक प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ १६ ॥

॥ दीरिका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमंतःकरणोज्ञयमाख्यायते ।
या इन्द्रियस्य नामि कश्चिद्विस्वादिता परानवकरस्तथाप्यसौ सयमेव हीना
इहोदमनश्चरतमनःमंथनः चिंताप्रधानः शोकधिताशोकस्तत्र प्रविष्टः करतले
मिगयदिठिणियाइं इत्युक्तं सत्यं मनदा आर्तध्यानोपगतो नूमिगतदिठिण्यापति तस्यैवमाध्यात्मिक
द्वितीयाध्यायनि अमंश्विनानि निःसंगयानि शब्दार्थ स्थानानिस्थुः । तानि ध्या

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जैनांगम संग्रह जाग इसरा. ६५९

यंते । तद्यथा । क्रोधमानमायालोचस्थानानि । तेच क्रोधमानमायालोचात्मात्मोद्भ
। एनिरेव मनोडुष्टं स्यात् । एवं तस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावयं कर्माधी
। तदेवमष्टममाध्यात्मिकारख्यं क्रियास्थानमाख्यातं ॥ १६ ॥

॥ टीका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमित्यंतःकरणोद्भवमाख्यायते । तद्य
नामकश्चित्पुरुषश्चितोपेक्षाप्रधानस्तस्य च नास्ति कश्चिद्विसंवादिता । न तस्य कश्चि
संवादेन परिभावेनवा सन्नतोद्भावेनवा चित्तदुःखमुत्पादयति तथाप्यसौ स्वयमेव
पिसदवदीनोडुर्गतवदीनोडुभित्ततया डुष्टोडुर्मनास्तयोपहतोऽस्यद्यतया मनःसंकल्पो
। सतथा चित्तैव शोकइति सागरश्चिताप्रधानोवा शोकश्चिताशोकसागरप्रविष्टः । तथानू
यदवस्थोनवति तद्वर्षयति । करतले पर्यस्तं मुखं यस्य सतथाऽहर्निशं जवति तथा
। तानोपगतोऽपगतसद्विवेकतया धर्मध्यातदूरवर्ती निर्निमित्तमेव ह्रस्वोपहतवद्वयायति ।
। एवं चिंताशोकसागरावगाढस्य सतथाध्यात्मिकान्यंतःकरणोद्भवानि मनःसंश्रितान्यसं
। तानि वा निःसंश्रितानि चत्वारि बद्ध्यमाणानि स्थानानि जवंति । तानि चैव समा
यंते । तद्यथा क्रोधस्थानं, मानस्थानं, मायास्थानं, लोचस्थानमिति । ते चावश्यं क्रो
। नमायालोचात्मात्मनोऽधिजवंत्याध्यात्मिकाएनिरेव सन्निर्दुष्टं मनोनयति । तदेव तस्य
नतः क्रोधमानमायालोचवतएवमेवोपहतमनःसंकल्पस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमि
। तवयं कर्माधीयते संवध्यते । तदेवमेतत्क्रियास्थानमाध्यात्मिकारख्यमाख्यातमिति ॥ १६ ॥

अहावरे एवमे किरियाघाणे माणवत्तिएत्ति आहिजइ से जहा णामए के
५ पुरिसे जातिमएणवा कुलमएणवा बलमएणवा रूढमएणवा तवमएण
वा सुयमएणवा लानमएणवा ईस्सरियमएणवा पन्नामएणवा अन्नतरे
एवा मयंघाणेणं मत्ते समाणे परं हिलेंति निंदेंति खिसति गरहति परिच
वइ अवमएत्ति इत्तरिए अय अहमंसि पुण विसिठे जाइकुलवलाइगुणो
ववेए एवं अण्णाणं समुक्कस्से देहाच्चुए कम्मवित्तिए अवसेपयाइं तंजहा
गप्पाउंगप्पं जम्मानुजम्मं माराउमारं एरगाउएरमं चंमे यद्धे चवले
माणियावि जवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावळंति आहिक्कइ एवमे
किरियाघाणे माणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ हवे थपर नवमो क्रियास्थानक मान प्रत्ययिक नामे कहिए ठैए. तं
। नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुष (जातिमएणवा के०) जाति एटले माता

नो पद्, तेना मदें करीने, (कुलमएणवा के०) कुल एटले पितानो पद्, तेना म
रीने, (वज्रमएणवा के०) शरीरतुं वल, तेना मदें करीने, (रूवमएणवा के०)
मदें करीने, (तवमएणवा के०) तपने मदें करीने, (सुयमएणवा के०)
मदें करीने, (जानमएणवा के०) जानने मदें करीने, (ईस्सरियमएणवा के०)
एटले ठकुराङ्गे मदें करीने, (पद्मामएणवा के०) प्रज्ञाना मदें करीने, एटलाना
(अन्नतरेणवा के०) अथवा अन्य एटले बीजा कोइ (मयघाणेणं के०) म
स्थानकें करीने (मत्तसमाणे के०) मातो ठतो (परंहीलेंति के०) बीजानी हे
करे, (निंदेंति के०) निंदा करे, (खिंसति के०) खष्ट करे, (गरहति के०)
करे. (परिजव् के०) परानव करे, (अयमस्मेति के०) अपमान करे, (इति
य के०) ए वापडो जयन्य एटले जातिकुलादिकें हीनठे. (अहमंसिपुणविस्से
लज्जाङ्गुणोवये के०) हुं वली विशेष जाति, कुल, वलादिकयुणेकरी सति
(एयंयप्पाणंमुक्खस्से के०) एम पोताना आत्माने उत्कर्षे एटले अहंकार
एवे एवा मद करनारने विपाक देखाडेने. (देहानुए के०) ते पुरुष आ
मादे पण निंदा अने गद्गानुं स्थानक थाय, अने परलोके पण निंदा अने
स्थानक थाय. देहानुए एटले आ शरीरथकी चवीने परजवे (कम्मवित्ति
कर्मणिनीर (अयमेषया के०) एतावता कर्मेने वश वर्त्ततो चतुर्गेतिक संसार
पगिदमण के (नज्जा के०) ते कहेने (गद्गानुगं के०) एक गर्भे थकी मरण
मिने, वली बीजा गर्भे मांहे उपजे. (जम्माउज्जम्भं के०) एक जन्म थकी बी
न पामे. (मागउत्तारं के०) मरण थकी मरण पामे, (एरगाउत्तरं के०)
एही निहत्तीने वली नरकांतरे नरकमा जइने तीव्र दुःख जोगवे, एटले ते नार
वी निहत्तीने, मिह मन्थादिक मांहे उत्पन्न थाय, फरी त्यावी मरण पामेने ते
नरकांतरे जाइ. एतावता ते (चंमे के०) रौं अहंकारी (थडे के०) सावध
हीन (चडसे के०) चरज एवा जह्णोयुक्त (माणियाविनय के०) ते अनिम
एरुप होय एन निधे तेने तन्त्रव्ययिक सावध कर्म धंधाय, ए नयमो किया
मात अद्विष्ट नामे कइयो ॥ १३ ॥

१. इतिह-अपराधं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाग्यापते । तद्यथा कथितं
अन्यद्विष्टादिभिः सन् जातिकुलवत्तरूपतः श्रुतज्ञानेनैवैषप्रज्ञामदाय्यगृहिनिर्माण
कृत्येण वा सन् । एवं हीनवृद्धा हीनयति, निंदति, दृष्ट्वापते, गर्हति, पण्डितानि ।
मिन्नेनान्नेईस्मिन्नेः कृत्यदिनिः । अहं पुनर्विनिष्टकृतादिगुणोपेतैर्यमाग्यापते ।

येत् । एवं जाल्यादिमदमत्तः सन् इहैव निव्यः स्यात् । अत्रच जाल्यादिमदद्वयादिसंयोगो नैजाज्ञेयाः । तथाहि । जातिमदः कस्यचिन्न कुलमदः, १ कस्यचित्कुलमदएव, न जातिमदः २ कस्यचिद्द्रव्यं ३ कस्यचिद्वनयमपि न. ४ एवं पदद्वयेन चत्वारो जंगाः । पदत्रयेणाष्टौ, दचतुष्टयेन षोडश, पंचजिः पदैर्षात्रिंशत् पद्भिश्चतुःषष्टिः सप्तजिः १२० अष्टजिः २५६ चत्वारिंशद्वयमदमत्तः सन् कर्मद्वितीयः कस्यचित्कुलमदः परवशः प्रयाति नवांतरं । तद्यथा गर्जागर्जं जन्मनएकस्मात्परं जन्म, मान्मरणान्मरं मरणांतरं व्रजति नरकतुल्याचंडालादिवासान्नरकं रत्नप्रजादिकं याति । यथा नरकाद्भुत्पत्य सिंहमत्स्यादाबुत्पत्य पुनरतितीव्रं नरकांतरं याति । तदेवं मानी रपरिजने सति चंडोरीशोऽन्यं हंति तदजावे आत्मानमेव हंति सत्त्वध्रुवलो यत्किंचन गरी स्यात् मानी सन् एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं माननिमित्तं सावयं कर्मोधीयते व्रजते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका-अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुत्रो जात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलवज्जरूपतः श्रुतलार्जिभ्यः प्रज्ञामदारूपैरष्टनिर्मदस्या रन्यतरेणवा मजः परमवबुद्ध्या हीजयति तथा निंदति, छुगुप्सते, गर्हति, परिजयति, तानि चैकार्थिकानि कथंचिद्विदं चोत्प्रेक्ष्य व्याख्येयानीति । यथा परिजयति तथा दर्शयति । इतरोपं जघन्योहीनजातिकः कुलवज्जरूपादिनिर्दूरमपन्नः सर्वजनावगीतोपमि । अहं पुनर्विशिष्टजातिकुलवजादिगुणोपेतएवमात्मानं समुत्कर्षयेदिति । सांप्रतं नोत्कर्षविषयकमाह । (देहाद्भुत्पत्यादि) तदेवं जाल्यादिमदोन्मत्तः सन्निहैव लोके हितोचयति । अत्र जाल्यादिपदद्वयादिसंयोगादष्टव्यास्ते ध्वं नवन्ति । जातिमदः, कस्यचिन्न कुलमदोऽपरस्य कुलमदो, न जातिमदः परस्योनयमपरस्यानुजयमित्येवं पदत्रयेणाष्टौ चतुर्जिः षोडशोत्पद्यादि यावदष्टजिः पदैः पदपंचाशदधिकं शतद्वयमिति । सर्वत्र दानावरूपचरमजंगः शुद्धः । परलोकेऽपिच मानी दुःखनाग्नयतीत्यनेन प्रदर्श्यते । गाधुपः ह्ये देहाद्भुत्पतोन्मत्तः गच्छेद्युजाद्युजकर्मा द्वितीयः कर्मपरायत्त्वादवशः परं प्रयाति । तद्यथा गर्जागर्जं पंचेन्द्रियापेक्षं तथा गर्जागर्जं विकसेन्द्रियेभूत्पद्यमानः पुनर्गर्जागर्जमेवं गर्जागर्जमेतच्च नरककल्पगर्जः दुःखापेक्षायामनिहितमुत्पद्यमानदुःखापेक्षया बद्धमनिधीयते । जन्मनएकस्मादपरं जन्मांतरं व्रजति । तथा मरणं मारुतस्मान्मरान्तरं व्रजति तथा नरकदेश्यामुपाकादिवासाद्भ्रमप्रजादिकं नरकांतरं व्रजति । यदिवा नरकात्तीर्णतकादिकाद्भुत्पत्य सिंहमत्स्यादाबुत्पत्य पुनरपि तीव्रतरं नरकांतरं व्रजति । तदेवं षट्षण्णूमी संसारचक्रवाले स्त्रीपुंनपुंसकादीनि बहून्यवस्थांतराण्यनुवन्ति । तदेवं मा

नी परपरिज्वेतति चंडरौडो जवति परस्यापकरोति तदजावे ह्यात्मानं व्यापादयति
तथा स्तब्धश्रपलोयत्किचनकारी मानी सन्तर्वोप्येतदवस्थोजवतीति । तदेवं तत्त्वज्ञानं
कं माननिमित्तं सावयं कर्माधीयते संबध्यते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति॥

अहावरे दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएति आदिक्कइ से जहा पाण
ए केइ पुरिसे माइहिंवा पिताहिंवा जाइहिंवा नइणीहिंवा नज्जाहिंवा प
याहिंवा पुत्तेहिंवा सुण्हाहिंवा सद्धिं संवसमाणे तेसिं अन्नयरेसि अहाव
हुंगंसि अवरारहंसि सयमेव गरुयं दंम निवत्तेति तं जहा सीउदगवियडंसि
वा कायं उज्जोलित्तानवति उसिणोदगवियडेणवा कायं उंसिंचित्ता नवति
अगणिकाएणं कायं उवडहित्तानवति जोतेणवा वेतेणवा एतेणवा तथा
वा कसेणवा ठियाएवा लयाएवा पासाइं उद्दालित्तानवति दंमेणवा अ
ठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा कायं आउडित्ता नवति तद्वपण
रे पुरिसजाए संवसमाणे डम्मणा नवति पवसमाणे सुमणा नवति त
द्वपगारे पुरिसजाए दंमपासी दंमगुरुए दंमपुरक्कडे अहिए इमंसि लो
गंसि संजलणे कोहणे पिद्धिमंसियावि नवति एवं खलु तस्स तप्पति
सावज्जंति आदिक्कंति दसमे किरियाघाणे मित्तदोसवत्तिएति आहिए॥१८॥

॥ अर्थ-अथ हवे अपर दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक कहियेयेये. तेने
नाम एवी संजावनाये कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, वेन, स्त्री, बेटा, पुत्र, पुत्रनी
तेवहु जाणवी. (तिसिंसंवसमाणे के०) एटला साथे वसतो थको (तेसिंअन्नयरे
के०) ते मातापितादिकयी कोइ अनेरो अजाण पणे अनानोग थकी (अहाव
सि के०) यथा कथंचित् न्हानो डुर्वचन प्रमुखनो अथवा काय थकी हस्त पाणि
कनो मंडट प्रमुख एवो (अवरारहंसि के०) अपराध थये ठते (सयमेव के०) पां
कोपे करी घमता थको तेने (गरुयंदंमनिवत्तेति के०) महोठो दंम करे. (तंजहा के०)
कहेत्ते (सीउदगवियडंसिवा के०) सीतल पाणीये करी सीतकालने विपे (कायं
जिज्ञानवति के०) ते अपराधीनु गरीर ठंमापाणी मांहे बोले. एवा थकार्यनो कान्
पाय तथा (उज्जोलित्तानवति कायं उंसिंचित्तानवति के०) उज्जकाले अर्थत
स पाणीये करीने ठज तेजे करीने तेना गरीरनेसिंचे गरीरनुं शोषण करनार थाप. (इ
गलित्ताएणंउवडहित्तानवति के०) अग्निकाये करीने तेना शरीरनुं दहन कान्

(जोतेणवा के०) जोत्रे करी, (वेतेणवा के०) वेत्रें करी, अथवा (एतेणवा) नेतरे करी, (तयाइवाके०) त्वचार्यें करी, अथवा (कसेणवाके०) ताजणे चा करी, (वियाएवा के०) नाडायें करी, (लयाएवा के०) जता एटले वेजुयें करी, रीयेंकरी (पासाइवहालितानवति के०) तेना पार्थनागना चामडाने उखेडनार (दंमेणवा के०) दंमे करी लाकडीयें करी, (अघीणवा के०) हाडकायें करी, नीणवा के०) मुष्टियें करी, (लेज्जणवा के०) पापाणने कटके करी, (कवालेणवा) ठाँकरीयें करी, कपालादिकेंकरी, (कायंथावडितानवति के०) तेना शरीरने ता र थाय, किंबहुना (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना दंमना करनार एवा (पुरिस के०) पुरुष जाति जे तथा प्रकारना कुकर्मना करनार होए तेनी साथे (संवसमा के०) एकठां रहेतां ठता सज्जन पुरुष जे माता पितादिक ते पण (डुम्मणानवति) डुर्मन यइने देशांतर जता रहे पठी (पवसमाणे के०) ते थकी अजगा रहेवा सुमणानवति के०) सुमन थाय, एटले तेने ठोडयाथी हर्षित थाय. एवा (तह रे के०) तथा प्रकारना (पुरिसजाए के०) पुरुष जातिं जे थोडा अपराधीने पण देनार, (दंमपासीके०) अल्पापराधने विपे अति कोपकरनार, ते दंडपार्थी (दंमगुरु) दंमेकरी थाकरो दंम करे, (दंमपुरेकडेके०) तेने सर्व काल दंमज अयेसर ठे. ते पुरुष इएइमंसिलोगंसिके०) आलोकने विपे पण पोताना जीवने अहित कारी थने (अ परंसिलोगंसि के०) परलोकने विपे पण पोताना जीवने अहित कारीने तेतुं कारण तोके तेजीव, (संजलणे के०) झूणे झूणे ज्वले, (कोहणे के०) झूणेझूणे क्रोध (पिळ्मंसियाविजवति के०) छष्ट मांस नहण करनार होय, पुंठे पाठल थय दनो बोलनार होय, एम निधें तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावय फर्म य. ए दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ १८ ॥

दीपिका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तयथानाम ह्पुरुषः प्रभुकल्पोमातापितृमुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं संवसन् तेषां मातापित्रादीनाम मेनाऽनाजोगतोपथाकथंचित्तुतमेप्पपराधे स्वयमेवात्मनाक्रोधतो गुरुतरं दंडं वर्तय करोति । तयथा शीतोदकविकटे शिशिरादायतिशीतोदके कायं शरीरमपराधिनाऽववां ता जवति तथा उन्नोदकविकटेन कायमपसिंचयिता जवति । विकटमहपाण्डुर्जतं जिहादिना अग्निकायेन वल्लुकेन तप्तलोहेनवा कायमुपदाहयिता जवति । (जोए) जोत्रेण वेत्रेणवा नेत्रोद्विग्लेशेपस्तेन कशादिनावा जतयावा शरीरपाश्वोणि उवा तु चर्माणि लुंपयितुं जवति । दंढेन अस्थना मुष्टिना छेपुना कपालेन चांडखंढेन कायमु

पताडयिता नवति । तथाविधे पुरुषे स्वल्पापराधेपि महादंडकारिणि एकत्र वाते ह
मातापित्रादयोऽर्धमनसः स्युः । तस्मिन् प्रवसति दूरं गच्छति सति सहवासिनः सु-
सुखिनः स्युः । तथाप्रकारस्तादृशः पुरुषोदंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ, श-
नोदंडः पुरस्कृतोपेन सदंडपुरस्कृतोऽस्मिन् लोके स्वस्य परेषां चाऽहितः परलोकेऽप्य-
संज्वलनः क्रोधकारी क्रोधनोवधवंधादिषु अविमृश्य प्रवृत्तिकृत् पृष्ठिमांसखादकः ।
मोदयद्वनतः । एवं तस्य स्वल्पापराधेपि महादंडकर्तुस्तदंडप्रत्ययिकं सावयं कर्मो-
च्यते । तदेतदशमं क्रियास्थानमाख्यातमिति । अन्ये पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मनो-
पिकमाचक्षते । नवमंतु परदोषप्रत्ययिकं । दशमं पुनः प्राणवृत्तिकमिति ॥ १० ॥

॥ टीका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानामदं-
रुपः प्रचक्ष्णोमातापितृसुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं परिवसंस्तेषां च मातापित्रादीनाम्
नानानागतया यथाकथंचिद्वधुतमेव्यपराधे वाचिके दुर्वचनादिके तथा काधिके
दादिके संपट्टरूपे कृते सति स्वयमेवात्मना क्रोधध्मातो गुरुतरं दंडं दुःखोत्पादकं
यति करोति । तद्यथा शीतोदके विकटे प्रनूते शीते वा शिशिरादौ तस्यापराधकर्तुः
मशोऽयोजयिता नवति तथोऽत्रोदकविकटेन कार्यं शरीरमपसिंचयिता । तत्र वि-
ष्णुऽन्नलेन कांजिकादिनाया कायमुपतापयिता नवति तथाऽग्निकायेनाहमेकेन
साया कायमुपदाहयिता नवति तथा जोत्रेण वा नेत्रेण वा नेत्रेण वा त्वचा वा त-
पाज्जतया वाऽन्यतरेण वा दवरकेण ताडनतस्तस्यापराधकर्तुः शरीरपार्श्वेण वा
धर्माणि जुंघपितुं नवति तथा दंडादिना कायमुपताडयिता नवति । तदेवमप्यप-
रि महाजोषदंडयति तथा प्रकारे पुरुषजाते एकत्र वसति सति तत्सहवासिनां
प्रादोषोऽर्धमनसमदनिष्टाशंकया नवति तस्मिंश्च प्रवसति देशांतरे गच्छति गतेया त-
मिनः सुमनमोनयति । तथाप्रकारश्च पुरुषजातोऽप्येव्यपराधे महातरं दंडं कश्यप-
तदेव दर्शयितुमाह । दंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ दंडपार्श्वे सत्यत-
कापराधे व्यपति दंडं च पातयति । तमप्यतिगुरुमिति दर्शयितुमाह । दंडेन पुन-
रुः । इत्यथ महान् दंडोनवति यस्यां दंडेन गुरुनवति । तथा दंडः पुरस्कृतः स-
रुनदंडस्पर्शः । सर्ववन्तः सम्य परेषां चास्मिन् लोकेऽस्मिन्नेव जन्मनि अ-
स्मिन्महिनदंडशाननान् तथा परस्मिन्नापि जन्मन्यसावहितस्तर्हीततया चासौ य-
दिदेव देन केनचिदेव निम्निनेन कृष्टेऽङ्गो संज्वल्यतीति संज्वलनः सचापयंतो-
दंडनदंडादिषु शीघ्रमेव क्रियासु प्रवर्तते तदनायेप्युत्कटद्वेपनया ममोदयद्वनतः
स्मृतिरदंडदंडमं श्रुत्वा । येनसावपि परः संज्वल्यते गजिततथान्येनामदं

खलु तस्य महादंडं प्रवर्तयितुस्तद्वंदप्रत्ययिकं सावयं कर्माऽधीयते । तदेतदशमं क्रिया
 नं मित्रदोहप्रत्ययिकमाख्यातमिति । अतरे पुनरष्टमं क्रियास्यानमात्मदोषप्रत्ययि
 तचकृते- नवमंतु परदोषप्रत्ययिकंच- दशमं पुनः प्राणवृत्तिकं क्रियास्यानमिति ॥ १७ ॥
 अद्वावरे एकारसमे किरियाठाणे मायावत्तिएत्ति आदिक्कड जे इमे जवं
 ति गूढायारा तमोकसिया उलुगपत्तलहुया पवयगुरुया ते आयरियावि
 संता अणारियाउं जासाउंवि पउज्जंति अन्नदासंतं अप्पाणं अन्नदामन्नं
 ति अन्नंपुठा अन्नंवागरंति अन्नं आइक्खियवं अन्नंआइस्कंते ॥ १८ ॥ ज
 दा णामएकेइ पुरिसे अंतोसल्ले तं सल्लं णोसयं णिहरति णोअन्नेण णि
 हरावेंति णोपडिविहंसेइ एवमेव निणह्वेइ अविउट्टमाणे अंतोअंतोरि
 याइ एवमेव माई मायं कट्ठु णोआलोएइ णोपडिकमेइ णोणिंदइ णोगर
 हइ णोविउट्टइ णोविसोद्वेइ णोअकरणाए अप्पुठइ णोअदारिदं तवो
 कम्मं पायडित्तं पडिवज्जइ माइ अस्सिलोए पच्चायाइ माइ परंसिलोए
 पच्चायाइ निंदइ गरहइ पसंसइ णिच्चरइ णनियट्टइ णिसिरियं दंमंवा
 एत्ति माइ असमादुड सुदुल्लेस्सेयावि जवइ एवं खलु तस्स तपत्तियं सा
 वज्जंति आदिक्कड एकारसमे किरियाठाणे मायावत्तिएत्ति आदि ॥ १९ ॥

अर्थ—हवे अतरे अगिआरमो क्रिया स्यानक मायाप्रत्ययिक कहिये ठेये (जेइमे
 णंति के०) जे आ जगत्मांहे पुरुषते ते कया पुरुष तोके, (गूढायारा के०) गूढा
 री एटले धूतारा, उगारा, गंठीगोडा प्रमुखते ते नाना प्रकारना उपाये करिने लोक
 विद्वांस उपजायिने वंचे. (तमोकसिया के०) अंधाराने विषे विचरनाग, अर्थात्
 क थकी ठाना क्रियाना करनारा, (उलुगपत्तलहुयाके०) ते पोते जाते घूबडनी पांख
 की पण हलकावे परंतु (पवयगुरुया के०) पोताने पवेत घरी पण महोटा माने,
 तेआयरियाविसंता के०) ते आर्य देशमां उत्पन्न भया होय तेम ठना पण
 ते वंचवाने अर्थ शत पणे, पोताने गोपववा जणी (अणारियाउंजासाउंविपउज्जंति
 के०) अर्थात् देशनी जापा बोले, अथवा पोतानी कडिपत जापा जे धीजापी अज्ञा
 होय तेवी जापा बोले, (अन्नदासंतं के०) जिपी पण तेवी अज्ञाणी अन्य जने
 अप्पाणंअन्नदामन्नंति के०) पोते वली धीजी रीने माने, (अन्नंपुठ के०) अन्य
 इ पुते पके (अन्नंवागरंति के०) अन्य कहे, (अन्नंआइक्खियवं के०) अन्य कडि

कुर्वन्ति चंडप्रद्योतादेरजयकुमारादिवत् तमसि कवितुं शीजं येपांते तमःकपिणस्तएव
मःकापिकाः पराविज्ञाताः क्रियाः कुर्वन्तीत्यर्थः । तेच उलूकपिष्ठवत्प्रधवोपि पर्वतवज्जु
मात्मानं मन्यन्ते आर्याश्चपि संतस्ते परव्यामोहार्थमनार्यजाया (विउवन्ति) प्रयुजंते
न्यथा स्थितमात्मानमन्यथा साध्वाचारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति अन्यत् प्रष्टामायायाऽ
मेव वदन्ति आम्नान् प्रष्टा निवान् वदन्ति । व्याकरणं प्रष्टस्तदज्ञस्तर्कमवतारयति । यथा
शरदि वाजपेयेन यजेतइत्यस्य वाक्यस्यार्थं प्रष्टस्तदर्थाननिष्ठः कालविलंबार्थं शर
गालमेव वर्णयति (अन्नमाश्निक्यवन्ति) अन्यस्मिन्नर्थे कथयितव्येऽन्यमेवाख्याति ॥ १९॥
सेजहेति) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः संग्रामान्निर्गतेऽतर्मध्ये शल्यं यस्य स्रोतःशल्यः सवे
नानीतः स्वयं शल्यं ननिर्हरति नरुपति नाप्यन्येन कर्षयति । नापि वैद्योपदेशादोपधं
योगैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन दृष्टस्तद्वल्यं निन्दुतेऽपलपति तेन शल्येन (अ
वृष्टमाणेति) पीड्यमानः (अंतोश्चि) मध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति वेदनां स
मानोपि क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । दृष्टांतं योजयति (एवमेव मायीति) यथा सशल्यो
ःखजाग्नवति एवमेव मायी, कृतं कार्यं निगूहयन् मायां कृत्वाऽन्यस्मै नालोचयति
कथयति न तस्मात्स्थानात्प्रतिक्रमति न निवर्तते न आत्मसाक्षिकं निंदति नापिपरसा
हकं गर्हति आलोचनाहंसमीपे गतोनापि च जुगुप्सते (नविउदृश्चि) न वित्रोटयत्यपन
ति मायाशल्यं नविशोधयति नापि पुनस्तदाकरणतयाऽन्युनिष्ठते नापि यथाहं तपःक
रूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तदेवं मायावी अस्मिन् लोकेऽविश्वासतया प्रत्याख्याति
ति । यदुक्तं । मायाशीजः पुरुषोयद्यपि, नकरोति कंचिदपराधं ॥ सर्पश्चाऽविश्वास्यो
भवति तथाप्यात्मदोषहतइति ॥ तथा मायावी परस्मिन् लोके नरकतिर्थादिषु प्रत्या
ति नूयोनूयाति (निदंंगाहयति) परं निंदयित्वा आत्मप्रशंसया तुष्यति । एवंचा
तो लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चरति तथाविधानुष्ठापी नवति । तत्रच गृहस्तस्मान्मातृस्थाना
ननिवर्तते दंडं निसृज्य हिंसां कृत्वा प्रह्लादयत्यपलपति अन्यस्यवा मस्तके क्षिपति समाया
नी अस्मादहतशृजलेऽशोऽनंगीकृतशृजन्थान्नापि नवति । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययि
मायाशल्यप्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । एतदेकादशक्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकमा
ख्यातमिति ॥ २० ॥

॥ टीका—अथापरमेकादशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा ये केचनामी नवन्ति पु
रुषाः । किंविशिष्टाः । गूढाद्याचारायेषां ते गूढाचारागलकर्तकग्रंथिष्ठेदादयस्तेच ना
तावधैरुपायैर्विश्रंजमुत्पाद्य पश्चादपकुर्वन्ति प्रद्योतादेरजयकुमारादिवत् । तथा माया
शीजत्वेनाप्रकाशकारिणस्तमसि कवितुं शीजं येपांते तमसिकापिणस्तएवच तमः

कायिकाः पराऽविज्ञाताः क्रियाः कुर्वन्तीत्यर्थः । तेच स्वचेष्टयैवोक्तपत्रवत्त्वयवः ।
 पिष्टवत्त्वधीयांसोपि पर्वतवज्जुरुमात्मानं मन्यन्ते । यद्विवा कार्यप्रवृत्तेः पर्वतवन्नो
 धितुं शक्यन्ते ते चाऽऽर्यदेशोत्पन्नाअपि संतः शान्तिदादात्मप्रज्ञादनार्थमपरजयोत्सा
 चाऽनार्यनापाः प्रयुजन्ते परव्यामोहार्थं स्वमतिपरिकल्पितनापानिरपराऽविदितानि
 ते तथाऽन्यथाऽव्यवस्थितमात्मानमन्यथासाध्वाकारेण मन्यन्ते । व्यवस्थापयन्ति
 न्यत्पष्टामातृस्थानतोऽन्यदाचकृते । यथामान् पृष्टाः कोविदारकानाचकृते । वाक्क
 कभिन्नायवादितया व्याकरणे प्रवीणस्तर्कमार्गमवतारयति । यथावा शरदि वाज
 यजेतेत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्टस्तदर्थानिजिज्ञाः कालातिपातार्थं शरद्व्यावर्णयति ।
 अन्यस्मिंश्चायं कथयितव्येऽन्यमेवार्थमाचकृते । तेषां सर्वार्थविसंवादिनां कपटप्रप
 राणां विपाकोन्नयनाय दृष्टान्तं दर्शयितुमाह ॥ २१ ॥ (सेजहेत्यादि) यथानाम कवि
 पः संग्रामादपक्रांतोऽतर्मध्ये शल्यं तोमरादिकं यस्य सोऽतःशल्यः सच शल्यघटनवे
 रुतया तद्यद्यं न स्वतोनिर्हरत्यपनयति उद्धरति तथाप्यन्येन नोद्धारयति नापि तद्य
 योपदेशोर्नापयोपयोगादिनिरुपायैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन केनचित्पृष्टोवा
 यातवत्त्वं निष्प्रयोजनमेव निन्दुतेऽपलपति तेन च शल्येनासावंतर्वर्तिना (श्रु
 माणेति) पीड्यमानः (श्रंतोति) मध्येमध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति तत्कृतां वे
 सद्मानः क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । सांप्रतं दार्ष्टान्तिकमाह । (एवंमेवेत्यादि) यथा
 शल्योऽनुःखनाग्नयत्येवमेवासां मायी मायाशल्यवानन्यत्कृतमकार्यं तन्मायया ग
 मायां श्रुत्वा न तां मायामन्यस्मै श्रालोचयति कथयति नापि तस्याः स्थानात्प्रतिग
 न ततोनिवर्तने नाप्यात्मसाक्षिकं तन्मायाशल्यं निन्दति । तद्यथा धिङ्मां यदहमे
 मकार्यं कर्मादपात्ततयांनया नापि परसाक्षिकं गर्हति श्रालोचनाहसमीपे गतानां
 ह्युपपत्ते तया (नोविच्छति) नापि तन्मायाख्यं शल्यमकार्यकरणात्मकं विनि
 कप्रसारं प्राटयत्यपनयति । यद्यस्यापराधस्य प्रायश्चित्तं तनेन पुनस्तदकरणतया नि
 यतीत्यर्थेऽनापि तन्मायादिकमकार्यं सेवित्वा लोचनाह्वायात्मानं निवेद्य तदकार्यकरणा
 ऽनुत्तिष्ठते प्रायश्चित्तं प्रणिपद्यापि नोद्युक्तविहारी जयतीत्यर्थः । तथा नापि पुरा
 रजिषिभिरनानां यथाहमेकार्यनिवेदणयोग्यं प्रायश्चित्तं शोधयतीति । प्रायश्चित्तं
 हर्मेविहितं चांशपरायात्मकं प्रतिपद्यते ऽन्युपगच्छति । तदेवं मायया सत्कार्यप्रज्ञा
 ऽस्मिन्नेव लोके मायावीन्येवं सर्वकार्येष्वेवाविश्रंजणत्वेन प्रत्यापाति प्रज्याति यति
 यदहमेव सर्वमकार्यं विभ्राम्योनवति । तथाचांक । मायाजीतः पुरुषऽन्यादि । त
 माया इत्यहमेव परस्मिन् लोके जन्मांतराऽयान्ता सर्वाऽधमेषु यातनाभ्यानेषु ना
 न्दिषु चैनं पुनरेव प्रत्यापाति नृपोनृपस्तेष्वेवारयद्वपटीपत्रन्यायेन प्रत्यापाति

था नानाविधः प्रपंचैर्वचयित्वा परं निंदति छुगप्सते । तद्यथाऽयमङ्गः पशुकल्पो नाने-
-किमपि प्रयोजनमित्येवं परं निंदयित्वाऽत्मानं प्रशंसयति । तद्यथा ह्यसावपि मया
चित्तइत्येवमात्मप्रशंसया तुष्यति । तथा चोक्तं । येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्य-
-ति । एवं चासी लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चयेन वा चरतीति तथाविधानुष्ठायी नवतीति
-भ्ररति । तत्रच गृहः संस्तस्मान्मातृस्थानान्न निवर्तते तथासी मायावलेपेन दंडं प्राप्नु-
-मर्दकारणं निसृज्य पातयित्वा पश्चाद्वादयत्यपलपति अन्यस्य चोपरि प्रक्षिपतिसच मा-
-यवी सर्वदा वंचनपरायणः संस्तन्मनाः सर्वानुष्ठानेष्वेवंचूतो नवति । असमाहृताऽनंगी-
-ता शोचना लेश्या येन सतथार्थध्यानोपहततयाऽसावशोचनलेश्यइत्यर्थः । तदेवमपग-
-धर्मध्यानोत्तमाहितो गृहलेश्यश्चापि नवति । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं मायाशब्द-
-त्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेकादशं क्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकं व्याख्यातं ॥ २० ॥

अद्वावरे वारस्समे किरियाघाणे लोचवत्तिएत्ति आदिह्जइ जे इमे न
-वंति तंजहा आरन्धिया आवसहिया गामंतिया कणहुईरहस्सिया एणे
-बहुसंजया एणवहुपडिविरया सबपाणचूतजीवसत्तेहि ते अप्पणो सच्चा
-मोसाइ एवं विठंजति अहं ए दंतवो अन्ने दंतवा अहं ए अजावेयवो अ-
-न्ने अजावेयवा अहं ए परिचेतवो अन्ने परिचेतवा अहं ए परितावेयवो
-अन्ने परितावेयवा अहं ए उदवेयवो अन्ने उदवेयवा एवमेव ते इत्तिकामे
-हि मुत्तिया गिद्धा गहिया गरहिया अन्नोववन्ना जाव वासाइ चउपंचमाइ
-उदसमाइ अप्पयरोवा जुळयरोवा जुंजितुंजोगजोगाइ कालमासे कालं
-किच्चा अन्नयरेसु आसुरिएसु किच्चिसिएसु णाणेषु उववत्तारो नवंति
-ततोविप्पमुच्चमाणे जुळानुळो एलमूयत्ताए तमूयत्ताए जाइमूयत्ताए प-
-च्चायंति एव खलु तस्स तप्पत्तियं सावळंति आदिह्जइ ड्वाजसमे किरि-
-याघाणे लोचवत्तिएत्ति आदिह् ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे अपर वारमो क्रियास्थानक लोचप्रत्ययिक कहिए गैयें. (जेइमेनवंति
-०) जे आगल कहेजो ते पुरुष कोण ? (तंजहा के०) ते कहेजे. (आरन्धिया के०) अर-
-पमां वसनारो, कंदमूलफलाहारी, वृक्षने मूले वसनारो, वली (आवसहिया के०)
-जेइएक पानडानी पर्णकूटी करीने तेमां रहे, (गामंतिया के०) तथा कोइएक आजी
-वेका निमित्तें ग्रामने समीपें निवास करी रहे, (कणहुईरहस्सिया के०) कोइएक का

येने विपे रहस्यना करनार, ए सर्व प्रायः त्रसजीवोनी विराधना नकरे परंतु ए
 विराधनापे उपजीवन करे, (एवहुसंजया के०) ते घणा संयत नहीं, (ज
 विरया के०) घणी हिंसा थकी निवर्त्या नथी, एटले सर्व प्राणातिपात विरम
 कने विपे न प्रवर्ते; किंतु? इव्य थकी केटलाएक व्रत पाले, थने सर्व विरति
 जे सम्पक् दर्शनते, ते गुण तेमांहे नथी ते कारणे, (सवपाणनूतजीवसत्तेहिं
 सर्व प्राणी, नूत, जीव, थने सत्वथकी अविरत, हिंसा थकी अविरत (तेअप्य
 ते पाखंमी पोते, (सच्चामोसाई के०) घणां सत्यामुपावचन (एवंविजंति
 एम आगल के०. जेरीतें बोले तेज कहेने. (अहंणहंतवो के०) हुं ब्राह्मण
 थकी मने दंभादिकें हणवो नही, (अन्नहंतवा के०) अन्य क्रुडादिकने हणवा
 हंणअक्कावेयवो के०) तथा हुं वर्णोत्तम तुं, माटे मने आज्ञा करवी नहीं एट
 काई आदेश आपवो नही. तथा (अन्नेअक्कावेयवा के०) क्रुडादिक आज्ञापयितव्य
 ले तेमने आदेश आपवो. (अहंणपरिपेतवो के०) हुं वर्णोत्तमतुं, माटे मने
 त्कारें ग्रहण करवो नही, (अन्नेपरिपेतवा के०) अन्य क्रुडादिकने वजात्को
 ण करवा. (अहंणपरितावेयवो के०) तथा मने परितापवो नही, (अन्नेपरि
 वा के०) अन्य क्रुडादिकने परितापवा. (अहंणउदवेयवो के०) तथा मने उ
 करवो नही, तथा जीव, काया थकी रहित करवो नही, (अन्नउदवेयवा के०)
 क्रुडादिकने उपडवो करवा. एम ते परपीडाना उपदेशना करनार मूढ, असंबंध
 पी (एवमेवतेऽधिकामेहिंसुष्ठिया के०) एरीते पूर्वोक्त प्रकारे ते मूढ परमार्थना अज्ञा
 स्त्रियादिकना कामनोगने विपे मूर्धित थका (गि-डाके०) गृह एटले ते कामनोगना
 लापी ठता, (गढिया के०) कामनोगने विपे आसक्त ठता (गरहिया के०) निंदवा
 थत्पंत आसक्त ठता (अश्वोवचना के०) अधुपपन्न एटले कामनोगने विपे
 चिच थया ठता (जाववासाईचउपंचमाई के०) यावत् चार पांच वर्ष सुधी अ
 (उदसमाई के०) उ अथवा दश वर्ष एटलो काल तेमांहे ते तीर्थिक (अथवा
 के०) अल्पतर एटले अल्प काल सुधी (सुक्कयरोवाके०) अथवा घणा काल सुधी
 वास ठांमीने (सुंजितुनोगनोगाई के०) वली काम जोग जे शब्दादिक विषयने
 धर्मेने पांखमे जोगवीने, (कालमाते कालकिंसा के०) मरण प्रस्तावे काल करीने
 एक वालतपना प्रजावथी (अन्नपरसु आसुरिएसु किंविस्तिएसु छाणेसु उववत्ता
 तिके०) तेने थनेरा आसुरिक किंविपीने स्थानकें उपजवुं थाय, (
 के०) ते स्थानकथी आयुष्यने हूये घवीने (सुक्कोसुक्कोएलमूपत्ताए के०)
 मनुष्य जव पामे, तोपण एल एटले बोडा, काणा, अथवा मूपत्ता एटले मुंगा

तमूयत्ताएजाऽमूयत्ताएपञ्चायंति के०) ते जात्यंध एटले जन्म थकी श्रंध, तथा जन्म
थकी बहेरा, एवा थाय. एम प्रत्यागच्छंति एटले फरीने आ लोकमां आवेने. एरीते निभे
थकी तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावय कर्म बंधाय. ए बारमो लोनप्रत्ययिक
धामे किया स्थानक कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-एतान्येकादश कियास्थानानि सामान्येनाऽसंपत्तानां नवंति । इदं तु द्वादशं
कियास्थानं पार्वंडिकानुद्दिश्य कथ्यते ॥ अथापरं द्वादशं कियास्थानं लोनप्रत्ययिक
गख्यायते । तद्यथा । यस्मै नवंत्यारण्यकाशरण्यवातिनश्चायसधिकावटजवातिनोमा
नौतिकाग्रामादिकमुपजीवंतोमामस्यांति समीपे वसंतीति (काण्डुई) कचित्कार्यं मंदल
वेशादिके रहस्यं येषां ते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंपत्तान् सर्वसाययनिवृत्ताभ प्राय
त्यर्थः । एतएव न बहुविरत्तान् सर्वव्रतपालकाः किंतु ? इष्यतः कतिपयव्रतानावतः स
यक्त्वानावात् । एतदेवाह । (सवपाणेति) ते श्यारण्यकादयः सर्वप्राणिनूतजीवगन्धेन्य
प्रात्मना स्वतोविरताः सत्यामृषानूतानि वाक्यान्धेवं यक्षपमाणनीत्या विपुंजंति विगोपे
ग प्रपुंजंति कथयंतीत्यर्थः । तद्यथाहं ब्राह्मणत्वाहंदादिनिर्न हंतव्याऽन्येगृह्यत्वाहंतव्याः ।
तथा च तद्वक्त्रं शूद्रं व्यापाय प्राणायामं जपेत् । तथा कृष्टस्त्वानामनरिपशानो गच्छना
मपि व्यापायब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । तथाहं न श्यादापयितव्योऽन्येतु मशोऽधमाः स
नापयितव्याः । नाहं परितापयितव्योऽन्ये परितापयितव्याः । अहं मूयेन कर्मकरणा
य न ग्राह्योऽन्ये ग्राह्याः । नाहमपशययितव्योजीवितादपरोपयितव्योऽन्येत्वशययित
व्याः । तदेवं तेषां परपीडोपदेशान्न प्राणातिपातविरतिव्रतमस्ति । उपलक्षणांमृषावा
रादनादानविरतिव्रतानावोपि हेयः । तुर्पव्रतमाश्रित्याह । (एवमेवनि) एवं पूर्वोक्त
प्रकारेण स्त्रीषु कामेषु च मूर्खितागृह्यमथिताश्रधुपपन्नाः । किंपवं राजमासक्याहत्याह ।
(जाववासाइति) यावद्वर्षाणि चतुःपंचपदशकानि । अयं च मध्यमः कालः । एताव
त्कालग्रहणं च साजिप्रापं । प्रायस्तीर्थिकाद्यतिक्रान्तवयसएव व्रजंति तेषां च एतादानेव
कालः संजाय्यते । यदिया मध्यग्रहणान्तकार्धमधम गृह्यतइत्याह । तस्माद्य एताता
त्कालादल्पतरः प्रनूततरोयापि कालः स्यात् । तत्रच ते स्वस्वतारि गृह्वासेषु वृत्तादि नो
गान् स्त्रीनोगान् स्त्रीनोगे सत्यवश्यं शब्दादपोनोगनोगास्तान् हृत्वा ते हि वयं व्रजंति
इति नच नोगेन्योनिरुनाश्रयानित्वाने एवंनूतपरिणामाः कालमार्गं सादृश्ये कालं
कृत्वा विरटतपसोपि आसुरिकेषु किंकिरिकेषु स्थानेपृत्पादिनागेनवंति । तस्मादिनि
स्थानादिप्रमुख्यमानाभ्युताएडमूकत्वेनोत्पद्यंते । यथा एटकोष्यतवाह तपापमदि । (त
मूयत्ताएति) तमस्त्वेन जात्यंधतयाऽस्पंताज्ञानावृततया वा जातिभूयस्त्वेनावृततया

चइह प्रत्यायांति । तदेवं तेषां तीर्थिकानां तत्प्रत्ययिकं सावधानुष्ठाननिमित्तं
कर्मोपीयते । तदेतद्धोचप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ २१ ॥

॥ टीका-एतानि चानर्थदंढादीनि एकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽतंयतं
वन्ति । इदं तु द्वादशं क्रियास्थानं पाखंडिकानुद्दिष्टाऽभिधीयते (अहावरे इत्यादि) एतत्
तु क्रियास्थानादनंतरमथापरं द्वादशं क्रियास्थानं लोचप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा
इमे बह्वपमाणायस्थे वसंत्यराण्यकास्ते च कंदमूलफलाहाराः संतः केचन वृद्धमृते
ति, केचनावसथेपूटजाकारेषु गृहेषु, तथापरे ग्रामादिकमुपजीवंतो ग्रामस्थांति स्मर्ते
तीति ग्रामांतिकास्तथा क्वचित्कार्ये मंडलप्रवेशादिके रहस्यं येपांते क्वचिद्वाहसिकास्तं
बहुसंयतान् सर्वसावधानुष्ठानेन्यो निवृत्ताः । एतदुक्तं भवति । नवाहुल्येन प्रसृतं
मारंजं विदधति एकैडियोपजीविनस्त्वविगानेन तापसादयोचवंतीति तथा न वदुर्ति
न मयेंष्यपि प्राणातिपातविरमणादिषु व्रतेषु प्रवर्तते किंतु? इव्यतः कतिपयव्रतव्रत
नायतोमनागपि तत्करणस्य सम्यग्दर्शनस्याभावादित्यभिप्रायः । इत्येतद्विनिर्वा
माद् । (मद्यपाणेत्यादि) ते ह्यारण्यादयः सर्वप्राणिनूतजीवतत्वेन्यश्चात्मना सततो
मपुमर्देकारं नादविरता इत्यर्थः । तथा पापंडिकायात्मना स्वतोवहूनि सत्यामृषान्
याक्ष्यान्येवं बह्वपमाणनीत्या विशेषेण युंजंति प्रयुंजंति ब्रुवत इत्यर्थः । यदि वास्तव्य
तानि प्राप्नुपमर्देकत्वेन मृषानूतानि सत्यामृषाण्येवं ते प्रयुंजंतीति दर्शयति । तप
हं ब्राह्मणत्वादंढादिनिर्न दंतव्योऽन्येतु शूद्रत्वाद्धंतव्याः । तथाहि । तं द्वाक्यं । शूद्र
पाप ब्राह्मणमं जयेत् किंचिद्वा दद्यात् तथा शूद्रसत्वानामनस्यिकानां शकटनारम
पाप ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । अथपरं चाहं वर्णोत्तमत्वात् नाज्ञापयितव्योऽन्येतु मतो
ममाज्ञापयितव्यामनया नाहं परित्तापयितव्योऽन्येतु परित्तापयितव्यास्तथाहं वेतन
कर्मकरणाय न द्राह्योऽन्येतु शूद्राभाह्याऽति । किंबहुनोक्तेन नाहमुपजापयितव्यो
तादपरोपयितव्योऽन्येतु अपरोपयितव्याऽति । तदेवं तेषां परपीडोपवेशनतोऽनिमृ
ऽमंब्रह्मज्ञादिनामदानावृत्तानामात्मनरीणां विषमदृष्टीनां न प्राणातिपातवि
व्रतमस्यन्य चोपजहृणार्पित्वान् मृषावादादनादानविरमणानावोप्यापोऽयः । द
ननादिनावाद्यानाहस्यजत्वेन प्राधान्यात् सूत्रेणैवाव्रह्माधिकृत्याह । (एत
दि) एवमेव पूर्वोक्तेनैव कारणत्वेनानिमृदत्वादिना परमार्थमजानास्ते तीर्थिकाः र्म
नाः कानाः शोशनाः । यदिया स्त्रीषु कामेषु च शयादिषु मृषिताद्युपमर्दिन
एतद्वा । अथ सत्यादगम्यपनार्थं प्रनूतपर्यायमद्वयं । एतच्च स्त्रीषु शयादिषु न
नं शयः शयितां शयानं संसारकारणं । तथा चोक्तं । मूलमेवमद्वयममम

सयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्यावश्यंजाविनी शब्दादिविषयासक्तिरित्यतः स्त्रीकामग्रहणं ।
 त्र चासक्तायावन्तं कालमासते तत्सूत्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतुःपञ्चपङ्कदशका
 । अथेव मध्यमकालो गृहीतः । एतावत्कालोपादानं च सान्निप्रायं प्रायस्तीर्थिकाश्चरति
 न्तवयसएव प्रव्रजति तेषां चैतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत्तत्कर्ष
 धश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्माच्चोपात्तादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालोच्यते । त
 च ते व्यक्त्वापि गृह्णासं जुक्त्वा जोगनोगान् इति स्त्रीनोगे सति श्रवश्यं शब्दादयोनोगाः
 गनोगास्तान्जुक्त्वा तेच किल वषं प्रव्रजिताइति नच जोगेभ्योविनिवृत्ताः । यतोमिथ्या
 ष्टितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैवं नूतपरिणामाः स्वायुषः काल
 ते कालं कृत्वा निरुष्टतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वामुरिकेषु किद्विपिकेषु स्थानेषूपत्पादयि
 रोनवन्ति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताश्चपि किद्विपिकेषु स्थानेषूपत्यस्यन्ते तस्मादपि स्था
 दायुषः क्षयादिप्रमुच्यमानाश्च्युताः किद्विपिकबहुलास्तत्कर्मशेषैर्लवन्मूकाएलमूका
 जावेनोत्पद्यन्ते । किद्विपिकस्थानाश्च्युतः सन्नन्तरजवे वा मानुषत्वमवाप्य यथैलमूकोऽ
 क्त्वाक् समुत्पद्यतइति । तथा (तमभूयचायेति) तमस्त्वेन जात्यंधतया अत्यन्ताऽज्ञा
 ततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचइह प्रत्यागच्छन्तीति । तदेवंनूतं खलु ते
 तीर्थिकानां परमार्यतः सावधानुष्ठानादनिवृत्तानामाधाकर्मादिप्रवृत्तेस्तत्प्रायोग्यजोग
 जां तत्प्रत्ययिकं सावधं कर्माधीयते । तदेतद्वोजप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थान
 एवामिति ॥ २१ ॥

इत्रियाइं झ्वालस किरियाणाणाइं द्रविणं समणेणवा मादणे
 एवा सम्मं सुपरिजाणिअवाइं जवन्ति ॥ ११ ॥

अर्थ-एरीते ए वारे क्रिया स्थानक तेने (द्रविणं के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे
 मण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइंजवन्ति के०) सम्यक् प्रकारे
 संसारना कारण जाणीने. प्रत्याख्यान परिहार्ये परिहरवा ॥ २१ ॥

॥ दीपिका-उपसंहारमाह । (इहेइत्यादि) इत्येतान्यनर्थदंडादीनि द्वादश क्रियास्था
 नानि कर्मग्रंथिद्वावणाद्वयः संयमः संविद्यते यस्यांसां इविकस्तेन श्रमणेन साधुना मा
 धीरिति प्रवृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञात्वा,
 रिहर्तव्यानि जवन्ति ॥ २१ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेतेषां द्वादशानामप्युपसंहारार्थमाह । (इहेयाइत्यादि) इतिरूपप्रद

शने । एतान्यनर्थदंढादीनि लोचप्रत्ययिकक्रियास्थानपर्यवसानानि द्वादश
नानि । कर्मग्रंथिद्वावणाह्वः संयमः सविद्यते यस्यासौ इविकोमुक्तिगमनयोग्यतया
इव्यनूतः श्रमणः साधुः । तमेव विशिनष्टि । मावधीरित्येवं प्रवृत्तिर्यस्यासौ माद्वन्तः
जुणविशिष्टेनैतानि सम्यग्यथावस्थितवस्तुस्वरूपनिरूपणतोमिव्यादर्शनाश्रितानि संत-
रणानीति कृत्वा क्षपरिक्षया ज्ञातव्यानि प्रत्याख्यानपरिक्षया परिहर्तव्यानि नवंतीति ॥

अद्वावरे तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आदिज्जइ इह खलु अ-
त्ताए संबुमस्स अणगारस्स इरियासमियस्स चासासमियस्स एस-
णासमियस्स आयाणजंमत्तणिकेवणासमियस्स उन्नारपासवणत्ते-
लसिंघाण जल्लुपारिघावणियासमियस्स मणसमियस्स वयसमिय-
स्स कायसमियस्स मणगुत्तस्स वयगुत्तस्स कायगुत्तस्स गुत्तिंदियस्स
गुत्तवंजयारिस्स आउतंगंममाणस्स आउतंचिंममाणस्स आउतंमि-
सियमाणस्स आउतंतुयट्ठमाणस्स आउतंचुळमाणस्स आउतंभास-
माणस्स आउतंवत्तं पडिग्गहं कंबलं पायपुंणं गिण्हमाणस्सवा पि-
क्खिमाणस्सवा जाव चकुपम्हणियायमवि अत्तिविमाया सुद्धुमाकिरि-
या इरियावहिया नाम कज्जइ सापढमसमए वद्धा पुन द्वितीयसमए
वेइया तइयसमए णिज्जिता सावद्धा पुन उदीरिया वेइया णिज्जिता से-
यं काले अकम्मयावि नवंति एवं खलु तस्स तप्पतियं सावज्जंति आदि-
ज्जइ तेरसमे किरियाघाणे इरियावहिएति आदिज्जइ ॥ से वेमि जेयअ-
अतीता जेयपडुपत्ता जेयआगमिस्सा अरिहंता नगवंता सवेते एया
इं चेव तेरसकिरियाघाणां चासिंसुवा चासेंतिवा चासिस्संतिवा पन्न-
विंसुवा पन्नविंतिवा पन्नविस्सिवा एवंचेव तेरसमं किरियाघाणं सेविं-
वा सेवंतिवा सेविस्संतिवा ॥ ७३ ॥

अर्थ—हवे अपर तेरमो क्रिया स्थानक इरिया पथिक नामे कहिए छैए (इहल्लु-
नत्ताए के०) निधे आ जगत्मांहे आत्म जाव पामवाने अर्थ (संबुमस्स के०) व-
चन, अने कायायें करी संवृत एट्ठसे संवर सहित एवा (अणगारस्स के०) इ-
रियावहि क्रिया कहियें. ते साधुना गुण कहेने. ईर्यासमितिए समितो, जागाम-
ए समितो, एण्णासमितिए समितो, आदान ज्ञान मात्रा निक्षेपण समितिए

०, उच्चार एटले बड़ीनीत, अने पासवण एटले लघुनीत, खेलसिंघाणजल एटले क, बडखो, नाकनो मेल, श्लेष्म, शरीरनो मेल, तेने पारिष्ठापन एटले परववा रु समितिए समितो, (मणसमियस्स के०) मनसमितवंत, (वयसमियस्स के०) वचनसमितवंत, (कायसमियस्स के०) कायसमितवंत, (मणगुत्तस्स के०) नगुत्तें गुत्तो, (वयगुत्तस्स के०) वचनगुत्तें गुत्तो, (कायगुत्तस्स के०) कायगुत्तें गुत्तो, (गुत्तिदियस्स के०) गुत्तेंदिय एटले इंदियोनो गोपवनार, (गुत्तवंनयारिस्स के०) गुत्त ब्रह्मचारी, एटले नववाडे विद्युद्ध, ब्रह्मचर्यनो पालनार, (आउत्तंगह्वणस्स के०) उपयोग सहित सावधान पणो चालनार, (आउत्तंचिष्माणस्सके०) सावधान पणो उन्नो रहेनार, (आउत्तंणिसियमाणस्स के०) सावधान पणो वेसनार, (आउत्तंतुयट्टमाणस्स के०) सावधान पणो शयन करनार, (आउत्तंचुक्कमाणस्स के०) सावधान पणो जोजन करनार, (आउत्तंजासमाणस्स के०) सावधान पणो बोलनार, (आउत्तंवत्तंपडिग्गहंक्कंवलंपायपुंठणंगिएहमाणस्सवा के०) सावधान पणो वस्त्र, पात्र, विजल, पायपुंठणने जेतो, तथा (णिरिवमाणस्सवा के०) निरूप एटले तेने सावधान पणो मूकतो, तथा (जावचस्कूपम्हणिवायमवि के०) किंवहुना यावत् चहु पापण एटले मियोन्मिप मात्र, ते पण उपयुक्त पणो करतो, एवो जे साधु तेने एत्ते सुद्धुमाकिरियाइरियावहियानामकङ्कइ के०) सुद्धुमाकिरिया इरियावहि नामे ठे, परं ते क्रिया केवी ठे, तोके (अविमियाके०) विविध प्रकारें जेनी मात्राठे एवी क्रियाठे लागे, ए क्रिया केवलीने पण लागे, कारणके केवली पण सयोगीठे ते सयोगी जीवो एक कृणवार पण अग्निना ताप मांहे पाणीनी पेटें निश्चल रही शके नही, ते कारणे इरियावहि क्रिया लागे. (साके०) ते क्रिया कपाय विना (पढमसमए के०) पहेला समयने विपे (बद्धा के०) बंधाय. (पुष्ठा के०) फरशो, तथा (वित्तीयसमएवेइया के०) बीजा समयने विपे वेदाय एटले एत्तुं वेदबुं थाय, अने (तइयंसमएणिक्किता के०) त्रीजा समयने विपे निक्कंराय एटले एत्तुं निक्कंरबुं थाय, ते कहे ठे. (सावद्धाउदीरियावेइयाणिक्किता के०) ते क्रिया बंधाए, फरशाए, उदिराए, वेदाय, अने निक्कंराए, जे कारण भाटे कर्मबंधनी स्थिति कपापितठे ते इरियावहिना धणी होय तेने नथी. केमके, कपाय बालाने सांपरायिक कर्म बंधायठे. परंतु ते कपाय, इरियावहिवाला ते नथी ए कारणे ते इरियावहि क्रिया (सेयंकाले के०) ते आगमिककालें त्रीजा समयने विपे (अकम्मयाविजवंति के०) अकर्मता पणो होय, एटले कर्म रहितपणो होय. वेथी वीतरागनेज इरियावहि क्रिया लागे. एरीतें निभें तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावध्य कर्म बंधाय, ए तेरमो क्रिया स्थानक इरियावहि एवे नामे कह्यो. ॥ २३ ॥

ए तेर जे क्रियाना स्थानक ठे ते मात्र एक श्रीवर्द्धमान स्वामियेंज नथी किंतु? अन्य बीजा पण सर्व तीर्थकरें कह्याठे. एवो जाव देखाडेठे. (सेवेमिने) सुधर्मस्वामि जंवूस्वामि प्रत्ये कहेठे के, में श्री महावीर पासंथी सांजव्याठे जे ए अर्थ, ते तुज्जेने कहा. ते अर्थ (जेयअतीता के०) अतीतकालें जे तीर्थकर (जेयपदुपन्ना के०) तथा जे तीर्थकर हमणा वर्त्तमान कालेंने, वली (जेआगमिस्ता जे आगमिककालें तीर्थकर यज्ञे, (अरिहंता के०) ते श्री अरिहंत पूजा सत्कार योग्य, (जगवंता के०) ऐश्वर्यादिकगुण युक्त, (सवेतेएयाइंचेव के०) ते सर्व करे निश्चे थकी, ए (तेरसकिरियाठाणाइं के०) तेर क्रियाना स्थानक जेठे ते अतीत लें जाख्या, वर्त्तमान काले जाखेठे, अने आगमिक काले जाखेठे. विशेषे प्ररूप्या. कि प्ररूपेठे, अने विशेषें प्ररूपज्ञे. एम निश्चें ए तेरमो क्रिया स्थानक अतीतकालें वर्त्तमान कालें सेवेठे, अने आगमिक कालें सेवज्ञे. जेम जंवू छीपने विपे वे सूर्य प्रकाश करेठे, तथा जेम प्रदीप सरखुं अजवाजुं करेठे, तेम तीर्थकर पण त्रणेकाने मान ठता, सरखो उपदेश आपेठे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका-अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापधिकं नाम आख्यायते । इति तस्यास्तया वा पंधाईर्यापथः सविद्यते यस्य तदीर्यापधिकं । एतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं वृत्तिनिमित्तं इदं । सर्वत्रोपयुक्तस्य निकपायस्य समीकृतमनोवाक्यायक्रियस्य या या यत्कर्म तदीर्यापधिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिका । तस्याः स्वरूपमाह । (इत्यादि) आत्मजावार्थं संवृतस्याऽनगरस्य ईर्यादिकानिः पंचजिः समितिनिर्माणैः यैः समितस्य तिसृनिर्गुतिनिर्गुतस्य गुतेंद्रियस्य नवब्रह्मचर्यगुतिसहितब्रह्मचारिणः उपयुक्तं गद्यतस्तिष्ठतोनिपीडितस्त्वर्गवर्तेनां कुर्वाणस्य तथा उपयुक्तमेव वत्तं पतद्भक्तं वज्रं पादपुंठनंवा गृह्णतोनिहिपतोवा यावच्चकुःपद्मनिपातमपि उपयुक्तं कुर्वतः स प्यस्ति विद्यते यिमात्रा विविधा मात्रा सूक्ष्मा क्रिया ईर्यापथिकानाम् केचजिनापि ते । यतः सयोगी जीवः कृणमप्येकं निश्चलः स्थातुं नशक्तोऽतिवह्निताप्यमानः स्वामिणशरीरानुगतः सदा परिवर्तमान एवास्ते । ततः केवजिनोपि सूक्ष्माग्रासं स्पुस्तंभ कर्म वध्यते तदीर्यापधिकं तस्य याऽवस्था सा क्रिया । (सापठमेति) निषिणा पत्कर्म वध्यते तत्प्रथमसमये बद्धं स्पष्टं चेति तत्क्रियैव बद्धस्पष्टेयुक्ता । द्वितीयसमये वेदिताऽनुनृता तृतीयसमये निजीर्णा । केवलयोगनिमित्तं यत्कर्म वध्यते तत्तृतीयसमये न सांपरापिकस्येव स्थितिः किंतु प्रकृतितः सातावेदनीयं तत् । स्थितितोऽवस्था निश्चिनिकं २ अनुनायतः अनुनायमानुचरसुरसुखातिशायि ३ प्रदेशतो बहुप्रदेशम

धं बहुव्यपञ्च ४ । तदेवं सारक्रिया प्रथमसमये बद्धस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता निजी
 ि स्यात् । (संप्रकाशेति) एष्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मपेक्षया कर्मतापि
 यति । एवं ग्वन्तु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्ययिकमीर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते बध्यते ।
 त्रयोदशं क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
 दकपाययोगनिमित्तः सांपरायिकोद्बन्धः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
 च द्विसमयस्थितिकइति ॥ २३ ॥ सोहं ब्रवीमि येऽतीतायेच प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्हंतो
 गवंतः सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि श्रजापिपुर्णापंतं जापिप्यंतं विपाक
 : प्रज्ञापितवंतः प्रज्ञापयंति प्रज्ञापयिष्यंतिच । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवित
 तः सेवंति सेविष्यंते च ॥ २४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापयिकं नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
 ास्तया वा पंचार्श्यापयस्तत्र नवमीर्यापयिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
 त्तिदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निकपायस्य समीकृतमनोवाक्याक्रियस्य वा क्रिया तथा यत्कर्म
 दीर्यापयिकं सैव वा क्रिया ईर्यापयिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किञ्चूता वा कीदृक्कर्मफ
 लाया इत्येतदशेषितुमाह । (इहखलुइत्यादि) इह जगति प्रवचने संयमेवा वर्तमान
 य । खलुशब्दोऽवधारणेऽलंकारेवा । आत्मनो जावयात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
 नोवाक्यैः परमार्थतएव नूतस्यैवात्मनायोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
 िद्विज्ञातात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगारस्यैर्यापयिकादिभिः पंचभिः
 िमितिनिर्मनोवाक्यैः समितस्य तथा तिसृनिर्गुप्तस्य । पुनर्गुप्तिग्रहणमेतानिरेव
 िमिनिर्गुप्तोनवतीत्यस्यास्यैस्याविर्भावनायात्यादरख्यापनार्थं वेति । तथा गुप्तेऽप्यस्य
 िवब्रह्मचर्यगुप्तपेतब्रह्मचारिणश्च सतस्तथोपयुक्तं गृह्यतस्तिष्ठतो निपीदतो मुनेस्त्वक्वर्त
 ि कुर्वाणस्य तथोपयुक्तमेव वस्त्रं पतदग्रहं कंबलं वा पादपुंठनकं वा गृह्यतो नि
 िपतो वा यावच्चक्रुः पद्मनिपातमप्युपयुक्तं कुर्वतः सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति विद्य
 ि विविधा मात्रा विमात्रा तदेवंविधा सूक्ष्माक्षिपक्षसंचलनरूपादिकेर्यापयिकानाम
 क्रिया केवलिनापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोन शक्नोति कृणमप्येकं निश्चलः
 ियातुमग्निना ताप्यमानोदकवत्कार्मेण शरीरानुगतः सदा परिवर्तयन्नेवास्ते । तथा
 िवोक्तं । केवलीणं जंते अस्मिन्समयं सिजेसु आगासयएसेसु इत्यादि । तदेवं केवलिनोपि
 िवब्रह्मगात्रसंचारानवन्तीह च कारणे कार्योपचारात्तया क्रियया बध्यते कर्म तस्य कर्मणो
 िवाश्रयस्थास्ताः क्रियाः । ता एव दर्शयितुमाह । (सापढमसमयेइत्यादि) यासाव
 िवापिणः क्रिया तथा बध्यते कर्म तत्प्रथमसमये एव बद्धं स्पष्टं चेति क्त्वा तत्क्रियैव बद्धं

स्पष्टेष्ट्युक्ता तथा द्वितीयसमये वेदितेत्यनुचूततृतीयसमयेऽतिजीर्णा । एतदुक्तं
 कर्मयोगनिमित्तं वध्यते तत्स्थितिश्च कपायायत्ता तदज्ञावाच्च न तस्य सांपरा-
 स्थितिः किंतु योगसद्भावाद्ध्यमानमेव स्पष्टतां संश्लेषं याति । द्वितीयसमये
 ते तच्च प्रकृतितः सातावेदनीयं स्थितितोऽसमयस्थितिकमनुज्ञावतः शुन-
 अनुत्तरोपपातिकदेवसुखातिशायि देशतो बहुप्रदेशमस्थिरबंधं बहुव्ययं च । तदेव
 पयिका क्रिया प्रथमसमये वदस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता वेदिताऽतिजीर्णा
 (नेपंकाळेति) आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि च नयति । एवं
 हीनरागस्येयांप्रत्ययिकं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतच्चयोदशं क्रियास्थानं
 न । ये पुनस्तेन्योऽन्ये प्राणिनस्तेषां सांपरायिकोऽन्धस्तेषु यानि प्रागुक्तानीयांपर-
 षादय क्रियास्थानानि तेषु वर्तन्ते तेषां तद्वर्तिनामसुमतां मिथ्यात्वाविरतिप्रमा-
 ययोगनिमित्तः सांपरायिकोऽन्धोऽनयति । तत्रच प्रमादस्तत्र कपायायोगाच्च निप-
 ति । कपायिणश्च योगायोगिनस्त्वेते जाज्याः । तत्र प्रमादकपायप्रत्ययिकोऽन्धोऽ-
 प्रकाग गिरिति । तद्वद्विस्तु केवलयोगप्रत्ययिकोऽसमयस्थितिरेवेयांप्रत्ययि-
 गिरिति ॥ २३ ॥ एतानि त्रयोदश क्रियास्थानानि नजगवर्धमानस्वामिनैवोक्तान्ये-
 ष्वीत्येतद्वशीषिणुमाद । (सेवेमीत्यादि) सोऽहं ब्रवीमीति यत्प्रागुक्तं तदा ब्रवी-
 मपदा । एते तैऽतिर्माताश्चनानादयस्तीर्यकृतोयेच वर्तमानाः क्षेत्रांतरे सीमंय-
 अनुत्तरोपे आगामिनः पचनानादयोऽर्हंतोऽनगवंतः सर्वेऽपि ते पूर्वोक्तान्येतानि प्रा-
 णिदागमानाद्यनार्यतनार्यंते नापिष्यंतेच । तथा तत्स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च प्रकृति-
 प्रत्ययंति प्रत्ययिष्यंतिच । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवितव्यंतेः सेवते
 तेन । तस्माद् द्वितीयं सूत्रं व्युत्पद्यते नयति । यथा वा सदृशोपकरणाः प्रा-
 णप्रवहानादयैव तीर्थद्वीपानि निरावरणत्वात् कालत्रयवर्तिनोऽपि तुल्योपदेशानयति-

अध्वनरंभां पृग्मिविजयं विजंगमादृक्स्सामि इह खलु पाणाप-
 णं पाणान्वंदाणं पाणामीज्जाणं पाणादिदीणं पाणारुद्धं पाणारं-
 णं पाणान्वमाणं संजुताणं पाणाविद्वपायमुपानयणं एवं चवशः ॥ २४ ॥
 तेनहा जामे वसायं सुविणं अंतलिमं अंगं मरं लम्कणं वं-
 णं इहिल्लम्कणं पुरिमल्लम्कणं दयल्लम्कणं गयल्लम्कणं गोणल्लम्क-
 णं निहिल्लम्कणं कुक्कल्लम्कणं निनिरल्लम्कणं वट्ठल्लम्कणं लायल्लम्क-
 णं चकल्लम्कणं वनल्लम्कणं चम्मल्लम्कणं दंल्लम्कणं असिल्लम्कणं म-

णिलक्षणं कागिणिलक्षणं ॥ ७६ ॥ सुजगाकरं छप्रगाकरं गप्रगाकरं मो
दणकरं आदृक्षाणि पागसासणिं दद्वहोमं खत्तियविज्जं चंदचरियं सूरच
रियं सुक्कचरियं वहस्सइचरियं उक्कापायं दिसादाहं मियचकं
वायसपरिमंजलं पंसुवुद्धिं केसवुद्धिं मंसवुद्धिं रुद्धिरवुद्धिं वेतालिं अद्
वेतालिं उसोवणिं तालुघाडणिं सोवाणिं सोवरिं दामिलिं कालिं गिं गो
रिं गंधारि उवतिणिं उषयणिं जंजणिं थंजणिं लेसणिं आमयकरणिं
विसल्लकरणिं पक्कमणिं अंतर्धाणिं आयमिणिं एवमाइआउं विजाउं
अन्नस्स देउं पउंजंति पाणस्स देउं पउंजंति ववस्स देउं पउंजंति लेण
स्स देउं पउंजंति सयणस्स देउं पउंजंति अन्नेसिंवा विरुवरुवाणं का
मज्जोगाणं देउं पउंजंति तिरिठं तेविज्जं सेवेति ते अणारिया विष्पडि
वन्ना कालमासे कालं किच्चा अन्नंयराइं आसुरियाइं किच्चिसियाइं ठा
णाइं उववत्तारो ज्वंति ततोवि विष्पमुच्चमाणा जुज्जेएल मूयताए तम
अंधयाए पच्चायंति ॥ ७७ ॥

अर्थ—हवे जे कांइ ए तेरमां क्रियास्थानकने विपे पाप न कह्युं, ते कहेउं. (अडुत्तरं
के०) जे कांइ तेरमां क्रियास्थानकने विपे नकेवाणुं ते आगले मंथे कहिए ठेए (पुरि
विजयंविजंगेमाइकिस्सामिके०) हवे पुरुषविचय अथवा पुरुषविजय एटले केटला एक
अपसत्त्ववंत पुरुषनो विजंग एटले ज्ञानक्रियाविशेष कहीशुं (इहरखु के०) आ मनुष्य
अने विपे निश्चंथकी (णाणापस्साणं के०) नाना प्रकारनी जेनी प्रज्ञाउं तथा (णाणावंदानं
के०) नाना प्रकारं जेनो अग्निप्रायउं (णाणातीजाणं के०) नाना प्रकारं जेनो आचा
उं (णाणादिष्टीणं के०) नाना प्रकारं जेनी दृष्टीउं एतावता अणंने अस्तव जेनुं प्रमा
उं. तेकारणे नाना दृष्टिना जाणवा (णाणारूईणं के०) आहार, विहार, नयन, आ
रण, यान, वाहन, गीत. अने वाजिन्नादिकनेविपे खुदी खुदी जेनी रुचिउं. (णाणारं
णं के०) तथा नाना प्रकारना जेना आरंज एटले कर्षण. पशुपाजन. निव्वरुमं,
व्यादिक जेने आरंजउं. (णाणाज्वरसाणं के०) नाना प्रकारना शुभ्राशुभ अथ्यवसाय
ऐकरी (संजुत्ताणं के०) सहित जे रनेउं. (णाणाविहपावसुपाभयणं के०) तेना ए
आगलजे केहेउं ते प्रमाणे, नाना प्रकारं पापश्रुताभ्ययन (एवंनवइ के०) एम दोष.
२५॥ (तजहा के०) ते कहेउं. (जोमं के०) जूमिनिर्घात एटले जूमिकंयादिक जे मंथ

कह्यात्रे, तथा (उष्णायं के०) उत्पातिक, कपिहसितादिक, तथा आकाश घटी
रुधिरचुष्टादिक (सुविणं के०) स्वप्रते रात्रीने विषे गजवृषणादिक दर्शन. (यं
तत्त्रिकं के०) उल्कापात मेघ वृष्ट्यादिक तथा (अंग के०) अंग नेत्र बाहु स्फुरण
दिक, (सरं के०) काकशिवादिक स्वर विचारणा. (लक्षणं के०) पद्म, यव, शंत,
चक्रादिक लक्षण. (वंजणं के०) मत्त तिलकादिक. (इधिलक्षणांपुरितलक्षणं के०)
स्त्रीजक्षण, तथा पुरुषना लक्षण, ते सामुद्रिकादिक प्रसिद्धे. (हयलक्षणं के०) घो
डाना लक्षण. (गयलक्षणं के०) हाथीना लक्षण, (गोणलक्षणं के०) गौ वृषनना लक्षण.
(मिंदलक्षणं के०) मिंदाना लक्षण, (कुकडलक्षणं के०) कुकडाना लक्षण, (तितिल
क्षणां के०) तितिलक्षणा लक्षण. (वटगलक्षणं के०) वर्तकना लक्षण, (लावपत
क्षणां के०) लावकना लक्षण. (चक्रलक्षणं के०) चक्रना लक्षण, (वतलक्षणं के०)
वटना लक्षण. (चम्पलक्षणं के०) चर्मना लक्षण, (दंमलक्षणं के०) दंमना लक्षण
(अगिलक्षणं के०) खड्गना लक्षण. (मणिलक्षणं के०) मणि चंद्र सूर्यकीतादिकना
लक्षण. (कागिलक्षणं के०) कागिलिना लक्षण, एवीरीते एना प्ररूपक शास जा
णनी. ॥ २० ॥ अने मंत्रविद्या कहेने. (सुनगाकरं के०) जे थकी दुर्नाम्य वंत प्राणी
सौनाम्य वंत थाय. (पद्मगाकरं के०) जेथकी सौनाम्य वंत प्राणी दौर्नाम्यवंत थाय.
(गद्गाकरं के०) जे दिपाने पते गर्नाथान कपजे तेथी विद्या, (मोहणकरं के०)
जोकने प्यासोह कपजे तथा वेदनो कपय दीये, (आदमणिं के०) आचर्वणीनिषा ए
हने ताकात ज्ञानपंती कर्माती विद्या, (पागमागणिं के०) इंदुजाल विद्या, (ववरो
गे के०) मधु घृतादिक इव्य, उद्यादनादिक कार्य निमित्त होमीण ते इव्यहोम जाण
वो (अनिपदिष्टं के०) ह्यर्गनी धनुर्विद्यादिक विद्या, (चंदचरिणं के०) चंद्रमातु
हस्त्रि चंद्रमानोसार जाणे (मृगचरिणं के०) मृगनु चग्रि मृगनो वार जाणे, (मुकुचरिणं
के०) मुकुतु चग्रि मुकुतो वार जाणे, (वृद्धमृगचरिणं के०) वृद्धमृगचरिणं चग्रि वृद्ध
मृगो वार जाणे. एवं नवग्रह चग्रि ते ज्योतिष नाम्य प्रसिद्ध जाणवुं. तथा
(वज्राणं के०) वज्राणन. (दिग्गदाष्टं के०) दिग्गदाष्ट (मियगके के०) आगपद
जोय तेने आग लगने विषे प्रवेश कर्ता इमोनथाय, अथवा शब्द शुनाशुन गिनविषे
ते शब्दक कहिह. (वायव्यमिमंजितं के०) कासादिक पक्षीना जयादिकना विचार कहे
मोविद्या (वल्लुहिके०) वल्लुहिक वृष्टि, (केमवृष्टिके०) केम वृष्टि, (मंगवृष्टिके०) मंग
वृष्टि, (रुद्रिवृष्टिके०) रुद्रिवृष्टि, तेनुं शुनाशुन कत. जे नाम्यने विषे गिनविषे. ते जा
णो (वेदांति के०) वेदांति नाम्ये विद्या केंदला एक अक्षर प्रमाणने ते केंदला एक दि
ग्म ज्ञानं यदेवम ह्म अने वेदत ह्मने (अक्षवेदांति के०) ते ईदने अक्षमाते.

(उत्सोचणिके०) उपस्वापिनी विद्या. (तालुषाडणिके०) ताला उषाडवानी विद्या; तालो दपटनी (सोवागि के०) चांमालिणीश्वापकी विद्या, (सोवरिके०) शांवरी विद्या. (दा मिलिके०) डाविडीविद्या (कालिंगिके०) कालिंगी विद्या, (गोरिके०) गोरी विद्या (गंधारिके०) गंधारी विद्या, (उवतिणि के०) अवपतनी नीचे पाडवानी विद्या, (उप्पयणि के०) उत्पतनी एटले वंचे जवानी विद्या. (जंनणिके०) जूंनणी विद्या, (यंचणिके०) स्तंननी विद्या (लेसणि के०) स्लेपनी विद्या (आमयकरणि के०) आमय करणी विद्या (विसत्तकरणि के०) विशत्त करणी विद्या (पक्कमणि के०) प्रक्कामणी फेर चडा यानी विद्या (अंतंदाणि के०) अट्ठस्य करणि विद्या (आयमणि के०) आत्मणी विद्या, (एवमाइआउविक्काउ के०) इत्यादिक विद्याउ आदि शब्दथकी प्रज्ञायादिक विद्याउ लेयी ते विद्याउने जे शास्त्रो थकी जाणीयें. तेवां शास्त्रो नणीने पांखंही, परद र्शनी अथवा गृहस्थ, अथवा स्वपट्ठीक इच्छालिंगी साधु ते ए पूर्वीक विद्याउने (अन्नस्सहेउं के०) अन्नने अर्थे (पउंजंति के०) प्रयुंजे (पाणस्सहेउंपउंजंति के०) पाणीने अर्थे प्रयुंजे (वड्ठस्सहेउंपउंजंति के०) वड्ठने अर्थे प्रयुंजे (लेण स्सहेउंपउंजंति के०) उपाश्रयने अर्थे प्रयुंजे (सयणस्सहेउंपउंजंति के०) शयनने अर्थे प्रयुंजे (अत्तेसिंवाविह्वरूवाणंकामजोगाणहेउंपउंजंति के०) अथवा बीजा नाना प्रकारना कामजोगने अर्थे प्रयुंजे ते पुरुष (तिरिह्वं तेविह्वंसेवेंति के०) तिरिह्वि एटले रुडा अनुष्ठाननी हूणनारी एवी ते विद्याने सेवे (तेअणारियाविष्पडिवन्ना के०) ते अनार्य जाणवा. यद्यपि हेउं करी अने जापायें करी तो आर्यते तथापि, मिथ्यात्व ना आसेवन थकी. अनार्य कर्मना करनार, अनार्य, अनाचारी, केवाय ते (काल मासे कालंकिञ्जा के०) आयुष्यने कृये कालने अवसरे काल करीने अज्ञान तपने प्र माणे यद्यपि देवलोकें जाय तथापि ते, (अन्नयराइं आसुरियाइं किड्विसियाइं वाणाइं उ ववचारो जवेंति के०) तेउं अनेरा आसुरी किड्विपिकादिक स्थानकोने विपे उपजवुं थाय. (ततोविविष्पमुच्चमाणाके०) त्यां थकी चवीने (उड्ढोके०) वली मनुष्यमां उपजे तो केवा थाय तोके (एल के०) घेरा थाय. (मूयताए के०) मुंगा थाय, (तम अंधयाए के०) आंधला एवा ते जीव थाय. त्यार पठी (पञ्चायंति के०) नरक तिर्थ चादिक गतिने विपे परित्रमण करे; अथर्मपक्क आश्री एटले व्रतधारीने पापनो विपाक कह्यो. हवे गृहस्थ उद्दिशिने अथर्म पक्क कहेंते. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नोक्तं पापस्थानं तदाह । इदमुत्तरं अस्मात्क्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यदत्र नोक्तं तदुत्तरग्रन्थेनोच्यते । अतमुच्यते । ए

वाक्यालंकारे । पुरुषाविचीयन्ते मृग्यन्ते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा व्यपस्तत
नां केषांचित्पुरुषाणां ज्ञानलवेनार्थानुबन्धिना विजयस्तस्य विजंगं ज्ञानविशेषं चास्मा
स्यामि । यादृशानां चासीं विजंगः स्यात्तानाह । (इहखलु इत्यादि) इह जगति नाना
ज्ञाविचित्रमतयः पुरुषानानाहृदविचित्राणि प्रायानानाशीज्ञानानारूपादृष्टिरंतः करण
वृत्तिर्येषां ते तथा तेषांच त्रीणि शतानि त्रिपष्ट्यधिकानीति प्रमाणं क्षेत्रं । तथा नानाहृदी
नां नानारंजाणां नानाव्यवसायसंयुतानां इह लोकप्रतिबद्धानां परलोकपराङ्मुखानां तेषां
नानाविधं पापश्रुताध्ययनं जवति ॥ १५ ॥ तदथा । जूमौ जवं जौमं निर्घातनूकंपादिकं उत्पत्ति
कपिहसितादि स्वप्नं गजादि, आंतरिक्षं मेघादि, आंगं बाहुनेत्रस्फुरणादि, स्वरलक्षणं काकम
रादिलक्षणं, मत्स्यववश्रीवत्सादि व्यंजनं तिलमापादि स्त्रीलक्षणं रक्तपाणिपादादिकं । ए
वं पुरुषहयगजगोमिंदकुटुतिरिवर्तकलावकचक्रवत्त्रचर्मदंडासिमणिकाकिणिरत्नज
णानि ॥ १६ ॥ सुजगमाकरोति सुजगाकाराविद्या, दुर्जगमाकरोति दुर्जगाकारा, गर्जकरा मो
हनकरा आथर्वणी अथर्वणाख्या, सद्योऽनर्थकारिणी विद्या पाकशासनी इंद्रजालविद्या
कणवीरपुष्पादिनिर्द्वैरुच्चाटनादिकायैर्होमोयस्यां सा इव्यहोमा, कृत्रविद्या धनुर्वेदा
दिका, तामधीत्य प्रयुंजते । ज्योतिषविद्यामाह । (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रचरित्रं, नक्षत्र
योगराहुग्रहणादिकं सूर्यचरित्रं, तथैव शुक्रबृहस्पतिचरित्रं उदयास्तवर्षकालादि । उज्ज
पातदिग्दाहमंडलविचारेण शुजाशुजकारिणोमृगाहुरिणशृगालादयश्चारण्यास्तेषां दर्शने
ग्रामप्रवेशादौ शुजाशुजं यत्र चिंत्यते सग्रंथोपि मृगचक्रं वायसादीनां पक्षिणां स्था
नस्वरादिकं शुजाशुजं चिंत्यते त वायसपरिमंडलं पांसुकेशमांसरुधिरवृष्टयोऽनिष्टफलाय
शास्त्रे चिंत्यते तत्तन्नाम । तथा वैतालीविद्या सा च किल कतिनिर्जपैर्दंडमुद्यपयति । ध
र्धवैताली तं दंडमुपशमयति । उपसापिनी, तालोद्घाटनी, श्वपाकी, शांवरी, झाविडी, का
लिंगी, गौरी, गांधारी, अचपतनी, उत्पतनी, जुंजणी, स्तंजनी, श्लेषणी, ग्रामयकरणी, वि
शयकरणी, प्रकामणी, अंतर्धानकरणी इत्यादिका विद्या अधीयते । आदिशब्दात्प्रकृत्या
योप्राह्याः । एताश्च विद्याः पार्वंडिकाग्रहस्थावा स्वयूष्माद्व्यलिंगधारिणोवा अन्नपान
वस्त्रलयनशयनार्थं प्रयुंजति अन्येषां वा विरूपरूपाणां विचित्राणां कामजोगानां कृते प्र
युंजति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टमित्याह । (तिरिमिति) तिरश्चानामननुकूलं स
दनुष्ठानप्रतिपातकारिणीं तेऽनार्याविप्रतिपन्नां विद्यां सेवंते तेच यद्यपि क्षेत्रार्थानापायां
स्तथाप्यनार्यकर्मकारित्वादनार्याएव क्षेत्राः । तेच कालमासे मरणावसरे कालं कृत्वा
यदि कथंचिदेवलोकगामिनोजवन्ति ततोऽन्यतरेषु आसुरीयकेषु किञ्चिदपिकादिस्थानेषु च
त्पत्स्यन्ते ततोपि विप्रमुक्ताश्च पुतायदि मनुष्येभूत्पद्यन्ते तदा एहमूकत्वेनाऽव्यक्तनापित्वेन त
मस्त्वेनाधतया मूकतयाया प्रत्यायांति ततोऽनरकतिर्यगादिभूत्पद्यन्ते ॥ १७ ॥

॥ टीका-संप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नानिहितं पापस्थानं तद्विनिर्मुखाह ।
 (अष्टोत्तरमित्यादि) अस्माच्चयोदशक्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यत्र न प्रतिपादितं त
 दधुनो नरनूतेनानेन सूत्रसंदर्भेण प्रतिपाद्यते । यथाऽऽचारे प्रथमश्रुतस्कंधे यन्नानिहितं
 तदुत्तरनूतानिभूतलोकानिः प्रतिपाद्यते । तथा चिकित्साशास्त्रे मूलसंहितायां श्लोक
 स्थाननिदानशारीरचिकित्सितकल्पसंज्ञकायां कायं यन्नानिहितं तदुत्तरेऽनिधीयते एवमन्य
 त्रापि उदःस्वित्पादावुत्तरसंज्ञावोऽवंगंतव्यः । तदिहापि पूर्वेण यन्नानिहितं तदनेनोत्तरग्रं
 थेन प्रतिपाद्यतइति । य समुच्चये । एमितिवाक्यालंकारे । पुरुषाविचोपते मृग्यते वि
 ज्ञानक्षरेणान्वेष्यते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा केषांचिदल्पसत्त्वानां तेन ज्ञानव
 लेनायधिप्रयुक्तेनानर्थानुबंधेनाविजयादिति । सच विजंगवदवधिविपर्ययवद्विजंगोज्ञानवि
 शेषः पुरुषविचयश्चासौ विजंगश्च पुरुषविचयविजंगस्तमेवंनूतं ज्ञानविशेषमारब्धव्यामि प्र
 तिपादयिष्यामि । यादृशानां चार्ता नवति तद्विशतः प्रतिपादयितुमाह । (इह खलुऽ
 त्यादि) इह जगति मनुष्यक्षेत्रे प्रवचने वा नानाप्रकाराविचित्रकृत्योपशमात् प्रज्ञायतेऽन
 येति प्रज्ञा सा विचित्रा येषां ते नानाप्रज्ञास्तथा वाऽल्पाल्पतराल्पतमया चिंत्यमानाः
 पुरुषाः पटस्थानपतितानवन्ति । यथा ठेदोऽजिप्रायः सनानायेपां ते तथा तेषां नानाशी
 लानां तथा नानारूपा दृष्टिरंतःकरणप्रवृत्तियेषां ते तथा तेषामिति । तेषांच त्रीणि श
 तानि पञ्चविकानि प्रमाणमवंगंतव्यं । तथा नाना रुचियेषां ते नानारुचयः । तथा
 हि । आहारविहारशयनासनाद्यादनाजरणयानवाहनगीतवादित्रादिषु मध्येऽन्यस्यान्यारु
 चिर्नयति तेषां नानारुचीनामिति । तथा नानारंजाणां रूपिपाशुं पात्यविपणिशिष्टिपक
 मेसेवादिष्वन्यतरमारंजेणेति । तथा नानाध्यवसायसंपुत्तानां शुजाध्यवसायनाज्ज्ञा इह
 लोकमात्रप्रतिबद्धानां परलोकनिष्पिपासानां विषयतृपितानामिदं नानाविधं पापश्रुताध्य
 यनं नवति ॥२५॥ तद्यथा जूर्मा नवं निर्वातनूकंपादिकं, तथोत्पातं कपिहसितादिकं, त
 था स्रग्ं गजवृषजसिंहादिकं, तथाऽस्तरिहं मेघादिकं, तथांगे नवमांगं शक्तिबाहुस्फुर
 णादिकं, तथा स्वरलक्षणं काकस्वरगं नीरस्वरादिकं तथा लक्षणं यवमत्स्यपद्मशंख
 कृश्रीवत्तादिकं व्यंजनं तिलकमायादिकं, तथा स्त्रीलक्षणं रक्तकरचरणादिकं, एवं पुरुषा
 दीनां काकिणीरत्नपर्यंतानां लक्षणप्रतिपादकशास्त्रपरिज्ञानमवंगंतव्यं ॥२६॥ तथा मंत्रवि
 शेषरूपाविद्याः तद्यथा । दुर्जगमपि सुजगमाकरोमि सुजगकारां, तथा सुजगमपि दुर्जगमा
 करोमि दुर्जगकारां, तथा गर्जकरां गर्जाधानविधाविनीं तथा मोहोवेदादयोवा तत्करण
 शीलामाथर्वणानिधानां सद्योऽनर्थकारिणीं विद्यामनीधीयते तथा पाकशासनीमिंज्जाल
 संज्ञिकां तथा नानाविधैर्द्वैः कणवीरपुष्पादिनिर्मधुघृतादिनिर्वोच्चटनादिकैः कार्यैर्हो
 मोहयनं यस्यां सा इव्यहवना तां तथा क्षत्रियाणां धनुर्वेदादिकापरा वा या स्वगोत्रक्रमे

णायाता तामधीत्य प्रयुजते । तथा नानाप्रकारं ज्योतिषमधीत्य व्यापारयतीति दर्शयति ।
 (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रस्य ग्रहपतेश्चरितं चंद्रचरितमिति । तच्च वर्णसंस्थानप्रमाणं
 प्रज्ञानद्वययोगराहुग्रहादिकं । सूर्यचरितं त्विदं । सूर्यस्य मंडलपरिमाणराशिपरिमाणो
 तावकाशराहुपरागादिकं । तथा शुक्रचारोविथीत्रयचारादिकस्तथा बृहस्पतिः शुक्राद्यु
 फलप्रदः संवत्सरराशिपरिज्ञागादिकश्च तथोष्कापातादिगृहाश्च वायव्यादिषु मंडले
 नवंतः शस्त्राग्निक्षुत्पीडाविधायिनो नवंति । तथा मृगाहरिणसृगालादयश्चारास्थास्तेषां
 शीनरुतं ग्रामनगरप्रवेशादौ सति शुक्राद्युजं यत्र चिंत्यते तन्मृगचक्रं । तथा वायसादीनां
 क्षिणां यत्र स्थानादिकं स्वराश्रयेणाऽऽद्युजफलं चिंत्यते तदायसपरिमंडलं । तथा पां
 केशमांसरुधिरादिवृष्टयोऽनिष्टफलदायत्र शास्त्रे चिंत्यते तत्तदनिधानमेव न्वति ।
 या विद्यानानाप्रकाराः कृद्कर्मकारिण्यस्ताश्चेमाः । वैतालीनामविद्या । नियताहरप्रति
 क्षा । साच किल कतिर्निर्जपैर्दंडमुञ्चापयति तथार्थवैताली तमेवोपशमयति । तद्योप
 पिनी तालोदघाटनी श्वापाकी शांवरी तथा परिडाविडी कालिंगी गौरी गांधार्यवपतन्मुत्त
 नीजुंजणी स्तंननी श्लैपणी आमयकरणी विशल्यकरणी प्रक्रामण्यंतर्धानकरणीत्येवमा
 काविद्याअधीयते । आसां चार्थः संज्ञातोऽवसेयइति न वरं । स्वापिनीडाविडोका
 स्तदेशोन्नवास्तत्रापानिवक्षावा चित्रफलाः । अवपतनी तुजपत्स्वतएवपतत्यन्यं वाप
 यत्येवमुत्तत्यपि इष्टव्या । तदेवमेवमादिकाविद्या । आदिग्रहणात्प्रज्ञात्यादयो गृह्यंते
 एताश्च विद्याः पापंढिकाअविदितपरमार्थागृहस्थावास्वयूयावाड्व्यलिंगधारिणोन्न
 नाद्यर्थे प्रयुजंति अन्येषां वा विरूपाणामुच्चावचानां शब्दादीनां कामजोगानां कृते प्र
 जंति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टकारीति दर्शयितुमाह । (तिरिच्चमित्यादि) तिरि
 नामनुकूलां सदनुष्ठानप्रतिपादिकां घातिकां ते अनायेविप्रतिपन्ना विद्यां सेवंते । तेच
 यपि हेतुार्थजापार्था स्तथापि मिथ्यात्वहतबुद्धयोऽनार्यकर्मकारिखादनायाएव इष्टव्य
 स्तेच सायुपःक्षये कालमासे कालंरुत्वा यदि कथंचिदेवलोकगामिनो नवंति ततोऽन्यत
 पु आसुरीयकेषु किल्बिषिकादिषु स्थानेषूप्लपत्स्यंते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युतायदिवामनु
 प्लपत्स्यंते तत्रच तत्कर्मशेषतयैडमूकेनाव्यक्तज्ञापिणस्तमस्त्वेनांधतया मूकतया वा
 त्यागंति ततोपि नानाप्रकारेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्यगादिप्लपद्यंते ॥ २७ ॥

से एगइठ आयदेउंवा णायदेउंवा सयणदेउंवा आगारदेउंवा परि
 वारदेउंवा नायगंवा सहवासियंवा णिस्साए अड्ढवा अणुगामिए
 अड्ढवा उवचरे अड्ढवा पडिपट्टिए अड्ढवा संधिगेदए अड्ढवा गंठि
 दए अड्ढवा उरगिए अड्ढवा सोवरिए अड्ढवा वागुरिए अड्ढवा सांठ

णिए अड्वा मणिए अड्वा गोघायए अड्वा गोवालए अड्वा सोव
णिए अड्वा सोवणियंतिए ॥ २८ ॥

अर्थ-हवे गृहस्थ वदेशीने अधर्म पक्ष कहेने. (सेएगईउं के०) ते गृहस्थ कोइ एक महा निर्दय परलोक थकी न विहितो थकी, संसारना सुख वांछतो ठतो जे कर्कश कर्म करे ते कहेने. (आयहेउंवा के०) पोताने निमित्तें अथवा (णायहेउंवा के०) ज्ञातिने निमित्तें (सयणहेउंवा के०) स्वजनने निमित्तें (आगारहेउंवा के०) घरने निमित्तें (परिवारहेउंवा के०) परिवारने निमित्तें (नायगंवा के०) परिचित एटले जा एला पुरुषने निमित्तें (सहवासिपंवाणिस्ताए के०) सहवासि एटले पाडोशीनी निआये, एटलां अकार्य करे, ते कहेने. (अड्वा के०) अथवा (अणुगामिए के०) अकार्य करवाने अर्थे बीजो जतो होय तेनी पठवाडे जाय, (अड्वावचरए के०) अथवा अकार्य करवाने अर्थे तेने अनेक उपचार करे विधासे. (अड्वापडिपहिएके०) अथवा प्रतिपथिक एटले मार्गे जता भाणासनी सन्मुख थावे (अड्वासंधिदेवके०) संधिदेवक, एटले चोरी करे, (अड्वागंविदेवके०) अथवा ग्रंथिदेव करे, एटले गंठी गोडो थाय, (अड्वावरणिए के०) अथवा ठाली एटले गामरां चरावे (अड्वासोवरिए के०) अथवा सूवर डुकर चरावे (अड्वावागुरिए के०) अथवा वाघरी थाय. एटले मृग मारवानां कर्म करे (अड्वासोवणिए के०) अथवा शकुनी एटले पक्षीउंने पाश नाखे, (अड्वावमणिए के०) अथवा माठी थाय, (अड्वागोघायए के०) अथवा गोघातक कसाइ थाय, गायने मारे, अथवा गोघाने नाथे (अड्वागोवालए के०) गोवालि या पणु करे, इत्यादिक नीचकर्म करे, (अड्वासोवणिए के०) कुतरानो राखनार थाय. (अड्वा सोवणियंतिए के०) कुतराये करी शिकार खेले. इत्यादिक वधा मलीने चवद प्रकारें करी अनेक जीवोनो विनाशकरे. ॥ २८ ॥

॥ दीपिका-अथ गृहस्थानुद्दिश्याधर्मसेयामाह । (सेएगईउंआयहेउंवा) सएकः कदाचिन्निस्त्रिंशथात्मनिमित्तं ज्ञातिहेतुंवा अगारहेतुं गृहसंस्करणार्थं परिवारहेतुंवा ज्ञातकः परिचितस्तं समुद्दिश्य सहवासिकं प्रातिवेशिकं निश्चिरुत्प्य एतानि कुर्यात् । तान्येवाह । (अड्वेति) अथवेति पक्षांतरापेक्षया । गच्छंतमनुगच्छतीत्यनुगामुकः सचाकार्यकरणमनास्तं गच्छंतमनुगच्छति । अथवाऽन्यस्य विरूपकरणावसरापेक्षी उपचारकः स्यात् । अथवा उरभ्रेण चरत्यौरत्रिकः । अथवा सौकरिकः । अथवा शकुनिनिधरति शाकुनिकः अथवा वागुरिकः अथवा मात्स्यिकः अथवा गोघातकः अथवा गोपालत्वं श्रपति

तेनुं धनलझे ते धनेकरी अनेक प्रकारें (आहारंआहारंति के०) आहार आहारं.
 (इतिसेमहयापावेहिंक्रमेहिंअनाणंउवखाइत्ताजवइ के०) एवी रीतें ते पुरुष महोटा
 कूर पाप कर्मानुष्ठाने, पोताना आत्माने डुर्गतिमांहे पाडे. नरक तिर्यचगतिने नामे वि
 ख्यात थाय ॥ २९ ॥ ते कोइएक पुरुष धनवंतनी वंचना निमित्तें (उवचरयंनावंपडितं
 धाय के०) उपचारक जाव आदरीने तेमज नाना प्रकारना उपाय करी विश्वास उप
 जायी तेने हणी. ठेदी, चेदी, लुंटी, विशेषे लुंटी, उपइव करी, जीवितव्ययकी वि
 नाशकरीने तेनु धनलझे, तेधने करी अनेक प्रकारना आहार आहारं. एरीते ते पुरुष
 महोटा कूर पापानुष्ठाने करीने पोताना आत्माने डुर्गतिमांहे पाडे चतुर्गतिक संसारमा
 हे परिघ्रमणकरे नरकादि गतिने विपे विख्यात थाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—एयमेतेपां चतुर्दशकर्तव्यानामुद्देशं कृत्वा तानि प्रत्येकं विवृणोति ।
 तत्रैकः कश्चिदात्मार्थं ग्रामांतरं गच्छन् पुरुषस्य समीपे किंचिद्दृश्यं दान्या तस्मिन्नुद्दिष्ट
 स्यान्नुगामुकजावं प्रतिसंधाय सहगमनेनानुकूल्यं प्रतिपद्य वंचनावसरं समीपमानांगण
 तमनुगच्छति । अथसरं लब्ध्वा तस्य दंता, दंडादिनिष्ठेना, खजादिना जेना, यज्यमुष्ट्या
 दिना लुंपयिता, केशाकर्षणादिनिधिंलुंपयिता, कशाप्रहारादिनिः श्रपद्रावयिता, जीविना
 विनाशकः स्यात् इत्यादि कृत्वाऽहारमाहारयति इत्येवमसौ महद्भिः पापैः कर्मनिगमना
 नमुपख्यापयिता जयति । अपं महापापकारीत्येवं लोके ख्यापयति ॥ २९ ॥ तदेवमेवः
 कश्चिद्वनवतः कस्यचिदुपचरकजावमाश्रित्य न विश्वासे पातयित्वा धनादिदत्ते तस्य दंता
 वेत्ता इत्यादि । एवमसौ महद्भिः पापैरुपख्यापयिता जयति ॥ ३० ॥

॥ टीका—तदेवमेतानि चतुर्दशाप्सुदिश्य प्रत्येकमादितः प्रवृत्ति विवृणोति । (गेण
 गइइत्यादि) तत्रैकः कश्चिदात्मार्थं अपरस्य गंतुर्गमांतरं किंचिद्दृश्यजातमवगम्य तदादि
 त्सुस्तस्यैवानुगामुकजावं प्रतिसंधाय सहगंतुजावेनानुकूल्यं प्रतिपद्य विवर्हितवंचनावसरं
 कालाचपेक्षी तमेव गच्छंतमनुव्रजति तमेव चानुष्ठानविनयादिनिरत्यंतोपचारान्तरवसानं
 ब्रज्य च विवर्हितमवसरं लब्ध्वा, तस्यासौ दंता दंडादिनिष्ठेना वेत्ता यज्यमुष्ट्यादिना इम
 पादादेस्तथा जेता यज्यमुष्ट्यादिना तथा लुंपयिता केशाकर्षणादिदृष्टेनतमाया विचुं
 यिता कशाप्रहारादिनिरत्यंतदुःखोत्पादनेन तथा द्रावयिता जीविना दृष्टगोदण्ठनोदरनी
 त्येवमादिकं कृत्वाऽहारमाहारयत्यसौ । एतदुक्तं जयति । गजकर्तकः कश्चिद्वनस्य धनव
 तोऽनुगामुकजावं प्रतिपद्य न घट्टुविधेरुपायविश्रंजे पातयित्वा जोगापी मांदांशं मांदांशे
 तथा तस्य । रिक्थयतोप्रकृत्याहागदिको जोगमिवो विधने । इत्येवमसौ महद्भिः पापैः क

मैनिरनुष्ठानैर्महापातकनूतैर्वा तीव्रानुजावैदीर्घस्थितिकैरात्मानमुपाख्यापयिता नवति ॥
 याह्यमसौ महापापकारीत्येवमात्मानं लोके ख्यापयत्यष्टप्रकारैः कर्मनिरात्मानं तद-
 बंधयति यथा लोके तद्विपाकापादितेनावस्थाविशेषेण सता नारकतिर्यङ्नरामाकृत-
 या ख्यापयतीति ॥ ३० ॥ तदेवमेकः कश्चिदकर्तव्याजिसंधिना परस्य स्वापतेयवत्सद्वृत्त-
 र्थमुपचरकनावं प्रतिज्ञाय पश्चात् नानाविधैर्विनयोपायैरुपचरति उपचर्य च विश्रंजे-
 तयित्वा तद्व्यर्थी तस्य हंता वेत्ता यावदपज्ञावयिता नवतीत्येवमस्तावात्मानं पापैः
 मैजिः ख्यापयतीति ॥ ३० ॥

से एगईउ पाडिपहियजावं पडिसंधाय तमेव पाडिपहेछिच्चा हंता वेत्ता
 जेता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारंति इति से महया
 पावेहिं कम्महिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥ ३१ ॥ से एगईउ संधिउ
 दगजावं पडिसंधाय तमेव संधिं वेत्ता जेता जाव इति से महया पावेहिं
 कम्महिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥ ३२ ॥

अर्थ-ते कोइएक पुरुष (पाडिपहियजावंपडिसंधाय के०) धनवंत पुरुष जाणी, मां
 मां सन्मुख आवे, पठी (तमेवपडिपहेछिच्चा के०) तेने तेमज विश्वास उपजावी सन्मुख
 स्थित रहिने, हणी, नेदी, जेदी, लुंटीने, विशेषे लुंटीने, उपइव करे, जीवितव्य पदं
 विनाश करिने तेनुं धनलेइने अनेक प्रकारना आहार आहारे ते पुरुष महोटा कूर पात
 मैना अनुष्ठाने करी पोताना आत्माने दुर्गतिमां पाडे नरकादिक गतिने विपे विख्यात प-
 य ॥ ३१ ॥ कोइएक पुरुष धनवंत पुरुष जाणीने संधिछेदक एटले खातर पाडवानांकर
 आदरीने, आजीविकाने अर्थ पारकुं धनलीए, ठेदे, जेदे इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका-अर्थकः कश्चित्प्रतिपयेनानिमुखेन चरतीति प्रातिपथिकस्तज्जावं प्रति-
 य तस्यार्थेयतोविश्रंजतोहंतेत्यादि पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ एकः कश्चित्संधिछेदकनावं स-
 मननत्वं प्रतिपद्य ततोर्सां संधिं विंदन् स्वात्रं खनन् प्राणिनां वेत्तास्यादित्यादि ॥ ३२ ॥

॥ टीका-अर्थकः कश्चित्प्रतिपयेनानिमुखेन चरति प्रातिपथिकस्तज्जावं प्रतिपद्यापरा-
 धेयतन्मदेव प्रतिपथिकत्वं कुर्वन् प्रतिपये स्थित्वा तस्यार्थेयतोविश्रंजतश्चेत्ता यावद-
 ज्ञावयिता नवतीत्येवमस्तावात्मानं पापैः कर्मजिः ख्यापयतीति ॥ ३१ ॥ अर्थकः कश्चि-
 द्दमस्य जीवितार्थो संधिछेदकनावं स्वात्रखननत्वं प्रतिपद्यानेनोपायेनात्मानमहं हं-
 तिष्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृत्वा तमेव प्रतिपद्यते ततोर्सां संधिं विंदन् स्वात्रं खनन् प्राणि-

वेत्ता नेत्ता विजुं पयिता नवतीत्येतच्च कृत्वाऽहारमाहरयतीत्येतच्चोपलक्षणमन्यांश्च काम
नोगान् स्वतो चुंकेऽन्यदपि ज्ञातिगृहादिकं पालयतीत्येवमतौ महद्भिः पापैः कर्मजिरा
त्मानमुपख्यापयति ॥ ३२ ॥

से एगईठ गंठिउदजावं पडिसंधाय तमेवगंठिं वेत्ता नेत्ता जाव इति से मह
या पावेहिं कम्ममेहिं अत्ताणं उवखाइत्ता नवइ ॥ ३३ ॥ से एगईठ उर
प्रियजावं पडिसंधाय उरप्रंवा अस्तरं तसं पाणहंता जाव उवखाइत्ता
नवइ एसो अजिलावो सबठ ॥ ३४ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष गंठीठोडानो जाव आदरीने, घुघुरादिक अनेक उपायकरी लोकने
हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥ कोइएक पुरुष औरत्रिकजाव उरप्र
एटले उरणा वकरां तेना मांसादिकें करी आजीविका करे; ते उरत्रिक उरणा तथा थ
न्यत्रस प्राणिने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—अर्थकः कश्चिदग्रंथिष्ठेदकजावं प्रतिपद्य घुघुरादिना ग्रंथिष्ठेत्तास्यादित्यादि
॥ ३३ ॥ अर्थकः कश्चिदधर्मवृत्तिः उरत्रावरणकास्तैश्चरति औरत्रिकः। सच तदूर्णया तन्मां
सादिना वात्मानं वर्तयति सतज्जावं प्रतिपद्य उरप्रंवाऽन्यं वा त्रसं प्राणिनं स्वपुष्टये हं
ति तस्य वा हंता वेत्ता इत्यादि पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—अर्थकः कश्चिदसदनुष्ठायी घुघुरादिना ग्रंथिष्ठेदकजावं प्रतिपद्य तमेवानुया
ति। ज्ञेयं पूर्ववत् ॥ ३३ ॥ अर्थकः कश्चिदधर्मकर्मवृत्तिरुरत्रावरणकास्तैश्चरति यः स
औरत्रिकः सच तदूर्णया तन्मांसादिना वात्मानं वर्तयति तदेवमर्सा तज्जावं प्रतिपद्योरत्रं
वाऽन्यं वा त्रसं प्राणिनं स्वमांसपुष्टयर्थं व्यापादयति तस्य सवा हंता वेत्ता नेत्ता नवतीति
ज्ञेयं पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

से एगईठ सोवरिय जावं पडिसंधाय महिसंवा अस्तरंवा तसं पाणं
जाव उवखाइत्ता नवइ ॥ ३५ ॥ से एगईठ वागुरिवजावं पडिसंधाय
मियंवा अस्तरंवा तसं पाणं हंता जाव उवखाइत्ता नवइ ॥ ३६ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष सौकरिक एटले खाटकीनो जाव थंगीकार करीने खाटकी चङ्गे
अनेक महिषादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे, ठेदे, जेदे, यावत् संसार परित्रमण करे
इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ ३५ ॥ ते कोइएक पुरुष, पापात्मा याघरी पणु आदरीने मृ
गादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका-अथैकः कश्चित्सौकरिकः श्वपचश्चांडालः स्वाट्टिक इत्यर्थः । तत्राव
त्य महिषं वान्यं त्रसं प्राणिनं हंतीति तस्य हंता वेत्ता इत्यादि ॥३५॥ अथैकः क
शुरिकत्वमाश्रित्य मृगं वाऽन्यं प्राणिनं हंति तस्यच हंता नवति शेषं पूर्ववत् ॥

॥ टीका-अत्रांतरे सौकरिकपदं तच्च स्वयुध्या व्याख्येयं । सौकरिकाः श्वपचाश्चा
खट्टिका इत्यर्थः ॥३५॥ अथैकः कश्चित्कुडसत्त्वोवाशुरिकत्वात् लुब्धकत्वं प्रतिसंधाय
पय वाशुरया मृगं हरिणमन्यं वा त्रसं प्राणिनं शशादिकमात्मवृत्त्यर्थं स्वजनाद्यर्थं
पादयति तस्यच हंता वेत्ता नवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

से एगइत्त सउणियं नावं पडिसंधाय सउणिंवा अस्सुतरंवा तसं पाणं
ता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥३७॥ से एगइत्त मिठियनावं पडिसंधाय
उंवा अस्सुतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ३८ ॥

अर्थ-कोइएक पुरुष, शाकुनी एटले पक्षीउनो विनाश करीने, अजीविका को,
यको अनेक पक्षीउने हणे, ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ॥ ३६ ॥ कोइए
प अथमायम माठी यइने अनेक माठलादिक जलचर जीवोने हणे, ठेदे, नेदे,
दिक पूर्ववत् जाणवु. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका-अथैकः कश्चिद्वकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावमाश्रित्य
कुनमन्यं वा त्रसं हंति तस्य च हननादिकां क्रियां करोतीति ॥ ३७ ॥ अथैकः क
स्त्यकजावमाश्रित्य मत्स्यं वाऽन्यं त्रसं वा जलचरं प्राणिनं हन्यात् । शेषं सुगमं ॥

॥ टीका-अथैकः कश्चिदधमोपापजीवी शकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिक
वं प्रतिसंधाय तन्मांसाद्यर्थं शकुनमन्यं वा त्रसं व्यापादयति तस्यच हननादिकां
करोतीति । शेषं पूर्ववत् ॥३७॥ अथैकः कश्चिदधमाधमोमात्स्यकजावं प्रतिपय.
वाऽन्यं जलचरं प्राणिनं व्यापदयेद्धननादिकाः क्रियाः कुर्यात् । शेषं सुगमं ॥ ३८ ॥

से एगइत्त गोघायनावं पडिसंधाय तमेव गोणवा अस्सुतरंवा तसं पा
हंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥३९॥ से एगइत्त गोवालाजावं पडिसंधाय
तमेव गोवालांवा परिजविय परिजवियहंता जाव उवस्काइत्ता नवइ ॥ ४० ॥

अर्थ-कोइएक अधर्मी पुरुष, क्रूरकर्मनो कर्नार, गोघातकनो जाव आदरी, गाय, श
बीजा त्रम जीवोने ठेदे, नेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३९ ॥ कोइएक पुरुष

कर्मनो करनार गोपालनाव आदरीने. कोयें चड्यो थको गायने गोकुल मांहेथी टाली तेने हणो, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ४० ॥

॥ दीपिका-अथैकः कश्चित्कूरकर्मा गोपातकनावमाश्रित्य गामन्यं वा त्रसं हंति तस्य हंता स्यात् ॥ ३९ ॥ अथैकः कश्चिजोपालनावं प्रतिपद्य तां गां परिविच्य पृथक् कृत्वा तस्याहंता जवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ४० ॥

॥ टीका-अथैकः कश्चिजोपालनावं प्रतिपद्य कस्याश्चिजोः कुपितः सन् तां गां परिविच्य पृथक् कृत्वा तस्याहंता ठेत्ता नेत्ता जूयोजूयोजवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३९ ॥ अथैकः कश्चित्कूरकर्मकारी गोपातकनावं प्रतिपद्य, गामन्यतरं वा त्रसं प्राणिनं व्यापादयेत्तस्य च हननादिकाः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४० ॥

से एगइउ सोवणियनावं पडिसंधाय तमेव सुणगंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवकाइत्ता जवइ ॥४१॥ से एगइउ सोवणियंतियं नावं पडिसंधाय तमेव मणुस्संवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव आहारं आहारंति इति से महया पावेदिं कम्मेदिं अत्ताणं उवकाइत्ता जवइ ॥४२॥

अर्थ-कोइएक पुरुष शौचनिकनाव एटले श्वानें करी आहार करुं एवो नाव आदरीने अनेक जीवने हणो, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ४१ ॥ कोइएक पुरुष श्वानने पाले, श्वाननो परिग्रह करे, तेणे करी कोइएक आवता जता पधिकने, थयवा बीजा जीवने हणो, ठेदे, जेदे, आहार आहारे इत्यादिक एरीते ते कूरकर्म करी चतुर्गतिक संसार मांहे पडे ॥ ४२ ॥ एटले आजीविका निमित्त पापवुं कारण कलुं.

॥ दीपिका-अथैकः कश्चित् श्वपार्ष्णिनावं प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं परंवा त्रसं मृगसूकरादिकं हन्यात्तस्यच हंतेत्यादिपूर्ववत् ॥ ४१ ॥ अथैकः कश्चिदनायैः (सोवणियं तिपंति) इवजिश्चरति शौचनिकः श्रंतोऽस्यास्तीत्यंतिकः श्रंते वा चरति श्रंतिकः पर्यंतवासी शौचनिकश्चासौ श्रंतिकश्च शौचनिकोक्तिकः कूरसारमेवपरिग्रहः प्रत्यंतनिवासी च तदसौ तद्भावमाश्रित्य मनुष्यं कंचन पथिकमन्यंवा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता जवति । हंता इत्यत्र ताड्योक्तिकस्तु । श्वस्तनीता वा तृप् स्यात्तदा आहारेण पूर्ववत्त्रेयं । तथा पुरुषं हंति तस्य स हंता ठेत्तेत्यादि । तन्श्वस्तन्यो प्रागपि योज्या । सर्व्वं महद्भिः पापकर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता स्यादिति ॥ ४२ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिद्व्यवस्थकर्मकारी शौचनिकजावं प्रतिपद्य सारमेयपार्षादि
प्रतिज्ञाय तमेव ध्यानं तेन वा परं मृगसूकरादिकं ब्रह्मसं प्राणिनं व्यापादयेत्तस्य च हन्त
काः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४१ ॥ अथैकः कश्चिदनायोनिर्विवेकः (सोवणियंतिपं जने
श्वनिश्चरति शौचनिकः अंतोस्यास्तीत्यंतिकोऽतेवा चरत्यंतिकः पर्यंतवासीत्यर्थः । शौ
कश्चासावंतिकश्च शौचनिकांतिकः कूरसारमेयपरिग्रहः प्रत्यंतनिवासीच "प्रत्यंतनिवा
वां श्वनिश्चरतीति तदसौतज्ञावं प्रतिसंधाय छुटसारमेयपरिग्रहं प्रतिपद्य, मनुष्यं वा
नपथिकमन्यागतमन्यं वा मृगसूकरादिकं ब्रह्मसं प्राणिनं हंता नवति । अयं च तावती
मृन् क्षुद्र प्रत्ययोवा इष्टव्यः । त्वचि तु साध्याहारं प्राग्वद्व्याख्येयं । तद्यथा । पुरुषं वा
दयनस्य च हंता वेत्ता इत्यादि । तन्क्षुद्रप्रत्ययी प्रागपि योजनीयाविति । तदेवमन्ता
दाकूरकर्मकारी महद्भिः कर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता नवतीति ॥ ४२ ॥

से एगइउ परिसामज्ञाउ उद्धिता अहमेयं हणामिति कट्टु त्तिरिंवा वड
गंवा लावगंवा कयोयगंवा कविंजलींवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव
उयग्गाइता नवइ ॥ ४३ ॥ से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे
अज्जा मज्जदाणेणं अज्जा सुरावाजएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ता
णंवा नपमेव अगणिकाएणं सस्साइं श्मामेइ अन्नेणवि अगणिकाएणं स
न्माइं श्माविइ अगणिकाएणं सस्साइं श्मामंतंपि अन्नं समणुजाणइ
इति मे मदया पावकम्मदि अत्ताणं उवखाइता नवइ ॥ ४४ ॥

हर्ष-हवे कांति एक पापनुं विशेष कारण कहेने. जे प्रथम कहुं, अने हवे को
तेमां विशेष एटलुं जे के, प्रथमजे जीवहिंसा कही ते हिंसा लोक यकी प्रथम पणे
रे. एने हवे जे कहेने ते हिंसा लोकमां प्रगट पणे करे, एटलुं विशेष जानवुं. ते
दीर्घते के. जेम कोइएक पुण्य मांम नहूण कयानी इयायें, अथवा धरानने ली
एरा जीवने निमित्त (पणिसामज्ञाउ उद्धिता के०) परिपदामाहेषी खीने (अर
के०) हे या अमुक जीवने (हणानिनिकट्टु के०) हणीय. एवी प्रतिज्ञा कति.
(निजिंश के०) निज, अथवा (वटगंवा के०) वनेर, अथवा (लावगंवा के०)
जडर. दण्डर (कयोयगंवा के०) कयोय पही. अथवा (कविंजलींवा के०)
जड एटले एगइउ. तथा माग्ग पट्टिविगेय जानवां, अथवा (अन्नयरंवा के०)
अ. अन्नयरं के०) अन्न जीवने दणुं, नेदे, नेदे, इत्यादिक पावन पांनाना दण
कर्मइउ रिप एटले ॥ ४३ ॥ हवे कोइएक पुण्य, प्रहृतिपे कोयी वता, (केणइ

कोइएक (आयाएणंके०) शब्दादिक कारणे करी रीसाणो ठतो, (विरुद्धेसमाणे के०)
 आयालानो विरोध करे. ते कारण कहेते. (अडवाखलदाएणं के०) सडेलो अन्न तेने
 दाने करीने, अथवा धान्यने खले अल्प दाने करीने, (अडवासुरायालएणंके०) अथवा
 याल कोशादिक, कोइएक अधिकारादिक, तेने विषे बांठित लाजने अजाये रीसाणो थको
 (गाहवतीणवाके०) गृहपतिना, अथवा (गाहावड्पुत्ताणंवा के०) गृहपतिना पुत्रना
 धान्य खलादिकने (समयमेवके०) पोते (अगणिकाएणंके०) अग्रि कायें करी. (सस्ता
 इके०) ते धान्यादिकने (जामेइ के०) बाले. (अत्रेणविअगणिकाएणंसस्ताइजामाये
 इ के०) अथवा रीसाणो थको बीजा पासें अग्रिकायें करी ते धान्यादिकने बजाये. (अ
 गणिकाएणंसस्ताइजामंतपिअन्नंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्रि कायें करी ते
 धान्यने बालतो होय, तेने अनुमोदे. एरीतें ते महोटा पापकर्म करी पांताना आ
 त्माने बांधे. यावत् चतुर्गैतिक संसार मांहे परित्रमण करे ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका-उक्ता सदा
 रं दर्शयति । पूर्वं वृत्तिरु
 मध्ये प्राणिघातप्रतिज्ञया प्रवर्तते इत्याह । अथैकः कश्चिद्वपसनेन क्रीडया कुपितोया पा
 पदोमभ्ये गतउत्थाय एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहमेनं प्राणिनं हनिष्यामीति प्रतिज्ञां
 कृत्वा तित्तिरादिकं हंता इत्यादि यावदात्मानं पापकर्मणा उपख्यापयिता जयति । पूर्वम
 पराधं विना क्रुद्धाउक्ताः ॥४३॥ अथाऽपराधक्रुद्धान्दर्शयति । अथैकः कश्चित्प्रवृत्त्या शोभनः
 केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः परस्य घातं कुर्यात् केनचिद्वन्दन
 कुष्टोनिंदितोया विरुध्येत रूपेण वीजत्सं कंचित् दृष्ट्वाऽपराधक्रुद्धोपमिति ध्यात्वा कुप्येत ।
 गंधरसादिकं सूत्रेणैवाह । (अडवाखति) खलस्य कुपितस्य दानं खलके बालधान्यादर्शनं
 खलदानं तेन कुपितः । अथवा सुरायाः स्थालकं कोशादि तेन बांठितजाजानायात् कुपि
 तोगृहपतेर्गृहपतिपुत्राणां वा स्वयं अग्रिकायेन खलकवर्त्तानि सस्यानि ध्मापयेदहेन् अन्ये
 न वा दहतोऽन्यान्वा समनुजानीयात् । एवमस्मां महापारंपरात्मानमुपख्यापयिता न्यात् ४४

॥ टीका-उक्ता सदा जीयनोपायवृत्तिरिदानीं क्वचित्कुतश्चिन्निमादम्पुपगमं दर्श
 यति । (सेएगइइत्यादि) अयं चात्र पूर्वस्माद्विशेषः । पूर्वत्र वृत्तिः प्रतिपादिता प्रहर्षं
 वा प्राणव्यपरोपणं कुर्यात् । इतरस्तु कश्चिन्निमित्तात्साहायकानमभ्ये प्राणिव्यापादनप्रतिज्ञां
 विधायोद्यमतइति दर्शयति । अथैकः कश्चिन्मात्सादनेहया व्यगनेन क्रीडया कुपितोया एवं
 दोमभ्यादनुत्थायैवचनूतो प्रतिज्ञां विदध्यात् । यथाहमेनं ददपमाणं प्राणिनं हनिष्यामी

ति प्रतिज्ञां कृत्वा पश्चात्तिचिरादिकं हंता वेतेति चेतेति तादृजिकस्तत्र लुप्तप्रत्ययोऽतः
 तस्य वा हंतेत्यादि यावदात्मानं पापेन कर्मणा ख्यापयिता नवतीति ॥ ४३ ॥ २६
 पादिकेष्वभिधीयमानेषु सर्वेषु प्राणशोहकारिणः कथंचिदभिधातव्यास्तत्र पूर्वमनपराध
 आश्रयिहिताः सांप्रतमपराधकूक्षान् दर्शयितुमाह ॥ (सेण्गइत्त्यादि) अर्थकः
 त्प्रकृत्या क्रोधनोऽसहिष्णुतया केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः
 मानः परस्यापकुर्यात् । शब्दादानेन तावत्केनचिदाकुष्ठोनिंदितोवाचा विरुध्येत ।
 नेनतु वीनत्सं कंचन दृष्ट्वाऽपशकुनाध्यवसायेन कुप्येत । गंधरसादिकं त्वादानं सूत्रे
 न दर्शयितुमाह । अथवा खलस्य कुपितादिविशिष्टस्य दानं खलस्य वात्पधान्यादेर्दानं
 लदानं तेन कुपितोऽथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन विवक्षितलानाऽज्ञावात् कु
 तः । गृहपत्यादेरेतत् कुर्यादित्याह । स्वयमेवाग्निकायेनाग्निना तत्तस्यानि खलकवर्तीति
 त्रिव्रीह्यादीनि ध्यापयेद्दहेदन्येन वा दाहयेद्दहतोवाऽन्यान्समनुजानीयादित्येवमस्मादह
 पकर्मनरात्मानमुपख्यापयिता नवतीति ॥ ४४ ॥

से एण्डत् केण्ड आयाणेणवा विरुद्धे समाणे अडवा खलदाणेणं अ
 डवा सुराघालणं गाहावतीणवा गाहावड्पुत्ताणवा उट्टाणवा गो
 णाणवा घोडगाणवा गदनाणवा सयमेव घूरात् कर्पेति अन्नेणवि क
 प्पावेति कर्पंतं पि अन्नं समणुजाण्ड इति से मह्या जाव नवड् ॥ ४५ ॥

अर्थ-अथ हवे कोइएक पुरुष कोइएक आदान एटले कारणे करी रीताणो प
 अन्ने दाने अथवा धान्यना खलाने विपे थल्प दाने, अथवा कोइएक अधिकारादि
 विपे वांछित लानने अनावे, गृहपतिनां अथवा गृहपतिनां पुत्रनां (उट्टाणवाके) अ
 अथवा (गोणाणवा के) वृषन, (घोडगाणवा के) घोडो, (गदनाणवा के) गद
 तेनो (सयमेवघूरात्कर्पेति के) जंघादिक अथवय कल्पे वेदे, जेदे, वंधन, नाथ, द
 प्रनृति आदि जेइने पोतेज कापे, बीजा पासं कपावे, बीजो कापतो होय तेने थ
 दन थापे, एरीते ते पुरुष मद्दोडुं पोपाजन करे ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका-अर्थकः कश्चित्केनचित्खलदानादिनाऽदानेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्सं
 धिनदृष्टादेः स्वयमेव परलुप्रनृतिशब्देण (घूरात्ति) जंघाद्यवयवान् कल्पयति त्रिन
 अन्येन वेदयति विद्वं समनुजानीते । एवं पापकर्मणात्मानं प्रतिदि नयति ॥ ४४ ॥

॥ टीका-सांप्रतमन्येन प्रकारेण पापोपादानमाह । (सेण्गइत्त्यादि) अर्थकः
 कश्चित्केनचित् खलदानादिनाऽनेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संधिनदृष्टादेः स्वयमेवात्मना

श्वादिना (घुराउति) जंघाः खलकावा कल्पयति तिनत्यन्येन वा वेदयति अन्यं वा
वेदतं समनुजानीते इत्येवमसावात्मानं पापेन कर्मणोपाख्यापयिता नवति ॥ ४५ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणं वा विरुद्धे समाणे अड्वा खलदाणेणं अड्वा
वा सुराघालएणं गाढावतीणवा गाढावइपुत्ताणवा उट्टसालाउवा
गोणसालाउवा घोडगसालाउवा गहजसालाउवा कंटकबोंदियाए
पडिपेहित्ता सयमेव अगणिकाएणं जामेइ अन्नेणवि जामावेइ जामंतं
पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥ ४६ ॥

अर्थ—बली बीजा रीतें देखाडेठे. कोइएक पुरुष, कोइएक कारणथी रीताणो थको, अथ
वा बली अन्नने दाने, तथा धान्यने, थोमे दाने अथवा कोइएक अधिकारादिकने विपे
वांछित लानने अजावे, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रनां वंढशाला, वृषजशाला,
अश्वशाला, गर्दनशालाने, कांटा ढांकीने पोतें अग्निकायें करी वाले. बीजा पातें बलावे,
बीजां बालतो होय तेने अनुमोदे, एवी क्रिया करतो जीव, घणा पापकर्म उपाज्जन क
री, संसार मांहे परित्रमण करे ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्केनचिन्निमित्तेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनामुष्टादीनां
शालाः गृहाणि (कंटक बोंदियाएति) कंटकशाखानिः प्रतिविधाय पिहित्वा सयमग्नि
ना दहेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४६ ॥

॥ टीका—किंच (सेएगइउइत्यादि) अथैकः कश्चित्केन चिन्निमित्तेन गृहपत्यादेः कुपि
तस्तत्संबंधिनामुष्टादीनांशालागृहाणि (कंटकबोंदियाएति) कंटकशाखानिः प्रतिविधाय
पिहित्वा स्थगित्वा, सयमेवाग्निना दहेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४६ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अड्वा खलदाणेणं अड्वा
सुराघालएणं गाढावतीणवा गाढावइपुत्ताणवा कुंमलंवा मणिवा
मोत्तियंवा सयमेव अवट्ठरइ अन्नेणवि अवट्ठरवइ अवट्ठरंतं पि
अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥ ४७ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष, कोइएक कारणे रीताणो थको, अन्न अथवा धान्यना खजाने
विपे, अथवा धान्यना दाने अथवा कोइएक अधिकारादिकनेविपे वांछित लानने अजावे. गृह
पति अथवा गृहपतिना पुत्रना काननां कुंमल, अथवा मणी, रत्न, मोती, अथवा घीजा

७५६ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे द्वितीयाध्ययनं.

आनरणादिक इव्य, पोतें अपहरे, बीजाने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो हो
तेने अनुमोदे, एम करतो जीव घणां पाप कर्मोपार्जन करे ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—अथैकः केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः कुंडलादि इव्यमपहरेत् ।
पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

॥ टीका—अपिच (सेएगडइत्यादि) अथैकः कश्चित्केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्या
संबंधि कुंडलादिकं इव्यजातं स्वयमेवापहरेदवशिष्टं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

से एगडइ केणइवि आदाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खलदाणेणं अड
वा सुराघालएणं समणेणवा माहणेणवा उतगंवा दंमगंवा जंमगंवा म
त्तगंवा लछिंवा जिसिगंवा चेलगंवा चिलिमिलिगंवा चम्मगंवा ठेयण
गंवा चम्मकोसियंवा सयमेव अवहरंति जाव समणुजाणइ इति से म
हया जाव उवरकाइता नवइ ॥ ४८ ॥

अर्थ—हवे पाखंती दर्शन उपर कोप्यो थको, जे करे; ते देखाडेढे. कोइएक सत्ता
रीताणो उतो वादीयें जीव्यो अथवा पोताना दर्शनने दृष्टिरागें अथवा अन्न अने
न्यने थोडे दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विपे वांछितलाजने अजावे, को
थको श्रमण अथवा ब्राह्मण तेनां दंम, उत्र, माटीना जांम, मात्रो, लाकडी, वेस्तका
पाट, वस्त्र, मटको, टांकवानो वस्त्र, चर्म, चर्मवेदनी तरवार, चर्मनी कोयली इत्यादि
अनेक उपकरण पोतें अपहरे, बीजा ने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो हो
तेने अनुमोदन थापे, एरीते घणा कर्म उपार्जन करे. एटला कारणे कोपें करी पान
विशेषपणुं कह्युं ॥ ४८ ॥

॥ दीपिका—अथपाखंडिकोपरिकोपमाह । अथैकः कश्चित्समतानुरागेण वादपराजित
वा अन्येन वा केनचिन्निमित्तेन कुपितः श्रमणानां ब्राह्मणानां उत्रकं वा जांडं किंचिदस्तु
दकं वा जांडकं किंचिदस्तुमात्रकं पात्रं (लछिगं) यष्टिं (जिसिगं) वृत्तीमासनमिति वा
वत् । चेलकं चर्म (चिलिमिलिगं) प्रठादपटीं चर्मकं पाडुकादि चर्मवेदनकं शस्त्रादि
मैकोशं शस्त्रद्वेषकोद्यलकं स्वयमपहरेत् । शेषंपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पाखंडिकोपरि कोपेन यत्कुर्यात्तददर्शयितुमाह । (सेएगडइत्यादि)
अर्थकः कश्चित्सदृशानुरागेण वा वादपराजितोवा अन्येन वा केन वा केनचिन्निमित्तेन

पितः सन्नैतत्कुर्यादित्याह । तद्यथा । श्राम्यंतीति श्रमणास्तेषामन्येषामपि तथानु-
तानां केनचिदादानेन कुपितः सन् दण्डकादिकमुपकरणजातमपहरेत् अन्येन वा हारये-
दन्यं वा हरंतं समनुजानीयात् इत्यादिपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा सयमेव
अगणिकाएणं उंसहीउं जामेइ जाव अन्नंपि जामंतं समणुजाणइ इति
से महया जाव उवस्काइत्ता जवति ॥ ४९ ॥

अर्थ—हवे निःकारण पापनुं विशेष कहेने. अथ कोइएक पुरुष, अत्यंत मूर्खवतो
(णोवितिगिंठइके०) एवो विचार करे नहीं के, अकार्य करवा थकी मने आ जयमां अथ
वा परजवमां अनिष्टफलनी प्राप्ति थजे, अथवा महारो अनुष्ठान अत्यंत मावोने एउं
आलोचे नहीं, एवो ठतो आलोक तथा परलोक विरुद्ध क्रिया करे ते देखाहेने गृहप-
तिना अथवा गृहपतिना पुत्रना धान्यने निःकारणो पोते अग्निकाये करी प्रज्वाले, बी
जाने हाथे प्रज्वालावे, बीजो कोइ प्रज्वालतो होय तेने अनुमोदे ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका—पूर्व विरोधिनोऽनिहिताः अथ इतरे कथ्यंते । अथैकः कभिमूढतया
(णोवितिगिंठइति) न विमर्षति न विचारयति यन्ममानेन कृतेन परलोकेऽनिष्टं जायि ।
अथवा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबंधीति न वेति एवंजुतश्च गृहपत्यादेर्निमित्तमेव त-
त्कोपं विनैव स्वयमग्निना सस्यानि शालित्रीत्यादीनि दहेदित्यादि इयं ॥ ४९ ॥

॥ टीका—एवं तावद्विरोधिनोऽनिहिताः सांप्रतमितरेऽनिधीयंते । (सेएगइउइत्यादि) अथै-
कः कश्चित् दृढमूढतया (नोवितिगिंठइति) न विमर्षति न मीमांसते । यथाऽनेन कृतेन ममा-
ऽमुत्राऽनिष्टफलं स्यात् तथा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबंधीत्येवं न पर्यालोचयति तन्नापाप-
न्नाश्च यत्किंचनकारितया इहलोकपरलोकविरोधिनीः क्रियाः कुर्यात् । एतदेवोद्देशतोऽदीयनि-
तद्यथा गृहपत्यादेर्निमित्तमेव तत्तत्कोपमंतरेणैव स्वयमेवात्मानाग्निकायेनोपधीः शालित्री-
त्यादिकाः ध्माप्येदहेत्तस्याऽन्येन दाहयेद्दहंतं च समनुजानीयादित्यादि ॥ ४९ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्ठाणवा
गोणाणवा घोडगाणवा गहज्जाणवा सयमेव घूराउकणइ अन्नेणवि क-
प्पावेति अन्नंपि कर्षति तं समणुजाणइ ॥ ५० ॥ से एगइउ णोवितिगिंठ-
इ तं गाहावतीणवा गहावइपुत्ताणवा उट्ठसालाउवा जाव गहज्जसाला

उवा कंटकवोदियाहिं पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं श्रामेइ जाव
समणु जाणइ ॥ ५१ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गा
हावइपुत्ताणंवा जाव मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ जाव समणु जाण
इ ॥ ५२ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तंसमणंवा माहणाणंवा उत्तगंवा दं
मगंवा जाव चम्महेदणगंवा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ इति
सेमहया जाव उवस्काइता जवइ ॥ ५३ ॥

अर्थ-एरीतेंज बली कोइएक पुरुष, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंट, गज
बलद, घोडा, गर्दजनना बंधन, तथा वाग, नाथ, प्रमुख पोतें कापे, बीजाने हाथे कप
बीजो कापतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५० ॥ तथा तेमज ते गृहपतिना तथा गृहप
ना पुत्रना उंटनीशाला, यावत् गर्दजनी शालाने कांटा थकी ढांकीने पोते वाजे
जाने हाथे बलावे, बीजो बालतो होए तेने अनुमोदे ॥ ५१ ॥ तथा तेमज ते
स्थना अथवा गृहस्थना पुत्रना कुंमलादिक आचरण, तथा मौक्तिकादिक इत्य, ए
अपहरे, बीजाने कहिने तेने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनु
दे ॥ ५२ ॥ तथा कोइएक पुरुष, श्रमण ब्राह्मणना दंम उवादिक यावत् चर्मउदक
उपकरणोने पोतें अपहरे बीजाने हाथे अपहरावे अपहरतो होय तेने अनुमोदे
प्रथम लखेजा पांच आलावा, तथा पाठलना आलावा चार ते सरखाजवे पां
सकारण, अने निष्कारण, एटलुं विशेषते ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका-अथैकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनामुप्रादीनां जंघाद्यवयवान् वि
त्यादि ॥ ५० ॥ कश्चिदुप्रादिवंधनं गृहाणि दहेत् ॥ ५१ ॥ सुगमं ॥ ५२ ॥ निर्निमित्तं
तत्कुर्यात् व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

॥ टीका-तथेहामुत्रच दोषापर्यालोचकोनिस्त्रिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनां क्रमेण
दीनां जंघादीनवयवांश्चिद्यत् ॥ ५० ॥ तथा शालां दहेत् ॥ ५१ ॥ तथा गृहपत्या
संबंधि कुंडलमणिमौक्तिकादिकमपहरेत् ॥ ५२ ॥ तथा श्रमणब्राह्मणादीनां दंडादिक
करणजातमपहरेदित्येवं प्राक्तनाएवालापकाद्यादानकुपितस्य येऽनिहितास्ततएव तत्र
वे नानियातव्याइति ॥ ५३ ॥

से एगइउ समणंवा माहणंवा दिस्सा णाणाविहेहिं पावकम्मदिं अत्ता
णं उवस्काइता जवइ अड्वाणं अउराए आफालिता जवइ अड्वाणं

फरुसंवदिता नवइ कालेणवि से अणुपविष्ठस्स असणांवा पाणांवा जा
व णोदेवावेत्ता नवइ जे इमे नवइ वोनमंता नारकंता अलसगा वे
सलगा किवणगा निउळमा वणगा समणगा पवयंति ॥ ५४ ॥

अर्थ-हवे मिथ्यादृष्टिना पापनो अधिकार विशेष कहेत्ते. कोइएक मिथ्यादृष्टि पुरुष,
श्रमण तपस्वी साधुनो निंदक होय, ते श्रमण अथवा ब्राह्मणने निसरतां पेसतां (दि
स्ता के०) देखीने नानाप्रकारना पापोपार्जन करीने पोताना आत्माने दुर्गतिने विपे
राढे, तेज कारण कहेत्ते. (अडुवाणंअउराएके०) क्यांहिं एक साधुने देखीने पोतानी मि
थ्यादृष्टीये करी एवं जाणेजे, ए मने अपशकुन थपुं. एम जाणतो थको पोतानी दृष्टिआ
गलथी ते साधुने थलगो करावे, अथवा (आफालितानवइ के०) चपटीये करी साधु
ने आस्फाले एटले तेने तिरस्कार करे, (अडुवाणंफरुसंवदितानवइ) अथवा कठोर व
चन बोले, थरे भूर्ख! निरर्थक कायक्लेशना करनार! हे दुर्बुद्धि! माहारा आगलथी दूरथ
इजा. एया कठोर वचन बोले, तथा (कालेणविसेअणुपविष्ठस्स के०) निह्वावेलाये ते
चारित्रियाने अन्न पाणीने अर्थे आब्यो देखीने तेने (असणांवापाणांवा के०) अशन पा
नादिक. देतां अत्यंत दुष्टपणे पोतें निंदे थने (जावणोदेवावेत्तानवइ के०) बीजो कोइ
अशनपानादिक आपतो होय तेने निपेधे, तथा एवां दुर्वचन बोले के, (जेइमेनवइ के०)
जे ए पाखंडीने आपवा थकी कांही फल नथी एम कहे (वोनमंता के०) ए ठण का
पना जारानो आणनारठे (नारकंता के०) ए कुटुंबना जारनो निर्वाह करी शक्यो न
थी, ते कारणे मुंमिंत थयोत्ते. (अलसगा के०) थालसु क्रमागत कुटुंब धर्म पालवाने
असमर्थे, माटे पाखंडी थयोत्ते (वेसलगा के०) वृषल कोइएक कुइ जातिकठे तथा
(किवणगानिउळमा के०) कृपण, निरुद्यमी, कोइपण कार्यनो उद्यम करी नशके ते
कारणे (वणगासमणगापवयंति के०) प्रवर्ज्यां लि. ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका-अर्थकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिः साधुप्रत्यनीकः श्रमणं ब्राह्मणं साधुं
दृष्ट्वा, अपशकुनोयमिति मन्यमानः पापकर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता नवति (अडुवाणं
ति) अथवा साधुं दृष्ट्वाऽवज्ञयाऽपतरायाश्च पुटिकाया आस्फालयिता नवति परुषं कठिनं
वचोव्रयात् निह्वाकाजेपि (ते) तस्य निह्कोर्निह्कार्थमनुप्रविष्टस्यान्नादेर्दापयिता न नवति
प्रत्यनीकः सन्निदं व्रूते। (जेइमेचि) पाखंडिकाः स्युस्ते चोन्नमंतस्तृणकाष्ठद्वारादिकं कर्म त
द्विद्यते येषां तेचोन्नमंतः जाराक्रांताः कुटुंबं पालयितुमसमर्थास्ते पाग्यंडव्रतमाश्रयंति ।
तथा वृषलाअधमाः कृपणाः क्लीबाअकिचित्कराः श्रमणाः स्युः प्रवर्ज्यां गृहंतीति॥५४॥

॥ टीका—सांप्रतं विपर्यस्तदृष्टयोऽगाढमिथ्यादृष्टयोऽनिधीयन्ते (सेण्मइइत्यादि) ।
 कः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिरनङ्कः साधुप्रत्यनीकतया श्रमणादीनां निर्गन्तां प्रवि-
 तां वा स्वतश्च निर्गन्तुं प्रविशन् वा नानाविधैः पापोपादानजैः कर्मनिरात्मानमुप-
 यिता नवतीत्येतदेव दर्शयति । अथवेत्ययमुत्तरापेक्षया पक्षांतरोपग्रहार्थः । कश्चित्सा-
 दर्शने सति मिथ्यात्वोपहतदृष्टितयाऽपशकुनोयमित्येवं मन्यमानः सन् ।
 साधुमुद्दिष्ट्यावज्ञयाप्तरायाश्च पुटिकायाः स्फालयिता नवत्ययवा तत्तिरस्कारमा-
 न परुषं वचोब्रूयात् । तद्यथादनमुंननिर्यककायक्लेशपरायणदुर्बुद्धेऽपसरायतस्त-
 न्नुकुटिं विद्वध्यादसत्यं वा ब्रूयात् तथा निद्राकालेनापि (से) तस्य निद्रोरन्येन्योनि-
 चरेन्योऽनु पश्चात्प्रविष्टस्य सतोऽत्यंतदुष्टतयाऽन्नादेर्नोदापयिता नवत्यपरंच दानोय-
 पेययति तत्प्रत्यनीकतयैतच्च ब्रूते । इमे पाखंडिकाजवंति तएवंनूतानवंतीत्याह । (स-
 म्पत्ति) तृणकाष्ठहारादिकमथमकर्म विद्यते येषां ते तदंतस्तथा नारेण कुटुंबनारेण प-
 त्रिकादिनारेण वाऽऽक्रांताः परानग्राः सुखलिप्सवोऽलसाः क्रमागतं कुटुंबं पालयितुम-
 र्थास्तथा पाखंद्वयतमाश्रयंति । तथाचोक्तं । गृहाश्रमपर इत्यादि । तथा (वेसलगत-
 वृषजाअधमाः श्रुज्जातयस्त्रिवर्गप्रतिवारकास्तथा रुपणाः क्लीवा अकिंचित्कराः श्रम-
 नवंति प्रव्रज्यां गृहंतीति ॥ ५४ ॥

ते इणमेव जीवितं धिक्जीवितं संपडिबुद्धंति नाइ ते पारलोगरुस अग्राए
 किंचिवि सिलीसंति ते छस्कंति तेसोयंति तेजूरंति तेतिप्यंति तेपिं-
 ति तेपरितप्यंति तेडुस्कण जूरण सोयण तिप्यण पिट्टण परितिप्यण
 वहंवंधणपरिकिलेसाउ अप्पडिविरया नवंति ते महया आरंजेणं
 ते महया समारंजेणं तेमहया आरंजसमारंजेणं विरूवरूवेहिं पाव
 कम्मे किच्चेहिं उरालाई मणुरसगाई नोगनोगाई जुंजित्तारो नवंति ॥
 तं जहा अन्नं अन्नकाले पाणं पाणकाले वत्तं वत्तकाले लेणंलेणकाले
 सयणंसयणकाले पुवावरंचणं एहाए कयवलिकम्मे कयकोउयमंगल
 पायवित्ते सिरस्साएहाए कंठेमालाकडे आवद्धमणिसुवन्ने कप्पियमा
 लामउली पडिबद्धसरीरवग्धारियसोणिसुत्तगमद्वदामकलावे अ
 द्दतवत्तपरिहिंए चंदणोस्सितगायसरीरे महति मद्दालियाए कूडा
 गारसालाए महति मद्दालयंसि सीहासणंसि इत्थिगुम्मसंपरि बुडे स

वराइएणं जोइणाशियायमाणेणं मद्दया ह्यनद्वगीयवाइयं तंतीतल
तालतुमियघणमुइंगपडुपावाइयं रवेणं उरालाई माणुस्सगाई जोग
जोगाई जुंजमाणे विहरइ ॥ ५५ ॥

अर्थ—(तेइणमेवजीवितंधिस्त्रीयि के०) ते साधुना अवरणवादि एम कहे जे आ
साधुनुं जीवितअ धिक् ठे. (तंसंपडिबुहेंति के०) अने पोताने प्रशंसे जे अमे जला
ए, एरीते ते इह लोक प्रतिबंध साधुना निंदक मोहांध पुरुष ते साधुनो अपवाद
नेले, (नाइतेपारलोगस्तथाएकंचिविसिजीसंति के०) ए पुरुष, परलोकना अर्थनो
साधनार एवो स्वल्प मात्र कांहीपण अनुष्ठान करे किंतु? परने डुर्वचनादिकें करी पीडा
पजावे (तेइसंति के०) ते अज्ञानना अंधकारे डुःखी थाय. (तेसोपंति के०) ते अ
नेक शोचे, अन्वने शोक करावे (तेजूरंति के०) ते जूरे तथा परने निंदे. (तेतिपंति
के०) ते पोताने तथा परने सुख थकी चूकावे (तेपिटंति के०) ते पोतें पीडाय,
अने बीजाने पीडावे. (तेपरितपंति के०) ते पोते माहोमांहे दाजे, बीजाने दजावे,
तेइसकणजूरणसोयण के०) ते पुरुष, एरीते डुःख, जुरण, शोक, इत्यादिक करतो करावतो
यको (तिप्पण के०) सुखनो टालनार (पिट्ठण के०) पीडानो करनार, (परितिप्प
ण के०) पश्चात्ताप करनार, (बह्वंधण के०) वध बंधननो करनार (परिकिलेसाउ
के०) महोटा क्लेश, तेथकी (अप्पडिविरयाजवंति के०) नथी निवत्त्या ते पुरुष, एवा उता
ते महोटा थारंज प्राण वध रूप तथा महोटा समारंज परजीवने किलामणा उपजा
वी ते महोटा थारंज समारंजे करीने नाना प्रकारना पापनुष्ठाने करीने प्रधान मनुष्य
नाव संबधिया मधु मांसादिक अनेक काम जोगने जोगवतो यको विचरनारो थाय.
(तंजहा के०) तेज कहेछे (अन्नंथन्नकाले के०) अन्नने काले थन्न, (पाणं
पाणकाले के०) पाणीने कालें पाणी, (वधंयन्नकाले के०) वधने कालें वध, (ले
णंलेणकाले के०) घरने कालें घर (सयणंसयणकाले के०) शयनने कालें शयन, (पु
द्धारंरचणंएहाए के०) पहेले पहोरे, अने वली पाठले पहोरे स्नान करे, (कयवल्लिक
म्मे के०) देवतादिक निमित्त वलि कर्म करे, (कयकोउय के०) अनेक कौतुक उता
रणादिक करे, (मंगलपायश्चित्ते के०) दधि, दूर्वादिक मंगल करे, डुःस्वप्नादिकना निवा
रणने अर्थ ए क्रिया करे, (सिरसाएहाएकंठेमालाकडे के०) शिरें स्नान करीने कंठे माला
पेरे, (थावद्धमणिसुवन्नेकप्पियमालामचली के०) थावद्ध एटले छुंपहेरे? तोके, मणि
अने सुवर्ण, यथा योग्य स्थानके पहेरे, अनेक द्वार, अर्थद्वार, कटीसूत्र, इत्यादिक था
जरणे करीने, (पडिबद्धसरीरवग्यारीय के०) प्रतिबंध नाम दृढ शरीर देहछे जेनो एवो,

व्योयस्यासौ मृगसंकल्पः । एतदेव दर्शयति । मृगेषु त्रिणि । तत्र मृगप्रणिधानः क मृगान्दृष्ट्यामीत्येतदध्यवसायी सन् मृगवधार्थं कञ्चादिषु गता तत्रच गतः सदृष्ट्वा मृगानेते मृगास्त्येवं कृत्वा तेषां मध्येऽन्यतरस्य मृगस्य रं (आयामेतत्ति) आयामेन समाकृष्य मृगमुद्दिश्य निसृजति सचैवंसंकल्पोनवति । ५६ मृगं हनिष्यामीति इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेपुणा तित्तिरादिकं पक्षिविशेषं ता नवति । तदेवं खल्वसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तो दंडो यदाऽन्यं स्पृशति घातयति । ५७ कस्मादंडस्त्युच्यते ॥ १० ॥ अधुना वनस्पतिमुद्दिश्याकस्मादंडवच्यते (सेजहेत्यादि) यानाम कश्चित्पुरुषः कृषीवलादिः शाल्यादेर्धान्यजातस्य श्यामादिकं धान्यशुद्धिकुर्वाणः सन्नन्यतरस्य तृणजातस्यापनयनार्थं शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत्तव मादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माद्भालिवा राजकंवा घेत्ता नवति । इत्येवमन्यस्यार्थायान्यरुतेऽन्यंवा स्पृशति छिनत्ति । यदिवा स्पृशते नेनापि परितापं करोतीति दर्शयति । तदेवं खलु तस्य तत्कर्तुस्तत्प्रत्य निमित्तं सावद्यमिति पापमाधीयते संवध्यते । तदेतच्चतुर्थदंडसमादानमकस्मादंडयिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अद्वावरे पंचमे दंप्तसमादाणे दिष्ठिविपरियासियादंभवति एति आदिङ् ६ से जहा णामए केइ पुरिसे माइहिंवा पिइहिंवा जाइहिंवा जगिणीहिंवा जळाहिंवा पुत्तेहिंवा धूताहिंवा सुण्हाहिंवा सद्धिं संवसमाणे मितं अमि तमेव मन्नमाणे मित्तेह्यपुवे नवइ दिष्ठि विपरियासियादंमे ॥ १२ ॥ से ज हा णामए केइपुरिसे गामघायंसिवा एगरघायंसिवा खेडकवडमंभवघा यंसिवा दोणमुदघायंसिवा पट्टणघायंसिवा आसमघायंसिवा सन्नि वेसघायंसिवा निग्गमघायंसिवा रायहाणिघायंसिवा अतेणं तेणमि ति मन्नमाणे अतेणं ह्यपुवे नवइ दिष्ठिविपरियासियादंमे एवं खलु त स्स तप्पत्तियं सावज्जंति आदिङ् ६ पंचमे दंप्तसमादाणे दिष्ठिविपरिया मिया दंप्तेवति एति आदिए ॥ १३ ॥

अर्थ-हवे अपर पांचमो दृष्टिविपर्याप्त नामे क्रिया स्थानक कहिये हैए. ते जेम न एवी संजावनाये. कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, वेन, जायी, पुत्र, दीकरी, पुत्री व प्रसन्न परिवार (सद्धिसंवसमाणे के०) सद्धित वसतो थको ज्ञाति पाजवाने (निन्देन्नमित्तमेवमन्नमाणे के०) पोताना मित्रने दृष्टिना विपर्याप्त थकी " ए म

साधुने " एम जाणतो यको (मित्रेह्यपुषेनवत् के०) मित्रने हणो. एटले ए पुरुष श
धुनो विनाश करया बाठतो मित्रनेज हणो तेने मित्रज हत पूर्व थाय. (विष्टिविपरिया
सियादंमे के०) एने दृष्टि विपर्यास दंम कहिये. ॥ १२ ॥

वली बीजी रीतें देखावेवे, ते जेम कोइएक पुरुष (गामघायंसिया के०) गामनी घा
तें प्रवर्त्ततो यको, (एगरघायंसिया के०) नगरनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (खेडकवडमं
मवघायंसिया के०) खेड कवड मंमपनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (दोणमुहघायंसिया के०) दो
णमुखनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (पट्टणघायंसिया के०) पट्टणनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (आ
समघायंसिया के०) आश्रमनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (सन्निवेशघायंसिया के०) सन्नि
वेशनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (निग्गमघायंसिया के०) निग्गमनी घाते प्रवर्त्ततो यको, रा
यहाणघायंसिया के०) गजधानीनी घातें प्रवर्त्ततो यको, (अत्तेणंतेणमितिमन्नमाणोके०)
अचोरने चोर करी जाणतो यको, (अत्तेणंह्यपुषेनवत्ति के०) अचोर एटले साधुनेज हणो
तेथी साधुज हत पूर्वथाय, तेथी ए दृष्टि विपर्यास दंम कहिए. एम निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सा
वय कर्म वंथाय । ए पांचमो क्रियास्थानक दृष्टिविपर्यास नामे दंम समादान कह्यो. ॥ १३ ॥

॥ टीपिका-अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमित्याख्यायते । त
यथानाम कश्चित्पुरुषश्चरन्नादिमातृपितृनृगिनीनार्यापुत्रहृत्स्नुपादिभिः सार्धं वस
न् ज्ञातिपालनाय मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमिति मन्यमानोहन्यातेनच दृष्टिवि
पर्यासान्मित्रमेव हतपूर्वं स्यादतोदृष्टिविपर्यासदंडोऽयं ॥ १२ ॥ पुनरन्यथा तमेवाह । य
थावा कश्चित्पुरुषोग्रामघातादिके विव्रांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चोरोयमिति म
न्यमानोहन्यात् । एवं तेन व्रातेनाचौरएव हतपूर्वः स्यात् । ग्रामादिलक्षणं चेदं । ग्रामो
वृत्त्यारुतः स्यान्नगरमुखचतुर्गोपुरोज्ञातिशोचं । खेटं नद्यद्विपटं परित्तमजितः खर्वटं प
र्वतेन ॥ ग्रामैर्युक्तं मटं बंदजितदशशतैः पत्तनं रत्नयोनिं झोणार्यं सिंधुवेलावलयितम
थ संवाधनं वाऽङ्गिर्गुणैश्च । आश्रमस्तापसस्थानं । सन्निवेशः सार्धकटकादियासः । निग
मोवहुवर्णिग्वासः । राजधानी राजकुलस्थानं । सोयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु
तस्य दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते । इदं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्या
सप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

॥ टीका-अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासदंडप्रत्ययिकमित्याख्यायते । त
यथानाम कश्चित्पुरुषश्चरन्नादिकोमातृपितृनृगिनीनार्यापुत्रहृत्स्नुपादिभिः सार्धं
वसंस्तिष्ठन् ज्ञातिपालनरुते मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमित्येवं मन्यमानोहन्या

तु व्यापादयेत्तेन च दृष्टिविपर्यासवत्ता मित्रमेव हतपूर्वं नवतीति अतोदृष्टि-
 डोषं ॥ ११ ॥ पुनरप्यन्यथा तमेवाह । (तेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुष
 कारमुदहन् ग्रामघातादिके विघ्नमे प्रांतचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरोपनि-
 न्यमानोव्यापादयेत् । तदेवं तेन प्रांतमनसा विघ्नमाकुलेनाचौरएव ॥ १२ ॥
 सोऽयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासवत् तत्प्रत्ययिकं साव-
 धीयते । तदेवं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

अहावरे ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आदिङ्गइ से जहा एामए के
 रिसे आयहेउंवा एाइहेउंवा अगारहेउंवा परिवारहेउंवा सयमेव मुस-
 ति अएेणंवि मुसंवयावैति मुसंवयंतंपि अएुं समणुजाणइ एवं खलुतस-
 प्तियं सावर्ज्जति आदिङ्गइ ठठे किरियाघाणे मोसावत्तिएत्ति आदिङ्ग

अर्थ-हवे ठठो क्रिया स्थानक मृपावादप्रत्ययिक कहेंगे. पूर्वोक्त पांचने दं
 पणे कहा. कारण के, तेमाहे प्रायः परनो उपघात आयवे, अने अर्द्धीथी हवे
 जवे माटे एने क्रियास्थान एवी संज्ञा करवी अने हवे एथकी आगलजे क्रिया
 क कहेंगे, ते थकी प्रायः परजीवनो विनाश नथी, तेमाटे तेने क्रियास्थान संज्ञा
 य अने पूर्वना पांच स्थानने दंतसमादान एवी संज्ञावे. एटलुं विशेष जाणुं.

हवे ठठो क्रिया स्थानक विचारियें ठैयें. ते जेम नाम एवी संज्ञावनार्यें कोइ
 प (थापहेउंवा के०) पोताने अर्थ (एाइहेउंवा के०) ज्ञाति गोत्रीने अर्थ (र-
 हेउंवा के०) परने अर्थ (परिवारहेउंवा के०) परिवार जे दास दासी तेने
 (सयमेवमुसंवयति के०) सयमेव मृपावाद बोले एटले जेम हुं कोइ प्रकारे चोर
 अथवा महारो परिवार कोइ चोर नथी एवो मृपावाद बोले. (अएेणंविमुसंवयावैति
 अन्य पासे मृपावाद बोलावे, (मुसंवयंतंपिअएुंसमणुजाणइति के०) अन्य कोइ मृ-
 द बोले तेने अनुमोदे, एरीते निश्च करण करावण अनुमोदन थकी मृपावाद
 तेने तत्प्रत्ययिक सावयकर्म वंधाय. ए ठठो क्रियास्थानक मृपावाद प्रत्ययिक कह्यो ॥

॥ दीपिका-अथापरं पठं क्रियास्थानं मृपावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तदथा
 कश्चित्पुरुषात्मनिमित्तं ज्ञातिपरिवारनिमित्तंवा सयमेव मृपावादं वदति नायं मदीय-
 दि तपाञ्चारं चौरं वदति तथाऽन्येन मृपावादं वादयति अन्यं मृपावादं वदंतं समनु-
 ते । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते वध्यते । एतत्पठं क्रियास्थानं मृ-
 दप्रत्ययिकमाख्यायते । पूर्वोक्तानां पंचानां क्रियास्थानानां सत्यपि क्रियास्थानत्वे

रोपयाति त्वादं दंडसमादानसंज्ञा कृता । पष्ठादिषु च प्रायोऽन परघातः स्यादतः क्रियास्थानसंज्ञोच्यते ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपरं पष्ठं क्रियास्थानं मृपाचादप्रत्ययिकमाख्यायते । तत्रच पूर्वोक्तानां क्रियास्थानत्वे प्रायशः परोपघातोऽभवतीति कृत्वा दंडसमादानकृता पष्ठादिषु च बाहुल्येन परव्यापादानं नवतीत्यतः क्रियास्थानमित्येषा संज्ञोच्यते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः यपद्मावेशादाग्रहादात्मनि कृतं निमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं वा सङ्गुतार्थे निन्द्ववरूपसङ्गुतोऽज्ञावनस्वनावं स्वयमेव मृपावादं वदति । तद्यथा नाहं मदीयोवा कश्चिच्चौरः नच चौरमपि सङ्गुतमप्यर्थमपलपति तथा परमचौरं चौरमिति वदति तथान्येन मृपावादं नाणयति तथान्यांश्च मृपावादं वदतः समनुजानीते । तदेवं खलु तस्य योगत्रिंशकारणत्रिकेण मृपावादं वदतस्तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्पष्ठं क्रियास्थानं मृपाचादप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अद्वावरे सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिङ्गु से जहाणामए केइ पुरिसे आयहेउंवा जाव परिवारहेउंवा सयमेव अदिन्नं आदियइ अन्नेणंवि अदिन्नं आदियावेंति अदिन्नं आदियंतं अन्नं समणुजाणइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावङ्गंति आहिङ्गु सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहि ॥ १५ ॥

अर्थ-हवे अपर सातमो क्रिया स्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कहेउं. ते जेम ना म एवी संजावनायें. कोइ एक पुरुष पोताना आत्माने अर्थे ज्ञातिगोत्रीने अर्थे यावत् परिवारने अर्थे पोते अदत्तादान ग्रहण करे, बीजाने अदत्तादान सेवरावे, अदत्तादान बीजो कोइ छेतो होय तेने अनुमोदन थापे, एरीते निश्चं थकी तेने अदत्तादान तत्प्रत्ययिक कर्म बंधाय ; एट्ठे सातमो क्रियास्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका-अथाऽपरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । इदं प्राग्वत् ॥ १५ ॥

॥ टीका-अथापरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । एतदपि प्राग्वज्ज्ञेयं । तद्यथानाम कश्चित्पुरुष आत्मनिमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं परद्वयमदत्तमेव गृह्णीयादपरं च ग्राह्येणाहंतमप्यपरं समनुजानीयादित्येवं तस्यादत्तादानप्रत्ययिकं कर्म संबध्यते । इति सप्तमं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १५ ॥

અહાવરે અઠમે કિરિયાઠાણે અશ્વત્થવતિએતિ આહિક્કઙ્કે સે જદ્દા ણામ
 એ કેઙ્ક પુરિસે ણઠિણં કેઙ્કિંવિસંવાદેંતિ સયમેવ હીણે દીણે હુઠે હમ્મણે
 ઉદ્દયમણસંકપ્પે ચિંતાસોગસાગરસંપવિઠે કરતલપલ્લહહમુદ્દે અટ્ઠના
 ણોવગાં નૂમિગયદિઠિએણિયાઈં તસ્સણં અશ્વત્થયા આસંસંસ્યા ચત્તારિ
 ઠાણા એવમાહિક્કઙ્કે તં કોદ્દે માણે માયા લોદ્દે અશ્વત્થમેવ કોદ્દમાણમા
 યાલોદ્દે એવં સ્વલુ તસ્સ તપ્પત્તિયં સાવજ્ઞંતિ આહિક્કઙ્કે અઠમે કિરિયા
 ઠાણે અશ્વત્થવતિએતિ આહિએ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હવે અપર આત્મો ક્રિયા સ્થાનક અધ્યાત્મિકપ્રત્યયિક નામે કહેત્રે. અ
 ત્મિક કેહેતાં જે કર્મ વંધતું કારણ એવો જાવ ચિત્ત થકી ઉપજે, તેમાટે અધ્યાત્મિક
 હિયે. તે જેમ નામ એવી સંજ્ઞાવનાયે કોઙ્કેક પુરુષને તેને (ણઠિણં કેઙ્કિંવિસંવા
 કે) કોઙ્કે વિશ્વવાદતું કારણ નથી. વિશ્વવાદ એટલે પરાનવ તેને કોઙ્કે કરે નહીં, તે
 તે પુરુષ, (સયમેવકે) પોતેજ (હીણેદીણેહુઠેહમ્મણેકે) હીન, દીન, હુટ, અને
 એટલે હુંફા મન વાલો થાય. (ઉદ્દયમણસંકપ્પે કે) અનવસ્થિત ચિત્ત સંકલ્પ એવો
 (ચિંતાસોગસાગરસંપવિઠે કે) ચિંતા શોક રૂપ સમુદ્ધમાદે પેઠો એવો થકો, જે
 સ્થા કરે, તે દેશાદેત્રે. (કરતલપલ્લહહમુદ્દે કે) હાથના તલ્લાને વિપે સ્થાપ્યું
 જેણે એટલે ગાળને વિપે હાથ દેશે (અટ્ઠનાણોવગાં કે) આર્તધ્યાન સહિત (નૂ
 મિગયદિઠિએણિયાઈં કે) નૂમિની સન્મુખે આગ્રચિત્તે જોતો નિર્વિવેક પણે આર્ત,
 ઇ, ધ્યાન ધ્યાવે (તસ્સણંઅશ્વત્થયા કે) તેને અધ્યાત્મની (આસંસંસ્યા કે) ઘા
 શંસા મિશ્રિત (ચત્તારિઠાણાએવમાહિક્કઙ્કે કે) ચાર સ્થાનક કહિએ. તે કહેત્રે પે
 લો ક્રોધ, વીરું માન, ત્રીજી માયા, અને ચોથો લોચ (અશ્વત્થમેવ કે) તે પોતાના
 મનથીજ ઉત્પન્નથાય એ ક્રોધ, માન, માયા, અને લોચ, એ ચારે કરી જીવનો મન વાં
 હુટ થાય: એરીતે નિર્જે તેને તત્પ્રત્યયિક સાવચ કર્મ વંધાય. તેમાટે એ આત્મો ક્રિયા
 સ્થાનક આધ્યાત્મિક પ્રત્યયિક એવે નામે કહ્યો. ॥ ૧૬ ॥

॥ દીપિકા—અથાપરમણ્ડલં ક્રિયાસ્થાનમાધ્યાત્મિકમંતઃકરણોન્નવમાભ્યાસયતે । ય
 યા કશ્ચિન્નરસ્તસ્ય નાસ્તિ કશ્ચિદ્વિસંવાદયિતા પરાનવકરસ્તથાપ્યસૌ સ્વયમેવ હીનોદીર્ઘો
 હુટોહમનાથપહતમનઃસંકલ્પઃ ચિંતાપ્રધાનઃ શોકશ્રિતાશોકસ્તત્ર પ્રવિષ્ટઃ કરતલે પર્યત
 સ્થિતં મુરં યસ્ય સતથા આર્તધ્યાનોપગતોનૂમિગતદૃષ્ટિર્ધ્યાયતિ તસ્યેવમાધ્યાત્મિકાનિ
 ચિત્તોન્નવાનિ અસંશયિતાનિ નિઃસંશયોચિતાનિ ચત્તારિ સ્થાનાનિદ્યુઃ । તાનિ ચંચલ

व्याप्यते । तद्यथा । क्रोधमानमायालोचस्थानानि । तेच क्रोधमानमायालोचाद्यात्मोद्गताः । एनिरेव मनोदुष्टं स्यात् । एवं तस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावयं कर्माधीयते । तदेवमष्टममाध्यात्मिकारूपं क्रियास्थानमाख्यातं ॥ १६ ॥

॥ टीका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमित्यंतःकरणोद्भवमाख्यायते । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषश्चित्तोपेक्षाप्रधानस्तस्य च नास्ति कश्चिद्विस्त्वादिपिता । न तस्य कश्चिद्विस्त्वादेन परिभावेनवा सद्भूतोद्भावेनवा चित्तदुःखमुत्पादयति तथाप्यसौ स्वयमेव यथापि सद्यदीनोदुर्गतवदीनोदुश्चित्ततया दुष्टोदुर्मेनास्तथोपहतोऽस्त्वयतया मनःसंकल्पो यस्य सतथा चिंतैव शोकइति सागरश्चिताप्रधानोवा शोकाश्चिताशोकसागरप्रविष्टः । तथानूतनश्च यदवस्थोजयति तद्वर्णयति । करतले पर्यस्तं मुखं यस्य सतथाऽहर्निशं जयति तथा तदध्यानोपगतोऽपगतसद्विवेकतया धर्मध्यानदूरवर्ती निर्निमित्तमेव हृदोपहतवद्विषयति । तस्यैवं चिंताशोकसागरावगाढस्य सतथाध्यात्मिकान्यंतःकरणोद्भवानि मनःसंभ्रितान्यसंशयितानि वा निःसंशयितानि चत्वारि बह्वपमाणानि स्थानानि जयन्ति । तानि चैव समाख्याप्यते । तद्यथा क्रोधस्थानं, मानस्थानं, मायास्थानं, लोचस्थानमिति । ते चावश्यं क्रोधमानमायालोचाद्यात्मनोऽधिजयन्त्याध्यात्मिकाएनिरेव सङ्घिर्ष्टं मनोजयति । तदेव तस्य दुर्मेनसः क्रोधमानमायालोचयतएवमेवोपहतमनःसंकल्पस्य तत्प्रत्ययिकमध्यात्मनिमित्तं सावयं कर्माधीयते संबध्यते । तदेवमेतत्क्रियास्थानमाध्यात्मिकारूपमाख्यातमिति ॥ १६ ॥

अहावरे एवमे किरियाघाणे माणवत्तिएति आदिजइ से जदा णामए के ई पुरिसे जातिमएणवा कुलमएणवा बलमएणवा रूपमएणवा तयमएणवा सुयमएणवा लानमएणवा ईस्सरियमएणवा पन्नामएणवा अन्नतरे एवा मयंघाणेणं मत्ते समाणे परं दिलेंति निंदेंति खिंमति गरदति परिज वइ अवमएणति इत्तरिए अय अदमंसि पुण विसिठे जाइकुलबलाइगुणो ववेए एवं अप्पाणं समुक्कस्से देहाज्जुए कम्मवित्तिए अवसैपपाइं तंजदा गप्पाउगप्पं जम्माउजम्मं माराउमारं एरगाउएरगं चंमे अद्वे चवले माणियावि जवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावळंति आदिजइ एवमे किरियाघाणे माणवत्तिएति आदिए ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ हवे अपर नयमां क्रियास्थानक मान प्रत्ययिक नामे कहिए देह. तं जेम नाम एवी संजावनायें कोइएक पुरुष (जातिमएणवा के०) जानि एउठे माना

नो पक्ष, तेना मर्दे करीने, (कुलमएणवा के०) कुल एटले पित्तानो पक्ष, तेना मर्दे करीने, (बलमएणवा के०) शरीरनुं बल, तेना मर्दे करीने, (रुवमएणवा के०) मर्दे करीने, (तवमएणवा के०) तपने मर्दे करीने, (सुयमएणवा के०) मर्दे करीने, (लाजमएणवा के०) लाजने मर्दे करीने, (ईस्तरियमएणवा के०) एटले ठकुराझे मर्दे करीने, (पन्नामएणवा के०) प्रज्ञानां मर्दे करीने, एटलाना (अन्नतरेणवा के०) अथवा अन्य एटले बीजा कोइ (मयघाणेणं के०) स्थानकें करीने (मत्तेसमाणे के०) मातो ठतो (परंदिहेंति के०) बीजानी करे, (निंदेंति के०) निंदा करे, (खिसति के०) खष्ट करे, (गरहति के०) करे, (परिजवइ के०) पराजव करे, (अवमस्सेति के०) अपमान करे, (यं के०) ए बापडो जघन्य एटले जातिकुलादिकें हीनठे. (अहमंसिपुणविति लवलाइगुणोववेए के०) हुं वली विशेष जाति, कुल, वलादिकगुणोकरी (एवंअप्याणंसमुक्कस्ते के०) एम पोताना आत्माने उत्कर्षे एटले अहंकार हवे एवा मद करनारने विपाक देखाडेठे. (देहाच्चुए के०) ते पुरुष आ मांहे पण निंदा अने गर्हानुं स्थानक थाय, अने परलोके पण निंदा अने स्थानक थाय. देहाच्चुए एटले आ शरीरथकी चवीने परजवे (कम्मवितिए के०) कर्मद्वितीय (अवसेपयाइं के०) एतावता कर्मने वश वर्त्ततो चतुर्गतिक संतार परित्रमण करे (तज्झा के०) ते कहेठे (गप्पाउंगप्पं के०) एक गर्भ थकी मरण मिने, वली बीजा गर्भ मांहे उपजे. (जम्माउजम्मं के०) एक जन्म थकी बीज न्म पामे, (माराउमारं के०) मरण थकी मरण पामे, (एरगाउएरगं के०) थकी निकलीने वली नरकांतरे नरकमां जझे तीव्र दुःख जोगवे, एटले ते थकी निकलीने, सिंह मत्स्यादिक मांहे उत्पन्न थाय, फरी त्यांथी मरण पामीने तीव्र नरकांतरे जाय. एतावता ते (चंमे के०) रौइ अहंकारी (थद्वे के०) सत्त्व थकी शीज (चवले के०) चपल एवा लक्ष्णोयुक्त (माणियाविजवइ के०) ते अजिमा पुरुष होय एम निश्चे तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय, ए नवमो क्रिया स्थान मान प्रत्ययिक नामे कह्यो ॥ १७ ॥

॥ दोषिका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा कश्चित्पुं जात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलवज्ररूपतपःश्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदाख्यैरष्टनिर्मवस्थान्यतरेण वा मत्तः परं हीनबुद्ध्या हीनयति, निंदति, क्षुण्यते, गर्हति, परिजवति । यय मितरोजयत्योहीनोमत्तः कुलादिभिः । अहं पुनर्विशिष्टकुलादिगुणोपेतएवमात्मानम्

येत् । एवं जात्यादिमदमतः सन् इहैव निधः स्यात् । अत्रच जात्यादिमदध्यादिसंयोगे नैर्नाग्रेयाः । तथाहि । जातिमदः कस्यचिन्न कुलमदः, १ कस्यचित्कुलमदएव, न जातिमदः २ कस्यचिद्रूपं ३ कस्यचिन्नयमपि न. ४ एवं पदद्वयेन चत्वारोऽङ्गाः । पदत्रयेणाष्टौ, पदचतुष्टयेन षोडश, पञ्चभिः पदैर्द्वात्रिंशत् पद्भिश्चतुःषष्टिः सप्तभिः १२७ अष्टभिः २५६ सर्वत्र मदानावरूपभरमजंगः शुद्ध इति । समानी देहाद्भुतोऽमृतः सन् कर्मद्वितीयः कर्मसहायोऽवशः परवशः प्रयाति जवांतरं । तद्यथा गर्जाजर्जन् जन्मनएकस्मात्परं जन्म, मा रान्मरणान्मारं भरणान्तरं व्रजति नरकतुल्याञ्छंढालादिवासान्नरकं रत्नप्रजादिकं याति । अथवा नरकाद्दृष्टव्यं सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरतितीव्रं नरकांतरं याति । तदेवं मानी परपरिजये सति चंडोरीशोऽन्यं हंति तदनावे आत्मानमेव हंति सत्त्वध्रुपज्ञो यत्किंचन कारी स्यात् मानी सन् एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं माननिमित्तं सावयं कमोधीयते यद्धते । नवममेतक्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चिन्पुरुषोजात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलवज्जरूपतः श्रुतजानैर्धर्मप्रदामदात्तैरष्टनिर्मेदभ्या नैरन्यतरेणवा मत्तः परमवबुत्त्या हीजयति तथा निंदति, शृणुषते, गर्हति, परिजयति, एतानि चैकार्थिकानि कथंचिद्वेदं चोत्प्रेक्ष्य व्याख्येयानीति । यथा परिजयति तथा दर्शयति । इतरोपेयं जघन्योहीनजातिकः कुलवज्जरूपादिनिर्दूरमपत्रष्टः सर्वेजनायगीतोऽपि मिति । अहं पुनर्विशिष्टजातिकुलवज्जलादिगुणोपेतएवमात्मानं समुत्कर्षयेदिति । सांप्रतं मानोत्कर्षविपाकमाह । (देहाद्भुतः इत्यादि) तदेवं जात्यादिमदोन्मतः सन्निह्य लोके गर्हितोऽभवति । अत्र जात्यादिपदध्यादिसंयोगाद्दृष्टव्यास्ते ध्वं जवंति । जातिमदः, कस्य चिन्न कुलमदोऽपरस्य कुलमदो, न जातिमदः परस्योनयमपरस्यानुनयमित्येवं पदत्रयेणाष्टौ चतुर्भिः षोडशेत्यादि यावदष्टभिः पदैः षट्पञ्चाशदधिकं शतद्वयमिति । सर्वत्र मदानावरूपभरमजंगः शुद्ध इति । परलोकेऽपिच मानी दुःखनाग्नवतीत्यनेन प्रदर्शयते । साधुषः रूपे देहाद्भुतोऽजवांतरं गच्छेत्पुनश्चानुक्रमो द्वितीयः कर्मपरायत्तत्वादवशः परत्र प्रयाति । तद्यथा गर्जाजर्जन् पंचेन्द्रियापेक्षं तथा गर्जाजर्जन् विक्रान्तेऽपिपूत्पद्यमानः पुनरगर्जाजर्जन्मेवं गर्जादगर्जनेमेतच्च नरककल्पगर्जनेऽप्यपेक्षायामनिहितमुत्पद्यमानोऽप्यपेक्षया त्विदमनिधीयते । जन्मनएकस्मादपरं जन्मान्तरं व्रजति । तथा भरणं भारत्तमान्मानान्तरं व्रजति तथा नरकदेश्यामृषाकादियासाञ्चप्रजादिकं नरकांतरं व्रजति । एदिवा नरकात्सीमंतकादिकाद्दृष्टव्यं सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरपि तीव्रतरं नरकांतरं व्रजति । तदेवं नटयङ्गजन्मा संसारचक्रवाले स्त्रीपुंनपुंसकादीनि वदून्यवस्थांतराद्भुजवंति । तदेवं मा

नी परपरिन्वेतति चंडरौडोचवति परस्यापकरोति तदजावे ह्यात्मानं व्यापादये
तया स्वव्यव्रजोयत्किंचनकारी मानी सन्सर्वोप्येतदवस्थोचवतीति । तदेवं तत्त्व
कं माननिमित्तं सावयं कर्माधीयते संबध्यते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥३॥

अद्वावरे दसमे किरियाग्राणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आदिह्मइ से जहा एण
ए केइ पुरिसे माइहिंवा पिताहिंवा जाइहिंवा जइणीहिंवा जझाहिंवा
याहिंवा पुत्तेहिंवा सुएहाहिंवा सइं संवसमाणे तेसिं अन्नयरेसि अद्वा
दुंगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंम निवत्तेति तं जहा सीउदगवियडंसि
वा कायं उओलित्तान्नवति उसिणोदगवियडेणवा कायं उंसिंचित्तान्नवति
अगणिकाएणं कायं उवडहिंत्तान्नवति जोतेणवा वेतेणवा एतेणवा तथा
या कसेणवा ठियाएवा लयाएवा पासाइं उद्दालित्तान्नवति दंमेणवा
ठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा कायं आउडित्तान्नवति तदम्पणा
रे पुरिसजाए संवसमाणे डम्मणा जवति पवसमाणे सुमणा जवति
दम्पणारं पुरिसजाए दंमपासी दंमगुरुए दंमपुरकडे अदिह्म इमंसि लो
गंसि गंजलणे कौटणे पिडिमंसियावि जवति एवं खलु तस्स तण्णति
नापजंति आदिह्मंति दसमे किरियाग्राणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आदिह्म ॥१०॥

॥ दपे-यप हवे अरर दग्गमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक कहियेयेये. तेजे
नाम एवी संजायताये कोइएक पुण्य माता, पिता, जाइ, वेन, स्त्री, बेट्टी, पुत्र, पुत्रनी
तेवहु जाणवी. (मिहिंसंवसमाणे के०) एउला साथे वसतो थको (तेसिंअन्नय
के०) ते मातापितादिकयी कोइ अनेगे अजाण पणे अनानोग थकी (अद्वा
मि हे०) यथा कपेविनु न्दानो डुवेचन प्रमुखनो अथवा काय थकी द्वा पा
हनो संवड डम्मए एवो (अवगहंनि के०) अथवा थये गते (रापमेव के०) प
होये करी दमनो दहो नेने (मुयंरंमनिवत्तेति के०) महोठो दंम करे. (संजहा के०)
हहेहे (मीउदगवियडंनिवा के०) मीतज पार्णायि करी मीतजानने गिये (कापं
जिउत्तवति के०) ते अगणवीनु गरि मत्तापाणी मांहे बोले. एवा अकार्यनो का
एर दप (इनिमोइविउदगवाकापंडमिंचित्तान्नवति के०) अन्नहाजे अथ
ज एउते कहते अर नेहे करिने तेना गरिनेमिंचे गरिनुं गोवण कनार पाव.
मोहकापेकरेउदरहिंत्तान्नवति के०) अत्रिकाये करिने तेना गरिनुं दहत दप

थाय, (जोतेणवा के०) जोत्रे करी, (वेतेणवा के०) वेत्रें करी, अथवा (एतेणवा के०) नेतरे करी, (तयाइवाके०) त्वचायें करी, अथवा (कसेणवाके०) ताजणे वा धुके करी, (त्रियाएवा के०) नाढायें करी, (लयाएवा के०) लता एटले वेलुपें करी, रेडीयेंकरी (पासाइवहालित्तानवति के०) तेना पार्श्वजागना चामडाने उखेडनार थाय, (दंमेणवा के०) दंमे करी लाकडीयें करी, (थछीणवा के०) हाडकायें करी, मुछीणवा के०) मुछियें करी, (लेछूणवा के०) पापाणने कटके करी, (कवालेणवा के०) वांकरीयें करी, कपालादिकेंकरी, (कायंथाउडित्तानवति के०) तेना शरीरने ता नार थाय, किंवहुना (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना दंमना करनार एवा (पुरिस जाए के०) पुरुष जाति जे तथा प्रकारना कुकमेना करनार होए तेनी साथे (संवसमा के०) एकठां रहेतां ठता सज्जन पुरुष जे माता पितादिक ते पण (डुमणानवति के०) डुमन यझे देशांतर जता रहे पठी (पवसमाणे के०) ते थकी थलगा रहेवा श्री (सुमणानवति के०) सुमन थाय, एटले तेने ठोडयाथी हपित थाय. एवा (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना (पुरिसजाए के०) पुरुष जाति जे थोडा थपराधीने पण दंमना देनार, (दंमपासीके०) अल्पापराधने विपे थति कोपकरनार, ते दंडपार्थी (दंमगुरु के०) दंमेकरी आकरो दंम करे, (दंमपुरेकडेके०) तेने सर्व काल दंमज थयेसर ठे. ते पुरुष थहि एइमंसिलोगंसिके०) थालोकने विपे पण पोताना जीवने थहित कारी थने (थहि एपरंसिलोगंसिके०) परलोकने विपे पण पोताना जीवने थहित कारी ते तेनुं कारण थुं? तोके तेजीव, (संजलणे के०) हूणे हूणे ज्वले, (कोहणे के०) हूणेहूणे क्रोध करे, (पिठिमंसियाविजवति के०) पृष्ठ मांस नहूण करनार होय, पुंठे पाठज थय एवादनो बोलनार होय, एम निशें तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तें सावय कर्म बंधाय. ए दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तदयथानाम कश्चित्पुरुषः प्रभुकल्पोमातापितृमुल्लूख्यजनादिभिः सार्धं संवसन् तेषां मातापित्रादीनाम न्यतमेनाऽनाजोगतोपथाकयंचित्प्रधुतमेव्यपराधे स्वयमेवात्मनाक्रोधतोयुत्तरं दंडं वर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदकविकटे शिशिरादावतिशीतोदके कायं शरीरमपराधिनोऽप्यबोलयिता जवति तथा उल्लोदकविकटेन कायमपसिंचयिता जवति । विकटग्रहणाड्भ्रतै लकाजिकादिना थग्रिकायेन उल्लुकेन तप्तलोहेनवा कायमुपदाहयिता जवति । (जांए एति) जोत्रेण वेत्रेणवा नेत्रोद्वृक्षिशेषस्तेन कशादिनाया लतयावा शरीरपार्श्वानि उदा लवितुं चर्माणि लुंपयितुं जवति । दंटेन अस्थना मुष्टिना सेष्टुना कपालेन नाडसंठेन वापमु

पतादयिता जवति । तथाविधे पुरुषे स्वल्पापराधेपि महादंडकारिणि एकत्र वाते इ
मातापित्रादयोऽर्धमनसः स्युः । तस्मिन् प्रवसति दूरं गच्छति सति सहवासिनः पु
नृत्विनः स्युः । तथाप्रकारस्तादृशः पुरुषोदंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यातो, त
नोदंडः पुरस्कृतोपेन सदंडपुरस्कृतोऽस्मिन् लोके स्वस्य परेषां चाऽहितः परलोके
नैव जनः क्रोधकारी क्रोयनोवधबंधादिषु श्रविसृश्य प्रवृत्तिरुत्तु एषिमांसखादकः
मोदयद्वनतः । एवं तस्य स्वल्पापराधेपि महादंडकर्तुस्तदंडप्रत्ययिकं सावयं कर्मो
वध्यते । तदेतद्वनमं क्रियास्थानमाख्यातमिति । अन्ये पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मतो
यिकमाचक्षते । नवमंतु परदोषप्रत्ययिकं । दशमं पुनः प्राणवृत्तिकमिति ॥ १० ॥

॥ टीका-अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानामकं
दशः प्रवृत्तयोमातापित्रमुदस्तजनादिभिः सार्धं परिवसंस्तेषां च मातापित्रादीनाम
नानातोपनया यथाकथंचिन्मिषुतमेव्यपराधे वाचिके दुर्वचनादिके तथा कापिके ह
कारिके संवृत्तये कने सति सयमेवात्मना क्रोधध्मातोपुरुतरं दंडं दुःखोत्पादकं
यति वगैः । तदप्य नीतोदके विरुद्धे प्रवृत्ते शीतेवा शिशिरादौ तस्यापराधकतुः
मोदोपेनोदता जवति तयोर्जोदकविरुद्धेन कापं शरीरमपसिंचयिता । तत्र विरु
णादुपेनोदते कतिहादिना कायमुपताडयिता जवति तथाऽप्रिकायेनाडुमेन त
ताया कायमुपताडयिता जवति तथा जोत्रेणवा वेत्रेणवा नेत्रेणवा त्वचा वासन
पात्रादयः कायमुपताडयिता जवति तथा जोत्रेणवा वेत्रेणवा नेत्रेणवा त्वचा वासन
कापि लुंरुदितुं जवति तथा दंडादिना कायमुपताडयिता जवति । तदेवमपराध
रि महादंडोदंडेन तया प्रकाशे पुरुषजाते एकत्र वसति सति तत्तद्वाग्मिनोमा
कायमुपताडयिता जवति तस्मिंश्च प्रवसति देशांतरे गच्छति गतेवा तया
मितः सुमनसोद्वि । तथाप्रकारं पुरुषजातोऽप्येव्यपराधे महीतं दंडं कलाप
काले दंडे विरुद्धः । दंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यातो दंडपार्श्वे सत्यतया
कायमुपताडयिता जवति दंडं च वनयति । तस्यायिपुरुषमिति दर्शयितुमाह । दंडेन पुरु
षः । कर्मणः महान् दंडोद्वि श्रमः दंडेन पुरुषजवति । तथा दंडः पुरुषतः स
स्वतन्त्रोद्वि । मोदोद्विः सत्य दंडो वाग्मिन जोदः मित्रेव जगमनि श्रु
तिना विरुद्धोद्वि तया दंडोद्वि जगमन्यमावहितमनर्जितनया पापी य
द्विरेर पुर दंडोद्वि मित्रेव दंडोद्वि संवृत्तयतीति संवृत्तनः सपार्श्वोद्वि
दंडो विरुद्धोद्वि दंडोद्वि मित्रेव प्रवसति तद्विना विरुद्धोद्वि सपार्श्वोद्वि
दंडोद्वि विरुद्धोद्वि दंडोद्वि पुरः संवृत्तयति जवति तथान्येवमावहित

तं खलु तस्य महादंडं प्रवर्तयितुस्तद्वंदप्रत्ययिकं सावधं कर्माधीयते । तदेतदशमं क्रिया
 नानं मित्रशोहप्रत्ययिकमाख्यातमिति । अपरे पुनरष्टमं क्रियास्यानमात्मदोषप्रत्ययि
 कमाचकृते. नवमंतु परदोषप्रत्ययिकंच. दशमं पुनः प्राणवृत्तिकं क्रियास्यानमिति ॥ १ ॥ ॥
 अहावरे एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएति आदिऊइ जे इमे जवं
 ति गूढायारा तमोकसिया उलुगपत्तलहुया पवयगुरुया ते आयरियावि
 संता अणारियाउ जासाउवि पउजंति अन्नहासंतं अप्पाणं अन्नहामन्नं
 ति अन्नंपुद्दा अन्नंवागरंति अन्नं आइखियवं अन्नंआइस्कंते ॥ १ ॥ एसां ज
 दा एामए केइ पुरिसे अंतोसल्ले तं सल्लं पोसयं णिहरति पोअन्नेण णि
 हरावेंति पोपडिविस्सेइ एवमेव निणह्वेइ अविउट्टमाणे अंतोअंतोरि
 याइ एवमेव माई मायं कट्टु पोआलोएइ पोपडिकमेइ पोणिंदइ एोगर
 हइ पोविउट्टइ पोविसोद्वेइ पोअकरणाए अणुवेइ पोअहारिदं तवो
 कम्मं पायवित्तं पडिवऊइ माइ अस्सिलोए पच्चायाइ माइ परंसिलोए
 पच्चायाइ निंदइ गरहइ पसंसइ णिच्चरइ णनियट्टइ णिसिरियं दंमंछा
 एति माइ असमादुड सुदुल्लेस्सेयावि जवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सा
 वजंति आदिऊइ एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएति आदिए ॥ २० ॥

अर्थ—हवे अथर अगिअरामो क्रिया स्यानक मायाप्रत्ययिक कहिये ठेपे (जेइमे
 नवेंति के०) जे आ जगत्माहे पुरुषते ते कया पुरुष तोके, (गूढायारा के०) गूढा
 चारी एटले धूतारा, वगारा, गंठीगोडा प्रमुखते ते नाना प्रकारना उपायें करिने लोका
 ने विश्वास उपजावने वंचे. (तमोकसिया के०) अंधाराने विषे विचरनाग, अर्थात्
 लोक यकी ठाना क्रियाना करनारा, (उलुगपत्तलहुयाके०) ते पोते जाते घूबढनी पांश
 यकी पण हलकाठे परंतु (पवयगुरुया के०) पोताने पर्वत यकी पण महोटा माने,
 (तेशायरियाविसंता के०) ते आर्य देशमां उत्पन्न भया होय तेम ठता पण
 परने वंचवाने अर्थ शठ पणे, पोताने गोपयवा जणी (अणारियाउजासाउविपउडंति
 के०) अनार्य देशनी जापा घोसे. अथवा पोतानी कडिपत जापा जे बीजापी अजा
 णी होय तेवी जापा घोसे. (अन्नहासंतं के०) तिपी पण तेवी अजाणी अन्य लये
 (अण्पाणंअन्नहामन्नंति के०) पोते बली बीजी रीते माने. (अन्नंपुद्द के०) अन्य
 काइ पुत्रे यके (अन्नंवागरंति के०) अन्य कहे, (अन्नंआइखियवं के०) अन्य कहिं

कुर्वन्ति चंडप्रद्योतादेरनयकुमारादिवत् तमसि कवितुं शीजं येपांते तमःकविणस्तएव
 तमःकापिकाः पराविज्ञाताः क्रियाः कुर्वन्तीत्यर्थः । तेच उज्ज्वलपिष्टवत्प्रवोपि पर्वतवज्जु
 मात्मानं मन्यन्ते श्रायीश्चपि संतस्ते परव्यामोहार्यमनार्यजाया (विउवंति) प्रयुजंते
 अन्यथा स्थितमात्मानमन्यथा साध्वाचारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति अन्यत् पृष्ठामाययाऽ
 तदेव वदन्ति आघ्रान् पृष्ठा निबान् वदन्ति । व्याकरणं पृष्ठस्तदङ्गस्तर्कमवतारयति । यथा
 शरदि वाजपेयेन यजेतइत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्ठस्तदर्थानिनिङ्गः कालविलंबार्थं शर
 कालमेव वर्णयति (श्रममाङ्कियवन्ति) अन्यस्मिन्नर्थे कथयितव्येऽन्यमेवाख्याति ॥ १९॥
 सेजहेति) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः संग्रामाग्निर्गतेऽतर्मध्ये शय्यं यस्य सतिःशयः सवे
 जानीतः स्वयं शय्यं ननिर्हरति नरुपति नाप्यन्येन कर्षयति । नापि वैद्योपदेशादोषध
 र्भयोः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन दृष्टस्तद्वत्त्वं निन्दुतेऽपलपति तेन शङ्क्येन (श्र
 वेवदृमाणेति) पीडयमानः (श्रंतोश्चि) मध्ये पीडयमानोपि रीयते व्रजति वेदनां स
 ह्मानोपि क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । दृष्टान्तं योजयति (एवमेव मायीति) यथा सज्ज्यो
 दुःखजाग्नवति एवमेव मायी, कृतं कार्यं निगूहयन् मायां कृत्वाऽन्यस्मिन् नालोचयति
 नकथयति न तस्मात्स्थानात्प्रतिक्रमति न निवर्तते न आत्मसाक्षिकं निंदति नापिपरसा
 क्षिकं गर्हति आलोचनाहंसमीपे गतोनापि च जुगुप्सते (नविघट्टति) न वित्रोट्यत्यपन
 यति मायाशयं नविशोधयति नापि पुनस्तदाकरणतयाऽन्युतिपृष्टे नापि यथाहं तपःक
 र्मरूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तदेवं मायावी अस्मिन् लोकेऽविश्वास्ततया प्रत्याख्याति
 याति । यदुक्तं । मायाशीजः पुरुषोयद्यपि, नकरोति कंचिदपरार्थं ॥ सर्पइयाऽविश्वाभ्यो
 नवति तथाप्यात्मदोषहृतइति ॥ तथा मायावी परस्मिन् लोके नरकतिर्यगादिषु प्रत्या
 याति जूयोजूयोयाति (निंदंगादयति) परं निंदयित्वा आत्मप्रशंसया मुच्यति । एवंचा
 सौ लब्धप्रसरोऽधिकं निभ्ररति तथाविधानुष्ठापी नवति । तत्रच गृहस्तस्मान्मातृस्थाना
 न्ननियर्तते दंडं निसृज्य हिंस्रं कृत्वा प्रह्लादयत्यपलपति अन्यस्यचा मस्तके ह्यनि समाया
 वी अतमाहृतगुणलेइयोऽनंगीरुतगुणज्भयान्भापि नवति । एवं सज्जु तस्य तत्प्रत्यपि
 कं मायाशयप्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते । एतदेकादशक्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकमा
 ख्यातमिति ॥ २० ॥

॥ टीका-अथापरमेकादशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा ये केचनानी नवन्ति पु
 रुषाः । किंविशिष्टाः । गूढाध्याचारायेषां ते गूढाचारागजकृतकर्मपिष्टेदादयस्तेच ना
 नाविपरुषायेर्विश्रंजमुत्पाद्य पंभादपकुर्वन्ति प्रद्योतादेरनयकुमारादिवत् । तदा माया
 शीजत्वेनाप्रकाशकराणिस्तमसि कवितुं शीजं येपांते तमसि कविणस्तएव तमः

काविकाः पराऽविज्ञाताः क्रियाः कुर्वतीत्यर्थः । तेच स्वचेष्टयैवोत्कृष्टपत्रवत्प्रवृत्तयः ।
 पिष्टवत्प्रधीयांसोपि पर्वतवज्जुरुमात्मानं मन्यन्ते । यद्विवा कार्यप्रवृत्तेः पर्वतवज्जो
 यितुं शक्यन्ते ते चाऽऽर्यदेशोत्पन्ना अपि संतः । चाऽनार्यजापाः प्रयुजन्ते । परव्यामोहार्ये स्वमतिपरिकल्पितजापानिरपराऽविदि-
 ते तथाऽन्यथाऽव्यवस्थितमात्मानमन्यथासाध्वाकारेण मन्यन्ते । व्यवस्थापयन्ति
 न्यत्पट्टामातृस्थानतोऽन्यदाचकृते । यथाघ्नान् पट्टाः कोविदारकानाचकृते । चादृक्कालं
 कश्चिन्नाथवादित्तया व्याकरणे प्रवीणस्तर्कमार्गमवतारयति । यथावा शरदि वाजपेय-
 यजेतेत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्टस्तदर्थाननिज्ञः कालातिपातार्थं शरदृकालं व्यावर्णयति । ता-
 ऽन्यस्मिंश्चार्थं कथयितव्येऽन्यमेवार्थमाचकृते । तेषां सर्वार्थविसंवादिनां कष्टप्रपञ्च-
 राणां विपाकोद्भवनाय दृष्टांतं दर्शयितुमाह ॥ ११ ॥ (सेजहेत्यादि) यथानाम कश्चित्
 पः संग्रामादपक्रांतोऽतर्मध्ये शल्यं तोमरादिकं यस्य सोऽस्तःशल्यः सच शल्ययष्टनवेदना-
 रुतया तद्वल्यं न स्वतोनिर्हरत्यपनयति उद्धरति तथाप्यन्येन नोद्धरयति नापि तद्वल्यं
 द्योपदेशेनापथोपयोगादि निरुपायैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन केनचित्पट्टोपा-
 यात्तद्वल्यं निष्प्रयोजनमेव निन्दुतेऽपलपति तेन च शल्येनासावंतवर्तिना (श्ववि-
 माणेति) पीड्यमानः (श्रंतोति) मध्येमध्ये पीड्यमानोपि रीयते व्रजति तत्कृतां वेदना-
 सहमानः क्रियासु प्रवर्तत इत्यर्थः । सांप्रतं दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथाऽस्तः
 शल्योद्धृत्यनाग्नयत्येवमेवास्ती मायी । मायाशल्यवानन्यत्कृतमकार्यं तन्मायाया गूढ-
 मायां कृत्वा न तां मायामन्यस्मै आलोचयति कथयति नापि तस्याः स्थानात्प्रतिकारं
 न ततोनिवर्तते नाप्यात्मसाक्षिकं तन्मायाशल्यं निन्दति । तद्यथा धिङ्मां यदहमेवं
 मकार्यं कर्मादयात्कृतवांस्तथा नापि परसाक्षिकं गर्हति आलोचनार्हसमीपे गतोनपि
 जुगुप्सते तथा (नोविचष्टति) नापि तन्मायाशल्यं शल्यमकार्यकरणात्मकं विविध-
 कप्रकारं श्रोतव्यपनयति । यद्यस्यापराधस्य प्रायश्चित्तं तत्तेन पुनस्तदकरणतया नि-
 यतीत्यर्थः । नापि तन्मायादिकमकार्यं सेवित्वा लोचनार्हायात्मानं निवेद्य तदकार्यकरणत-
 ऽन्युत्तिष्ठते प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यापि नोद्युक्तविहारी नयतीत्यर्थः । तथा नापि गुण-
 रनिधीयमानोपि यथाहमकार्यनिर्वहणयोग्यं प्रायश्चित्तं शोधयतीति । प्रायश्चित्तं न
 कर्मविनिर्णयं चांश्यायणाद्यात्मकं प्रतिपद्यते ऽन्युपगच्छति । तदेवं मायया सत्कार्यप्रकार-
 ऽस्मिन्नेव लोके मायावीन्येवं सर्वकार्येष्वेवाविश्रंजणत्वेन प्रत्यायाति प्रत्यायाति यानि
 पानुनयन् मन्वेत्यापि विश्वाभ्यो नयति । तथाचोक्तं । मायाशीतः पुरुष इत्यादि । तथा
 मायाविदादस्तां परस्मिन् लोके जन्मांतराऽयान्तां सर्वाऽधमेषु यातनास्थानेषु नरक-
 नादिषु पानुनयन् प्रत्यायाति नृपोनृपस्तेष्वेवापर्यट्टयतीत्यन्यायेन प्रत्यागच्छति ।

तमूयत्ताएजाइमूयत्ताएपञ्चापति के०) ते जात्यंध एटले जन्म थकी अंध, तथा जन्म थकी बहेरा, एवा थाय. एम प्रत्यागच्छंति एटले फरीने आ लोकमां आवेने. एरीते निभे थकी तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावय कर्म बंधाय. ए वारमो लोनप्रत्ययिक नामे क्रिया स्थानक कह्यो. ॥ २१ ॥

॥ दीपिका—एतान्येकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां जवंति । इदंतु द्वादशं क्रियास्थानं पार्वंडिकानुद्दिश्य कथ्यते ॥ अथापरं द्वादशं क्रियास्थानं लोनप्रत्ययिक माख्यायते । तद्यथा । यस्मै जवंत्यारण्यकाश्चरण्यवासिनश्चावसथिकाउटजवासिनोग्रा मांतिकाग्रामादिकमुपजीवंतोग्रामस्यांते समीपे वसंतीति (काण्डुई) कचित्कार्ये मंडल प्रवेशादिके रहस्यं येषां ते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंयतान सर्वसावयनिवृत्ताभ प्राप इत्यर्थः । एतएव न बहुविरतान सर्वव्रतपालकाः किंतु ? इव्यतः कतिपयव्रतानावतः स म्यक्त्वानावात् । एतदेवाह । (सवपाणेति) तेश्चारण्यकादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्त्वेन्य आत्मना स्वतोविरताः सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं बह्व्यमाणनीत्या विपुंजंति विपुंषे ण प्रपुंजंति कथयंतीत्यर्थः । तद्यथाहं ब्राह्मणत्वाहंटादिनिर्ण हंतव्योऽन्येऽश्वत्वाहंतव्याः । तथा च तद्वक्तृषु शूद्रं व्यापाय प्राणायामं जपेत् । तथा कृद्सत्वानामनस्थिकानो शकटना रमपि व्यापाय ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । तथाहं न आक्षापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमाः स मापयितव्याः । नाहं परितापयितव्योऽन्ये परितापयितव्याः । अहं भूष्येन कर्मकरणा य न ग्राह्योऽन्ये ग्राह्याः । नाहमपद्रवयितव्यो जीवितादपरोपयितव्योऽन्येत्वपद्रवयित व्याः । तदेवं तेषां परपीडोपदेशान्न प्राणातिपातविरतिव्रतमस्ति । उपलक्षणांमृषावा दादत्तादानविरतिव्रतानावोपि हेयः । तुर्यव्रतमाश्रित्याह । (एवमेवति) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण स्त्रीषु कामेषु च मूर्तिताम्रदायथिताश्चधुपपन्नाः । कियंतं काजमासताइत्याह । (जावयासाइति) यावदप्राणि चतुःपंचपद्दशकानि । अयं च मध्यमः काजः । एताव त्काजग्रहणं च साजिप्रापं । प्रायस्तीर्थिकाश्चतिकांतवपसएव व्रजंति तेषां च एनावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्ततर्ध्वमधम गृह्यतइत्याह । तस्माच्च दृष्टाना त्कालादवपतरः प्रनूततरोवापि कालः स्यात् । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृह्वासें शुक्त्वापि नो गान् स्त्रीनोगान् स्त्रीनोगे सत्यवश्यं शब्दादपानोगनोगास्तान् शुक्त्वा ते हि वपं व्रजिता इति नच नोगेन्योनित्वनाश्रयानित्वान्ते एवंनूतपरिणामाः काजमासे सापुःरूपे काजं कृत्वा विरुष्टतपसोपि आसुरिकेषु किंश्चिद्विकेषु स्थानेपूत्वादिपितारोजवंति । तस्मादपि स्थानादिप्रमुच्यमानाभ्युताएटमूकत्वेनोत्पद्यंते । यथा एटकोध्यक्तवाह तदायमति । (त मूयत्ताएति) तमस्त्वेन जात्यंधतयाऽस्पृताज्ञानादृततया वा जातिमूकत्वेनापगतवा

सयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्यावश्यंजाविनी शब्दादिविषयासकिरित्यतः स्त्रीकामग्रहणं ।
 त्र चासक्तायावतं कालमासते तत्स्त्रेणैव दर्शयति । यावदेषां चित्तुःपंचपद्दशका
 न । अयंच मध्यमकालोऽगृहीतः । एतावत्कालोपादानं च तानिग्रायं प्रायस्तीर्थिकायति
 न्तवयसएव प्रव्रजति तेषां चैतावानेव कालः संजाव्यते । यदिया मध्यग्रहणात्तत्तत्कथं
 यश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्माच्चोपात्तादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालोजवति । त
 च ते त्यक्त्वापि गृह्वातं जुक्त्वा जोगजोगान् इति स्त्रीजोगे सति अयदं शब्दादयोऽजोगाः
 जोगजोगास्तांनुक्त्वा तेच किल वयं प्रव्रजिता इति नच जोगेन्योविनिवृत्ताः । यतोमिष्या
 ष्टितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैवं नूतपरिणामाः साधुपः काल
 मासे कालं कृत्वा निरुष्टतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वामुरिकेषु किञ्चिदपिकेषु स्थानेषूत्पादयि
 तारोजवति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताथपि किञ्चिदपिकेषु स्थानेषूत्पत्स्यंते तस्मादपि स्या
 दाधुपः कृपाद्विप्रमुच्यमानाश्च्युताः किञ्चिदपिकवहुलास्तत्कर्मशेषैर्यजन्मूकाएजन्मूका
 तज्ञावेनोत्पद्यंते । किञ्चिदपिकस्थानाश्च्युतः सन्ननंतरजये वा मानुषत्वमवाप्य ययंजन्मूकोऽ
 यक्त्वाक् समुत्पद्यतइति । तथा (तममूयत्तायेनि) तमस्त्वेन जात्यंधतया व्यपंताऽज्ञा
 तावृत्ततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचइह प्रत्यागच्छंतीति । तदयेनूतं सत्तु ते
 रां तीर्थिकानां परमार्यतः सायद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामापाकमांदिप्रवृत्तेस्तस्यायोग्यजोग
 नाजां तत्प्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते । तदेतज्जोनप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थान
 माख्यातमिति ॥ २१ ॥

इत्रियाइं ज्ञ्यालस किरियाछाणाइं द्रविणं समणेणवा मादणे
 णवा सम्मं सुपरिजाणिअवाइं जवंति ॥ २२ ॥

अर्थे—एरीते ए वारे क्रिया स्थानक तेने (द्रविणं के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे
 श्रमण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइंजवंति के०) सम्यक् प्रकारे
 संसारना कारण जाणीने. प्रत्याख्यान परिहार्ये परिहरवा ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—उपसंहारमाह । (इहेइत्यादि) इत्येतान्यनर्पेदंदादीनि द्वादश क्रियास्था
 नानि कर्मधंधिडावणाइवः संपन्नः सविद्यते यस्यार्ता इविकस्तेन श्रमणेन साधुना न्ना
 वधीरिति प्रवृत्तिर्वस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञान्वा,
 परिहर्तव्यानि जवंति ॥ २२ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतेषां द्वादशानामपुपसंहारार्थमाह । (इहेयाइत्यादि) इतिग्रहण

दे । स्त्रीसंगासक्तस्यावश्यंजाविनी शब्दादिविपयासक्तिरित्यतः स्त्रीकामग्रहणं ।
यावन्तं कालमासते तत्सूत्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतुःपंचपद्दशका
मध्यमकालो गृहीतः । एतावत्कालोपादानं च साजिप्रायं प्रायस्तीर्थिकाद्यति
प्रव्रजति तेषां चैतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत्तत्कर्ष
इति दर्शयति । तस्माज्जोपात्तादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालोजयति । त
शपि गृहवासं नुक्त्वा जोगनोगान् इति स्त्रीनामे सति अग्रहणं शब्दादयोनोगाः
अनुक्त्वा तेच किल वयं प्रव्रजिता इति नच जोगेन्योविनिवृत्ताः । यतोमिथ्या
ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैव नूतपरिणामाः साधुपः काल
कृत्वा निरुद्धतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वामुरिकेषु किंत्वधिकेषु स्थानेषूपपादयि
ते ह्यज्ञानतपसा मृताश्चपि किंत्वधिकेषु स्थानेषूपत्पत्स्यंते तस्मादपि स्था
याद्विप्रमुच्यमानाश्च्युताः किंत्वधिकवहुलास्तत्कर्मज्ञोपैलवन्मूकाएलमूका
यन्ते । किंत्वधिकस्थानाश्च्युतः सन्ननंतरजवे वा मानुपत्वमवाप्य यथैलमूकोऽ
मुत्पद्यत इति । तथा (तममूयत्तायेति) तमस्त्वेन जात्यंधतया अत्यन्ताऽज्ञा
या तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचइह प्रत्यागच्छंतीति । तदेव नूतं खलु ते
नां परमार्थतः सावद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामाधाकर्मादिप्रवृत्तेस्तप्रायोग्यजोग
त्यधिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतज्जोनप्रत्यधिकं षादशं क्रियास्थान
ते ॥ २१ ॥

याइं ड्यालस किरियाघाणाइं दविणं समणेणवा माहणे
सम्मं सुपरिजाणिअवाइं जवंति ॥ ७७ ॥

रीते ए वारे क्रिया स्थानक तेने (दविणं के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे
ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइंजवंति के०) सम्यक् प्रकारे
रण जाणीने. प्रत्याख्यान परिहार्ये परिहरवा ॥ २२ ॥

ग-उपसंहारमाह । (इच्छेइत्यादि) इत्येतान्यनर्थदंडादीनि षादश क्रियास्था
यिंश्चावणाइवः संयमः संविद्यते यस्यास्तां इविकस्तेन श्रमणेन साधुना मा
वृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञात्वा,
ने जवंति ॥ २२ ॥

-सांप्रतमेतेषां षादशानामप्युपसंहारार्थमाह । (इच्छेयाइत्यादि) इतिरूपप्रद

सयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्यावश्यंजाविनी शब्दादिविषयासक्तिरित्यतः स्त्रीकामप्रदृष्टं ।
 च चासक्तायावन्तं कालमासते तत्सूत्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतुःपञ्चपद्दशका
 न्ते । अथंच मध्यमकालो गृहीतः । एतावत्कालोपादानं च सानिप्रापं प्रापस्तीर्यकायति
 नांतवयसएव प्रव्रजंति तेषां चतावानेव कालः संजाव्यते । यद्विवा मध्यमदृष्टान्तकथं
 यथश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्मान्नोपात्तादव्यतरः प्रनूततरंगेवापि काजोनवति । त
 रच ते व्यक्त्वापि गृह्यासं जुक्त्वा जोगजोगान् इति स्त्रीजोगं सति श्रवश्यं शब्दादयो जोगाः
 जोगजोगास्तान्जुक्त्वा तेच किल वयं प्रव्रजिता इति नच जोगेभ्यो विनिवृत्ताः । यतोमिष्या
 ण्डितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैवं नूतपरिणामाः सायुषः काल
 रासे कालं कृत्वा निरुष्टतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वामुरिकेषु किञ्चिदपिकेपु स्थानेषुत्पादयि
 मारो नवन्ति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताश्चपि किञ्चिदपिकेपु स्थानेषुत्पत्स्यन्ते तस्मादपि स्था
 दायुषः कृपादिप्रमुच्यमानाभ्युताः किञ्चिदपिकवहुलास्तत्कर्मशेषेण जन्ममूला एतमृता
 तज्जानेनोत्पद्यन्ते । किञ्चिदपिकस्थानाभ्युतः सन्ननंतरजने वा मानुषत्वमयाप्य पश्यन्मृतोऽ
 यक्त्वाक् समुत्पद्यत इति । तथा (तममूयचायेति) तमस्त्वेन जात्यंधतया श्रत्यन्ताऽज्ञा
 रावृत्ततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतयाचइह प्रत्यागच्छंतीति । तदेवं नूनं सन्तु ते
 री तीर्थिकानां परमार्यतः सावद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामापाकमादिप्रवृत्तेस्तप्रायोग्यनोग
 नाजां तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतन्नानप्रत्ययिकं षादशं क्रियास्थान
 माख्यातमिति ॥ २१ ॥

इधियाइं ड्वालस किरियाठाणाइं दविणं समणेणया माट्णं
 णया सम्मं सुपरिजाणिअवाइं जवंति ॥ २२ ॥

अर्थे—एरीते ए वारे क्रिया स्थानक तेने (दविणं कं०) मुनि नमन योग्य एवा जे
 श्रमण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइं जवंति कं०) सम्भू प्रहारं
 संसारना कारण जाणीने. प्रत्याख्यान परिहार्ये परिहरवा ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—उपसंहारमाह । (इधेइत्यादि) इत्येतान्यनर्पेइंढादीनि षादश क्रियास्था
 नानि कर्मबंधिडावणादयः संपन्नः सविद्यते यस्यास्तां इविकस्तेन श्रमणेन साधुना वा
 यधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्भू सुपरिज्ञातध्यानि संसारकारणानि ह्यन्ता,
 परिहर्तव्यानि जवंति ॥ २२ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतेषां षादशानामपुपसंहारापेमाह । (इधेइत्यादि) इति ॥ २२ ॥

एटले वडीनीत, अने पासवण एटले लघुनीत, खेजसिंघाणजत एटले
 न. नाकनो मेल, श्लेष्म, शरीरनो मेल, तेने पारिष्ठापन एटले परतवया रु
 समितो, (मणसमियस्त के०) मनसमितवंत, (वयसमियस्त के०)
 वंत, (कायसमियस्त के०) कायसमितवंत, (मणयुत्तस्म के०)
 यो, (वययुत्तस्म के०) वचनयुत्ते युतो, (काययुत्तस्म के०) काययुत्ते
 चैदियस्त के०) युत्तेडिय एटले इंडियोनो गोपवनार, (युत्तवंनपारिस्त
 ब्रह्मचारी, एटले नववाडे विशुद्ध, ब्रह्मचर्यनो पालनाग, (श्रावन्नंगछ
) उपयोग सहित सावधान पणे घालनार, (श्रावन्नंविष्माणम्सके०)
 ये उनो रहेनार, (श्रावन्नंणिसियमाणस्त के०) सावधान पणे वेसनार, (श्रा
 णस्त के०) सावधान पणे शयन करनार, (श्रावन्नंहुळमाणम्स के०)
 ये जोजन करनार, (श्रावन्नंजासमाणस्त के०) सावधान पणे योजनार,
 पडिगहंकेवलंपायपुंठणंणिहमाणस्तया के०) सावधान पणे नग्ग, पात्र.
 पुंठणने लेतो, तथा (णिरिक्कमाणस्तया के०) निरूप एटले तेने गा
 मूकतो, तथा (जावचक्षूपम्हणियायमवि के०) सिद्धहुना पायत नद्द
 एटले मियोन्मिय मात्र, ते पण उपयुक्त पणे करतो. एवो ज गाधु तेने एट्.
 रेयाइरियावहियानामकळइ के०) सूद्धकिरिया इगियावहि नामे ने, ए
 केधी ठे, तोके (अग्निविमायाके०) विविध प्रकारे जेनी माघात्रे एवी शिपात्रे
 क्रिया केवलीने पण लागे, कारणके केवली पण सयोगीत्रे ते सयोगी जोर
 शयार पण अग्निना ताप मांहे पाणीनी पेटे निभज ग्ही शके नही, ते शरणे
 क्रिया लागे. (साके०) ते क्रिया कपाय विना (पट्टमसमए के०) पट्टेता
 ने (वद्धा के०) वंधाय. (पुत्ता के०) फरजे, तथा (द्वितीसमएवेइया
 समयने विपे वेदाय एटले एतुं वेदयुं पाय, अने (तइपंसमएणिज्जिना
 समयने विपे निर्झराय एटले एतुं निर्झयुं पाय, ते बहे ठे. (ग्वादडा
 आवेइयाणिज्जिता के०) ते क्रिया वंधाए, फरशाए, उदिगाए, वेदाय, अने नि
 कारण भाटे कर्मबंधनी स्थिति कपायितठे ते इगियावहिना धणी होए तेने
 मके, कपाय यालाने सांपगविक कर्म वंधायठे. परंतु ते कपाय, इगियावहिनाला
 कारणे ते इरियावहि क्रिया (सेपंकाळे के०) ते श्रावमिहराळे ब्राला स
 (श्रकम्मपाविनवंति के०) श्रकमेता पणे होए. एटले कर्म गहितपणे होए.
 गनेज इरियावहि क्रिया लागे. एरीने निधे तेहने नग्गत्तपिक एटले ते निमि
 कर्म वंधाय. ए तेरमो क्रिया ग्यानक इरियावहि त्वे नामे बहते. ॥ २२ ॥

धं बहुव्ययं च ४ । तदेवं सारक्रिया प्रथमसमये बद्धं दृष्ट्वा द्वितीयसमये उदिता निजी
 णी स्यात् । (संयंकालेति) एष्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि
 भवति । एवं खलु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्ययिकमीर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते बध्यते ।
 तत्रयोदशं क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
 ादकपाययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
 च द्विस्तमयस्थितिकइति ॥ २३ ॥ सोहं ब्रवीमि येऽतीतायेच प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्हंतो
 गवंतः सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि अनापिपुर्णापंते नापिर्ष्यतेच विपाक
 ः प्रकापितवंतः प्रकापयंति प्रकापयिष्यंति च । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवित
 तः सेवंति सेविष्यंते च ॥ २४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिकं नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
 न्यास्तया वा पंचार्थीर्यापथस्तत्र नवमीर्यापथिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
 त्तं त्विदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निकपायस्य समीक्षितमनोवाक्कायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म
 वदीर्यापथिकं सेव वा क्रिया ईर्यापथिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किंनूता वा कीदृक्कर्मफ
 लावा इत्येतदशीयितुमाह । (इहखलुइत्यादि) इह जगति प्रवचने संयमेवा वर्तमान
 स्य । खलुशब्दोऽवधारणेऽलंकारेवा । आत्मनोनाव्यात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
 मनोवाक्कायैः परमार्थतएवंनूतस्यैवात्मजावोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
 सङ्नूतात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगारस्येर्थापथिकादिभिः पंचभिः
 समितिनिर्मेनोवाक्कायैः समितस्य तथा तिसृनिर्गुप्तस्य । पुनर्गुप्तिग्रहणमेतानिरेव
 गुप्तिनिर्गुप्तोन्नयतीत्यस्यार्थस्याविज्ञावनायात्यादरख्यापनार्थं वेति । तथा गुप्तेऽयस्य
 नवब्रह्मचर्यगुप्तपुपेतब्रह्मचारिणश्च सतस्तथोपयुक्तं गवतस्तिष्ठतोनिपीदतोमुनेस्त्वक्वर्त
 नां कुर्वाणस्य तथोपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं कंवलंया पादपुंठनकं वा गृह्णतोनि
 क्षिप्तोया यावच्चक्रुः पद्मनिपातमप्युपयुक्तं कुर्वतः सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति विद्य
 ते विविधा मात्रा विमात्रा तदेवंविधा सूक्ष्माक्षिपद्मसंचजनरूपादिकेर्थापथिकानाम
 क्रिया केवलानापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोन शक्नोति कृष्णमप्येकं निभ्रजः
 स्यातुमग्निना ताप्यमानोदकवत्कर्मणशरीरानुगतः सदा परिवर्तयन्नवास्ते । तथा
 चोक्तं । केवलीणं नंते अस्तिस्तमयं सिजेत्तु आगासयएसेत्तु इत्यादि । तदेवं केवलिनोपि
 सूक्ष्माग्रात्रसंचारान्वंतीहच कारणे कार्यापचारातया क्रियया यद्बध्यते कर्म तस्य कर्मणो
 यावदस्यास्ताः क्रियाः । ताएव दर्शयितुमाह । (सापठमसमयेइत्यादि) यास्ताव
 कापिणः क्रिया तथा यद्बध्यते कर्म तत्प्रथमसमयेव बद्धं दृष्टं चेति कृत्वा तत्क्रियैव बद्ध

धं बहुव्यपंच ४ । तदेवं सारक्रिया प्रथमसमये बद्धेष्टष्टा द्वितीयसमये उदिता निजी
र्ग्या स्यात् । (सेयंकालेति) एष्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि
भवति । एवं खलु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्यधिकमीर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते बध्यते ।
तत्रयोदशं क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
सादकपाययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
तच्च द्विसमयस्थितिकइति ॥२३॥ सोहं ब्रवीमि येऽतीतायेच प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्द्वेता
गवन्तः सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि अनापिपुर्णापन्ते नापिप्यन्तेच विपाक
ः प्रज्ञापितवन्तः प्रज्ञापयन्ति प्रज्ञापयिष्यन्तिच । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवित
तः सेवन्ति सेविष्यन्ते च ॥ २४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापधिकं नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
स्यास्तथा वा पंथाईर्यापथस्तत्र नवमीर्यापधिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
तं त्विदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निकषायस्य समीक्षितमनोवाक्यायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म
तदीर्यापधिकं सेव वा क्रिया ईर्यापधिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किंचूता वा कीदृक्कर्मफ
लावा इत्येतद्वर्णयितुमाह । (इहखलुइत्यादि) इह जगति प्रवचने संयमेवा वर्तमान
स्य । खलुशब्दोऽवधारणेऽलंकारेवा । आत्मनोचावद्यात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
मनोवाक्यायः परमार्थतएवंचूतस्यैवात्मनावोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
तदचूतात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगारस्येय्यापधिकादिनिः पंचनिः
समितिनिर्मनोवाक्यायः समितस्य तथा तिसृनिर्गुप्तस्य । पुनर्गुप्तिग्रहणमेतानिरेव
गुप्तिनिर्गुप्तो नवतीत्यस्यार्थस्याविर्भावनायात्यादरख्यापनार्थं वेति । तथा गुप्तेऽप्यस्य
नवत्रेह्यचर्यगुप्तपुपेतत्रह्यचारिणश्च सतस्तथोपयुक्तं गृह्यतस्तिष्ठतो निपीदतो मुनेस्त्वक्वर्त
नां कुर्वाणस्य तथोपयुक्तमेव वस्त्रं पतद्ग्रहं कंबलं वा पादपुंठनकं वा गृह्यतो नि
क्षिपतो वा यावच्चक्षुः पद्मनिपातमधुपयुक्तं कुर्वतः सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति विद्य
ते विविधा मात्रा विमात्रा तदेवंविधा सूक्ष्माक्षिपद्मसंचलनरूपादिकेयापधिकानाम
क्रिया केवलानापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोन शक्नोति कृणमप्येकं निश्चलः
स्थातुमग्निना ताप्यमानोदकवत्कार्मेणशरीरानुगतः सदा परिवर्तयन्नेवास्ते । तथा
चोक्तं । केवलीणं नन्ते अस्मिन्समयं सिजेसु आगासयएसेसु इत्यादि । तदेवं केवलिनोपि
सूक्ष्माग्रात्रसंचारानवन्तीहच कारणे कार्योपचारात्तथा क्रियया बध्यते कर्म तस्य कर्मणो
याश्चयस्यास्ताः क्रियाः । ताएव दर्शयितुमाह । (सापदमसमयेइत्यादि) यासाव
कापिणः क्रिया तथा बध्यते कर्म तत्प्रथमसमयएव बद्धं स्पष्टं चेति कृत्वा तत्क्रियैव बद्ध

णिलस्कणं कागिणिलस्कणं ॥ १६ ॥ सुजगाकरं डप्रगाकरं गप्पाकरं मो
दणकरं आहच्चाणि पागसासणि दव्होमं खत्तियविज्जं चंदचरियं सूरच
रियं सुक्कचरियं वहस्सइचरियं उक्कापायं दिसादाहं मियचक्कं
वायसपरिमंलं पंसुवुठिं केसवुठिं मंसवुठिं रूद्धिरवुठिं वेतालिं अद
वेतालिं उसोवणिं तालुघाडणिं सोवाणिं सोवरिं दामिलिं कालिणिं गो
रिं गंधारि उवतिणिं उपयणिं जंजणिं थंजणिं लेसणिं आमयकराणि
विसल्लकराणि पक्कमणिं अंतश्चाणि आयमिणिं एवमाइआउ विज्जाउ
अन्नस्स हेउं पउंजंति पाणस्स हेउं पउंजंति वट्ठस्स हेउं पउंजंति लेण
स्स हेउं पउंजंति सयणस्स हेउं पउंजंति अन्नेसिंवा विरूवरूवाणं का
मन्नोगाणं हेउं पउंजंति तिरिउं तेविज्जं सेवेति ते अणारिया विप्पडि
वन्ना कालमासे कालं किच्चा अन्नंयराइं आसुरियाइं किच्चिसियाइं वा
णाइं उववत्तारो भवंति ततोवि विप्पमुच्चमाणा जुज्जेएल मूयताए तम
अंधयाए पच्चायंति ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे जे काइ ए तेरमां क्रियास्थानकने विपे पाप न कलुं, ते कहेउं. (अधुतरंच
के०) जे काइ तेरमां क्रियास्थानकने विपे नकेवाणुं ते आगले थंघे कहिए ठेए (पुरि
विजयंविजंगेमाइस्सिस्सामिके०) हवे पुरुषविचय थयवा पुरुषविचय एटले केटला एक
उपसत्त्ववंत पुरुषनो विजंग एटले ज्ञानक्रियाविशेष कहीयुं (इहखलु के०) था मनुष्य
उत्रने विपे निश्चयकी (णाणापप्पाणं के०) नाना प्रकारनी जेनी प्रज्ञाउं तथा (णाणाउंदाणं
के०) नाना प्रकारं जेनो अग्निप्रायउं (णाणासीज्जाणं के०) नाना प्रकारं जेनो आचा
उं (णाणादिष्ठीणं के०) नाना प्रकारं जेनी दृष्टीउं एतावता त्रणंजेने त्रेस्तव जेनुं प्रमा
उं. तेकारणे नाना दृष्टिना जाणवा (णाणारूप्पणं के०) आहार, विहार, शयन, आ
रण, यान, वाहन, गीत, अने याजित्रादिकनेविपे जुदी जुदी जेनी रुचिउं. (णाणारं
णं के०) तथा नाना प्रकारना जेना आरंभ एटले कर्षण, पद्यपाजन, शिल्पकर्म,
व्यादिक जेने आरंभउं. (णाणास्रवसाणं के०) नाना प्रकारना अनाद्युज्ज अथ्यवसाय
पोकरी (संजुत्ताणं के०) सहित जे पंचेउं. (णाणाविद्वपायसुपास्यवणं के०) तेना ए
यागलजे केहेउं ते प्रमाणे, नाना प्रकारं पापश्रुताभ्ययन (एवंनवइ के०) एम द्योय.
१५॥ (तजहा के०) ते कहेउं. (जोमं के०) नूनिनिपात एटले नूमिकंपादिक जे थंघ

उसोवणिके०) उपस्वापिनी विद्या, (तांजुघाडणिके०) ताला उघाडवानी विद्या; तालो
घटनी (सोवणि के०) चाम्नालिणीश्यापकी विद्या, (सोवरिके०) शांवरि विद्या. (दा
मलिके०) डाविडीविद्या (कालिंगिके०) कालिंगी विद्या, (गोरिके०) गोरी विद्या (गंधारि
५०) गंधारी विद्या, (उवतिणि के०) अवपतनी नीचे पाडवानी विद्या, (उप्पयणि
५०) उत्पतनी एटले उंचे जवानी विद्या. (जंजणिके०) जूंजणी विद्या, (थंजणिके०)
तंजनी विद्या (लेतणि के०) लेपनी विद्या (आमयकरणि के०) आमय करणी
विद्या (विसत्तकरणि के०) विशत्त करणी विद्या (पक्कमणि के०) प्रकामणी फेर चडा
वानी विद्या (अंत-क्षाणिके०) अट्टय करणि विद्या (आयमणि के०) आत्मणी वि
द्या, (एवमाइआउविळाउ के०) इत्यादिक विद्याउ आदि शब्दयकी प्रज्ञायादिक वि
द्याउ लेयी ते विद्याउने जे शास्त्रो थकी जाणियें. तेवां शास्त्रो नणीने पांखंमी, परद
नी अथवा गृहस्थ, अथवा स्वपट्ठीक इव्यलिंगी साधु ते ए पूर्वोक्त विद्याउने
अन्नस्सहेउं के०) अन्नने अर्थे (पउंजंति के०) प्रयुंजे (पाणस्सहेउं पउंजंति
५०) पाणीने अर्थे प्रयुंजे (ववस्सहेउं पउंजंति के०) वस्त्रने अर्थे प्रयुंजे (लेण
स्सहेउं पउंजंति के०) उपाश्रयने अर्थे प्रयुंजे (सयणस्सहेउं पउंजंति के०) शयनने
अर्थे प्रयुंजे (अत्तेसिंवाविह्वरूवाणकामजोगाणहेउं पउंजंति के०) अथवा बीजा
ना प्रकाशना कामजोगने अर्थे प्रयुंजे ते पुरुष (तिरिछं तेविळ्ळंसेवेंति के०) तिरिछि
उटले रुढा अनुष्ठाननी हणनारी एवी ते विद्याने सेवे (तेअणारियाविष्णुडियन्ना के०)
अनार्य जाणवा. यद्यपि हेतुं करी अने नापायें करी तो आर्यते तथापि, मिष्यान्व
या आसेवन थकी, अनार्य कर्मना करनार, अनार्य, अनाचारी, केवाय ते (काल
सासे कालंकिञ्चा के०) आयुष्यने कृये कालने अवसरे काल करीने अज्ञान तपने प्र
माणे यद्यपि देवलोकें जाय तथापि ते, (अन्नयराई आसुरियाई किंत्विस्सियाई वाणाई उ
वचारा जवेंति के०) तेउनुं अनेरा आसुरी किंत्विपिकादिक स्थानकोने विपे उपजयुं
थाय. (ततोविधिप्पमुञ्जमाणके०) त्यां थकी चवीने (छुळोके०) वल्ली मनुष्यमां उपजे
यो केवा थाय तोके (एल के०) घेरा थाय. (मूयताए के०) मुंगा थाय, (तम
प्रधयाए के०) आंधला एवा ते जीव थाय. त्यार पठो (पञ्चायंति के०) नरक तिर्थ
यादिक गतिने विपे परित्रमण करे; अथर्मपहु आश्री एटले व्रतभारीने पापनो विपाक
कह्यो. हवे गृहस्थ उद्देशिने अथर्म पहु कहेउ. ॥ २७ ॥

॥ दीपिका-सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यत्नोक्तं पापस्थानं तदाह । इदमुत्तरं
अस्मात्क्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यदत्र नोक्तं तदुत्तरग्रंथेनोच्यते । चममुञ्जये । ॥

ऽनार्येवा कः संनवः पिण्याकपिम्यां पुरुषबुद्धेः? अतोवागप्येपाऽस्त्या कथिता तस्मात्पि
ल्याककाष्ठादावपि प्रवर्तमानेन जीवोपमर्दनीरुणा साशंकैर्नैव प्रवर्तितव्यं ॥ ३१ ॥

॥ टीका-परपक्षं दूषयित्वा ईकः स्वपक्षाविर्भावनायाह । (उद्धमहेयमित्यादि) कथं
मथस्तिर्यक्तुं चादिशः प्रज्ञापनादिकास्तासु सर्वास्तपि दिक्षु व्रतानां स्थावराणां च जंतूनां
यच्चसंस्थावरत्वेन जीवलिंगं चजनस्पंदनांकुरोद्भवधेदम्लानादिकं तद्विज्ञायते ज्ञातान्ति
कया जीवोपमर्दोत्र नविष्यतीत्येवंबुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं ह्युपसमानस्तदुपमर्दं परिहरन्
देत् कुतोप्यतः कुतोस्तीहास्मिन्नेवंनूतेऽनुष्ठाने क्रियमाणे प्रोच्यमाने वास्मत्पक्षे पुष्पा
पादितोदोषश्चि ॥ ३१ ॥ अधुना पिण्याके पुरुषबुद्ध्याऽसंनवमेव दर्शयितुमाह । (इ
रितेत्यादि) तस्यां पिण्याकबुद्ध्यां पुरुषोपमित्येवमत्यंतजडस्यापि विद्वन्तिरेव नामि त
स्माद्यएवं वक्ति सोऽत्यंतोपुरुषस्तथाप्युपगमेन दुःशब्दस्यैवकारार्थेत्येऽनार्येवासौ यः पु
पमेव खलोपमिति मत्वा हतेपि नास्ति दोषइत्येवं वदेत् । तथाहि । कः संनवः विन
पुरुषबुद्धेरित्यतोवागपीयमीदृगसत्येति सत्वोपघातकत्वात्ततश्च निःशंकप्रद्वार्यनाजोवर्गे
निर्यवेकतया वक्ष्यते तस्मात्पिण्याककाष्ठादावपि प्रवर्तमानेन जीवोपमर्दनीरुणा सा
शंकेन प्रवर्तितव्यमिति ॥ ३१

वायानियोगेण जमावद्देह्या, एो तारिसं वायमुदाहरिज्ञा ॥ अ
ठाणमेयं वयणं गुणाणं, एो दिक्खिए वूयसुरालमेयं ॥३३॥ लब्धे
अठे अट्ठो एव तुप्पे, जिवाणुजागे सुविचिंति एव ॥ पुवं समुद्धं अ
वरं च पुंठं, उल्लोइए पाणितले धिएया ॥ ३४ ॥

अर्थ-बत्ती पण आइकुमार कहते के, (वायानियोगेण के०) वचनने अनियोगे
एणे एट्ठे (जमावद्देह्या के०) वचन मात्र बोझता थका पण जे पाप लागे, (एण
रितंदायमुदाहरिज्ञा के०) तादृश तेबुं वचन विवेकी पुरुष न बोझे, (अठाणमेयं वा
पुंठुणाएणोदिक्खिएवूयसुगलमेयं के०) गुणबुं अस्यानरूप एबुं असार वचन, तेने
इहि न मादो पुरुष होय ते न बोझे, के जे मज्झिमंने पुरुष, अने पुरुषने मज्झिमं
तथा तुंबराते वाजक, अने वाजकने तुंबहुं, इत्यादिक वचन गनम पुरुष न बोझे, ए
ये ॥३३॥ बत्ती पण आइकुमार कहते के, (लब्धेअठेअट्ठोएवतुप्पे के०) अठो अठ
दर्शनीयं तमने एवे ज्ञाना एणे करिने जाणिये गये, जे तमोने विज्ञान ते यथावगियन तव
लाप्पुं, एट्ठे तमे तव पाप्मा, (जिवाणुजागेसुविचिंति एव के०) तथा तमे जीवोपम
जागे जे वमंविचक, ते इट्ठिने चित्तयो, (पुवंसमुद्धंअवरंचपुंठं के०) तथा एव

ज्ञानं करी तमारो यश पूर्व अने पश्चिम समुद्र सुधी पद्मोत्तो, विस्तार पाय्यो, (वलोइए पाणितलेछिएवा के०) तथा तमोयें एवे विज्ञानं करी, अवलोकन करवे करी, ए लोकने पाणितलस्थितनी पेटें अवलोक्यो, तो अहो ! अमें तमारा विज्ञानना अतिशयनुं वर्णन छुं करियें ? एहुं तमारा सरखुं ज्ञातापणुं क्याही पण देखातुं नथी, जे खलपिंन अ नें पुरुष, तथा तुंबहुं, अने वालकनो अंतर काइ पण जणाय नही, तो बली हवे जाण पणामां बाकी पण छुं रह्युं ? ॥ ३४ ॥

॥ टीका-वाचानियोगोवागनियोगस्तेन यदावहेत्कुर्यात् पापं कर्म तादृशीं वाचं नोदाहरेन्न वदेत् एतद्वचनं गुणानामस्थानं दीक्षितो न ब्रूयात् उदारं सुष्ठु निःसारमिति यत्खलेपि पुरुषः पुरुषोपि खलः अलाबुकं बालकः बालकोवाऽलाबुकमिति निःसारत्वमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ अहो ! एवमंगीकृते सति पुष्मानिरथानंतरमर्थस्तत्वं लब्धं जीवानामनु कर्मविपाकः जागः सुविचिंतितः एवंभूतेन ज्ञानेन नवतां यशः पूर्वं समुद्रमपरं च पृष्ठं गतमित्यर्थः । नवद्विरवलोकितएवायं लोकः पाणितलस्थितइवेति ॥ ३४ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (वाचानियोगेणमित्यादि) वाचानियोगोवागनियोगस्तेनापि यद्यस्मादावहेत्पापं कर्म ततोविवेकी नापायुषदोषज्ञानं तादृशीं नापामुदाहरेन्नानि दध्याद्यतएवं ततोऽस्थानमेतद्वचनं गुणानां नहि प्रव्रजितोयथावस्थितोर्थाभिप्रायेत उदारं सुष्ठु परिस्थूरं निःसारं निरुपपत्तिकं वचनं न ब्रूयात् तदयापि एषाकोपि पुरुषः पुरुषोपि पिष्याकस्तथाऽलाबुकमेव बालकोवालकएवाऽलाबुकमिति ॥ ३३ ॥ सांप्रतमाईककुमारएव तं निष्कुकं युक्तिपराजितं संतं सोढुं विजलिपुराह । (लक्षेत्यादि) अहो पुष्मानिरथानंतरं एवंभूतान्युपगमे सति लब्धार्थोविज्ञानं यथावस्थितं तत्त्वमिति तथावगतः सुचिंतितो नवद्विजजीवानामनुजागः कर्मविपाकस्तत्पीडेति तथैवंभूतेन विज्ञानेन नवतां यशः पूर्वसमुद्रमपरं च पृष्ठं गतमित्यर्थः । तथा नवद्विरवविधविज्ञानावलोकनेनावज्ञोक्तिः पाणितलस्थइवायं लोकइति अहो ! नवतां विज्ञानातिशयोपेक्षित नवंतः पिष्याक पुरुषयोर्बालालाबुकयोर्वा विशेषाननिज्ञया पापस्य कर्मणोर्थतद्वाचानां प्राक्कल्पितवंतइति ॥ ३४ ॥

जीवाणुजागं सुविचिंतयंता, आहारिया अन्नविदायसोदिं ॥ न वियागरे वन्नपत्तुपजीवि, एसोणुधम्मोइह संजयाणं ॥ ३५ ॥ सिणायगाणं तु ड्वे सदस्से, जे जोयए निइए निजुयाणं ॥ अ संजए लोहियपाणि सेऊ, णिपवत गरिदंमिदेव लोए ॥ ३६ ॥

अर्थ-हवे आर्द्धकुमार जैनमतनी स्थापना करेठे. (जीवाणुनागंसुविचिंतयंता के०)
जिनशासनने विपे प्रतिपन्न जे पुरुष ते, जीवनो अणुनाग अवस्थाविशेष, तेनुं मर्दन जे पो
डानी उत्पत्तिरूप दुःख तेनें रुढी रीते चिंतवता थका, (आहारियाअन्नविहायसोहिंके०)
आहारिया एटले अन्नपाणीनें विपे विच्छेदता आदरेठे. एटले बहंतालीश दोष रहित एता
विच्छेद आहार लियेठे, परंतु तमारी पेटें मांसादिक पण, पात्रें पड्यो दोष नणी न थाव.
तेम तेनें नथी? अनें तमे तो केवाठो, तो के (नवियागरेठन्नपउपजीवि के०) छिन्नपदो
जीवि एटले हिंसानें स्थानकें करी उपजीवन करोठो, पण इत्यादिक वचन प्रतिपन्नपणे न
वोलो. तेवा जैनमतना धारक पुरप न होय? (एसोणुधम्मोइहसंजयाणं के०) ए पूर्वोक्त
निर्दोष आहारनें लेवे करी, ठ कायनें पालवे करी, तीर्थकरनें अनुयायि, होय. ते संयत ए
टले साधुनो धर्म जाणवो ॥३५॥ वली आर्द्धकुमार कहेठे, शुं कहेठे? तो के, (सिणाया
णंतुडवेसहस्से के०) स्नातक जे बौद्धमति दर्शन धारक तेना वे हजार निक्कु एटले शास्त्र
पुत्रीयधर्मे प्रवर्त्तता निक्कु तेनें (जेजोयएनिइएनिक्कुयाणं के०) जे पचन पाचनादिक क्रिया
करिनें नित्य जमाडे, तेनें लाज थायठे, पुण्य थायठे, एहुं तमे कहोठो परंतु, (असंयत
लोहियपाणितेक के०) ते असंयत लोहितपाणि एटले जेना हाथ सदा काल लोहित
करि खरडयाठे तेवो ते अनार्य पुरुष, (णियच्चतीगरिहमिदेवजोए के०) प्रथमतो आ
लोकमांहेज गहीं पामे, अनें परलोकें परजवे दुर्गतिमां जाय. केमके एवा सावधानु
नना करनार, अन्नरु अनें अपेयनुं जे दान, तेना अनुमोदनार एवा कुपात्रनें जे दान
देवुं. ते कर्म बंधनुं कारणठे ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका-सोपहासमुक्त्वाऽर्द्धकुनिः स्वपद्धमाह जिनमतप्रतिपन्नाः जीवानुनागं सु
विचिंतयंतोऽन्नविधौ छद्दिमाहृतयंतः स्वीकृतयंतः । नवतां तु मांसाद्यपि पात्रप्रतिपत्तिं न
दोषाय तथा ठन्नपदं मातृस्थानं तेनोपजीवी सन्न व्यागृणीयात् मायया न वदेदित्यर्थः ।
एषपश्चादमोऽनुधर्मोइह जैनमते संयतानां साधूनां अर्हदनुष्ठानानंतरं स्यादित्यनुधर्म
॥३५॥ स्नातकानां बौद्धानां निक्कुणां नित्यं यः सहस्रं वयं नोजयेदित्युक्तं प्राक् तदुक्तं
ति । अयसंयतः सन् रुधिरक्लिन्नपाणिरिहैव लोके सगर्हा नियति निश्चयेन गच्छति ॥३६॥

॥ टीका-तदेवं परपद्धं दूषयित्वा स्वपद्धस्थापनायाह । (जीवाणुनागमित्यादि) ते
नोऽशासनप्रतिपन्नाः सर्वलोकमार्गानुसारिणोजीवानामनुनागमवस्थाविशेषं तदुपमं
पीडां वा सुष्ठु विचिंतयंतः पर्यालोचयंतोऽन्नविधौ छद्दिमाहृतयंतः स्वीकृतयंतोऽद्विच्यतां
शरीररहितेनाद्येनाहारेणाहारं कृतयंतोनतु यथा नवतां पिशिताद्यपि पात्रप्रतिपत्तिं न

पायेति । तथा उन्नपदोपजीवी मातृस्थानोपजीवी सन् न व्यागृणीषादेपोनंतरोक्तोऽनु
पभाक्षमोऽनुधर्मस्तीर्थकरानुष्ठानादनंतरं जवतीत्यमुना विशिष्यते । इहास्मिन् जगति प्रवच
ने वा सम्पत्तयानां सत्ताधूनां ननु पुनरेवंविधो निष्कूलामिति । यच्च जवन्निरोदनादेरपि प्राप्तं
गतमानतया हेतुनूततया मांसादिसादृश्यं चोत्पद्यते तदविज्ञाय लोकतीर्थोत्तरीयमतं ।
तथाहि । प्राण्यंगत्वे तुल्येपि किञ्चिन्मांसं किञ्चिन्मांसमित्येवं व्यवह्रियते । तद्यथा गोक्षीररु
धिरादेर्नष्टयान्द्रव्यव्यवस्थितिस्तथा समानेपि स्त्रीत्वे जार्याश्वश्वादी गम्यागम्यव्यवस्थि
तिरिति । तथा सुष्कतर्कदृष्ट्या योयं प्राण्यंगत्वादिति हेतुर्नैवतोपन्यस्यते । तद्यथा “जह्णणीयं
जवेन्मांसं, प्राण्यंगत्वेन हेतुना ॥ श्रोदनादिवदित्येवं, कश्चिदाहेति तार्किकः” ॥१॥ सो
तिऽनैकांतिकविरुद्धोपपद्यत्वादपकर्णनीयः । तथाहि । निरंशत्वाद्स्तुनस्तदेव मांसं त
देव च प्राण्यंगमिति प्रतिज्ञायैकदेशादसिद्धः । तद्यथा नित्यः शब्दोनित्यत्वादय निश्चं प्रा
ण्यंगं ततः सुतरामसिद्धोऽव्यधिकरणत्वादयथा देवदत्तस्य गृहं काकस्य कापर्णात्तयानैकांति
कोपि श्वादिमांसस्याजड्यत्वादय तदपि क्वचित्कथंचित्क्वेपाचिद्भक्ष्यमिति चेदेवं च सत्य
श्वादेर्नष्टयत्वादनैकांतिकत्वं । तथा विरुद्धाव्यभिचार्यपि यथार्थहेतुर्मांसस्य नष्टयत्वं
साध्यत्येवं बुद्धांस्त्वामपूजात्वमपि । तथा लोकविरोधिनी चेयं प्रतिज्ञा । मांसोदनयोरसा
म्यादृष्टान्तविरोधश्चेत्येवं व्यवस्थिते यदुक्तं प्राग्यथाबुद्धानामपि पारणाय कष्टपतएतदि
ति तदसाध्विति इति स्थितं ॥ ३५ ॥ अन्यदपि निष्कृतोक्तमाईकुमारोऽनूय दूषयितुमाद
। (सिलायगाणंतुइत्यादि) स्नातकानां बोधिसत्वकल्पानां निष्कृणां नित्यं यः सहस्र वर्षं
नोजयेदित्युक्तं प्राक् तदूषयत्यसंयतः सन् रुधिरक्लिन्नपाणिरनायैश्च गर्ह्यं निंदां सुगुप्ताप
दवीं साधुजनानामिह लोकएवनिश्चयेन गच्छति परलोके वाऽनार्यगम्यां गतिं यातीति ॥ ३६ ॥

यूलं उरभ्रं इह मारियाणं, उदिष्ठनत्तं च पगप्पएत्ता ॥ तं लोणते
ल्लेण उवक्कडेत्ता, सपिप्पलीयं पगरंति मंसं ॥ ३७ ॥ तं चुंजमा
णा पिसितं पचूतं, ए उवल्लिप्पामो वयं रएणं ॥ इवेव मादंसु अ
एल्लधम्मं, अणारिया वाल रसेसु गिद्धा ॥ ३८ ॥

अर्थ—जली पण आईकुमार ते कुमतिना मतनी बात कहेते. के, (पूत्र के) महो
टी कायार्थे उपचित मांस शोणित शुक्त एवो, (उरभ्र के) उरयो तेने (इह के)
या शाक्यना शासनने विषे संपनी जक्तिने अर्थे (मारियाण के) विनाशने मारीने
(उदिष्ठनत्तंचपगप्पएत्ता के) उदिष्ट जोजन कक्षीने (तंजोणतेलेण उवक्कडेत्ता के)
ते मांसने छुए, अने तेज साथे पचावीने, (सपिप्पलीयंपगरंतिमंसं)

हित मांस करे ॥ ३७ ॥ एवं मांस करीनें पठी शुं करे, ? ते कहेते के, (तंजुंजना
पित्तितपनूतं के०) ते मांस, प्रनूत एटले घणुं जमतां यकां जोगवतां यका एम
हेते के, (एउवजिप्पामोवयरणं के०) अमें एनी पापरूप रजे करी लेपाता न
(इवेवमाहंसुअणकुधम्मं के०) एवं वचन कहे, ते अनार्यधर्मा जाणवा, कारस
ते धूट पणुं आदरेते. (अणारियावाजरसेसुगिहा के०) ते अनाचारी वाल. एउते
छानी रसगृही यका एवां वचन कहेते ॥ ३७ ॥

॥ टीपिका-आर्कएव तन्मतमाह । स्थूलमुरग्रं इह वीक्ष्यते हत्वा उद्विग्नं च
कथं, तन्मांसं लवणतैलान्यां संस्कृत्य सपिप्पलीकं कुर्वति ॥ ३७ ॥ तद्विपश्चितं मनं
प्रनूतं तंजुंजनाअपि वयं रजसा नोपजिप्पामहे । एवमनार्यधर्मा इटसज्जावाअना
इवाअनायावाजा रसेषु मांसादिषु गृहाः ॥ ३७ ॥

॥ टीका-एवं तावत्सावयानुष्ठानानुमंतृणामपात्रनूतानां यद्दानं तत्कर्मबंधपापेक्षुं
विधान्यत् । (मृतं यस्मिन्मृत्यादि) आर्ककुमारएव तन्मतमाविष्कुर्यन्निवमाह स्थूलं
रजसमुपपन्नं मांसमोषितमुरग्रमूरणकमिह शाक्यशासने निहुकसंधोदोशेन व्याप
पातपित्वा तपोविद्वनकं च प्रकृष्यपित्वा तमुरग्रं तन्मांसं च लवणतैलान्यामुपसार
पापपित्वा गविज्जोक्तमदाश्च्यतमन्वितं प्रकर्षेण जरुणयोग्यं मांसं कुर्वतीति ॥ ३७ ॥
संसारस्य पश्यन्ति तदपिनुमाह (तंजुंजमाणाइत्यादि) तद्विपश्चितं शुरुमोषितम
तमनायावाजं जलानाअपि प्रनूतं तज्जसा पापेन कर्मेणा न वयमुपजिप्पामदस्यो
एतेपेताः प्रोचुनासांमिव धर्मः सनायोयेषां ते तथानार्यकर्मकारित्वाअनायावा
इह धालादिद्विरहितत्वाइतेषु मांसादिषु गृहाः ॥ ३७ ॥

ने पावि जुंजंति नदप्यगारं, सेवंति ते पायमजाणमाणा ॥ माणं
न एयं कुमला करेती, वायावि एमा बुड्याउ मिहा ॥ ३८ ॥ सेवंति
जीमाउदयव्याए, मावइदोसं परिवरुयंता ॥ तस्संकिणो इ
मिणो नावुना, उद्विग्नतं परिवरुयंति ॥ ४० ॥

अर्थ-इहे ते मान्मर्ति एनो विराह कहेते. (जेपाविहृतनितदप्यगारं के०) जेमान्म
हता तथा प्रहारे मन्ते जमे, (मेवंतिनेपायमजाणमाणा के०) ते अछानी दुखो नि केस
एउते मेवं कहेते. (माणं न एयं कुमला करेति के०) जे कुमल एउते पंक्ति होय ते मान्म
एउते, एउं मन एउ न करे, तथा (वायावि एमा बुड्याउ मिहा के०) माणनइहदी

नथी एवी अस्तस्य वाणी पण बोले नहिं. किंबहुना: वधारे गुं कहियें ॥ ३९॥ हवे मांसादिक तो अन्नद्वय कहेवाय, त्यारें बीजो आहार साधुनें अन्नद्वय होय के नही? त्यां कहेने के, बीजो पण सदोप आहार, साधुनें परिहरवो (सवेसिंजीवाणदयच्याए के०) सर्व जीव एकेंडियादिक तेनी दयानें थयें, दयानें निमत्तें (सावळदोसंपरिवळपंता के०) सावद्य जे आरंभादिक, तेनें महा दोपरूप जाणी, परिहरतां थकां (तस्संकिणोऽस्ति णोनायपुत्ता के०) ते सावद्यना दोप थकी शंकाता एटले बीहिता एवा महाकवीवर ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर देव तेमना शिष्यो होय. ते (उदिच्छनत्तंपरिवळपंति के०) उदिष्टनक एटले जे साधुनें देवानें अर्थेंज कळेपेलो एवो आहार होय, तेनें परिहरे वजें. ए साधुनो आचार जाणवो ॥ ४० ॥

॥ दीपिका—ये वीक्षाअपि तथाप्रकारं मांसं भुंजते ते पापमज्जानंतो निर्विवेकिनः संतः सेवन्ते । यदुक्तं । “ हिंसामूलममेध्यामास्पदमजं ध्यानस्य रौडस्य य, दीनत्सं रुधिरात्रिजं रुमिगृहं दुर्गधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमजिनं सद्भिः सदा निन्दितं, कोनुंके नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ तथा । मांसं जह्यपिताऽमुत्र यस्य मांसमिहादयदं ॥ एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ योऽति यस्य च तन्मांसमुनयोः पश्यतांतरं ॥ एकस्य हृणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्विभुज्यते ” ॥ ३॥ तदेवं दोषं मत्वा कुमज्जा मांसाजिज्ञापे मनोन कुर्वन्ति वागप्येषा न मांसनक्षणे दोषइत्यादिका उक्ता सती मिष्या निवृत्तिस्तु महागुणाय । यदुक्तं । “ श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिपृष्ठा मांसाशिनां दुर्गेति, ये कुर्वन्ति ह्युनोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् ॥ तदीर्घापुरदूषितं तदरुजासं नाप्य यास्यति ते, मर्त्येऽपूज्यतोगर्भमतिपु स्वर्गापवर्गेषु वा ” इति ॥ ३९ ॥ सर्वेषां जीवानां दयायां य सावद्यदोषं परिवर्जयंतः तच्छंकिनो दोषशंकिनः रूपयोज्ञातपुत्रीयाः श्री वीरशिष्याश्च दिष्टनकं परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

॥ टीका—इत्येतच्च तेषां महत्तेऽनर्थायेति दर्शयति (जेयावीत्यादि) येचापि रसगौरवगृहाः शाक्योपदेशवर्त्तिनस्तथाप्रकारं स्थूजोरत्रंसंस्कृतं धृतजवणमरिचादिसंस्कृतं विशितं भुंजतेऽश्रन्ति तेऽनर्थाः पापं कल्मषमज्जानानिर्विवेकिनः सेवन्ते आददते । तथा चोक्तं । “ हिंसामूलममेध्यामास्पदमजं ध्यानस्य रौडस्य य, दीनत्सं रुधिरात्रिजं रुमिगृहं दुर्गधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमजिनं सद्भिः सदा निन्दितं, कोनुंके नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ अपिच । मांसं जह्यपिताऽमुत्र यस्य मांसमिहादयदं । एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ तथा । योऽति यस्य च तन्मांसमुनयोः

पश्यतांतरं । एकस्य कृणिका वृत्तिरन्यः प्राणैर्विद्युज्यते ॥ ३ ॥ तदेवं महादोषं मांसा
मिति मत्वा यद्विधेयं तद्वशीयति । एतदेवंचूतं मांसादनाजिलापरूपं मनोतःकरणं
लानिपुणामांसाशित्वविपाकवेदिनस्तन्निवृत्तिगुणानिज्ञाश्च न कुर्वति तदनिज्ञाया
नोनिवर्तयंतोऽर्थः । आस्तां तावन्नृणां वागप्येषा यथा मांसनृणोऽदोषइत्यादिका न
निहितोक्ता मित्या । तुशब्दान्मनोपि तदनुमत्यादौ न विधेयमिति तन्निवृत्तौ चेहंवापुः
श्लायाऽमुत्र च स्वर्गोपवर्गगमनमिति । तथाचोक्तं । ”श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिवृत्तौ
साधिनां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति शुचोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् । तदीयांयुरदूयितं गतं
संज्ञाय यात्यंति ते, मर्त्ये पूज्यतनो गधर्ममतिपु स्वर्गापवर्गेषु चेत्यादि” ॥ ३९ ॥ न केवलं
सादनमेव परिहार्यमन्यदपि सुमुकूणां परिहर्तव्यमिति दर्शयितुमाह । (सवेसिमित्या
संदर्षां जीवानां प्राणार्थिनां न केवलं पंचेन्द्रियाणामेवेति सर्वग्रहणं दपार्थतया दपार्थि
षं मानयमाणं महानपं दोषइत्येवं मत्वा तत्परिवर्जयंतः साधवस्तच्छंकिनो दोषां
प्ररपोमहामुनयोऽज्ञातपुत्रीयाः श्रीमन्महावीरवर्धमानशिष्याः उद्विष्टं दानाय परि
नं यत्नरूपानादिकं तत्परिवर्जयंति ॥ ४० ॥

नृपानिसंकाए ङुगंठमाणा, सवेसिपाणाण निदाय दंमं ॥ तम्हा
ण जुंजंति तदप्पगारं, एसोणुधम्मो इह संजयाणं ॥ ४१ ॥ निग्गं
ठधम्मंमि इमं ममादिं, अस्सिं सुविद्या अणिहे चरेद्धा ॥ बुद्धे
नुणी मील्लगुणोयवेण, अव्वत्त पाण्णती सिलोमं ॥ ४२ ॥

इदं-वज्जी वज्ज माधुनो आचार कहेत्ते. (नृपानिसंकाए ङुगंठमाणा के०) नृपानि
श्लायां नना मंननी शंकायै सावधानुद्धानेन ङुगंठता निवृत्ता, तथा (सवेसिपाणाण
निदायदंमं के०) सर्व प्राणानो दंम एतस्मै विनाश, तेन निदाय एतस्मै गंभीरे व्याप
ने सम्बद्ध आचारे प्रवर्तता एवा साधु (तम्हाण जुंजंति तदप्पगारं के०) ते कारणे
एव इहगता एतस्मै आयाकमादिक दापे दूयित एवा ते आहारं नं ण जुंजंति एतस्मै
मे, न जेहेवे. (एसोणुधम्मो इह संजयाणं के०) आ जगत्तमांसे यनिनो धमे, न
सुद्धमे, एतस्मै श्री तीर्थकरनी पत्रवादे जाणयो. जेम श्री तीर्थकरं निर्दोष आहार
आदिह धमे आचर्यो. तेम तेने अनुमारे साधु पण, एतज्ज धमे आचरे. इत्यर्थः ॥ ४१ ॥
ते, वज्ज माधुनो आचार कहेत्ते. (निग्गंठधम्मंमि इमं ममादिं के०) नयी जेनें नि
ह दाने दानेनर धं द एवां जे धमे, तेने दिने ए कुर्वीक जे समानि एतस्मै मुत्तता आहार
हुं. अग्निमुद्विष्टादिरेवमेव के०) इत्यादिकं न पार्थिवं सम्पत्क अनुद्धानद्वयं

विषे स्थित एटले प्रवर्तमान एवो साधु अणिहे एटले मायारहित थको अथवा, स्नेहरहित थको, संयमानुष्ठानने आचरे, एटले पांले. (बुद्धेमुणीतीजगुणोववेए के०) बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण, मुणी एटले त्रिकालवेदी, त्रण कालनो जाण, सीज एटले आचार ते उपशमादिक तथा गुण, एटले मूलोत्तर गुणरूप तेणें करी उपपेत एटले सहित, एवो साधु, (अवडतेपाउणतीसिलोण के०) अथर्व्य एटले सर्वगुणसंपन्न ते, लोक एटले आ लोकने विषे, अने लोकोत्तरने विषे, संतोपकारक श्लाघानें पाउणची एटले पामे॥४१॥

॥ दोपिका—नूतानां प्राणिनां हिंसानिर्देशकया सावयव्यापारं छुगुप्समानः परिहरन् सर्वेषां प्राणिनां दंमं निह्राय त्यक्त्वा साधवस्तथाप्रकारमशुद्धाहारं न भुञ्जते तस्मादेवो नुधर्मः संयतानामिह जैनमते तीर्थकराचरणादनुपश्चाद्येतइत्यनुधर्मइति ॥ ४१ ॥ निर्ग्रयधर्मे साधुमार्गे स्थितइमंपूर्वोक्तं समाधिं प्राप्नोऽस्मिन्समाधौ सुप्तु स्थित्वाऽनिहोनि मायः सन् चरेत्संयमे बुद्धोक्ताततत्वोमुनिः शीलेन क्रोधापमेन गुणैश्च मूलोत्तरनूतरूपेतो युक्तोत्यर्थं तां सर्वातिशायिनीं श्लाघां प्राप्नोति । यदुक्तं । " राजानं तृणतुल्यमेव मनुते श केपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥ संसारांतगवर्त्यपीह लभते शं मुक्तवन्निरयः, संतोपात्पुरुषोमृतत्वमचिरादायात्सुरेर्दार्चित " इति ॥ ४२ ॥

॥ टीका—किंच । (नूयानिसंकाएइत्यादि) नूतानां जीवानां उपमर्देशकया सावयव नुष्ठानं छुगुप्समानापरिहरंतस्तथा सर्वेषां प्राणिनां दंमयतीति दंमः समुपतापस्तं निह्राय परित्यज्य सम्यगुचिताः सत्साधवोयतस्ततो न भुञ्जते तथाप्रकारमाहारमशुद्धजातीयमेवो नुधर्मइहास्मिन् प्रवचने संयतानां यतीनां तीर्थकराचरणादनुपश्चाद्येतइत्यनुना वि शेष्यते । यदि चाणुरिति स्तोकेनाप्यतिचारेण वा बाध्यते शिरीषपुष्पमिव सुकुमारइत्यतो ऽणुता विशेष्यतइति ॥ ४१ ॥ किंचान्यत् ॥ (णिगंगुधम्ममित्यादि) नास्मिन्मार्गाद धर्मे बाह्यान्तररूपोद्गम्योत्थास्तीति निर्ग्रयः सचासौ धर्मे च निर्ग्रयधर्मः सच भूतचारिग्रा ख्यः ह्यात्यादिकोया सर्वज्ञोक्तस्तस्मिन्नेवंनूते धर्मे व्यवस्थितइमं पूर्वोक्तसमाधिमनुप्राप्तो ऽस्मिन्श्चाशुद्धाहारपरिहाररूपे समाधौ सुप्तु अतिशयेन स्थित्वाऽनिहोऽमायोऽथवा निहम्यत इति निहो निहोऽनिहः परीपदैरपीडितो यदिवा स्निहवंधने स्निहइति स्नेहपधंघनर हितः संपममनुष्ठानं चरेत् तथा बुद्धोऽयगततत्वोमुनिः काजत्रपवेदी शीलेन क्रोधापुपशम रूपेण गुणैश्च मूलोत्तरगुणनूतरूपेतोयुक्तइत्येवं गुणरुजितोऽत्यर्थतां सर्वगुणातिशायिनीं सर्वे षं षोपरमरूपां संतोपात्मिकां श्लाघां प्रशंसां लोके लोकोनरेवाऽऽप्नोति । तथा चोक्तं । " गजा नं तृणतुल्यमेव मनुते शकेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥

संसारान्तरवर्त्यपीह जनते शं मुक्तवन्निर्जयः, संतोपात्पुरुषोमृतत्वमविराद्यावात्
चित्तं ” इत्यादि ॥ ४२ ॥

सिणायगाणं तु छवे सहस्से, जे जोयए णितिए माहणाणं ॥ ते
पुन्नखंधे सुमहङ्गाणिता, नवंति देवा इति वेयवाउ ॥ ४३ ॥ सिणा
यगाणं तु छवे सहस्से, जे जोयए णितिए कुलालयाणं ॥ से गव
ति लोलुवसंपगाढे, तिवाजितावी एरगानिसेवी ॥ ४४ ॥

अर्थ—ए रीतें आईकुमार गोशालक तथा बौधमतिउर्ने परास्त करीनें आगल चाख
रें, वच्चें ब्राह्मण मल्या, ते ब्राह्मण बोल्या के, अहो आईकुमार ! तें रूडूं कखुं के, जे ए
क्त वेहु मत वेदवाह्य दतां, तेतुं तें निराकरण कखुं, तो हवे ए जैनमत पण वेद वा
एतुं जाणीनें, तमारा सरखानें आश्रय करवा योग्य नथी केमके, तुं कूत्री ठो अने
सर्वे वर्णोत्तम एवा ब्रह्मणनेंज सेववा योग्यठे, परंतु शूद्र सेववा नहीं. ए कारण
वेदोक्त विधियें यज्ञादिकमार्गनी तमारे सेवा करवी. इत्यादिक ते ब्राह्मणो पोतानो
देखाडेठे. (सिणायगाणंतुछवेसहस्से के०) स्नातक एटले पट्कर्मने विपे निरत, अने
जणनार, पोताना आचारनें विपे तत्पर, नित्य स्नातक, ब्रह्मचारी, एवा वे सहस्त्र (माह
के०) ब्राह्मणनें (जे जोयए णितिए के०) जे पुरुष नित्य जमाडे, एटले तेनें मनोवांजित
र थापे, (ते पुन्नखंधे सुमहङ्गाणिता के०) ते पुरुष घणों महोठो पुण्यनो स्कंध
न करीनें, (नवंति देवा इति वेयवाउ के०) देवता थाय. एतुं अमारा वेदतुं वाक्य
जाणीनें ए वेदोक्त मार्ग आदरवो ॥ ४३ ॥ हवे आईकुमार उत्तर कहेठे के, अहो
णो ! (सिणायगाणंतुछवेसहस्से के०) स्नातकनां वे सहस्त्रनें (जे जोयए णितिए कु
णं के०) जे दातार नित्य जमाडे. ते स्नातक केवाठे तोके, कुलालग एटले माजोर
खा ब्राह्मण पण जाणवा, कारण के, ए पण सावधाहार बांठता, सर्वकाल घर परे
ब्रमण करे एवा, एक निंच आजीविकाना करनार, ते कुपात्रनें दान देवायी. (ते
लोलुवसंपगाढे के०) ते लोलुपी ब्राह्मण सहित एवो दातापण गवति एटले उ
जाय, दुर्गतिमां कया स्थानकें जाय ? तोके, (तिवाजितावी एरगानिसेवी के०) ते
नाना सहन करनार, एतावता ते त्रीश सागरोपम पर्यंत पूर्ण थापुच्यें ते वेहु ज
कना स्थानकनें विपे नारकी थाय ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमते बौद्धमते च निरस्ते द्विजातयः प्राहुः जो आईकुमार
जनं रुतं यदेते वेदवाह्ये वैश्यि मते हिंसे अथ जैनमतमपि वेदवाह्यं ततोनादरण

तस्माद्ब्राह्मणसेवैव युक्तेत्याह । स्नातकानां पट्कर्मरतानां विप्राणां सहस्रद्वयं ये नोजयं
ति नित्यं ते पुण्यसंबंधं सुमहांतमुज्यं देवाः स्युरिति वेदवादः ॥ ४३ ॥ धार्ष्टिकमुनिरेत
दूपयन्नाह । (सिणायेति) । स्नातकानां सहस्रद्वयं ये नोजयंति । किंचूतानां कुलानि
गृहाणि मांसार्थिनोयेऽटंति ते कुलाटामार्जाराः कुलाटाश्च कुलाटास्तेषां सताद्वग्राह्य
नोजनकोवदुवेदनासु गतिषु याति । किंचूतः लोलुपैरामिपगृहैः संप्रगाढोव्याप्तः तीव्रोऽस
ह्योनितापोयस्य एवंचूतः सन्नरकानिसेवी स्यात् ॥ ४४ ॥

॥ टीका—तदेवमार्ष्टिककुमारं निराकृतगोशालकाजीवकवीर्यमतमनिसमीक्ष्य सांप्रतं
विज्ञातयः प्रोचुः । तद्यथा नो धार्ष्टिककुमार ! शोचनमकारि जवता यदेते वेदवाद्ये वेद्य
पि मते निरस्ते तत्सांप्रतमप्याहृतं वेदबाह्यमेवातस्तदपि नाश्रयणार्हं नवविधानां तथा
हि नवान् कृत्रियवरः कृत्रियाणां च सर्ववर्णोत्तमाब्राह्मणाएवोपास्थान शृङ्गायतोपागादि
विधिना ब्राह्मणसेवैव युक्तिमतीत्येतत्प्रतिपादनायाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) तुगदो
विशेषणार्थः । पट्कर्मनिरतावेदाध्यापकाः शांचाचारपरतया नित्यं स्नायिनोब्रह्मचारि
णः स्नातकास्तेषां सहस्रद्वयं नित्यं ये नोजयेयुः कामिकादारेण ते समुपाजितपुण्य
संधाः संतोदेवाः स्वर्गेनिवासिनोजवंतीत्येवंचूतोवेदवादइति ॥ ४३ ॥ अथुनार्ष्टिककुमा
रएतदूपयितुमाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) स्नातकानां सहस्रद्वयमपि नित्यं येनोज
यंति । किंचूतानां कुलानि गृहाण्यामिपान्वेषणार्थिनो नित्यं येऽटंति तेकुलाटामार्जाराः कु
लाटाश्च कुलाटाब्राह्मणाः । यदिवा कुलानि कृत्रियादिगृहाणि तानि नित्यं पिंपपातान्वेदि
णां परतर्कुकाणामालयोयेषां ते कुलालयास्ते निंद्यजीविकोपगतानामेवंचूतानां योसहस्र
द्वयं नोजयेत्सः सत्पात्रनिक्षिप्तदानोगच्छति बहुवेदनासु गतिषु । किंचूतः सन् लोलुपैरामि
पपरैः गृहैरससातागौरवाद्युपपन्नैः जिह्वेहंइयवशगैः संप्रगाढोव्याप्तोयदिवा किंचूते नरके
याति लोलुपैरामिपगृध्रनिरसुमद्रिर्व्याप्तोयोनरकस्तस्मिन्निति । किंचूतधार्ष्टा दाता नरका
निसेवी जवति तद्वर्षयति । तीव्रोऽसह्योयोऽनितापः क्रकचपाटनकुंजीपाकतत्रप्रशुपानगा
व्मव्यालिगनादिरूपः सविद्यते यस्यासौ तीव्रानितापीत्येवंचूतवेदनानिततस्वपिंशत्मा
गरोपमानि यावदप्रतिष्ठाननरकाधिवासी जयतीति ॥ ४४ ॥

दयावरं धम्मङ्गमंमाणा, वदावदं धम्मपसंसमाणा ॥ एगं
पि जे नोजयती असीलं, णियोणिसं जाति कुठ सुरेदि ॥ ४५ ॥
उहन्वि धम्मं मिसमुब्बियामो, अस्सि सुब्बिद्या तद् एत्तकालं ॥
आयारसीले बुइए द्दनाणी, ए संपरायमि विसेसमठि ॥ ४६ ॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमार कहेते के, (वयावरंधम्मडुगंठमाणा के०) जेमां दया नठे एवा धर्मेनें निंदता, (वहावहंधम्मपत्तंसमाणा के०) तथा हिंसाकर सा करता, (असीलं के०) आचार रहित एवा, (एगंपि के०) एकनें पण (ययती के०) जे कोइ नृप राजा अथवा बीजा कोइ मूढमति धार्मिक पुरुष, बुद्धियें करी जमाडे, तो (एणीयोणिसंजातिकुंउंसुरेहिं के०) ते नृप राजा, अथवा कोइ मूढमति पुरुष होय, ते निशा एटले सदैव रुष्णांधकार रात्रीसमान काल जेमां एवी नरकजूमिनेंविपे नरकमांहे जाय. ए वचन सत्य करी जाणुं. तमें कहुं जे देवता थाय, ते वात मृपाठे तेवा पुरुषनें अस्सुरनें विपे पण गति न एवी, तो वैमानिक देवता क्यांथी थाय ! ॥ ४५ ॥ हवे आर्द्धकुमार ब्राह्मणो परास्त करिनें आगल चाव्यो, एटले एक दंभिया सांख्यमति मल्या, ते एम कहेते के हो आर्द्धकुमार ! तें रूडूं कीधुं के, जे ए ब्राह्मणो सर्व आरंभनें विपे प्रवर्त्तता गृह्य ता, पोतामां गुरुपणुं मानता, एवा ए राक्षस सरखा ब्राह्मणनुं निराकारण कहुं? त अमारा सिद्धांतसाथें तमारासिद्धांतनो कांइ चेद नथी, अमारो सिद्धांत पंचविंशति रूपठे. हवे ते पण कहुंनुं सांनल, हैयानेविपे धारण कर. (डुहउविधम्मंसितमुत्ति के०) जे अमारो धर्म, अने तमारो धर्म, ए वेहु सरखाज जाणियें ठेयें. कारण के, त पण जीवनें अस्तिनावें पुण्य, पाप, बंध, अनें मोक्षनो सज्जाते, अनें अमारे पण एमज तमारे पण पांच महा व्रतठे, अनें अमारे पण अहिंसादिक पांच यमठे, तथा ईडिप नोईडिपना नियमो तो आपण वेहुनें सरखाजठे तेमाटे वेहुधर्मेनें विपे अमनें अनेत प्रवर्त्ततां सम्यक् प्रकारज जाणवो. अनें (अस्सिसुत्तिजा के०) एहिज धर्मेनें विपे रहि (तहएसकालं के०) तथा अतीतकालें, वर्त्तमानकालें, अनें आगमिक कालें, जे क थंगीकार करेला धर्मेना प्रतिपालनद्वार आपणें ठेयें. तेवा बीजा कोइ नथी. (अरसीजेवुइहनाणी के०) तथा आपणो आचार जे यम नियमलक्षण, ते प्रधान कह्योठे, परंतु आजीविकानुं कारण आपणनें कोइ पण नथी? तथा वली आपणें ज्ञान, मोक्षनुं थंग कहुंते. (एसंपरायंमिवितेसमग्धि के०) तथा कमें करिनें भ्रमण प्राणी जेमां ते संपराय कहियें, एयो संपराय जे, संसार, ते जेम तमारे नित्यठे, अमारे पण नित्यजठे. तेमाटे ए सिद्धांतमां अमारे तमारे विशेष कांइ नथी ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—दयया वरं प्रधानं धर्मं क्षुण्णसमानोनिंदन् वधावहं हिंसाकरं धर्मं सन्नैरुमपि असीलं निव्रतं पदज्जीवोपमर्देन योजोजयेत्किं पुनर्वदून नृपोराजाऽन्योवा य धिन्मूढः सवराको निशेय नित्यांधकारत्वाग्निशा नरकजूमिस्तां याति कुतस्तस्याहुरेव

देवेष्वपि प्राप्तिरिति । अथाईकं मुनिमेकदंनिनः सांख्याः प्राहुः नो आईक! वरं कृतं यदेते
सर्वारंनप्रवृत्तामांसाशिनोधिग्जातयोनिरस्ताः । इदानीमस्मत्सिद्धांतं शृणु ॥ ४५ ॥ यो
यमस्मद्वर्मः यच्च त्वदीयोजनः सत्तजयरूपोपि कथंचिनुव्यः । पंचयमाश्चस्माकं जवतां
तएव महाव्रतानि पुण्यपापबंधमोक्षसद्भावोस्माकं जवतां च तदेवमुजयस्मिन्नपि धर्मे समु
ष्ठितायुषं वयंच पूर्वस्मिन्काले वर्तमाने एष्येच गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहकाः आचारप्रधानं
शीतमुदितं कथितं अथ ज्ञानं मोक्षांगमुक्तं क्षान्त्या आवयोः संपराये संसारे च न
विशेषोस्ति ॥ ४६ ॥

॥ टीका—(दयावरमित्यादि) दया प्राणिषु कृपा तथा वरः प्रधानोयोधर्मस्तमेवं ध
र्मं क्षुण्णसमानोनिर्दंस्तथा यधं प्राण्युपमर्दमावहतीति वधावहस्तं तथा नूतं धर्मं प्रशंसन्स्तु
वन् एकमप्यशीजं निर्व्रतं पङ्जीवकायोपमर्देन योजयते किं पुनः प्रनूतान् नृपोराज
न्योवा यः कश्चिन्मूढमतिधार्मिकं आत्मानं मन्यमानः सवराकोनिशेव नित्यांधकारत्वान्नि
शारकनृमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वप्यधमदेवेष्वपि प्राप्तिरिति । तथा कर्मवशादसुमतां
विचित्रजातिगमनाङ्गातेरशाश्वतत्वमतोन जातिमदोविधेयइति । यदपि कैश्चिदुच्यते य
था ब्राह्मणाब्रह्मणोमुखाद्विनिर्गतावाहुन्यां कृत्रियाकुरुन्यां वैश्याः पद्मयांशूडाइत्येत
दप्यप्रमाणत्वादिति फल्युप्रापं तदप्युपगमे च न विशेषवर्णानां स्यादेकस्मात्प्रसूतेर्बुध्रशा
खाप्रतिशाखायजुतपनसोडुंवरादिफलवद्ब्रह्मणोवा मुखादेवययवानां चातुर्वर्ण्यवाप्तिः स्यान्न
चेतदप्यते नवद्विस्तथा यदि ब्राह्मणादीनां ब्रह्मणोमुखादेरुन्नयः सांप्रतं किं न जायते ? अ
थ युगादावेतदित्येवं सति दृष्टहानिरदृष्टकल्पना स्यादिति । तथा यदि कैश्चिदप्यधायि सर्व
इतिक्षेपावसरे तद्यथा सर्वद्वारहितोतीतः कालः कालत्वात् वर्तमानकालवदेवंच सत्येतदपि
शक्यते वक्तुं यथा नातीतः कालोब्रह्ममुखादिविनिर्गतचातुर्वर्ण्यसमन्वितः कालत्वात् वर्तमा
नकालवद्भवति च विशेषे पङ्कीकृते सामान्यहेतुरित्यतः प्रतिज्ञार्थैकदेशा सिद्धता नाशंकनी
येति । जातेश्चानित्यत्वं सुप्मत्सिद्धांतएवानिहितं । तद्यथा गृगालोवा एषजायते यः सपुरी
षोदह्यतइत्यादिना । तथा सद्यः पतति मांसेन लाह्रया लवणेन च ॥ व्यहेन शूङ्गीजवति
ब्राह्मणः क्षीरविक्रयीत्यादि लोके चावदयंजावी जातिपातः । यत्तुक्तं । “कार्यिकैः कर्मणां
दोषैर्याति ह्यावरतां नरः ॥ वाचिकैः पद्मिभृगतां मानसैरंत्यजातितां” ॥१॥ इत्यादिगुणैर
प्येवंविधैर्न ब्राह्मणत्वं शुज्यते । तद्यथा । “पद्मशतानि नियुज्यते पशूनां मध्यमेहनि । अ
श्वमेधस्य वचनान्यूनानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि वेदोक्तत्वान्नायं दोषइति चेन्नन्विदमनिहित
मेव न हि स्यात्सर्वजुतानीत्यतः पूर्वोत्तरविरोधस्तथा । ” आततायिनमायांतमपि वेदांतगं
रणे । जिघांसंतं जिघांसीयान्न तेन ब्रह्महा जवेत् ॥ तथा शूङ्गं हत्वा प्राणायामं जपेत्

अपहृतितं वा कुर्यात् यत्किंचिद्वा दद्यात् तथा नास्थिजंतूनां शकटचरं मारयित्वा
 एं जोजयेदित्येवमादिका देशना विद्वज्जनमनांसि न रंजयतीत्यतोऽत्यर्थमसमंजसा
 द्ययते शुष्मदर्शनमिति । तदेवमार्ककुमारं निराकृतब्राह्मणविवादं नगवदंतिकं
 दृष्ट्वा एकदंतिनांतरासे एवोचुस्तथा चो ध्यार्ककुमार! शोचनं कृतं नयता यदेते
 नप्रवृत्तागृहस्थाः शब्दादिविषयपरायणाः पिशिताशनेन राक्षसकल्पादिजातयोनि
 मत्सांप्रतमस्मत्तिष्ठांतं शृणु श्रुत्वाचावधारय । तद्यथा सत्वरजस्तमसां साम्यावर
 निः प्रकृतेर्मद्भांस्ततोहंकारस्तस्माज्जप्य पोडशकस्तस्मादपि पोडशकात्पंच तन्मात्रा
 न्यः पंच जूतानि तथा चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्येतत्त्वाद्दैतेरप्याश्रितमतः पंचां
 त्वपरिज्ञानादेव मोक्षावातिरित्यतोऽस्मत्तिष्ठांतएव श्रेयान्नापरइति ॥ ४५ ॥ त
 शुष्मन्तिष्ठांतोतिदूरेण नियतइत्येतददर्शयितुमाह । (इहर्षवीत्यादि) योयस्माद
 शीयभादेतः मन्त्रनयरूपोपि कथंचित्समानस्तथाहि शुष्माकमपि जीवास्तित्वे सति
 पापबंधमोक्षसाधायानं लोकायतिकानामिव तदजाये प्रवृत्तिर्नापि बोधानामिव
 मन्त्रम्यानगमनग्याजायस्तथास्माकमपि पंचयमाश्रिंस्तादयोजयतां च तएव पं
 चनयमाग्नं पंचिपनोर्द्विपनियमोप्यावयोस्तुइत्येव तदेवमुनयस्मिन्नपि धर्मे यदु
 गम्यशृणानोक्षितादुपं ययं तस्माद्धर्मे सुष्ठु स्थिताः पूर्वस्मिन् काले यतमाने एष्ये
 एतान्प्रतिहानिर्घोषागेन पुनगम्ये यथावतेश्वरयागविधानेन प्रव्रज्यां मुक्तयतो मुंयं
 इति चेति तत्पापान्प्रजानं जीतमुक्तं यमनियमलक्षणं न फलपुण्यककुल्काजीवन
 नंतरं ज्ञानं च मोक्षोपनयानिदिनं तत्र श्रुतज्ञानं केवलाख्यं च यथा समावयोदर्शने
 तदा संस्पर्धते मन्त्रमंजिघ्रांस्यते प्राणिनोपस्मिन्तसंपरायः संसारस्तस्मिन्भावयाने
 चेति । तदाहि । यदा जयतां कारणे कार्यं नैकातेनासङ्गपथते अस्माकमपि
 इच्छामस्तदा निश्चयं नवजिग्यसाश्रितमेव तयोत्पादविनाशायपि शुष्मदनिर्घोषा
 वनिरोत्तदाश्रयादस्मादमयीति ॥ ४६ ॥

अइतरुचं पुष्मिं मद्दंतं, मणानणां अग्नयमवयं च ॥ ४७ ॥
 सु जनेषु विमदन्तोमे, चंदोयनागहिं ममनरुये ॥ ४८ ॥ एवं
 ए निजंति ए मेमरंती, ए मादृणास्वनिय येमयस्सा ॥ ४९ ॥
 परदीप मरिस्त्रिप नराय सवे तद् देवलोण ॥ ४९ ॥

अर्थ-रुचो एह इति च इहेतुः । (पुष्मिं के०) पुष्पं शब्दं जीव तेषां जे अने
 ज्ञानोहे, ते मने अने एव ज्ञानिहे हेतुः । (अइतरुचं के०) आग्ना अथवा
 हर अथवा इह जे अइतरु तेषां करी ज्ञानोपनय ते कारण माटे अथवा

तथा (महंत के०) महंत एटले समस्तलोकमां व्यापी रह्योठे, तथा (सप्तातणं के०) सप्तातण एटले शाश्वतो ठे, यद्यपि नाना प्रकारनी गति करेठे तथापि, चैतन्य अरूप जे आत्मस्वरूपठे ते क्यांहिं पण जतुं नथी, तथा (अक्षय के०) अक्षय एटले कोइ पण प्रदेशनो खंम करी न शकीयें तथा (मवयंच के०) अव्यय एटले अनंतकालें कोइ एक प्रदेशनो पण व्यय न थाय एटले विष्टेद न थाय. किंहुना. (सवेसुनूतेसुविसवतोते के०) सर्वनूतनें विषे, शरीर शरीरप्रत्ये ए आत्मा एकज व्यापी रह्योठे, ते उपर दृष्टांत देखावेठे. (चंदोवताराहिंसमत्तरुवे के०) जेम चंडमा अश्विन्यादिक नक्षत्रें करी. स मत्तरूप थको संबंध पामे, तेम ए आत्मा, शरीर शरीर प्रत्ये संपूर्ण संबंध पामे. यड के “ एकएव हि नूतात्मा नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचंद्रवत् ” इत्यादि ॥ ४४ ॥ हवे तेप्रत्ये आर्द्धकुमार कहेठे. (एवंणमिक्कंतिणसंसरंती के०) ए रीतें जेम तमारे दर्शनें एकांतवादे आत्मा एक, नित्य, अधिकारी. एम जे कहियें. ते संजवे नहीं, एम कहियें तो सर्व पदार्थे नित्य ठेठे, तेम ठतां तो धंध मोहनां पण सज्जाव क्यांथी थाय? थनें बंधनें अजावें चतुर्गतिक संसारनो पण अजाव, थनें मोहनां पण अजाव थाय. थनें मोहनें अजावें तमे जे यम नियमादिक व्रतनुं प्रवृत्त कइयो ते पण निरर्थक थो, ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापी एकजठे. ए जे तमारुं थो जेठे ते अयुक्ते, एम कहेतां तो नरक, तीर्थच, मनुष्य, थनें देवता, तथा वाज, कुमार, सुनग, दुर्नग, धनाढ्य, दरिद्र, इत्यादिक जेवें जूडा जूडा पदार्थो न जाणियें? तथा पां ताना करेला कमै करी प्रेखा जीव, नाना प्रकारनी गतिनें विषे परिभ्रमण पण न करे? (नमाहणाखनियवेसयस्ताकीडायपरकीयसरीसिवायनरायसवेतहदेवलोए के०) तथा आत्मानें सर्वव्यापक पणुंज कहेवा थकी एकत्व-जावेंज आत्मा थयो. तेयारें प्राद्वण, द्वात्रिंश, तथा वैश्य, थनें शूद्र, तथा कीटक, पक्षी, तथा सरीसिप एटले सर्प, तथा नर एटले मनुष्य, तथा सर्व देवलोक इत्यादिक, नाना प्रकारनी गतिना गामी जीव न होय? ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापक नथी, तथा आत्मा एक पण नथी, ते माटे तमारो आगम, सर्वज्ञनापित नथी, थनें सर्वज्ञनापित बिना थाथातप्य न होय ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका-नवंतः पुरुषजीवं स्वीकृतवंतस्तथा वयमपि । किंनूतं? अव्यक्तरूपं महंतं व्यापकं सप्तातणं नित्यं अक्षयं प्रदेशानां खंमशः कर्तुमशक्यत्वात् अव्ययं अनंतकालेनापि एकप्रदेशस्यापि व्यापानायात् । तथा सर्वेषु नूतेषु शरीरवत्सु प्रतिशरीरं सर्वतः सामान्यदायका आत्मा जवति । यथा चंडस्तारानिः संपूर्णः समस्तरूपः संबध्यते एवं जीवोपि शरीरैः संपूर्णः संबध्यते अयमेव श्लोकोऽद्वैतवादिवेदांतिमते व्याख्येयः । न च सर्वनूतेषु सर्वतः सर्वा

त्मतयाऽस्ती स्थितः यथा तारास्वेकएव चंद्रः तथात्मापि सर्वत्र संवध्यतइति ॥४४॥
 आर्कमुनिराह । आत्मनोऽविकारित्वे आत्माऽद्वैते वा स्वीकृते दुर्नेगमुनगादिभेदेन
 न मीयेरन्न ज्ञाप्यते स्वकर्मप्रेरितानरकादिगतिषु न संसरति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा
 न ब्राह्मणान् कृत्रियान् वैश्यान् प्रेष्यान् शूद्रानापि कीटपक्षितरीसृपाश्च जवति
 च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्येवं गतिभेदो न स्यात् ? ॥ ४५ ॥

॥ टीका—पुनरपि तथैवैकदंभिः संसारिकजीवपदार्थसाम्यापादनायाहुः । (अथ
 मित्यादि) पुरि शयनात्पुरुषोजीवस्तं यथा जवंतोऽन्युपगतवंतस्तथा वयमपि तमेव
 नष्टि । अमूर्त्तत्वादव्यक्तं रूपमस्यासावव्यक्तरूपस्तथा करचरणशिरोग्रीवाद्यवयवतया
 वस्थानात्तथा महान्तं लोकव्यापिनं तथा सनातनं शाश्वतं इव्यार्थतया नित्यं नाना
 तिसंज्ञेपि चैतन्यजङ्गलात्मस्वरूपस्याप्रच्युतेस्तथा कथं केनचित्प्रदेशानां स्वमशः क
 ष्यत्वात्तथाऽव्ययमनन्तेनापि कालेनैकस्यापि तत्प्रदेशस्य व्ययानावात्तथा सर्वेऽपि
 कायाकारपरिणतेषु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यान्निरंशत्वादसावात्मा जवति कश्च
 इव शशीव ताराजिरश्विन्यादिनिर्नद्धत्रैर्यथा समस्तरूपः संपूर्णः संबंधमुपयाति
 सावपि आत्मा प्रत्येकं शरीरैः सह संपूर्णः संबंधमुपयाति तदेवमेकदंभिनि
 साम्यापादनेन सामवादपूर्वकं स्वदर्शनारोपणार्थमार्ककुमारोनिहितोयत्रैतानि सं
 नि निरुपचरितानि पूर्वोक्तानि विशेषणानि धर्मसंसारयोर्विद्यन्ते सएव पदः सश्रुतिके
 माश्रयितव्यो जवति । एतानि चास्मदीयएव दर्शने यथोक्तानि सति नार्हतेऽतो नव
 स्मदर्शनमेवान्युपगतव्यमिति ॥ ४७ ॥ तदेवमनिहितः सन्नार्ककुमारस्तदुत्तरदानाय
 (एवमित्यादि) यद्विवा प्राक्तनश्लोकः (अथवत्तत्त्वमित्यादि) कोवेदांतवाद्यात्मा
 न व्याख्यातव्यस्तथाहि ते एकमेवाव्यक्तं पुरुषमात्मानं महान्तमाकाशमिव सर्वव्यापि
 नातनमनंतमरूपमव्ययं सर्वेऽपि नूतेषु चेतनाचेतनेषु सर्वतः सर्वात्मतया सं
 स्थितइत्येव न्युपगतवंतोयथा सर्वास्वपि तारास्वेकएव चंद्रः संबंधमुपयात्येव
 यपीत्यस्य चोत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) एवमिति तथा जवतां दर्शने ए
 नैव नित्योविकार्यात्मान्युपगम्यते इत्येवं पदार्थाः सर्वेपि नित्यास्तथाचसति कुत
 मोहसन्नावोबंधाज्जावाच्च न नारकतिर्यङ्नरामरलक्षणभ्रतुर्गतिकः संसारोमोह
 च निरर्थकं व्रतग्रहणं जवतां पंचरात्रोपदिष्टयमनियमप्रतिपत्तिभेत्येवं च यद्व्या
 यता यथाऽऽवयोस्तुज्योधमेति तदयुक्तमुक्तं । तथा संसारांतर्गतानां च पदार्थानां न
 ग्यं तथाहि जवतां इदंयकत्वयादिनां सर्वस्य प्रधानादनिन्नत्वात्कारणमेवास्ति कार्यव
 छानिन्नत्वात्सर्वात्मना न विद्यते अस्माकंच इत्यपयोजयवादिनां कारणे कार्य

स्मृत्या विद्यते न पर्यायात्मकतया अपिचास्माकमुत्पादव्ययघ्नोऽव्ययुक्तमेव सदित्युच्यते
नवतांतु धौव्यं युक्तमेव सदिति । यावत्प्राविर्जावतिरोन्नावी नवतोऽप्येते तावपि नोत्पाद
विनाशावन्तरेण नवितुमुत्सहेते तदेवमैहिकामुष्मिकचिंतायामावयोर्न कथंचित्साम्यं किं
च ? सर्वव्यापित्वे सर्वात्मनामविकारित्वे चात्मा द्वैते चान्युपगम्यमाने नारकतिर्यङ्मनरा
मरचेदेन बालकुमारकसुजगज्जुनगाढयदरिद्रादिजेदेनवा न मीयेरन्न परिठेयेरन् नापि स्व
कर्मचोदितानानागतिषु संसरन्ति सर्वव्यापित्वावेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान् कृत्रियान् वै
श्यान् प्रेय्यान् शूद्रान् नापि कीटपक्षितरीसृपाश्च जवेयुस्तथा नराश्च सर्वेऽपि देवलोकाश्चेत्ये
वं नानागतिजेदेनोनियेरन्नतो न सर्वव्यापी आत्मा नाप्यात्मा द्वैतवादोप्यायात्यतः प्रत्ये
कं सुखदुःखानुभवः समुपलभ्यते तथा शरीरत्वकूपर्यंतमात्रएवात्मा तत्रैव तद्गुणविज्ञा
नोपलब्धेरिति स्थितं ॥ ४७ ॥

लोभं अयाणिति ह केवलेणं, कहंति जे धम्ममजाणमाणान्णा
संति अयाणपरं च एणा, संसारघोरं मिअणोरपारे ॥ ४८ ॥
लोभं विजाणंति ह केवलेणं, पुन्नेण नाणेण समाहिजुत्ताधम्मं
समत्तं च कहंति जेठं, तारंति अयाणपरं च तिन्ना ॥ ४९ ॥

अर्थ- बली आर्द्धकुमार कहेते के, (लोभं के०) ए लोक जे चौदरज्ज्वावात्मक, तेनें
(अयाणितिहकेवलेणं के०) केवलज्ञानें करीनें न जाणे, एवा था जगत् मांहे (कहं
तीजेधम्ममजाणमाण के०) जे दर्शनीउं अजाणता यका धर्म कहेते. (एासंति
अयाणपरंचण के०) ते पोताना आत्मानें ब्रष्ट करता यका बीजानें पण ब्रष्ट क
रेते. किंबहुना. (संसारघोरंमिअणोरपारे के०) ते घोर एटले रौड, अपारावार, एवो
जे संसार ते मांहे पोतें पण पडे, अनें बीजानें पण पाडे ॥ ४८ ॥ हवे आर्द्धकुमार,
सम्यक्ज्ञानवंत धर्मेना कहेनार, एवा पुरुषोना गुण कहेते. (लोभंविजाणंतिहकेवलेणं
के०) चौद रज्ज्वात्मक लोक, तेनें केवलज्ञानें करी केवली, नानाप्रकारें जाणे. (पुन्ने
एनाणेणसमाहिजुत्ता के०) तथा संपूर्ण ज्ञानें करी, समाधिसहित यका, (धम्मंसम
त्तंचकहंतिजेठ के०) संपूर्ण श्रुतचारित्ररूप धर्म, परना हितनें अर्थें जे कहे. (तारं
तिअयाणपरंचतिन्ना के०) ते पोतें पण संसार समुद्र यकी तरे. अनें बीजानें पण
तारे. एवो जे जिनेंइ मार्ग, केवलीनापित, ते सत्य जाणवो ॥ ४९ ॥

॥ दोषिका-लोकं चराचरमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानेन इह जगति ये कथयन्ति. ध
र्ममजानानाः ते स्वयं नष्टाः आत्मना परं च नाशयन्ति क? घोरे संसारे अणोरपारे अर्वा

ग्यांगपरजागरहितेऽनाद्यनंतइत्यर्थः ॥४९॥ पूर्णेन ज्ञानेन केवलेन समाधिपुक्ताज्ञेन
 देशरक्षुमितं ज्ञात्वा इह शास्त्रेण समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं कथयंति ते आत्मानं
 संसारस्तागरं तारयंति च परं सङ्गपदेशादिति ॥ ५० ॥

॥ टीका-तदेवं व्यवस्थिते युष्मदागमोपध्यायार्थान्निधायी न जवत्यसर्वज्ञप्रणीतज्ञ
 ज्ञप्रणीतत्वं चैकांतपक्षमाश्रयादित्येवमसर्वज्ञस्य मार्गाज्ञात्वं दोषमाविर्भावयत्
 (लोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं चराचरं वा लोकमज्ञात्वा केवलेन विद्य
 यनास्तेनेहास्मिन् जगति ये तीर्थिकाद्यजानानाश्रविष्ठांसोधर्मं दुर्गतिगमनमार्गस्या
 नूनं कथयंति प्रतिपादयंति ते सुतो नष्टा अपरानपि नो ज्ञायंति कः ? घोरे जपानके
 मार्गे (श्रृणोपारेति) श्रवणाग्नगपरजागवर्जितेनाद्यनंतइत्येवंनूते संसारस्ता
 ग्मानं प्रक्षिपंतीति यावत् ॥ ४९ ॥ सांप्रतं सम्यक्ज्ञानवतामुपदेशाणां गुणानां
 यथाशक्तः । (लोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं केवलालोकं न केवजिनो विनि
 कप्रकारं जानंति विदंतीहास्मिन् जगति प्रकर्षेण जानाति प्रज्ञः पुण्यहेतुत्वात् पुण्य
 नपाननेन ज्ञानेन समाधिना च युक्ताः समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं येतु परहितं विना
 यंति प्रविशयंति ते महापुरुषास्ततः संसारस्तागरं तीर्णाः परंच तारयंति सङ्गपदेशा
 इति केवजिनो लोकं जानंतीत्युक्तं यत्पुनश्ज्ञानेनेत्युक्तं तद्वैधर्मतोद्येन ज्ञानाभावात्
 न जानंति प्रविशयंति । एतद्भुक्तं जयति यथाऽऽदेशिकः सम्यक्मार्गज्ञात्वा
 च सङ्गपदेशार्तिनं महाकांताराधिवक्षितदेशप्रापणेन निस्तारयत्येवं केवजिनोप्या
 रं च संसारस्तागनिस्तारयंतीति ॥ ५० ॥

ने गरुडिषे वाणमिहावमंनि, जेयावि लोए चरणोववेया ॥ उदा
 टहे नं तु ममं मईए, अटानुमो विणरियासमेव ॥ ५१ ॥ मं
 चहरेण विष एणमेमं, वाणेण मारेण मटानयं तु ॥ संसाणजीवा
 एद्वयव्याए, वामं वयं विनि पकणयामो ॥ ५२ ॥

वार्थ-इहे वती मिथ्यावादीनी केवी प्रकृषणा होय ! ते आइकुमार करेने
 के०) जे होय संसारमंहे वनेना असुन कर्मना कर्मना, (गरुडिषे के०) गरुडि
 टहे निरिन, निर्विवेकीये आहण करेनुं (वाणमिहावमंनि के०) एतुं हिया थ
 नहर जे कपडन, नेनुं इहे एटजे आ जगन् मादे सेवन करे, आजीवितने कप
 से आकर करे, (जेवादिनोववेया के०) तथा जे वती उदा टहेननुम
 न, लोए मरे निरि विणरियासमेव आहिं करी मदिनने. (उदा टहेननुममंनि

ए वेहुनो अनुष्ठान तमारी मतियें सरखो कहेवो. (अहावसोविष्परियासमेव के०) अहो
 आयुष्मन् एक दंमियाठ! तेथी तेहुं कहेनारानें विपर्यास एटले विपरीत मतिवाला जाण
 वा. अने ए प्रमाणे कहेनारनुं वचन उन्मत्त प्रलाप समान जाणियें ठेयें. साहुं, अने जुहुं
 ए वें धर्म, सरखाज केम होय? ॥ ५१ ॥ एरीतें एकदंमियाना मतनुं निराकरण करीने जेटले
 स्वामीना समवसरण जणी आइकुमार चाव्या, एटले अंतरालें हस्तितापस आरीने बोझा
 के, अहो आइकुमार! सश्रुतिक पुरुषनें अल्पबहुत्व आलोचयो जोइयें. मामाटें? तेनुं
 कारण कहुं ते तुं सांजल. के जे बीजा तापस, कंद, मूल, फलना जहण करनार, ते पणा
 एक स्थावर जीवोनो विनाश करें, तथा ते स्थावरनें आश्रित जे जंगम जीव होय, तेनो
 पण विनाश करे, तथा जे जिह्वा मागीनें पोतानी आजीविका करेते ते पण, आशंसादोपें
 करी दूषितवे, कारण के जिहां तिहां परित्रमण करता कीडो, मंकोडो प्रमुख अनेक जीवनें
 उहवेते अने अमेंतो, (संवसरेणाधियणमेगं के०) वर्ष वर्ष दिवसें, तथा अपिगदं करी न
 मासें एकज, (वाणोणमारेउमहागयंतु के०) महाकाय एटले महोटी कापायाजो एगो
 जे हस्ती तेनें वाणनें प्रहारें विनाशीनें, (सेसाणजीवाणदयछपाए के०) शेर चीता
 जीवोनी दयानें अथें, मात्र ते एकज हस्तीना मासें करीनें, (यासंवर्षविनिपरुषयामो
 के०) वर्ष दिवस सुधी अमें अमारी आजीविका चलावियें ठेयें. एरीतें घोडा जीव
 नो उपघात करी, घणा जीवोनी अमें रहण करियें ठेयें. ए माटें विशेषें करी, अमागं मा
 गी बीजा सर्वमार्गीयकी श्रेष्ठज जाणवो ॥ ५२ ॥

॥दीपिका—ये गर्हितं निर्व्यतिर्निर्वेकिजनाचरितं स्थानं इह जगत्याश्रयंनि ये चापि लो
 के चरणोपेतं संयमरूपं स्थानं सेवते तद्व्यमपि यैरसर्वैः समं तुल्यमेवोदाहृतं यदि न
 स्वमत्या स्वानिप्रायेण। अथायुष्मन् हे सांख्य! विपर्यासइति तन्मत्तोन्मत्तप्रजापयति एत
 मेकदंमिनो निरस्याइमुनिर्नगवत्समीपे याति। तावता हस्तितापसास्तमेवं प्राणुः ॥ ५१ ॥
 नो आइक! ये तापसाः कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां स्थावराणां तदाश्रितप्रमाणां य पा
 तकाः ये च जिह्वां सेवते तेप्याशंसादोषदूषिताः भ्रमंतश्च विपरीजिकादिजंतुशतराः दयं तु
 संवत्सरेणाप्येकं महागजं घाणेन व्यापाय शेषाणां जीवानां दयार्थं आत्मनो हृत्तिं जी
 विकां तन्मासेन वर्षं यावत्कल्पयामः कुर्मः ततोऽयं बहुजीवरहताः ॥ ५२ ॥

॥ टीका—पुनरप्याइकुमारएवाह। (जेगरहियमित्यादि) दसवेंहस्तप्रकरणमेवेंहुन
 नुवति। तयथा ये केचिरसंसारोतवेतिनोऽप्युनकर्मणोपेताः समन्दितास्तद्विषयकमहाका
 रितं निंदितं जुगुप्सितं निर्व्यवेकिजनाचरितं स्थानं पदं कर्माहुतानरुपनिर्दिष्टं जग

व्यासेवंति जीविकाहेतुमाश्रयन्ति तथाच ये सङ्गपदेशवर्तिनो लोकेस्मिन् चरणेन विरतिरिणामरूपेणोपेताः समन्वितास्तेषामुजयेषामपि यदनुष्ठानं शोचनशोचनस्वरूपमपि स तु तदसर्वज्ञैरवगर्हादिभिः समं सदृशं तुल्यमुदाहृतं उपन्यस्तं स्वमत्या स्यान्निप्रायेण न पुनर्यथावस्थितपदार्थनिरूपणेनाथवाऽऽयुष्मन् हे एकदंभिन् ! विपर्यासमेव विपर्ययमेव दाहरेदसर्वज्ञो यदशोचनं तदशोचनत्वेनेतरत्वित्रयेति यदिवा विपर्यास इति लापवदित्युक्तं नवतीति ॥ ५१ ॥ तदेवमेकदंः (संवत्सरेण इत्यादि) व्रजति तावद्वस्तितापसाः परिवृत्य तस्छुरिदं च प्रोचुरित्याह । (संवत्सरेण इत्यादि) स्तितं व्यापायात्मनोवृत्तिं कल्पयन्तीति हस्तितापसास्तेषां मध्ये कश्चिद्भूतमएतदुक्तं न च यथा नो आर्द्धकुमार ! सश्रुतिकेन सदावपबहुत्वमालोचनीयं तत्र ये श्रमी तापसाः कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां सत्त्वानां स्थावराणां तदाश्रितानां वोढुं बरादिषु जंगमानां पयाते वर्तते येषि च नैव्येणात्मानं वर्तयन्ति तेऽप्याशंसादोषदूषिता इत्यत्रैव आद्यमात्राः पीजिकादिजंतूनां उपघाते वर्तते वयंतु संवत्सरेणावि अपिशब्दात् पण्मासेन चैकैकं हस्तिनं महाकायं बाणप्रहारेण व्यापाय शेषसत्त्वानां दयार्थमात्मनोवृत्तिं वर्तनं तद्विमर्शं वर्षमेकं यावत्कल्पयामस्तदेवं वयमल्पसत्त्वोपघातेन प्रचूततरसत्त्वानां रक्षां कुर्म इति ॥ ५२ ॥

संवत्सरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता अणियत्तदोसा ॥ सेसा एजीवाणवहेलणाय, सियाय थोवं गिहिणोवि तम्हा ॥ ५३ ॥
संवत्सरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता समणे वएसु ॥ आया हि ए तं पुरिसे अणज्जे, ए तारिसे केवल्लिणो नवंति ॥ ५४ ॥ बुद्धस्स आणा ए इमं समाहिं, अस्सिं सुविच्चा तिविहेण ताई ॥ तरिं समुद्धं च महाजवोद्धं, आयाणवंतं समुदाहरेज्जा तिवेमि ॥ ५५ ॥
इति अहइज्जणाम ठठमज्जयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे आर्द्धकुमार कहेने के, अहो हस्तितापसो! तमें (संवत्सरेणाविय एगमेगं) एहणंता अणियत्तदोसा के०) वर्ष वर्ष प्रत्ये, तथा ठ मासप्रत्ये तमे एकेक महोदो जंतु हणता थका दोषयकी, निवर्त्या एम कहेवाउज नहीं. (सेसा एजीवाणवहेलणाय) कारणके, घणा जीवनं न हणता थनें वर्षमां, तथा ठमासमां एकजीवनं हणता एवा तमं नें पंचेडियमहाकाय जीवना यधनो आशंसा दोष पण लागेने. थनें साधु तो, सूर्य सिरखे प्रकाशित मार्गनेविषे जूसर मात्र दृष्टि शोधता, इयांसमितें समितावंत ठता, वेताजीव दोष रहित आहारनी गवेषणा करता, आहारना जानें, थयवा थलानें, समवृत्ति यावत

होय; तेनें कयो आशंसा दोष? अनें पिपीलिकानो घात पण केम थाय? अनें तमो एवा म
होटा जीवनो उपघात करीनें पण पोतानें निर्दोष मानोवो, ते जो एवी रीते निर्दोष पणुं
थतुं होय तो, आपणी आजीविकानें निमित्तें आरंजनें विपे प्रवर्त्ततां (सियायचोवंगिहि
पोवितम्हा के०) कदाचित् पोतातुं क्षेत्र टाली अन्य जीवोनो उपघात अण करतां गृहस्थ
पण तमारी पेरें थोडा जीव हणतां, घणा जीव पालता थकां तमारा सरखा निर्दोषज
जाणवो. एम ठगुं ॥५३॥ वली आर्द्धकुमार कहेवेके, (संवत्सरेणावियएगमेगंपाणंहणता
समणेवएसु के०) अहो हस्तितापसो! जे तमारा दर्शनी, श्रमणना व्रतनें विपे प्रवर्त्तता
ठता संवत्सर संवत्सर प्रत्ये तथा ठमास प्रत्ये एकेक जीव हणे, अनें वली एहिज धर्मेनो
उपदेश आपे, (आयाहि एतपुरिसेअणळे के०) ते अनार्य अनाचारी पोतानें तथा परनें
अहितना करनार जाणवा केम के, (एतारिसेकेवजिणोचवन्ति के०) ते पुरुष सादृशकेवली
न होय? ते अगुहमार्गीना प्रवर्त्तक अनें सत्यमार्गीना छेपी जाणवा जे कारणे ते वर्षवर्ष
प्रत्ये एकेक जीवोनो विनाश करे, तेनुं मांस वर्ष वर्ष दिवस सुधी राखे तेमांहे अनेक
असंख्यात बीजा त्रस जीव उपजे, तेथी तेनें पचावतां ते जीवोनो विनाश थाय. ए
कारण माटे घणा जीवोनो विनाश करतां पण एम कहे के, अमें थोडा जीवोनो विना
श करियें तेथें, ते माटे तेमिथ्यावादी जाणवा. तेनुं वचन अमें प्रमाण नथी करता. इ
त्यादिक वचन कही अन्य दर्शनीनें प्रतिबोधि, श्री महावीर देवनें समवसरणे जइ. ती
थेकरने वादीनें, आर्द्धकुमार, आझानो आराधक थयो ॥ ५४ ॥ हवे अध्ययन परित
मासि नथी कहेवे. (बुद्धस्तथाणाएश्मंतमाहि के०) बुद्ध एटले तत्वना जाण, एवा
श्री महावीर देव, तेनी आझायें आ समाधि, धर्मप्राप्ति लक्षण जहीने, (अस्मिमुचि
त्वातिविहेणताई के०) ए समाधिने विपे प्रवर्त्ततो त्रिविध त्रिविध प्रकारें ठ कायनो र
हपाल एवो साधु, (तरिवंसमुदंचमहानवोयं के०) जपंकर संसार समुद्र तरनें (आ
याणवंतंसमुदाहरेक्का के०) आदानवंत एटले सम्यक् ज्ञान, दर्शन, अने चारित्र सद्दि
तं थको, एम आर्द्धकुमारनी पेरें यथावस्थित प्ररूपणायें करी परदर्शनीनो निराकरण
करीनें मोक्षनो मार्ग प्रगट करे, ते साधु जाणवो. तिवेमिनी व्याख्या, पूर्ववत् जाणवी
॥ ५५ ॥ ए अद्वैतज्ञानामें ठछा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६ ॥

॥ वीपिका-अथार्द्धकुमारः प्राह ॥ संवत्सरेणाप्येकैकं प्राणिनं व्रतं प्राणातिपातादनित्यं
वृत्तान्निवृत्तदोषास्ते ह्युः साधूनां तु सूर्यप्रकाशिते मार्गे युगमात्रदृष्ट्या इयांसमित्या गवतां
निर्दोषाहारान्वेपिणां समचित्तानां क आशंसादोषः? क कीटिकादिपातोवेत्यर्थः। मोरुजी
वयाते च दोषानावस्तदा गृहस्था अपि स्वारंनदेशस्यान् जीवान् प्रति शोषाणां च जीवानां

वधे न जग्राः तस्मात्स्यादेवं स्तोके स्वल्पं यस्माद्भ्रंति ततस्तेपि निर्दोषाः ॥ ५३ ॥ अमरुजं
 स्थिताश्चपि संवत्सरेणाप्येकैकं जंतुं येभ्रंति येच उपदिशंति तेऽनाया आत्महिताः पुन
 न तादृशाः केवलिनो नवंति ॥ ५४ ॥ एवं हस्तितापसान्निरस्याईकुमारं जगवन्तिकं
 दृष्ट्वाऽननयदृष्टीतो वनहस्ती चिंतयतिस्म । यद्यहं बंधनमुक्तः स्यां तदाईकुमारं
 ई तस्करपंचगतोपेतं तथा प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं गत्वा वंदेया वारं
 ना चिंतितं तावता तस्य बंधनानि द्रुष्टितानि आईमुनिस्तुखं त्वरया चजितः
 तोलोकः पृच्छतं हा हतोयं मुनिरिति हस्ती च ससंत्रमं मुनिपार्श्वमागत्य त्रिः प्रा
 शस्य ईताग्रस्पृष्टनूमिः साधुं नत्वा वनं ययौ ततः श्रेणिकनृपः सपौरलोकस्तं मुनि
 जावं नत्वा प्रोवाच । जगवन्नाश्रयमिदं यदपं करी बंधनान्मुक्तः ततोमुनिराह । हे मु
 नदाश्रयं यत्करीमुक्तो बंधनात् । यत्तु स्नेहपाशमोचनं तदुष्करं तत्र प्रायुक्तं निर्मुक्ति
 यथा । *न ईकरं वारणपासमोषणं गयस्त मत्तस्त यणंमि रायं ॥ जहायच तावत्प
 मंनुत्ता । न ईकरं मेघदिहाइ मोषणं ॥ १ ॥ अर्थः प्रागध्ययनप्रारंभे प्रोक्तः । एवम
 भागं नृपं प्रतिबोध्य श्रीगिर्भितिकं गत्वा जगयंतं जकिनृतथासीनः । जगवानपि ता
 पानि जगानि प्रमाज्य तत्र शिष्यत्वेन यदा ॥ अथाध्ययनोपसंहारमाह । (सुवरा
 दि) पदस्य नवद्वय श्रीगेरस्याश्रया इमां समाधिं धर्मावाति प्राप्यास्मिन्नामा
 पृथिव्या मनोऽहोपेक्षायां रह्यस्मोर्वाऽतिरुम्य समुद्मिव महानवीर्यं । आराध
 यतीत्यहं नमोऽहं प्रकृतं पिबने मम्य राश्यादानवान् धर्मं परहितपी यदाहोरात्रये
 इति प्रदीर्घं नि गृह्येय ॥ ५५ ॥ इत्याईकीपाध्ययनमिदं पठं समाप्तम् ॥

॥ टीका-नमस्तमेन देवाईकुमारे हस्तिनापममनं दूषयितुमाह । (संवत्सरेण जग
 वंस्त्वयैवैवं भ्रंति नं भ्रंति प्राणानि पातादनिवृत्तदायान्ते नयंत्यां तां योष नत्वा
 एवेदिमहाकायमवधयरायणातामतिदृष्टो नयति साधूनां तु सुर्वरश्मिप्रकाशितं
 सुवराग्रदृष्टः गत्वा सीतामिति ममितानां द्विषत्वारिशदोपरहितमाह्वारमनेयता
 राजा जमनदृष्टीं कुतस्त्वयागंसादायः विप्रीतिकारित्वां पातातोयेत्यर्थः सांख्यिकं
 तैत्तिरीयं तेन शोकाद्विज्ञानेनानुपगम्यते तथापि सति गृहस्थाश्चपि सारं नृप
 र इति तेनेति जगयंतं ईदृशं क्षेत्रज्ञात्तथ्ययदितानां जगदनिप्रायेण वा
 द्वायनदं तस्मात्कारणान्प्रायेव मोक्षमिति मार्गं यस्मान् भ्रंति ततस्तं नि
 नयति । ५३ ॥ नमस्तस्माईकुमारे हस्तिनापमान्दूषयित्वा तदुपदेशं दूषयितुमाह
 (संवत्सरेण जग) अमरुजं यतीनां वनानि अमणव्रतानि तेष्वपि अत्रैव
 सारं च संवत्सरेण जगं इति नृप ईदृशं तेऽनायां अमरुजमोनुपविचारका ॥

मानं परेषां चाहिताम्ने पुरुषाः । बहुयचनमार्पत्वान्न । तादृशाः केवलिनोजवन्ति तथा ह्येक
 स्य प्राणिनः संवत्सरेणापि घाते येन्ये पिशिताश्रितास्तत्संस्कारेच क्रियमाणे स्थावरजं
 गमाविनाशमुपयाति ते तैः प्राणिवधोपदेष्टृनिर्ण हृष्टाः । नच तेनिरवद्योपायोमाधुर्या वृ
 क्ष्या योजयति गृह्योतस्तेन केवलमकेवलिनोविशिष्टविवेकरहिताभेति । तदेवं हस्तिताप
 साक्षिरारुत्य जगददंतिकं गद्यंतमाईकुमारं महता कलकलेन लोकेनानिष्टयमानं तं समुप
 लस्य श्रनिनयं गृहीतः संपूर्णलक्षणसंपूर्णाहस्ती समुत्पन्नस्तथाविधविवेकोचितं यत् य
 थाईकुमारोपमपकृताशेषतीर्थकोनिप्रत्यूहं सर्वज्ञपादपद्मांतिकं चंदनाय व्रजति तथाहम
 पिययप्यपगताशेषबंधनः स्यां ततएनं महापुरुषमाईकुमारं प्रतिबुद्धतस्करपंचशतोपेतं त
 था प्रतिबोधितानेकयादिगणसमन्वितं परमया नक्तपैतदंतिकं गत्वा वंदामीत्येवं यावद
 सां हस्ती रुत्यसंकल्पस्तावन्नटघटदिति व्रुटितसमस्तबंधनः सन्नाईकुमारानिमुखं प्रदत्त
 कर्णतालस्तपोध्वप्रसारितदीर्घकरः प्रधावितस्तदनंतरं लोकेन कृतहाहारवगर्जेकलकलेन
 वृत्तं यथा धिक् कष्टं हतोयमाईकुमारोमहर्षिर्महापुरुषस्तदेवं प्रलपंतोलोकाइतथेत
 ध प्रपन्नायमानाः । असावपि वनहस्ती समागत्याईकुमारसमीपं नक्तिसंभ्रमावनताग्रजा
 गोतमांगोनिवृत्तकर्णतालस्त्रिःप्रदक्षिणीरुत्य निहितधरणीतलदंताग्रजागः स्पष्टकरायतञ्च
 रणयुगलः सुप्रसिद्धतमनाः प्रणिपत्य महर्षिवनानिमुखं वयाविति । तदेवमाईकुमार
 तपोनुवावाहंयनोमुखं महागजमुपलस्य सपरंजनपदः श्रेणिकराजस्तमाईकुमारं म
 हर्षि तत्तपःप्रजावं चानिनंयानिवंद्य च प्रोवाच जगवन्नाश्रयमिदं यदसौ वनहस्ती तादृ
 ग्विधाष्ट्रस्रोष्ठ्याधृंखलाबंधनायुष्मत्तपःप्रजावान्मुक्तइत्येतदतिशुष्करमित्येवमनिहिते आ
 ईकुमारः प्रत्याह । नो श्रेणिक महाराज ! नैतदुष्करं यदसौ वनहस्ती बंधनान्मुक्तोपि त्वेत
 दुष्करं यत्त्वेनैहपाशमोचनं एतच्च प्राङ्गिर्युक्तिगाथया प्रदर्शितं । साचेयं । “ए दुष्करं वारणपा
 समोयणं, गयस्त मनस्त चपांमि रापै॥जहा उवत्तावलिण तंतुणा, सुदुष्करंमे पडिदाइ मो
 यणं ॥ १ ॥ एवमाईकुमारेण राजानं प्रतिबोध्य तीर्थकरांतिकं गत्वाऽनिवंद्य च जगवंतं
 नक्तिनरनिर्जरस्थांचके जगधानपि तानि पंचापि शतानि प्रवाज्य तद्विष्यत्वेनोपनिन्य
 इति ॥ ५४ ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनार्थोपसंहाराधीह । (बुद्धस्तेत्यादि) बुद्धोऽवगत
 तत्वः सर्वज्ञोवीरवर्द्धनस्वामी तस्याङ्गया तदागमेन इमं समार्थि सद्धर्मावासिलक्ष्णं अ
 वाप्यास्मिंश्च समाधौ सुष्ठु स्थित्वा मनोवाक्कायैश्च प्रणिहतेऽियोन मिथ्यादृष्टिमनुमन्यते
 केवलं तदावरणजुगुप्सां त्रिविधेनापि करणेन न विधत्ते सएवंचूतश्चात्मनः परेषांच त्राण
 शीजस्तापी वा गमनशीजोमोहं प्रति सएवंचूतस्त्रीतुमतिलंघ्य समुद्भिम्य दुस्तरं महानवौ
 धं मोहार्थमादीपतइत्यादानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं तद्विद्यते यस्यासावादानवान्
 साधुः सच सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतपःसमृद्धादिदर्शनेन मौर्नीऽहर्शीनाञ्च प्रत्यव

वारणनूपणेष्वपीति त्रिष्वर्थेषु पठ्यते तथापीह प्रतिषेधवाचकेन नञा साहचर्यात्
 धार्थ्येव गृह्यते तत्र चालंशब्दः। ना। ५५१। २५५१ नेदाञ्च ययो. २५५१।
 नामालं यस्य चेतनस्य बालमिति नाम क्रियते। स्थापनालंतु यत्र कश्चिच्चित्रपुस्तकादौ
 निषेधं कुर्वन्साधुः स्थाप्यते इव्यनिषेधस्तु नो आगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्य
 चौराद्यात्तस्यैहिकपापनीरुणा योनिषेधः क्रियते स इव्यनिषेधः। एवं इव्येण इव्या
 वा निषेधः। नावनिषेधंतु स्वतएव निर्युक्तिकारोलंशब्दस्य संनविनमर्थं दर्शयन्विना
 ह। “पङ्कती नावे खलु, पढमो वीउ नवेअलंकारे ॥ ततितो उप्पडिसेहे, अलसदो हो
 यवो ॥ २ ॥ (पङ्कतीनावइत्यादि) पर्याप्तनावः सामर्थ्यं तत्रालंशब्दोवर्तते। अ
 मल्लोमल्लाय समर्थइत्यर्थः। लोकोत्तरोपि विनालं तेताणाएवासरणाएवा। अन्यैरपुनं
 “इव्यास्तिकरथारूढः पर्यायोद्यतकार्मुकः ॥ युक्तिसन्नाहवान्वादी कुवादिन्योनवत्पुनः ॥
 अयं प्रथमोलंशब्दार्थो नवति। खलुशब्दोवाक्यालंकारे द्वितीयस्त्वर्थालंकारविषये नवति
 नावनायां लिङ्। तद्यथा लंकृतदेवदत्तेन स्वकुलं जगच्च नानिस्त्रनुनेत्यादि। तृतीयस्त्वर्थालं
 र्थः प्रतिषेधे ज्ञातव्यो नवति। तद्यथा लं मे गृहवासेन तथा लं पापेन कर्मणा। उक्तं
 “अलं कुतीर्यैरिह पर्युपासितै, रजं वितर्काकुत्रकाहलैर्मतैः ॥ अलं च मे कामगुणैर्निषेधितै
 यंकरायेहि परत्र चेहच” ॥२॥ तदिह प्रतिषेधवाचिनालंशब्देनाधिकारइत्येतद्वर्शयितुमाह
 “पडिसेहणणगरस्स इडिसेहण चैव अलसदो ॥ रायगिहे नयरंमि नालंदा होइ वाहिरिया
 ॥३॥ (पडिसेहणेत्यादि) सत्यप्यलंशब्दस्यार्थत्रये नकारस्य सान्निध्यात्प्रतिषेधविधानात्
 प्येवेह गृह्यते ततश्च निरुक्तविधानादयमर्थः। नालं दतातीति नालंदा वाहिरिकायाः स्थिति
 शकत्वेनच नालशब्दस्य स्त्रीलिंगता साच सदैहिकामुष्मिकसुखहेतुत्वेन सुखप्रदा राज
 नगरवाहिरिका धनकनकसमृद्धत्वेन सत्साध्वाश्रयत्वेनच सर्वकामप्रदेति। सांप्रतं प्रत्य
 र्थं दर्शयितुकामायाह “नालंदाए समिवे, मणोरहे नासि इंदूइस्सा ॥ अश्लयणं उदगस्त
 एयं नालंदइस्संतु” ॥४॥ (नालिदाएइत्यादि) नालंदायाः समीपे मनोरथाख्ये उद्याने इंदु
 मिना गणधरेणोदकारव्यनिर्यथष्टेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वान्नस्यैव नापितमिदमध्ययनं। त
 लंदायां नवं नालंदीयं नालंदासमीपोद्यानकथनेन वा निवृत्तं नालंदीयं। यथाचेदमध्ययनं
 नालंदायां संवृत्तं तथा “पासावच्चिह्नोपुडियाइउ अङ्गोयमं उदगो ॥ सायगपुड्यायमं ल
 ङं कहिंमि उवसंता ॥ ५॥ अनायापासावविह्वेत्यादिकया सूत्रस्पर्शिकगाययाविष्क
 रिते। सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्वलजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं। तच्चेदं। (तेषांकाजेल
 त्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोवाच्यस्तत्रानंतराध्ययनपर्यंतं सूत्रमिदमाह
 यान् धर्मेमुदाहरेत्। धर्मश्च साधुश्रावकजेदेन द्विधा। तत्र पूर्वोक्तेनांगद्वयेन प्रायः साधुगतोक्ति
 रनिहितोनेननु श्रावकगतोक्तिरुच्यते। परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं बुध्येतेत्येतदादिसूत्रं। हि

नुष्येत यदेत द्दयतइति। सूत्रार्थस्त्वयं। सप्तम्यर्थे तृतीया। यस्मिन्काले यस्मिंश्चावसरे राज
गृहं नगरं यथोक्तविशेषणविशिष्टमासीनस्मिन् काले तस्मिंश्च समये इदमभिधीयते। राजगृ
हमेवविशिनटि। प्राप्तादाः संजातायस्मिंस्तत्प्राप्तादितमानोगव वा अतएव दर्शनीयं दर्श
नयोग्यं दृष्टिसुखहेतुत्वात्तथानिमुरख्येन रूपं यस्य तदनिरूपं तथा प्रतिरूपमनन्यतदंशं प्र
तिरूपं वा प्रतिविंबं वा स्वर्गनिवेशस्य तदेवंनूतं राजगृहं नाम नगरं (होष्ठाति) आसीत्।
यद्यपि तत्कालत्रयेपि सत्तां विजर्त्ति तथाप्यतीताख्यानसमाश्रयणादासीदित्युक्तं। तस्य
च राजगृहस्य बहिरुत्तरपूर्वस्यां दिशि नालंदानाम बाहिरिका आसीत् साचानेकजवनश
तसन्निविष्टा अनेकजवनशतसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

तत्तणं नालंदाए बाहिरियाए लेवे नामं गाहावई होष्ठा अ
ट्टे दित्ते वित्ते विष्ठणविपुलजवणसयणासणजाणवाहणाइ
ए वहुधणवहुजायरूवरजते आउंगपउंगसंपवत्ते विष्ठ
डियपउरजत्तपाणे वहु दासी, दास, गोमहिस, गवेलग
प्पनूए वहुजणस्स अपरिन्नूएयावि होष्ठा ॥ २ ॥

अर्थ—(तत्तणं नालंदाए बाहिरियाए के०) ते नालंदानामें बाहिरिया एटले पाहाने विपे
(लेवेनामं गाहावई होष्ठा के०) लेप एवे नामें गृहपति छटुंवी हतो. ते कैयो हतो ?
तोके, (अट्टे के०) धनवंत, (दित्ते के०) दीत तेजसी, (वित्ते के०) सर्वजनमां वि
ख्यात, (विष्ठण के०) विस्तीर्ण, (विपुल के०) घणा एवां (जवण के०) सुवन, (सय
णासण के०) शय्यासनादिक, तथा (जाणवाहणाइए के०) यान एटले रथ वेहेजादि
क, वाहन एटले अश्वदिक, तेणें करी इए एटले आकीर्ण व्यात, (वहुधण के०) प
णं धन, (वहुजायरूवरजते के०) घणुं जात एटले सुवर्ण, तथा रूपुं. तेणें करी सहि
त, (आउंग के०) धननो उपाय एटले यानपात्रादिकनो संग्रह. तथा (पउ
ग के०) प्रयोग एटले व्यापारादिक प्रयोजन तेणें करी (संपवत्ते के०) संग्रयुक्त
एटले सहित (वि के०) विज्ञेयें करी (घडिय के०) ज्यां त्यां नाख्योत्रे (पउ
र के०) घणो एवो (जत्तपाणे के०) जातनें पाणी जेणे, एटले जेनें घरे निरंतर लोक ज
मेणे. विज्ञेयें करी देवरावेणे. (वहुदासीदास के०) घणां दासी, तथा दास, (गोमहि
स्स के०) गाय, अनें जेप, (गवेलग के०) गामर ठाली. तेणें करी (प्पनूए के०)
परिउत्त तेमाटें (वहुजणस्स अपरिन्नूएयावि होष्ठा के०) घणा लोकोपे पण परानव
करी न शकाय एवो हतो. एटला वर्णनें करी एनी इध्यसंपदा कहोत्रे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—(तद्यणं) तस्यां नालंदायां लेपोनाम गृहपतिः कुटुंबिकश्चासीत् तस्य दयोदीतस्तेजस्वी वित्तोविख्यातोविस्तीर्णविपुलजनवनशयनासनयानवाहनाकीर्णो बहुधातारूपरजतः ध्यायोगाद्यर्थोपायाः प्रयोगः प्रयोजनानि तैः संप्रयुक्तः संयुक्तः तत्र विहितप्रचुरनक्तपानो बहुदास्यादिपरिवृतो बहुजनस्यापरिभूतश्चासीत् ॥ २ ॥

॥ टीका—तस्यांचलेपोनाम गृहपतिः कुटुंबिकश्चासीत्सचादयोदीतस्तेजस्वी वित्तो विख्यातो विस्तीर्णविपुलजनवनशयनासनयानवाहनाकीर्णो बहुधातारूपरजतः ध्यायोगाद्यर्थोपायाः प्रयोजनमयोगः प्रायोगिकत्वं तैस्तैः संप्रयुक्तः समन्वितस्त्वयतश्चेतश्च विहितप्रचुरनक्तपानो बहुदास्यादिपरिवृतो बहुजनस्यापरिभूतश्चासीत्तद्विषयता विशेषणकदंबिकेनैहिकगुणाविष्करणेन इव्यसंपदनिहिता

सेणं लेवे नामं गाहावई समणोवासएयावि होत्ता अजिगयजी
 वार्जवि जाय विहरइ निग्गंथे पावयणे निस्संकिए निक्कंसि
 ए निविठिगिठे लक्ष्ठे गहियठे पुत्थियठे विणिठियठे अजिगिहि
 यठे अविमिंजा पेमाणुरागरत्ते अयमाउसो निग्गंथे पावयणे
 अयं अठे अयं परमठे सेसे अणठे उसियफलित्ते अप्पावय
 एयं वियननेउरपयसे चावइसवमुद्धिठपुणमासिणीसु पडि
 पुत्तं पामहं मम्मं अणुपालेमाणे समणे निग्गंथे तदाविठेणे
 एमणिडेणं असणपाणं खाइमसाइमेणं पडिजाजेमाणं बहुद्धिं
 मीजवयमुणविरमणपच्चक्काणपोसदोववासेहिं अप्पाणं जावे
 माणे एवंचाणं विहरइ ॥ ३ ॥

अर्थ—इहे एनी जाव मंपदा कहियें ठैयें. (सेणं के०) ते (लेवेनामंगाहावई)
 नामगाहाविहोत्ता के०) लेवेनामा गृहपति भ्रमणोपायक दत्ता, भ्रमण एतदे
 मेनी उ निग्गंथे सेवा करे, तेने भ्रमणोपायक कहियें. (अजिगयजीवाजीनामा
 ६ के०) अजिगय एतदे जाणवने जीव अने अजीवना जाव जेणो एयो ठना, व
 शियेठे, इहे मेहुं रुहा प्रकारे सम्यक् दानपाणं कहियें ठैयें. (निग्गंथेपावयणे
 हि ६ के०) विनयमन प्रवचनने विषे संकाशित एयो, तथा (निक्कंसि ५ के०)
 इहेने विषे निगहं एतदे आकांक्षादिन एयो, तथा (निविठियठे ६ के०)
 न उं रुत्तं, इहेने मेने निग्गंथे नुहुया नेणे करी रहित ते कारण मत्तं (३)

के०) प्राप्त पयात्रे सिद्धांतना अर्थ जेने (गहियछे के०) ग्रहण कयात्रे मोक्षमार्गरूप अर्थ जेणे, तथा (पुष्टियछे के०) विशेषें करी पुढ्युंछे मोक्षस्वरूप जेणे, तथा (विणिष्टियछे के०) निश्चय कयात्रे सिद्धांतनो अर्थ जेणे, तथा (अणिगहियछे के०) प्रतीत पयात्रे अर्थ जेने, तथा (अष्टिमिजापेमाणुरागरने के०) प्रेमं करीने रंगित ठे अस्थिमिजा जेनां, एटले अत्यंतते हृदयनें विषे प्रेम जेनें, तथा (अयमावसो के०) कोइ एकें स्वधर्म पुत्रे थके, तेनें ए प्रकारें उत्तर आपे के, हे आमुष्मन् ! (निगंघेपादयणे के०) आ जिनप्रवचन निस्संशयठे, तथा सत्यठे. वली (अयमछेअयं परमछे के०) आ जैन शासनरूप अर्थ ए परमार्थरूप ठे, तथा (सेसेअणछे के०) अन्य लौकिक सर्व दर्शन ते पुरुषोनां कल्पना करेलांठे. वली तेना गुणो कहेठे. (उतियफजिहे के०) स्फाटिक सरखुं उज्ज्वलठे यश जेनुं, एटले प्रख्यातठे यश जेनुं, ए यो, तथा (अय्याययडुवारे के०) अप्रावृत एटले निरंतर उघाडुं रहेठे द्वार जेनुं, अ ने (वियन्तेउरप्येसे के०) कोइ एक परतीर्थिक पोताना धरमां आवीने जो स्वधर्म कहे! तो तेनो प्रतिबंध अनुचरो पण करी न शकें, तथा (चाउदसछमुद्धिष्ठुसुमासि णीसु के०) चउदश, आठम, पुन्यम एटले चोमासानी त्रण पुन्यम वगेरे पुण्यतिथीयोनें विषे, (पडिपुत्रंपोसहंसम्मंअणुपालेमाणे के०) परिपूर्ण रूढा प्रकारें पोपधनें पालतो ए यो, (समणेनिगंघेतहाविहेणंसणिक्केणंअसणपाणंखाइमसाइमेणंपडिलाजेमाणे के०) ते प्रकारना धर्मेनें पालता एवा जे श्रमण ब्राह्मण, तेनें शुद्ध आहार जले करी संतोष पमाड तो एयो, तथा (बहुहिंसीजवयगुणविरमणपच्चखाणपोसहोववासेहिं के०) शील, व्रत, गुण, विरमण, पच्चखाण, पोपहादिक उपवास, तेणें करीने (अण्णाणंजावेमाणे के०) पोताना आत्मानें जावना करतो एयो ठतो (एवंचणंविहरइ के०) ए प्रकारें धर्म आचरण करतो थको विचरेठे. ॥ ३.॥

॥ दीपिका-सलेपोनाम गृहपतिः श्रमणोपासकोनिगतजीवाजीवइत्यादि । (निगंघेति) आर्हते प्रवचने निःशंकितोनिःकाङ्क्षितोऽन्यतमोनिराकाङ्क्षः विचिकित्साचिन्तविपुतिर्विद्वङ्गुप्ता वा तद्दहितोनिर्विचिकित्सः लब्धायांज्ञाततत्त्वः गृहीतार्थः स्वीकृतमोक्षमार्गः प्रष्टार्यत्वादविनिश्चितार्थः अनिगतः प्रतीतोऽर्थोयेन सतथा अस्थिमिजास्थिमध्यं यावद्धर्मं प्रेमानुरागेण रक्तोऽस्पृतं सम्यक्त्ववासितचित्तइत्यर्थः । केनचिद्धर्मं प्रष्टः प्राह । अयमापुष्मन् ! जैनधर्मोयः सत्यः परमार्थरूपज्ञेयः सर्वोप्यनर्थः । (उतियफजिह्वेति) उन्नितं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मलं यशोयस्य अप्रावृतं अस्थगितं द्वारं गृहस्य येन सोऽप्रावृतद्वारः परतीर्थिकोपि गृहं प्रविश्य धर्मं यदि वदेत् तदनु न तस्य परिजनोपि सम्य

क्त्वाञ्जालयितुं शक्यते तज्ज्ञात्या न दारप्रदानमित्यर्थः । प्रातिहारी राजांतःपुरेपि
 स्य सतथा कार्यः ? पुरेहि कोपि न प्रवेश्यः तत्राप्यसौ प्रतीतगुणत्वे प्रवे
 तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु उपदिष्टासु महाकल्याणकसंबन्धितया पुरा
 दासु तथा पौर्णमासीसु च तिसृष्वपि चतुर्मासकतिथिषु न भूतेषु यमोदिवसेषु
 येन प्रतिपूर्णे संपूर्णमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन्
 धान् सज्जुगान् श्रमणान् एषणीयेन शुद्धेनाशनादिना प्रतिजानयन् (वहुहिं)
 शीलव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासैरात्मानं जावयन् एवं
 मुच्ये एं वाक्यालंकारे । विहरति आस्ते ॥ ३ ॥

॥ टीका—अधुनाऽमुष्मिकगुणाविजग्नेन जावसंपदनिधीयते । (सेणंसेवेत्यादि)
 मिति वाक्यालंकारे । सलेपाख्योगृहपतिः श्रमणान् साधूनुपास्ते प्रत्यहं सेवतइति श्रम
 पासकस्तदनेन विशेषणेन तस्य जीवादिपदार्थाविनार्वकश्रुतज्ञानसंपदा वेदिता नवत्वे
 देव दर्शयत्यनिगतजीवाजीवेत्यादिना ग्रंथेन । यावदसहायोपि देवासुरादिनिर्देवगणैर्न
 क्रमणीयोऽनतिजंघनीयोधर्मादप्रज्यावनीयइति यावत् । तद्विद्यता विशेषणकलापेन
 स्य सम्यक्ज्ञानित्वमावेदितं नवति । सांप्रतं तत्तस्य विशिष्टसम्यग्दर्शनित्वमापादयितुं
 ह । (निगमंयेत्यादि) निर्ग्रये आर्हते प्रवचने निर्गता शंका देशसर्वरूपा यस्य सः निर्गता
 तदेव सत्यं निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृताध्यवसायस्तथा निर्गता काङ्क्षान्या
 शीनग्रहणरूपा यस्यासौ निराकाङ्क्षस्तथा निर्गता विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिर्विहङ्गु
 यस्यासौ निर्विचिकित्सोयतएवमतोज्ज्वलवपलव्योर्थः परमार्थरूपोयेन सः लज्ज
 ज्ञाततत्त्वइत्यर्थः । तथा गृहीतः स्वीकृतोयंमोक्षमार्गरूपोयेन सगृहीतार्थस्तथा विशेष
 ष्टोयंयेन सः ष्टोयंयतएवमतोविनिश्चितार्थस्ततोनिगतः ष्टनिर्वचनतः प्रतीति
 येन सोनिगतार्थस्तथाऽस्थिमिजाऽस्थिमध्यं यावत्सधर्मं प्रेमानुरागेण रक्तोत्पतितस्य
 यागितांतभेताइति यावत् । एतदेवाविर्भावयन्नाह । (अयमावसोइत्यादि) केनचित्
 मेतर्वस्वं ष्टः सन्नेतदाचष्टे । तद्यथा नो आमुष्मन्निदे निर्ग्रयमानींऽप्रवचनमर्थः
 तार्थेनया प्ररूपणतया तयेदमेवाह । अयमेव परमार्थः कपतापदेदेरस्यैव शुद्धस्यैव
 र्घटितत्वात् । शेषस्तु सर्वोपि लौकिकतीर्थिकपरिकल्पितोऽनर्थस्तदनेन विशेषणकलापेन
 तस्यैवगुणाविष्करणं कृतं नवति । सांप्रतं तस्यैव सम्यग्दर्शनज्ञानान्यां कृतोपाय
 दाविष्करणापाह । (वनियइत्यादि) वृष्टतं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मितं यशोयस्यासावु
 स्फटिकः प्रख्यातनिर्मितयशाइत्यर्थः । तथाऽप्राप्तमस्यगितं दारं गृहसुरं यस्य सः
 वृत्तदारः । इदमुक्तं नवति । गृहं प्रविश्य परतीर्थकोपि यद्यत्कथयति तदतो वदति

राय धनपतसिंघ बाह्याङ्गरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ए६१

न तस्य परिजनोप्यन्यथा जावयितुं सम्यक्त्वाद्वावयितुं शक्यत इति यावत् । तथा राज्ञां वल्ल
जातः पुरद्वारेषु प्रवेष्टुं शीघ्रं यस्य स तथा । इदमुक्तं नवति प्रतिविधान्यजनप्रदेशान्यपि या
नि स्थानानि जाम्नागारांतःपुरादीनि तेष्वप्यसौ प्रख्यातः श्रावकाख्यगुणत्वेनास्खलित
प्रवेशस्तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिपूषदिष्टासु तथा पौर्णमासीसुच तिसृष्वपि चतुर्मा
सकतिष्वित्यर्थः । एवंचूतेषु धर्मेदिवसेषु सुप्रतिशयेन प्रतिपूर्णीयः पौषधोव्रतान्निग्र
हविशेषस्तं प्रतिपूर्णमाहारशरीरसंस्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् संपूर्ण
श्रावकधर्ममनुचरति तदनेन विशेषणकलापेन विशिष्टं देशचारित्रमावेदितं नवति । सां
प्रतं तस्यैवोत्तरगुणाख्यापनेन दानधर्ममधिकृत्याह । (समपोर्णनिगम्यइत्यादि) सुगमं (या
वत्पडिलानेमाणेति) सांप्रतं तस्यैव शीघ्रतपोजावनात्मकं धर्मेमावेदयन्नाह (बहूहिमि
त्यादि) बहुनिः शीघ्रव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपचासैस्तथा यथा परिगृहीतैश्च त
पःकर्मचिरात्मानं जावयन्नेवं चानंतरोक्तया रीत्या विहरति धर्मेमाचरंस्तिष्ठति । च समुच्च
ये । णमिति वाक्यालंकारे ॥ ३ ॥

तस्सणं लेवस्स गाहावइस्स नालंदाए बाहिरियाए उत्तर
पुरञ्चिमे दिसिजाए एणं सेसदविया नामं उदगसाला हो
वा अणेगखंसयसन्निविहा पासादीया जावपडिरूवा तिरुसे
णं सेसदवियाए उदगसालाए उत्तरपुरञ्चिमे दिसिजाए ए
णं दह्विजामे नामं वणसंमे होवा किण्हे वणउ वणसंमस्स ॥ ४ ॥

अर्थ—(तस्सणं के०) ते लेप नामा गृहपतिनें नालिंदा नामा पाडा थकी, उत्तर थ
नें पूर्वदिशानें वञ्चें, एटले ईशान कोणे (एणंसेसदवियानामं उदगसालाहोवा के०) जि
हां तिहां घर करावतां जे कांड पाट पीठिकादिक उपकरण उगसां होय, वधेलों होय एवां
उपकरणें करीने निपजावेली एटले करावेली एवी सेसदविया नामें उदकशाला हती वली
ते उदकशाला केवी हती? तोके, (अणेगखंसयसन्निविहा के०) अनेक स्तंनना शेंकडा
तेना उपर रहेली, तथा तेणें करी सहित, (पासादीयाजावपडिरूवा के०) प्रासादवंत,
दर्शनीय यावत् प्रतिरूप, (तिस्तेणंसेसदवियाए उदगसालाए उत्तरपुरञ्चिमेदिसिजाए के०)
ते सेसदविया नामा उदकशाला थकी ईशान कोणनी दिशायें (एणं दह्विजामेनामं वण
संमेहोवा के०) हस्तियाम नामें वनखंड हतो, (किण्हे वणउ वणसंमस्स के०) ते वन
खंड, काले वर्णें हतो, एणुं विशेष वर्णन जेम, श्री अववाई उपांगमां कसुंने तेम जाणुं.

॥ दीपिका—तस्य लेपस्य गृहपतेः संबंधिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरस्यां दिशि शेषः

व्यानाम गृहोपयुक्तशेषद्वयेण कृता उदकशालासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा नालंदायाः पूर्वोत्तरादिभिः
यावत्प्रतिरूपा तस्याः नालंदायाः पूर्वोत्तरादिभिः प्रासादीया दर्शनीयानिरूपाप्रतिरूपेति तत्र
स्वमस्य वाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका—तस्य चैवंजूतस्य लेपोपासकस्य गृहपतेः संबंधिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरादिभिः
दिशि शेषद्व्यानिधाना गृहोपयुक्तशेषद्वयेण कृता शेषद्वये तदेवानिधानमस्याउदक-
शालायाः सैवंजूतासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया दर्शनीयानिरूपाप्रतिरूपेति तत्र
श्रोत्रपूर्वदिग्विनागे हस्तियामारव्योवनखंमथ्यासीत्कृष्णावजासइत्यादिवर्णकः ॥ ४ ॥

तस्मिन्चणं गिहपदेसंमि नगवं गोयमे विहरइ नगवंचणं अ
हे आरामंसि अहेणं उदए पेढालपुत्ते नगवं पासावविके नि
यंते मेयळे गोत्तेणं जेणेव नगवं गोयमे तेणेव उवागव
इ उवागवइत्ता नगवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो गोयमा
अठि खलु से केइ पदे से पुठियवे तंचमे आउसो अहासुयं
अहादरिसियंमे वियागरेहि सवायं नगवं गोयमे उदय पे
ढालपुत्तं एवं वयासी अवियाइ आउसो सोच्चा निसम्म जा
णिससामो सवायं उदए पेढालपुत्ते नगवं गोयमं एवं वयासी ॥ ५ ॥

अर्थ—हवे (तस्मिन्चणंगिहपदेसंमिनगवंगोयमेविहरइ के०) ते वनखंम गृहपतेः
विषे नगवंत श्री गौतमस्वामी विचरेत्ते. (नगवंचणंअहेआरामंसि के०) नगवंत श्रीगौ-
तमस्वामी साधुना परिहार सहित आराम हेतुल रह्या. (अहेणं के०) अथ हवे ए-
वे वाक्यालंकारे. (उदएपेढालपुत्ते के०) उदकनामं निर्धय, पेढालनो पुत्र, अने (न-
गं) पासावविकेनियंते के०) श्री पार्थनाथना शिष्यनो शिष्य, (मेयळेगोत्तेणं के०) गो-
करी मेदार्थते. ते उदकनिर्धय, (जेणेवनगवंगोयमेतेणेवउवागवइ के०) ज्ञा न-
वंत श्रीगौतमस्वामी ते, त्यां आब्यो. (उवागवइत्ता के०) त्यां आवीने (नगवंगोय-
मं वयासी के०) नगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये एवुं बोल्या के, (आउसंतोगोयमा के०)
अहो आपुष्पमन् गौतम ! मुजनें तमारा समीपे (अठिखलुसेकेइपदेसेपुठियवे के०)
निधे ते कोइ एक प्रदेश एटले प्रश्न पुत्रवोत्ते. (तंचमेआउसो के०) ते प्रश्न मुजनें
अहो आपुष्पमन् ! (आहासुयं के०) यथाश्रुतं एटले जेम तमे श्रीमहावीर सा-
पासेदी सांनयुं, (अहादरिसियंमेवियागरेहि के०) जेम तमें अयधायुं होप, तेम

जनें कहो. (सवार्पणगवंगोयमेउदयपेढालपुत्तएवंवयासी के०) हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी वादसहित उदकपेढालपुत्र प्रत्ये एवुं बोव्या के, (अविद्याइआवसोसोच्चानिसम्मज्जाणिस्तामो के०) अपि संनावनायें अहो आयुप्पमन् उदक ? तमारो प्रश्न सां जलोंने गुणदोपनी विचारणायें हैयामां सम्यक् रीतें धारण करीनें हुं जाणीश, तेवी रीतनो प्रश्न यथायोग्य पूठो. (सवार्पणउदकपेढालपुत्तेजगवंगोयमेएवंवयासी के०) ते वारें ते उदकपेढालपुत्र, वादसहित आ प्रकारें जगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये बोव्या. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—तस्मिन् वनखंमगृहप्रदेशे जगवान् गौतमोविहरति तस्मिन्नारामे स्थितः । अथ उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वापत्यस्य पार्श्वशिष्यस्यापत्यं शिष्यः सच मेदायोंगोत्रेण (जेणेवन्ति) यस्यां दिशि गौतमस्तत्रागत्येदं प्राह । आयुष्मन् जो गौतम ! अस्ति मम कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यः तं प्रदेशं मम यथाश्रुतं त्वया यथा दर्शितं श्रीवीरेण तथा व्यागृणीहि कथय सचायं जगवान् यद्विवा सह वादेन सवादं पृष्टस्तमुदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । अविद्यायुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा त्वदीयं प्रश्नं निश्चयं चावधार्य गुणदोषविचारेण सम्यक् ज्ञास्येदं तदुच्यतां विश्रब्धं त्वया स्वानिप्रायः सचायं सत व्राचंवा उदकः पेढालपुत्रो गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तस्मिन् वनखंमप्रदेशे जगवान् गौतमस्वामी श्रीवर्धमानस्वामिगणधरोविहरति । अथानंतरं जगवान् गौतमस्वामी तस्मिन्नारामे सह साधुनिर्व्यवस्थितोऽथानंतरं एमिति वाक्यालंकारे उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वापत्यस्य पार्श्वस्वामिशिष्यस्यापत्यं शिष्यः पार्श्वापत्यीयः सच मेदायोंगोत्रेण । येनैवेति सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्यां दिशि यस्मिन्वा प्रदेशे जगवान् श्रीगौतमस्वामी तस्यां दिशि तस्मिन्वा प्रदेशे समागत्येदं वक्ष्यमाणं प्रोवाचेति । अत्र निर्युक्तिकारोऽध्ययनोद्धानं तात्पर्यैव गाथया दर्शयितुमाह । “ पासावगिळो पुष्ठियाइअ थळ्ळगोयमं उदगो ॥ सावगपुष्ठा धम्मं सोउ कहियंमि उवसंता ” ॥ १ ॥ (पासावविज्ञेत्यादि) पार्श्वनाथशिष्यउदकानिधानआर्यगौतमं पृष्टवान् किं तद्व्यावकगतं श्रावकविषयं प्रश्नं तद्यथा जो ईड्जुते साधो ! श्रावकाणुव्रतदाने सति स्थूलप्राणातिपातादिविषये तदन्येषां सूक्ष्मवादराणां प्राणिनामुपघाते सत्यारंजजनिते तदनुमतिप्रत्ययजनिताः कर्मबंधः कस्मान्न जवति ? तथा स्थूलप्राणातिपातादिविषये व्रतिनस्तमेव पर्यायांतरगतं व्यापादयतो नागरिकवधनिवृत्तस्य तमेवं बहिर्य व्यापादयत इव तद्व्रतजगजनिताः कर्मबंधः कस्मान्न जवतीत्येतत्प्रश्नस्योत्तरं गृहपतिचौरग्रहणविमोक्षणोपमया दत्तवान् तच्च श्रावकप्रश्नस्यौपम्यं गौतमस्वामिना कथितं श्रुत्वोदकाख्योनिर्ग्रथउपशान्तोपगतसं

देहः संवृत्त इति । सांप्रतं सूत्रमनुश्रियते सवदको गौतमस्त्वामिदमपीदं समागत्य जगद्वर्तमानं
मवादीतयथा आयुष्मन्मर्गतम ! अस्ति मम विद्यते कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यस्तत्र तत्र
प्रदेशं यथाश्रुतं जगवता यथाच जगवता संदर्शितं तथैव मम व्यागृणीहि
यं प्रष्टुः सचायं जगवान् यदिव सह वादेन सवादं प्रष्टुः सवादं वा शोचननारती वा
प्रष्टुमनुदकं पेदाजपुत्रमेवमवादीतयथाऽपिचायुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा जगदीपं प्रश्नं निश्चयं
यथायं गुणदोषविचारणतः सम्यग्दं ज्ञास्ये तदुच्यतां विश्रब्धं जगता स्तानि प्रापेत्
यं चोदकः पेदाजपुत्रो जगवतं गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

आनुसो गोयमा अति खलु कुमारपुत्तिया नाम समणा निगं
आ तुम्हाणं पवयणं पवयमाणा गादावई समणोवासगं उवसंपत्ते
एवं पञ्चस्कावेति एणुत्त अनित्तएणं गादावईचोरग्गदणविमो
न्कायाए तसेहिं पाणेहिं णिदाय दंमं एवंएहं पञ्चस्कंताणं डुप
अन्नायं जवई एवंएहं पञ्चस्कावेमाणाणं डुपञ्चस्कावियधं जवई एवं
ने परं पञ्चस्कावेमाणा अतियरंति सयं पत्तिणं कस्सणं तं देवे सो
अग्गिया गल्ल पाणा आवरावि पाणा तसत्ताए पञ्चायंति तसावि
पाणा आवग्गनाए पञ्चायंति आवरकायात्त विष्णमुच्चमाणा तसत्ता
यंसि उवसंति तमकायात्त विष्णमुच्चमाणा आवरकायंसि उवसंति
ति वेमियनं आवरकायंसि उवसणां छाणमेयं घत्तं ॥ ६ ॥

तर्क—साधुगोयमा के०) अहो आयुष्यमन गौतम ! (अश्विखलु कुमारपुत्तिया नाम
समणोवासगं के०) निगं कुमारपुत्र एवे नामं, अमण निर्धयत्ते. (तुम्हाणं पवयणं
यमाणा के०) ने तमसं प्रयत्न बोधना प्रयत्ना, (गादावईसमणोवासगं जगवतं
उवसंपत्ते के०) उदयति अमणोवासकनियमोद्युक्तं आसी रीतं पञ्चस्काणं कायं
ने हरेते हे. जेसं उवसंपत्तिनो दंम, एतत्ते विनाश, तेनो त्याग करे, ए रीतं प्राणाय
एवमेव विरति करयेते. (एणुत्त अनित्तएणं के०) तथा राजादिजनं अनित्तो जे
पत्तिनो करयन्त एव, ने उवसंति अन्वनी विरति करयेते. तो ए रीतं व्युत्तप्राणायाम
न, विरति करेत्त एव, अन्य जित्तं करयन्ती अनुमतिनो दोष सांगे ? ए रीतं
हे जगवते हरेते. (गादावईचोरग्गदणविमोन्कायाए के०) उदयति उदय
ने अहो. एतत्ते उदयत्तं अहो. एतत्ते विमो अहो अगत्त करेत्त. एवमेव
उदयत्त एवमेव विरति करयेते अहो (तमेहिं पाणेहिं णिदाय दंमं के०) उवसंति

ना दंमनो निषेध कह्यो तेने उदक पोताना अजिप्रायें करी दूषवेने. (एवंएहंपञ्च स्कंताण्डुपञ्चस्कायंनवः के०) अहो गौतम ! ए एवे वाक्यालंकारे एरीतें त्रसप्राणीना दंमनो निषेध करीनें पञ्चस्काण करतां छुट प्रत्याख्यान थाय (एवंएहंपञ्चस्कावेमाण्डुपञ्चस्कावियवंचनवः के०) एम पञ्चस्काण करावनारनें पण, छुट प्रत्याख्यान कराव्युं, एम थाय. ते कहेने. (एवंतेपरंपञ्चस्कावेमाणा के०) ए रीतें ते पञ्चस्काण करनार श्रावक, अनें पञ्चस्काण करावनार साधु वेदु, (सपंपत्तिपं के०) पोतानी प्रतिज्ञानें (अतिपरंति के०) उल्लंघन करेने, एतावता व्रतजंग करेने. (कस्तपंतहेवं के०) ते केवा हेतु थकी प्रतिज्ञा जंग थाय ? ते प्रतिज्ञा जंगनुं कारण कहने (सांसारियाखलुपाणा के०) निश्चे संसारी जीव, (थावरविपाणा के०) जे एप्पी. अणू. तेव, वायु, अनें वनस्पति रूप स्थावर जीव ते पण (तसत्ताएपञ्चापंति के०) तेया कर्मना उदयथकी त्रस पणे उपजे, (तसाविपाणाथावरत्ताएपञ्चापंति के०) तथा त्रस जे येईदि यादिक जीवोने ते पण स्थावर पणे उपजे, (थावरकायाउविष्यमुञ्जमाणातमकापंनिउवगळंति के०) स्थावरनी कायथकी मूकाणा त्रसकायनें विपे उपजे. (तसकायाउविष्यमुञ्जमाणाथावरकापंतिउवगळंति के०) त्रसकाय थकी मूकाणा थका स्थावरकायनें विपे उपजे ए कारणमाटे (तेसिंचणंथावरकापंतिउवगळंति के०) त्रसजीव स्थावरकाय माहे जे वारे उपना, तेवारे (वाणमेपंधत्तं के०) ते स्थानक त्रसकायनुं ह्मणालुं ए कारण माटे प्रतिज्ञाजंग थाय. जेम कोइ एके एवी प्रतिज्ञा करी जे महारे नागरीक पुरुष ह्मणो नही. अने पढी तेज नागरीक पुरुष कोइ श्रारामादिकने विपे बेगो होय, एवी तेने ह्मणे तो तेथी कुं तेनी प्रतिज्ञाजंग न थाय ? अणितु थायज. तेम अंसे पण प्रगजीवना घातनी निवृत्ति करी, अनें स्थावर जीवना घातनी निवृत्ति नपी करी तो. जे पारे त्रसजीव स्थावर माहे थावी उपजे तेवारे तेणे ते त्रसजीवज विणाग्या, एम व्रत ! प्रतिज्ञानो जंग थयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—जो गौतम ! अवि संति कुमारपुत्रानाम निर्मया पुष्पदीपं प्ररयन् प्रवर्तत । तथाहि गृहपति श्रमणोपासकं उपसंपन्नं नियमग्रहणायनं प्रत्याख्यापयति प्रत्याख्यानं कारयति तद्यथा । त्रसेषु दंमं हिंसं निहाय त्यक्त्वा प्राणिपातनिवृत्तिं कुर्वति (एहंमुनेति) नान्यत्र समतेरन्यत्र राजायनिषेगेन यः प्राणिपातोन तत्र निवृत्तिरिति तत्र स्पृज प्राणिविशेषणान्नद्वयेषां जीवानां हिंसातु मतिदोषः स्यादित्याशंसावान् प्राह । (महावच्चोरति) अस्यार्थोऽग्रे जावयिष्यते (एवंएहति) उदकएवाह । एहंनिनि वाक्यालंकारे । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां श्राद्धानां दुःखप्रत्याख्यातं भवति अत्रत्याख्यानजंगमप्राह ।

तथा एवं प्रत्याख्यापयतां प्रत्याख्यानं कारयतां साधूनां दुष्टं प्रत्याख्यानदानं जवति
 प्रत्याख्यानं कुर्वतः कारयंतश्च स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयंति (कस्तनंतदेवं)
 हेतोरित्यर्थः । प्रतिज्ञाजंगकारणमाह । (संसारियाइत्यादि) सांसारिकाः खलु प्राणिनः
 यथापि प्राणिनस्त्वसतया प्रत्यायांति त्रसाश्च स्थावरत्वेनेति । एवं सति प्रतिज्ञालोपः
 यथा नागरिको न हंतव्य इति प्रतिज्ञा येन कृता स यदि उद्यानस्थं नागरिकं हन्यात्
 स्य किं प्रतिज्ञालोपो न स्यात् ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता स यदि तमेव त्रसं
 वरकायस्थितं हंति तदा तस्य किं न जयेत्प्रतिज्ञालोपः ? नवत्येवेत्यर्थः । त्रसकायान्मुच्य-
 नाः स्थावरकाये उत्पद्यंते स्थावरकायान्मुच्यमानाश्च त्रसकाये न च किंचित्क्षिणमसि
 ज्ञायतेऽयं त्रसोऽनूत्पूर्वं स्थावरोवेति (तेसिंचणं) तेषां त्रसानां स्थावरकाये उत्पन्न-
 आहस्यारंभवतः स्थानमिदं स्थावरारूपं घातयं स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तयथा नो गौतम ! अस्तीत्ययं विनक्तिप्रतिरूपको निपात इति बह्वर्थेति चेन्न
 तस्ततश्चायमर्थः । संति विद्यंते कुमारपुत्रानाम निर्घयायुष्मदीयं प्रवचनं वदंतस्तयथा
 पनि श्रमणोपासकमुपसंपन्नं नियमायोक्तितमेव प्रत्याख्यापयंति प्रत्याख्यानं कारयंति ।
 यथा सृज्जेषु प्राणिषु दंभयतीति दंभः प्राणुपमर्दस्तं निहाय परित्यज्य प्राणानिपातयि-
 मि कुर्वंति । तामेवापवदति । नान्यत्रेति । स्वमनीषिकायाश्चन्यत्र राजाद्यनियोगेन यः प्राणु-
 पपातानं तत्र निवृत्तिरिति । तत्र किञ्च स्थूलप्राणिविशेषणत्वाच्चदन्त्येवामनुमतिप्रत्ययान-
 स्यादित्याशंकायानाह । (गाहायइत्यादि) अस्य चार्थमुत्तरत्राविर्नावापिष्यामः । येनानि-
 वेपोदकभोदितवांस्तमाविष्कुर्वन्नाह (एवं एहमित्यादि) एहमिति वाक्यालंकारे अत्र
 सेवा । एवमेव त्रसप्राणिविशेषत्वेनापरस्त्रसंजुतविशेषणरहितत्वेन प्रत्याख्यानं
 श्रावकाणां दुष्टप्रत्याख्यानं जवति प्रत्याख्यानजंगसद्वावात्तथैवमेव प्रत्याख्यापयतां
 साधूनां दुष्टं प्रत्याख्यानदानं जवति । किमित्यत आह । एवं ते श्रावकाः प्रत्याख्यानं
 हंतः मायवध परं प्रत्याख्यापयंतः स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयंति (कस्तनंतदेवं)
 श्रुतस्तस्यैव कस्माद्हेतोरित्यर्थः । तत्र प्रतिज्ञाजंगकारणमाह । (सांसारियाइत्यादि) सं-
 गेदियते येषां ते सांसारिकाः खलु स्त्रंकारे । प्राणिनोजंतयः स्थावराः प्राणिनः स्थित-
 जोदायुवनमृतयः संतोपि तथाविधकर्मोदयाद्यसतया त्रसत्वेन क्षिप्रानिजानं प्रत्या-
 ख्यानं तया त्रसापि स्थावरतपेत्येवं च परस्परगमने व्यवहितेत्यपश्यं न
 प्रतिज्ञाविज्ञोः । तथाहि । नागरिको न हंतव्य इत्येयं नृता येन प्रतिज्ञा गृहीता
 क्षिप्रगमनादौ व्यवस्थितं नागरिकं व्यापादयेत्किमेतावता तस्य न जयेत्प्रतिज्ञाविरतः ।
 एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता सपदातमेव त्रसं प्राणिनं स्थावरकायस्थितं

पादयेकिं तस्य न जयेत्प्रतिज्ञाविलोपः? जयेदेवेत्यर्थः । एवमपि त्रसस्थावरकाये समुत्प
 र्णानां प्रसक्तानां यदि तथानूनं किंचिदसाधारणंजिगं स्यात्तस्ते त्रसाः स्थावरत्वेनाप्युत्प
 र्णाः शक्यन्ते पशुर्भुं नच तदस्तीत्येतददर्शयितुमाह । (स्थावरकापाठइत्यादि) स्थावरका
 पान्मकाशादिविधमनर्कः प्रकारैः प्रकारेण मुच्यमानाः स्थावरकायापुपा तद्योग्यश्चापरैः
 कर्मजिः स्यान्मिना प्रसक्ताये समुत्पद्यन्ते तथा प्रसक्तायादपि सर्वात्मना विमुच्यमानास्त
 कर्मजिः स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तत्र चोत्पन्नानां तथानूतत्रसजिगंजावात्प्रतिज्ञालोप
 इत्येतत्सुप्रमाणं दर्शयितुमाह । (तेसिंघणमित्यादि) तेषां प्रसक्तानां स्थावरकाये समुत्प
 र्णानां गृहीतत्रसप्राणातिपातविरतेः श्रावकस्याप्यारंभप्रवृत्तत्वेनैतत्स्थावरारम्भं धातुं
 स्थानं जयति तस्मादनिवृत्तत्वात्तस्येति ॥ ५ ॥

एवंएह पञ्चस्कंताणं सुपञ्चस्कायं नवइ एवंएह पञ्चस्कावेमाणा
 णं सुपञ्चस्कावियं नवइ एवं ते परं पञ्चस्कावेमाणा णातियरं
 ति सयं पइणं एणएउ अजिउगेणं गाहावइचोरग्गहणवि
 मोस्कणया तसज्जुएहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवमेव सइ जा
 साए परकमे विळमाणे जे ते कोहावा लोहावा परं पञ्चस्कावेति
 अयंपि एो उवएसे एो एेआउए नवइ अविथाई आउसो
 गोयमा तुअंपि एवं रोयइ ॥ ७ ॥

अर्थ-हवे उदक पोताना अजिप्राये जेम प्रतिज्ञा जंग न होय, तेम कहेउे. (एवं
 गहंपञ्चस्कंताणं के०) के जेम हुं कहुंहुं तेम पञ्चस्काण करतां (सुपञ्चस्कापंनवइ के०)
 रुहुं पञ्चस्काण थाय (एवंएहंपञ्चस्कावेमाणाणं के०) एम पञ्चस्काण करावतां थकां
 (सुपञ्चस्कावियंनवइ के०) रुहुं पञ्चस्काण कराव्युं एम थाय (एवंतेपरंपञ्चस्कावेमाणाके०)
 ए रीतें ते श्रावक पञ्चस्काण करता थकां अनें साधुए पञ्चस्काण करावतां थकां (एा
 तियरंतिसयंपइणं के०) पोतानी प्रतिज्ञानुं उल्लंघन न करे केवी रीतें उल्लंघन न क
 रे? ते कहेउे. (एणएउअजिउगेणंगाहावइचोरग्गहणविमोस्कणया के०) जे गृह
 पति एवी रीतें पञ्चस्काण करे के राजादिकना अजियोग थकी अन्य चोरग्रहण चो
 रीकरी ग्रहो ते मोहूणनें न्यायें ए पण युक्त परंतु, (तसज्जुएहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०)
 त्रस जूत प्राणीनो विनाश नहीं करूं एट्ठे एनो शृं अर्थ? तो के, जूत शब्दनुं विज्ञो
 पण अधिक कहियें तो पञ्चस्काण न जागे ज्यां सुधी ते त्रसजीव त्रसनें रूपेउे, त्यां सु
 धी न हणवो, जेम कोइ एकनें दुधनी विगयनो पञ्चस्काणवे तेनें दधिनें जमवे करी दो

प नयी, तेम व्रतनूत सत्व, हणवा नही एवी प्रतिज्ञाना करनारनें स्यावरनें हणवा
 धकी, पञ्चस्काणानो जंग न घाय. (एवमेवसज्ञासाएपरक्रमे के०) तो बुझो!
 एनें एवं नापातुं पराक्रम (विद्धमाणे के०) विद्यमान ठते व्रतनें स्यातके
 वी नापानें वोजतां (जेते के०) जे कोइ साधु (कोहावालोहावापरंपञ्चस्कावेनें
 क्रोध धकी, अथवा लोभ धकी, परनें एटले वीजानें नूत शब्द टाळी व्रत जीवनें
 घस्काण करावे, तो तेनें मृषावाद लागे, ने एवा पञ्चस्काणना सेनारनें अवश्य
 व्रतजंग घाय (अयंपिणोववएसेकिंणोएोआवएनवइ के०) ए रीतें जोतो, ए व्रत
 नजो नथी, ए न्याय मार्ग नथी. हुं एम जाणुहुं. माटे (अविद्याइआवतो गोपमा
 अविसेनावनये अहो आधुप्यमन गौतम ! (तुमंपि एवरोयइ के०) तमनें पण हुं
 हुं ए यान रुचे एवीने. ए वात वखाणवा योग्यने ॥७॥

॥ टीका-एवं नागरिकदृष्टीतेन व्रतमेव व्रतः प्रतिज्ञालोपः स्यात् । उक्तः
 स्थानिनायमाह । एवं प्रत्याख्यानं कुर्यतां सुप्रत्याख्यातं भवति एवं प्रत्याख्यापयतां
 देव । एवं प्रत्याख्यानं कुर्यात् कारयतां न सप्रतिज्ञालोपः । यथा (एणंहेत्यादि) ए
 एवमः प्रत्याख्यानि प्रगनुतेषु वर्तमानकाजे व्रतस्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु वंनं वर्षं नि
 स्थला प्रत्याख्यानं कुर्यात् । तस्मिन् नूतनविशेषणात् स्यावरपयापप्राप्तस्य योनि न
 निहातोरः नाप्यप्रानिपोगेन राजाद्यनिपोगादन्यत्र प्रत्याख्यानं गृहपतिचौरविमो
 गदेति गृहपतिः । तस्मात्नूतनविशेषणांगीकारे यथा क्षीरनिरुतिप्रत्याख्यादिनां
 हतेति न प्रविशानेनः तथा प्रगनुतानं दंतव्याहति प्रतिज्ञायतः स्यावरतिगायामि
 प्रत्याख्यातवित्ताः । एवं विद्यमानं सति नापायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूतन
 एणंहेत्यादिनामर्थः । एवं दोषपरिहाणोपाये सति केचन क्रोधादा लोनादा आ
 दिदोषादेव प्रत्याख्यातयेति तेषां मृषावादः स्यात् गृहतां व्रतलोपः । तं प्रग
 नोत्सर्गोत्पत्तयः हि भवतां नो न्यायिकोन्यायोपपन्नोभवति अविद्याधुप्यमन
 एवमेवदुस्तरं रोचने ॥ ७ ॥

॥ टीका-एवं नागरिकदृष्टीतेन व्रतमेव स्यावरत्येनापानं व्यग्रा
 इत्यादिः प्रतिज्ञादिनोपेतस्वरूपं सप्तकया वक्ष्यमाणनीत्या प्रत्याख्यानं कुर्यात्
 एवमेव नूतनविशेषणे प्रत्याख्यानं कुर्यात् कारयतां न सप्रतिज्ञालोपः । यथा
 (एणंहेत्यादि) एवमः प्रत्याख्यानि प्रगनुतेषु वर्तमानकाजे व्रतस्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु वंनं वर्षं नि
 स्थला प्रत्याख्यानं कुर्यात् । तस्मिन् नूतनविशेषणात् स्यावरपयापप्राप्तस्य योनि न
 निहातोरः नाप्यप्रानिपोगेन राजाद्यनिपोगादन्यत्र प्रत्याख्यानं गृहपतिचौरविमो
 गदेति गृहपतिः । तस्मात्नूतनविशेषणांगीकारे यथा क्षीरनिरुतिप्रत्याख्यादिनां
 हतेति न प्रविशानेनः तथा प्रगनुतानं दंतव्याहति प्रतिज्ञायतः स्यावरतिगायामि
 प्रत्याख्यातवित्ताः । एवं विद्यमानं सति नापायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूतन
 एणंहेत्यादिनामर्थः । एवं दोषपरिहाणोपाये सति केचन क्रोधादा लोनादा आ
 दिदोषादेव प्रत्याख्यातयेति तेषां मृषावादः स्यात् गृहतां व्रतलोपः । तं प्रग
 नोत्सर्गोत्पत्तयः हि भवतां नो न्यायिकोन्यायोपपन्नोभवति अविद्याधुप्यमन
 एवमेवदुस्तरं रोचने ॥ ७ ॥

करोति तदिह नूतत्वविशेषणात्स्थावरपर्यायापन्नवधेपि न प्रतिज्ञाविलोपः । तथा व्रतनू-
ताः सत्त्वान् हंतव्या इत्येवं प्रतिज्ञावन्तः स्थावरहिंसायामपि तत्प्रत्याख्यानातिचारः । त-
देवं विद्यमाने सति नापायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूतविशेषणादोपपरिहारसामर्थ्य-
एवं पूर्वोक्तया नीत्या सति दोषपरिहरणोपाये ते केचन क्रोधा वा लोना वा परं श्रावकादि-
कं निर्विशेषणमेव प्रत्याख्यापयन्ति तेषां प्रत्याख्यानं ददतां मृशवादोभयति गृह्यतां चा-
वश्यंजायी व्रतविलोपइति । तदेवमयमपि नोऽस्मदीयोपदेशोऽन्युपगमोनूतत्वविशेषणविशि-
ष्टः पक्षः किं नवतां नो नैव नैयायिकोन्यायोपपन्नो नवतीदमुक्तं नवति नूतत्वविशेषणेन
हि व्रतान् स्थावरोत्पन्नान् हिंसतोपि न प्रतिज्ञातिचारइत्यपि चैतदायुष्मन् गातम ! । तु-
न्यमपि रोचते ॥ ४ ॥

सवायं नगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो
उदगा नो खलु अम्हे एवं रोयइ जे ते समणावा माहणावा ए-
वमाइस्कंति जाव परूवेंति एो खलु ते समणा वा णिग्गंथावा
जासं जासंति अणुतावियं खलु ते जासं जासंति अप्राइस्कंति
खलु ते समणे समणावासएवा जेहिंवि अन्नेहिं जीवेहिं पाणेहिं
नूएहिं सत्तेहिं संजमयंति ताणवि ते अप्राइस्कंति कस्सणं तं
हेउं सांसारिया खलु पाणा तसावि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति
थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसकायाउं विप्पमुच्चमाणा
थावरकायंसि उववळ्ळंति थावरकायाउं विप्पमुच्चमाणा तसकायं-
सि उववळ्ळंति तेसिचणं तसकायंसि उववत्ताणं ठाणमेयं अघत्तं ॥ ५ ॥

अर्थ-ए प्रकारें कहे ठते, (सवायंनगवंगोयमेउदयंपेढालपुत्तंएवंवयासी के०) यादें स-
हित नगवान् श्री गौतम, या प्रकारें उदक पेढालपुत्र प्रत्ये बोझा के, (आउसंतोउदगा
नोखलुअम्हेएवंरोयइ के०) अहो आयुष्मन् उदक ! ए जे तें वचन कहांते ते नि-
शेथी अमर्ने रुचतां नथी, (जेतेसमणावामाहणावाएवमाइस्कंति के०) जे ते अमण, द्वा-
हण, नूत शब्द घालीनें व्रतजीवनो पञ्चस्काण करिये एम कहे, (जावपरूवेंति के०)
यावत् प्ररूपे, (एोखलुतेसमणावाणिग्गंथावा के०) निधे ते अमण निर्घय न होंप का-
रण के, (जासंजासंति के०) ते एही निरति नापा वोलेंते (अणुताविपंसजुनेनामंनामं
ति के०) जे अन्यन्तु अन्य प्ररूपतां एटले एकन्तु वीहें प्ररूपतां सांनजनारने केवज्ज अ-

श्रुताप उपजे, ते कारणे निश्चं ते श्रुतापित नापा बोलेते. (अप्राज्ञंते
 लुतेसमणेसमणोवातएवा के०) निश्चं ते श्रमण ब्राह्मण, साधुनें, तथा श्रमणो
 कनें, अन्याख्यान आपे, एटले जूगे कजंक आपे, (जेहिंविअनेहिं के०) तथा जे
 जा पण, (जीवेहिंपाणेहिंनूएहिंसत्तेहिंसजमयंति के०) जीव, प्राण, नूत, अने सत्ते
 विपे जे संयम पाळे, (ताणवि के०) ते पण (तेअप्राज्ञंति के०) तेने
 एवुं (कस्सपंतंहेव के०) तेनो हेतु शुं? ते कहेते. (सांसारियाखलुपाणा के०)
 जे कारण माटे निश्चं संसारी जीव जेते ते परस्पर जाति माहो माहे संसारे
 व्रत जीव विणशीने स्यावर पणे उपजे, अने स्यावर प्राणी विणशीनें, व्रतपणे उपजे.
 तथा व्रतकाय सर्वथा व्रतश्रुं श्रायुष्य त्यागीनें स्यावरकाय माहे उपजे, अने स्यावरकाय
 सर्वथापि स्यावरश्रुं श्रायुष्कर्म त्यागीनें व्रतकायने विपे उपजे, ते व्रतकायने विपे
 ना व्रतकायश्रुं स्यावरक ए श्रायुष्य एटले घातवानुं कर्म लागे नहीं. जे कारण माटे
 श्रायुष्य व्रतजीव वदेगीनें श्रुजप्राणातिपातनो विरमण कखोते अने स्यावरकायने
 पे श्रायुष्यनिष्ठे ए कारण माटे व्रतजंग न कहेवाय परंतु जे, तमारे अनिप्राये उता
 दा जीव वदेगीनें प्राणातिपातनी निवृत्ति कीधी, ते कीधे ठते अन्य पर्याये पडोता
 जीवनी विगधना करता व्रतजंग थाय, तो कोइनें पण सम्यक् व्रतनुं पाजुं वेता
 धी. ए कारणे तमे अन्याख्यान नापा बोलोवो, तथा अहीं नूतशब्दनुं ग्रहण करी
 ने पण निःकण्ड ज्योमोदनें श्रयैजते. जे कारण माटे नूतशब्द उपमाये प्रयोजे, जे
 देवलोकां नगर, परं ननु देवलोकः तेम अहींयां तमे पण वक्तव्यताये व्रतानुं
 व्रत मगरा जीव जाणवा परंतु व्रत, श्रयया जे नूतशब्द तदर्थवाची वंते जे
 व्रत वदक केतो नीतिजजज जाणवुं. तेम व्रतनूत केतो व्रतज केवाप. श्रययानुं
 व्रत वदक केतो इतरांति दोषते. एम श्री गौतमसामिये नूतशब्दनुं निराकरण कयुं ॥१॥

॥ द्वितीया-सदाहं नमवान् गौतमस्मि वदकं पेडाजुप्रमेयमवादीन् । श्रायुष्यमृष्यं
 नो सत्तु श्रमण्यमेतदोचते यदिहं व्रतकायविरता नूतत्वविशेषणं तदस्मभ्यं न शोषय
 र्हेः । एवमिति ये श्रमणावा ब्राह्मणावा एवमाख्याति ते यथार्था नापा न जायंते वि
 श्रुतादिनीतिनां जायंते श्रयया जायतेहि परस्यानुतापोनयति तेऽन्याख्याति श्रय
 एवमिति मनुजदोषप्रकटनेनाख्यायानं इवते (जेहिंति) येष्यपि श्रय्येषु जंते
 वमरति संजने कुर्वति तयः ब्राह्मणामया न ईतव्याश्रयुक्ते रायदा वर्णाश्रिते विप
 क्रियन्ते एते ब्राह्मणविराजते नूतशब्दविशेषणानावान् । एवं श्रुतादिनीतिनां
 व्रतविशेषणानां तेऽन्याख्याति इवयति कर्माकृतोः ? परमायसांगिकाः प्राणायामाः

स्थावरत्वेन स्थावरसत्त्वेन प्रत्याप्नोति त्रसकायात्तदापुष्केन मुख्यमानाः स्थावरकाये
स्थावरकायाश्च तद्योग्यकर्मणा मुख्यमानास्त्रसकाये उत्पद्यन्ते तेषां त्रसकाये समुत्पन्नानां
स्थानमेतद्वसकायाख्यमघात्यं प्रपाताहं भवति स्थूलप्राणिपाताच्चित्तः श्रावः तन्निवृ
त्त्याश्च त्रसस्थानमघात्यं स्यात् तस्य तीव्राभ्यवसायोत्पादकत्वाद्भोक्तृत्वोक्तत्वाच्च स्थावर
कायाद्यानिवृत्तइति तत्स्थानमस्य घात्यमित्युदकश्राह ॥ ७ ॥

॥ टीका-एवमेतद्यथा मया ध्याख्यातमनिहितोर्गातमः सत्त्वं सत्त्वं वा तमुदकं ये
दाज्ञपुत्रमेवं यद्व्यमाणमयादीदृ तद्यथा । नो खड्ग्यापुष्पमृदकास्मन्यमेतदेवं तद्यथा त्वयो
च्यते तद्भोक्तृत्वइति । इदमुक्तं भवति यदिदं त्रसकायविरतां जूतत्वविशेषणं क्रियते तन्नि
र्यक्तयारमन्यं न रोचतइति । तदेवं व्यवस्थिते नो उदक ! एते श्रमणाद्वाह्यणावा एवं नू
तशब्दविशेषणत्वेन प्रत्याख्यानमाचक्षते । तद्यथा । परैः पृष्टास्तथैवं जायन्ते प्रत्याख्यानं स्व
तः कुर्वन्तः पारयन्तश्चैवमिति सविशेषणं प्रत्याख्यानं जायन्ते तथैवमेव सविशेषणप्रत्या
ख्यानरूपणावसरे सामान्येन प्ररूपयन्तं एवंच प्ररूपतो न खलु ते श्रमणाया निर्गथावा व्य
र्थी जायां जायन्तेऽपित्वनुतापयतीत्यनुतापिका तां तथाजुतां च खलु ते जायां जायन्ते अन्यथा
जापणे ह्यपरेण जानता बोधितस्य सतोनुतापोनयतीत्यतोनुतापिकेत्युच्यतइति । पुनरपि
तेषां सविशेषणप्रत्याख्यानवत्तामुद्घ्वणदोषोक्षिनाविषयाह । (अन्नाशुक्तीत्यादि) ते
हि सविशेषणप्रत्याख्यानवादिनोयथावस्थितं प्रत्याख्यानं ददतः साधून् गृह्णन्तश्च श्रम
णापासकानन्याख्यात्यनूतदोषोक्षान्नवनतोऽन्याख्यानं ददति । किंचान्यत् । (जेहिंवीत्यादि)
येष्वप्यन्येषु प्राणिनूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु विषयनूतेषु विशिष्य ये संयमं कुर्वन्ति संयमयन्ति ।
तद्यथा ब्राह्मणो न मया हंतव्यइत्युक्ते सयदा वर्णांतरे तिर्यक्त्वा व्यवस्थितो नवति त
द्वे ब्राह्मणवधश्रापयते जूतशब्दविशेषणात्तदेवं तान्यपि विशेषप्रवृत्तानि सूकरोमया न हं
तव्यइत्येवमादीनि विशेषणवादिनोऽन्याख्याति दूषयन्ति । किमित्यतश्चाह । (कस्तणमित्या
दि) कस्मादेतोस्तदसहृतं दूषणं भवतीति यस्मात्सोत्सारिकाः खलु प्राणाः परस्परजातिसंक्र
मणजाजोयतस्तत्तत्सत्ताः प्राणिनः स्थावरत्वेन प्रत्याप्नोति स्थावराश्च त्रसत्त्वेनेति । त्रसका
याश्च सर्वार्थमना त्रसापुष्कं परित्यज्य स्थावरकाये तद्योग्यकर्मापादानादुत्पद्यते तथा स्थाव
रकायाश्च तदापुष्कादिना कर्मणा विमुख्यमानास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तेषां च त्रसकाये स
मुत्पन्नानां स्थानमेतद्वसकायाख्यमघात्यमघाताहं भवति । तस्मात्तेन श्रावकेण त्रसानुदि
श्य स्थूलप्राणातिपातविरमणं कृतं तस्य तीव्राभ्यवसायोत्पादकत्वाद्भोक्तृत्वोक्तत्वाच्चित्ति ।
तत्रासां स्थूलप्राणातिपाताच्चित्तस्तच्चित्तस्याच त्रसस्थानमघात्यं वर्तते स्थावरकायाश्च
निवृत्तइति तद्योग्यतया तत्स्थानं घात्यमिति । तदेवं सनवदनिप्रायेण विशिष्टसत्त्वोद्देशे

नापि प्राणातिपातनिवृत्तौ कृत्यायामपरपर्यायापन्नं प्राणिनं व्यापादयतो ब्रतजगोनवतिः ।
 तत्र न कस्यचिदपि सम्यग्रतपालनं स्यादित्येवमाख्यातमनूतदोषोद्भावनं नवतोदयिनी
 यदपि नवद्विर्वर्तमानकालं विशेषणत्वेन किलायं नूतशब्दोपादीयतेऽसावपि
 केवलमुपतिष्ठते । तथाहि । नूतशब्दोयमुपमाने वर्तते । तद्यथा देवलोकनूतं
 न देवलोकएव तथापि त्रसन्नूतानां त्रससदृशानामेव प्राणातिपातनिवृत्तिः कृता
 तु त्रसानामित्यथ तादर्थ्यं नूतशब्दोयं यथा शीतीनूतमुदकं शीतमित्यर्थः । एवं त्रस
 तास्त्रसत्वं प्राप्तास्तथा च सति त्रसशब्देनैव गतार्थत्वात्पौनरुक्त्यं स्यादयैवमपि स्थिते नूत
 शब्दोपादानं क्रियते तथा च सत्यतिप्रसंगः स्यात् । तथाहि । क्षीरनूतविकृतेः प्रत्यात्मनः
 करोम्येवं घृतनूतं मे ददस्वैवं घटनूतः पटनूतइत्येवमादावप्यायोज्यमिति ॥ ७ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी कयरे खलु ते
 आउसंतो गोयमा तुप्पे वयह तसपाणा तसा आउ अन्नहा सवा
 यं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो उदगा
 जे तुप्पे वयह तसन्नूता पाणा तसा ते वयं वयामो तसा पाणा जे
 वयं वयामो तसा पाणा ते तुप्पे वयह तसन्नूया पाणा एए संति
 छवेछाणा तुल्ला एगछा किमाउसो इमे जे सुप्पणीयतराए नव
 इ तसन्नूया पाणा तसा इमे जे छप्पणीयतराए नवइ तसा पाणा
 तसा ततोएगमाउसो पडिकोसह एकं अज्जिणंदह अयंपि जेदो
 से णो ऐआउए नवइ ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे वाद सहित उदकपेढाल पुत्र, जगवंत श्री गौतमस्वामि प्रत्ये बोझों के, यहाँ
 थायुष्यमन् गौतम ! (तुप्पे के०) तमे (कयरे के०) प्राणीनं केवा (वयह के०) कहोगे !
 टले (तसपाणातसा के०) त्रसप्राणीज जे होय तेनेंज त्रस कहोगे. (आउ के०) अन्न
 वा (अन्नहा के०) कोइ बीजे प्रकारें कहोगे ? एम पुत्रया यका जगवंत श्री गौतमस्वामि
 वादसहित उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये बोझों के, यहाँ थायुष्यमन् उदक ! जे तमें कहे
 गे के, त्रसन्नूत प्राणी त्रस एटले अतीत थनें थनागतनो निषेध करी, तमें वयं वयामो
 कालज लीयो, ए कारणमाटे जेनें तमें त्रसन्नूतप्राणी त्रस कहोगे, तेनें थमे त्रसप्राणी
 त्रस कहियेँ तैयें, (एएसंतिछवेछाणातुल्ला के०) ए वे स्थानक थमारी तमारी वकाल
 तायेँ परमायेंतो, (एगछा के०) एकार्य एटले तरखांजरे, एमां अर्थ जेद कांही नव
 (किमाउसोइमेजेसुप्पणीयतराएनवइ के०) तो केवी रीतें थहो थायुष्यमन् ! ए तमारे

पक्ष सुप्रणीत एटले रूढोठे एम अमे केम जाणियें ? त्रसजूतप्राणी त्रस, ए तमारो पक्ष
 ठे, अने त्रसप्राणी त्रस ए अमारो पक्ष्ठे, तो ते अमारो पक्ष केवी रीते छःप्रणीत ए
 टले मागो थाय ? त्रसप्राणी त्रस, एम एकार्थे वर्तमान ए शब्दो तमने केयो व्यामो
 ह उपनो ? जे, (ततोएगमाउसोपडिकोसद के०) तेमां तमे एक पक्ष्णी प्रशंसा क
 रोठो. एटले स्थापन करोठो (एकंअनिणंदद के०) एक पक्ष्णी निंदा करोठो (अयं
 पिनेदो के०) ए तमारो नेद पणठे, (सेणोणेआउएनवड के०) ते न्यायोपपन्न न
 होय, ए न्यायमार्ग नथी. ॥ ९ ॥

॥ दीपिका-उदकआह । उदकोगौतममवादीत् हे आधुप्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनो
 यूयं वदथ त्रसप्राणिनइति । अथ स द्वाचं गौतमउदकमवादीत् आधुप्मन्नुदक ! यान्प्राणि
 नोयूयं वदथ त्रसजूतास्वसत्त्वेन वर्तमानानप्येप्यास्तानेव वयं वदामस्वसाइति । ये या
 न वयं वदामस्वसास्तान्यूयं वदथ त्रसजूतान् एते हे स्थाने तुल्ये एकार्थे एव नात्र कभिद
 थैनेदः । एवं सत्यं युष्मदीयः पक्षः किं सूपनीततरोपुक्तिपुक्तः त्रसजूताः प्राणाइत्यपंतु
 पक्षोऽप्रणीततरोऽपुक्तः प्रतिजासते कोयं व्यामोहो नवतां येन शब्दनेदादिकं पक्षमाक्रो
 शथ द्वितीयं त्वनिनंदथ । इत्ययमेवांगीकारो नवतां नो नैयायिको न्यायोपपन्नः उ
 नयोरपि पक्षयोस्तुल्यत्वात् ॥ ९ ॥

॥ टीका-तदेवं निरस्ते जूतशब्दे सत्युदकआह । (सवार्थेउदएइत्यादि) स द्वाचं स
 वादं चोदकः पेढालपुत्रो नगवतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथा । हे आधुप्मन् गौतम ! कतरा
 न्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्वसत्त्वेनाविर्जुताः प्राणिनस्तएव त्रसाः प्राणाइत्युतान्यपे
 त्येवं षट्प्रेजगवान् गौतमस्तमुदकं स द्वाचं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । तद्यथा । आधुप्मन्नुद
 क ! यान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्वसत्त्वेनाविर्जुताः प्राणिनो नातोतानाप्येप्याः किंतु ?
 वर्तमानकालएव त्रसाः प्राणाइति तानेव वयं वदामस्वसास्वसत्त्वं प्राप्तास्तत्कालवर्तिनएव
 त्रसाः प्राणाइति । एतदेव व्यत्ययेन विजणिपुराह । (जेवयमित्यादि) यान्यपं वदाम
 स्वसाएवप्राणास्वसाः प्राणास्तानेव यूयमेवं वदथ त्रसजूताएवप्राणास्वसाः प्राणाः एवंच
 व्यवस्थिते एते अनंतरोकेहे अपि स्थाने एकार्थे तुल्ये नवतो नवद्वयार्थेनेदः कभिदस्व
 न्यशब्दनेदादित्येवं व्यवस्थिते किमाधुप्मन् ! युष्माकमयं पक्षः सुष्ठु प्रणीततरोपुक्तिपुक्तः
 प्रतिजासते । तद्यथा । त्रसजूताएव प्राणास्वसजूताः प्राणाइत्यपं पक्षोऽप्रणीततरो नव
 ति, प्रतिजासते नवतां । तद्यथा । त्रसाएव प्राणास्वसाः प्राणाः संति धर्कार्थत्वेन नवतां
 कोयं व्यामोहोयेन शब्दनेदमाश्रित्यातएकं पक्षमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिनंदथ इति । तद

यमपि तुल्येप्यर्थे सत्येकपक्षस्याक्रोशनमपरस्य विशेषणपक्षस्यानिर्नवनमित्येवमपि
गमोजवतां नो नैयायिकोन न्यायोपपन्नोजवत्पुन्योरपि पक्षयोः समानत्वात्
सविशेषणपक्षे नूतशब्दोपादानं मोहमावहतीति ॥ ९ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइआ मणुस्सा नवंति तेसिंचणं एवं
वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंमा नवित्ता आगा
राउं अणगारियं पङ्कइत्तए पावय एहं अणुपुवेणं गुत्तस्स लिसि
स्सामो ते एवं संखेवेति ते एवं संखं ठवयंति ते एवं संखं ठा
वयंति नन्नञ्च अजिउएणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणयाए त
सेहिं पाणेहिं निहाय दंमं तंपि तेसिं कुसलमेव नवइ ॥ १० ॥

अर्थ—हवे एज अर्थने दीपाववा माटें (नगवंचणं उदाहु के०) नगवंत श्री गौ
स्वामी कहेते. (संतेगइयामणुस्सानवति के०) कोइ एक हलवां कर्म वाला मनुष्य
य, अने ते प्रवर्ज्या पालवानें असमर्थ होय, (तेसिंचणं एवंवुत्तं पुवंनवइ के०) ते
वैं एम कहूं होय, शुं कहूं होय? ते कहेते. (णोखलुवयंसंवाएमोमुंमानवित्ता के०)
अमे मुंनित होवानें समर्थ नथी, (आगाराउंअणगारियंपङ्कइत्तए के०) गृहस्थावास
अणगारपणुं अंगीकार करी शकता नथी. (पावयएहंअणुपुवेणं के०) अमें घर
निकलीने प्रवर्ज्या लेइने अनुक्रमें, (गुत्तस्सलिसिस्सामो के०) साधुपणुं पालवूं,
ले हूं कहूं? तोके, प्रथमतो देशविरतिरूप, आवकनो धर्म पालवूं, अने अनुक्रमें
ठी श्रमणनो धर्म पालवूं. (तेएवंसंखेवेति के०) ते एवी व्यवस्था संनजावे (तेए
खंठवयंति के०) ते पुरुष, एवी व्यवस्था स्थापन करे. एटले एवी रीतें पञ्चखाण
(तेएवंसंखंठावयंति के०) नें पठी तेज प्रमाणे मनमां रुडा प्रकारे स्थापन करे.
कहेते के, (नन्नञ्चअजिउएणं के०) राजादिकना अनियोगें करी त्रसप्राणीनी पात
अमारो व्रतचंग नथी. इत्यादिक पञ्चखाण, साधुनो उपदेश सांजली करे. तेनी
(गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणयाए के०) गृहपति जे चोर तेनुं गृहण तथा विमो
एते जेमां, एवो गृहपति तथा राजानो दृष्टांत कहेते.

रत्नपुराणामा नगरने विपे रत्नशेखर राजा हतो. तेणे एकदा एवो विचार क
के, आपणे कौमुदीमहोत्सव करवो. पठी रत्नमाला प्रमुख पोतानी स्त्रीयोने आ
तनी विज्ञापना करावी जे, स्वतंत्रकीडा, चंडनी चांदनीमां आपणे करवी. वजी शां
ना नगरमां पण चढ्योपणा देवरावी जे, कोइ मनुष्यें आज रात्रें नगरमां न रहेहुं, अथ

बाहेर उद्यानमा सायंकालें जनुं. अने कोइ नगरमा रहेको तेना शरीरनो निग्रह राजा करेको ते प्रमाणें राजानी उद्घोषणाथी सर्वे मनुष्य सायंकालें नगर बाहेर गयां, तथा राजा पण सपत्नीक गया. हवे ते पठी, कोइ एक वैश्यना ठ पुत्र हुता. ते क्रयविक्रय व्यापारना व्यग्रपणाथी नगरमाज रहि गया, एटलामां सूर्यास्त थयो तेवारें नगर बाहेर निकलवा लाग्या परंतु गोपुर जे नगरना दरवाजा, ते बंध थइ गया दीवा तेवारें न यत्रांत ठता नगरमाहेंज कोइ स्थले पोतें गुप्त रह्या पठी कौमुदी महोत्सव संपूर्ण थया नंतर राजायें आरह्कोनं तेडावी कसुं के, अहो आरह्को ! तमें रुडी री तें कोइ पुरुष, नगरमा रहेको होयतो तेनें छुवो ? तेवार पठी नगरमा जोतां श्रेष्ठी ना ठ पुत्रो दीवा. तेनें देखीनें, आरह्कोयें राजाने विनय्यो के, स्वामी ! कोइ एक श्रेष्ठी ना ठ पुत्र नगरमा रह्याठे. तेवारें राजायें ते ठए पुत्रनो विनाश करवानें आदेश थाप्यो. एवं सांजली श्रेष्ठी, पुत्रशोकें व्याकुल ठतो राजापासें आवीनें एम कहेवा लाग्यो के, हे स्वामी ! अमारा कुलनो क्षय म करो. अने जे कांइ अमारा घरमा कुलक्रमागत धन ठे ते सर्व लेइनें अमारा ठए पुत्रनें जीवता मूको ? ए प्रमाणें श्रेष्ठियें कहे थके, राजा अत्यंत क्रोधें व्याप्त थयो थको, श्रेष्ठि प्रत्ये कहेवा लाग्यो के, अरे पापिष्ठ ! राजानी आज्ञा ते राजाना प्राणसमान ! जेणें राजानी आज्ञा न मानी, तेणें राजाना प्राण हत्या माटें तद्वारा पुत्रनें जीवता मूकुं नहिं. एवो राजानो षणो आग्रह जाणीनें फरी श्रेष्ठी यें पांच पुत्रनें जीवता मूकवानी विनति राजानें करी, तोपण राजायें मान्युं नही. ते वारें चार पुत्र मुकावनी विनती करी ते पण मानी नहीं, तेवारें त्रण पुत्र मुकाववानें थयें विनति करी तेपण राजायें मानी नहीं, तेवारें वे पुत्र मुकाववानी विनति करी, ते पण राजायें न मानी. एवो राजानो आग्रह जाणी श्रेष्ठियें नगरमाहेला महोटा महोटा लोकोनें एकठा करी, ते वधानें राजापासें लइ जइने राजाने विनय्यो के, हे स्वामी ! त में प्रजाना पिता ठो तो सर्वथा प्रकारें अमारा कुलनो क्षय करवा गुं मान्योठे ? अहिं थां आवेला अमोनें तमेंज शरण ठो एटले अमारे तमारोज आश्रय ठे. तमने जावे तो मारो ? अने जावेतो जीवाडो ? एम-कहि श्रेष्ठी राजानें पगे लागो ते वारें राजायें अ लुक्का करीनें ठ पुत्रमाहेथी एक महोटा पुत्रनें जीवतो मूक्यो. ए इथ्य पढी दृष्टांत कह्यो, हवे दृष्टांतनी योजना करेठे के, जेम श्रेष्ठी तेम आहिं आवक जाणवां, जेम त्यां ठ पुत्र तेम आहिं ठकाय जाणवा. जेम श्रेष्ठियें विलाप करयापही रा जायें ठ पुत्र माहेथी एक पुत्र जीवतो मूक्यो, तेवारें श्रेष्ठी पोतानें एतार्य मान तो, एटले बीजा पांच पुत्रनी उपर श्रेष्ठीनें विनाश करवानो जाय नपी. परंतु छं करे ! जे राजा कोइ रीतें मूके नहिं ? तेम अहीं पण साधुठ आवकनें छंदए

करवानें उपदेश आपेठे. परंतु श्रावक पोतें अशक्तपणानें लीधे एक त्रसकाय राखी ठे. ते वारें साधु पण जे कांइ श्रावक राखे ते श्रावकनें कृतार्थ पोतें जाणें, पण वीजा पांच काय श्रावक विराधे ठे. तेनी अनुमति साधुनें नथी, ए कारणें तें कांइ जाणें नही. ए न्याय उपर “गाहावच्चोरगगह्वणविमोक्षणयाए” ए पदो समाप्त थयो. हवे सूत्रयकी आगल्लनो संबंध देखाडेठे. (तसेहिंपाणेहिंनिहायदं के) त्रस वे इंदियादिक प्राण, तेहनो वध ठांमिनें श्रावक जे विरति करे. (तपि के०) ते विरति पण (तेसिंकुसलमेवचवइ के०) ते श्रावकनें पुण्यरूप होय. एम जाणुं॥१॥

॥ दीपिका—कुमतनिपेधमाह । नगवंचणं उदाहु रिति । नगवान् गौतमः पुनराह । एके केचन मनुष्याः येषां साधोर्धर्मकथकस्य पुरइदमुक्तं जवति यथा न खलु वयं मुंक्षु वितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं शक्नुमः अगारादनगारितां प्रव्रजितुं वयमानुपूर्व्येण क्रमेण गोत्रं त्वमनुभूयैरपिप्यामः । कोऽर्थः? वयं देशविरतिं पालयामः ततः क्रमेण चारित्रं ततस्त्वंगं च ध्याय्यां श्रावयंति प्रत्याख्यानं कुर्वतः प्रकाशयंति ते एवं व्यवस्थां स्थापयंति पस्थापयंति च नान्यत्रानियोगेन । अत्रनियोगो राजानियोगादिः । तेन त्रसं धृतोपि न त्रस्य गः तथा गृहपतिचोरविमोक्षणतयेति । अस्यार्थः कथागम्यः । सा चेयं । रत्नपुरे रत्नोत्तरराज्ञा स्नातः पुरादिस्त्रीणां स्वैरकीडारूपः कौमुदीमहोत्सवोऽनुज्ञातः पुरुषेण केन पि नगरमध्ये न स्थेयमित्यायोपणा कारिता नृपादयः पुरुषाः सर्वेपि वयाने सापे नृपः । एतस्य वणिजः षट् पुत्राः क्रयविक्रयादिव्याघ्राः पुरमध्यएव तस्थुः । स्थितानि गोपुराणि तनस्ते निष्क्रान्ते महे राज्ञा रक्षकाणामुक्तं पश्यत नगरे कोपि नरोन्ति नरोन्ति । नावलोकयन्निः षट् पुत्रास्ते दृष्टाः राज्ञो निवेदिताः राज्ञा क्रुपितेन पणामपि वयः तत्र द्रष्टुः । ततस्तत्पिता शोकाकुतोराजानं विज्ञापयतिस्म । देव ! मा रुषाः कुत्र ह्यमरमण ! सर्वधनं गृह्यतां सुप्यंतां पुत्राः । एवमुक्तेपि राजा कथमपि न मुंचति पुत्रान् ततः रिता न वैपुत्रशतप्रवृत्तं राजानं हत्वा पंचानां मोचनं याचितवान् राजा पंचानपि न मुंचति तप धत्वागोपाचिनाः नपापि न मन्यते नृपः । ततस्त्रयोपाचितास्तेपि न मुक्ताः । तयोऽपि मार्गितां तादृषि अमुंच नृप एकं पुत्रं याचितः समग्रपौरजनविज्ञातो नृपः पुत्रमेकं मुचयान् । अत्रेयं दृष्टान्तो जना । सम्यक्त्ववान् आहः सर्वप्राणातिपातारिणि कर्तुं चोत्तरस्थानीयः षट्कायविभूतुयेन साधुना प्रेरितोपि सर्वविरतिं नांगीकुरुने वदति तं दहन्मोक्षयति साधुः । आहन्तु पापानां मोचनेऽसकोप्येष्टमेकं प्रगकार्यं मुंचति तत्र तौ नृपः । साधुरेष्टमोचनेनापि कृतार्थमात्मानं मन्यते । यथाय तस्य वणिजानं जेतव्यं इत्येवमुक्तं एतं साधोऽपि न दोषप्राणिकवानुमतिः किंतु? यदेव प्रमं गृहीत्वा वदति तं

जलत्वान् संकल्पवधनिवृत्तोरुहति आहः । तन्निमित्तं कुशलाशुबोधयेत्याह । (तसेहिं)
त्रसेन्योदं हिंसां त्यक्त्वा यावद्विरमति तावत्तस्य कुशलं पुण्यमेवेति ॥ १० ॥

॥ टीका-यत्र नवतास्माकं प्राग्दोषोद्भावनमकारि तद्यथा व्रतानां वधनिवृत्तौ तद-
न्येषां यथानुमतिः स्यात् साधोस्तथाज्ञूतशब्दानुपादानेनांतरमेव व्रतं स्यादपर्यायापन्नं
व्यापादयतोव्रतनंगइत्येतत्कुचोयजातं परिहर्तुकामश्चाह । (जगवंचणमित्यादि) एमि-
ति वास्यालंकारे । जगयान्नोतमस्वामो चशब्दः पुनः शब्दार्थः । पुनराह । तद्यथा । संति वि-
यंते एके केचन लघुकर्माणोमनुष्याः प्रव्रज्यां कर्तुमसमर्थास्तद्व्यतिरेकेणैव धर्मं चिकीर्ष-
वस्तेषां धैर्यमध्ययसाधिनो साधोर्धर्मोपदेशप्रवणस्याग्रतश्चमुक्तपूर्वं नवति । तद्यथा । जो-
साधो ! न खलु यपं शक्रमोमुंमानवितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुमगाराकृहादनागारतां साधुनावं प्र-
तिपन्तुं यपं त्वानुपूर्व्येण क्रमशोगोत्रस्येति गां ज्ञायइति गोत्रं साधुत्वं तस्य साधुनावस्य
पर्यायेण परिपाल्यात्मानमनुश्लेषयिष्यामः । इदमुक्तं नवति । पूर्वं देशविरतिरूपतया आ-
वकधर्मं गृहस्ययोग्यमनियमनुपालयामस्ततोनुक्रमेण पश्चाद्भूमणधर्ममिति । ततएवं ते सं-
ख्यां व्यवस्थां श्रावयंति प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः प्रकाशयंति । तद्यथा । नान्यत्रानियोगेन ।
तच्चानियोगोपगणानियोगोद्यलानियोगोदेयतानियोगोगुरुनिग्रहश्चेत्येवमादिनानियोगेन व्या-
पादयतोपि व्रतं न व्रतनंगः । तथा गृहपतिचोरविमोक्षणतयेत्यस्यायमर्थः । कस्यचिद्गृ-
हपतेः पद् पुत्रास्तेष्व सत्यपि पितृपितामहक्रमायाते महति वित्ते तथाविधकर्मोदयाद्वा
जकुलनाम्नगारे चार्यमकारि राजपुरुषैश्च नवितव्यतानियोगेन गृहीतास्ते इत्येके । परे
तन्यथा व्याचक्षते । तद्यथा । रत्नपुरे नगरे रत्नशेखरोनाम राजा तेन च परितुष्टेन रत्न-
मालाग्रमहिषीप्रमुखांतःपुरस्य कौमुदीप्रचारोऽनुज्ञातस्तदवगम्य नागरलोकेनापि राजानु-
मत्या स्वकीयस्य स्त्रीजनस्य तथैव क्रीडनमनुमतं राज्ञाच नगरे सन्निहितमशब्दमाधोषितं ।
तद्यथास्तमनोपरि कौमुदीमहोत्सवे प्रवृत्ते यः कश्चित्पुरुषः समुपलज्यते नगरमध्ये त-
स्याविद्वान्तिकः शरीरनिग्रहः क्रियतइत्येवं च व्यचस्थिते सत्येकस्य वणिजः पद् पुत्रास्ते च
कौमुदीदिने क्रयविक्रयसंव्यवहारव्यग्रतया तावत्स्थितायावत्सवितास्तमुपगतः । तदंतर-
मेव स्थितानि च नगरद्वाराणि तेषांच तत्कालात्ययान्न निर्गमनमनूततस्ते जयसंघ्रा-
तानगरमध्यएवात्मानं गोपयित्वा स्थितास्ततोनिष्क्रान्ते कौमुदीप्रचारे राज्ञा रक्षिकाः स-
माहूयादिष्टापया सम्यक् निरूपयत यूपं नात्र नगरे कौमुदीचारे कश्चित्पुरुषोव्यचस्थितः ?
इति । तैरप्यारक्षिकैः सम्यक् निरूपयन्निरूपलज्य पङ्चणिकपुत्रवृत्तांतोयथावस्थितएव राज्ञा
निवेदितः । राज्ञाप्याह्वाचंगकुपितेन तेषां पणामपि वधः समादिष्टस्तत्सत्पिता पुत्रवधस-
माकर्णनगुरुशोकविह्वलोऽकांक्षापतितकुलद्वयोघांतलोचनः किं कतेव्यतामूढतया गर्ण-

तविधेयाविधेयविज्ञेयराजानमुपस्थितोऽवादीच्च गजदया गिरा यथा मा कृथादेवास्माकं
 लक्ष्यं गृह्यतामिदमस्मदीयं कुजक्रमायातं स्वचुजोपार्जितं प्रनूतं इविणजातं मुच्यते
 च्यताममी पट् पुत्राः क्रियतामयमस्माकमनुग्रहः । एवमनिहितो राजा तद्वचनं
 एव पुनरपि सविज्ञेयमादिदेश असावपि वणिक्सर्वथाशंकी सर्वमोचनाननिप्रायं राजा
 वेत्य पंचानां मोचनं याचितवान् तानप्यसौ राजा नमोक्तुमनाऽत्येवमनिगम्य चतुर्मे
 नकृते सादरं विज्ञप्तवांस्तं तथापि राजा तमनादृत्य कुपितवदन एव स्थितस्ततस्तथा
 मोचने कृतादरस्तत्पिताऽनूत तानप्यमुंचतं राजानं ज्ञात्वा गणितस्वापराधोदयोर्मोच
 प्रायितवांस्तथाप्यवज्ञाप्रधानं नृपतिमवगम्य ततः परमहत्तमसमेतोरानामेवं वि
 वांस्तयथा देवाऽस्माकं एवास्माकं कुजक्षयः समुपस्थितः तस्माच्च नवत एव प्राणापि
 तः क्रियतामेकमत्पुत्रविमोचनेन प्रसादः । नष्टि पादयोः सर्परमहत्तमः पति
 हापि संजातानुकंपेन मुक्तस्तदेकोज्येष्ठपुत्रः । तदेवमस्य दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकयोजने
 नयथा साधुनान्युपगतसम्यग्दर्शनमवगम्य श्रावकमखिलप्राणातिपातविरतिग्रहणं
 चादितोऽप्यशक्तिया यदा न सर्वप्राणातिपातविरतिं प्रतिपद्यते यथाऽसौ राजा वणिजो
 र्धं विज्ञपितोऽपि न पटपि पुत्रान् मुमुक्षुति नापि पंचचतुस्त्रिद्विःसंख्यान् पुत्रानिति । तत
 रिमोक्षणेनात्मानं कृतार्थमिव मन्यमानः स्थितोसावेवं साधोरपि श्रावकस्य यथाशक्ति
 गृह्णन्तमनुग्रहमेवाणुव्रतदानमविरुद्धमिति यथाच तस्य वणिजोऽपि श्रेष्ठपुत्रयथानुमि
 त्तप्राप्त्यर्थेन साधोरपि न श्रेष्ठप्राणिवधानुमिति प्रत्ययजनितः कर्मबंधो नवति किं तद्वि
 देव व्रतं गृहीत्वा यानेय सत्त्वान् वादरान् संकल्पजप्राणिवधनिवृत्त्या रक्षति तन्निमित्त
 राजानुबंधपण्येतत्प्रेण्य दर्शयितुमाह । (तसेहिमित्यादि) व्रतंतीति व्रतादीद्विप्रा
 र्थनेयः महासाधियाय निद्राय वा परित्यज्येति यावत् दंभयतीति दंभस्ते परित्यज्य व्रत
 प्राणातिपातविरतिं गृहीत्वैत्यर्थस्तदपि च व्रतप्राणातिपातविरमणव्रतं तेषां व्रतविरमण
 व्रतजहेतुत्वात्कुजजमेव जवति ॥ १० ॥

तमावि नुजंति तमा तममंजारकडेणं कम्मुणा णामंचणं अप्पु
 वगयं जवइ तमावंचणं पलिम्मीणं जवइ तसकायडिडया
 ते तउ आनुयं विणजदंति ते तउ आनुयं विणजदित्ता आवरणा
 ए पञ्चावन्ति आवगवि नुजंति आवग आवरमंजारकडेणं कम्मु
 णा णामंचणं अप्पुवगयं जवइ आवरा आनुयंचणं पलिम्मी
 णं जवइ आवरकायडिडया ते तउ आनुयं विणजदंति ते तउ आ

राय धनपतसिंघ बादाडरका जैनागम संग्रह नाग इसरा. ॥

उयं विष्णुजहिता जुळो परलोड्यत्ताए पञ्चायंति ते पाणाविबुद्धं
ति ते तसावि बुद्धंति ते महाकायाए ते चिरच्छिद्या ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे जे उदयपेटालपुत्रनो अजिप्राय पूर्व कह्यो ते एते जे, त्रस जीव, स्थावर मां
उपनो तेनो, आराम केतां अरण्यामां हे वेवे विनाश करतां, नागरिक पुरुषनी पेटें अवश्य व्रत
जंग थाय. एवोल टालया माटं कहेने. (तसाविबुद्धंति के०) त्रस एटले वे इंदियादिक एम
एण कहियें. (तसातससंनारकहेणं कम्मणामं चणं अमुगयंनवड के०) ते त्रस, पूर्वबंध
त्रसनाम कर्मनें उदयें त्रसतुं नाम पामे, पठी (तसाउपंचणं पलिस्कीणं नवड के०) एं एवे
वाक्याजंकारें जेयारें ते त्रसकायतुं आयुष्य परिह्णीण थाय. ते त्रसकायनी स्थिति क्यां सु
धी होय? ते कहेने (तसकायच्छिद्याते के०) ते त्रसकायस्थिति, जघन्यथकी अंतरमुहूर्त
अने उच्छिष्टसाधिक वे हजार सागरोपम प्रमाणे होय. (ततोआउपंचविष्णुजहंति के०) ते
वार पठी ते त्रसपणुं ठामे. (विष्णुजहिता के०) ते त्रसपणुं ठाम्नीने (थावरत्ताएपञ्चायंति
के०) स्थावर पणे उपजे, (थावराविबुद्धंति के०) तेयारें तेने स्थावर पण कहियें. (थाव
थावरनाम कर्म, तेना उदयथी स्थावर एवुं नाम पामे, एटले स्थावर होय. (थावरा
थावरकायच्छिद्या के०) वली ते जेटले ते स्थावरतुं आयुःकर्म परिह्णीण थाय.
हवे स्थावरकायनी स्थिति केवी होय? तो के, जघन्य अंतर
अने उच्छिष्ट थकी अनंतो काल असंख्यात पुज्जपरावर्त्त पर्यंत, एवी स्थिति
पठी एटली स्थिति खपावीने, (तउआउपंचविष्णुजहंति के०) तेयार पठी स्थावर
ठामे, (तउआउपंचविष्णुजहिता के०) ते स्थावर स्थिति ठाम्नीने (जुळोपरलोड्यत्ताए
बुद्धंति के०) वली परलोक पणे उपजे. एतावता त्रसपणुं पामे. (तेपाणाविबुद्धंति ते
तप्राण एवे नामे कहियें, ते त्रसनाम कर्मनें उदयें, त्रसनाम पणे उपनावे, मा
या एटले लहू योजन प्रमाण वैक्रिय शरीर वाला एवा महाकाय कहियें. तथा
छिद्याए के०) ते चिरस्थितिक, जवस्थितिनी अपेक्षायें ते त्रीश सागरोपम प्रमाण
जाणवी. तो अहीयां थावकें त्रसतुं ज पञ्चकाण कीधुंते परंतु स्थावरकायपणें
जे जीवोतुं पञ्चकाण नथी कयुं. ते कारणें कयो व्रत जंग थयो? तथा तमे जे
नो दृष्टांत देखाडयो ते दृष्टांत पण अहीं संजवे नहीं. ते दृष्टांत देवाथी अमे एम
थैयें जे, तमे गुरुना मुख थकी सूत्रार्थ लीधो नथी केमके, नगरनें धमैं सहित
क कहियें ते नागरिक पुरुष महारे हणवो नहीं, एवी प्रतिज्ञा ग्रहण करीनें प

लंकारे । त्रसकायस्थितिकं च कर्म यदा परिहृणं नवति तच्च जघन्यतोतर्मुहूर्तमुल्लुप्यतः
 सातिरेकसहस्र द्वयसागरोपमपरिमाणं तदा तत्तत्त्रसकायस्थितेरजावात्तदायुष्कं ते परि
 त्यजंत्यपराण्यपि तत्सहचरितानि कर्माणि परित्यज्य स्थावरत्वेनोदयं याति । इत्येवंच
 व्यवस्थिते कथं स्थावरकार्यं व्यापादयतोऽगृहीतत्रसकायप्राणातिपातनिवृत्तः श्रावकस्य व्रत
 जंगतिः । किंचान्यत् (थावराश्चाज्यंचणमित्यादि) यदा तदपि स्थावरायुष्कं परिहृणं नव
 ति तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्यतोतर्मुहूर्तमुल्लुप्यतोऽनन्तकालमसंख्येयाः पुञ्जप
 रावर्ताइति तत्तत्तत्कायस्थितेरजावात्तदायुष्कं परित्यज्य जूयः पुनरपि पारलौकिकत्वेन
 स्थावरकायस्थितेरजावात् त्रसत्वेन सामर्थ्यात्प्रत्यायांति । तेषांच त्रसानामन्वर्थितान्यनि
 धानान्यन्निधातुमाह । (तेपाणावीत्यादि) ते त्रससंनाररुतेन कर्मणा समुत्पन्नाः संतः
 सामान्यसंज्ञया प्राणाश्चप्युच्यंते । तथा विशेषतस्त्रसजयचलनयोरिति धात्वर्थानुगमाद्भयच
 लनाज्यामुपेतास्त्रसाश्चप्युच्यंते तथा महान् कायोपेपां ते महाकायाः योजनलक्षप्रमा
 णशरीरविकुर्वणास्तथा चिरस्थितिकाश्चप्युच्यंते । नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायु
 ष्कसन्नावात्तत्तत्त्रसपर्यायव्यवस्थितानामेव प्रत्याख्यानं तेन गृहीतं ननु स्थावरकायत्वेन
 व्यवस्थितानामपीति । यस्तु नागरिकदृष्टांतो नवतोपन्यस्तोऽसावपि दृष्टांतदार्ष्टान्तिकयोरसा
 म्यात्केवलं नवतोनुपासितगुरुकुलवासित्वमाविष्करोति । तथाहि । नगरधर्मरूपयुक्तो
 नागरिकः सच मया न हंतव्यइति प्रतिज्ञां गृहीत्वा यदा तमेव व्यापादयति बहिः स्थितं
 पर्यायापन्नं तदा तस्य किल व्रतजंगति नवतः पदइति । सच न घटते । यतोयोहि न
 गरधर्मरूपेतः सवह्निस्थोपि नागरिकएवातः पर्यायापन्नइत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते अथ
 सामस्त्येन परित्यज्य नगरधर्मं नासौ वर्तते अतस्तमेवेत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते तदेवम
 त्र त्रसः सर्वात्मना त्रसत्वं परित्यज्य यदा स्थावरः समुत्पद्यते तदा पूर्वपर्यायपरित्यागा
 दपर्यायापन्नत्वाच्च सएवासौ न नवति तद्यथा नागरिकः पदव्यां प्रविष्टस्तद्धर्मापेतत्वा
 त्पूर्वधर्मपरित्यागाच्च नागरिकएवासौ न नवतीति ॥ ११ ॥

सवायं उदए पेढालपुते जयवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो
 गोयमा एण्णिणं से केइ परियाए जणं समणोवासगस्स एगपाणा
 तिवायविरएवि दंमे निस्सित्ते कस्सणं तं देउं सांसारिया खलु पा
 णा थावरावि पाणा तसत्ताए पञ्चायंति तसावि पाणा थावर
 ताए पञ्चायंति थावरकायाउं विप्पमुच्चमाणा सवे तसकायंसि
 उववळ्ळंति तसकायाउं विप्पमुच्चमाणा सवे थावरकायंसि उववळ्ळं
 ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं घत्तं ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे वादसहित उदयपेढालपुत्र, जगवंत श्रीगौतम प्रत्ये बोद्ध्या के, अथ
 आयुष्यमन् गौतम ! ते कोऽ पर्याय नथी के, जेऐं करी श्रमणोपासक श्रावकनै एक प्रा
 णातिपातविरति त्रिपयिक दंमनो त्याग कखो जाय. ते केवा हेतुथी ? ए कारण देखा
 ठे. संसारि प्राणी परस्पर मांहो मांहे गतिना करनारठे. स्थावरप्राणी त्रस पण उपजे.
 अने त्रसप्राणी पण स्थावर पणे उपजे. हवे वली विशेषें कहेठे. स्थावर काय
 थकी मूकाता थका एतावता स्थावरकायनुं आयुष्य त्यागी सर्व त्रसकाय पणे
 उपजे, पाठल कोऽ स्थावर रहे नहीं, तथा वली त्रसकाय थकी मूकाता एतावता
 त्रसकायनुं आयुष्य त्यागीनैं सर्व, स्थावरकाय मांहे उपजे, पाठल कोऽ त्रस रहे नहीं.
 तेवारें ते श्रावकनैं स्थावर मांहे उत्पन्न त्रसनुं स्थानक हणायुं, ए व्रतजंग थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—पुनरुदकः प्राह । सवादमुदकोगौतममवादीत् । हे गौतम ! नास्ति तत्र
 श्रित्पर्यायः यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य दंमोवधोनिहितः परि
 त्यक्तः स्यात् । कोर्थः । आदेन त्रसमुद्दिश्य प्रत्याख्यानं कृतं । संसारिणा वान्योन्यमन
 संनवाव्रताः सर्वेपि स्थावरत्वं प्राप्तास्तदा त्रसानामनावाञ्निर्विषयं प्रत्याख्यानमित्यर्थः । (क
 स्तएणंति) केन हेतुना इदमुच्यते सांसारिकाः खलु प्राणाः स्थावरत्वं त्रसतया त्रसत्रि
 स्थावरतया प्रत्यायाति स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः सायुषा सर्वे निरवशेषकास्त्रसत्त्वे
 समुत्पद्यन्ते त्रसकायादपि तदायुषा मुच्यमानाः सर्वे स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तेषां त्रसा
 नां स्थावरकायोत्पन्नानां स्थानमेतदुपात्यं । यथा केनचित्प्रतिज्ञातं मया नगरनिवासी न
 हंतव्यः तत्र उद्दिष्टं नगरं ततोनिर्विषयं प्रत्याख्यानं । एवमत्रापि त्रसानामनावाञ्नि
 र्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथोदकः पूर्वपक्षमारचयितुमाह । (सवायंउदएइत्यादि) तद्वत्
 सवादं उदकः पेढालपुत्रो जगवंतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथाऽयुष्यमन् गौतम ! नास्त्यसौ क
 श्रित्पर्यायो यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य विशिष्टविषयमेव प्राणा
 तिपातनिवृत्तिं कुर्यतोदंमः प्राण्युपमर्दनरूपो निहितपूर्वः परित्यक्तपूर्वो जयति । इति
 कं जयति । श्रायकेण त्रसपर्यायमेकमुद्दिश्य प्राणातिपातविरतिव्रतं गृहीतं संसारिणां
 परस्परगमनसंजवाचेन त्रसाः सर्वेपि किल स्थावरत्वमुपगतास्तत्र त्रसानावाञ्निर्विषयं
 त्रप्रत्याख्यानमिति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं संदर्शयितुमाह । (कस्तएणंति हेतुमित्यादि) एमिति
 क्यात्रंकारे । अन्य हेतोर्दिमनिधीयते केन हेतुनेत्यर्थः । सांसारिकाः प्राणाः परस्परसंन
 शीजापतस्ततः स्थावराः सामान्येन त्रसतया प्रत्यायाति त्रसाथपि स्थावरतया त्रस

याति । तदेवं संसारिणां परस्परगमनं प्रदर्शयितुं यत्परेण विवक्षितं तद्विष्कृन्नाह ।
 (धावरकायाउत्थादि) स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः स्वायुषा तत्सहचरिभिश्च कर्मभिः स
 र्वे निरवज्ञोपास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते ते त्रसकायादपि तदायुषा विप्रमुच्यमानाः सर्वे स्थावर
 काये समुत्पद्यन्ते तेषां च त्रसानां सर्वेषां स्थावरकायसमुत्पन्नानां स्थानमेतद्व्याख्यं नन्ते
 तेन श्रावकेण स्थावरकायवधनिवृत्तेरकारणादतः सर्वस्य त्रसकायस्य स्थानमेतद्व्याख्यं नो
 त्यक्तेर्निर्विषयं तस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपं प्रत्याख्यानं प्राप्नोति । तद्यथा केनचिद्वृत्तमेव नृत्तं
 गृहीतं यथा मया नगरनिवासी न हंतव्यस्तत्रोद्भूतं नगरमतो निर्विषयं तन्मयं प्रत्या
 ख्यानमेवमत्रापि सर्वेषां त्रसानामत्रावाप्तिर्विषयत्वमिति ॥ १२ ॥

सचायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयामी लो मलु अग
 उसो अस्साकं वत्तवएणं तुप्पंचेव अणुप्पचादेणं अण्णिणं मे परि
 याए जेणं समणोवासगस्स सवपाणेहिं सवज्जणहिं मवज्जिहिं
 सवसत्तेहिं दंभे निस्सित्ते जवइ कस्सणं तं देउं मांमारिया मलु
 पाणा तसावि पाणा थावरत्ताए पच्चायंति थावरगवि पाणा तम
 ताए पच्चायंति तसकायाउ विप्पमुग्गमाणा मव थावरकायंमि उ
 वज्जंति थावरकायाउ विप्पमुग्गमाणा मव तमकायंमि उववज्जंति
 तेसिंचणं तसकायंसि उववज्जणं ठाणंमये अण्णं ते पाणावि बुद्धं
 ति ते तसावि बुद्धंति ते मदाकाया ते थिरछिइया ते बटुपग्गा पाणा
 जेहिं समणोवासगस्स सुपग्गसायं जयति ते अप्पमग्गा पाणा जे
 हिं समणोवासगस्स अप्पमग्गायं जवइ मे मटपा तमकायाउ
 उवसंतस्स उवज्जिपस्स पडिबिरयम्म जतं तुप्परा अत्तादा एवं
 वदद् अण्णिणं से समणो केइ परियाए जं मे समणोवासगग्गम एण
 पाणा पविरएवि दंभे निस्सित्ते अपंमि जेदे मे लो एवाउत्तं जवइ ॥ १३ ॥

अर्थ—इये एम कहे ठे पादसहित जगवंत श्रीमंतम स्वामी, इहपरिणत एव इह
 एम बोला के, निर्भे श्रद्धा श्राद्धमन्त्र उदय ! (इहपरिणत इहपरिणत इहपरिणत) इहपरिणत इहपरिणत
 ताये जे तु यचन कहेने, तेम पपु पण नदी, दने पहे पण नदी, ने हेनहे, मज्ज
 स्थावरजीव, त्रस पणे उपजे एम तमे कहोहो तो, जगत् माहे इम उदयमे इहपरिणत
 ताहे, अने स्थावर धनंताहे तो, धनंता इहपरिणतमाहे ही इति मन्त्रा इहपरिणत

समस्त त्रस जीव पण स्थावर पणुं न पामे. केम के कोइ वारें पण त्रसशून्य संतार न प
य, तेमज स्थावरशून्य पण संतार न थाय, ए अमारो मतठे. हवे तमारो पदु तमारो
अनिप्रायें करी निराकरण करियें ठैयें. ते साजजो. (तुप्रंचेवअणुप्पवादेणं के०) तमारो
वा प्रमाणे (अविणंसेपरियाए के०) ते पर्यायठे के जे पर्यायें करी अमणोपासकनें
प्राण, सर्व नूत, सर्वजीव, सर्वसत्व, तेनो घात ठंमायठे एटले त्याग थायठे केमठे, तम
री वक्तव्यतायें जे वारें सर्व स्थावरजीव त्रसपणे उपना तेवारें सर्व प्राण विपे पक्क
ण आवकनो थयो, ते कारण माटें आवक, त्रसनो घात न करे. ए विशेष सूत्रे को
देखाडेने (कस्तणंतहेवं के०) तेनो हेतु कयो? ते देखाडेने निअं सांसारिक प्राणी
प्राणी पण स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर प्राणी त्रस पणे उपजे, त्रसकाय घडी
ना सर्व स्थावर पणे उपजे. अने स्थावर कायथकी सूकाता सर्व त्रस पणे उपजे तो
(तेमिंनपंतमकायंतिउयवन्नाणंठाणमेयंअयत्तं के०) जो स्थावरकाय पणुं त्यागिने
पणे उपजे. तेवारें आवकनें त्रसना स्थानक जणी अघत्तं एटले विराधनाजुं कहि काय
नथी. जे कायणें (तेराणाविबुद्धंति के०) ते त्रसप्राण पण कहियें, अने तेने त्रस पण
ये, ते मत्ताकाय, ते निरस्थितिक, ए अर्थे पूर्ववत् जाणयो. (तेजुधुवरणापाणा के०) ते
प्राण प्रमप्राणीजो जेणें करी अमणोपासकनें रुडो पञ्चस्काण थाय (तेअप्यपराणा
के०) ते प्राण, आदीं अउय शब्द सर्वथा अनायने अर्थेजे जे कारणे सर्व स्थावर की
प्रम थाय, तेवारें स्थावर जीवजो अनाय थयो. एम तमारी वक्तव्यतायेंज आवकने पणुं
रे पञ्चस्काण थाय, अने जे तमे कहोनों के आवकने अपञ्चस्काण थाय, ते तो
रे पञ्चस्काण थाय ते आवक मद्दोटी त्रसकायना थारंनथी उपजम्या साधन
विसेपेची निवत्ता, तेने रुदु पञ्चस्काण थाय (जद्वं के०) जे कारण माटें तमे
दा बीजा (एवंदद्वं के०) एम कहं के जे पणुं कोइ पर्याय नथी, के जे पर्यायें
प्राणनिवातनो पञ्चस्काण थाय. ए तमारुं कहंयुं ते न्यायमार्गुं नथी ॥ ११ ॥

। हरिहर-अथ गीतमः प्राह महायं गीतम उदकमवादीन् । अस्माकमिति मया
देने सर्वज्ञतममिदं संस्कृतमेवाध्यायने तयवात्र पठितं । तदेवमस्माकं मंत्रिणा वक्ष्यते
नैतदस्तेन किं तर्हि ? बुद्ध्याकमेवानुप्रवादेन एतदधीतमिति । अस्मि हकश्चेत्याह
महानुभावमेव । तर्हि । नैतज्जनं न जयति नापि न विजयति परमोऽपि स्वराज
महोदधिनिर्वाणे स्थावराजानानि अथमानां वाऽमंग्येयव्येन तदाध्यायं न पुनः । अथ
दि स्थावराजं न विजिग्यतश्च प्रतिपद्यते नापि प्रतिपद्यते । नच कदापिउपगम्य
र. नानेति तद्वद्वेदोक्तयेव । अग्न्यायं पर्यायोपपन्नमणोपासकस्य मंत्रिणातिशयमेव

चूतैरुत्पन्नैर्दंमोनिहितोवधस्त्यक्तः । केन हेतुनेत्याह । सांसारियाइत्यादि पूर्ववत् । याव
 व्रतकाये उत्पन्नानां स्थानमेतदधात्यं स्यात् । तेच व्रताप्राणावच्छंते व्रताश्चप्युच्छंते ।
 ते महाकायाश्चिरस्थितिकाः । ते व्रतावहवायैः श्राद्धस्य तु प्रत्याख्यानं नवति । नवदनिप्रा
 येण सर्वस्यावराणां व्रतत्वेनोत्पत्तेः । तेऽल्पतरकाः यैः श्राद्धस्याप्रत्याख्यानं नवति । अ
 ल्पशब्दो जाववाचकः । न संत्येव त्वदनिप्रायेण ते जीवाः येषु अत्रत्याख्यानमिति । एवं मेत
 स्य श्राद्धस्य महत्त्वसकायाहुपशांतस्य विरतस्य सुप्रत्याख्यानं स्यादिति । एवंमनि य
 द्युपं वदथान्योवा वदति यन्नास्त्यसी पर्यायइत्यादि सुगमं यावत्तोषेयावन्नवति ॥ ३॥

॥ टीका—एवमुदकेनाजिहिते सति तदनुपगमेनैव गौतमस्मामी दूषयितुमाह । (स
 वायमित्यादि) स वाचं यादं वा तमुदकं पेटालपुत्रं गौतमस्माभ्येवमवादीन । नचप्रा नो
 खत्वापुष्पदुदकास्माकमित्येतन्मगधदेशे श्रागोपालांगनादि प्रसिद्धं संग्रहमेवावादीते न
 दिहापि तथैवोच्चारितमिति । तदेवमस्माकं संबंधिना यकव्येन नैतदगोचरं किं तर्हि पुष्पा
 कमेवानुप्रवादेनैतदगोचरं । इदमुक्तं नवत्यस्मद्वक्तव्येनास्य पांश्यानुष्ठानमेव । तथाहि ।
 नैतन्नूतं न च नवति नापि कदाचिन्नविष्यति यद्धुत सर्वेपि स्थावरगतिं तपसा प्रगम्यं
 प्रतिपद्यंते स्थावराणामानं त्यागसत्तां चासंख्येयत्वेन तदाधारत्वानुपगमेनित्यनिप्राय ।
 तथा व्रताश्चपि सर्वे न स्थावरत्वं प्रतिपन्नान प्रतिपत्त्यंते । इदमुक्तं नवति । पदनि
 विवक्षितकालवर्तिनस्त्रयाः कालपर्यायेण स्थावरकायत्वेन यावत्पति तदा च परंपरा
 प्रसोत्पत्त्या व्रतजात्यनुष्ठेदान्न कदाचिदपि व्रतकायशून्यः संगारो नवतीति । तदेव
 मस्मन्मतेन चोद्यानुष्ठानमेवानुपगम्यच नवदीपं पदं पुष्पदनुपगमेनैव परिचितं
 तदेव परानिप्रायेण परिहरतस्तस्यासौ पर्यायः । सत्यं नवदनिप्रायेण एव सर्वेपि
 स्थावरास्त्वत्वं प्रतिपद्यंते यस्मिन्पर्यायेऽवस्थाविशेषे श्रमणोपासकस्य स्वभावा
 तिपातनिवृत्तेः सतः व्रतत्वेन च नवदनुपगमेन सर्वेप्राणिनामुत्पत्तेः । तत्र सर्वेप्राणिनिप्रा
 यत्वेन चूतैरुत्पन्नैः करणचूतैस्तेषु वा विषयचूतैषु दंमोनिहितः परित्यक्तः । इदमुक्तं नव
 ति । पदा सर्वेपि स्थावराः नवदनिप्रायेण व्रतत्वेनोत्पद्यंते तदा सर्वेप्राणिनिप्राय इत्या
 ख्यानं श्रमणोपासकस्य नवतीति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं दर्शयितुमाह । (इदमुक्तं नवति
 दि) सुगमं । यावद्व्रतकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतदधात्यं स्यात्तर्हि तत्र दिग्विप्राय इ
 त्यनिप्रायः । तेच व्रतानारकतिर्यदुरामरनाजः सामान्यमप्यप्राणिनोऽप्यनिप्रायते न
 चा विशेषसंज्ञया जयचजनोपेतत्वापसाव्युच्छंते । तथा महान् वायः इति देवां न
 महाकायाः वैक्रियशरीरस्य योजनजलरूपमाणत्वादिति । तथा दिग्विप्रायः इदमुक्तं
 सागरोपमपरिमाणत्वाद्वावस्थितेस्तथा ते प्राणिनस्तदाऽदुतमाह्वयितव्यैः श्रमणोपासक

के०) तेणें पोतानुं एवुं व्रतविशेष पूर्वें कसुंवे, ते केवुं कसुंवे ? ते कहेवे. (जेइमेमुंने नविता के०) जे ते हुं मुंन यइश. (आगाराउंअणगारियंपवइता के०) गृहस्थावास जामोने अणगार पणुं प्रवजीश (एएसिंचणंआमरणंताएदंमेणिक्किने के०) एने विपे मरणांतिक एटले मरणांतसुधी में दंम ठामयो, एतावता ए प्रवजीतने एटले यतिपणाने पा मेजोने विणाशयो नही. (जेइमेआगारमावसंति के०) जे गृहस्थावास विपें वसतो पुरुष, (एएसिंचणंआमरणंताएदंमेणिक्किने के०) तेनुं मरणना अंतसुधी, दंम एटले हणुं निपेधुं नथी. एवुं तेनुं व्रत विशेषवे, (केइतंचणंसमणाजाववासाइंचउपंचमाइंचइइस माइंके०) तेवारें कोइ एक श्रमण, प्रवर्ज्या पर्याय पाजी यावत् चार, पांच, ठ, तथा दश वर्ष, इत्यादिक (अप्ययरोवाउक्किपरोवा के०) अवपकाल, अथवा घणा काल सुधी. (दे संदूइक्किता के०) चारित्रनें विपे विचरी, तथाविध कर्मनें उदये वली. (आगारमावने जा के०) गृहस्थावास सेवन करे, ए जाव संजवे किंवा न संजवे ? तेवारें आगज घेवेता निर्धयो बोझा के, (हंतावसेक्का के०) हा, चारित्रिया थफी गृहस्थ पाप. जे कारण नाटे कर्मनी गति विचित्रवे. हवे वली गौतम स्वामी कहेवे. (तस्सणंतंगारुंउवदमाणम्म के०) हवे ते पुरुष के, जेनें चारित्रियापणे विनाशवानो नियमवे अने गृहस्थपणे विनाशवानो नियम नथी, तेवारें ते चारित्रियो फीटी गृहस्थ थयो वे तेवानें विनाशता तेनुं. (सेपय काणेनंगेनयइ के०) ते पञ्चस्काण जांजे, किंवा न जांजे ? ते कहा. तेवारें ते घोझा. ऐतिण्हेतमठे के०) ए अर्थे समर्थ न थाय, अर्थात् तेनुं व्रत न जांजे. (एममे समणोवात्तगस्सवि के०) एणो परें श्रमणोपासकने पण (तसेहिंपाणेहिंदंमेणिक्किने के०) व्रत प्राणिनें विपे घात करवानो नियमवे परंतु (थायरेहिंपाणेहिंदंमेणिक्किने के०) अने स्थावर प्राणिनें घात करवानो नियम नथी. ते कारण माटे जे व्रत फीटी स्थावर थयो, (तस्सणं के०) तेनो, (तंथावरकायं के०) ते स्थावरकायनी. (वदमा स के०) विराधना करनार आवकुनुं (सेपयस्काणे के०) ते पञ्चस्काण (एांजे नयइ के०) जंग न थाय. (सेएवंमायाणह के०) ते एम जाणो (णिपंउए के०) हो निर्धयो ! (सेएवंमायाणियवं के०) ते बीजुं पण एमज जाणुं ॥ १४ ॥

टीपिका-अथ व्रतानां स्थावरत्वं प्रातानां यथेपि न व्रतजंगः स्यादित्यत्र दृष्टान्तप्रस्तापनाय । गौतममुदाहृतवान् निर्धयाः प्रष्टव्याः । निर्धयानां सर्वेषामप्येतत्संगमिति ज्ञापनाय निर्धयप्रश्नः । किमुक्तवानित्याह । शान्तिप्रधानाद् हेतुमनुष्याः इदमेतमेतद्वक्तव्यं नवति । अयं व्रतग्रहणविशेषः स्यात् यस्मै मुंनान्ताज्जागद्धिमेत्ताता प्रतिपन्नाएवासुपरि मया मरणांतोदंमोनिहिंसोवधस्तपः । शोषः ? इत्यादि वनी

नाश्रित्य व्रतं गृहीतं । यथा यावज्जीवं मया यतयो न हंतव्या इति । ये च श्रेष्ठाः सर्व
वसन्ति तेषां दंभो न त्यक्तः । गृहस्थानां हिंसा न प्रत्याख्याता इत्यर्थः । तत्र केचिन्म
क्रियंतमपि कालं प्रव्रज्यां प्रतिपाद्य । कालमानमाह । वासा इति । वर्षाणि पंच वा
मृदगवा । अत्योपलक्षणादन्योपि कालविशेषोद्देश्यस्तमेवाह । अल्पतरं प्रव्रततां
कालं । तथा देशं दृष्ट्वा विहृत्य कर्मोदयाद्गृहमावसेयुर्गृहस्थानवेयुः एवंभूतः स
किं संनाश्यते उत नेति ? दृष्टानिर्ग्रथाः प्रत्युचुः हंत गृहवासं व्रजेयुः । तस्य च यतिर
हीनव्रतस्य तं गृहस्थं व्रतः किं व्रतजंगो नवेत् ? उत नेति ते आहुर्नेति । एवं श्राद्धस
तच यतिवृत्तस्य स्यावरस्य प्राप्तं व्रतं व्रतोन स्याद्व्रतजंगः ॥ १४ ॥

॥ टीका—तां व्रतं व्रतानां स्यावरपर्यायापन्नानां व्यापादनेनापि न व्रतजंगो न वेत्ति
स्य प्रनिरुपे दृष्टान्तमाह । (जगवंचणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । चशब्दः पुन
र्थः । पुनरपि जगवान् गातमस्यामेवाह । स्वीकृत्यपरिहरणार्थमपरा नपि स्थविशान् स
णः शत्रुमिदमाह । ते निर्ग्रथाः पुष्पत्स्थविराः खलु प्रष्टव्यास्तद्यथा आमुष्मन्तो निर्ग्र
पराश्च मध्येन ऽद्यमाणमनिमतमाहोस्मिन्नेत्यवर्णनेन चेवमाह । पुष्पाकमप्येता
पदं यमि । न यथा । शान्तिरुपशमस्तत्प्रधाना एके केचन मनुष्या जवन्ति न नारकानि
याः किं तर्हि मनुष्यास्तेपि नारकमनुजानापि म्नेष्टाश्च नार्यावा तेषां चापेक्षेण
नामुपशमप्रधाना मेतद्गुरुषु जवन्ति अथ व्रतग्रहणविशेषो न वेति । तद्यथा । पश्ये
नृत्वाऽपराद्गृहनिर्ग्रथानयागतां प्रनिपन्नाः प्रव्रजिता इत्यर्थः । एतेषां चापचर्यामा
मया दंभो निश्चितः यन्मिह को न वेति । इदमुक्तं जवन्ति कश्चित्थाविधो मनुष्यो यमि
इव व्रतं गृह्णाति तद्यथा न मया यावज्जीवं यतयो हंतव्यास्ताथा ये श्रेष्ठाः सर्व
समस्तवसन्ति तेषां दंभो निश्चित इत्येवं केषां विद्वज्जनग्रहणविशेषे गति व्यवस्थिते इति
इदमेव तत्र केचन श्रमणाः प्रव्रजिताः क्रियंतमपि कालं प्रव्रज्यापरापं प्रतिपाद्य ततो
द्विषे दृष्टेति । यावद्वर्षाणि चत्वारि पंच वा षड् दश वास्य चापजगृहणादप्योपि
विशेषोद्देशः । तमेवाह । अल्पतरं प्रव्रततरं वा कालं तथा देशं दृष्ट्वा
हन्ति कर्मोदयादय विधायिने गमां गृहस्थानं वसेयुर्गृहस्थानवेयुर्गृहस्थानं व
१४ मं लब्धने चेत्तु नेत्येवं दृष्टानिर्ग्रथाः प्रत्युचुः हंत गृहस्थानं व्रतजंगो न वेत्ति
न न गृहस्थं व्यापदयतः किं व्रतजंगो न वेत्ति नेति ? आहुर्नेति । एतेषां यमि
नृत्वा इत्येव दंभो निश्चित इत्यवर्णनेति अतएव स्यावरपर्यायापन्नं व्यापादनेन

जगवंचणं उदाहु नियंठा खलु पुत्रियवा आउसंतो नियंठा इह
खलु गाहावइ गहावइपुतोवा तहपगारेहिं कुलेहिं आगम्मा ध
म्मं सवणवत्तियं उवसंकमेळा हंता उवसंकमेळा तेसिचणं तहप
गाराणं धम्मं आइखियवे हंता आइखियवे किं ते तहपगारं ध
म्मं सोच्चा णिसम्म एवं वएळा इणमेव निग्गंयं पावयणं सच्चं
अणुत्तरं केवलियं पडिपुणं संसुद्धं णेयाउयं सल्लकत्तणं सिद्धिम
ग्गं मुत्तिमग्गं निक्काणमग्गं निवाणमग्गं अधितहमसंदिद्धं सब
डक्कपद्दीणमग्गं एहंठिया जीवा सिस्संति वुस्संति मुच्चंति परिणि
वायंति सबडक्काणमंतं करंति तं माणाए तहा गहामो तहा धि
ठामो तहा णिसियामो तहा सुयट्टामो तहा जुंजामो तहा नासा
मो तहा अप्पुठामो तहा उठाए उठेमोत्ति पाणाणं भूयाणं जी
वाणं सत्ताणं संजमेणं संजमामोत्ति वएळा हंता वएळा किं ते
तहपगारा कप्पंति पवावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहपगारा क
प्पंति मुंभावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहपगारा कप्पंति सिक्का
वित्तए हंता कप्पंति किं ते तहपगारा कप्पंति उवधावित्तए हंता
कप्पंति तेसिचणं तहपगाराणं सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंमे
णिकित्ते हंता णिकित्ते सेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा
जाव वासाइं चउपंचमाइं उठहसमाइंवा अप्पयरोवा जुळयरोवा
देसं दूइळेत्ता आगारं वएळा हंता वएळा तस्सणं सबपाणेहिं
जाव सबसत्तेहिं दंमे णो णिकित्ते से जे से जीवि जस्स परेणं
सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंमे णो णिकित्ते से जे से जीवि जस्स
आरेणं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंमे णिकित्ते से जे से जीवि
जस्स इयाणिं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंमे णो णिकित्ते जवइ प
रेणं असंजए आरेणं संजए इयाणिं असंजए असंजयस्स णं
सबपाणेहिं जावसत्तेहिं दंमे णो णिकित्ते जवइ सएव मायाणह
णियंठा से एव मायाणियव ॥ १५ ॥

अर्थ—नगवंत श्रीगौतम स्वामी, वली बीजो दृष्टांत देखाइता उता बोल्या के, आ तमां निर्ग्रथोनें निर्ग्रथे पूठवुं. अहो आयुष्यमंत निर्ग्रथो ! आ जगतमांहे गृहपति, अहो गृहपतिना पुत्र, ते तथाप्रकारनां रूडा कुजनं विपे (आगम्मा के०) आवीन (धम्मसं वणवत्तिपं के०) धर्म सांनलवानें (उवसंकमेज्जा के०) उद्यम करे ? एवुं पुणुं ते क रें निर्ग्रथ बोल्या, (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा रूडा कुजना उपना होय, ते धर्मेने किं उद्यम करे. तेवारें फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या (तेसिंचणंतहप्पगाराणंधम्मंआइयि यवे के०) तेवा गृहस्थने तथा प्रकारनो धर्म कहेवो ? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या (हंताआइयि यवे के०) हा ते गृहस्थने धर्म कहेवो. फरी श्री गौतमस्वामी बोल्या के, (किंतेतहप्पगाराण धम्मंसोच्चा के०) केम के ते गृहस्थ, तेवा तथा प्रकारनो धर्म सांनलीनें (णिसम्म के०) हृदयनें विपे अवधारिनें (एवंवएज्जा के०) एवुं वचन बोले. शुं बोले ? तोके (इण्णं निग्गंयंपावयणंसंजं के०) ए तीर्थकरजापित निर्ग्रथनुं प्रवचन, ते सत्यवे. समस जी वनें हितकारीवे, अनुत्तर अन्यशास्त्रमां प्रधान, केवलिजापित, उत्तम मनोहर एवो बी जो कोइ मार्ग नथी. (पडिपुसुंसंसुद्धंणेयाउयं के०) मोहमार्गना गुणे करी तिपूर्ण, संगुद्ध एटले अत्यंत शुद्ध मोहार्थीजीवनें न्यायसंपन्न (सत्त्वकत्तणं के०) त म्यरूपकारें मायादिक शब्दनो कापनार सिद्धिनो मार्ग, मुक्तिनो मार्ग, एटले निर्वाण पणानो मार्ग, निष्ठाण एटले सिद्धनो मार्ग, अर्थात् समस्तकर्मक्षय करवानो मार्ग, ते निर्वाणमार्ग (अविताहं के०) अविताप्य सत्य, (असंदिग्धं के०) असंदिग्ध एटले देह रहित मार्ग, सर्वदुःख प्रक्षीण करवानो मार्ग, (एवंवियाजीवा के०) ए मार्गे विपे स्थित एटले रहेला जीव, सीलंति एटले कार्य सिद्धि करे, लोकालोकनुं सारुप बुद्धे, सर्वदुःखयकी भूकाय, (परिणिष्ठापंति के०) कर्म रूपदावानलनें उपशमावये करी शीतजीवूत थाय, एटले सर्व समाधि पामे, सर्व दुःखनो अंत करे, ए मार्गेनें थमे एव आदरीनें (तंमाणए के०) तमारी आहार्यें (तद्वागघामो के०) तेम चानियें (तद्वाचिष्ठामो के०) तेम उनारहियें (तद्वाणिसियामो के०) तेम वेशियें (तद्वागुपशामो के०) तेम सुयें, एटले निष्ठा करियें, (तद्वाचुंजामो के०) तेम जमियें (तद्वागमो के०) तेम वोजियें (तद्वाअघुष्ठामो के०) तेम सावधान पणे प्रवर्तियें (तद्वागघए के०) तेम उठवे करी उठियें (उठेमोति के०) उठीनें जेम सबे प्राण, नृप, जीव, सत्त्व, तेनी विगयना न थाय (संजमेणं के०) एवा आचारें करी. (संजमेणं के०) संयम पाजि ते गृहपति एम कहे. ए प्रकारें गौतम प्रभुयें कहे, तेने निर्ग्रथ बोल्या. (हंतावएज्जा के०) हा ते गृहस्थ जेम तमे बोड्या, तेमज कहे. वली बी गौतम स्वामी कहेवे. (किंतेतहप्पगाराणधम्मंतिपवावित्तए के०) केम ते गृहीने तथा प्रवर्त

क्तः एवंविधास्ते विहरंतोवर्षाणि चत्वारि पंच वा षट् दश वा अथपतरं बहुतरं वा का
देशग्रामादाबुध्यतविहारेण विहृत्य पश्चात्पतितपरिणामाः संतोगारं व्रजेयुर्गृहस्थानेषु
त्यर्थः । निर्गथाः षष्ठोत्तरमाहुः । हंत व्रजेयुः तेषां सर्वप्राणिन्योदंमोनो निक्षिप्तः । ते
मवस्थात्रयमाह । पूर्वं गृहस्थत्वे सर्वजंतुवधोन त्यक्तः अथ यः सप्ताधुत्वे सर्वजंतु
स्तेन त्यक्तः । पुनः साधुत्वं मुक्त्वेदानीं गृहस्थे जाते सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । पूर्वमसंयत
आरतः संयतः १ इदानीमसंयतः २ असंयतस्य सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । तदेवं जानीत नि
श्चास्तदेवमाज्ञातव्यं । एवं यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं स्यादेवं त्रसस्थावरयोरपि ज्ञेयं ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पुनरपि पर्यायापन्नस्यान्यथात्वं दर्शयितुं द्वितीयं दृष्टान्तं प्रत्याख्या
विषयगतं दर्शयितुमाह (नगवंचणमित्यादि) नगवानेव गौतमस्याम्याह । तद्यथा गृ
हस्थाः यतीनामंतिके समागत्य धर्मं श्रुत्वा सम्यक्त्वं प्रतिपद्य तदुत्तरकालं संजातवैराग्य
प्रव्रज्यां गृहीत्वा पुनस्तथाविधकर्मोदयात्तामेव त्यजंति तेच पूर्वं गृहस्थाः सर्वान्प्रवृ
त्तदा रताः प्रव्रजिताः संतोजीवोपमर्दपरित्यक्तदंमाः पुनः प्रव्रज्यापरित्यागे सति नो परित
क्तदंमाः । तदेवं तेषां प्रत्याख्यातृणां यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं नवत्येवं त्रसस्थावरयो
पि द्रष्टव्यमेतच्च नगवंचणमुदाहुरित्यादेर्ग्रैयस्य सेएवमायाणियवं इत्येतत्पर्यवसानस
तात्पर्यं । अक्षरघटना तु सुगमेति स्वबुध्या कार्या ॥ १५ ॥

नगवंचणं उदाहुः णियंठा खलु पुत्रियवा आउसंतो नियंठा इह ख
लु परिवाइयवा परिवाइआउवा अन्नयरेहिंतो तिवाययणेहिंतो
आगम्मधम्मं सवणवत्तियं उवसंकमेळा हंताउवसंकमेळा किं ते
सिं तहप्पगारेणं धम्मं आइक्खियवे हंता आइक्खियवे तंचेव उवघा
वित्तिं जाव कप्पंति हंता कप्पंति किं ते तहप्पगारा कप्पंति संजुजि
त्तए हंता कप्पंति तत्तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा तंचेव जा
व आगारं वएळा हंता वएळा तेणं तहप्पगारा कप्पंति संजुजित्तए
णो इण्ठे समेठे से जे से जीवे जे परेणं तो कप्पंति संजुजित्तए से
जे से जीवे आरेणं कप्पंति संजुजित्तए से जे से जीवे जे इयाणी णो
कप्पंति संजुजित्तए परेणं अस्समणे आरेणं समणे इयाणि अस्स
मणे अस्समणेणं सिद्धिं णो कप्पंति संमणेणं निग्गंथाणं संजुजि
त्तए से एव मायाणह णियंठा सेएव मायाणियवं ॥ १६ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. १९३

अर्थ—हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी त्रीजो दृष्टांत कहेवे के, आ दृष्टांतने विपे पण, निश्चै निर्ग्रथोने पूठवुं. ए कारण माटे निर्ग्रथ उद्देशीने पूठे ठे के, अहो ध्यायुष्यमंत निर्ग्रथो! निश्चै आ जगत् मांहे परिव्राजक संन्यासी, परिव्राजिका संन्यासिणी, तथा अन्नपरेहिंतोतिष्ठाययणेहिंतो के०) अन्य तीर्थायतनयको आवीने (आगमधम्मसंवववववव के०) आगम धर्मे सांनजवानें साधु पासैं आवी ते(उवसंकमेज्जा के०) उद्यम करे ? (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा आवीने उद्यम करे, तो केम तथाप्रकारना परिव्राजक, तथा परिव्राजिकाने धर्मे कहेवो ? हा धर्मे कहेवो. (तंचेववववववववव के०) तेम कहेवो के, ज्यांसुधि तेनें वचाववुं कळे. ? हा, कळे. ते वली परिव्राजक यका चारित्रिया यथात्रे, तेनें मंमलें वेसाडवा कळे ? हा, वेसाडवा कळे. तथा आहार पाणी खेवो कळे ? हा, कळे. एवा विहारें विचरता ते वली ज्यां सुधी तथाविधकर्मनें उदयें करी गृहस्थावास सेवे ? हा, सेवे. तेवारें तेनें तथाप्रकारें आहारपाणी करवा, मंमलीमां वेसाडवा कळे ? तेवारें निर्ग्रथवोल्या, के, (णोइण्णसमकेके०) ए अर्थे समर्थ नथी. एतावता तेनें मंमलीमां वेसाडवुं न कळे. तो हवे छुंड ! के तेनो तेज जीव, तेनी सायें प्रथम आहार पाणी करवो कळे, वच्चें वली आहारपाणी करवो कळे, अनें वली तेज जीव सायें हमणां आहार पाणी करवो न कळे. एम तेनी त्रण अथस्या यइ. प्रथम अश्रमण, पठी वच्चें अश्रमण, हमणां वली अश्रमण. ते अश्रमणपणायें सहित एवा ते अश्रमण निर्ग्रथनें मंमलीमां वेसाडवा तेनो सायें वेसारी जमाडवो न कळे. अहो निर्ग्रथो ! ए दृष्टांतनी पठें व्रत स्या वरनें विपे पण जाणवुं. जेवारें व्रत तेवारें व्रतज, अनें जेवारें स्थावर, तेवारें स्थावरज, जाणवा. ए रीतें मानो, अनें एवी रीतें जाणवुं. एप्रमाणे निर्ग्रथनी साक्षियें देविरिति प्रमाण करी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथ तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकानुद्दिष्टाह । सुगमार्थमिदं सूत्रं । तात्पर्याथै स्वयं पूर्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंनोग्याः साधूनां गृहीतश्रामण्याच्च साधूनां संनोग्याः ज्ञानः श्रामण्यागोऽसंनोग्याः एवं पर्यायान्यथात्वं व्रतस्थावराणामपि याज्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका—तदेवं द्वितीयं दृष्टांतं प्रदर्शयानुना तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकोद्देशेन दर्शयितुमाह । (जगवंचणमुदाहुरित्यादि जावसेएवमापाणियवंचि) वक्तानार्थ । तात्पर्याथैस्त्वयं पूर्यं परिव्राजकादयः संतोऽसंनोग्याः साधूनां गृहीतश्रामण्याच्च साधूनां संनोग्याः संवृत्ताः ज्ञानस्तदनावे त्वसंनोग्याइत्येव पर्यायाऽन्यथात्वं व्रतस्थावराणामप्यायोजनीयमिति ॥ १६ ॥

जगवंचणं उदाहृतं संतेगइया समणोवासगा न्ववति तेसिंचणं
एवं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंम न्ववित्ता आ

गाराउ अणगारियं पवइत्ताए वयं एं चानुदसठमुदिठपुसि
मासिणीसु पडिपुसं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा विहरि
स्सामो थूलगं पाणाइवायं पच्चस्काइस्सामो एवं थूलगं मुसा
वायं थूलगं अदिन्नादाणं थूलगं मेहुणं थूलगं परिग्गहं प
च्चस्काइस्सामो इत्तापरिमाणं करिस्सामो उविहं तिविहेणं मा
खलुममहाए किंचि करेहवा करावेहवा तच्च विपच्चस्काइस्सा
मो ते एं अजोच्चा अपिच्चा असिणाइत्ता आसंदीपेडियाउ प
चारुहिता ते तद्वा कालगया किं वत्तवंसिया सम्मं कालग
तावि वत्तवंसिया ते पाणावि बुच्चंति ते तसावि बुच्चंति ते मद्वा
काया ते चिरविइया ते बहुतरगा पाणा जेहिं समणोवासग
स्स सुपच्चस्कायं नवइ ते अप्पयरागा पाणा जेहिं समणोवास
गस्स अपच्चस्कायं नवइ इति से महयाउ जसं तुप्पे वयहं तं
चेव जाय अयंपि नेदे से णो णेयाउए नवइ ॥ १७ ॥

अर्थ—यज्ञी उदक प्रत्ये जंगयंत श्री गौतमस्वामी बोल्या के, निभें आ जगु
दे पोड एक भ्रमणोपासक होय, तेणे एवुं व्रत विशेष पूर्वें उच्चार कणुं होय के, नि
भें अमे मुंम चई गृहस्थावात थकी, अणगार पणुं आदरी शकवाने समयें नयी ते
अमे चनुदमी, अष्टमी, चामासानी व्रण पूर्णिमा, तथा उदितियि ते प्र
ख्यातिक निधि, एटले दिवसों प्रतिपूर्ण सम्यक् प्रकारें पौषध पाजता रिगि
तथा यज्ञी स्थूज प्राणानिपात पञ्चस्कीयुं, एणी पेरें स्थूज मृदावाद, स्थूज शक
स्थूज मेघुन, स्थूज पश्चिमह, पञ्चस्कीयुं, इथा प्रमाणे करीयुं, “उविहेतिविहं
इत्यादिक नांगवें करी पञ्चस्कीयुं. (माखलुममहाए के०) निभें महारे अयें पौषध
जेहिं पवन पाचनादिक म करवुं. धीजा पातें म करावयुं, त्या पण एवुं प्रांन
मे पञ्चस्कीयुं करीयुं (तेणं के०) ते एवा व्रतना उच्चार करनार आवक, (अ
इ के०) अणजम्मा, (अपिच्चा के०) पाणी पीया विनाना, (असिणाइत्ता
अने स्नान कर्या विना, पोगद्वयन करे. पोगद्वयतमा एटजा वाना म
(आमंदी के०) मंचक, (पेटियाउ के०) पीठी, मांची इत्यादिक, ते पटी (प
दिका के०) चरने सम्यक् प्रकारें पौषध लीये. (तेतद्वाकालगयाहिद्विहंति

के०) तेणें तथा प्रकारे काल कीधो, तो तेनें केवा कहियें, ते रुढी पेरे मरण पा
म्या कहियें किंवा नहां ? तेवारें निर्धय बोल्या के, (सम्मंकालगयाविवत्तवंसिया के०) ते
सम्यक् प्रकारें रुढी रीतें कालगत थया एम कहियें, तेवारें श्रीगौतम बोल्या के, एरीतें जेणें
काल कीधो, तेनें अवरय देवलोकेनें विपे उत्पत्ति जाणीये ठेयें केमके, रुढे परिणामें
जे मरण पामे ते देव थाय. (तेपाणाविवुच्चंति के०) त्यां थका तेने प्राण पण कहियें,
(तेतसाविवुच्चंति के०) तेने त्रस पण कहियें, ते महाकाय कहीये, तनें विरस्थितिक
कहियें, तो ए कारणे (तेवहुतरगापाणा के०) ते घणा जीव के, (जेहिंसमणोयासगस्ससुप
च्चखार्यनयइ के०) जेने विपे श्रावकने रुडूं पच्चस्काण होय. थने ते घोडा जीव. के जेने
विपे श्रावकने पच्चस्काण नथी. एम ते श्रावकनें महोटी त्रसकाय थकी उपसमने ते
पच्चस्काण राखवानो उद्यमठे तेने विराधवानी विरतिठे. एया श्रावकनें तमे कदांगे के,
एवो कोइ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रावकनें एक पण प्राणातिपाततुं पच्चस्काण थाय!
ते तमारुं वचन न्यायमार्गेतुं नथी ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—एवं दृष्टान्तत्रयेण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तद्वनमेव विचारमा
ह । जगवान् गौतमउदकं प्रत्याह । शांतिप्रधाना एके धर्मणोपासकानयंति तेरां च इ
दमुक्तपूर्वं जयति । यथा न खलु ययं शकुमः प्रव्रज्यां गहीतुं किंतु ? ययं चतुर्दश्यष्टस्यादिषु
तिथिषु संपूर्णं पौषधं सम्यगनुपालयंती विहरिष्यामः तथा स्पृजप्राणानिरातमुद्रायासा
दत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहं प्रत्याख्यास्यामः । द्विविधं कृतकारितजेदातु श्राद्धस्यानुमतेरनिविद्य
त्वाविधिं मनोवचनकायैः मा निषेधे पौषधस्यस्य मम कृते विधित्वमपायनादिकं मा
कार्षे परेण मा कारयत सर्वथाऽसंनविनोवस्तुनोऽनुमतेरपि निषेधः तत्रापि प्रत्याग्याग्यामः
ते श्रावकाश्चनुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधपुतत्वादासंदीपीतिरातः प्रत्यागम्याऽप्यर्चयं
सम्यक् पौषधं कृत्वा कालं कृतवन्तः ते किं सम्यक्कृतकालावतासम्यक् ? एवं दृष्टेर्निर्दिष्टस्य
इयमेव यक्तव्यं ते सम्यकालगता । एवं कालगतानामवश्यंजावी देवलोकोन्नादः तत्रोन्म
न्नाश्च ते प्रसाद्य ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्येति ॥ १७ ॥

॥ टीका—तदेवं दृष्टान्ते प्रत्याख्यातविषयगतोद्गृहस्ययतिपुनर्गृहस्यजनेदेन पदांशेदेन
प्रदर्शितः । तृतीयेतु दृष्टान्ते परतीर्थिकतापुनायोनिष्क्रमणजनेदेन संज्ञाग हास्य पदांशेदे
ष्ववस्थापितइति । तदेवं दृष्टान्तप्राचुर्येण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तद्वनमेव
विचारं कर्तुकामश्चाह । (जगवंचणमुद्रादुत्तिपादि) पुनरपि गौतमस्यापुदकं प्रव्रज्या
ह । तद्यथा बहुभिः प्रकारैश्चसत्तन्नायः संज्ञाप्यते ततश्चाप्युन्मन्नेः संज्ञासम्यक्कृतस्य

तन्निर्विदयं श्रावकस्य व्रतवधनिवृत्तिरूपप्रत्याख्यानं । तदधुना बहुप्रकारव्रतसंनूय
तां संसारस्य दर्शयति । जगवानाह । संति विद्यन्ते शांतिप्रधानावा एके केचन
पास्तकान्वन्ति तेषां चेदमुक्तपूर्वं नवति संभाव्यते च श्रावकाणामेवंजुतस्य वयं
इति । तद्यथा । न खलु वयं शक्रुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं । एमिति वास्माज्ज्ञाते
चतुर्दश्यष्टमीशौर्णमासीषु संपूर्णं पौषधमाहारशरीरसत्कारद्वयवर्षायापारम्भे
सम्पन्नप्राज्ञपंतोविहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृपावादावकाशान्मेव
द्वं प्रत्याख्यास्यामोद्विविधमिति कृतकारितप्रकारद्वयेनानुमतेः श्रावकस्याप्रतिनिधिवत्
द्विविधेनेति मनसा वाचा कायेन च तथा मा इति निषेधे खलु इति वास्माज्ज्ञातो
पचनदायनादिकं पौषधस्य मम कृते मा कार्षे तथा परेण मा कारयत तत्रास्मिन्मम
मर्षया यदमनवति तत्प्रत्याख्यास्यामः ते एवंजुतकृतप्रतिज्ञाः संतः श्रावकाः सप्त
पीत्यास्मात्वा च पौषधोपेतत्वादासंज्ञीरीतिहातः प्रत्याख्यावतीर्षे रास्यर्ष पीत्या
या शालं कनकंरत्नं तस्याप्रहारेण कृतकाजाः संतः किं रास्यकृतकाजावतास्यवि
कथं कथं ग्यारिष्येनं दृष्टेनिर्गिथैरवश्यमेवं तत्कथं स्यात् रास्यकाजगताश्च
शालमरुतान्मरीचिनी देवजांकेपुरपादस्तोत्रपन्नभ ग्रहाण्य ततभ कथं निर्दि
शतपत्तनापौषधमहर्षेति ॥ १७ ॥

जगदेवमं गदाह मनेगदया समणोवासमा जवति तैमिगणे ए
य वने पृथं जवदं णो खलु वयं संवाणमो मुंदा जयिता आमा
राउं जव दादनण णो खलु वयं संवाणमो चागदराठमुदिठपुण
मसिण न जाव आणुपादेमाणा विहरितण वयं णं अपग्निम
मपग्निविषं संतिहणं जुगणा जुगिण जतपाणं पडियाडिगिया
जव जवतं आणुपकंममाणा विहरिग्गामो मयं पाणादवायं पय
मपग्निममं जव मयं पग्निमदं पयग्नाडिग्गामो निविहं निवि
ए मं मपग्निममदणं द्विविधं जाव आगंर्दीपिदियाउ पयान्तिना
एते जवतं कपटमयदं किं वनवंसिया मयं कालमयाइ वनं
निविहं मपग्निममदं किं वनवंसिया मयं कालमयाइ वनं

काये-वर्तं ५ वनं मयं जवते. कोउ मयं श्रमणोपायमय मया दंय, मेते ५१
इत ददनाह वनं मयं जवते. कोउ मयं श्रमणोपायमय मया दंय, मेते ५१

एगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी. चतुर्दशी, अष्टमी, त्रण चोमासानी पू
णिमा, तथा महाकल्याणिक तिथिने विपे पौषध लइ न शकियें अमारे ठेले कालें मर
एने अंते शरीर पातळुं पाडवा संलेपणाने विपे जूसणा एटले आत्मा स्थापयो, स्था
पीने जात, एटले अन्न पाणी निपेधिने यावत् मरणकाल अण वांठता मरणा निजापा अ
ण करता विचरीशुं यावत् सर्व प्राणातिपात, सर्व भृपावाद, सर्व अदत्तादान, सर्व मधुन, सर्व
परिग्रह, त्रिविध त्रिविध प्रकारें पञ्चस्कीशुं, तथा अमारे अर्थ कांइ पण पचन पाचनादिक म
करो, म करावो, एवुं पण पञ्चकाण करीशुं. ते आवको एरीतें अण जमते, पाणी अणपी
ते, स्नानादिक अण करते, मंचक, मांची इत्यादिक थकी उतरिने ते प्रकारें काल करे.
तो तेने केवा कहियें, रुडा मरणना करनार कहियें के, माठा मरणना करनार कहियें ? ते
वारें निर्गथ बोल्या, ते रुडी परें कालगत थया कहेवाच, तेपाणाविबुधनि इत्यादिक
शब्दोनो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो. यावत् तमारुं एवुं बोलुं, ते न्याय मार्गशुं नपी.
त्वां सुधी जाणवुं. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—पुनः श्राद्धोद्देशेन प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । गौतमः प्राह । संति वि
द्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेषामेतदुक्तपूर्वं नयति । यथा न शकुमोवपं प्रमज्जा
ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु सम्यक् पौषधं पालयितुं वपं चापक्षिमया संलेखनद्वारा
हृषितकायाः । यद्विवा संलेखनाजोषण्या सेवनया जोपिताः सेवितावचमार्यगुणैरेवं
नूताः संतो न कृपानं प्रत्याख्याय कालं दीर्घकालमनवकाहमाणाविहरिष्यामः । शोपे ?
न खलु वपं दीर्घकालं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु वपं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्र
त्याख्याय संलेखनया संलिखितकायाभृतुर्विधाहारत्यागेन जीवितं त्यक्तुं समर्थाः । इति
सूत्रेणैवाह । (सधंपाणाश्वायमित्यादि) यायने तथा कालगताः किं यत्तस्यमेतस्यान्
सम्यक् ते कालगता इति पृष्टान्निर्गथाश्चादुर्यथा ते सन्मनसः शोननयिनाः शान्तगता
इति । ते कालं कृत्वा सुरलोकेपूतपद्यंते तत्र चोत्पन्नायद्यपि हंतुं न शक्नन्ते तदापि प्रम
त्वाते श्राद्धस्य प्रसवधनिवृत्तिप्रत्याख्यानस्य विषयाः स्युः ॥ १७ ॥

॥ टीका—पुनरन्यथा श्राद्धोद्देशेनैव प्रत्याख्यानस्य विषयं प्रदर्शयितुमाह । (उपरं
षणमित्यादि) गौतमस्त्वाम्येवाह । तद्यथा संति विद्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेषां
चेतदुक्तपूर्वं नयति । तद्यथा । खलु न शकुमोवपं प्रमज्जा ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु स
म्यक् पौषधं पालयितुं वपं चापक्षिमया संलेखनद्वारा हृषितकायादिव्या संलेखन
जोषण्या सेवनया जोपिताः सेवितावचमार्यगुणैरित्येवं नूताः संतो न कृपानं प्रत्याख्या

य कालं दीर्घमनवकांक्षमाणाविहरिष्यामः । इदमुक्तं नवति । न वयं दीर्घकाजं पौष्यादि
कं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु ? वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्रत्याख्याय संलेखन
संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारपरित्यागेन जीवितं परित्यक्तुमलमिति । एतत्सूत्रेणैव दर्शयति
(संबंधपाणाश्चायमित्यादि) सुगमं । यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्सम
ते कालगता इत्येवं पृष्ठानिर्ग्रथ्या एतदुच्यते या ते सन्मनसः शोचनमनसस्ते कालगता इति
तेच सम्यक् संलेखनया यदा कालं कुर्वन्ति तदाऽवश्यमन्यतमेषु देवलोकैर्पूष्यन्ते तत्र
चोत्पन्ना यद्यपि ते व्यापादयितुं न शक्यन्ते तथापि त्रसत्वात्ते श्रावकस्य त्रसवर्धनिरूपस्य
विषयतां प्रतिपद्यन्ते ॥ १८ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा नवंति तंजहा महइवा म
हारंजा महापरिग्गहा अहम्मिया जाव डुप्पडियाणंदा जाव स
वाठ परिग्गहाठ अण्डिविरया जाव जीवाए जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिक्खित्ते ते ततो आउगं
विप्पजहंति ततो जुळो सगमादाए डुग्गइगामिणो नवंति ते
पाणावि बुच्चंति ते तसावि बुच्चंति ते महाकाया ते चिरदइया ते
बहुयरगा आयाणसोइति से महयाठ णं जणं तुप्पे वदद् तंचेव
अयंपि जेदे से णो णेयानुए नवइ ॥ १९ ॥

अर्थ-बली गौतम स्वामी कहेने. था जगत् मांहे कोइ एक एवा होय, ते कहने
(महइवा के०) महोटी इहावाला एटले महालोनी, महाधारंजी, महापरिमही, थप
क यावत् डुप्पत्यानंदी, एटले कोइतुं छुंछुं थाय तो पोते ध्यानंद पामे, यावत् तां प
ग्रह यही थविरति एटले निवर्त्तयां नथी. जाव जीव जगं जेनें विषे श्रमणोपासकने (श
याणसो के०) प्रथम व्रत ग्रहण प्रारंजीने मरणान्त सुधी व्रत पणाने जीवे ततो प
ठमाणोने. हवे ते सर्वया थविरति मनुष्यनो ते नवसंबंधी थापुष्यनो ह्यय यं थं
थापुष्य त्यागीनें (जुळोसगमादाए के०) बली पोताना उपार्जन करेलां कमीं से
(डुग्गइगामिणोनवंति के०) दार्गनिगामि थाय, एटले छुं कहं ? तोके, जे महारंजी,
हापरिमही होय, ते नरकादिक दुर्गतिमें जाय. त्यां वतां तेने प्राण पण धोत्रिये, थने
स एण धोत्रिये, ते महाकायवाजा कहिये, तेनें यणी स्थिति होय, एम पण कहिये, ते
एा जोइनी व्रम जानि पणाने पामे. माटे तेनां विनाश करवाने विषे श्रावकने हं
रहाय होय. इत्यादिक पूर्ववत् जाणयुं. ए कारणे तमारुं धोत्रियुं न्याय मार्गयुं नथी ॥

राय धनपतसिंध बाहाडरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. एएए

॥ दीपिका-पुनः प्रत्याख्यानविषयमाह । न प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चरन्त्य मरणांतं या
वदंमोनिक्षिप्तस्त्यक्तः । तेच तस्मान्नवात्स्यायुषं जहंति त्यक्त्वा व्रतजीवितं स्वकं पाप
मादाय गृहीत्वा दुर्गतिगामिनः स्युः । महारंजपरिमहत्वात्ते मृतानरके नारकव्रतस्त्वेनोत्प
न्नाः सामान्येन प्राणिनउच्यंते विशेषतस्तु व्रतामहाकाया इत्यादि पूर्ववत् ॥ १९ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा प्रत्याख्यानस्य विषयमुपदर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि)
जगवानाह । एके केचन मनुष्याएवंजुतानवन्ति । तद्यथा महेष्मामहारं नामहापरिमहा
इत्यादि सुगमं । यावद्यैर्येषु वा श्रमणोपासकस्यादीपतइत्यादानं प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चा
रन्याऽऽमरणांतदंमोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति । तेच तादृग्विधास्तस्मान्नवात्स्यायुषा
युषं विजहंति त्यक्त्वा व्रतजीवितं ते नूपः पुनः स्वकर्म स्वरुतकिञ्चिदपमादाय गृही
त्वा दुर्गतिगामिनो नवन्ति एतदुक्तं नवति । महारंजपरिमहत्वात्ते मृताः पुनरन्यतगृष्टिष्या
नारकव्रतस्त्वेनोत्पद्यंते तेच सामान्यसंज्ञया प्राणिनो विशेषसंज्ञया व्रतामहाकायाः निर
स्थितिका इत्यादिपूर्ववद्यावत् (णो णो याव एत्ति) ॥ १९ ॥

जगवंचणं उदाहुर संतेगइया मणुस्सा नवन्ति तंजदा अणारंजा अ
परिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव सवाउ परिग्गहाउ पडिपि
रया जाव जीवाए जेहि समणोवासगस्स आयाणमो आम
रणंताए दंने णिक्खित्ते ते तउ आउगं विप्पजदंति ते तउ जुहो मग
मादाए सग्गइगामिणो नवन्ति ते पाणावि युञ्जंति जाव णो णेपाउ
ए नवइ ॥ २० ॥

अर्थ-वली एहिज अर्थ दीपाववा जणी, गीतम सामी कहेंते के, द्या जगत् माहे हां
इ एक मनुष्य, एवा होय के, निरारंजी, निःपरिमही, धार्मिक धर्मेनीज द्युमुंदना क
रनार, इत्यादिक त्यां सुधी कहेंतुं, ज्यां सुधी सर्वपरिमह चकी विरति एउंते निरुज्जते
सर्व विरतिना पालनार, जावजीव सुधी, जेने विषे श्रमणोपासकनें प्रथम व्रतग्रहण हा
ज प्रारंजी मरणांतसुधी पातनो निषेध कर्योते. ते तेया सर्वविरति वाजा मनुष्य, जइ मं
वधीतुं आयुष्य ठांमनिं पोतानां पूर्वोपार्जित राज कर्म छेडनें सद्गतिगामि पाव. ते
त्यां उता प्राण पण कहेंवाय. इत्यादिक बीजो पात, सर्व पूर्ववत् जाणवो. ए वरगणें
ए तमारुं वचन रुडूं न्याय मार्गेतुं नवी. ॥ २० ॥

॥ दीपिका-पुनः प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । पूर्वोक्तैर्मोमहारं निक्षिप्तैरिति

१००० द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

सुशीलाः साधवः एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रत्सेष्वेव देवेषूपत्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानं ॥ १० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहृत्यादि) पूर्वोक्तान्योमहारंजपरिग्रहवदादिन्योविषयस्ताः सुशीलाः सुप्रत्यानंदाः साधव इत्यादि सुगमं । यावत् (सुषोण्यावएजवइति) । एते च सामान्यश्रावकास्तेपि त्रत्सेष्वेवान्यतरेषु देवेषूपत्यन्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ॥ १० ॥

जगवंचणं उदाहृत्य संतेगइया मणुस्सा जवंति तं जहा अपेत्ता अप्पारंजा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव एगच्चान् परिग्गहान् अप्पडिविरया जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंता ए दंमे णिक्खित्ते ते तत्तं आउगं विप्पजहंति ततो जुज्झो सगमादाए सग्गइगामिणो जवंति ते पाणावि वुच्चंति जाव णो णेया उए जवइ ॥ ११ ॥

अर्थ—बली गौतम स्वामी कहेते. निश्चं आ जगत् मांहे कोइ एक मनुष्य, एवा होय, ते कहेते. अल्पइच्छा एटले अल्पलोनी, अल्पारंजी, अल्पपरिग्रही, धार्मिक धर्मांग, प्राणातिपातादिक चकी एकपद्धं विरति, अनें एकपद्धं अविरति, ए कारण मने ते विरताविरत कहेवाय. जेनें विषे श्रमणोपासकनें त्रतग्रहणकाल प्रारंजी मरणंतु धी जीवयातरूप दंमनो निपेधते. ते विरताविरत पुरुष, ते जय संबंधी आशुष्य नानि. पठी पोतानां पूर्वोपाजित छन कर्म लेइने, सज्जतियें जाय. ते त्यां उतां प्राण पण कहेवाय, त्रस पण कहेवाय, इत्यादिक पाठ सर्व, पूर्ववत् जाणवो. ज्यां सुधी तमारे जेनुं न्यायमार्गेनुं नयी. ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंच । सुगममिदं सूत्रं एते चाल्पेष्टादिविशेषणायवश्यं प्रकृतिनश्च सज्जनिगामित्वेन त्रत्सेष्वेव देवेषूपत्यन्ते ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगवंचणं उदाहृत्यादि) सुगमं यावत्सुषोण्यावएजिति । ते चाल्पेष्टादिविशेषणविनिष्टावश्यं प्रकृतिनश्च सज्जनिगामित्वेन त्रत्सेष्वेव देवेषूपत्यन्ते ॥ ११ ॥

जगवंचण उदाहु संतेगइया मणुस्सा नवति तं जहा आरणिवा
आवसहिया गामणियंतिया कण्डुई रहस्सिया जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिक्खित्ते नवइ णो बहु
संजया णो बहुपडिविरया पाण नूय जीव सत्तेहिं ते सतो अप्पणा
सच्चा मोसाइ एवं विप्पडिवेदेंति अहं ए हंतवो अत्रे हंतवा जाव
कालमासे कालं किच्चा अन्नयराइं आसुरियाइं किंभिसियाइं
जाव उववत्तारो नवति तउ विप्पमुच्चमाणा जुळो एलमुयत्ताए
तमोरुवत्ताए पच्चायंति ते पाणावि बुच्चंति जाव णो णेयाउए नवइ ॥७३॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेनेके, आ जगत्मांहे कोइएक मनुष्य एवा होय के. आरणि
क एवुं तीर्यविशेष तेनें विषे रहेनार ते आरण्यवासी, तथा कंदमूजकृतादारी, वृद्धनें मृते
वसनार एवा पुरुष, तापस विशेष जाणवा. (आवसहिया के०) वली कोइएक पानठानी पण
कूटीकरी रहेनारा, ग्राम निमंत्रिक एटले आजीविका निमित्त ग्राम समीपें गमनारा. (क
एहुईरहस्सिया के०) कोइएक कार्यनें विषे रहस्यना करनार, इत्यादि तापस विशेष. जेनें
विषे श्रमणोपासकनें व्रतग्रहण प्रारंभीने मरणांत सुखी हिंसानो निपेयने. एने ते तीर्थिक
केवात्रे ? तोके घणा संयत नथी, कारणके तेमांहे सम्यक् ज्ञान नथी, ते माटे ते पूर्ण गंध
मनें जाणता नथी, तथा प्राण, जूत, जीव, अने सत्त्वनें विषे जेनें एणुं व्रतिपणुं नथी. ते दोनो
पोता यकी एवी सत्यामृषा जापा प्रयुंजीनें लोक आगज आवीरीनें धोले ते बहनें. मनें
ब्राह्मण पणाने लीधे दंमादिके करीहणवो नहीं. बीजा कुशादिकोने हल्ला. इत्यादिक
पूर्व अध्ययननें विषे कसुंने, ते सर्व श्रद्धीं जाणी छेवुं. एवा मनुष्य, राजमागे राज करीजे
बाजतपश्रयनिं योगें अनेरा आसुरिय किंविपीयादिकनी गतिने विषे जाय. जे कारण माटे
ते जीवघातना उपदेशना देनार, जोगानिजारी. तापसो, नित्यांधकार मज्जित एही नारादि
क गतिमांहे जाय. वली बालतपनें योगें तेनें प्रथमतो पूर्वोक्त नीदगति ज्ञान पाय, ने
वार पठी वली ते आसुरीयादिक गतिपकी आसुष्यने दूये चवीनें वली वली देहेग,
मूगा, एवा तमोरूप श्रंथ मनुष्य थाय. एवा ठता तेनें व्रत रहिये. नेनें प्राण रहिये.
इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. इत्यादिक यावत् ए तमारुं वचन न्यायमार्गवुं नथी ॥ ७३ ॥

॥ दीपिका—किंचान्यत् एके मनुष्याएवंनूताः ह्युः आरणिवा आरण्यजनिनः कान्दमूजकृतादारीः
कामानिमंत्रिकाः (कण्डुईरहस्सिया) कविस्त्रायें रहस्यज्ञाः एते सर्वेति तौ धरं विज्ञाः
१९१

तेषां नो बहुतयताः क्रियासु नो बहुप्रतिविरताः सर्वजंबुवधान निवृत्ताः सत्याकृत्या
 क्र्यानि परेषु एवं बह्व्यमाणप्रकारेण प्रयुजंति (एवंविष्यडिवेदेति) कचित्पाठः एवं
 धर्मकारेण प्रतिवेद्यंति ज्ञापयंति । यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये हंतव्याः । अहं ना
 नव्योऽन्येऽज्ञापयितव्याऽन्यादीन्पुपदेशवाक्यानि ददति । एवंनृतास्ते कामासक्ताः हिं
 नतवन्तः काजं कृत्वाऽन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किञ्चिद्विकेपु अमुरदेवागमेपुप
 यथा प्राचुरयानकापदेशज्ञातारो नो गमूँछिताऽसूयेषु नित्याधिकारेषु किञ्चिदप्रधाने
 म्यानेषु समुत्तरयंतं तेषु देवानां कास्त्वसत्त्वं न व्यनिचरंति तेषुच यद्यपि इत्यप्राणा
 न संनयति तथापि नावप्राणातिपातस्य विरतेर्विषयतां प्रतिपद्यंते ततोदेवतोऽप्रा
 णादुद्धृताया विदुषोर्नेद्विपरिर्द्धु हीनमनुष्येषुवा एडमूकतया तमोरूपतया तेषां
 तथा प्रत्यायांति तेषां च तस्याद्यपि असत्त्वं न व्यनिचरंति ततो न निर्विषये प्रत्या
 णसु च इत्यप्राणातिपातोऽपि संनयति ॥ २२ ॥

१. टीका-विज्ञानम् । (जगत्पञ्चगम्यादुरित्यादि) गीतमस्याम्येव प्रत्यात्मनः
 रसं रसं विदुषा । एवं केचन मनुष्या एव नृता नवंति तद्यथा श्वरस्ये जनाया
 र्थं विदुषां रसं ना ग्राहयित्वास्तीयिकविशेषाण तया ग्रामनिर्मात्रासाया (न
 रित्यादिना) इतिहासं रसम्यक्ताः कनिडस्यकाण्ते सवंपि तीर्थिकविशेषाण
 धर्माधर्माणां रसं विदुषा । तथा ज्ञानावगणीयावृत्तत्वाच्च बहुविरताः सर्वप्राण
 दाहारेण रसम्यक्ताः विदुषा । अथादिरिताऽव्यर्थः । ते तीर्थिकविशेषाण्यवृत्ततां
 विदुषा रसम्यक्ताः रसम्यक्ताणि वास्यान्येवमिति बह्व्यमाणगत्या विमुंति । (एवं
 विदुषेति) इतिहासं रसम्यक्ताः । एवं विविधप्रकारेण परेषां प्रतिवेद्यंति तानि पुन
 र्हाति कृत्वा विदुषेति । तद्यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये पुनर्हंतव्याः तथार्थं तस्या
 तव्योऽन्ये पुनर्हंतव्येति तव्याऽन्युदीगितान्युपदेशवाक्यानि ददति । तेषां मोक्षोप
 नां रसम्यक्ताः सुखेन वाच्यपुपत्रायावद्वर्षाणि चतुर्षां नितया पदवर्गमानि क
 र्यात्तया वा प्रत्ययार्था काजं अन्तर्कोकटानोगनोगाग्रास्ते तथाज्ञताः हिंसा
 र्हाति कृत्वा रसम्यक्ताः काजं कृत्वा अन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किञ्चिद्विषयतां
 मेषुतन्म्येनदति इति प्राचुरयानकापदेशज्ञातारो नो गमूँछिताऽसूयेषु नित्या
 र्थं विदुषा रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः तेषु देवानां कास्त्वसत्त्वं न व्यनिचरंति तेषां
 तेषां च तस्याद्यपि असत्त्वं न व्यनिचरंति ततो न निर्विषये प्रत्या
 णसु च इत्यप्राणातिपातोऽपि संनयति तद्यथा तमोरूपतया तेषां रसम्यक्ताः
 रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः रसम्यक्ताः

ते चोनयोरप्यवस्थायास्त्रसत्त्वं न व्यभिचरन्ति । इत्यतो न निर्विषयं प्रत्याख्यानमेतेषु च
इव्यतोपि प्राणातिपातः संनवतीति ॥ २२ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा दीहाउया जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए जाव दंमे णिक्खित्ते नवइ ते
पुवामेव कालं करेन्ति करेन्तिता पारलोइयत्ताए पच्चायन्ति ते
पाणावि बुच्चन्ति ते तसावि बुच्चन्ति ते महाकाया ते चिरइइ
या ते दीहाउया ते बहुयरगा जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चका
यं नवइ जाव णो णेयाउए नवइ ॥ २३ ॥

अर्थ—वली नगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, आ जगत्मांहे एकेक प्राणी एवाळेके,
जे आवक पञ्चखाण करेन्ते, ते थकी ते प्राणी दीर्घायुवालाळे, ते देवता, नारकी, तिर्थच,
थने मनुष्यपणे परलोकमांहे उपजे, तेने प्राण पण कहिये, तेने त्रस पण कहिये, तेने
मोहोटीकाया ना धणी पण कहिये, तेने घणी स्थिति कहिये. तेने घणा प्रकारना जीव
कहिये, जेने विषे श्रमणोपासकने व्रतग्रहण प्रारंभीने मरणांतमुधि विनाशवानो निषेधे,
थने ते आवक तो, तेनी पूर्वज काल करे. ते कारण माटें ते श्रमणोपासकने, तेने वि
नाशवानो निषेधे, परंतु ते दीर्घायुत्रसने विषे प्राणातिपात विरमणव्रत शामाटें पळे
नही? तमे जे कहोळे के, एवो पर्याय कोइ नथी के, जेणे करी आवक पञ्चखाण करे. ते
तमारु वचन व्यायमार्गेतुं नथी. ॥ २३ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रकटमेव विरतिविषयमाह । नगवानाह । योहि प्रत्याख्यानं गृ
ह्णाति तस्मादीर्घायुष्काः प्राणिनस्ते च नारकमनुष्यदेवादित्त्रिचतुःपंचेन्द्रियतिर्थचश्च सं
नवन्ति ततः कथं निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ? शेषं सुगमम् ॥ २३

॥ टीका—सांप्रतं प्रत्यक्षतिष्ठेय विरतेर्निर्विषयं दर्शयितुमाह । (नगवंचणं उदाहुरि
त्यादि) नगवानाह योहि प्रत्याख्यानं गृह्णाति तस्मादीर्घायुष्काः प्राणाः प्राणिनस्ते च
नारकमनुष्यदेवादित्त्रिचतुःपंचेन्द्रियतिर्थचश्च संनवन्ति ततः कथं निर्विषयं प्रत्याख्यान
मिति ? शेषं सुगमं यावत्सो णेयाउए नवइ ॥ २३ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा समाउया जेहिं समणोवास
गस्स आयाणसो आमरणंताए जाव दंमे णिक्खित्ते नवइ ते
सममेव कालं करेन्ति करेन्तिता पारलोइयत्ताए पच्चायन्ति ते पाणा

॥ दीपिका-इदमव्यापुष्कसूत्रमपि स्पष्टं नवरं यावत्ते न धियंते तावत्प्रत्याख्यातस्य विषयः व्रतेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यंते ॥ १५ ॥

॥ टीका-तथाव्यापुष्कसूत्रसिद्धमेव । इयंस्तु विज्ञेयोयावत्ते न धियंते तावत्प्रत्याख्यातस्य विषयस्त्वतेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यंतइति ॥ १५ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा जवंति तेसिंचणं ए
वं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संचाएमो मुमे नयित्ता जाव पव
इत्तए णो खलु वयं संचाएमो चाउदसठमुद्धिठपुणमासिणीसु प
डिपुणं पोसहं अणुपालित्तए णो खलु वयं संचाएमो अपठिमं
जाव विहरित्तए वयंचणं सामाइयं देसावगासियं पुरछा पाईणं
पडिणंवा दाहिणं उद्दीणं एतावता जाव सबपाणेहि जाव सबस
त्तेहि दंमेहि णिक्खिते सबपाणज्जयजीवसत्तेहि खेमं करेहि अहमं
सि तव आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगरस्स आयाणसो
आमरणंताए दंमे णिक्खिते तउ आठं विषजहंति विषजहिता
तव आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगरस्स आ
याणसो जाव ते सुपच्चायंति जेहिं समणोवासगरस्स सुपच्चस्कायं
नवइ ते पाणावि जाव अयंपि नेदे से ॥ १६ ॥

अर्थ-वली गौतम स्वामी बोल्या के,आ जगत् मांहे एकेक थमखोपासक एवा होयठे
के जेनें पूवें एवा व्रतनो उच्चार होयठे के,निश्चें अमें सुंम थइ आगारवास ठांनीनें चारित्र
लइ शकता नथी.निश्चें अमे चतुर्दशी,अष्टमी,उद्दिष्ट एटले कट्याणिक तिथि,अने पूर्णमा
सी एटले चोमासानी व्रण पुन्यम ते दिवसें प्रतिपूर्णे पौषध पाली शकता नथी (एखलु
वयंसंचाएमो के०) निश्चें करी अमे समर्थ नथी,छुं करवाने समर्थ नथी? (अपठिमंजाववि
हरित्तए के०) तोके अपश्चिम संलेपणा करी अणसण पणु उच्चरी शकवाने समर्थनथी (व
यंचणंसामाइयंदेसावगासियंपुरछा के०) किंतु अमे सामायक तथा देशावकाशिक ए व्रत
पालछुं, एटले जावजीव सुधी दिनप्रत्ये दिशाउठुं परिमाण करीछुं, तथा पुरछा एटले
प्रजातें पच्चस्काणने अयसरें(पाईणं के०) पूर्वदिशायें,पश्चिम दिशायें,दक्षिण दिशायें,उत्तर
दिशायें,ए चारे दिशायें,अमुक अमुक जूमि सुधी जावुं, उपरांत जूमियें जवावु पच्चस्काण
करीछुं,एवुं व्रत पालीछुं, एतावता जेटलुं दिशितुं परिमाण कीछुंते ते दिशि थकी उपरांत

नी जूमिमांहे जेटला प्राणीउठे यावत् सर्व सत्वठे तेनें घात करवानो त्याग करील्ले. एउठे
 उपरांत सर्व प्राण, जूत, जीव, अनें सत्वठे, अर्थात् जे कांइ त्रस, अनें स्थावर प्राणीसंगे
 तेनें (खेमंकरे के०) तेनी दया पालील्ले. (अहमंसित्तुआरेणं जेतसापाणा के०) ते जूमिमांहे
 पण वली जे त्रस प्राणीयोठे तेनें आश्री ते श्रमणोपासकें मरणांत सुधी तेनो दंन निपेधे
 ते त्रस जीव त्यांथी पोताल्ले आयुष्य त्यागीने वली तेहिज जूमिने विपे त्रसप्राणमांहे आठो
 उपजे एटले जेनें विपे श्रमणोपासकनें पञ्चकाण होय. जे कारण माटे त्यां जेटला
 जीवठे तेनें विपे ते श्रावकनें मरणांत सुधी दंननो निपेध ठे ते कारणें ते श्रावकनें
 पञ्चकाण कहियें. ते माटे ए तमारं वचन रूडुं नथी. ए प्रथमजंग थयो. ए रीतें वजी
 बीजा थाव जंग आगल कहेठे. ॥ २६ ॥

॥ दीपिका-पुनः श्रावकाणां दिग्भ्रताश्रयेण प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । सुगमं नरं
 (देशावगातिर्षेति) पूर्वगृहीतस्य दिग्भ्रतस्य योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्तं
 जनगतादियानं करोति तद्देशावकाशिकवच्यते । तथाहि । पुरष्ठापायीणमिति ।
 (पुरष्ठाति) प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेवंजृत्तं प्रत्याख्यानं करोति यथा प्र
 चीनं पूर्वाभिमुखं पूर्वदिशि एतावन्मयाऽद्य गंतव्यं प्रतीचीनं पश्चिमायां दिशि दक्षिणस्यां
 मुदीच्यामुत्तरस्यां एतावजंतव्यं एवं प्रत्यहं प्रत्याख्यानं करोति तेन च व्रतेन गृहीतस्य
 माणे देशे ये आरेण त्रसाः येषु श्रावकस्यादानतः प्रथमव्रतादारच्यामरणांत दंनं लब्धं
 ते त्रसाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतमानदेशएव त्रसत्वेन प्रत्यायाति गृहीतस्य
 माणदेशे त्रसायुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यते तेषु श्रावस्य सुप्रत्याख्यानं स्वाङ्गनपरा
 पि त्रसत्वसंज्ञावादिति । शेषं सुगमम् ॥ २६ ॥

॥ टीका-पुनरपि श्रावकाणामेव दिग्भ्रतसमाश्रयणतः प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयति
 तुमाह. । (जगंचणमित्यादि) सुगमं यावत् वयं संसारांसां देशावगातिर्षेति । देशा
 काणोदेशावकाशः तत्र जवं देशावकाशिकं । इदमुक्तं जवति । पूर्वगृहीतस्य दिग्भ्रतस्य
 योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्ततरं योजनगव्यतिपत्तनगृहमयांदादिकं परित्यज्य
 णं विचने तद्देशावकाशिकमित्युच्यते । तदेव दर्शयति । (पुरष्ठापायीणमित्यादि) पुन
 ति प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेवं जृत्तं प्रत्याख्यानं करोति तद्यथा प्राचीनं
 वाभिमुखं प्राच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य गंतव्यं तथा प्रतीचीनं प्रतीच्यामपरस्यां दिशि दक्षि
 दक्षिणानिमुखं दक्षिणस्यामेवोदीच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य पंचयोजनमात्रं तदभिमुखं
 वा गंतव्यमित्येवंजृत्तं सप्रतिदिनं प्रत्याख्यानं विधत्ते तेनच गृहीतदेशावकाशिनोत्पत्तये

राय धनपतसिंघ बादाडरका जैनागम संग्रह नाग इसरा. १००७

केन सर्वप्राणिन्योगृहीतपरिमाणत्वेण दंभोनिहितः परित्यक्तो नवति ततश्चासौ आ
 ब्रह्मः सर्वप्राणिन्युत्तजीवितत्वेण दंभं करोहमस्मिन्नित्येवमभ्यवसायी नवति तत्र गृहीत
 परिमाणे देशे ये आरेण व्रताः प्राणायामेषु श्रमणोपासकस्य दानतइत्यादेरारज्यामरणातो
 दंभोनिहितः परित्यक्तो नवति ते च व्रताः प्राणाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतप
 रिमाणदेशे एव योजनादिदेशान्यन्तर एव व्रताः प्राणास्तेषु प्रत्यायाति । इदमुक्तं नवति ।
 गृहीतपरिमाणदेशव्रतायुष्कं परित्यज्य व्रतसेवैवोत्पद्यन्ते ततश्च तेषु श्रमणोपासकस्य सुप्र
 त्याख्यानं नवत्पुनश्चापि व्रतत्वसद्भावात् । शेषं सुगमं यावत् णो णो यावत् नवति ॥ १६ ॥

तत्र आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो
 आमरणंताए दंभे णिक्खित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहं
 तित्ता तउ आरेणं चेव जाव थावरा पाणा जेहिं समणोवासग
 स्स अछाए दंभे अणिकित्ते अणछाए दंभे णिक्खित्ते तेसु पच्चा
 यंति तेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिकित्ते अणछाए
 दंभे णिक्खित्ते ते पाणावि बुद्धंति ते तसा ते चिरच्छिद्या जाव अ
 यं पि जेदे से ॥ १५ ॥ तउ जे आरेणं तसा पाणा जेहिं समणो
 वासगस्स आयाणसो आमरणंताए तउ आउं विप्पजहंति वि
 प्पजहंति त्ता तउ परेणं जे तसा थावरा पाणा जेहिं समणोवास
 गस्स आयाणसो आमरणंताए तेसु पच्चायंति तेहिं समणो
 वासगस्स सुपच्चकायं नवइ ते पाणावि जाव अयं पि जेदे से
 ॥ १६ ॥ तउ जे आरेणं थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स
 अछाए दंभे अणिकित्ते अणछाए णिक्खित्ते ते तउ आउं वि
 प्पजहंति विप्पजहंति त्ता तउ आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं
 समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए ते सुपच्चयंति तेसु
 समणोवासगस्स सुपच्चकायं नवइ ते पाणावि जाव अयं पि जे
 दे से णो ॥ १७ ॥ तउ जे ते आरेणं जे थावरा पाणा जेहिं समणो
 वासगस्स अछाए दंभे अणिकित्ते अणछाए णिक्खित्ते ते तउ
 आउं विप्पजहंति विप्पजहंति त्ता ते तउ आरेणं चेव जे थावरा
 पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंभे अणिकित्ते अणछा

अविरतिठे ते थकी ठरे एटले आगल, (जेतसापाणा के०) जे त्रस प्राणीठे (जेहिंसम
 णोवासगस्त के०) जेनें विपे श्रमणोपासकें (आयाणसो के०) व्रत ग्रहण प्रारंभीनें (आ
 मरणंता ए के०) मरणांत सुधी (दंमेणिकिते के०) घात करवानो निपेधोठे, (तउं
 आवंविषजहंति के०) पठी ते जीव त्यां थकी आयुष्य पूर्ण करे. (विषजहंतित्ता के०)
 त्यांथी आयुष्य पूर्ण करीने (तउंआरेणंचेव के०) फरी त्यां मर्यादा वाली जूमियेंज निभें
 (जावथावरापाणा के०) यावत जे स्थावर प्राणीठे (जेहिंसमणोवासगस्त के०) जे स्थाव
 रप्राणीने विपे श्रमणोपासकने (अछाएदंमेणिकिते के०) अर्थदंम एटले अर्थ हणवा
 नो निपेध नथी, अने (अणछाएदंमेणिकिते के०) अनर्थदंम एटले, अनर्थ विनाश करवा
 नो निपेधठे (तेसुपञ्चायेंति के०) तेवा स्थावर जीवोनें विपे ते पूर्वोक्त त्रस जीव आवी उप
 जे. (तेहिंसमणोवासगस्त के०) तेनेविपे श्रमणोपासकने (अछाएदंमेणिकिते के०) अ
 र्थदंम ठांमघो नथी (अणछाएदंमेणिकिते के०) अने अनर्थ दंम ठांमघोठे (तेपाणाविबुजंति
 के०) तेनें प्राण पण कहियें, तेने त्रस पण कहियें, तेनें चिरस्थितिक पण कहियें, (जावथपं
 पिजेदे के०) यावत ए जेदवालुं पण (से के०) ते तमारुं वचन, न्याय मार्गुं नथी. ए प्र
 थम जंग कह्यो ॥२७॥ हवे बीजो जंग कहेठे. जेटली जूमिकानी अविरतिठे ते जूमिका मांहे
 लाज त्रस जीव होय ते मरण पामिने फरी नियम करेली जूमिका मांहे जे त्रस अने स्थावर
 जीवोठे तेमांहे आवी उपजे. ए बीजो जंग ॥२७॥ हवे बीजो जंग कहेठे. जेटली जूमिकानी
 अविरतिठे ते मांहेला स्थावर जीव, ते मरण पामिनें फरी तेहिज प्रत्याख्यान करेली जूमि
 का मांहे जे त्रस जीवोठे तेमांहे आवी उपजे ॥२७॥ हवे चौथो जंग कहेठे. जेटली जू
 मिकानी अविरतिठे ते मांहेला स्थावर जीव, मरण पामिने फरी तेहिज जूमि मांहेला
 स्थावर मांहे आवी उपजे ॥३०॥ हवे पांचमो जंग कहेठे. जेटली जूमिकानी अविरति
 ठे जे नियम करेली जूमिकाठे ते मांहेला स्थावर जीवठे ते मरण पामिने ते मांहे आ
 वीने स्थावर पणो उपजे ॥३१॥ हवे ठछो जंग कहेठे. नियम करेली जूमिका मांहेला
 त्रस अने स्थावर जीव, ते त्यांथी मरण पामिनें जेटली जूमिकानी अविरतिठे ते जूमि
 मांहेला त्रस जीवोने विपे आवी उपजे ॥३२॥ हवे सातमो जंग कहेठे- नियम करे
 ली जूमिका मांहेला त्रस, अने स्थावर जीव, ते त्यांथी मरण पामिनें जेटली जूमिका
 नी अविरतिठे ते मांहेला स्थावर जीवोने विपे आवी उपजे ॥३३॥ हवे आठमो जंग
 कहेठे. नियम करेली जूमिका मांहेला त्रस अने स्थावर जीव, ते त्यांथी मरण पामिनें
 फरी तेहिज नियम करेली जूमिका मांहे त्रस, अने स्थावरने विपे आवी उपजे, एटले
 एथाठ जंग थया. अने नवमो जंग प्रथम कह्यो, एम वधा मली नव जंग थया. हवे
 ए नवे प्रकारें करी श्रावकने पञ्चत्काण देखावेटे. ते केवोरीति? तारे, ए जागा मांहे ज्यो

त्रस जीव कदावे तेनो सर्वथा प्रकारे आवकने आमरणांतसुधी पञ्चस्काण्वे अने ज
ज्यां स्थावर बोध्यावे त्यां त्यां आवकें अनर्थ पञ्चस्काण कथुंने. तेथी तेमांहे ते जे
उपनाजणी, एपण पञ्चस्काण थाय. एटले नवे जंग मांहे आवकने पञ्चस्काण हे
ए रीतें जाणवुं. एवी रीतें घणा दृष्टांतें करी आवकना पञ्चस्काणनो विषय देखावो. ॥३॥

॥ दीपिका-अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसा आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २३ ॥
त्र आरादेशवर्तिनस्त्रसागृहीतपरिमाणोद्देशाद्विहिते त्रसाः स्थावराश्च तेषूपपद्यन्ते ॥ २४ ॥
आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते आरादेशवर्तिनोये त्रसास्तेषूपपद्यन्ते ॥ २५ ॥ आरा
वर्तिनोये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २६ ॥ आरादेशवर्तिनो
स्थावरास्ते परदेशवर्तिषु त्रसस्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २७ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरा
आरादेशवर्तिषु त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ २८ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेश
र्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २९ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसास्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव
स्थावरेषूपपद्यन्ते । एवं नवापि सूत्राणि जणितानि तत्र, यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानाः प्र
प्रतग्रहणादारभ्य आवकणामरणांतोदंमः परित्यक्तइति योज्यं । यत्र तु स्थावरास्तत्र
य दंमोन निक्षिप्तोन त्यक्तः अनर्थाय च दंमः परित्यक्तइति । शेषं सुगमम् ॥ ३० ॥

॥ टीका-एवमन्यान्यप्यष्ट सूत्राणि इष्टव्यानि सर्वाण्यपि नवरं तत्र प्रथमे सूत्रे तो
पक्षपात्यातं तत्रैवं जूतं तद्यथा गृहीतपरिमाणे देशे ये त्रसास्ते गृहीतपरिमाणोद्देशात्
य । तथा द्वितीये सूत्रे त्वारादेशवर्तिनस्त्रसाः आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २३ ॥
तृतीये त्वारादेशवर्तिनस्त्रसागृहीतपरिमाणोद्देशाद्विहिते त्रसाः स्थावरास्तेषूपपद्यन्ते ॥ २४ ॥
तथा चतुर्थे सूत्रे त्वारादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते तद्देशवर्तिष्वेव त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ २५ ॥
पंचमे सूत्रे तु आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २६ ॥
षष्ठे सूत्रे तु परदेशवर्तिनोये स्थावरास्ते गृहीतपरिमाणास्तेषु त्रसस्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २७ ॥
सप्तमे सूत्रे त्विदं परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूपपद्यन्ते ॥ २८ ॥
अष्टमे सूत्रे तु परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूपपद्यन्ते ॥ २९ ॥
॥ ३० ॥ नवमसूत्रे तु परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसेषूपपद्यन्ते ।
एवमनया प्रक्रियया नवापि सूत्राणि जणनीयानि । तत्र यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानाः प्र
प्रादानादभ्यादेशात् अमणोरासकनामरणांतोदंमस्त्यक्तइत्येवं योजनीयं । तत्र तु
दंमस्तत्रादाय दंमो न निक्षिप्तोन परित्यक्तोऽनर्थाय च दंमः परित्यक्तइति । तत्र तु
ना तु स्वदुष्टा विधेरेति ॥ ३१ ॥

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जेनागम संग्रह जाग इसरा. १०११

जगवंचणं उदाहु ए एतं नूनं ए एतं नवं ए एतं नविस्संति
जणं तसा पाणा वोड्डिक्किहिति थावरा पाणा नविस्संति थाव
रा पाणावि वोड्डिक्किहिति तसा पाणा नविस्संति अवोड्डिन्नेहिं
तसथावरोहिं पाणेहिं जणं तुप्पेवा अन्नोवा एवं वदद् एण्डिणं से
केइ परियाए जाव णो णोयाउए नवइ ॥ ३५ ॥

अर्थ-हवे चली उदक पेदाजपुत्र प्रत्ये, जगवंत श्री गौतमस्वामी कहेते के, अहो उ
दक ! (एएतंनूनं के०) नूतकालने विपे ए वात थइ नथी, (एएतंनवं के०) वर्तमा
नकाले ए वात थाय नही. (एएतंनविस्संति के०) आगमिक काले ए वात थइ न
हीं (जसुंतसापाणावोड्डिक्किहिति के०) जे त्रसप्राणी सर्वथापि विषेद थइ (थावरा
पाणानविस्संति के०) अने जगत् मांहे स्थावर प्राणीज हइ, अथवा स्थावरप्राणी स
र्वथा विषेद पामइ, अने जगत् मांहे त्रस प्राणीज रहेइ. यद्यपि तेने परस्पर मांहो
मांहे गतिवे जे स्थावर फीटी त्रस थाय, अने त्रस फीटी, स्थावर थाय, परंतु समस्त
पणे एकनो बीजा मांहे सजाव न थाय. तथा एवीपण संजावना नथी जे, एक पञ्च
स्काणना करनार टाली अन्य नारकी, वेइइयादिक, तिर्थच, मनुष्य, देवता, ए समस्तनो अ
जाव होय? जो एमज होय तो त्रसनुं पञ्चस्काण निर्विषय थाय. परंतु ए वात संजवे नहीं!
(अयोड्डिन्नेहितसथावरोहिंपाणेहिं के०) एम त्रस अने स्थावर प्राणीनो अविषेद होय.
(जसुंतुप्पेवाअन्नोवाएवंवदद् के०) माटे जे तमे अथवा बीजो कोइ, एम कहेके (एण्डिणं
सेकेइपरियाए के०) ते कोइ पर्याय नथी के जे पर्याय करी थावकने प्राणातिपातनुं
पञ्चस्काण थाय. ते वचन, (जावणोणोयाउएनवइ के०) यावत् न्यायोक्त नथी ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका-तदेवं बहुदुर्लभं: श्रावकप्रत्याख्यानस्य सविषयतां प्रसाध्याधुना परप्रश्नस्या
त्यंतासंबन्धतां दर्शयन्नाहं । गौतमस्वामी उदकं प्राह । नैतद्भूतं नैतद्भव्यं नैतद्भविष्यं यच्च साः
सर्वथा उद्येत्स्यंति स्थावराएव नविष्यंति तथा स्थावराउद्येत्स्यंति त्रसाएव नविष्यंति ए
तद्भूयं न संजयति नहि कदाप्येवं संजयोस्ति यत्प्रत्याख्यानिनमेकं विहायान्येषां नारका
णां विडियादितिरश्चां मनुष्याणां देवानां च सर्वथाप्यजावः । एवंहि च प्रत्याख्यानं नि
र्विषयं स्याद्यदि प्रत्याख्यानिनोजीवतएव नारकाद्यास्वसाः समुच्चिद्यंते नचायं प्रकारः संज
वी स्थावराणां यानंतत्वाऽसंख्येयेषु त्रसेषूत्पादसंजयः एवं सति यद्वदत यूयमन्योवा यद
ति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयद्वावकस्यैकत्र सविषयोदंभत्यागइति तदेवं त्वदीय प्रेथं
सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

॥ टीका-तदेवं बहुनिर्दिष्टांतिः स्वस्वविषयतां श्रावकप्रत्याख्यानस्य प्रस्ताप्यापुनरप्येवं
 वंशतां चोद्यत्य सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (जगवंचणवदाहुरित्यादि) जगवान् संप्रत्य
 म्युदकं प्रत्येतदाह । तद्यथा नैतद्भूतमनादिके काले प्रागतिक्तांति नाप्येतदप्यनेनेन
 नाप्यं नाप्येतदन्तमानकाजे नवति । ये त्रसाः प्राणाः सर्वथा निर्जेषतया सज्जयन्ते
 तौष्ठित्वेति स्यावराणविष्यंतीति तथा स्यावराश्च प्राणिनः कालत्रयेषि नैव सज्जयन्ते
 नि प्रज्ञानविष्यंति चयपिच तेषां परस्परसंक्रमेण गमनमस्ति तथापि न सामर्थ्येण
 नरंमिनरत्र सज्ञावस्तथाहि न ह्येवंभूतः संनवोस्ति यदुत प्रत्याख्यानिनमेकं निदृष्टं
 रां नास्त्वानां कीदृश्यादीनां तिरश्चां मनुष्यदेवानां च सर्वदाप्यनावः एवं प्रसिद्धिः ।
 न्याख्यानां निर्दिष्टं नवति यदि तस्य प्रत्याख्यानिनोजीवतएव सर्वेपि नारकारण्य
 ममुदिष्टं न चाम्य प्रकारस्य संनवोस्त्युक्तन्यायेनेति स्यावराणां चानन्तानामनेनेन
 मागम्येनेन प्रमेयरादनि सुप्रतीतमिदं तदेव नव्ययष्टिनेस्वतः स्यावरेभ प्राणिनेभ
 दन प्रमेययोना कभिद्वनि तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयत्र श्रमणोपात्तरूपेण
 सौपरि रंमरंम्यादनि नान्तपुक्कनीत्या सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

जगवंचणं उदाह आगसंतो उदगा जे खलु समणं वा माहणे वा परि
 नामेदमिति मग्नेनि आगमित्ताणां आगमित्तादंसणं आगमिता
 मितं पाशाणं कम्माणां अकरणयाए से खलु परलोमपलिमंयताए
 दिद्वं से खलु मग्णं वा माहणं वा णो परिजासइ मिति मग्नेनि आ
 गमित्ताणां आगमित्तादंसणं आगमित्ताचरितं पावाणं कम्माणां अ
 कमाणयाए से खलु परलोमविमुदीए चिद्वं तएणं से उदय पेसणु
 ने जगवे सोदमं आगदायमाणा जामेव दिमि पागनूतं तामेव दिमि
 पदनेहममणाय ॥ ३६ ॥

उदय-उदय, जगत्तम नाम्ना कहेवे, के, आदां आगुप्यमन् उदक ! तान् इति उदय
 उदक उदक इति उदकतया करतए एतां श्रमण दाय, अथवा माहण पदने
 न सज्जयन्ते इति उदय दाय तदे (परिजासइ के०) निर्दि, (मितिमग्नेनि के०) के
 के० जगत्तम नाम्ना उदय आगमित्ताणां के०) तया मग्नेह दान, पाताने इति
 के० उदय उदय उदय के०, मग्नेह दर्शन पाताने विने आगमने, (आगमित्ता
 के० मग्नेह उदय उदय विने आगमने, एतादना मग्नेह दान, मग्नेह उदय
 उदय उदय उदय उदय उदय दाय, (पाशाणं कम्माणां अकरणयाए से खलु

कर्मनें अण करवा नणी उवघो. एटले सावधान थयो. (सेखलुपरलोगंपलिमंथनाए चिछ के०) ते पण निश्रं परलोकना विघात नणी तिछे, एटले रहे, एटले शुं कहुं? तोके, चारित्रिउं पुरुष घणोज गुणवान् होय परंतु यथोक्त श्रमण ब्राह्मणनी निंदा करे, ते परलोकनो, तथा संयमनो विराधक कहेवाय. हवे जे गुणवंतना गुण ग्रहण करे, ते नां फल देखावे. जे महासत्त्ववंत पुरुष रत्नाकरनी पेरे गंजीर, श्रमण ब्राह्मणने निंदे नही, ते सहित थको तेनी साथें मैत्री जाव पोषण करे, सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनें यथोक्त पालतो ठतो, पापकर्मने अण करवा नणी उवघो एटले सावधान थयो. ते निश्रं थकी परलोकनो तथा संयमनो आराधक थाय. ए कारण माटे श्रमण ब्राह्मणनी निंदा न करे ! ते पुरुष रुडो जाणवो. एवुं जाणीने ए निंदा परिहरवी. अने सुधो संयम पालवो. (तएणंसे के०) तेवार पठी ते उदक पेढाल पुत्र, जगवन श्री गौतम समीपें एवा अर्थो सांजलीनें, श्री गौतम स्वामीनें आदर दीधा बिना पूव्या बिना जे दिशा थकी आब्यो हतो, तेहिज दिशा तरफ फरी गमन चिंतवन करतो हवो॥३६॥

॥ दीपिका-अथोपसंहारमाह । गौतमस्वाम्याह । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं यं यथोक्तक्रियाकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिज्ञापते मैत्रीं मन्यमानोपि निंदति स सम्यक् ज्ञानदर्शनं चारित्रं च श्रामस्य प्राप्य पापकर्मणामकरणायोद्धितः खलु बुधप्रकृतिः पंथितमन्यः परलोकस्य सज्जतेः पजिमंथाय विघाताय तिष्ठति यः पुनर्महासत्त्वः सागरवज्जंजीरः श्रमणादीन् परिज्ञापते न निंदति तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यक् ज्ञानादीन् सुगम्य पापकर्मणामकरणायोद्धितः स खलु परलोकविशुद्ध्या तिष्ठति अनेन वाक्येन परनिंदावर्जनायथावस्थितार्थकथनेन श्रीगौतमः स्वांश्रुत्यं परिहरतिस्म एवं श्रीगौतमे न यथावस्थितार्थज्ञापितोऽपुदकोयदा गौतममनादियमाणोयस्याएव दिशः प्राङ्मूतस्ता मेव दिशं गमनाय प्रधारितवान् चिंतितवान् ॥ ३६ ॥

॥ टीका-सांप्रतमुपसंजिघृष्टमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) गौतमस्वाम्याह । आ-
युष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं वा यथोक्तकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिज्ञापते निं-
दति मैत्रीं मन्यमानोपि तथा सम्यक्ज्ञानमागम्य तथा दर्शनं च पापानां कर्म-
णामकरणाय समुद्धितः स खलु बुधप्रकृतिः पंथितमन्यः परलोकस्य सुगतिलक्षणस्य
तत्कारणस्य वा सत्संयमस्य पजिमंथाय तद्विजोडनाय तद्विघाताय तिष्ठति यस्तु पुन-
र्महासत्त्वोरत्नाकरवज्जंजीरोन श्रमणादीन् परिज्ञापते तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यग्द-
र्शनचारित्राण्यनुगम्य तथा पापानां कर्मणामकरणायोद्धितः स खलु परलोकविशुद्ध्यावतिष्ठ-
ति अनेन च परपरिज्ञापावर्जनेन यथावस्थितार्थस्वरूपदर्शनतो गौतमस्वामिना स्वांश्रुत्यं

२०१४ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे सप्तमाध्ययनं.

परिहृतं नवति तदेवं यथावस्थितमर्थं गौतमस्वामिनावगतोऽप्युदकः पेटालपुत्रोयदा
तं गौतममनाद्विषमाणोयस्याएव दिशः प्राङ्मूर्तस्तत्तामेव दिशं गमनाय संप्रधारितवान्

नगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु तद्गानूतस्स समणस्सव
माहणस्सवा अंतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निस
म्म अप्पणो चेव सुहम्माए पडिलेहीए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंजि
एसमाणे सोवित्तावतं आढाइ परिजाणेंति वंदंति नमंसंति सकारे
समाणेइ जाव कल्याणं मंगलं देवयं चेइयं पङ्कुवासेंति ॥ ३७ ॥

अर्थ-नगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, अहो आधुप्यमन् उदक ! खलु इति
जे कोइ तथाजुत भ्रमण ब्राह्मणने समीपें एक पण आर्य धर्म संबंधिक रुठुं
सांजनीने सम्यक् प्रकारें संवमने विपे धारीनें (अप्पणोचेवसुहम्माए के०) पोता
खदम कुशाय वत् बुद्धियें करी (पडिलेहीए के०) आलोचीनें विचारीनें जाण
आ रुढा वचनें करी हुं (अणुत्तरं के०) प्रधान, (जोगखेमपयंलंजिएसमाणे के०)
गह्वेमपद एउत्ते रुठुं मुक्ति साधवा योग्य पद, तेने विपे पद्दोंचो एतावता ए
में रुठुं एक पद लाप्पुं. (सोवित्तावतं के०) ते पुरुष, ते उपदेशना वेतार पु
(आढाइ के०) आदर करे, तथा (परिजाणेंति के०) ए पुज्यते एवुं करी ज
तथा तेने बोदे, ते आगल थंजनी करे (नमंसंति के०) मस्तक नमाये, (स
इके०) सत्कार करे, वस्त्रादिकें करी प्रतिजाने. (समाणेइ के०) अत्युगताधिक
तथा यावत् कल्याणमंगल देवता चैत्य एनी उपमा मानि स्तुति करे, तथा, (पङ्कु
नि के०) पर्युपासना करे, यद्यपि ते उपदेशनो वातार कांइ वंदनादिक बोदे नही
पि ते सांजजनारें ते परमार्थे उपकारी नणी यथाशक्तियें विनयादिक समाचरणो ॥

॥ दोषिका-तदा । नगवान् गौतमश्चाह । हे आधुप्यमन् उदक ! यः सन्
नृत्तस्य भ्रमणस्य ब्राह्मणस्य वान्तिके समीपे एकमप्यर्थं धार्मिकं सुवर्णं भुक्त्वा
सम्पादयामासन्नएव तदनुत्तरं योगह्वेमपदमित्यवगम्य सूक्ष्मया घृत्या प्रत्यपेक्ष्य नि
याहमनेन योगह्वेमपदमनुत्तरं लंजितः प्रापितः सन् सोऽपि तावत्सोऽतिक्रान्तिं तन्म
द्वानामन्दिषते इत्युच्यमिति जानानि कल्याणं मंगलं देवतां चैत्यमिव पर्युपासनां
नृत्तनोपि चेदितोऽपेक्षदानारं पुजयति तदा किं पुनर्वाज्यमनुत्तरमपीति तदा
रिदेहितनन्देति ! नमः ॥ ३७ ॥

॥ टीका-तै चैवमनिप्रायमुदकं दृष्ट्वा जगवान्गौतमस्वाम्याह । तद्यथा । आधुप्मन्नुदक !
यः खलु तथा नूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वातिके समीपे एकमपि योगहेमाय पद्यते
गम्यते येनार्थस्तत्पदं योगहेमपदं किं नूतमार्थमार्यानुष्ठानहेतुत्वादार्थं तथा धार्मिकं शोच
नवचनं सुवचनं सज्जतिहेतुत्वात्तदेव नूतं पदं श्रुत्वा निशम्यावगम्याचात्मन एव तदनुत्तरं योग
हेमपदमित्येवमवगम्य सूक्ष्मया कुशाग्रीयया बुत्थ्या प्रत्यपेक्ष्यपर्यालोच्य तद्यथाहमने
नैवं नूतमर्थपदं लंजितः प्रापितः सन्नसावपि तावन्नौकिकस्तमुपदेशदातारमाड्यते पू
ज्योयमित्येवं जानाति तथा कल्याणं मंगलं देवतामिव स्तौति पर्युपास्ते च यदप्यसौ पूज
नीयः किमपि नेह्यति तथापि तेन तस्य परमार्थोपकारिणो यथाशक्ति विधेयम् ॥ ३७ ॥

तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी एतेसिणं नंते पदाणं
पुर्वि अन्नाणयाए असवणयाए अबोहिए अणनिगमेणं अदिछाणं
असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अबोगडाणं अणिगूढाणं अविच्छि
न्नाणं अणिसिन्नाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमठं णो सद्वहि
यं णो पत्तियं णो रोइयं एतेसिणं नंते पदाणं एण्ह जाणयाए सवणत्ता
ए बोदए जाव उवहारणयाए एयमठं सद्वहामि पत्तियामि रोएमि एवमे
व से जहेयं तुप्पे वदह ॥ ३८ ॥

अर्थ-तेवार पढी ते उदकपेढालपुत्र, जगवंतं श्रीगौतम स्वामी प्रत्ये एम बोल्या
के, (एतेसिणं नंते पदाणं के०) हेनगवन् ! तमे एटलां पद कह्यां, ते में (पुर्विअन्नाणया
ए के०) पूर्वे न जाण्यां (असवणयाए के०) पूर्वे न सांनल्यां, (अबोहिए के०)
जिनधर्मनी अत्राप्तिने जीधे एनी बोधि अपनी नहीं. (अणनिगमेणं के०) विस्तारें बो
धिना रहितपणा थकी एनो अणिगम न थयो, (अदिछाणं के०) पूर्वे साक्षात् पो
ताधी दीठां नहीं एटले पाम्यां नहीं. ते जणी अट्टए: (असुयाणं के०) कोइनी पासंथी
सांनल्यां नहीं, (अमुयाणं के०) स्मरण कयां नहीं, (अविन्नायाणं के०) अविज्ञा
त एटले विशिष्ट बोधरहित (अबोगडाणं के०) विज्ञेपथी गुरुयें कह्यां नहीं. (अणि
गूढाणं के०) अप्रगट एटले प्रगट न थयां (अविच्छिन्नाणं के०) विपद्दादिक संदेह
बोया नहीं. (अणिसिन्नाणं के०) अनिश्चित कोइयें संजलाव्यां नहीं. (अणिवूढा
णं के०) अण सांनल्यां माटे निर्वाह्यां नहीं (अणुवहारियाणं के०) अणविरत प
थे हवयने विषे अवधाव्यां नहीं (एयमठं के०) ए प्रकारें पदोनो अर्थ, (णोसदहि
यं के०) सद्वहो नहीं, एटले श्रद्धाकरी नहीं, (णोपत्तियं के०) प्रतित करी नहीं, (णो

रोषियं के०) प्रत्याख्यानमां रुचिपण न करी ते अर्थ रुच्यो नहीं (एतेतिपञ्चतेय्या
 णं के०) एटलां पद, हे जगवन् ! (एहिं के०) हमणा (जाणयाए के०) जाणू,
 सांजल्यां, बोध थयो, यावत् हृदयेने विषे श्रवथाखां. ते कारण माटें ए पदानां अर्थ,
 सहहुंहुं, प्रतितमां आणुंहुं, तथा रुचेते. किं बहुना (सेजहेयंतुप्रेवदह के०) ते जेमत
 में कहोतो (एवमेव के०) एमजठे ॥ ३८ ॥

॥ दीपिका—उदकोगौतमस्वामिनमाह । यथा एतेषां पदानां पूर्वमज्ञाततयाऽश्रवण
 याऽनाकर्णनेन अवोधाश्रवणेष्वनवबोधात् अननिगमेन बोधेपि सम्यगप्रतिपत्त्याऽह
 नामविज्ञातानामश्रुतानामविसृष्टानां गुरुणाऽदत्तानामनिर्गूढानां स्थिरतया स्थापितानाम
 उपधारितानामनवधारितानां चानिर्णीतानां न श्रद्धानं कृतवान् न प्रत्याख्यानरुचिं च क
 तवान् । इदानीं तु पुष्पदंतिके श्रुत्वा ज्ञात्वावदृष्टादिविशिष्टानां पदानामेनमर्थं श्रद्धं
 प्रत्ययरुचिं च करोमि एवमेतद्यथा भूयं वदथ ॥ ३८ ॥

॥ टीका—तदेवं गौतमस्वामिनाजिहितउदकइदमाह । एतद्यथैतेषां पदानां पूर्वमज्ञा
 तया श्रवणतया बोध्याचेत्यादिना विशेषणकदंबकेन श्रद्धानं कृतवान् सांप्रतं तु पुष्प
 तिके विज्ञायैनमर्थं श्रद्धेहं ॥ ३८ ॥

तएणं जगवं गोयम उदयं पेढालपुत्ते एवं वयासी सहहाहिणं अज्जो पति
 याहिणं अज्जो रोहिणं अज्जो एवमेयं जहाणं अम्हे वयामो तएणं से उदए
 पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी इवामि एं जंते तुप्पं अंतिए चाज्जामो
 उ धम्माउ पंचमद्वयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जिताणं विहरितए ॥ ३९ ॥

॥ अर्थ—तेवारें जगवंत श्रीगौतमस्वामी उदयपेढाल पुत्र प्रत्यें एम बोल्या के, अहं
 आर्य उदक ! ए अर्थनी सहहणा कर. केम के, श्री वीतरागनो जांखेलो अर्थ अन्यथा नही
 अहो आर्य ! तथा (पत्तियाहिणं के०) ए वचननी प्रतीत आण. तथा ए वचननी रुचि क
 ए अर्थ एमज जेम हुं कहुं हुं ते जगवंतनो जांखेलोते माटें ते तद्वृत्ति करी जाणजे. तेका
 पठी ते उदक पेढालपुत्र, जगवंत श्री गौतम स्वामी प्रत्यें बोल्या के (इवामिणंजंते के०)
 इहुं हुं हे जगवन् ! हुं तमारा (अंतिए के०) पासेंथी चातुर्याम धर्म थकी पंच महावत् क
 धर्म, तथा पडिक्कमणा सहित धर्मेने. (उवसंपज्जिताणं के०) अंगीकार करिने (विहरित
 ए के०) विचरवाने वाहुं हुं. ॥ ३९ ॥

॥ दीपिका—ततः श्रीगौतमउदकमेवमवादीयथा । अस्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु हे आर्य ! प्रत्ययं रुचिं च कुरु । एवमेतद्यथा वयं वदामः तथा त्वं प्रत्येहि । ततः सउदकः श्रीगौतममेवमवादीत् । इष्टाम्यहं नवदंते पुष्पत्समीपे चातुर्मासिकाच्चतुर्व्रतरूपाधर्मात्पंचयामि कं पंच महाव्रतरूपं सप्रतिक्रमणं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विदुर्नुमिति ॥ ३९ ॥

॥ टीका—एवमवगम्य गौतमस्वाम्युदकमेवाह । यथास्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु नान्यथा सर्वशोकं नवतीति मत्वा पुनरप्युदकमेवमाह । इष्टमेवैतन्मे कित्वमुष्माच्चातुर्यामिकाधर्मात्पंचयामिकं धर्मं संप्रति सप्रतिक्रमणमुपसंपद्य विदुर्नुमिच्छामि ॥ ३९ ॥

तएणं से जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं गहाय जेणेव समणे जगवं महावीरि तेणेव उवागवइ उवागवइत्ता तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणं जगवं महावीरं तिस्कुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ तिस्कुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करित्ता वंदइ नमंसंति नमंसंतिता एवं वयासी इहामिणं जंते तुप्पं अंतिये चाउज्जामाउ धम्माउ पंच महवइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जिताणं विहरित्तए तएणं समणे जगवं महावीरि उदयं एवं वयासी अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिवंधं करेहि तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणस्स जगवउ महावीरस्स अंतिए चाउज्जामाउ धम्माउ पंच महवइयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जिताणं विहरइ तिवेमि॥इति नालंदइक्कं सत्तमं अक्षयणं सम्मत्तं ॥ इति सूयगडांगवीयसुयस्कंधोसम्मत्तो ॥४०॥ ग्रंथाग्रं ॥ ५१०० ॥

अर्थ—ते वार पठी एवं वचन सांजलीनें जगवंत श्री गौतमस्वामी, ते उदक पेढाल पुत्र ने संघाते लइने ज्यां श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवते, त्यां श्राव्यां. तेवार पठी ते उदक पेढाल पुत्र, श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवने (तिस्कुत्तो के०) त्रणवार प्रदक्षिणा पूर्वक बोधी नमस्कार करे, त्रण वार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार करीने एवी रीते बोझा के, (इहामिणं जंते के०) हे जगवन् ! तमारा समीपें हुं इहुं वुं. वुं इहुं वुं? तोके चातुर्मासिक धर्म थकी रहित यइनें पंच महाव्रत, तथा सपडिक्कमण धर्म, श्रंगीकार करी विचरवाने वां हुं हुं. तेवारें श्रमण जगवान् श्रीमहावीर देव बोझा के, (अहासुहं देवाणुप्पिया के०) हे देवानु प्रिय ! जेम तमारे सुख उपजे, तेम करो ! (मापडिवंधं करेह के०) धर्मेने विपे बिजंघ न करो. तेवार पठी ते उदक पेढालपुत्र एवं सांजलीने, श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवने

समीपे चातुर्यामिक धर्मयुक्ती पंचमहाव्रत सप्पडिक्कमण धर्मे आदरीने विचरेवे, स
 णितधर्मे पालेवे. (तिरेमि के ७) श्री सुधर्मस्वामी पोताना शिष्यो प्रत्ये कहेवे. के, न
 जगवंत श्री महावीरदेव पासंथी सांजखुंवे, तेवुं तमने कहुं तुं. इत्यादिक अर्थ,
 जाणवो ॥४०॥ एरीते "णालंदइळ्ळं" नामा सातमा अथ्ययननो अल्पार्थवालावबोध
 ययो ॥ ए बीजा श्री सूयगडांगना बीजा श्रुतस्कंधनो संक्षेपार्थ वालावबोध समाप्त
 सम्मत्तं सूयगडांगं आदितः ॥ सर्वाणि अथ्ययनानि त्रयोविंशतिकानि संपूर्णानि ॥
 साधुरत्नप्येण पाशचंदेण वृत्तितः कृतवालावबोधार्थं द्वितीयांगस्य वार्तिकं समाप्तम् ॥

॥ दीपिका-ततो जगवान् गौतमस्तं प्राक् प्रतिपन्नश्रीपार्श्वशासनव्रतमुदकं गृहीत्वा
 त्र श्रीवीरोजगवांस्तत्रैवोपागच्छति । ततः सउदकः श्रमणं जगवंतं त्रिःकृतः आर्वा
 प्रदक्षिणं करोति तिस्रः प्रदक्षिणाः करोतीति कृत्वा च वंदते नमस्यति वंदित्वा नम
 त्वा च एवमवादीत् इहामि जगवंते युष्मदंतिके चातुर्यामात्पंच महाव्रतिकं धर्ममुपसं
 विहर्तुमिति । ततः श्रीवीरस्तमुदकमेवमवादीद्यथा सुखं देवानुप्रिय ! मा प्रतिबंधं ध
 रायं कार्पांरिति । ततः सउदकः श्रीवीरांतिके पंच महाव्रतिकग्रहणायोगितः नगरा
 तस्य सप्रतिक्रमणः पंचमहाव्रतिको धर्मो नुज्ञातः सच तं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य ति
 तीति । इतिः परिसमाप्त्यर्थं । त्रयीमीति पूर्ववत् । सुधर्मस्वामी स्वशिष्यानिदमाह । तस्य
 सोढं त्रयोमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति ॥४०॥ नालंदीयाख्यमिदं सप्तममया
 समाप्तं । तत्समाप्तौ च समाप्तोपं द्वितीयः श्रुतस्कंधस्तत्संपूर्णौ च पूर्णेषु श्रीसूत्ररत्न
 दीपिका ॥ ग्रंथसंख्या ॥ सुमारं ॥ (४०००)

॥ अथ प्रशस्तिः ॥ आर्या वृत्तम् ॥

निस्तं चंद्रचारुणि, चंद्रकुले चरणचातुरीनाजः । विख्याततपेत्याख्या, जगति जगद्वंद्य
 जूयन् ॥ १ ॥ तेषां दोषांशमुपां, संताने सुरुतसंचयविताने ॥ श्रीसोमसुंदरगुरु, समाप्त
 गमाद्यजयन् ॥ २ ॥ तत्पट्टस्फुटकमला, जाले कालेयतिलकसंकाशः ॥ श्रीमुनिमुंदरगुरु, समाप्त
 तसंपन्निसुरतरवः ॥ ३ ॥ वाद्येपि चारतीनि, रुदपादि वादिवर्गे ये ॥ श्रीजयचंद्रमुनीश, समाप्त
 परगजेषु सिंहसदृशाः ॥ ४ ॥ तत्पदविशदस्थाने, स्थाने शृंगारसारतां जेतुः ॥ श्रीरत्नशेखर, समाप्त
 जगति यतः ख्यातिमाप्नुस्ते ॥ ५ ॥ तेषामनंकपट्टे, गुणसंयुक्ते प्रभावकपट्टे ॥ प्राप्ताधिकारि, समाप्त
 श्रीजस्वीनागराः सिद्धाः ॥ ६ ॥ जरितकजिकालुप्या, शिष्याजापाययार्थनामानः ॥ श्रीसु, समाप्त
 साधुगुरुवो, जहमीगुरुजीकारसाद्यगुरुवः ॥ ७ ॥ तत्पट्टे प्रयादेप्सित, पूरणविनाम, समाप्त
 नानाम् ॥ लब्धाधिकमानानां, सुहेमविमलानिधानानाम् ॥ ८ ॥ सुरीयगुणायक, समाप्त
 प्रजाप्रतिष्ठानाम् ॥ निष्पाणुगुणशासन, जननीतिविसंमिते (१५०२) वंदं ॥ ९ ॥ निष्पा

मकशिष्यः स्वस्य स्मृतये, परोपकृतये च ॥ सूत्रकृतांगस्यैतां हर्षकुलोदीपिकामलिखत् ॥ १ ॥
 काश्चित्प्रमाणयुक्ती, रप्रथयन्नात्र सुगमनाहेतोः ॥ ततएव नैव विहितो, लक्षणसंधिस्तथा का
 पि ॥ १ ॥ सूत्रासंगतमत्रा, वादि कथंचिन्मया यदङ्गतया ॥ तद्योध्यंतु सुधियः, रूपया मात्सर्य
 हृत्सार्य ॥ १ ॥ ग्रंथमिति रनुमिताऽत्र च, समसहस्राणि किंचिदूनानि ॥ विबुधजनवाच्यमानो,
 ग्रंथोयं जगति जयतु चिरम् ॥ १ ॥ ३ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायाः प्रशस्तिः संपूर्णा ॥

॥ टीका-ततोसौ गौतमस्वामी तं गृहीत्वा तीर्थकरांतिकं जगाम । उदकश्च जगवंतं वं
 दित्वा पंचयामिकधर्मग्रहणायोद्धितोजगवतापि तस्य सप्रतिक्रमणः पंचयामोपमोऽनुज्ञातः
 सच तं तथानूतं धर्ममुपसंपद्य विहरतीति । इति परिसमाख्येयं ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 स्वशिष्यमिदमाह । तद्यथा सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति गतोनुगमः ।
 सांप्रतं नयास्ते चामी । नैगम, १ संग्रह, २ व्यवहार, ४ सुसूत्र, ५ शब्द, समनिरूढै, ६ वंचू
 ता, ७ रज्याः सतैव । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोप्यर्थनयाः । अर्थमेव प्राधान्येन श
 ब्दोपसर्जनमिच्छति शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः शब्दप्राधान्येनार्थमिच्छति । तत्र नैगमस्येदं
 स्वरूपं तद्यथा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनोनैकेन प्रकारेणावगमः परिच्छेदोनिगमस्तत्र
 नवनैगमोमहासामान्यायांतरालसामान्यविशेषाणां परिच्छेदकस्तत्र महासामान्यं सर्वप
 दार्थानुयायिनी सत्तायांतरालसामान्यं इव्यत्वजीवत्वाजीवत्वादिकं विशेषाः परमाण्वाद्
 यस्त्वज्जातावा शुक्लादयोगुणास्तदेवं तद्वितथमप्यसाविद्वतीति निलयनप्रस्यकादिदृष्टांतरनुयो
 गदारप्रसिद्धैस्तत्त्वरूपमवसेयमयं च नैगमः सामान्यविशेषात्मकवस्तुसमाश्रयणोपि न सम्य
 ग्दृष्टिर्नैवेनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणात्तन्मताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् । तथा संग्र
 होप्येवं स्वरूपस्तद्यथा सम्यक् पदार्थानां सामान्याकारतया ग्रहणं सद्ग्रहस्तथा ह्यप्रच्यु
 तानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावमेव सत्तारूपं वस्त्वसावन्पुपगच्छति सत्तातोव्यतिरिक्तस्यावस्तुत्वं
 खरविपाणस्येव सच संग्रहः सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणा
 निम्न्यादृष्टिस्तन्मताश्रितसांख्यवत् । व्यवहारनयस्य तु स्वरूपमिदं तद्यथा यथा लोकया
 ह्यमेव वस्तु यथा च शुष्कतार्किकैः स्वानिप्रायकृतलक्षणातुगतं तथानूतं वस्तु न नयत्येय
 नहि प्रतिलक्षणमर्थानामात्मजेदोजवति किं तर्हि यथा यथा लोके न विशिष्टनूपिष्ठतया
 र्थक्रियाकारि वस्तु व्यवहियते तथैव तदस्त्वित्यावालगोपाजांगनादिप्रसिद्धत्वा वस्तुस्वरूप
 स्यैत्ययमप्युत्पादव्ययधौव्ययुक्तस्य वस्तुनोनान्युपगमात् मिथ्यादृष्टिस्तथाविधरप्यापुष्टय
 दिति । शृङ्गसूत्रमतं त्विदं शृङ्गप्रगुणं तत्त्वविनष्टानुत्पन्नतयातीतानागतचक्रपरित्यागेन य
 तमानकाललक्षणजावि यद्वस्तु तत्सूत्रयति प्रतिपादयत्याश्रयतीति शृङ्गसूत्रस्तस्यैवाथैकि
 याकारितया वस्तुत्वलक्षणयोगादित्ययमपि सामान्यविशेषोपनयात्मकस्य वस्तुनः सामा

न्याशपरित्यागेन विज्ञेदांशस्यैव समाश्रयणाद्धोदनिवन्नं सम्यग्दृष्टिः ॥ १०७० ॥
 ननुपगमेन तदाश्रितविज्ञेयस्यैव जायादिति । शब्दनयस्वरूपं लिङ्गं तद्यथा ॥ १०७१ ॥
 त्यायेप्रतीत्यानुपगमाद्विगवचनसाधनोपग्रहकालनेदानिहितं वस्तु निजमेवेति ॥ १०७२ ॥
 गन्तवानिहितं वस्त्वन्यदेव नवति तद्यथा पुष्यस्तारकानक्षत्रमेवं संख्यायाम् ॥ १०७३ ॥
 इतः साधननेदस्त्वयं एहिमन्ये रयेन यात्यसि यातस्ते पिता अस्यापमर्यः ॥ १०७४ ॥
 न्यनं यद्याहं रयेन यास्यामीत्यत्र मध्यमपुरुषयोर्व्यत्ययः उपग्रहस्तु परस्मैतात् ॥ १०७५ ॥
 योर्व्यत्ययमद्यथा तिष्ठति प्रतिष्ठते रमते उपरमतीत्यादि कालनेदस्त्वग्निष्टोमवाजी ॥ १०७६ ॥
 न्य नदिता अस्यापमर्योऽग्निष्टोमवाजी अग्निष्टोमेनेष्टवान् चूते णिनिर्गवितेति ॥ १०७७ ॥
 नद्यनने जुष्ट तत्रापमर्यः णिनिप्रत्ययोनवितेत्यस्य संबधाज्जुतकाजतो परित्यग्य ॥ १०७८ ॥
 म्माजतो प्रतिनद्यने तेनेदमुक्तं नवत्येवंचूतोऽस्य पुत्रोनविष्यति योऽग्निष्टोमेनेष्टवान् ॥ १०७९ ॥
 वन्द्यं अथवागमयगन्तव्योनेति जिगायनिज्ञास्तु पर्यायाः अनेकविपर्ययेनेति ॥ १०८० ॥
 षटः द्वेष्टः ईष्टः शक्तः पुंररक्षत्यादि । अथमर्थव्यंजनपर्यायोनयरूपस्य वस्तुनोपेय ॥ १०८१ ॥
 यायेन समाश्रयणाग्निमप्याहृष्टिरिति । तथा पर्यायाणां नानार्थतया समनितो ॥ १०८२ ॥
 निरुद्धेन एते षडतिपर्यायाणामेकार्यतामिच्छति तयाहि षटनादृष्टः कुट्टनात् ॥ १०८३ ॥
 र्वादि कुट्टनेति षट्त्वं कुट्टनं नानि तथैवनादिष्टः पुंररणादपुंरद्वयारेण ॥ १०८४ ॥
 निरुद्धात् तदर्थमनुपगमिषि तदपमरि मिष्याहृष्टिः पर्यायानिहितपर्याय ॥ १०८५ ॥
 एणादृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छतिज्ञानवदिति । एवंचूतानिप्रायस्त्वयं यदेव श्रवण ॥ १०८६ ॥
 तिर्न भेदः हि तस्मिन्नाहृष्टिके यस्तुनि तदेवारी युवतिमस्तकादृष्टकायादृष्ट ॥ १०८७ ॥
 दृष्टेदृष्टेन हि न निष्पादयत्त एवचूतः तस्यार्थस्य समाश्रयणादेवचूतोनिपातो ॥ १०८८ ॥
 वि । नृदृष्टादृष्टेन इमोऽयमिदम्य गन्तुनोनाश्रयणाग्निमप्याहृष्टिः । रक्षावत् ॥ १०८९ ॥
 एणादृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । तदेवं सर्वं नयाः प्रत्येकं मिष्याहृष्ट ॥ १०९० ॥
 सप्तमस्तद्वत् सप्तमं सप्तमि अत्र च क्षान्तक्रियायां मोहइतिरत्या क्षान्तिय ॥ १०९१ ॥
 मोहइति सप्तमं सप्तमवर्णनः तत्रापि क्षान्तयगेक्षितामुपनिषदयोऽनोमो ॥ १०९२ ॥
 एणादृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । क्षान्तयगं क्षितामुपनिषदयोऽनोमो ॥ १०९३ ॥
 सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं सप्तमं ॥ १०९४ ॥
 नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति ॥ १०९५ ॥
 नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति ॥ १०९६ ॥
 नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति ॥ १०९७ ॥
 नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति ॥ १०९८ ॥
 नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति ॥ १०९९ ॥
 नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति । नृदृष्टोऽप्यनेकार्थतामिच्छति ॥ ११०० ॥

